

1909. (10-12)

Viaţa Romînească

n 10

Viața Romînească

Revistă literară şi ştiinţifică

Directori: C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

VOLUMUL XV

ANUL IV

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Golia No. 52

1909

Apa morților.

VII.

Tăcerea, care o împresura pe Maria luĭ Tudor Stahu, părea tot maĭ adîncă, cu cît gîndurile singurătățiĭ și icoanele vieții se îmbulzeaŭ maĭ tare, săpîndu-ĭ o dungă de mîhnire pe frunte.— Sta neclintită, pe-o coastă, cu ochiĭ marĭ ațintițĭ în semi-întunericul odăiĭ: ochiĭ eĭ vedeaŭ o viață, urmăreaŭ din noŭ o viață, ca'n atîtea zile și nopțĭ pustiĭ.

Acŭ treĭ anĭ, cînd părințiĭ aŭ dăruit-o ca pe-un lucru fără preț unuĭ om trecut prin toate, unuĭ holteiŭ tomnatic, ea nu-șĭ dăduse seama. Era un copil prost și neștiutor. Avea numaĭ părerea de bine că scapă de năcazurile îndurate în copilărie; dar acuma, la cincisprezece anĭ se maĭ adăugiseră treĭ, și'n acești treĭ anĭ i se deschisese mintea; orizonturĭ nouă se arătaseră; în inimă primise loviturile nenumărate ale înțelegeriĭ, și se trezise cu mîhnirĭ de orice clipă lîngă un om de altă vîrstă, pentru care n'avea dragoste. Se trezise desgustată—i se părea că vreme de treĭ anĭ omul acela, bărbatul eĭ, îșĭ bătuse joc de dînsa...

Vremurĭ depărtate se întoarseră în lumina amintiriĭ.

Mama, Aglaia, apare încununată de raze, demult, demult tare, în cea dintăiŭ copilărie. E frumoasă, cu fața hotărîtă, o fată de răzăș crescută în bielșug, la țară... Maria o vede harnică ca o albină în gospodărie, apoĭ gînditoare, cu ochiĭ dușĭ, cu urechea ațintită la un glas, care povestește o întîmplare grozavă de demult. E glasul babeĭ Ștefănoaia, și povestește întîmplărĭ năprasnice, cu ursitoare...—Era odată.., era odată... parcă sună un glas vechiŭ și straniŭ în urechea Marieĭ.

Era odată o mamă bună, ș'o chema Aglaia, și mama aceia a murit!... Și cînd a murit ea, aŭ ramas doĭ copiĭ măruntĭ, numaĭ de-o șchioapă, și plîngeaŭ prin colțurĭ și se uitaŭ sperioșĭ la figurile străine care se grămădeaŭ în jurul lor. Pe tata îl chema Vasilică Popazu. Și cuconu' Vasilică Popazu, un om cu capul mititel și cu gîtul subțire și lung, un om mare, adus din șele, îșĭ tot freca barba țăpoasă și tot îșĭ potrivea pe gîtul lung gulerul negru, de doliŭ. Avea un zîmbet sfios, un glas moale

și furișat și se uita la toată lumea așa de blînd, parcă-i veneau lucrimi în ochi de cîteori făcea o mișcare, ori rostea o vorbă. El primea lumea întristată care venea, el chema pe femeile ostenitoare prin colțuri și le spunea cîteceva dînd dintr'un deget și uitîndu-se într'o parte, el parcă-și aducea apoi aminte, își scotea batista cu chenar negru, și-o ducea la ochi și suspina deodată adînc...

Moarta sta în sicriu, între flori;—pe scaunele și pe jilțurile din jur șopteau cucoane și foșneau din rochii; și se strîngeau în colțuri «boeri» fumînd din țigarete de chilimbar.—Pentru Maria toată *sărbătoarea* aceasta însemna că maică-sa a murit, și privea la toți cu ochi mari, neștiutori, și sta cuminte lîngă frățiorul mai mare, un copil slăbuț și palid cu ochii lucitori, bolnavi parcă. Dar deodată a înțeles că ceva cumplit s'a petrecut în casa aceia; deodată un vînt de durere i-a sfredelit inima, îngrozind-o. In liniștea dulceagă a salonului, cuconu' Vasilică Popazu a tresărit și s'a ridicat în picioare. Și-a scos repede din buzunarul de dinnapoi al redingotei batista cu chenar negru, a tușit, a făcut un pas, a încercat parcă să deschidă brațele... O tînguire dureroasă se auzea afară, undeva, în ogradă. Și dintr'odată ușa se dădu la o parte și o bătrînă mohorîtă se năpusti spre sicriu, bocindu-se, pierdută, orbită de lacrimi. Și 'ndată după dînsa, un moșneag nalt, senin, în strae de șieac, «răzășul cel bătrîn», intră cu ochii topiți de o mîhnire sfîșietoare. Se uită în dreapta, se uită în stînga, se ploconi ușor, cu stîngăcie, spre cucoane și spre boeri, apoi se alătură de baba lui, își puse coatele pe marginea sicriului și începu să plîngă și el fără glas, cu ochii ațintiți spre fața liniștită a moartei. Bătrîna bocea cît îi lua gura; moșneagul gemea încet. Oaspeții se priveau fără de nici un cuvînt, cu o ușoară lumină parcă la colțurile buzelor, iar cuconu' Vasilică Popazu nu știa ce să facă cu batista, tot cerca s'o ducă la ochi, avea un zîmbet plin de stînjenire,—apoi deodată pe obraz i se săpă o încrețitură grozavă de durere... Pe urmă fața i se liniști, ca la o aducere-aminte: făcu doi pași, repede, până în colțul unde stăteau copiii: pe amîndoi îi luă de mînă și, cu pași măsurați, se apropie de bătrîni... Maria plîngea, îi curgeau două rînduri de lacrimi, și nu-și putea lua ochii dela bătrînă... Bătrîna aceia era «bunicuța». Iar băețelul, Panaite, tremura din tot trupul ca scuturat de friguri.

Intr'un tîrziu, bătrînul Matei Dumbravă, răzeșul, își șterse domol lacrimile, pecînd bătrîna tot se bocea zvîrlită peste sicriul înflorit. Iși trecu mîna mare și aspră prin barba căruntă, apoi își întoarse privirile spre copii. Dădu încet din cap și se uită mult la dînșii, visător; apoi se aplecă, le învălui obrazurile cu barba, și însfîrșit, ridicîndu-se, întinse mîna spre ginere. Vasilică Popazu se repezi, își puse dreapta în mîna bătrînului, și cu stînga trase batista din coada redingotei. Obrazul iar i se încreți adînc,—colțurile gurii se aplecară în jos, ochii se micșurară... Copila, fără să vrea, privindu-l, încerca o simțire de frică.

Dar lumea începu să se miște. Afară se auzeau glasuri. Oameni desculți aduceau prapurile dela biserică. Sosiră și popii cu dascălii, și o mireazmă de tămîe se răspîndi în toată casa.

Cu mintea-i crudă, copila nu pricepea multe. Ii pătrunsese în inimă durerea grozavă a bunicilor, apoi avu o simțire ciudată cînd auzi pe tatăl-său într'un colț de odae, după o ușă, vorbind aspru cu Măria, una din femeile de ajutor.

«Ce mai trebue? iar mai trebue ceva?

— Trebue, cucoane Vasilică, vai de mine!...—gemea femeia, groasă și greoae, și oftă adînc. Trebue pînza pentru pod, trebue oleacă de vin, trebue o găină neagră de dat peste groapă... Ei,—pe urmă trebue o leacă de pomană la norodul sărman... Oleacă de rachiu, oleacă de pîne...

— Cît rachiu? cîtă pîne?—întrebă repede cuconu' Vasilică, încrețind fruntea.

— Dă,—oftă iar femeia...—cît socoți, cucoane Vasilică... Vre-o douăzeci de pîni, o vadră de rachiu... Dă, trebue!...

— Așa de mult? așa de mult?—suspină îngrozit Vasilică Popazu. Așa de mult?...». Și-și puse mînile în cap. Copila îl văzu cu obrazul așa de înăsprit, și se trase cu frică la o parte. Dar intra în aceiași clipă bătrînul,—și o jale smerită se răspîndi pe obrazul tatălui ei... «Dau, dau, cum nu? dacă trebue, ce să fac?... Pentru sufletul ei, săraca, pentru sufletul răposatei...» Și copilul înțelesese că în toate acestea era ceva nefiresc.

Apoi sicriul moartei a fost ridicat pe brațe, a fost scos,—ș'o îmbulzeală se iscă. In îmbulzeala aceia brațe moi o cuprinseră și traseră și pe Panaite lîngă dînsa și glasul bunicăi gîlgîia în lacrimi, și pieptul bunicăi mirosea a busuioc.

«Dragii bunicăi, dragii bunicăi puiuți!... Haideți cu bunicuța»...

Și porniră lin, și cîntau glasuri aspre, iar bunicuța se bocea, cînta cu jale,—și toate cucoanele întorceau capul spre ea ș'o priveau ciudat. Dar bunicuța nu vedea; ea cînta plîngînd, îi curgeau lacrimile, și mergea după sicriu cu copiii de mînă,—și alăturea pășea rar și bunicul, încovoiat, cu barba 'n piept, cu privirile încruntate și pline de foc...

Totuși atuncea, în ceasurile acelea, copila nu pricepea adevărul. Plîngea de jalea bătrînei, cu sufletul răscolit de vaetele și lacrimile de lîngă dînsa. Nici nu băgă bine de seamă cînd pe maică-sa au coborît-o în mormînt. Vedea—dar pentru dînsa, atuncea, toate erau nedeslușite; numai frate-său Panaite a prins să tremure și să țipe ascuțit... A început a se zbate, a căzut la pămînt cu ochii sticloși... Pe urmă, cu tatăl său și cu bătrînii, venea încet spre casă, în tăcere,—și-și aduce bine aminte că'n ziua aceia era primăvară și se scuturau merii de floare...

«In ziua aceia,—se gîndea Maria, cu ochii ațintiți; în ziua aceia a murit mama, am cunoscut poate și pe tata... și era primăvară... și se scuturau merii de floare...»

Oftă adînc, fără să-și clintească privirea de nebunie pe care o avea de-o bucată de vreme.

După ce ajunseră acasă, bătrîna bunicuţă începu iar să plîngă. Cu greŭ s'a ogoit. Iar cuconu' Vasilică Popazu părea foarte mîhnit, îşi încreţea faţa în răstimpuri şi ofta adînc ridicîndu-şi ochiĭ în bagdadie. Şi murmura cu jale:

«Ce femee a fost! ce femee! Nepreţuită!» Şi cum îl auzea, bătrîna iar era năvălită de lacrimi.

A stat la masă. Panaite nu mînca. Avea un obraz ca de ceară şi-i ardeau ochii. A rostit cu voce schimbată:

«De-acu mama nu maĭ vine!...» Şi fetiţa a înţeles parcă pierderea pentru totdeauna a fiinţiĭ iubite; şi a rămas uimită, c'o greutate fără nume în suflet. Numaĭ Panaite privea înnainte, ţintă, palid. El înţelegea.

După masă bătrîniĭ şi tatăl aŭ început să vorbească. Şi a zis bunicul:

«Apoĭ de-acu, ginere, om face şi noĭ cum om putea... Casa asta, pe care am dat-o de zestre, va rămînea pentru Maria...»

Şi cuconu Vasilică dădea cu amar din cap, fără să răspundă... Şi murmura... «Ce femee a fost! ce femee!»

Cînd aŭ plecat buniciĭ, aŭ luat şi pe copiĭ. Şi Maria simte ş'acuma o adiere de căldură în suflet: îĭ era aşa de dragă bătrînica Magdalina! avea în ochiĭ mititeĭ atîta bunătate! Şi tot îşĭ aducea aminte de Aglăiţa eĭ moartă, plîngea şi săruta pe frunte pe copiĭ. Iar bunicul Mateĭ umbla, nalt, prin gospodăria largă, prin toată averea luĭ cu cinste cîştigată; şi 'n vremea veriĭ îşĭ petrecea vremea între ştiubee, între «muştele» luĭ... Copila, privind şi pricepînd mişcarea vieţiĭ din juru-ĭ, îşĭ aducea aminte şi de clipele trecutuluĭ, de dragostea mameĭ duse,—şi cu tot sufletul se îndrepta spre bătrîniĭ aceştia bunĭ... Eĭ eraŭ părinţiĭ eĭ. De tată, de cuconu' Vasilică Popazu, nu se putea apropia cu dragoste. Simţea, deşi fragedă şi neştiutoare, simţea că acolo, la pieptul luĭ, în ochiĭ luĭ, în glasul luĭ, nu-ĭ iubirea adevărată, care uită de toate, care înţelege şi alină....

Şi din vara aceia de lumină şi din alte zile ale altor anĭ, aŭ rămas icoane limpezi de-ale copilărieĭ, care nu se maĭ şterg. —Maria zîmbea ca 'n copilărie, văzîndu-le întoarcerea. Eraŭ lucrurĭ neinsemnate,—însă îşĭ făcuseră cuib în sufletul eĭ şi din cînd în cînd răsăreaŭ, trimiţînd o undă de lumină lină asupra năcazurilor vieţiĭ. Îşĭ aduce aminte cum într'un rînd, pe cînd venea cu Panaite în căruţa bunicului, caiĭ s'au oprit la o fîntînă în marginea unuĭ sat... Era un soare fierbinte şi orbitor. Şi la umbra unuĭ gard de cătină dormitaŭ nişte purceĭ... Ş'un băeţel în durligĭ, c'o nuia de răchită, tot îĭ gîdila... Şi eĭ îşĭ ridicaŭ boturile şi-şĭ sticleaŭ ochiĭ blînzĭ şi grohăiaŭ încet, parcă îl întrebaŭ ce vrea, dece le turbură liniştea amieziĭ... Şi icoana aceasta aduce pe alta—din gospodăria bunicului. Iată o veste tristă vine, adusă de-un argat, că scroafa cea bălană, cea care cîntăreşte o sută de ocă, s'a îmbolnăvit de gît... Şi iaca pe bunicuţa Magdalina speriată, alergînd grăbită, cu copiiĭ după dînsa... Şi la umbră, lîngă coteţ, tocmaĭ în fundul ogrăziĭ, zăcea bălana şi gemea. Şi s'a repezit bunica ş'a făcut în grabă doctoria cu sămînţă de in, ş'a venit c'o cîrpă mare, ş'a legat pe sub fălcĭ pe bolnavă cu doctoria caldă. Şi

copiiĭ stăteaŭ minunaţĭ în preajmă, şi toţĭ aĭ caseĭ se strînseseră. Şi priveaŭ cum bălana, ridicată puţin pe cele două picioare de dinnainte, sta cu capu'ntins, legată pe sub fălcĭ, cu ochiĭ dureroşĭ, şi gemea, gemea trudnic, ca un om căruia i-ĭ lehamete de viaţă...

Parcă-ĭ baba Măria...—a zis deodată fetiţa. Şi toţĭ aŭ prins a rîde...

Ş'aşa clipe multe de lumină din trecut veneaŭ să mîngîie ceasul de încremenire şi de mîhnire alarieĭ Stahu. Izvoraŭ ca dintr'o negură treceau, se depărtau, şi se pierdeaŭ lin, ca umbre în visurĭ... Şi sufletul parcă cerea gînduluĭ stăruinţă în aceste plaiurĭ ale trecutului,—şi'n tăcerea tainică a zilelor căzute, luceaŭ clipe de fericire: un drum de ţară umbrit de sălciĭ, spumegarea apelor în lăptocul uneĭ morĭ,—şi'n prisacă, în livadă, unde mirosea cîteodată aşa de plăcut a mintă şi a mătăciune, poporul de albine sporea parcă tihna cu murmurul moale al munciĭ... Şi bunicul Mateĭ răsare, cu custura în dreapta şi c'o bucată de fagure între treĭ degete ale mîniĭ stîngĭ... Zîmbeşte—şi întinde spre copiiĭ luĭ, spre «mlădiţele luĭ», dulceaţa florilor... Şi vine şi bunicuţa Magdalina încet pe cărare, printre florĭ, şi zîmbeşte şi ea;—ş'odată parcă vede Maria cum sta bătrînul şi privea gînditor la băiatul care umbla încet, mîhnit, printre arborĭ... Şi zice:

«L'aşĭ chema să-ĭ daŭ şi luĭ miere... da' nu-l maĭ ostenesc... E becisnic băiatul... Da' fata samănă cu noĭ...»

Şi bunicuţa oftează, ca totdeauna... Ea îndată oftează şi îndată plînge.

Icoane din prisacă stăruesc o vreme, apoĭ aburul lor se risipeşte; şi iată o zi de toamnă, cînd copiiĭ se întorc cu bunicul în tîrg, acasă, la şcoală. Iată, bunicul stă pe scaun, şi cuconu' Vasilică Popazu se plimbă încolo şi 'ncoace prin odae. Îşĭ freacă mînile şi are un zîmbet dulce şi prietinos... Şi parcă are lacrimĭ în glas şi i se încreţeşte obrazul cînd grăeşte către bunic:

«Iaca ce-ĭ... da, aĭ auzit bine... S'a vestit prin tîrg... Cînd îmĭ aduc aminte! ce femee era, ce femee... Alta nu se maĭ poate găsi aşa... Da' m'am gîndit: cum să rămîie copiiĭ neîngrijiţĭ, cum să rămîie gospodăria aşa, de izbelişte?... Mi-aŭ spus uniĭ şi alţiĭ: iaca este o femee cumsecade... are şi ceva parale... Trebue să iaŭ o gospodină...»

Şi cuconu' Vasilică Popazu avea o înfăţişare aşa de blajină şi vorbea aşa de dulce! Iar bunicul Mateĭ Dumbravă se uita în pămînt şi cu stînga îşĭ tot aducea şi rodea între dinţĭ un fir din barba-ĭ căruntă. N'a zis nimic. S'a sculat, a sărutat copiiĭ şi a ieşit. Iar cuconu' Vasilică l-a urmărit vorbind încet, până la poartă. Şi bunicul Mateĭ i-a svîrlit numaĭ aşa, o vorbă: «Dă! fă şi dumneata cum crezĭ c'a fi maĭ bine... cum te-a ajunge capul...» A dat biciŭ cailor şi s'a dus, pe drum alburiu, prin nourĭ de pulbere, spre liniştea gospodărieĭ luĭ.

Copileĭ i s'a strîns inima, şi şi-a adus aminte de plecarea bunicului,—cînd a văzut mişcare neobişnuită în juru-ĭ, muzică,

petrecere, şi o fiinţă străină, care a rămas după toate cu cuconu' Vasilică în casă.. Sta pe-un scaun, parc'o vede, şi rîdea. Era voinică, plină, cu pielea lucie şi cu bărbia alipită de horbota gulerului rochieĭ. A întins mînile: «Copiĭ, veniţĭ încoace!...»

Şi tatăl tuşeşte încet, apoĭ zice cu hotărîre: «Haĭ, apropiaţi-vă, sărutaţĭ mîna... De-acuma înainte avețĭ mamă...»

Fata s'a apropiat, curioasă, şi-a alăturat buzele de o mînă care mirosea a săpun parfumat,—apoĭ s'a întors în loc speriată: Panaite striga cu hotărîre:

«Nu mă duc! nu-ĭ mama. Mama a murit!...»

Era palid, cu ochiĭ bolnavĭ. Cuconu' Vasilică avea un surîs uscat de stînjenire. Cucoana Safta tot cerca să rîdă, dar nu maĭ întindea mînile, nicĭ nu chema.

Aşa a intrat o străină în casa lor. Doĭ ochĭ verzĭ se aţintesc cu îndărătnicie asupra eĭ în aceĭ anĭ depărtaţĭ aĭ copilărieĭ. Vorbe de nemulţămire tresar, pe urmă se ridică blesteme, pe urmă o mînă o ajunge şi o plesneşte... Copila pricepe tot maĭ bine ce-ĭ suferinţa şi încet-încet devine tăcută, fricoasă şi gînditoare.

Doĭ copiĭ, două fetiţe, sporesc în doĭ anĭ familia luĭ cuconu' Vasilică. Zilele de năcaz se întrerup: vine bunicul Mateĭ cu căruţa luĭ şi-şĭ ia nepoţiĭ la ţară. Pe urmă, deodată răsărită şi deodată înţelegînd maĭ bine mişcarea-ĭ din juru-ĭ, Maria pricepe că în casa în care trăise cu dragoste maică-sa, un războiŭ ascuns a pornit... Nemulţămirĭ şi vorbe rele. Ea le răbda supusă. Se deprinsese şi cu blăstemele dureroase şi cu privirile înegurate ale cucoaneĭ Safta. Ea răbda; numaĭ Panaite, băiatul, c'o năvală de sînge în obrajiĭ palizĭ, îşĭ înnălţa capul şi-şĭ sticlea ochiĭ. «Ce vraĭ? Dă-mĭ pace! Nu-mĭ eştĭ mamă! Mama a murit!» Şi cucoana Safta îl alunga c'o vargă de trestie, —şi el se mistuia pe dată în vre-un dos, unde nimenĭ nu-l maĭ putea descoperi. Şi cum venea cuconu' Vasilică, cucoana Safta îşĭ pornea tînguirile:

«Ce să fac, dragă, cu băiatul ista, că mă 'năduşă! Îmĭ scoate perĭ albĭ. Numaĭ năduh şi amar... De asta mi-am lăsat eŭ viaţa mea tihnită, ca să-şĭ bată joc de mine un răŭ? De-ar trece vacanţa maĭ degrabă, să-l văd dus la şcoală!...

— Ce ţi-a făcut, dragă? linişteşte-te! Unde-ĭ tâlharul?...»

Şi cucoana Safta cu lacrimĭ istorisea şi repeta vorbele nelegiuite ale copiluluĭ. Şi înnaintea prînzuluĭ, cînd eşea la iveală Panaite, cuconu' Vasilică îşĭ punea mînile în şoldurĭ şi se apropia cu o zîmbire răutăcioasă de el. Îl întreba scurt, îĭ zvîrlea două cuvinte, apoĭ începea să-l bată cu palma peste obraz şi peste ceafă. În cele dintâiŭ vremurĭ băiatul ţipa ca'n ghiarele uneĭ fiare, pe urmă răbda, cu dinţiĭ strînşĭ. Iar într'un rînd, suferind tăcut sub loviturĭ, a căzut pe duşamele şi a prins a se svîrcoli cu spume la gură...

Cucoana Safta mormăia prin casă: «Un răŭ... un răŭ şi

pace bună... De învăţat învaţă prost... De răspuns, răspunde... ş'acuma a deprins şi a se preface»...

Şi Maria parcă aude un glas duios, moale,—într'o seară, pecînd numaĭ eĭ doĭ, fraţiĭ, eraŭ acasă. Stăteaŭ în întuneric şi ochiĭ luĭ Panaite licăreaŭ. Şi glasul luĭ avea lacrimĭ, picurînd în muţenia odăiĭ.

— Mărioară, Marie... eŭ nu maĭ pot... Simţesc eŭ că am ca un fel de boală. Mă doare capul... şi visez urît... Parcă nicĭ la şcoală nu maĭ pricep nimica... Nu ştiŭ ce să fac... Şi mama asta nu mă poate suferi. Şi tata mă asupreşte şi mă bate... Fug uneorĭ şi mă duc pîn' la ţintirim, ca să văd mormîntul maiceĭ noastre... Dar mi-ĭ frică să intru înăuntru şi plîng pe afară, pe lîngă gard... Mă gîndesc aşa, că dacă s'a dus maica cea bună, de-acu degeaba maĭ trăesc pe lume...»

Maria, în tăcerea odăiĭ, simte strîngerea de inimă de odinioară. Din seara aceia Panaite a luat o hotărîre, care a rămas neclintită în mintea luĭ bolnavă. A tăcut ca un mut o vreme răbdînd, după aceia a dispărut deodată. Nu s'a întors acasă, seara.

Cuconu' Vasilică a prins să-l caute. Oricum era copilul luĭ. L-a găsit rătăcind pe-un drum de ţară, pornit poate spre răzăşia buniculuĭ Mateĭ. Cu mîngîierĭ şi cu vorbe blajine l-a adus acasă. Aicea l-a dezbracat şi i-a dat o batae cumplită cu biciul de piele. Bătea şi striga: «Aĭ să maĭ fugĭ? Aĭ să mă maĭ facĭ de ruşine?...» Şi copilul tăcea, îndărătnic, pe cînd şiroae de lacrimĭ îĭ înnecaŭ obrazul.

La cîteva zile a fugit iar.—Altă bătae. Pe urmă judecată:

«Bine, măĭ ticălosule? Cum să fugĭ tu dela casa părinţilor tăĭ? N'aĭ ce mînca? n'aĭ ce îmbrăca? Ha?»

Panaite tăcea.

«Nu vraĭ să răspunzĭ? Fiinţă ticăloasă! Da' şcoala? Nicĭ măcar patru clase primare nu vraĭ să isprăveştĭ?... Măĭ! tu eştĭ o ruşine pentru mine! Nicĭ capu 'n lume n'am să-l maĭ scot din pricina ta! Nu vraĭ să 'nveţĭ? Nu vraĭ? răspunde! ce te uiţĭ ca un dobitoc, într'un singur loc? Nu vraĭ să maĭ înveţĭ?»

Copilul părea mut. Cuconu' Vasilică întinse mîna spre biciŭ. Atuncea se arătă în prag şi cucoana Safta, groasă, cu pielea obrazuluĭ lucioasă, cu ochiĭ rotunziţĭ, şi cu vîrful nasuluĭ ridicat uşor în sus.

«Lasă-l, frate, nu-l maĭ ucide... Dacă nu-ĭ place şcoala, să-l dăm la o meserie...

— Auzĭ, măĭ? auzĭ, măĭ?.... vraĭ să te facĭ meşteşugar?....»

Băiatul privea fix înnainte-ĭ. S-a dus fără nicĭ un cuvînt la un dulgher,—pe urmă, după două zile, a fugit. L-a adus cuconu' Vasile, i-a făcut un rînd de strae nouă, l-a trimis iar la şcoală, băiatul a fugit din nou. Avea el un gînd neclintit, avea ceva întrînsul, care-l alunga dela căminul părintesc, şi Maria plîngea în urma luĭ şi înţelegea că frate-săŭ porneşte pe un drum fără întoarcere.

Aşa aŭ urmat, vreme de aproape un an, multe bătăĭ crun-

te. Slăbise copilul şi se purta ca o umbră. Numai ochiĭ nedomoliţi trăiaŭ în el, arzînd ca de boală. Şi cuconu' Vasilică acuma nu mai avea nicĭ-o oprire faţă de el. Il punea jos, începea să-l îmblătească, cu sălbătăcie, il închidea într'o cămară întunecoasă, dădea cucoaneĭ Safta cheia, se plimba pufnind un timp prin casă, după aceia eşea în tîrg. Dar cu toate bătăile, închisorile şi postirile, băiatul rămînea îndărătnic: o îndărătnicie sălbatică.

«Of! se tînguia Vasilică Popazu, am ajuns de rîsul oamenilor. Mă duc la primărie, consilieriĭ comunalĭ, *colegĭ* cu mine, mă 'ntreabă: Mă rog ce tot aud de băetul dumitale, cucoane Valică?... Mă duc la cofetărie ca să-mĭ mai văd datornicii şi să-mĭ asigur procentele, toţĭ sar şi mă 'ntreabă... Nu ştiŭ ce să fac! Trebue să-l omor, alt chip n'am... M'a apucat un fel de turbăciune. Nicĭ la şcoală, nicĭ la meserie... Numai fugar pe drumurĭ... ca o hienă, dragă, ca o hienă, pe lîngă ţintirim... Am să-l alung, am să-l dezmoştenesc... să nu-mĭ mai poarte numele, să nu mai aud de dînsul!»...

Şi 'n mintea Marieĭ deodată se lămureşte o icoană: frate-său Panaite, slăbit şi trist, se apropie într'o seară de dînsa, iĭ ia mîna şi începe să plîngă.

«Dragă Mărioară, dragă surioară... eŭ nu mai pot să mai staŭ în casa asta... Am să mă duc în lumea largă, da' tu să nu spuĭ nimănuĭ...»

Glasul i se întoarce în auz lin, cu un accent de poveste veche. A sărutat-o, şi s'a dus. A murit? mai trăeşte? De-atuncea Maria nu l-a mai văzut. A rămas în sufletul eĭ numai umbra luĭ dureroasă, pe urmă încet-încet şi umbra s'a risipit. Ş'o amintire nedesluşită i-a rămas numaĭ: de mult, de mult, a avut un frate, care s'a prăpădit în lumea mare...

Maria oftează.—Acuma începe viaţa eĭ adevărată. Acuma simte duşmănia ascunsă a mameĭ vitrege. O simte anĭ după anĭ, cu cît surorile eĭ mai micĭ cresc. In barba ţăpoasă a luĭ Vasilică Popazu se arată fire cărunte, ochiĭ aŭ ceva licăritor, ascuns, nesigur, ca o apă sub negură. Cum se poartă cu lumea, plecîndu-şĭ capul, întinzîndu-şĭ gîtul lung, cu vorbă mieroasă, strecurîndu-se nesimţit, pîndind parcă în orice clipă, cu ochiĭ pretutindea şi nicăirea îndreptaţĭ, aşa se poartă şi cu copila luĭ. N'o asupreşte, însă copila înţelege că nicĭ n'o iubeşte.—Iar cucoana Safta, din ce în ce mai greoae, şi cu obrazul lucind de grăsime, sta pierdută de dragoste între copilele eĭ. Nicĭ ea n'avea vorbe de vrăjmăşie către Maria,—dar rochiĭ nouă numaĭ pentru odraslele eĭ izbîndea să smulgă dela cuconu' Vasilică Popazu, dar banĭ pentru teatru, pentru circ, tot numaĭ pentru odraslele eĭ,—şi tatăl, în zgîrcenia luĭ, era bucuros să împuţineze cheltuiala şi uita pe Maria... Afară de asta, simţea copila cum o împresoară totdeauna aşa un aer mocnit de vreme rea... Nu-ĭ mai arunca cucoana Safta vorbe rele, n'o lovea, dar nicĭ cu zîmbet, nicĭ cu vorbă blîndă n'o dăruia: tot ceia ce dă farmec copilărieĭ nu cunoştea Maria. Trăia ca într'o peşteră în casa părinţilor eĭ.

Aşa creştea. Şi bucuriile eĭ eraŭ numaĭ săptămînile de-vară, cînd intra în blînda pace a gospodărieĭ buniculuĭ Mateĭ.—Dar într'un an şi aicĭ o găsi durerea: bunicuţa Magdalina puse mînile pe piept şi sufletul i se călători spre lumea drepţilor. Era o zi ploioasă cînd aŭ îngropat-o în ţintirimul satuluĭ,—şi Maria îşĭ simţea pieptul bîntuit ca de un vînt de ghiaţă. Bătrînul umbla lîngă dînsa gîrbovit şi alb,—ş'acasă, în odaia mohorîtă şi rece, s'a aşezat pe scăunaşul luĭ lustruit, la colţul vetreĭ, ş'a privit mult, mult, cu ochiĭ întunecaţĭ spre nepoată. A oftat cu greutate ş'a grăit:

«De-acu, Mario, numai cu tine am rămas... Fie-ţĭ milă şi nu mă uita... Maĭ vin' de mîngîie cîteodată pe moşneag...» Feteĭ i-aŭ venit lacrimile 'n ochĭ,—şi singură trează, noaptea, în aşternutul eĭ, a plîns mult, cu amărăciune, şi şi-a adus aminte şi de moartea mameĭ, demult, în negura copilărieĭ.

La treisprezece anĭ, cucoana Safta a început să *discute* cu cuconu' Vasilică Popazu, despre viitorul Marieĭ.

«Eŭ zic s'o ţinem acasă, supt ochiĭ noştri... zicea cucoana Safta. Invaţă gospodăria, că tot nu ştie nimica; maĭ ia seama de fetiţe, şi 'ncaltea ne-aduce un folos... De ce s'o trimeţĭ la Iaşĭ? ce-ĭ maĭ trebue şcoală? Şi nu-ĭ cine ştie ce deşteptăciune!»

Cuconu' Vasilică se scărpina în barba-ĭ rară şi aspră:

«Aşa-ĭ, frate, aşa-ĭ... Aĭ dreptate.... Dar ce-are să zică lumea?... Asta-ĭ: lumea ce-are să zică? Şi în ziua de azĭ tot e bine să ţiĭ seamă de ce zice lumea... Unde maĭ puĭ că tineriĭ se uită şi la asta: să ştie fata oleacă de franţuzeşte, oleacă de pian... Om mărita-o şi noĭ maĭ uşor... Oiŭ face ce-oiŭ face; oiŭ rupe de unde n'am şi i-oiŭ da... Oricum, trebue oleacă de educaţie...»

Cucoana Safta răspunse cu amar:

«Da' trimete-o, dragă, şi la şcolĭ... cheltueşte pân' ce n'a maĭ rămînea nimica pentru *estelante* două... Dă-ĭ eĭ tot... Şi casa tot a eĭ... Şi ce maĭ aĭ dă-ĭ tot eĭ, şi la urmă om rămînea fără nimica... Despre mine trimete-o şi la Han-Tatar...

— Ce să fac? gemu cu ochiĭ în bagdadie cuconu' Vasilică. Ce să fac? Altfel nu se poate! N'aşĭ da, cum n'aşĭ da din inimă, dar trebue să stăm şi noĭ în rînd cu lumea...

— Pentru cine daĭ? Pentru ce bunătate daĭ? strigă mînioasă cucoana Safta. Toată ziua-mĭ şade bosumflată, nicĭ mi-ajută, nicĭ îmĭ vorbeşte... Pentru aşa fiinţă trebue să facem cheltuială?...»

Oftă cucoana Safta; oftă cu ochiĭ în bagdadie şi cuconu' Vasilică. Şi fata s'a dus la un internat, la Iaşĭ;—iar tatăl, foarte des, c'o dragoste nemaĭ pomenită, istorisea la cofetăria tîrguluĭ cum învaţă fata la Iaşĭ şi cum cheltueşte el cu dînsa, ca să-ĭ dee o educaţie aleasă.

Cîţiva anĭ de pension repede aŭ trecut, cu învăţătură puţină şi cu prietine bune, de vîrsta eĭ. Maria se bucura că a scăpat de frigul caseĭ părinteştĭ. Pe urmă deodată, într'o toamnă, cucoana Safta a zis:

«De-acŭ destul... Să maĭ rămîie şi pentru fetiţele mele ceva....»

Cuconu' Vasilică a oftat şi şi-a plecat capul. Îşĭ făcuse datoria.

Iar Maria se simţi maĭ tristă. Totuşi, zilnic, pe tăcute, ţinea piept mameĭ vitrige. La o aluzie răspundea c'o vorbă nehotărîtă; la o privire furişată răspundea c'un zîmbet fugar; şi 'n curînd înţelese că ea e maĭ tare: casa, în care locuiaŭ, era a eĭ şi cu cît trecea vremea, cu atîta cucoana Safta avea o strîngere de inimă.... Putea veni un mire, lua pe Maria, lua şi casa... Şi un an întreg Maria a înţeles că durerea cea mare a cucoaneĭ Safta asta era. Şi a ajuns aşa de dezgustată încît şi-a închipuit că maştiha-sa e 'n stare s'o otrăvească, numaĭ să n'o vadă răpindu-ĭ bunul întru care nădăjduise, bunul care trebuia să fie al fetelor eĭ... al fetelor pe care Maria ajunsese să le urască...

Ce s'a întîmplat? Cum s'aŭ pus la cale lucrurile? Pe de o parte Maria voia cu orice preţ să scape din casa, în care fusese aşa de amărîtă; cuconu' Vasilică cu bucurie ar fi vrut să vadă liniştită pe cucoana Safta... Cucoana Safta voia orice, cu condiţie să nu se înstrăineze casa,—casa clădită în anĭ de muncă grea de bunicul Mateĭ.

Maria a fost neştiutoare, a fost o copilă. Abia împlinise cincĭsprezece anĭ. I s'a părut că nu maĭ poate suferi, că trebue să plece! Şi repede s'aŭ făcut lucrurile: cuconu' Vasilică a găsit un ginere, căruia nu-ĭ trebuia nicĭ-o casă, căruia nu-ĭ trebuia nicĭ-o zestre, căruia-ĭ trebuia numaĭ fata... Şi Maria deodată s'a trezit în toiul uneĭ nunţĭ... A avut apoĭ o noapte de spaimă şi dezgust, şi în zile de-a rîndul a privit, supusă şi umilită, la cel ce-ĭ era soţ... Un om cărunt, un om fălos şi bun care o iubea... Şi copila căuta să se convingă că-ĭ bine aşa... «E maĭ bine aşa decît înnainte...» Şi nu-şĭ da seamă de nimica...

Bunicul Mateĭ fusese bolnav în iarna aceia, nu putuse veni la nuntă. Iar primăvara, cînd a venit şi a dat mîna cu maiorul Stahu, s'a îngălbenit; ş'apoĭ, cînd a rămas singur cu nepoata, a întrebat-o cu tristeţe:

«Ce-aĭ făcut, drăguţa bunicului? Te-aŭ silit să-l iaĭ?

— Nu m'a silit nimenĭ... răspunse Maria, cu o privire nesigură.

— Atuncea ţi-a plăcut ţie?

— Am vrut să scăp de *dînşiĭ*... şopti fata.

— Aĭ vru să scapĭ?... Bine, puteaĭ să scapĭ şi altfel... eşti o copilă, eştĭ o copilă... Văd că nu pricepĭ, şi mă doare inima... Ce-aŭ fost în stare să facă!... şopti bunicul cu mîhnire... Tu, fetiţo, nu ţi daĭ seamă de ce-aĭ făcut, dar eĭ ştiŭ bine, eĭ îşĭ daŭ seamă... »

Maria privi cu uimire pe bătrîn.

«Nu ştiŭ cum a fost, zise iar bunicul, dar ce-ĭ făcut, deacuma-ĭ bun făcut... S'a isprăvit! Numaĭ, cînd veĭ simţi nevoe, vină la bunic, nu-l uita... Are să se deştepte sufletul tăŭ, ş'aĭ să-ţi daĭ seamă...»

Bătrînul era gîrbov şi trist; s'a suit în trăsurica luĭ şi s'a dus. Iar vorbele luĭ, ca nişte picăturĭ stăruitoare, săpaŭ în sufletul Marieĭ...

VIII.

A-doua-zi maiorul Tudor Stahu se trezi mahmur. Stătu o vreme cu ochiĭ aţintiţĭ în lumina care se strecura pe lîngă storurĭ, o lumină aurie de primăvară. Apoĭ păru a-şĭ aduce aminte de ceva; puse mîna pe clopoţelul de pe măsuţa de-aproape şi începu să-l sune. Începu să şi strige, încruntînd sprînceana:

«Calistru! măĭ Calistru!»

Calistru, sluga veche a maioruluĭ, o ordonanţă de demult, deprinsă cu obiceiurile stăpînuluĭ, sosi numaidecît cu cafeaua neagră. Era cu minicile suflecate, cu părul tuns scurt, milităreşte, ş'un nas lung şi ascuţit i se întindea peste mustaţa neagră-roşcată, ca mătasa uscată de popuşoiŭ. Privi la stăpîn cu ochiĭ luĭ mititeĭ şi întrebă cu obişnuitu-ĭ zîmbet, după ce aşeză tablaua cu ceaşca pe măsuţă:

«Poruncitĭ, domnule maior!

— Ce face? zise întunecat Stahu. Aĭ adus cafeaua? Bun. Cizmele de vînat, gata? Cum e afară?

— Afară-ĭ frumos, bunătatea luĭ Dumnezeŭ!» rosti Calistru cu surîsu-ĭ de prietinie.

Maiorul iar încruntă sprînceana şi făcu pe nas: «Hm!

— Vă duceţĭ la vînat, domnule maior? îndrăzni Calistru.

— Nu mă maĭ duc. (Apoĭ tresări)—Cum? Ce te uiţĭ aşa la mine? Ce face cuconiţa?

— Nu pot pentru ca să ştiŭ, domnule maior...

— Aşa? Şi cîte ceasurĭ să fie?

— Acu aŭ bătut nouă la Sfîntul Neculaĭ...»

Stahu tăcu iar. Sluga îl privea cu ochĭ pînditorĭ. Ştia că din mahmuria stăpînuluĭ trebue să iasă ceva.

«Măĭ Calistru! strigă deodată maiorul; şi Calistru tresări. Măĭ, cum nu mi-aĭ văcsuit tu ghetele, ha? Aulеŭ! apoĭ stricăm prietinia, măĭ haidăule! Te-apuc de beregată şi-ţĭ trîntesc doĭ pumnĭ la ceafă, măĭ Calistru!»

Servitorul se repezi ca un uliu asupra ghetelor şi se grăbi să iasă. Şi maiorul prinse a-şĭ sorbi cafeaua. Îşĭ aprinse şi o ţigară şi începu să se gîndească stînd toropit în lenea aşternutuluĭ.

Îşĭ simţea capul tulbure şi trupul ostenit. Nu se gîndea la ceva lămurit. Avea după amiază şedinţă la consiliul judeţan, căcĭ maiorul făcea şi-o leacă de politică liberală şi prefectul îl alesese în consiliul judeţan. «Maĭ am vreme până atuncea, mormăi el; întâiŭ staŭ la masă şi pe urmă mă duc...» Îşĭ aduse a-

poĭ aminte de vînătoarea luĭ Voinea,—vînătoare de iarnă la care-ĭ poftise cu zece lunĭ maĭ înainte... «Eram toțĭ cam cu chef...» mormăĭ el iar. Și pe urmă dintr'o dată îĭ veniră în minte imprejurările seriĭ trecute, nedeslușite, ca în ceață, petrecerea până tîrziŭ, întoarcerea acasă, scena cu Maria... Și o ferbințeală iute îĭ umplu coșul pieptuluĭ.

Pe nevasta luĭ o iubea; căutase să se înfățișeze eĭ totdeauna tare, plin de demnitate, om cu suflet tînăr; ș'acuma de-o bucată de vreme simțea el bine că a slăbit, că zi cu zi pierdea, ca la un joc de cărțĭ, cînd te urmărește nenorocul. Și parcă și el se simțea maĭ mic, de cînd Maria se uita cu alțĭ ochĭ la el.

Stringerea de inimă îĭ deșteptă ca un fel de minie. «Trebue, trebue numaĭdecît să limpezesc starea asta de lucrurĭ....» se gîndi el. Și începu să strige cu glas mare pe Calistru și să sune clopoțelul.

Ceru de spălat. Cea dintâiŭ picătură de apă îl înfioră, apoĭ, supt unda rece, pe care i-o vărsa de deasupra Calistru, începu să gîfîie, să geamă, să pufnească, udîndu-șĭ fața și părul, zvîrlind stropĭ în toate părțile. Cu un Haa! de ușurare se îndreptă și începu să se frece mînios cu prosopul.

Intr'un tîrziŭ, îmbrăcat fercheș, ca un adevărat fost oștean, intră în odaia Marieĭ. O găsi citind lîngă fereastră. Se apropie repede și o sărută pe frunte. Cercă să pară vesel.

«Ce maĭ zicĭ, Mărioară? Te-aĭ sculat dimineață? aĭ dormit bine astă noapte?

— N'am dormit bine, zise Maria. Mă doare capul...»

Fața luĭ Stahu se întunecă.

«Astă noapte am venit cam tîrziŭ...» zise el deodată.

Maria tăcu și-șĭ întoarse privirile spre carte.

«Acu mă duc în tîrg... zise maiorul iarășĭ. Am o mică afacere. Trebue să mă întîlnesc cu prefectul. Știĭ, el e om care uită. Afacerile luĭ nu le uită, dar de-ale altora maĭ greŭ îșĭ aduce aminte.... Trebue să fac o recepție... niște prund... Prundul s'a împrăștiat, dar eŭ trebue să fac recepția în regulă, așa ca toată lumea să fie împăcată...»

Incepu a rîde. Maria se ridică și prinse a umbla domol prin odae.

«Ce să fac? zise iar Stahu. Le spun eŭ: Măĭ, astîmpărați-vă!—Pe urmă le spun în batjocură: Adunați, băețĭ, zestre pentru fete! Da' pe urmă mă gîndesc că așĭ fi prost dacă a-șĭ sta cu mînile în sîn și m'așĭ uita la eĭ.... Nu-ĭ așa?...»

Maria părea că se gîndește la altceva. Zise: «Lucrurile acestea nu mă interesează, Tudore...»

Maiorul își pironi asupra eĭ ochiĭ. Avu o îmlădiere umilită de glas, amintindu-șĭ de seara trecută:

«Mărioară, cred că nu te-aĭ supărat...

— De ce să mă supăr... N'am drept să mă supăr...»

Glasul cu care fură rostite vorbele acestea, glas de nepăsare și plictis, izbi pe Stahu. Ochiĭ i se înăspriră.

«Dar cred că nu uițĭ că sînt bărbatul tăŭ... zise el brusc.

— Nu uit!...» răspunse Maria.

Stahu voia să maĭ zică ceva, dar se stăpîni. Maĭ stătu o clipă, așteptînd un cuvînt, apoĭ eși repede trîntind ușa. In ogradă prinse a răcni la Calistru; se duse apoĭ la caĭ și zvîrli peria și țesala pe podele, eși și lovi pe cîniĭ de vînat cu piciorul în deșert, și potcoava i se înflăcără între tîmplă și ochiul stîng. Incepu să strige pe rîndaș:

«Gavrile, mă Gavrile, vină 'ncoace, mizerabile!...»

Gavril flăcăul se înfățișă într'un suflet, cu pestelca-ĭ albastră peste straele-ĭ țărăneștĭ și cu părul vîlvoiŭ. Obrazu-ĭ roșcovan, cu mustață puțină bălae, era înfricoșat.

«Vină după mine, în grajd».

Gavril intră în grajd după stăpîn.

«Țesalat e-acesta? începu a urla maiorul. Curățenie e aceasta?... Dă peria și țesala încoace...»

Gavril ridică peria și țesala și le dădu luĭ Stahu.

«Măĭ nenorocitule, nu se țesală așa... Altădată să găsesc caiĭ fără un fir de colb pe eĭ... Cînd oiŭ da cu batista pe dînșiĭ un fir de colb să nu se eie... Aĭ înțeles?...

— Am înțeles!...»

Dar vorbele-ĭ fură izbite îndărăt de pumnul maioruluĭ. Apoĭ țesala și peria îĭ intrară în părul mare. Se vîrî într'un colț, gemînd. «Lasă-mă, cuconașule!» strigă el după aceia cu durere. Stahu îl izbi cu piciorul, zvîrli apoĭ peria și țesala și eși gîfîind.

La zgomotele de-afară, Maria deschisese fereastra; Stahu se simți parcă umilit văzînd-o; eși repede pe poartă; și în urmă-ĭ eși din grajd și Gavril, ștergîndu-șĭ cu mînica cămășiĭ obrazul sîngerat și scuipînd crunt.

IX.

Maria rămase gînditoare în urma luĭ. Ca 'n foarte multe dimineți maiorul a rostit din gîtlej tirada cu prefectul, cu zestrea fetelor și celelalte. Ca 'n multe alte dățĭ a cercat să-ĭ aducă o undă de zîmbet pe față, a încercat să sfărme ghiața care sta parcă înaintea eĭ. Nu poate izbuti: de-aceia are un rîs silit,—și de-aceia ceva străin, ceva mîhnicios rămîne în urmă... De aceia a avut și izbucnirea de mînie. In treĭ anĭ de zile Maria a deprins toate mlădierele de voce; a descoperit și rostul «micilor afacerĭ», în potriva cărora se ridica Stahu cînd eraŭ făcute de alțiĭ; a înțeles multe. Maĭ de mult nu-șĭ dădea seamă aproape de nimic,—acuma s'a făcut ca o lumină în toate... Acuma din nepăsarea aceasta bolnavă nu maĭ poate eși. De prefăcut nu se poate preface....

Cînd a intrat maiorul în casa luĭ cuconu' Vasilică Popazu, Marieĭ nicĭ prin minte nu i-a trecut că pentru dînsa vine. In vi-

surile ei, în ceasurile de amărăciune, îşi făcuse ea planuri de scăpare: era vorba în visurile ei de-o căsătorie—însă cel ce avea să vie s'o scape era o fiinţă foarte nelămurită, era «cineva...» Cînd cuconu' Vasilică şi-a întins gîtul şi şi-a apropiat de urechea ei barba ţăpoasă, ea a rămas uimită.

«Ştiĭ de ce-a venit maiorul? a întrebat el cu un zîmbet dulce. Ştiĭ din ce pricină ne-a făcut cinstea să vie în casa noastră? Nu ştiĭ? Pentru tine, drăguţă, a venit...

— Pentru mine? De ce?...»

Cuconu' Vasilică începu să rîdă cu poftă, privind-o cu ochĭ lucitorĭ.

«Cum, drăguţă? Nu înţelegĭ de ce? Cum se poate să nu înţelegĭ? Doar eştĭ fată de măritat!...»

Fata a înţeles, s'a înroşit, s'a spăimîntat,—pe cînd Vasilică Popazu rîdea întinzîndu-şĭ gîtul, pîndind-o parcă. Şi îndată, caşicum s'ar fi temut să nu piardă vremea, a început să laude: Om care nu se uită la zestre, maiorul... Nicĭ nu-ĭ trebue luĭ zestre, căcĭ are cu ce trăi! Unde maĭ găseştĭ aşa oamenĭ în ziua de azĭ! Om care s'a luptat ca vitejiĭ în războiŭ... Om respectat, om cinstit, cu desăvîrşire cinstit... Un om care impune tuturora!...

Fata era un copil crud. Nu înţelegea multe. A vorbit totuşĭ şi ea, cu îndoială, c'o instinctivă simţire de respingere:

«Da-ĭ om în vîrstă...»

Cuconu' Vasilică începu să rîdă cu poftă.

«Cum? Ha-ha! om cu părul negru!... La tine maiorul e om în vîrstă... Cine vraĭ tu să-ţi fie bărbat? Un copil?... un netrebnic? Apoĭ aceia nicĭ nu se însoară, drăguţă? Aceia umblă după fleacurĭ...»

Maria n'avea nicĭ-un gînd. Parcă nicĭ nu-ĭ venea a crede că o căsătorie între dînsa şi 'ntre un om de altă vîrstă s'ar putea face. Dacă s'ar face, s'ar alege totuşĭ c'un bine: maĭ scăpa de veşnicele vorbe de ceartă, de veşnicele înţepăturĭ, de viaţa aceia tîrîtă în tină, de care avea parte în casa tatăluĭ eĭ şi a mameĭ vitrige... Însfîrşit, o căsătorie e o căsătorie... Se mărită atîtea fete, de ce nu s'ar mărita şi ea?... Totuşĭ o simţire ascunsă de împotrivire stăruia în sufletul eĭ... Dar cuconu' Vasilică nu era departe. După cîteva zile deodată începu să vorbească în casă, către toţĭ, şi către Maria, ca despre un lucru isprăvit...

«M'am întîlnit şi azĭ cu maiorul... Şi el e de părere să facem cît de curînd nunta...

— Nunta? zice Maria, cu uimire, c'o simţire de teamă. Eŭ n'am spus nimica...

— Ba da, drăguţă, rosteşte blînd, uitîndu-se în altă parte, tatăl. Ba da, drăguţă, a fost vorba... Chiar am şi dat făgăduiala maioruluĭ, pe cuvîntul tăŭ... Şi ne-am înţeles. Zice el singur chiar: Mie casa mireseĭ nu-mĭ trebue... Eŭ n'am nevoe de nicĭ-o zestre... Am spus eŭ că nu se poate, că nu ştiŭ ce,—el nu, că vra să eie pe Maria fără zestre.... Bun om! grăeşte el tare dintr'odată, frecîndu-şĭ mînile. Bun om!... Aşa om rar se găseşte!...»

Şi privea cu lacrimĭ în ochĭ, zîmbind, pe Maria... Pe urmă s'a sculat, a sărutat-o pe frunte, i-a urat toată fericirea pe care o poate ura un părinte... Cucoana Safta tăcea, cu ochiĭ într'un punct oarecare din părete.

Acu înţelege prea bine Maria ce-a fost cu casa. N'a fost nicĭ-o vorbă între maior şi tatăl săŭ. Maiorul a înţeles din toate că Maria vra să-şĭ lese casa pentru «surioarele» sale maĭ micĭ; Maria a înţeles că maioruluĭ nu-ĭ trebue casa... Asta o voia şi cucoana Safta, asta era toată dorinţa inimiĭ sale... Şi cuconu' Vasilică cu o însufleţire nemaĭ pomenită a mînat lucrurile, a dus, a rostogolit parcă spre sfîrşit pe fată, a făcut acte de tot felul, —şi dintr'odată Maria, copilă de cincisprezece anĭ, s'a trezit în casa eĭ, nevasta luĭ Tudor Stahu... Un om pe care nu-l cunoştea, un om la care se uita cu sfială...

«Fără nicĭ-o îndoială, se gîndea Maria, atuncea eram *alta*...»

Era atuncĭ o fată sfioasă, care suferise mult în casa părintească. Era o copilă care nu cunoştea dintr'ale vieţiĭ decît răutăţile de vorbă ale cucoaneĭ Safta. Maĭ departe încă nu pătrunsese înţelegerea eĭ. Nicĭ n'avusese cum să pătrundă, căcĭ fata fără mamă niciodată nu intrase în balurile oraşuluĭ, în casele altor fete; niciodată nu se bucurase, nu se întristase în faţa lumiĭ. Pentru mîhnirea eĭ nu trăise în lume decît cucoana Safta. Acuma cucoana Safta putea şi ea să răsufle: scăpase de-o piatră, şi rămăsese cu fetiţele eĭ dragĭ şi cu casa Marieĭ... Ea era mulţămită, şi cuconu' Vasilică, mulţămit şi el, îşĭ freca mînile şi-şĭ întindea gîtul în gulerul prea larg al cămăşiĭ...

În căsnicie, lumina înţelegeriĭ nu se făcu dintr'odată.

Tudor Stahu se arăta blajin şi plin de iubire. O cuprindea de după mijloc, o trăgea spre el; şi Maria întorcea capul, se ferea, îĭ punea palma în piept după ce obrazul luĭ bărbos îĭ atingea pieliţa fină a feţiĭ. Şi încerca o simţire de teamă cînd îl vedea turburat, cu ochiĭ lucitorĭ, cu un zîmbet ca de beţie. Se gîndea: «Trebue!» Şi se lăsa dusă de braţul luĭ; îĭ era ruşine, îşĭ punea mînile pe ochĭ,—şi rămînea după aceia c'o oboseală în toată fiinţa, cu faţa către părete, cu nicĭun gînd în minte. Cîteodată totuşĭ nu primea cu răceală, nepăsătoare, pe soţ. Dezamăgirea simţurilor, înşelarea, însă, îĭ lăsaŭ ca o otravă în suflet după aceia.

Dar încet-încet, pe cînd frumuseţea i se desvălea tot maĭ plină, pe cînd mintea-ĭ întindea cercurĭ de lumină tot maĭ departe, —lumea începu să i se arăte cu amarurile şi plăcerile eĭ, lumea dornică de petrecerĭ şi dezamăgită... Începu să aibă cunoştinţĭ în lumea în care se învîrtea, începu să se legene în balurĭ după acordurile moĭ ale orchestrelor, începu să simtă o deşteptare pentru plăcerea vieţiĭ: fibre tainice din fiinţa eĭ se mişcaŭ... Zilnic întîlnea figurĭ însufleţite de veselie, orĭ abătute de mîhnire, figurĭ de femeĭ dintre cunoştinţile eĭ,—şi-ĭ intra în înţelegere aproape fără să vree pricinile bucuriilor unora orĭ a tristeţiĭ altora.—Dragostea, numaĭ dragostea pornea toate! Dragostea aducea bucuria şi mîhnirea, dragostea aducea ura şi răutatea... Şi Maria simţea ceva straniŭ, o înfiorare cîteodată,—văzînd goana aceasta

după plăceri, in preajma ei. Nu,—ea nu încercase încă nimica din toate acestea. In căsnicia ei nu era nimic din nebunia aceia fără nume, din innălțarea aceia până la tainice și sfinte plăceri, din coborîrea aceia pînă la ura grozavă. Se gîndea ea totuși, lovită ca de un vînt, cutremurată in pacea-i sufletească, că trebue să aibă și ea partea ei în lume. Poate de-acuma înnainte are a trăi, a iubi, a suferi...

O ușoară oboseală a venit in vremea asta, cînd veșnica toamnă și veșnica primăvară a iubirii suflaŭ până la dînsa flori parfumate și frunze veștede... Incepu să se simtă străină cu totul de Tudor Stahu. Și 'n ceasurile-i de gînduri și de singurătate deschise într'un rînd o carte, din plictiseală. Era o carte împrumutată dela o «prietină», de la nevasta generalului Hrisanti, dela Ana Hrisanti. Această prietină nu mai era tînără, nu mai era subțirică; avea bărbie grea și sufla grozav, strînsă în corset.—Dar tot încerca să arunce priviri de foc ca altă dată, și cu un zîmbet vag, asculta șoaptele ofițerilor tineri ai garnizoanei... Una din cărțile tinereților trecute ale Anei Hrisanti incepu să citească Maria. Și alte zări, nebănuite, se deschiseră; deodată se simți cu imaginația răpită spre țărmuri romantice...

Ș'acuma, ceas cu ceas, în nopțile-i nedormite, Maria se lăsa purtată pe cărările înflorite ale istoriilor de dragoste și durere. Deodată o cucerise patima cititului.—Imprejurările lumii care se mișca în juru-i eraŭ acum de multe ori una cu umbrele care se mișcaŭ între romane și lumina neagră a ochiului ei.

Așa aŭ urmat luni după luni,—așa i-aŭ trecut zilele; așa tot mai gînditoare rămînea în fața maiorului Stahu; pâră ce în pustiul care se întindea înnainte-i și'n sufletul ei, Maria începu să bănuiască un abur de lumină, in care părea că stă închisă fericirea zilelor viitoare.

Din cînd în cînd, în cite-o Miercuri după amiază, se ducea la Ana Hrisanti. Unele cunoscute ale ei zîmbeaŭ vorbind de Ana Hrisanti, de trupu-i uriaș care abia se mișca, de stăruința-i de a părea încă tînără. Totuși Mariei îi plăcea în vremea aceia s'o cerceteze. Era o femee inteligentă, care știa multe și care vorbea frumos.

O găsea răsturnată în scaunu-i lung de împletitură de trestie, cumpănindu-se a lene înnainte și 'napoi. Ii era cald, mai mult pentrucă era strînsă în corset; hainele plesneaŭ: grăsimea aceasta leneșă era disperarea Anei Hrisanti. O carte deschisă sta alături pe-o măsuță. Din frumusețea tinereții nu-i rămăsese decît ochii și zîmbetul. O privire adîncă, umedă, sfredelitoare, neliniștită,—ș'un zîmbet care părea că închide totdeauna o taină. Sta groasă și greoae, cu bărbiile revărsate peste sîn, privea drept și zîmbea din scaunul ei... Citeodată un ofițer tînăr, stînd pe scaun cu sabia între genunchi, cu mînele pe straja, îndrăznea surîzînd cu sfială să pue o întrebare, să dea un răspuns. Ana Hrisanti îl privea lung, cu zîmbetu-i neclintit.

Mariei îi plăcea mai bine s'o găsească singură. Se așeza pe-un scaun alăturea de dînsa. Și Ana, cu vorbirea-i lesnicioasă, îndată învăluia întrebări după întrebări, la care de multe ori ea singură da răspunsuri. Mariei îi plăcea s'o asculte,—mai ales cînd Ana începea să scoată din trecutul ei, la lumină, întîmplări de-ale tinereții, aventuri plăcute în aducerea aminte...

«Eŭ am fost, dragă, zise ea odată, ca un jucător de cărți... Tu ești tînără, tu nu știi lucrurile acestea încă, dar mai tîrziŭ ai să le pricepi. Acu' ești cea mai nevinovată și mai neștiutoare ființă... Eu, drăguță, n'am putut înțelege viața fără iubire. De ce zîmbești cu mîhnire?... Ai să te pătrunzi și tu de adevărul acesta; în tine doarme un foc mare, draga mea... Are să izbucnească el odată! Femeia, dragă, cu cît înaintează în viață, cu atîta trebue să pue preț mai mare pe puținele clipe de plăcere... Mergem ca 'ntr'un vîrtej, ne apropiem de hotarul cel negru, de aceia trebue să căutăm a ne bucura cît putem mai mult de o clipă de plăcere... Sînt unele femei, dragă Marie, care păstrează pînă la sfîrșit tinerețea simțirii; în sufletul lor are răsunet chemarea fiecărei primăveri nouă. De aceia ne luptăm noi, unele, cu atîta disperare împotriva îmbătrînirii...»

Maria sta căzută pe gînduri: «Eŭ cine știe de-oiŭ avea parte de fericire în lumea asta.

— Ești copilă! vorbi rîzînd Ana. Tu ai o mare putere: tinerețea și frumusețea...»

Citeodată, stînd singure, în zile de ploae, nevasta generalului întreba cărțile despre viitor. «De multeori cărțile spun adevărul...» zicea ea. Și începea să le întindă. «Nici eŭ n'am crezut odată în ele, dar de-atîtea ori mi s'aŭ arătat cu veștî adevarate încît acuma cred... Mi-aŭ prevestit multe dureri și multe bucurii...»

Maria credea, îndată ce Ana Hrisanti, însuflețită, începea să dezvălue sorțul cărților.

«Uite, dragă Marie, este o ființă, o femee roșcovană, care nu-ți vrea binele... se arată cu vorbe rele în preajma ta... Și tu ai vărsat lacrimi din pricina ei...

— Asta-i cucoana Safta, maștiha mea.

— Ea trebue să fie. Pe urmă pe omul acesta de cupă... cine este?... dacă-i bărbatul tăŭ, tu nu-l iubești, și te 'nțeleg, draga mea... Poți să spui tu orice, zadarnic îmi spui, pe omul acesta tu nu-l iubești... Poate să fie bărbatul tău, poate altcineva... dar nu-l iubești!

Acuma să le cercăm pe maslu... Uite, vezi tu, bucuria ta va veni dela omul acesta cu ochii negri.

— Cine-o mai fi fiind!... zise Maria rîzînd.

— Nu rîde, nu întreba ce este.... Ziua de mîni nu știm ce ne aduce. Uite, ți s'arată bucurie la așternut ș'un om cu ochii negri... Asta-i dragostea, dragă Marie... Orice-ai spune tu, asta ți se pregătește... Și dacă n'a fi adevărat, să știi că eu pe cărți mîna n'o mai pun... Iată și veste ți se arată... Ai să primești în curînd veste dela el...»

Cu cît se cufundau mai departe în cercetarea viitorului, cu atît Ana se înflăcăra, prevestindu-i năcazuri și dureri, și cu atît Maria Stahu credea; căci lucrurile despre care vorbea prietina ei aduceau un răspuns nopților ei de gînduri.

Și Ana Hrisanti o cerceta cu ochiul ei adînc, îi zîmbea cu dragoste, și Maria începea să se mărturisească: îi vorbea despre copilăria ei tristă, despre năcazurile de mai pe urmă, despre căsătoria aceasta care-i înnegurase sufletul.

Prietina căuta să discurce împrejurările, le lămurea, făcea judecăți asupra lui coconu' Vasilică, asupra cucoanei Safta, executa și pe maiorul Stahu; și povestea întîmplări care se asemănau cu ale Mariei, vorbea despre oameni cari sămănau cu ai Mariei; și 'n ceia ce spunea era pătrundere, ș'o ușoară răutate; Maria o asculta cu plăcere.

«Dragă Marie, zise într'un rînd Ana. Eu am acu clipe de mîngîiere, pentru că îmi aduc aminte de zilele cele bune ale tinereții. Am și ceasuri de amar, căci zilele cele bune au trecut de mult... De n'ar fi însă în mine restul acesta de tinerețe, inima nezdrobită, grozave mi s'ar părea ceasurile pînă la sfîrșit.... Tu, dragă, cînd vei înțelege, ți-i pregăti și tu mîngîieri pentru anii tîrzii. Chiar altfel nici nu se poate. Crezi tu că unei femei i se dau daruri așa, în zădar?... Tinerețea ta nu poate trece prin lume fără rost, ascultă ce-ți spun eu... Dac'a trece, vina a fi a cui a lăsa-o să treacă!...»

Dela o vreme, Maria a început a se duce mai rar pe la nevasta generalului. În premenirea pe care o încerca cetind, gîndind,—ca șarpele din poveste căruia-i cade pielea,—Maria simțea cum se luminează, cum sufletul ei, ca un Făt-Frumos, își ia avînt în viitoarea lumii. Simțea în renașterea aceasta și ceva curat, care o îndepărta întrucîtva de Ana Hrisanti. Pentru Ana nu era în lume decît o plăcere: plăcea simțurilor. Ea îi zicea plăcerea iubirii. Și cerca să mai întoarcă din cînd în cînd clipele tinereții nu numai în amintire, și făcea mărturisiri Mariei, cu un fel de bucurie răutăcioasă.

Dar Maria vedea bine că sufletul ei altceva începea să ceară. În ceasurile ei singuratice se înălța numai cu gîndul spre acele plaiuri unde crește floarea rară, și se gîndea cu strîngere de inimă că într'o viață rar i-i dat unei ființe să nimerească pe cărarea care duce acolo.

Trăind și înțelegînd, acuma începea să cerceteze cu alți ochi lumea tîrgului. Și cu cît cerceta și înțelegea, cu atîta o mîhnire ciudată o cucerea: căci pretutindeni găsea prilej de mîhnire. În zîmbetul dulceag al lui coconu' Vasilică Popazu, în privirele-i piezișe,—acuma vedea din ce în ce mai bine prefăcătoria. În vorba potolită a cucoanei Safta vedea o silință. «Trebue să vorbească blajin cu mine—se gîndea—fiindcă i-am lăsat casele dar pentru odraslele ei...» Către surorile mai mici n'avea dragoste: parcă prea sămanau bine și cu coconu' Vasilică și cu cucoana Safta, se uitau pieziș și vorbeau prea mult... Tudor Stahu o iubea, vedea bine, ș'avea supărări văzînd-o într'una gînditoare și mîhnită; dar Maria se gîndea că mîhnirile lui au o pricină nu prea deosebită: ea voia să doarmă singură dela o vreme...

Și cum i se aprindeau ochii cîteodată, cum i se înfierbîntau, cum tot sufletul îi tremura parcă pornind către ceva necunoscut, dureros și dulce! Visa ceva despărțit cu desăvîrșire de noroiul lumii. O umbră nelămurită o întovărășea, zări cu amurguri tăinuite se deschideau. Și'n amintirea ei, Maria găsea potrivite, pentru ceiace avea să fie, numai icoanele limpezi dela țară, din satul bunicului, din luncile dimprejurul satului, liniștea cucernică și lumina aceia cernută printr'un painjeniș de aur.

In vremea asta viața își dezvăluia înaintea ei durerile. Cercetînd fără să vrea ca să găsească undeva o fericire, vedea pretutindeni durerea pentru femee—acolo unde nu era ceva asemănător cu o parte din viața Anei Hrisanti. Multe zile a urmărit viața familiilor vecine. Auzea risetele fetelor, cîntecele lor,—dar pentru dînsa fetele nu erau femei... Ele aveau să fie femei, și suferința pe urmă aveau s'o cunoască. Iar femeile erau departe, prea departe de ceiace visa Maria,—și multe duceau un traiu crîncen. Nu era pentru dînsele zi de bucurie; fiecare clipă era înveninată de năcaz, fiecare blid, fiecare albitură, puii dela cloșcă, lipsa unui ou din cuibar, întîrzierea bărbatului—toate amestecau chinuri și plămădeau dureri în suflet. Viață de roabe, fără ideal! Pe de altă parte, celelalte, cele care vînau plăceri de-o clipă, se înșelau ele singure. Trăiau din minciună, se mulțămeau ca cerșetorii din darul trecătorului.

Maria tresări dintr'odată; un zgomot scurt vui în odae, parcă o lovise cineva. Apoi zîmbi; oftă. Îi căzuse cartea de pe genunchi.

Ca'n spre niște prietine bune, îndulcitoare ale singurătății, își îndreptă privirile asupra cărților ei așezate în rafturi. Fiecare păreche de scorțe negre parcă alcătuia o urnă în care urma să trăiască o părticică din sufletul ales al unui scriitor. În paginile acelea vibrau durerile și bucuriile oamenilor. Fiecare carte îi aducea aminte de o sensație rară. Se întrebase deseori, cînd ajungea la cea din urmă foae, unde sînt oamenii aceia cari au suferit ș'au scris? Nu mai sînt. Trăesc însă fantasmele visurilor lor, au rămas în ele părți din sufletele lor.

Ciudată i se părea acuma pornirea ei dela început, care acuma se mai potolise. Întreaga ființă îi vibra cînd se cufunda în citire; plîngea și se bucura; și se întorcea ca de pe altă lume la viața ei de toate zilele. Acuma după atîtea povestiri ale durerilor altora, îi plăcea din cînd în cînd să deschidă cîte o carte care cuprindea cercetări mai reci asupra suferințelor și asupra nefericirilor obștești. Toate erau cuceriri asupra necunoscutului și asupra nopții în care trăise...

Acuma iar se gîndea și cerca să-și lămurească sufletul, să întrebe viitorul. Decînd înțelegea mai bine durerea încunjurătoare

parcă un dor mai mare o ardea: să aibă parte să se înalțe și ea deasupra mizeriei zilnice. Dar un gînd de melancolie își făcea loc; poate nu va avea noroc; se gîndea că e legată cu lanțuri de viața de acum. E legată și cu lanțuri, și poate pentru o fericire din dragoste e prea tîrziu. In îndoiala aceasta însă era nădejde bolnavă și pătimașă, nădejde înfiorată de teamă.

(Va urma)

Mihail Sadoveanu.

Un specialist romîn la Lipsca.

I.

Este cunoscută animozitatea D-luĭ Gustav Weigand față cu Dl. G. Pascu. Peripețiile acesteĭ animozitățĭ le-a expus Dl. Pascu într-un articul din Arhiva Iașĭ Noembre 1907 întitulat „Un mod de a combate" și în alt articul din aceĭaș revistă pe Ianuar 1908 întitulat „Abilitățĭ de ale d-luĭ Weigand". Animozitatea o pricepem, căcĭ nu există om căruia să-ĭ arățĭ defectele și care să nu se supere pe tine. Iar defectele D-luĭ Weigand, pe care Dl. Pascu le-a scos la iveală, sînt destul de grave. Dl. Pascu anume a susținut că studiile dialectologice ale D-luĭ Weigand sînt slabe, în special cu mult inferioare acelora ale D-luĭ Iosif Popovicĭ, că Dl. Weigand face propagandă bulgărească cu banĭ romineștĭ la universitatea din Lipsca, că Dl Weigand este lipsit de „obiectivitatea indispensabilă unuĭ om de adevărată știință", că Dl. Weigand scrie scrisorĭ calomnietoare pela directorĭ de reviste, ba cîteodată chiar pela administratorĭ de reviste, pentru a face răŭ la diferite persoane, cu care D-sa nu este în bunĭ termenĭ. Animozitatea o pricepem cu atît maĭ mult cu cît acuzațiile D-luĭ Pascu sînt întemeiate. Cum că studiile dialectologice ale D-luĭ Weigand sînt slabe, în special cu mult inferioare acelora ale D-luĭ Iosif Popovicĭ, acesta e un lucru de care niciun cunoscător în materie nu se îndoește și de care se va convinge lectorul în urma studiuluĭ de față. Cum că Dl. Weigand face propagandă bulgărească cu banĭ romineștĭ la *seminarul de filologie rominească* dela universitatea din Lipsca, acest lucru l-a probat Dl. Pascu cu mărturiĭ a marturĭ oculari (orĭ maĭ bine *auricularĭ*), dintre care unul, de pildă, spune: „Cu drept cuvînt pot afirma fără să greșesc că din tonul vorbelor D-sale se pare maĭ mult că seminarul din Leipzig e întreținut ca să facă cunoscut maĭ bine limbile slave, și în special limba bulgară, decît limba romînă". Cum că Dl. Weigand este lipsit de obiectivitatea indispensabilă unuĭ om de adevărată științ, acest lucru reese evident din cele ce vom spune maĭ la vale. Cum că Dl Weigand calomniează oamenii prin scrisorele, aceasta este probat, căcĭ

există de pildă aicĭ în Iașĭ o persoană, care posede o scrisoare a D-luĭ Weigand, prin care este calomniat Iosif Popovicĭ. Și să ne ințelegem bine asupra acestuĭ punct. Se întîmplă nu numaĭ unuia ca într-o scrisoare către un prietin să batjocorească pe o a treia persoană. Acest din urmă lucru este identic cu batjocurile care zilnic aŭ loc în mod *oral* la adresa uneĭ a treia persoane. Fiecare din noĭ poate fi sigur că, dacă se va întîlni cu doĭ prietinĭ și-ĭ va părăsi apoĭ peste un moment, ceĭ doĭ prietinĭ rămașĭ singurĭ îĭ vor arunca numaĭ decît epitete ca: „ce imbecil!" „ce gogoman!" „ce canalie!" și alte grațiozitățĭ de felĭul acestora. Dacă s-ar divulga asemenea lucrurĭ și dacă ar fi cineva așa de naiv ca să-șĭ facă singe răŭ din cauza unor asemenea lucrurĭ, atuncĭ orașele și satele omeneștĭ ar fi constituite dintr-o aglomerare de indivizĭ ce de dimineață până tîrziŭ noaptea s-ar ținea de păr și șĭ-ar trage palme prin toate casele și pe toate străzile. Cînd însă te adresezĭ cuĭva, pe care nu-l cunoștĭ, cu care nu numaĭ nu eștĭ prietin, dar pe care nicĭ macar nu l-aĭ văzut vreodată în ochĭ, și începĭ prin a-ĭ face lingușirĭ cu „prea onorate" încoace. cu „prea stimate" în colo, și prin a-l asigura că „totdeauna l-aĭ lăudat", că „totdeauna aĭ vorbit bine de el", că „te-aĭ bucurat din suflet cînd aĭ auzit că i s-a încredințat o lucrare oarecare", și apoĭ batjocoreștĭ pe o a treia persoană pentru a o împiedeca de a-șĭ publica niște articule într-o revistă, aceasta se chiamă *calomnie*. Decĭ animozitatea, încă odată, o ințelegem. Dar aceia ce nu ințelegem este lipsa de obiectivitate științifică la un profesor, la un om de știință bătrîn. Pentru știință nu este nicĭ prietin nicĭ dușman, este numaĭ adevărul. A recunoaște calitățile adversaruluĭ este un maĭ mare merit decît de a ave singur calitățĭ. Și Dl. Weigand este nedrept, este pătimaș, acest lucru trebue să-l spunem, pentruca să știe lumea ce valoare trebue să dea aprecierilor D-sale asupra activitățiĭ filologice romînești în Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie. In Arhiva din Iașĭ, aniĭ 1904, 1905, Dl. G. Pascu a publicat o sumă de etimologiĭ. Unele din ele aŭ fost așa de nimerite, încît aŭ fost *împrumutate* de Dl. Sextil Pușcarĭu, elevul D-luĭ Weigand (vezĭ Viața Romînească, anul III, pag. 17 nota). Altele vor fi maĭ puțin nimerite. Cine se poate lăuda, care a lucrat vreodată pe acest teren șubred al etimologiilor, că nu a făcut greșelĭ? Principalul este metoda și o bogăție *reală* de cunoștințĭ. Iar din aceste doŭă puncte de videre Dl. Pascu a lucrat maĭ temeĭnic decît mulțĭ alțiĭ care șĭ-aŭ încercat micile puterĭ dela Cihac în coace, macarcă șĭ-a publicat etimologiile numaĭ în Arhiva din Iașĭ, iar nu și prin Romania orĭ prin Zeitschrift für romanische Philologie. In tot cazul Dl. Pascu are maĭ mare aptitudine din acest punct de videre decît Dl. Weigand, care s-a încercat numaĭ în etimologiĭ ca *cinel=cine-l* orĭ *cine mi-l*, un *pendant* al renumiteĭ etimologiĭ a luĭ Tiktin, că *calacatîr=ca la catîr* (vezĭ V. R. anul II pag. 40). Și cu toate acestea iată ce spune Dl. Weigand în Kritischer Jahresbericht IX: 78: „In Arhiva din Iașĭ umple locul G. Pascu cu etimologiile sale, din care daŭ numaĭ un exemplu: *mașcat* vine dela *a mașca, a măcica* —*maccico din gr. μακκός—μακρός mare, compară doric μικκός—μικρός, de unde romînul *mic*. Cine scrie asemenea *stupiditate* (Blödsinn), nu merită să fie luat la serios". Și adecă pentruce numaĭ pe acest exemplu l-a dat Dl. Weigand? De ce adecă n-a citat și etimologiile celea pe care le-a *împrumutat* Dl. Pușcarĭu dela Dl. Pascu? Ce treabă e aceasta, să scoțĭ la iveală numaĭ acel fapt pe care-l socoteștĭ că-ĭ răŭ și despre care te crezĭ îndrituit să zicĭ că e o *stupiditate*? Și apoĭ e o stupiditate acest presupus *maccico* pentru un cuvînt așa de obscur ca *mașcat*? Cunoaște Dl. Weigand altă etimologie maĭ bună? Poate fi cineva îndreptățit să se servească de acest cuvînt numaĭ atuncĭ cînd în locul uneĭ etimologiĭ *evident bune* dă cineva o etimologie *evident rea*. D-apoĭ nu s-a gîndit Dl. Weigand că atuncĭ cînd îșĭ permite să insulte așa oamenii, din ciuda pe care o are contra lor, se vor fi găsind poate în operele sale proprii de acele greșelĭ pentru care să se poată aplica cu dreptul cuvîntul de *stupiditate* orĭ și altul maĭ tare? Apoĭ ia să stăm puțintel de vorbă.

Cuvîntul romînesc *adineaorĭ* are următoarele variante: dacoromîne *adeneaorĭ, adineaoră, adineaore, adineaorea, adineaură, adinioarea, adiniorĭ, adinoare, dinioarea, dineaorĭ, dineaurea;* macedoromîne *adeaneavra, deaneavra, dinăoară* (Papahagi), *deanavra* (Dalametra), *daneavra* (Weigand Olympowalachen, 28). Cumcă la baza acestuĭ cuvînt sînt la început *ad+de-* și la sfîrșit *-hora*, aŭ recunoscut toțĭ cițĭ i-aŭ dat etimologiea, începînd dela Cihac până la Tiktin; decît numaĭ la mijloc aŭ propus uniĭ pe *una*, alțiĭ pe *in illa*, așa că orĭ e *ad+de+una+hora* orĭ *ad+de+in+illa+hora*. Știțĭ ce zice însă Dl Weigand în Olympowalachen 28? Zice că poate-șĭ trage originea din albanezul *tani*: „Hängt vielleicht mit alb. *tani* zusammen?" Și știțĭ ce e albanezul *tani*? Inseamnă *acum* și e grecul τὰ νῦν după Gustav Meyer. Eĭ bine, să fim dreptĭ. Cînd pentru un cuvînt obscur ca *mășcat*, căruia nu i-a propus nimenĭ o etimologie maĭ probabilă, propune cineva pe *maccico*, *poate că se înșeală;* cînd însă cineva cu ocaziea luĭ *dineaurea*, a căreĭ origine latinească bate la ochi, propune pe albanezul *tani*, atuncĭ da, *face o prostie*.

Toată lumea știe pe *fa muiere, măĭ bărbate*. *Fa muiere* se găsește și într-un cîntec popular la Romîniĭ din Serbia publicat de Dl. Weigand în VII Jahresbericht 59: „Frunză verde ș-o lalea, sara bună, *fa muiere*, că mă duc la mîndrele mele". Știțĭ ce spune Dl. Weigand? Maĭ întîĭŭ îșĭ închipuește că *fa muiere* formează un singur cuvînt, *famuiere*, și apoĭ zice: „Se pare că e o contaminație între *famee* și *muiere*" (Scheint eine Kreuzung von *fameie* und *muiere*). Dl. Weigand în Kritischer Jahresbericht IX: 78 îșĭ bate joc de etimologiile D-luĭ Sotec Leteanu, „der keine Ahnung von linguistischer Forschung hat". Eŭ cu-

nosc etimologiile D-luĭ Sotec Leteanu, dar afirm cu mina pe cuget că o prostie așa mare ca aceasta, că adecă fa muiere=fa-muiere=fimer+muere, Dl. Sotec Leteanu încă n-a spus. Și D-luĭ Sotec Leteanu i se maĭ iartă, pentrucă D-sa, după cit știŭ, e doctor în medicină. Dar Dl. Weigand e profesor la Lipsca și filolog, se chiamă.

In IV Jahresbericht pag. 333 se spune că în comuna Dobra (în apropiere de Mureș, la granița dintre Transilvania și Banat) se întrebuințează cuvîntul *vighet* cu înțelesul de Hausierer, marchand ambulant, colporteur, coropcar. Iată cum explică Dl. Weigand originea acestuĭ cuvînt: „Cînd intră vreunul din eĭ în casă, întreabă *wie geht es?* De aicĭ originea cuvîntuluĭ *(Wie geht es?* so fragen sie, wenn sie ins Haus treten, daher ihr Name)". In Kritischer Jahresbericht IX I 80 dă Dl. Weigand originea cuvîntuluĭ *cinel* astfel: „=*cine-l* orĭ *cine mi-l*". Procedarea aceasta, de a analiza un cuvînt, pentru a vide dacă nu cumva e compus din două orĭ maĭ multe cuvinte legate între ele prin niscaĭ raporturĭ și care s-aŭ izolat și aŭ dat naștere la un singur cuvînt, este supusă la marĭ primejdiĭ, atuncĭ cînd nu țiĭ socoteală de dificultățile de formă și de înțeles. Astfel este sigur că *ameazăzi—ad+media+dies, caprifoiŭ—caprae+folium, cirneleagă—carne+leagă, cișlegĭ—caș+leagă, codobatică—coadă+batică, codroș—coadă+roș, cudalb—coadă+alb, botgros—bot+gros, dumnezeŭ—domine+deus, fătfrumos—făt+frumos, foiofoiŭ—foiŭ+foiŭ, mijloc—medius+locus, miezulpărețiĭ—medium+quadragesimae, niște—nescio+quid, primăvară—prima+vară, rozmarin—ros+marinus, roto.ol—roată+ocol, sînzeniĭ—sancti+johannis;* toate izolărĭ de mult cunoscute. La acestea am adăogit eŭ cu maĭ multă saŭ maĭ puțină probabilitate pe Ileana *sinziana*—Ileana *semidivina* cu diftongul *ea* din cauza ritmuluĭ (Principiĭ de istorica limbiĭ), *balaur—bală+aură, carciofoiŭ—caricis+folium, carimb—carri+umbo* (Zeitschrift für romanische Philologie XXXI). Maĭ nesigure sînt ale luĭ Hasdeu *unelte—une+alte, nițel*—vechiŭ romîn *nișchițel*—deminutivul luĭ *nu știŭ cît*, și a luĭ Șăineanu (Influența orientală) *daraveră—dare+avere*. Dar ca să derivĭ pe *calacatir* din *ca+la+catir*, cum face Tiktin (vezĭ Viața Romînească II 39), pe *vighet* din *wie geht es*, pe *cinel* din *cine-l* orĭ *cine mi-l*, cum face Dl. Weigand, este ridicul. In ce privește pe *vighet*, coropcarul, admițînd că ar fi Neamț, zice, cînd intră în casa omuluĭ, *guten Morgen, guten Tag, guten Abend*, după cum e timpul zileĭ, iar nu *wie geht es*. *Wie geht es* vine maĭ tîrziŭ, după vreun minut de vorbă cu oameniĭ caseĭ, căcĭ, ca să întrebĭ pe cineva de sănătate, este trebuință de o macar cît de mica familiaritate. Și apoĭ, crede Dl. Weigand că Neamțul coropcar este așa de prost ca să vorbească nemțește cu Romîniĭ? Macar cît de stricat, dar tot romînește vorbește cu dînșiĭ. Și apoĭ coropcariĭ pela Dobra numaĭ Nemți-s? In ce privește pe *cinel*, maĭ întîiŭ alătur: cu formele *cinel, cinilesc, cinilitură*, care sînt moldoveneștĭ (Alexandri PoeziĭI, 76, Gorovei Cimiliturĭ VI),

se găsesc cu mult maĭ răspîndite și maĭ vechĭ formele *cimel, ciumel, cimilesc, ciumilesc, cimilitură, ciumilitură* (*cimel* Goroveĭ Cimiliturĭ 189.—*ciumel* ibid. 185.—*cimilesc* Marian Satire 222, Șezătoarea III 239.—*ciumilesc* Goroveĭ Cimiliturĭ 289, Varlaam Cazania 281₂, Evanghelia luĭ Radu Grămaticul în Archivio glottologico XII 221.—*cimilitură* Letopisețe Cogălniceanu ed. I, I 49, Hasdeu Istoria critică 11, 72, Creangă Poveștĭ 150, 168, Creangă Amintirĭ 14, Sbiera Poveștĭ 319, Iarnik-Bîrseanu Doĭne 517.—*ciumilitură* Dosoteiŭ Psaltirea 256, Dosoteiŭ Proloage 150_1, 164_2, 181_1, Țichindeal Fabule 26, 173). Ce facĭ cu aceste din urmă forme, care sînt și maĭ răspîndite și maĭ vechĭ? Nu se vede cît de colo că din *ciumel* s-aŭ dezvoltat *cimel, cinel*, iar nu din contra? Și chiar dacă n-aĭ ține socoteală de cronologiea cuvîntuluĭ, ceĭa ce de altfel ar fi o greșală de neertat, nu se vede cît de colo că din *ciumel* poate eși prin alunecarea sunetuluĭ romînească *cimel* și *cinel*, învremece o prefacere a luĭ *cinel* în *cimel, ciumel* este cu mult maĭ grea, dacă nu imposibilă? Și apoĭ ce-ĭ aceĭa *cine-l, cine mi-l?* Acel *-l* dela sfîrșit, ce este acel *-l?* Vreun obĭect drept al vreunuĭ verb suptînțeles? Ce fel de obĭect și al căruĭ verb? De oarece Dl. Weigand nu ni dă nicio lămurire, îmĭ permit să presupun că D-sa s-a gîndit că verbul suptînțeles ar fi *gîcesc*, iar *-l* ar fi un pronume de a treĭa persoană, astfel că *cine-l=cine-l gîcește?* Fiindcă *pronumele* reprezintă un *nume*, apoĭ o nouă întrebare se naște, oare pe care nume îl reprezintă acel *-l?* Sigur că pe *cimilitura*, așa că *cine-l=cine-mi gîcește cimilitura?* Din nenorocire însă *-l*, pronumele de a treĭa persoană ca obĭect drept, nu este nicĭ de genul feminin, nicĭ de genul neutru, ci numaĭ de genul masculin. Pronumele de a treĭa persoană, *numaĭ cînd se raportează la lucru, treabă, afacere, în general, fără să se precizeze care anume lucru, treabă, afacere*, poate avea genul neutru, și încă și atuncĭ *numaĭ ca subĭect*, de pildă (exemplele de altfel sînt foarte rarĭ): „Haĭ, nu maĭ sta ca o găină plouată. Rămîĭ la mine în astă noapte și ți-oiŭ da eŭ vreun ajutor. N-a maĭ fi *el* după gîndul spinuluĭ. Dar până atuncĭ maĭ rabdă, Harap Alb, căcĭ cu răbdarea îĭ frigĭ pielea". Creangă Poveștĭ. (Asupra genuluĭ pronumelor romîneștĭ vezĭ a mea gramatică pag. 230—235). Eĭ, atuncĭ pe care substantiv îl reprezintă *-l* din *cine-l, cine mi-l?* Cînd face cineva asemenea analize de cuvinte, trebue să se gîndească macar puțintel. O asemenea etimologie ca *cinel—cine-l* este maĭ prejos de orice critică. Intr-adevăr se poate zice că cine e în stare să spună o asemenea... naivitate, nu merită să fie luat la serios. Dela asemenea etimologiĭ ca *cinel=cine-l* și *calacatir=ca+la+catir* nu este decît un pas până la etimologiea θάνατος=τὸ ἄνευ ἄτης din Etymologicum Magnum. Etimologiea probabilă a luĭ *ciumel* um dat-o eŭ în Altgriechische Elemente im Rumänischen (in Festgabe für Mussafia). Pentru *vighet* aș propune următoarele. Coropcarul este un negustor care are cu dînsul de vînzare tot felĭul de lucrurĭ, tot felĭul de mărfurĭ, și o

asemenea marfă amestecată, o asemenea marfă de tot felĭul, un
asemenea negoț cu tot felĭul de lucrurĭ se numeşte pe ungu-
reşte *vegyes* (pronunțat aproape ca *véghieş)* kereskedes.
In VII Jahresbericht 88 zice Dl. Weigand: *„jdreală* - abces.
Formație interesantă din *jar+eală, jăreală*, prin sincopă *jdreală*.
cf. Izdrael". In realitate *jdreală* e *zdreală*, derivare imediată
dela *zdrelesc*. Ințelesul trebue să fie acelaş cu al luĭ *zdrelitură*.
Cum că ar fi însemnînd *abces*, măcarcă din zdreliturĭ se nasc
abcese, mă îndoesc.

Dar cum pricepe Dl. Weigand texturile?
Un cîntec popular din Banat (III Jahresbericht 262) sună:
„Frunză verde de dudăŭ, domnule solgăbirăŭ, sloboade pe neica
mĭeŭ, că nu-ĭ hoț nicĭ nu-ĭ curvarĭ, negustor de tîrgurĭ marĭ,
vinde la mărgăritarĭ, etc-". Pe *curvarĭ* Dl. Weigand însă îl scrie
în două cuvinte, aşa: *„ku roari (?)"*, şi nu ştie ce însemnează.—
In Olympowalachen 119 publică bucata următoare: „Dinapoĭ di
pu cupațu amintaĭ un cupelațu.—Cumu, hile, lo fițes? Să cu
care-l cuperas?—Mumă, singură lu fețu să cu maĭa l-ămfăsai".
Adecă: „După un copac născuĭ un copilaş.—Cum, fată, îl făcuşi
şi cu cine-l învălişi?—Mamă, singură-l făcuĭ şi cu moaşa-l în-
făşăĭ". Pentru Dl. Weigand însă versul din urmă, *să cu maĭa
l-ămfăsai*, înseamnă că *a făcut fata copilul cu moaşa*, traduce
„ans Licht bringen, gebären" şi-l derivă din gre-
pe *ămfăsai* cu
cul ἐμφαίνομαι. Eĭ, aceasta cum se chĭamă?—In Olympowalachen
125 vorbele *gloța gluțeaste oaŭă*, adecă *cloşca cloceşte oŭă*, în-
seamnă după Dl. Weigand că *găina face oŭă*.—In Aromunen II
54 într-un cîntec de joc adresat mirelui se zice aşa: „Hiliu de
domnu, d-amiră, d-amiră şi d-armătolă". Adecă: „Fiŭ de domn,
de împărat, de împărat şi de armatol". Dl. Weigand însă tra-
duce: „Fiŭ al domnuluĭ împărățieĭ, împărățieĭ şi Anatolieĭ" (Sohn
des Herrn vom Kaiserreich, vom Kaiserreich und Anatolien). Şi
la glosarul dela sfîrşitul volumuluĭ repetă aceste minunate înțe-
lesurĭ: *„amiră* Kaiserreich, Reich". *„armătolă* Anatolien". Să
se maĭ noteze că *amiră* are accentul pe ultima, *amiră* e o in-
venție a D-luĭ Weigand.
In Aromunen II 151 este bucata următoare: „Lunea, lunea
nu-nĭ lucrez, marța va-nĭ țin tri ocli, nĭercuri va-nĭ țin tri ficiorĭ,
gioĭa va-nĭ țin tri bărbat, vinirĭ va-nĭ țin tri prăvdză, sîmbăda
va-nĭ me lau, duminica va-nĭ me alichescu, ta si mi primnu".
Adecă: „Lunea nu lucrez, marța am s-o țin pentru ochĭ, mĭer-
curea am s-o țin pentru copiĭ, joĭa am s-o țin pentru bărbat, vi-
nerea am s-o țin pentru vite, sîmbăta am să mă laŭ, duminica
am să mă gătesc ca să mă plimb". *Am s-o țin pentru ochĭ*,
etc., adecă am s-o serbez, n-am să lucrez în ziŭa aceĭa, ca să
nu mă îmbolnăvesc de ochĭ, ca să nu mi se îmbolnăvească băr-
batul, etc. E cunoscuta glumă despre fimeea leneşă, care se
găseşte şi la Dacoromînĭ. Dl. Weigand însă traduce: „Marța mă
ocup cu ochiĭ, mĭercurea mă ocup cu flăcăiĭ, joĭa mă ocup cu

bărbatul etc." (am Dienstag halt' ich mich an die (=beschäf-
tige ich mich mit den) Augen, am Mittwoch halt' ich mich an
die Burschen, am Donnerstag an den Mann, etc.).—„Fumealie
fără tată nu-ĭ bună, nu poate să-lĭ veadă nila" Aromunen II 206,
adecă „familiea fără tată nu-ĭ bună, nu poate să-ĭ vadă mila", este
tradusă de Dl. Weigand astfel: „Familiea fără tată nu-ĭ bună,
nu poate s-o vadă cineva fără să-l pălească mila" (Familie
ohne Vater ist nicht gut, man kann sie nicht sehen ohne Mitleid).—
Intr-un cîntec popular din Iablanița (Banat), publicat în III
Jahresbericht 273, se zice: „Colea-n vale la Cerneț ĭeste-un mare
nuculeț, nucu-ĭ mare, frunza-ĭ rară". Iablanița este aşăzată puțin
maĭ spre nord de Mehadia, iar *Cerneț* este cunoscutul orăşel din
județul Mehedinți. Dl. Weigand ințelege prin *cerneț* un nume
comun şi-l traduce cu „loc unde se cerne (Platz, wo man siebt)"!
—In alt cîntec popular din Banat, III Jahresbericht 286, se zice:
„Frunză verde dă *sulvină*, m-am iubit cu-a mea vicină". Dl.
Weigand pune semn de întrebare la *sulvină* şi nu ştie ce plantă
va fi aceĭa. E totuş cunoscuta *sulfină*, melilotus officinalis, mé-
lilot jaune, Honigklee.
Intr-o baladă despre haĭducul Pătru, feciorul luĭ Novac, III
Jahresbericht 290 sqq., se povesteşte că împăratul turcesc a pus
să se strige în împărăție că „cine-n lume s-a afla, de pe Pătru
să-l aducă, nelegat, neferecat, de bună voință dat". Şi nu s-a
aflat nimenĭ. Se nimerise însă tocmaĭ că treĭ vizirĭ fusese con-
damnați la moarte, şi atuncĭ s-aŭ rugat viziriĭ de împăratul să-ĭ
alese pe dînşiĭ să se ducă să aducă pe Pătru şi, dacă-l vor a-
duce, să fie ertați de moarte. Impăratul s-a învoit şi ceĭ treĭ vi-
zirĭ s-aŭ dus în codrul unde se afla Pătru şi l-aŭ rugat să mear-
gă la împărăție, ca să-ĭ scape şi pe dînşiĭ de nenorocire. „Ni-
me-n lume nu s-afla, cîtă-ĭ lumea şi țara. Făr de eĭ bine cădĭa
triĭ turcĭ vizarĭ bătrînĭ, şi cum *sudu* le ĭeşa, nu-ĭ maĭ *sudu* de
trăit, ci-ĭ *sudu* de prăpădit. Iar Turciĭ se rugaŭ: Nălțate-mpă-
rate, şi de blag-a triĭa parte, noŭă calea să ne daĭ şi viața să
nĭ-o lungeştĭ şi să nu ne prăpădeştĭ. Noĭ pre Pătru l-om aduce...
Impăratu auzĭa, mîntun calea le dădea... «Pĭetre, Pĭetre, haĭduc
Pĭetre, ĭa fă bine pentru mine, adică şi pentru noĭ. Că noĭ bine
am căzut, Pĭetre, -n marĭ nişte nevoĭ. Ş-împăratu o strigat peste
tîrg, peste cetate, cine-n lume s-ar afla, pe Pătru mi-l ducă, ne-
legat, neferecat, cu bunăvoință dat. Nime-n lume nu s-o aflat,
d-în codru să se bage, pe Pătru să mi-l scornească. Ce noĭ
bine am picat, la giudecată am picat, şi cum *sudu* nĭ-o eşit,
nu-ĭ maĭ *sudu* de trăit, ci-ĭ *sudu* de prăpădit. Noĭ, Pĭetre, ne
ream ruga, să facĭ bine pentru mine şi pomană pentru tine, la
împăratu tu să mergĭ şi viața să nĭ-o lungeştĭ»". Numaĭ un cu-
vînt din această bucată trebue spus ce înseamnează, pentruca ori-
care Romîn s-o priceapă. Acest cuvînt este *sudu*, sertul *sud*=
judecată, judicium, jus, Gericht. Intr-o variantă publicată de A-
lexicĭ, unde Pătru haĭducul este înlocuit prin copilaşul de Turc,
feciorul luĭ Marcu Cralovicĭ, împăratul a dat drumul din închi-
soare la 50 de condamnați la moarte cu condițiea să-ĭ erte, da-

că-i vor aduce pe eroul baladeĭ. Cum credeți că a înțeles Dl. Weigand? Cum va fi înțeles, puteți judeca după aceĭa că pentru D-sa *sudu* înseamnă *sudoare*, iar *nu-ĭ maĭ sudu de trăit, ci-ĭ sudu de prăpădit* însemnează că *viața nu maĭ are nicĭ un preț, maĭ bine să caute cineva moartea* („*sudu*=sudoare. *Nu-ĭ maĭ sudu de trăit, ci-ĭ sudu de prăpădit=Es lohnt sich nicht mehr zu leben, aber es lohnt sich den Untergang zu wagen.*“). Ba dacă li-ar fi eșit judecata de trăit, iar nu de murit, dacă judecata s-ar fi pronunțat asupra lor în sensul aceĭa că să trăĭască, iar nu să moară, nu s-ar fi maĭ dus Turciĭ cît lumea în pădure, să caute pe haĭducul Pătru. Dar vezĭ că eraŭ pușĭ între două morțĭ, una sigură, pentrucă fusese condamnațĭ la moarte, și alta problematică, pentrucă se putea întîmpla, precum s-a și întîmplat, să înduplece pe haĭduc să vie la împărăție! Dl. Weigand face din ceĭ treĭ pirpilițĭ de vizirĭ treĭ eroĭ, care, cînd aŭ văzut că nimenĭ nu vrea să se ducă să aducă pe hoț, s-aŭ oferit eĭ, pentru a scăpa onoarea împărățieĭ. Și cum putea să facă dintr-înșiĭ altceva, deîndată ce și-a închipuit că *sudu* însemnează sudoare? Vedeți și D-voastră: *Nu-ĭ sudoare de trăit, ci-ĭ sudoare de prăpădit.* Ce poate să însemneze aceste vorbe altceva decît că „Nu trebue să maĭ asude cineva pentru viață, ci trebue să asude pentru moarte“! Ș-apoĭ să vezĭ dreptate împărătească! Cînd ceĭ treĭ eroĭ s-aŭ întors singurĭ în Țarigrad — căcĭ Pătru haĭducul rămăsese puțin maĭ în urmă, ca să nu se facă de rîsul lumiĭ, dacă ar veni odată cu dînșiĭ —, împăratul nu i-a crezut că aŭ înduplecat pe hoț să vie și a și poruncit să-ĭ pue-n țapă. Puțin numaĭ de maĭ întîrzia Pătru, și bieții eroĭ eraŭ să plătească cu moartea eroizmul! Ce maĭ pricepere fină a unor împrejurărĭ dintr-o baladă interpretate logic! Păcat că nu e și istoric Dl. Weigand, ca să tragă cine știe ce concluziĭ, *pe bază de izvoare*, asupra obiceĭurilor barbare dela curtea padișahilor pe vremea hoțiilor: Eroĭ se oferĭaŭ să scape onoarea împărățieĭ și sultanul drept răsplată iĭ punea în țapă, etc. Și credeți D-voastră că nu se face așa istorica cîteodată?

Intr-un cîntec publicat în VIII Jahresbericht 299 se zice așa: „Fă-mă, doamne, ce mă-ĭ face, fă-mă *măldărel* dă teĭ și m-aruncă-ntre fumeĭ, să le-auz vorba și sfatu, cum îș fermecă bărbatu“. *Măldărel*=*măldurel*, deminutivul luĭ *măldur*. Pentru Dl. Weigand *măldărel* este deminutivul luĭ *moldă*, troacă, și cu această ocazie maĭ face și niște observațiĭ importante morfologice și fonologice: Maĭ întîiŭ din *moldă* s-a făcut *muldare* supt influința luĭ *căldare*, și apoĭ din acest presupus *muldare* s-a derivat *muldărel* și *muldărel* s-a prefăcut în sfîrșit prin *armonie vocalică* în *măldărel* („*măldărel*, Diminutiv zu *moldă — muldare* (nach *căldare*) und daraus mit Vokalharmonie *muldărel — măldărel*“)! Ce fine observațiĭ! *muldare* după *căldare*! *măldărel* din *muldărel* prin armonie vocalică! Până și *armonica vocalică* dela limbile aglutinante știe Dl. Weigand ce-ĭ. La armonica vocalică se schimbă vocalele din sufixe după vocalele din rădăcină, de pildă *sev*, *mek*, însă *iaz-mak* (Vezĭ Philippide Principiĭ 226). Dincoace-

la *muldărel* prefăcut chipurile în *măldărel*, s-ar schimba vocala din radical supt influința uneĭ vocale din acelaș radical, dar tot armonie vocalică ar fi. Va fi! Dar lăsînd aceste lucrurĭ elementare, pe care nu le va ști niciodată Dl. Weigand, ce frumoasă închipuire aceĭa că ar vrea cineva să-l facă dumnezeŭ o troacă de lemn de teiŭ și să spargă capul fimeilor cu dînsul!

Intr-o bucată din VIII Jahresbericht 287 se zice: „Să mă duc și eŭ la tîrg, să-mĭ cumpăr d-un cal porumb, cam porumb, cam porumbac și cu gîtu cam scurtat, lung în trup și scurt în gît, cumu-ĭ bun de călărit“. *Porumb* și *porumbac* sînt cunoscute adiective pentru a arăta o anumită coloare a păruluĭ la *boĭ* și *caĭ*. Damé Terminologie 27, 48: „*Porumb*, feminin *porumbă*, deschis saŭ închis, cînd are părul vinețiŭ (suriŭ) deschis sau închis. — *Porumbac*, cînd părul e sur roșiatic“. Dl. Weigand însă, cînd i s-a recitat versul *cam porumb*, *cam porumbac*, l-a auzit și l-a scris: „*ca un* porumb, *ca un* porumbac“, și-a închipuit pe *porumb* și pe *porumbac* ca substantive și, fiindcă *porumb* era deja cunoscut, a descoperit macar pe *porumbac*, pe care-l explică că însemnează *porumb sălbatec*, wilde Taube. Și iată cum se îmbogățește dicționarul uneĭ limbĭ!

In VIII Jahresbericht 294 se zice într-o poezie populară așa: „Fóae verde dădițel, supt umbră dă păducel doarme-un tînăr voĭnicel, mult înalt și supțirel, parcă-ĭ tras pintr-un inel, cu căciuliță dă *jdărel*, cu opincĭ dă viezurel, cu cojocelu al dă mieĭ, mă duc, maică, după el“. *Jdărel*, *jderel* este deminutivul luĭ *jder*, mustela martes, martre, Edelmarder, Baummarder, precum toate dicționarele spun, începînd dela cel de Buda, și precum oricare blănar știe. Pentru Dl. Weigand însă *jder* este castor, „Bieber“!

Asupra următoruluĭ exemplu mi-a atras atenția lucrarea D-luĭ Papahagi Scriitori aromînĭ pag. 249. In Aromunen II 192 cuvintele *anarga*, *frate*, *surăfea*, care însemnează *încet*, *frate*, *cu briciul*, sînt traduse de Dl. Weigand cu *rade încet*, *frate*, și dupăce Dl. Weigand preface astfel substantivul *briciŭ* în verbul *rad*, iĭ schimbă și accentul din *surăfea* în *surafeá*, ca să-l facă imperativ, și apoĭ iĭ formează și un prezent de indicativ, căcĭ la glosarul volumuluĭ spune așa: „*surăfescu* rasiere; Imperativ *surafeá*“. Dl. Papahagi zice cu această ocazie: „Asemenea greșelĭ mișună, din nenorocire, în Aromunen“.

Dar defectuoasa pricepere a texturilor nu se constată numaĭ direct, din bucățile publicate și traduse de însuș Dl. Weigand, ci și indirect, din chipul defectuos cum a tradus Dl. Paul Dachselt o parte din manuscrisul Dimonie în I Jahresbericht. Cum că lucrarea D-luĭ Dachselt a trecut supt ochiĭ D-luĭ Weigand, se constată din adnotările pe care Dl. Weigand le-a făcut la glosarul lucrăriĭ. Este cu putință ca Dl Dachselt să fi scris la pag. 43 nota „Dela XII, 19 până la XIII, 13 am încercat numaĭ să traduc. Nu sînt încă lămurit asupra înțelesuluĭ acestuĭ loc și asupra le-

găturiĭ luĭ cu restul,“ fără ca Dl Weigand, editorul anuaruluĭ și profesorul Dluĭ Dachselt, să fi încercat să lămurească pe Dl Dachselt? Dacă Dl Dachselt a înțeles răŭ cutare pasaj, aceasta înseamnă negreșit că nicĭ Dl Weigand n-a înțeles maĭ bine. Înțeleg să lașĭ pe elevul tăŭ să susțină o teorie oarecare, macarcă tu n-o împărtășeștĭ, orĭ să aibă o altă părere decît tine în orice chestie controversată, în orice lucru asupra căruia tu nu poțĭ susține cu perfectă siguranță o altă părere. Dar să-l lașĭ să traducă răŭ și tu să daĭ din umere, măcarcă știĭ care e traducerea cea bună, aceasta nu se poate admite. Și acum să notăm locul cel neînțeles, de care vorbește D-l Dachselt. Observ maĭ înainte pentru priceperea lucruluĭ că diavolul povestește sfîntuluĭ Antonie ce se întîmplă cu sufletul după moarte, cum anume la diferite vămĭ ale văzduhuluĭ i se cîntăresc într-o cumpănă faptele bune și cele rele, în felĭul acela că îngeriĭ pun faptele bune în partea dreaptă a cumpeneĭ, iar diavoliĭ pun condica cu păcatele în partea stîngă. „Mĭa la șapte scărı ține șĭ curvărilĭa, ți sîn misticaț cu soia. Mĭa s-este că sîntu oaminli exumuluγisiț, curaț, ma țe că sîntu scriirate tru tiftere. E ațel omu, ți va si ascundă vărun sporu, di nu lu spune, cîndu va si exumuluγisească, mĭa atumțea napoi ți irea scriirate nincă alte ahătu ma multu sîntu ș cama rău sîntu di ți irea ninte. — Mĭa dila șapte scări lu lĭa angheli suflitul di-l ducu la mfricușatlu di scamnu δispotĭ dumnidză, șĭ ilĭ dzițe anghelu a suflitlui: «Nclină-te ație». Și elu si-nclină, ma nu videa țiva ație, ma vecĭo ți veade ahranghelu și anghelu, ți-lĭ veaclĭe suflitul. Mĭa di ație-l toru năpuδișalui pri locu; nĭergu di șădu si veadă cîndu irea tru γiață, si veadă bunile și rale ți au faptă, păn di γinγiță dzile ți lu alagă. Di ație apoĭa lu lĭa di-l ducu tru părаδis păn di dzațe dzile si veadă bunesle. Mĭa di ație lu ducu la Avramu di vedu șĭ aculoțe, ți are dată tru mîinle a lu Avram tră suflitulu a lui. Di ație-l ducu apoĭa tru chisă dila treidzățĭ păn di patrudzățĭ, alagă tru chisă ș fațe sire tute munduiră di amărtĭoș, șĭ suflitle ilĭ grescu a anghelor: «Vă pălăcărsimu, nu n-alăsaț aŭațe, ma duțes-nă tru părаδis». Ș mĭa di cara s treacă patrudzățĭ di dzile ș va s γivăsească sărăndarea ș va si mpartă tră suflitu, mĭa apoĭa lu lĭa angheli di-l ducu la mfricușatlu di giudețu, tra si-l giudică. Si-nclină ație ș avde boațe dila mfricușatlu di giudețu: «Cacum are faptă si află, aculoțe si-l băgaț». Că tora dumnidză nu li bagă ni tru părаδis ni tru chisă“. Adecă: „Iar la a șaptea scară se află curvăriea, adecă aceĭ care se amestecă cu neamurile. Iar dacă oameniĭ s-aŭ mărturisit, sînt curațĭ de păcate, măcărcă li sînt păcatele scrise în catastihurĭ. Și cînd se mărturisește un om, dacă cumva ascunde vreo vorbă și n-o spune, apoĭ atuncĭ acele ce eraŭ scrise încă odată pe atît de multe se fac și maĭ rele sînt decît eraŭ înainte. Apoĭ dela a șaptea scară îl iaŭ îngeriĭ sufletul de-l duc la înfricoșatul de scaun al domnuluĭ dumnezeŭ și-ĭ zice îngerul sufletuluĭ: «Închină-te aicĭ». Și el se închină, dar nu vede ceva aicĭ, ci numaĭ pe arhanghel ce

vede și pe îngerul care-ĭ păzește sufletul. Iar de aicĭ îl întorc înapoĭ pe pămînt; merg de șed să vadă cînd era în viață, să vadă bunele și rălele ce a făcut; păn la douăzecĭ de zile ce-l aleargă. De aicĭ apoĭ îl iaŭ de-l duc în raiŭ timp de zece zile, să vadă bunătățurile. Iar de aicĭ îl duc la Avram, de văd și acolo, ce are dat în mînile luĭ Avram pentru sufletul luĭ. De aicĭ îl duc apoĭ în iad, dela a treizecea până la a patruzecea zi, merge prin iad și se uită la toate chinurile păcătoșilor, și sufletele grăesc îngerilor: «Vă rugăm, nu ne lăsațĭ aicĭ, ci duceți-ne în raiŭ». Și dacă trec patruzecĭ de zile și citesc sărindarul și împart de sufletul mortuluĭ, apoĭ îl iaŭ îngeriĭ de-l duc la înfricoșatul de judecător, ca să-l judece. Se închină aicĭ și aude glas dela înfricoșatul de judecător: «Cum se află că a făcut, acolo să-l punețĭ». Căcĭ acum dumnezeŭ nu-ĭ pune nicĭ în raiŭ nicĭ în iad“. Dl. Dachselt însă iată cum traduce: „La a șaptea despărțitură se găsește curvăriea, aceĭ care s-aŭ amestecat cu neamul. Însă dacă oameniĭ s-aŭ mărturisit, apoĭ sînt *mațe curate, căcĭ sînt înscrișĭ în condicile îngerilor*. Omul care va ascunde vreo vorbă și nu va spune-o, cînd se mărturisește, *va fi atuncĭ cu mult maĭ răŭ decît era maĭ înainte*. Dela a șaptea despărțire iaŭ îngeriĭ sufletul și-l duc la *locul grozăvieĭ (purgatoriu)* și înaintea scaunuluĭ domnuluĭ dumnezeŭ. Și îngerul zice către suflet: «Închină-te aicĭ». Și el se închină; dar nu vede nimic, ci numaĭ pe arhanghel și pe îngerul care păzește sufletul. Și atuncĭ întorc îngeriĭ sufletul înapoĭ pe pămînt; se duc și șed, ca să vadă, cînd era în viață, ca să vadă binele și răul, *pe care l-aŭ făcut păn în 20 de zile, cîț aleargă*. Apoĭ de aicĭ îl iaŭ și-l duc în raiŭ păn în zece zile (? timp de zece zile), ca să vadă binele. Iar de aicĭ îl duc la Avram și văd și acolo ce și-a dat de suflet, și de aicĭ *îl duc înapoĭ în iad dela 30 până la 40 de zile* și aleargă prin iad și *omul este supus pe rînd la toate pedepsele păcătoșilor*. Și sufletele vorbesc către îngerĭ: «Vă rugăm, nu ne lăsațĭ aicĭ, ci duceți-ne în raiŭ». Iar cînd vor trece cele 40 de zile, *vor ceti rugăciunile postuluĭ mare și vor împărți sufletul*. După acela iaŭ îngeriĭ sufletul și-l duc la înfricoșatul judecător, ca să-l judece. Și el se închină aicĭ și aude glasul înfricoșatuluĭ judecător: «*Cum a făcut, așa să se găsească;* acolo duceți-l». Căcĭ acum nu-l duce domnul nicĭ în raiŭ nicĭ în iad“.

Să luăm locurile subliniate pe rînd.

1. *Dacă oamenii s-aŭ mărturisit, apoĭ sînt mațe curate, căcĭ sînt înscrișĭ în condicile îngerilor.* (Wenn die Menschen gebeichtet haben, so sind sie rein im Herzen (reine Eingeweide), denn sie sind in die Hefte (der Engel) geschrieben). De unde a eșit acest *mațe curate*, pe care Dl. Dachselt îl explică prin *curațĭ la inimă*? De unde aŭ eșit apoĭ aceste *condicĭ ale îngerilor*, căcĭ în toate părțile celelalte ale povestiriĭ numaĭ despre dracĭ se spune că aŭ condicĭ? Iaca de unde. Locul în original sună: „*δeste căsîntu oaminli exumuluγisiți curați mațe căsîntu*

scriirate trulifiere, fără punctuație și cu cîte două cuvinte scrise la un loc. Pentru ca să priceapă cineva, trebue să-și dea o minimă osteneală și să aibă o și mai minimă cunoștință de limba romînească, trebue anume să puncteze și să despartă cuvintele așa: *S este că sintu oaminli exumuluțisiți, curați, mațecă sintu scriirate tru tiftere*, unde *curați* este masculinul plural dela adiectivul *curat* și formează predicatul lui *oaminli exumuluțisiți*, *mațecă* este conjuncție și înseamnă *cu toate că, deși*. Este drept că o conjuncție *ma țe că* nu a fost până acum înregistrată în glosare macedoromîne (nu îndrăznesc să zic că nu se găsește în texturile publicate), dar se cunosc *țe că*=cu toate că, deși (Papahagi, Dalametra) și *ma că*=dacă (Weigand Aromunen II, Papahagi, Dalametra). Este vorba, ce trebue *să admită* cineva? Trebue să admită că *mațe* este masculin? D-apoi pluralul lui *maț* e feminin, *maț* e de genul eterogen, se știe aceasta deja din Daniel (mâți-le). Apoi mai trebue să admită pe *mațe curate*, un asemenea ridicul idiotizm? Apoi mai trebue să admită că aŭ îngerii condici, pecînd în toate celelalte părți ale povestirii numai dracii aŭ condici? Trebue să admită aceste trei lucruri, dintre care două foarte neprobabile, iar unul (mațe de genul masculin) absolut imposibil? Ori trebue să admită că alături cu *țe că* mai este încă o conjuncție care înseamnă *cu toate că, deși*, anume *ma țe că*?

2. Omul care va ascunde vreo vorbă și nu va spune-o, cînd se mărturisește, *va fi atunci cu mult mai răŭ decît era mai înainte*. (Der Mensch... wird dann noch viel schlechter sein, als er vorher gewesen ist). Textul macedoromîn sună: *mia atumțea napoi ți irea scriirate nincă alte ahâtu ma multu sîntu ș cama rău sîntu di ți irea ninte* (Și anume *ninte* este în text, nu *nă-inte*, cum inventează Dl. Dachselt). *ți*=acelea ce, *irea scriirate*=eraŭ scrise, *nincă alte ahâtu ma multu sîntu*=încă alte atît mai mult sînt, *ș cama rău sîntu di ți irea ninte*=și mai răŭ sînt de ce eraŭ înainte. Cine nu înțelege? E vorba de socoteala următoare: Dacă ai zece păcate mărturisite de greutatea X și ascunzi unul, apoi cînd ajungi la vama a șaptea, unde se cîntărește curvăsăria, te trezești spre mai marea dumitale mirare că cele 10 păcate ți le socotesc vameșii ca 20, iar greutatea X ți-o ridică la potența a doua, adecă la X^2. *Că omul va fi atunci cu mult mai răŭ decît era mai înainte*, cum susține Dl. Dachselt, eŭ mă îndoesc. Cînd a ascuns păcatul al unsprezecelea, el era tot așa de răŭ ca și acum cînd stă înaintea vameșului. Cum că însă are să fie încărcat la socoteală, aceasta da, e adevărat. In tot cazul e păcat să ascundă cineva supt o traducere falșă această hazlie imagine depe ceia lume, copiată întocmai după ceia ce se întîmplă la vămile din lumea aceasta.

3. *Dela a șaptea despărțire iaŭ îngerii sufletul și-l duc la locul grozăviei (purgatoriu) și înaintea scaunului domnului dumnezeŭ* (Von der siebenten Abtheilung nehmen die Engel die Seele und bringen sie an den Ort des Schauderns (Fegefeuer) und vor den Stuhl des Herren Gott). Textul: *Mia dila șapte scări lu lia angheli suflitul di-l ducu la mfricușatlu di scamnu dispoti dumnidză*. Adecă *îl duc la înfricoșatul de scaun al domnului dumnezeŭ, la scaunul cel înfricoșat al domnului dumnezeŭ*. *Infricoșatul de scaun=scaunul înfricoșat*, așa dupăcum se zice *săracul de mine, păcătosul de el, amărîtul de om*, apoi *bahnița de țigancă, gașperița de cioară, mîndrețe de meri*, prin intervertirea perifrastică a rolurilor dintre substantiv și atributul lui, despre care se vorbește în Philippide Principii 138. Din acest nenorocit *înfricoșatul* însă Dl. Dachselt face *purgatoriu*. Trebue să nu știe cineva defeliŭ romînește, ca să nu priceapă atîta lucru. Dar atunci cum îndrăznește cineva, care nu cunoaște elementele unei limbi, să dea traduceri germane dintr-un manuscript așa de important precum este manuscriptul Dimonie? Dar ca să vadă cineva într-adevăr enormitatea lucrului, trebue să-și închipuiască peste umărul D-lui Dachselt pe Dl. Weigand, care se scarpină în cap și nu pricepe nici D-sa de fel ce va fi acest *înfricoșatul de scaun*. Ori Dl. Weigand își spală mînile? Dar atunci ce învață D-sa pe elevii D-sale la Lipsca?

4. *Și atunci întorc îngerii sufletul înapoi pe pămînt; se duc și șed, ca să vadă, cînd era în viață, ca să vadă binele și răul, pe care l-aŭ făcut pân în douăzeci de zile, cît aleargă* (Und hier kehren sie sie umgekehrt auf den Boden; sie gehen und setzen sich, dass sie sehen, als sie am Leben war, dass sie sehen das Gute und das Schlechte, das sie gethan haben bis 20 Tage, die sie laufen). Textul: *Mia di ațe-l toru năpudișalui pri locu; niergu di șădu si veadă cîndu irea tru ɣiață, si veadă bunile și rale ți au faptă, pân di ɣinɣiță dzile ți lu alagă*. Adecă: *Il întorc îngerii pe suflet pe pămîntul și-l plimbă pe pămînt timp de douăzeci de zile, ca să vadă binele și răul pe care l-a făcut cît a fost în viață*. Ori, ca să ne ținem mai strict de cuvintele textului: *Iar de aici îl întorc înapoi pe pămînt; merg de șăd să vadă cînd era în viață, să vadă bunele și relele ce a făcut, pân în douăzeci de zile ce-l aleargă*. Dl. Dachselt însă a înțeles că ceia ce văd sufletul și îngerii pe pămînt sînt bunele și relele, pe care *sufletul și îngerii împreună le-aŭ făcut în timpul celor 20 de zile cît aleargă pe pămînt*: sie sehen das Gute und das Schlechte, das **sie gethan haben** bis 20 Tage, die sie laufen.

5. *De aici îl duc iarăș în iad dela 30 până la 40 de zile și aleargă prin iad și omul este supus pe rînd la toate pedepsele păcătoșilor* (Von hier führen sie sie wieder in die Hölle von 30 bis 40 Tage und eilen durch die Hölle und er macht der Reihe nach alle Sündenstrafen durch). Textul: *Di ațe-l ducu apoia tru chisă dila treidzăți pân di patrudzăți, alagă tru chisă ș fațe sire tute munduiră di amărtioș*. Mai întiŭ nu-l duc *iarăș* (wieder) în iad, pentrucă până acum sufletul în iad n-a mai fost. Acum pentru întîia oară, dupăce l-aŭ făcut să viziteze raiul, îl duc îngerii să vadă și iadul. *Apoia* din text nu înseamnă *iarăș*, ci *apoi*. Dar aceasta nu-i nimic. Ce însemnează însă îngrozitoa-

rea—într-adevăr infernala—traducere, cum că sufletul este supus acum, cu ocaziea *vizitării* iadului, şi înainte de a fi fost judecat de dumnezeŭ dacă trebue să meargă în raiŭ ori în iad, este supus acum să treacă prin toate torturile celor condamnaţi? „Şi omul este supus pe rînd la toate pedepsele păcătoşilor—Er macht der Reihe nach alle Sündenstrafen durch"! D-apoĭ bine *faţe sire* nu înseamnează *face pe rînd*, ci înseamnă *observă, bagă de samă*. Acest verb se maĭ găseşte în fragmentul din manuscriptul Dimonie publicat de Dl. Dachselt la VI 4: *fă sire, Antoniu=bagă de samă, Antonie*; apoĭ în restul codicelui, publicat de Dl. Weigand, se găseşte de o mulţime de orĭ, de pildă IV Jahresbericht pag. 141 rîndurile 8 şi 10, pag. 145 r. 8,23, pag. 155 r. 12, 35, pag. 167 r. 20, 23, pag. 169 r. 25, 27, pag. 179 r. 10, pag. 205 r. 7, 11, în toate părţile cu înţelesul de *observ, bag de samă*. *Fac sire* este turcul *seir etmek*, regarder, betrachten, anschauen, zuschauen, hinsehen, Zenker 530 c. Şi anume *seir* este un cuvînt arab în limba turcească şi înseamnă exploration, vue, examen curieux, curiosité, spectacle, Anschauung, Betrachtung, Neugierde, Schauspiel, Zenker ibid., iar *etmek* este cuvînt băştinaş turcesc şi înseamnă *fac*, căcĭ dela tot felîul de substantive de origine arabă şi persiană Turcul face verbe transitive, dacă le compune cu verbul *etmek*. Rominul a împrumutat pe compusul *seir etmek* din turceşte, dar pe verbul *etmek* din acest compus l-a înlocuit prin corespondentul rominesc *a face*. *Sire* se găseşte de altfel la Macedorominĭ şi fără a fi compus cu *fac*, căcĭ Dalametra îl înregistrează: „siri, subst. fem. —contemplaţiune". Cum ĭ-a venit în cap D-luĭ Dachselt că *sire* ar fi însemnînd *şir, rînd, Reihe*, şi încă cu însemnare adverbială *der Reihe nach, pe rînd?* S-a fi gîndit poate la *şir?* Cine ştie! Orĭ poate la albanezul (de origine turcească) *sără* Reihe? Cu totul altul este decĭ înţelesul: *De aicĭ îl duc apoĭ în iad, dela a treizecea până la a patruzecea zi, merge prin iad şi se uită la toate chinurile păcătoşilor. Se uită la chinuri*, da, *observă chinurile*, dar nu *face în şir chinurile!*

6. *Iar cînd vor trece cele 40 de zile, vor ceti rugăciunile postuluĭ mare şi vor împărţi sufletul*, (Aber wenn die 40 Tage vergehen werden, werden sie die 40-tägigen Fasten lesen und werden die Seele theilen). Textul: *Ş mia di cara s treacă patrudzăţi di dzile ş va s ţivăseuscă sărăndarea ş va si mpartă tră suflitu, mia apoia lu lia angheli di-l ducu la nfricuşatlu di giudeţu, tra si l giudică*. Adecă: *Şi după trec patruzecĭ de zile şi citesc sărindarul şi împart de sufletul mortuluĭ, apoĭ îl iaŭ îngeriĭ de-l duc la înfricoşatul de judecător, ca să-l judece*. In adevăr, după ce trec patruzecĭ de zile dela moartea cuiva, rudele orĭ în general moştenitoriĭ *împart de sufletul mortuluĭ*, adecă daŭ de pomană de sufletul mortuluĭ, iar în special plătesc preotuluĭ să slujască o leturghie pentru hodina sufletuluĭ, numită *sărindar*, slujba de patruzecĭ de zile. Cîteodată în toate cele 40 de zile dela moarte se slujeşte cîte-o leturghie pentru hodina sufletuluĭ şi totalul acestor 40 de leturghiĭ tot *sărindar* se

numeşte. Cuvîntul e neogrecul σαραντάρι, „quadragies missarum pro defunctis" Ducange, însemnat deja de Cihac. Cum a putut însă Dl. Dachselt să ajungă la extraordinara traducere că „vor ceti rugăciunile postuluĭ celuĭ mare?" Căcĭ aceasta doar vrea să zică D-sa prin „werden sie *die vierzigtägigen Fasten* lesen?" *Fasten* deja prin el însuş înseamnă *postul cel mare*, carême; dacă-ĭ maĭ puĭ şi atributul *vierzigtägig*, apoĭ nu poate însemna altceva decît *postul cel mare*. Şi fiindcă nu-l poate cineva ceti *pe* postul cel mare, apoĭ este evident că Dl. Dachselt a vrut să zică prin „werden sie die vierzigtägigen Fasten lesen" că „vor ceti rugăciunile din timpul postuluĭ celuĭ mare." Dar aceasta este indiferent. Orĭ că a înţeles că *se citeşte postul*, ceia ce ar fi maĭ mult decît *Blödsinn* (ca să ne slujim şi noĭ de termeniĭ cuviincioşi din dicţionarul D-luĭ Weigand), orĭ că a înţeles că se citesc rugăciunile din post; cum a putut însă Dl. Dachselt să ajungă la o asemenea interpretare absurdă a unor prea cunoscute şi prea obicĭnuite cuvinte, cum sînt aceste doŭă: *vor ceti sărindarul?* N-a putut deschide măcar un dicţionar rominesc, începînd dela cel de Buda: „Sărindariŭ—officium quadraginta missarum pro defuncto."? D-apoĭ că pe *va si mpartă tră suflitu, împart de sufletul mortuluĭ*, îl înţelege în felĭul acela că *aŭ să împartă sufletul, aŭ să-l împartă pe suflet?* Cum se maĭ poate numi o asemenea... adîncime de pricepere? Este adevărat că şi D-luĭ Dachselt ĭ s-a părut cam prea prea şi a pus un semn de întrebare. Dar orĭ cu semn de întrebare orĭ fără semn de întrebare, adîncĭ cunoscătorĭ aĭ limbiĭ romineştĭ sînt atît Dl. Dachselt cît şi profesorul D-sale! Şi în acelaş vreme adîncĭ oamenĭ de metodă! Este ceva foarte cunoscut în metodica cea maĭ elementară, pe care o învaţă în afară de şcoală cel de pe urmă individ din societatea omenească, anume că, înainte de a te apuca să vorbeştĭ altora despre un lucru, să cauţi să ştiĭ tu maĭ înainte măcar ceva ceva asupra aceluĭ lucru. Cînd cineva atît de puţină rominească ştie şi în acelaş vreme atît de puţin cunoaşte mijloacele prin care ar pute să o priceapă, încît să facă dintr-o pagină lesne de înţeles o parodie de traducere germană, cu care nu s-ar pute compara niciŭ traducere din latineşte notată cu 3 a unuĭ elev din clasa I, trebue să renunţe de a interpreta texte romineştĭ aşa de importante, ca manuscriptul Dimonie, şi să se întoarcă la elemente. In IV Jahresbericht pag. 137, unde a început Dl. Weigand să publice restul textuluĭ din manuscriptul Dimonie, ni se anunţă că: „După publicarea textuluĭ are să urmeze traducerea cu observaţiile trebuitoare, iar întregul mare material, pe care manuscriptul îl oferе pentru gramatică şi dicţionar, mă gîndesc să-l prelucrez în volumele III şi IV din opera mea Aromunen." Textul s-a publicat în întregime în IV, V, VI Jahresberichte, şi mărturisim că acest text formează partea cea maĭ interesantă a anuarelor D-luĭ Weigand, şi pentrucă a pus la dispoziţiea publiculuĭ un monument atît de important al limbiĭ macedoromîne, trebue să-ĭ fim cu toţiĭ

recunoscători. Traducerea însă încă n-a apărut. Cu atît mai mult, firește, n-aŭ apărut volumele III și IV din Aromunen. Le așteptăm pe cîte trele cu mare nerăbdare.

Dar să lăsăm pe elevul D-luĭ Weigand și să ne întoarcem la D-sa.

Cum cunoaște Dl. Weigand fonologiea romînească? La glosarul încercăriĭ de traducere din manuscriptul Dimonie a D-luĭ Dachselt am spus că Dl. Weigand face niște adnotări. Nu face adnotări nicĭ la *mațe* („*mață*, pl. Eingeweide, Inneres, Herz."), nicĭ la *înfricoșatul* („*mfricușatlu*, Ort des Schreckens, Fegefeuer."), nicĭ la *fac sire* („*sire*, Reihe"), nicĭ la *sărăndare* („*sărăndaria*, die vierzigtägigen Fasten."), ceĭace probează în mod evident pe de o parte că Dl. Weigand a aprobat traducerile extraordinare ale D-luĭ Dachselt, iar pe de alta că, dacă nu ĭ-aș fi atras eŭ atențiea, ar fi trecut aceste glose întocmaĭ în unul din cele două volume (III și IV) din opera Aromunen, unde va prelucra D-sa „întregul mare material, pe care manuscriptul îl oferе pentru gramatică și dicționar." Dar face între altele o adnotare la *mandisă*. Dl. Dachselt zice: „*mandisă*, Gewinn, Vorteil (cf. lt. mantîsa Gewinn, Zugabe)." Iar Dl. Weigand adnotează: „*mantîsa* würde *mănțusă* geben. *mándisă*. Wahrsagerin, Kartenlegerin=μάντισσα [*mantîsa* ar da *mănțusă*. *mándisă*, vrăjitoare, cărturăreasă=μάντισσα]." Din două puncte de videre este foarte importantă această adnotare a D-luĭ Weigand. Maĭ întîiŭ locul din text sună: „Noi δemunli... li fațimu criștinli... la mandisă si ncargă." Adecă: „Noĭ demoniĭ ... îĭ facem pe creștinĭ... să încarce la socoteală." Este vorba despre diferite păcate pe care îndeamnă dracul pe oamenĭ să le facă duminica. *mandisă* nu este latinul cel vechiŭ *mantîsa*, pe care-l propune Dl. Dachselt, dar D-sa nu se înșeală decît pe jumătate, căcĭ la baza cuvîntuluĭ romîn *mandisă* se află mediolatinul *mantissa* „πρόσδομα, auctarium, superpondium" Ducange. Acest mediolatin *mantissa* s-a introdus orĭ direct, orĭ indirect prin mijlocirea vreuneĭ alte limbĭ. *A încărca la mandisă* înseamnă propriŭ *a încărca la greutate*, adecă a spune că este un lucru maĭ greŭ decît este el în realitate. Ce a vrut să facă Dl. Weigand cu adnotarea sa că *mandisă* ar fi însemnînd *vrăjitoare*, *cărturăreasă?* Cum, locul din text ar însemna că „demoniĭ îndeamnă pe oamenĭ să încarce la vrăjitoare?" Dar ce-ĭ asta? Iaca un exemplu într-adevăr colosal de chipul inteligent cum cineva poate să dea înțelesul și etimologiea unuĭ cuvînt. Dar apoĭ „mantîsa würde *mănțusă* geben", aceasta ce-ĭ? O greșală enormă—Nu mă pot împiedeca de asemenea calificative, precum *colosal*, *enorm*, căcĭ corespund într-adevăr realitățiĭ—O greșală enormă, zic, se ascunde sub aceste patru cuvinte: *mantîsa ar da mănțusă*. Este aceĭa că Dl. Weigand îșĭ închipuește că *i* lung accentuat latinesc se diftonghează în romînește. Nu, doamne ferește; *i* scurt accentuat latinesc, prefăcut prealabil în *e* închis, acela se diftonghează, *i* lung accentuat, acela a rămas neschimbat. Vezĭ... Ce să vezĭ? Aceasta e ca și cum, ca să probez cuiva că 2+2 nu fac 5, ci 4, aș zice vezĭ aritmetica luĭ Climescu. Maĭ este trebuință de aritmetică?

In Olympowalachen 28 Dl. Weigand zice: „δ ist nicht tönender Frikativlaut, sondern tönender Explosivlaut, wie in ngr. δάσος [δ nu este spirantă fonică, ci explozivă fonică, ca în neogrecul δάσος]". Bine că a spus că e ca în neogrecul δάσος, pentrucă altfel m-aș fi gîndit mult să aflu cam ce fel de explozivă fonică alta decît *d* poate să fie în *perδică*. Explozive fonice știŭ că sînt *b*, *d*, *g*. Dacă spuĭ că în *perδică* este o explozivă fonică și n-o scriĭ cu *d* orĭ măcar cu *b* orĭ cu *g*, poate să capete cineva durere de cap gîndindu-se cam ce fel de explozivă fonică va fi aceĭa care nu-ĭ nicĭ *b* nicĭ *d* nicĭ *g*. Da dacă spuĭ că e ca în neogrecul δάσος, apoĭ mi se duce toată nedumerirea. δ în *perδică* este *spirantă fonică*, căci δ în δάσος e *spirantă fonică*. Aceasta înseamnă pur și simplu că Dl. Weigand, ca atîția alțĭ romaniștĭ chiar din patriea D-sale (ca să nu maĭ vorbesc de ceĭ dela noĭ) se joacă de-a fiziologiea sunetelor și vorbește de spirante și de explozive fără să știe bine cam ce-ar fi aceĭa. Cum că δ neogrec, în special în δάσος, este spirantă fonică, analoagă luĭ *th* din inglesul *the*, vezĭ... vorba de adineaurea, ce să vezĭ? Dar însfîrșit, fiindcă e vorba de acea nenorocită de fiziologie a sunetelor, să aduc mărturiĭ. Sievers III ed. pag. 120: „Zischlaute coronaler Bildung. Hier begegnen zunächst die interdentale oder postdentale stimmlose Spirans θ nebst dem entsprechenden stimmhaften δ... Dieser Art sind neugriech. θ und δ und oft englisches hartes und weiches *th*". Thumb. Handbuch der neugriechischen Volkssprache 2: „δ, tönender interdentaler Spirant, d. h. wie das englische sogen. weiche *th*".

In Olympowalachen 26 spune următoarele: „In pluralul *feățim*—fecimus diftongarea în *ea*, care a avut loc măcarcă în silaba următoare este *i*, trebue explicată ca provocată prin analogiea luĭ *feațe* și *feățire*". (In Pl. feățim—fecimus ist die Brechung in *ea*, die trotz des folgenden *i* eingetreten ist, als Analogiebildung zu *feațe* und *feățire* zu betrachten). Două cunoștințĭ elementare aŭ lipsit D-luĭ Weigand, cînd a scris aceste rînduri: 1. *e* și *i* neaccentuațĭ sînt foarte nestabilĭ în limba romînă și necontenit se schimbă unul în altul: *feățim* a căpătat diftong în silaba accentuată din cauză că pe vremea diftongăriĭ avea *e* în silaba neaccentuată următoare, suna *feațem*. Ișĭ închipuește Dl. Weigand că -*i*- neaccentuat din *feățim* este cel vechiŭ latinesc din *fécimus* rămas neschimbat până astăzĭ? Apoĭ habar n-are de istoriea sunetelor din limba romînească Dl. Weigand! Analogiea e bună ea unde-ĭ bună, dar numaĭ trebue să se priceapă cineva s-o întrebuințeze. 2. Dar apoĭ, ce vrea să zică Dl. Weigand prin aceĭa că explică pe *feățim* prin analogiea luĭ *feațe* și *feățire?* Sigur că îșĭ închipuește cum că în *feățire* diftongarea a avut loc în acelaș chip ca și în *feațe*, nu prin analogie, ci prin alunecarea sunetuluĭ. Va să zică, cum îș închipuește D-sa legea diftongăriĭ luĭ *e* accentuat în romînește? Că

e accentuat se diftonghează cînd se găseşte în *orice* silabă următoare un *ă* orĭ un *e*? Da, aşa îş închipueşte. D-sa a socotit aşa: *e* accentuat din *fĕţe* a fost urmat de *e* neaccentuat, a fost decĭ în condiţiea de a se diftonga şi *fĕţe* a devenit *feaţe*; *e* accentuat din *fĕţire* a fost şi el urmat de un *e* neaccentuat, a fost şi el decĭ în condiţiea de a se diftonga şi *fĕţire* a devenit *feaţire*. Şi apoĭ aceste două forme, *feaţe* şi *feaţire* aŭ înfluinţat prin analogie pe *fĕţim*, aşa că a devenit şi acesta *feaţim*, cu diftong. Dar nu *orice e* neaccentuat următor provoacă diftongare în *e* accentuat precedent! Ci numaĭ cel *imediat următor*. Să nu ştie cineva măcar atîta lucru, este abia de crezut. Eĭ, cu ce nume potrivit s-ar pute boteza această frumoasă explicare prin analogie a luĭ *feaţim* după modelul luĭ *feaţire*?

In Olympowalachen 88 spune Dl. Weigand: „*m* latin s-a păstrat: *aveam*—habebam, *eram*—eram". (Lat. *m* hat sich erhalten: *aveam*—habebam, *eram*—eram). Şi ca complectare zice la pag. 91: „Imperfectul *-abam* a devenit *-am*, *-ebam*—*-eam*, *-ibam*—*-iam*". (Imperfectum *abam* wurde *am*, *ebam*—*eam*, *ibam*—*iam*). Aceasta s-ar pute numi, în ce priveşte fonologiea romînească, o părere antediluviană. Cine nu ştie că *m* final a căzut deja din limba latină populară? Cine nu ştie că în limba romînească pănă în veacul XVIII persoana 1 singulară a imperfectuluĭ suna fără *m*: *lăuda*, *tăcea*, *auzea*? Cine nu ştie că persoanele 1 singulare dela imperfect de astăzĭ, *lăudam*, *tăceam*, *auzeam* sînt forme de analogie, născute supt înfluinţa persoaneĭ întîĭa plurale maĭ ales pentru a se deosebi persoana 1 singulară de persoana 3 singulară, care în vechea romînească sunaŭ tot la un fel: *lăuda*—*lăuda*, *tăcea*—*tăcea*, *auzea*—*auzea*! Ca să spună cineva în zilele noastre asemenea lucrurĭ, la Lpsca, după ce deja în 1883 Miklosich ştia în Beiträge Lautgruppen 21 că: „Acest *m* s-a vîrît dela persoana 1 plurală la persoana 1 singulară"; trebue să treacă peste marginile permise une dibuele de diletant şi iată un caz cînd termenul cel aspru din limbagiul D-luĭ Weigand ar pute fi întrebuinţat fără nicio exagerare. După acest *clou*, cum zice Francezul, renunţ de a maĭ cerceta alte elucubraţiĭ fonologice ale D-luĭ Weigand, ca de pildă că „*i* latin s-a schimbat după *s* în *u*: *arupsu*—rupsi, *arsu*—arsi" (Lat. *i* hat sich nach *s* in *u* verwandelt: *arupsu*—rupsi, *arsu*—arsi) Olympowalachen 88 (la aicĭ este o analogie!), şi trec la cunoştinţile D-sale asupra morfologieĭ romîneştĭ.

In dialectul macedoromîn substantivele *masculine* terminate în *vocală accentuată* fac pluralul în *vocală*+*-dzĭ* orĭ *-ţĭ*. Despre acest fapt, considerat însă în mod necomplect, numaĭ în cadrul substantivelor masculine terminate în *ă* accentuat, vorbeşte Dl. Weigand în Olympowalachen 68 astfel: „Unele cuvinte împrumutate din turceşte fac pluralul în *-aţ*: *odă*—*odăţ* (dacoromîneşte odae—odele [Băgaţĭ de samă: după Dl. W. pluralul luĭ *odae* este *odele*!]), *iară*—*iarăţ*, *tavă*—*tavăţ*. Terminaţiea *-aţ* s-a

luat dela numeroasele participiĭ adiectivate *dentaţ*, *măraţ*, *angrupaţ*, etc., fiindcă era cineva în încurcătură cum să formeze pluralul la cuvinte accentuate pe silaba dela sfîrşit". Intr-adevăr era cineva în încurcătură. Dar tocmaĭ dela participiĭ adiectivate trebuia să plece analogiea? Pentruce n-a plecat dela substantive? Adecă, ce legătură a găsit Dl. Weigand între *odă* şi *dentăt* din punct de vedere al sunetuluĭ? Că amîndouă sînt accentuate pe ultima? D-apoĭ sînt nenumărate substantive masculine accentuate pe ultima. Şi fiindcă Dl. Weigand vorbeşte despre acest fenomen cu ocaziea studieriĭ subdialectuluĭ Olympovalahilor, iaca exemple din limba acestor Olympovalahĭ, culese din cartea însăş a D-luĭ Weigand (notez pagina): *adzóc* 26, 27, *amăr* 67, *bîrbéc* 28, 37, 57, 64, *bîlbíc* 29, *blestém* 67, *chelăr* 28, *cuţúl* 31, *cucól* 33, *cupăţ* 38, *culăr* 33, *cuţăn* 33, *cucós* 67, *cîrlig* 67, 68, *crăpilór* 31, *fiţór* 31, 52, 54, *filidzăn* 48, *ţumăr* 34, *ţiţél* 30, 42, 51, *lemón* 33, *mărmít* 47, 58, *minúl* 67, *negóţ* 28, *pistimăn* 28, *părúmb* 68, *ţiţór* 36, *ţirţél* 54, 67, *viţín* 54. Intrucît este legătura, dacă ne punem din punct de vedere al sunetuluĭ, maĭ mare între *odă* şi *dentăt* decît între *odă* şi *adzóc*, *amăr*, etc.? Pentruce n-a căutat Romînul macedonean prin urmare, dacă era în încurcătură la *odă* şi nu ştia ce plural să-ĭ dea, să capete o formă de plural pentru acest *odă* după modelul substantivelor *adzóc*, *amăr*, etc.? Pentruce, trecînd peste substantive, s-a dus cu mintea tocmaĭ la participiile în *-ăt*? Iar dacă alegem dintre substantivele masculine accentuate pe ultima pe cele terminate în *-o* accentuat, dacă alegem pe *adzoc*, *cucol*, *cucos*, *crăpilor*, *fiţor*, *lemon*, *negoţ*, *ţiţor*, apoĭ între acestea şi între *odă*, pe lîngă legătura cea mare că sînt tot substantive, se maĭ stabileşte şi legătura specială că articulaţiile luĭ *ă* şi *o* sînt maĭ asămănătoare decît acelea ale luĭ *ă* şi *a*, apoĭ o altă legătură specială că din punctul de vedere al timbruluĭ samănă maĭ mult *ă* cu *o* decît cu *a*. Dar de ce să ne maĭ batem capul degeaba cu o... bagatelă. Era, drept, Romînul macedonean în încurcătură ce formă de plural să dea la aceste masculine terminate în *ă* accentuat. Dar încurcătura nu este aşa cum şi-o închipueşte Dl. Weigand. Dacă cuvîntul *odă*—ca să-l luăm ca tip—s-ar fi prezentat minţiĭ Romînuluĭ ca *accentuat pe ultima*, cum crede Dl. Weigand, apoĭ n-ar fi fost nicio greutate de a-ĭ găsi o formă de plural, căcĭ sînt substantive *accentuate pe ultima*, slavă luĭ D-zeŭ, destule în toată Romînimea. Din nenorocire cuvîntul *odă* s-a prezentat minţiĭ Romînuluĭ macedonean ca terminat în *vocala ă accentuată*, ceia ce într-adevăr era curios, era cu totul noŭ, şi apoĭ pe de-asupra s-a maĭ prezentat minţiĭ Romînuluĭ acest *odă* şi ca *de genul masculin*. Dacă ar fi fost măcar feminin, s-ar fi găsit analoage substantive feminine terminate în vocale accentuate, altele decît *ă*, dar în sfîrşit în *vocale accentuate*. Dar aşa, *şi* terminat în *ă* accentuat, *şi* masculin! Iaca ce l-a încurcat pe Romîn, dar numaĭ nu l-a ţinut încurcătura mult, din cauză că Romînul macedonean avea la dis-

poziţie de a gata, intr-o limbă tot atit de cunoscută lui ca şi cea rominească şi din care în mare parte chiar a făcut împrumuturile cuvintelor de tipul lui *odă*, avea la dispoziţie forma pluralului, pe care a prefăcut-o numai puţin din punct de vedere al sunetului.

Şi mai înainte de toate să se bage de samă că terminaţiea de plural *-ăţi* dela substantivele masculine terminate la singular în *ă* accentuat, mai mult sună *-ădzi*, numai pe alocurea şi rareori sună *-ăţi*. Apoi să se mai bage de samă că în limba macedoromină *toate* substantivele masculine terminate în *orice vocală* accentuată, nu numai în *ă*, aŭ pluralul terminat în vocală +*-dzi*. Şi acum să dăm exemple. Dalametra Dicţionar macedoromin: abắ—abădzĭ (aba), aγiazmó—aγiazmădzĭ (aghiazmă), aitó—aitădzĭ (vultur, însemnat din greşală ca feminin), amihắ—amihădzĭ (căruţaş), aribắ—aribădzĭ (haraba), arié—ariădzĭ (raia), aschirlí—aschirlădzĭ (soldat), aschiţí—aschiţădzĭ (pusnic), asimcó—asimcădzĭ (cantitate de argint), bandí—bandădzĭ (om leneş), belaagí—belaageădzĭ (care cauzează belele altuia), biclivắ—biclivădzĭ (baclava), bigé—bigeădzĭ (băgeag), bilbiccí—bilbicceădzĭ (vinzător de nohot prăjit), biliié—biliădzĭ (belea), bismắ—bismădzĭ (basma), bizmiţắ—bizmiţădzĭ (condică), buγgí—buγgeădzĭ (nuntaş), bulagí—bulageădzĭ (boengiŭ), buzagí—buzageădzĭ (brahagiŭ), buzắ—buzădzĭ (brahă), café—cafédzĭ (cafea), cafgí—cafgeădzĭ (cafegiŭ), cafiné—cafinédzĭ (cafenea), caimó—caimădzĭ (necaz), canapé—canapédzĭ (canapea), cataclizmó—cataclizmădzĭ (cataclizm), catí—catădzĭ (cadiŭ), catifé—catifédzĭ (catifea), chifté—chiftédzĭ (chiftea), chiragí—chirageădzĭ (chirigiŭ), chiramarγió—chiramarγiădzĭ (cărămidărie), chiristé—chiristédzĭ (cherestea), chisigí—chisigeădzĭ (pungaş), chiusé—chiusédzĭ (colţ), cicriccí—cicricceădzĭ (care face virtelniţe), ciftắ—ciftădzĭ (pinză groasă), cliccí—clicceădzĭ (luntraş), cindirgí—cindirgeădzĭ (cantaragiŭ), cisibắ—cisibădzĭ (oraş), cişlắ—cişlădzĭ (cazarmă), ciubuccí—ciubucceădzĭ (ciubucciŭ), civγắ—civγădzĭ (ceartă), cizingí—cizingeădzĭ (cazangiŭ), cizmắ—cizmădzĭ (cazma), contraccí—contracceădzĭ (contracciŭ), cosagí—cosageădzĭ (cosaş), cucigí—cucigeădzĭ (vizitiŭ), cumandărgí—cumandărgeădzĭ (îngrijitor), cumargí—cumargeădzĭ (cartofor), cunduragí—cundurageădzĭ (cizmar), cuvắ—cuvădzĭ (găleată). Am despoiat un sfert din dicţionarul lui Dalametra. Ne oprim aici. Notăm că în acest spaţiu se găsesc două substantive care nu se termină în vocală finală accentuată şi aŭ totuş pluralul în *-dzi*: apóstal—apostălădzĭ (apostol), curmál—curmădzĭ (curmal). Acum însă, tocmai, în limba neogreacă substantivele masculine terminate în tot felul de vocale accentuate aŭ pluralul în -δες, o formă de plural moştenită din limba greacă antică şi lăţită cu mult peste marginile ei cele vechi. Şi pentruca asămănarea dintre limba macedoromină şi cea neogreacă să fie pricepută în întregimea ei, trebue să se ţină socoteală de aceea că într-adevăr asemenea substantive neogrece sînt terminate la singular în vocală accentuată, deoarece ele aŭ, este drept, după vocală un -s la nominativ, dar la genitiv şi la acuzativ, care sînt mai întrebuinţate decît nominativul, sînt terminate în singura vocală, de pildă nominativ παπᾶς, genitiv παπᾶ, acuzativ παπᾶ. Să dăm exemple, pe care le vom scrie cu litere latine, pentruca lectura să fie mai uşoară: papás—papáδες (popă), kefalás—kefaláδες (căpăţînos), koskinás—koskináδες (fabricant de ciururi), milonás—milonáδες (morar), faγás—faγáδες (mîncăŭ), psarás—psaráδες (păscar), psomás—psomáδες (brutar), aγás—aγáδες (agă), kavγás—kavγáδες (ceartă), budalás—budaláδες (prost), odás—odáδες (odae), parás—paráδες (para), pasás—pasáδες (paşă), hadzís—hadzíδες (hagiŭ), kafedzís—kafedzíδες (cafegiŭ), papudzís—papudzíδες (cizmar), tenekedzís—tenekedzíδες (tinichigiŭ), beís—beíδες (beiŭ), vuleftís—vuleftáδες (deputat), δikastís—δikastáδες (judecător), δuleftís—δuleftáδες (muncitor), kritís—kritáδες (judecător), maθitís—maθitáδες (elev), piitís—piitáδες (poet), pulitís—pulitáδες (vinzător), pramateftís—pramateftáδες (negustor), horeftís—horeftáδες (jucător), kafés—kaféδες (cafea), katifés—katiféδες (catifea), kafenés—kafenéδες (cafenea), mahmudiés—mahmudiéδες (mahmudea), menexés—menexéδες (toporaş), minarés—minaréδες (minaret), tenekés—tenekéδες (tinichea), fiδés—fiδéδες (fedea), papús—papúδες (bunic), nús—núδες (minte). Şi dupăcum la Macedoromîni se găsesc pe ici colea substantive masculine neterminate în vocală accentuată şi care aŭ totuş pluralul în *-dzi*, tot aşa la Neogreci se găsesc numeroase exemple de acest fel: háhas—hádiδες (care rîde mult), háskas—háskiδες (gură cască), papatréhas—papatréhiδες (om superficial), aéras—aériδες (aer), karavokíris—karavokíriδες (căpitan de corabie), varkáris—varkáriδες (barcagiŭ), kaveláris—kaveláriδες (cavaler), kiniγáris—kiniγáriδες (vînător), makeláris—makeláriδες (măcelar), nikokíris—nikokíriδες (gospodar), perivoláris—perivoláriδες (grădinar); aféndis—afendáδες şi aféndiδες (domn), δespótis—δespotáδες şi δespótiδες (episcop), kléftis—kléftiδες (hoţ), ráftis—raftáδες şi ráftiδες (croitor), psáltis—psaltáδες şi psáltiδες (psalt), htístis—htistáδες şi htístiδες (zidar), horiátis—horiátiδες (ţăran, mojic). Se vede cît de colo unde îş aŭ originea formele macedoromîne: ngr. odá—odáδες=macrom. odắ—odădzĭ, ngr. pará—paráδες=macrom. pará—parădzĭ, ngr. pasá—pasáδες=macrom. păşắ—păşădzĭ, ngr. hadzí—hadzíδες=macrom. hagí—hageădzĭ, ngr. kafedzí—kafedzíδες=macrom. cafgí—cafgeădzĭ, ngr. kafé—kaféδες=macrom. café—cafédzĭ, ngr. kafené—kafenéδες=macrom cafiné—cafinédzĭ, ngr. teneké—tenekéδες=macrom tiniché—tinicădzĭ, etc.

In Romania XXI 240—256 a publicat Dl. Weigand un mic studiŭ asupra dialectului romîn din Istria, între altele 3 bucăţi în acest dialect. Acolo, la pag. 248, vorbind despre pluscaperfectul istrian zice D-sa aşa: „A proprement parler ce temps [le plusqueparfait de l'indicatif] n'existe pas, il est remplacé par le parfait. Mais on a formé, d'après le modèle de l'imparfait en *-veata*, un participe passé en *-veaĭt*, à l'aide duquel on compose une sorte de plusqueparfait, qui correspond dans l'usage à l'imparfait. Morceau I: n-a facaveaĭt niciur bur lucru, elle n'avait

fait aucune bonne action. Morceau II: viraveait-av, il était venu; portaveait-am; vedaveaït, facaveait, fiiait, dormiveaït-am*. Maĭ intiiŭ, acel imperfect istrian in *-veaia*, după care ar fi făcut Rominiĭ istrianĭ un participiŭ trecut in *-veaĭt*, *nu există* in dialectul romin din Istria! Iată, in adevăr, cum stă lucrul cu imperfectul indicativuluĭ din acest dialect. Gartner in Rumunische Untersuchungen ale luĭ Miklosich dă următoarea paradigmă pentru persoanele intiia singulară, a treia singulară, intiia plurală: 1. s. portá(v)u, sedé(v)u, credé(v)u, minți(v)u, proveái(v)u, ramaré(v)u, fini(v)u;— 3. s. portávea, sedeávea, credeávea, mințivea, proveáivea, ramareávea, finivea;—1 pl. portaván, sedeván, credeván, mințiván, proveaĭván, ramareván, finiván. Apoĭ dă formele imperfectuluĭ dela *esse* şi *habere* aşa: iéru, iéri, iárea, ierán, iérăț, iéru;—vé(v)u, vévi, veávea, veván, veváț, vé(v)u. In sfirşit notează următoarele persoane 1 singulare: fațé(v)u, tață(v)u, puté(v)u, muncá(v)u, vré(v)u, veri(v)u. Dl. Weigand in Romania locul citat tăgădueşte existența formelor *iéru* şi *vévu* dela *esse* şi *habere*, afirmate de Gartner; dă următoarele forme (persoanele 1, 2, 3 singulare) in -eáia: merj-eáia, căț-eáia, ucid-eáia, ved-eáia, dav-eáia, port-eáia şed-eáia, ver-eáia, prov-eáia, fi-iáia, v-eáia, cunoşt-eáia, şti-iáia, be-iáia, la-iáia; şi paradigma ved-eáia, ved-eáia, ved-eáia, ved-eaián, ved-eaiáț, ved-eáia*. Să admitem că formele date de Dl. Weigand sint, nu singurele exacte, ci exacte in general, şi că cele notate de Gartner sint falşe. Maĭ intiiŭ este bătător la ochĭ că am ave a face cu forma de imperfect latinească *-ébat*, lățită prin analogie dela conjugările II, III, IV la conjugarea I: mergebat, *captiebat*, occidebat, videbat, *dabebat*, *portebat*, sedebat, veniebat, *probebat*, fiebat, habebat, cognoscebat, sciebat, bibebat, lavebat. Dar apoĭ, şi aceasta e principalul pentru chestiea noastră, unde-i forma *-veáia?* „S-a format", zice Dl. Weigand, „după modelul imperfectuluĭ in *-veaia* un participiŭ trecut in *-veaït*". Unde ți-i imperfectul in *-veaia?* Unde găseşti imperfect in *-veaia* la *merj-eaia, căț-eaia, ucid-eaia, ved-eaia, dav-eaia, port-eaia, şed-eaia, ver-eaia, prov-eaia, fi-iaia, v-eaia, cunoşt-eaia, şti-iaia, be-iaia, la-iaia?* Poate in *daveia?* D-apoĭ aicĭ *v* aparține radicaluluĭ, *dav-eaia*, *dab-ebat*, căcĭ la vechiul imperfect *dabat*, moştenit in dacoromina, s-a alipit pentru istoromina (in caz cind, fireşte, forma dată de Dl. Weigand este justă, lucru de care mă indoesc) forma *-ebat* dela conjugările II—IV, aşa că a rezultat forma *dabebat!* Doar nu-i derivat *daveata* din radicalul *da-* prin *-veaia*, căcĭ de unde era să-l găsească Rominul pe acest *-veaia?* Şi să se noteze bine că eŭ nu mă pun din punctul de videre al D-luĭ Weigand, anume că formele imperfectuluĭ istrian ar fi imprumutate din italieneşte, ci eŭ admit că ele ar fi moştenite din latineşte şi că *v*

* Maĭ sigure decit aceste date sint următoarele 2 exemple care se găsesc in textele publicate de Dl. Weigand in I Jahresbericht: vea (avea) bucata III 12, *piştcaia* (lovia) bucata XII 1.

din *daveaia* ar trebui explicat intr-un chip oarecare prin alunecarea sunetuluĭ romineascã, aşa cam ca *v* din istrianul *luvea*—*ubi*, orĭ ca *v* din istrianul *vea*=dacorominul *avea* (vezĭ pagina 46 nota). Dacă aş admite, ca Dl. Weigand, că imperfectul indicativuluĭ istrian, aşa cum il dă D-sa, este imprumutat din italieneşte, apoĭ pe *v* din *dav-eaia* l-aş găsi indată in imperfectul italienesc *dava*. Orĭ unde să-l fi maĭ găsit Dl. Weigand pe *veaia?* In *prov-eaia?* D-apoĭ acest cuvint e sigur un neologizmu, este italianul *provare* şi *v* aparține radicaluluĭ. Dar orĭ italienesc va fi acest cuvint orĭ va fi latinescul *probare*, este evident că *v* aparține radicaluluĭ. Cuĭ i-ar pute veni prin cap să desfacă pe *proveaia* in *pro-veaia* şi să-l considere ca format dintr-un radical *pro* prin o terminație de imperfect *-veaia?* Dar aceasta se chiamă vorbă de clacă. Decit numaĭ trebue să facem şi presupunerĭ absurde, pentruca să ni putem explica de unde a putut scoate Dl. Weigand pe imperfectul istrian *-veaia*, căcĭ D-sa doar spune că „s-a format după modelul imperfectuluĭ in *-veaia* un participiŭ trecut in *-veaït*"! De unde l-a scos, decĭ, pe acest imperfect *-veaia?* Dintre imperfectele citate de D-sa, care să aibă vreun *v*, de care D-sa să se fi putut anina, a maĭ rămas numaĭ *v-eaia* = dacorominescul *avea*—*habebat*. Oare să-şi fi putut D-sa inchipui că in dacorominul *avea* am ave a face cu un radical *a* şi cu o terminație *-vea* orĭ că in istrianul *veaia* am avea a face cu o terminație *-veaia* lipsită de radical? Imposibil! Acest lucru n-a putut trece nicĭ prin mintea D-luĭ Weigand. Apoĭ atuncĭ, unde ți-i imperfectul istrian in *-veaia*, căcĭ doar zicĭ că „s-a format după modelul imperfectuluĭ in *-veaia* un participiŭ trecut in *-veaït*"? Nicăirĭ. Cum? Dela pagina 247 din Romania vol. XXI, unde vorbeşte despre imperfect, până la pagina 248 din Romania acelaş volum, unde vorbeşte despre un participiŭ in *-veaït*, să fi uitat deja Dl. Weigand cum sună imperfectul in romineasca din Istria? Aceasta ar fi prea *blödsinnig*, ca să mă servesc şi eŭ de terminĭ din vocabularul D-luĭ Weigand. Poate că nu e *Blödsinn*, ci alteeva. Ca să ințelegem ce ar pute fi, să ne intoarcem la citațiea din Romania. „S-a format după modelul imperfectuluĭ in *-veaia* un participiŭ trecut in *-veaït*, cu ajutorul căruia se formează un fel de pluscaperfect, care corăspunde in intrebuințare imperfectuluĭ. Bucatata I: n-a facaveaït nicĭur bur lucru." Am văzut că imperfect in *-veaia* nu există. Dar maĭ este ceva. Exemplul acela *n-a facaveaït nicĭur bur lucru* din bucata I chipurile, *nu există*. Să băgăm bine de samă: In bucata I, de unde Dl. Weigand citează pe *n-a facaveaït nicĭur bur lucru*, nu există acest *n-a facaveaït nicĭur bur lucru!* Şi cu atit maĭ puțin nu există, negreşit, in celelalte două bucățĭ. Aceasta e chiar stupiditate, va zice poate lectorul, să citezĭ tu dintr-o bucată, pe care o aĭ supt ochĭ, nişte cuvinte care nu există in bucata acela. Dar poate nu-i stupiditate, ci altceva. Iată ce ar pute fi. Nu cumva inventează Dl. Weigand lucrurile de care are trebuință? Sigur că nu e o invenție voluntară, ci

automatică (cum zic nevrologiĭ), dar este poate o *invenţie*. D-sa avea trebuinţă pentru a-şi explica formarea participĭuluĭ *viraveaĭt*, care se găseşte de două orĭ in bucata II („Un pecĭiar *viraveaĭt-av* la o coasea voavica pecĭiai"=„Un mendiant venait toujours dans une maison pour mendier."—„Zis-av che dore trbuhu de o păre, ce lĭ-a doat pecĭiaru cel ce *viraveaĭt-av* la noĭ".=„Il dit qu'il a mal à l'estomac d'un pain, que lui avait donné le mendiant qui venait chez nous"), avea trebuinţă, zic, de un imperfect de indicativ în *-veaĭa* şi *l-a inventat* poate pe acest imperfect. Apoĭ maĭ avea D-sa trebuinţă încă măcar de un exemplu de participĭu în *-veaĭt*, pentru a pute susţine că într-adevăr în istriana există asemenea participiĭ în *-veaĭt* derivate dela presupusele imperfecte în *-veaĭa*, şi *a inventat* poate un participiu *facaveaĭt* şi o propoziţie (n-a facaveaĭt niciur bur lucru), în care el s-ar găsi întrebuinţat în bucata I. Dacă nu crede lectorul că acestea sînt invenţiĭ, atuncĭ aş vrea să-mĭ răspundă la ce grad de stupiditate clasează o asemenea ne maĭ pomenită procedare? Dar sînt involuntare invenţiĭ. Să fie aceasta caracteristic *şcoaleĭ* D-luĭ Weigand? Să binevoiască lectorul a-şĭ aduce aminte cum Dl. Puşcarĭu, elevul D-luĭ Weigand, a schimbat pe *pănaţ* din psaltirea şcheĭană în două felĭurĭ la interval de cîteva rîndurĭ: maĭ întîĭŭ l-a schimbat în *păraţ* pentru a-l pute deriva din *palatium*, şi apoĭ l-a schimbat în *pănat* pentru a-l pute deriva din *palatum*; şi cum a schimbat înţelesul luĭ *mezin* din *cel din urmă* în *cel dela mijloc* pentru a-l pute deriva din *medianus*. (Vezĭ Viaţa Romînească Ianuar 1908). Pentru aceĭa se şi ceteşte din cînd în cînd prin scrierĭ de ale elevilor D-luĭ Weigand că cutare cuvinte le cunosc din comunicarea orală a D-luĭ Weigand. Ştim noĭ ce înseamnă acea *comunicare orală?* Dar maĭ înainte de a trece la alte isprăvĭ de ale D-luĭ Waigand să videm cum stă lucrul cu acel *viraveaĭt -av* din bucata II, căcĭ *facaveaĭt*, cum am văzut, nu există, ĭar despre existenţa celorlalte participiĭ istriane, *portaveaĭt*, *vedaveaĭt*, *fitaĭt*, *dormiveaĭt*, pe care le dă D-sa, poate să creadă numaĭ Jidovul Apella. In afară de *viraveaĭt* se maĭ găseşte numaĭ un exemplu de participĭu în *-veaĭt*, anume în textele publicate de Dl. Weigand în I Jahresbericht, bucata XII 7: „Docle ĭo am fost viu, ĭo pre clăşta ştrintea coale *ămnaveaĭt -am*."=Pe cînd trăĭam, eŭ tot pe cărarea aceasta strîmtă umblam. Ambele aceste participiĭ, *viraveaĭt* şi *ămnaveaĭt*, probate unul într-un text istrian publicat de Dl. Weigand în Romania XXI, altul într-un text istrian publicat de Dl. Weigand în I Iahresbericht, se găsesc întrebuinţate în compunere cu auxiliarul *am*, formînd împreună cu acest auxiliar nişte *trecute iterative* ale indicativuluĭ, asămănătoare din punct de videre al formeĭ cu perfectul compus din dacoromîna *(am venit, am umblat)*, ĭar din punct de videre al înţelesuluĭ cu imperfectul dacorominesc (*veniam*, *umblam*): „Un pecĭiar *viraveaĭt-av* la o coasea voavica pecĭiaĭ."=Un cerşitor *tot venĭa* la o casă să ceară de pomană.—„Zis-av che dore trbuhu de o păre, ce lĭ-a doat pecĭiaru cel ce *viraveaĭt-av* la noĭ."=A spus

că-l doare pîntecele dintr-o pîne, pe care ĭ-a dat-o cerşitorul cel ce *tot venĭa* pela noĭ.—„Docle ĭo am fost viu, ĭo pre clăşta ştrintea coale *ămnaveaĭt-am*."=Pe cînd trăĭam, eŭ *tot* pe cărarea aceasta strîmtă *umblam*. *Viraveaĭt* şi *ămnaveaĭt* nu sînt participiĭ în *-veaĭt*, ci în *-eaĭt*, adecă participiĭ incoative de conjugarea I, de felĭul luĭ *poscapeaĭt* (I Jahresbericht, bucata II 14), *urdineaĭt* (ibid. buc. III 7, buc. VII 2), *netendeaĭt* (ibid. buc. IV 20), *mureaĭt* (ibid. buc. V 3, VI 9, VII 3), *valeaĭt* (ibid. buc. VI 5), *zecuheaĭt* (ibid. buc. VII 3), *şcapoleaĭt* (ibid. buc. VII 7), *vicheaĭt* (ibid. buc. VII 11, XII 7), *caştigheaĭt* (ibid. buc. VIII 3), *prohiteaĭt* (ibid. buc. IX 3), *setecheaĭt* (ibid. buc. IX 6), *necrţeaĭt* (ibid. buc. X 1), *ganeaĭt* (ibid. buc. X 4), *reslargheaĭt* (ibid. buc. XI 4). Şi anume *viraveaĭt*, *ămnaveaĭt* sînt participiile incoative ale radicalelor *virava-*, *ămnava-*, care radicale *virava-*, *ămnava-* sînt formate prin sufixul iterativ slav *-va* dela verbele *venire* şi *ambulare*: *viru*=vin, *viravesc*=am obiceĭŭ să vin, vin de obiceĭŭ, tot vin; *oammu*=umblu, *ămnavesc*=am obiceĭŭ de umblu, umblu de obiceĭŭ, tot umblu. Acest lucru a fost recunoscut, în ce priveşte pe *ămnaveaĭt*, deja de Dl. Byhan în glosarul istroromîn publicat în VI Jahresbericht: „Forma *ămnaveaĭt* s-a făcut după modelul iterativelor slave în *-ovati*." Dl. Byhan se înşeală numaĭ asupra sufixuluĭ slav. Nu e vorba de sufixul *-ovati*, ci de sufixul *-vati*, pe care Miklosich îl discută sub rubrica sufixuluĭ *-ati*.

In toată această discuţie asupra unuĭ pluscaperfect inventat de Dl. Weigand noĭ am trecut cu viderea tocmaĭ concepţia pe care D-sa şi-o face despre pluscaperfect ca despre un timp care e format din participĭul trecut compus cu auxiliarul *am* la prezentul indicativuluĭ: „S-a format... un participĭŭ trecut în *-vaĭt*, cu ajutorul căruĭa se compune un fel de pluscaperfect, care corăspunde la întrebuinţare imperfectuluĭ: n-a facaveaĭt=elle n'avait fait, viraveaĭt-av=il était venu, etc." Va să zică participĭul trecut compus cu auxiliarul la prezentul indicativuluĭ este forma pluscaperfectuluĭ! Dar oricîte limbĭ ar cerceta cineva, limbĭ care să formeze timpurĭ compuse din participĭul trecut şi dintr-un auxiliar, ar afla că participĭul compus cu auxiliarul la prezent formează un perfect, şi că participĭul compus cu auxiliarul la imperfect orĭ în general la un timp trecut formează un pluscaperfect. Aceasta şi pentru modul siguranţeĭ şi pentru acel al nesiguranţeĭ. Nu este trebuinţă să fie cineva mare filolog ca să aibă prezent în minte acest fapt. Chĭar lectorul cel maĭ îndepărtat de studiĭ de asemenea natură va fi avînd totuş în minte măcar formele verbuluĭ francez. Să-l fi făcut poate pe Dl. Weigand *înţelesul* să admită că în cazul de faţă participĭul trecut compus cu auxiliarul la prezent ar forma nu un perfect, ca de obiceĭŭ, ci un pluscaperfect? Nu, pentrucă D-sa mărturiseşte că acest „fel de pluscaperfect corăspunde la întrebuinţare imperfectuluĭ". Apoĭ atuncĭ va să zică numaĭ forma, numaĭ faptul că este un participĭu trecut compus cu auxiliarul la prezent l-a în-

drituit pe D-sa să considere pe „ămnaveaĭt-am" ca pluscaperfect. Eĭ, acum, ce putem zice despre o asemenea concepție asupra uneĭ forme gramaticale așa de cunoscute precum este forma pluscaperfectuluĭ? Curioase lucrurĭ ar trebui să ne spue Dl. Weigand, dacă ar căpăta gust să scrie o gramatică a limbiĭ romîne. Și, din nefericire, orĭ poate din fericire, Dl. Weigand pe acest gust chĭar l-a căpătat și a și scris o gramatică romînească.

(Va urma) **A. Philippide**

OASPE VECHIU.

Cînd zilele 'mi mureau în umbră, sărace toate deopotrivă,
Tu sfîntă, minunată noapte, mi-ai fost de-apururi milostivă.

Cînd te iveai, din pragul bolții, cu albă pulbere de stele
Durai o punte argintată la ferestruia casei mele.

Tu mă vedeai în brațe slabe îmbrățișînd trudita pernă,
Cînd visuri îmi goneau odihna cu 'nfrigurarea lor eternă.

Tu mă găseai uitat și singur și— darnică ca totdeauna—
Între pările morți și umezi îmi trimeteai podoabă, luna.

Cum cobora stăpîna mamă făclie 'n casă să-mi aprindă,
Se desluşea o lume 'ntreagă închisă 'n ciobul de oglindă...

Se 'nfiripau lumini și visuri, că te mirai chilia scundă
Cum poate-atît prisos de vraje în îngustimea ei s'ascundă...

Atunci, în pacea 'nfiorată de năzuințe fără nume,
Un copilaș cu ochii vineți, senini ca rostul unei glume,

Se furișa încet pe-o rază la patul meu, să mă alinte
Cu neastîmpărul albastru din căutătura lui cuminte.

Cu degetele moi și albe pe ochi mă mîngăia.... pe frunte...
Rîdea cu glasul lui de clopot cînd da de firele cărunte...

Îmi dezgropa povești uitate și cu făptura lui sprințară
Îmi deștepta un zvon de frunze, un zvon de cîntec dela țară...

Venea la mine busuiocul, veneau și flori de sînziene,
De mînă mă ducea copilul în țări cu zmei și cosînzene...

*

Cum trece vremea ne'ndurată și pururi cumpăna și-o saltă...
M-a dăruit c'o mînă soarta, dar m-a furat cu ceialaltă...

E largă casa mea acuma, dar noaptea-i mută și săracă,
Eu stau strivit ș'aud aevea cum toate 'n juru-mi prind să tacă...

Nu mă mai știe vechiul oaspe.... odată mi-a deschis pe-o clipă...
Și nu m-a cunoscut sărmanul...—Cutremurat s'a dus în pripă...

Pe semne c'a murit acuma, ori ursitoarea nu-l mai lasă...
— Copilăria mea senină, tu nu mai vii la mine 'n casă...

Octavian Goga.

Din amintirile lui Constantin Casian.

Către sfîrşitul unei toamne, sînt acum nouă ani, într'o zi rece şi friguroasă, ne întorceam dintr'o călătorie de plăcere, patru prieteni, uniţi prin sentimente vechi şi puternice, patru tineri, pe care o fantazie ne dusese în mijlocul lui Noembrie, să admirăm munţii Neamţului sub negurile groase. Era într'o după-amează posomorîtă. Cerul era întunecat şi cioare multe se învîrteau pe sus, cînd ne-am oprit în Bicaz, într'un han pe malul Bistriţei, unde trebuia să rămînem noaptea. In odaia cea mare a hanului, plină de miros de sulfină, un foc bun împrăştia o atmosferă molatică, pecînd noi, întinşi pe nişte divanuri largi, acoperite cu macaturi aspre şi colorate, ascultam zgomotul vag al rîului, fără griji, fără dorinţi, fără sbucium. Eram tineri, eram fericiţi!...

Singur numai Casian, în picioare la fereastră, se uita melancolic la primii fulgi de zăpadă, care începuseră să joace prin aer.

— La ce te gîndeşti, Casian, l-am întrebat eu.

Casian răsuflă adînc, întorcîndu-se spre noi. Era mai mult un suspin.

— Orideciteori începe să ningă pentru prima oară, răspunse el, am nişte sentimente foarte puternice. Sufletul mi se umple atunci de amintirea unor lucruri, prin care am trecut odată... mai dedemult... cînd eram şi eu în vrîsta cum spune Musset, în care începusem să cred în dragoste. Dar să lăsăm mai bine... închee el, cu părere de rău.

— Din potrivă, istoriseşte-ne şi nouă, zise Ştefan Trantomir, pentru care, orice zi trecută era învăluită într'o poezie dureroasă.

Casian păru că stă pe gînduri, apoi începu:

Notă. Partea întâia a acestor amintiri, a fost publicată în „V. R." anul II, No. 1.

Aveam 18 ani. Trecusem cu succes bacalaureatul şi intrasem în lunile de vară cu sufletul uşurat, cu inima veselă, căci obstacolul care-mi stătuse în cale fusese greu de trecut, aproape mai greu decît puterile mele. Cîteva luni mai înnainte, mi se păruse chiar că nu voiu ajunge niciodată aici. Acuma eram liniştit. Prin minte îmi umblau lucruri mari, bărbăteşti, planuri grandioase, şi viitorul îmi apărea sub cele mai frumoase culori, dar pentru moment, un rînd de haine negre, o pălărie înnaltă, un baston cu mîner frumos, alcătuiau un ideal, care trebuia să marcheze trecerea mea din vrîsta adolescenţei în acea a bărbăţiei. Eram student! Cît invidiasem titlul acesta şi cu ce sentiment de depărtare mă uitam într'o vreme la fericiţii lui stăpînitori! Da, eram şi eu student. Mai ales un lucru aveam clar în minte. De-acuma voiu putea să stau de vorbă în toată voia cu domnişoare frumoase, parfumate, la care începusem să mă uit ceva mai înnainte, neaşteptînd consacrarea oficială a universităţii din Iaşi. Iată pentruce chestiunea îmbrăcămintei ocupa un loc atît de însemnat în sufletul meu.

Dela tata nu prea aşteptam mult. Dupăce am trecut bacalaureatul, îmi spuse:

„De-acuma, Costică, eşti mare, ai intrat şi tu în rîndul oamenilor. Te-am învăţat şi ţi-am purtat de grijă. Dela mine multă nădejde să n'ai. Caută singur şi cîştigă. Eu, ce-oiu putea ţi-oiu da".

L-am ascultat, fără să-i răspund ceva, căci nu voiam să-l contrazic în acest moment solemn, deşi lucrul mi se părea imposibil de îndeplinit. Nu vedeam prin urmare, cum aşi putea să-mi realizez idealul.

In asemenea dispoziţie sufletească, mă plimbam într'o zi din Iulie pe uliţile Iaşului, cînd trecînd prin strada Lăpuşneanu, pe trotuarul lîngă care magaziile se înşiră una lîngă alta, unde se desface strada de Sus, fără să fiu atras de nimic, dintr'o pornire aproape reflexă, am ridicat ochii. Am rămas pironit!... O fată, cu capul aplecat spre stradă, stătea la un geam dela rîndul al doilea. Avea o faţă aşa de albă, cum nu mai văzusem, şi doi ochi mari, negri, plini de flacări ascunse, care un moment fură aţintiţi înspre mine. Jenată însă de atitudinea mea brutală, s'a ridicat dela geam, lăsînd să se vadă o uşoară nemulţămire. „Cine să fie şi cum se face că n'am văzut niciodată acest cap frumos, deşi am trecut de-atîtea ori pe aicea?" m'am întrebat eu cuprins de o adîncă emoţie. Chipul ei alb şi privirea uşor încruntată nu-mi mai eşau din minte. M'am întors peste puţin înnapoi, geamul era închis. Am trecut iarăşi la deal, perdeaua stătea neclintită. In ziua aceia, n'am putut s'o mai văd, cu toate stăruinţile mele.

Adouazi am aflat că acolo stă d-şoara Luiza Albertini, care atunci terminase şcoala, că dăduse bacalaureatul împreună cu mine, că stă cu mama sa, văduvă, şi cu sora ei, tot aşa de frumoasă caşi dînsa. Şi cel care-mi dădu lămuririle, un coleg de

școală, se minuna că nu văzusem până acum pe-aceste două fete frumoase...

Peste cîteva zile, stăpînit de chipul ei, în momentul cînd treceam pe lîngă otelul Traian, gîndindu-mă cum aşi putea s'o văd, de-odată am tresărit. In fața mea, era ea la braț cu sora-sa. Treceau la vale. Ea a spus ceva surorii sale zîmbind, pecînd eu surprins și zăpăcit, mă uitam pierdut în urma lor. Era înnaltă, subțire și mlădioasă, îmbrăcată într'o rochie cenușie, simplă, care-i scotea și mai mult în evidență gingășia trupului, iar pe spate purta o coadă groasă, la capătul căreia un nod albastru își îmbina culoarea lui cu negrul sombru într'o armonie minunată. M'am uitat lung după dînsa, avînd impresia că ceva strîns legat cu fericirea mea mă părăsește și încetișor mi-am schimbat direcția drumului...

De atunci strada Lăpușneanu a devenit plină de poezie, de nu știu ce farmec misterios, iar casa ei—punctul luminos către care se îndrepta întreaga mea existență.

*

In liceu avusesem mulți prieteni, dar Costică Orman, în timpul din urmă, îmi era cel mai de aproape. Era un tînăr distins, frumos la înfățișare, de o inteligență vie, cu inima caldă și iubitoare. Contrasta plăcut, deși curios, fața lui tînără, cu părul său cărunt, căci n'avea încă 18 ani, cînd capul i se acoperise de o pulbere cenușie. Lui i-am vorbit de apariția Luizei, lui m'am destăinuit pentru întâia oară, și din acel moment Orman a devenit tovarășul și confidentul meu nedespărțit, în toată alergarea mea amoroasă.

Sările mai ales, le întîlneam regulat la plimbare. Ea cu sora ei la braț, îmbrăcate amîndouă la fel, umblînd într'un pas, mergeau încet înnainte, iar mama lor, o femee scurtă, cu o capelă bătrînească legată pe sub bărbie, cu un cortel negru în mînă, venea mai în urmă; pecînd noi doi, cu ochii la acel nod albastru le urmăream la distanță. In răcoarea sării, porneau încet spre Copou, oprindu-se uneori pe o bancă, cînd noi treceam serioși înnainte. In grădină, de obiceiu în sările de vară, numai rari vizitatori se desfată în mijlocul copacilor bătrîni. Acolo am văzut de multeori pe Luiza, în nopți fermecătoare, într'o liniște nobilă și discretă, fericit și de lumina albă a lunei și de freamătul ușor al frunzelor. Iar în mijlocul grădinii, monumentul lui Mihai Sturdza, care se înnalța ca o fantomă uriașă, devenise un prieten iubit, martur și el al fericirii mele nemăsurate....

Cînd era muzică, veneau regulat. Atunci grădina se umple de o mulțime imensă, sgomotoasă, tineri spilcuiți, femei gătite anume, din părțile cele mai mărginașe ale orașului, care așteaptă sările aceste cu nerăbdare, ca singura petrecere a săptămînii.

Erau și fete tinere, frumoase, care sglobii umblau repede în rînduri mari, și rîsul lor voios se auzea de departe. In toată mulțimea, Luiza era totul. Iar cînd străbătea grădina, la braț cu vre-o amică, aceasta eșea imediat din rîndul muritorilor. In cîntecele muzicii găseam un stimulent și-o ușurare și melodiile toate, toate îmi vorbeau pe urmă de Luiza. De aceia până astăzi, cînd aud Mira o Norma sau Stephanie Gavotte, Cavatina din Lucia de Lammermoor sau Dichter und Bauer, „Frumoasa Dunăre albastră ori valsul à Toi, îmi vine ca o adiere din acea vară de altădată și sufletul mi-l simt mișcat de farmecul primei mele tinereți....

Intr'o sară o așteptasem cu nerăbdare. Luiza veni iar eu fericit, desmierdam de mai 'nainte timpul cît voiu fi aproape de dînsa. Cînd deodată picături de ploaie căzură ca o amenințare și un fulger se văzu ca un biciu de foc printre frunzele copacilor. Luiza eși repede și grădina se goli într'o clipă. Dar n'a trecut mult, nourii se împrăștiară, iar stelele luciră cași mai înnainte. Eram adînc nenorocit! M'am dus acasă furios pe nouri, pe ploaie, pe întreaga natură! Mi se părea un complot..., o zdreanță de nour trecuse *anume* pentru a-mi strica fericirea... Noaptea, până tîrziu, n'am putut să mă mîngîi...

Astfel ne petreceam sările. Se făcuse un obiceiu, mai mult, era un fel de înțelegere tacită, pentruca să fim împreună. Și cînd împrejurări necunoscute o împiedecau de a urca dealul Copoului, atunci cu Orman, umblam tăcuți încolo și încoace, bătînd de zece ori acelaşi drum, neliniștiți, așteptînd să apară dintr'un moment în altul. Dar geamul ei închis ne da puțină speranță. Tîrziu de tot ne înturnam acasă, și o tristeță mare, pe care n'o arătam prietenului meu, îmi umplea sufletul....

Nu știu ce simțea Orman pentru Luiza. Prietenia noastră crescuse astfel, încît aproape nu mai puteam unul fără altul. Tocmai tîrziu am înțeles că Luiza stăpînea deopotrivă și sufletul lui Orman. Pentru moment lucrul nu mă preocupa. Dimpotrivă, simțeam o adevărată fericire, cînd sările, vorbeam împreună de Luiza.

— Azi dimineață am întîlnit pe d-șoara Albertini,...

— Unde? întrebam nerăbdător.

— Eșea dela Babeta.

— Era singură?

— Da. Avea un pachețel alb, pe care-l ținea în deget.

Aici, cădeam într'o reverie, căci ce se putea mai frumos, decît un pachet în degetul Luizei?

— Pe la cîte ciasuri?

— Pe la zece și jumătate.

— La zece și jumătate?... Unde eram la zece și jumătate.... A! mi-aduc aminte. Ce păcat!...

Și localizînd evenimentul în timp, mi se părea că am suferit o mare nenorocire.

— Cum era îmbrăcată?
— Cu rochia cea albă, cu care era duminica trecută. Niciodată n'am văzut-o mai frumoasă...
Mă plimbam enervat prin casă...
— Ce păcat!... Ce păcat! Te-a văzut?
— Mi se pare. Ai observat asară, cum s'a uitat, cînd am trecut pe lîngă dînsa?
— Nu.... fiindcă eram cît pe ce să mă 'mpiedec.
Orman rîdea, amintindu-și scena. Apoi mă întreba:
— Oare ce zice mama ei?
— Știu eu?... Ce simpatică bătrînă!
— Am auzit că Luiza a făcut o listă de toți adoratorii ei.
— Sîntem trecuți și noi?
— In fruntea listei..
— Serios?... în fruntea listei... hm!... Cine mai sînt?
— Nu știu. Se vede că mai sînt și alții...
Și Orman rîdea, cu rîsul lui sgomotos, comunicativ. Vorbeam de Luiza până tîrziu, remarcînd toate incidentele zilnice, care aveau un raport cît de departe cu dînsa, comentîndu-le cu minuțiozitate. Și cînd ceasornicul Mitropoliei ne vestea că noaptea e înnaintată, ne culcam, stăpîni fiecare pe gîndurile noastre.

*

Cam peste drum de locuința Luizei era cofetăria Donat, de pe trotuarul căreia se vedea bine la geamul ei. O putere nevăzută mă atrăgea necontenit, așa că stăteam pe aici o bună parte din zi, ba uneori și din noapte. Dacă mă scoboram dinspre Copou, Donat era un popas natural; dacă veneam din josul orașului, de cele mai multeori, aici mi se încheia cărarea. Intr'un cuvînt, cu Orman, făcusem din cofetărie cartierul nostru general.

Era într'o duminică, pe la începutul lui August. O zi splendidă se anunțase de dimineață, cum fuseseră multe în vara aceia puțin călduroasă. Cerul era senin și Iașul întreg era scăldat în lumină. De cum deschisesem ochii, la cele dintâi raze ale soarelui, care pătrunseseră în odaie, un dor tainic, un sentiment duios mă copleșise. O visasem noaptea și imaginile cu contururi nelămurite, născute din gîndurile mele zădarnice, îmi umpluseră sufletul cu farmecul lor dureros. M'am dus la Donat și sub acoperișul de pînză, m'am așezat afară la o masă. Mai încolo cîțiva domni stăteau de vorbă liniștit între dînșii. Ce buni, ce blînzi erau oamenii în dimineața acelei zile de August! Nu gîndeam nimic, priveam geamul ei. Deodată o mînă mică, albă, mișcă perdeaua, apoi capul frumos al Luizei apăru. Ea făcu o ușoară mișcare, dar rămase acolo, afectînd un aer indiferent. N'a trecut mult, deschise geamul și apăru așa cum am văzut-o întâia oară...

Ei, amicii mei.... astăzi simt încă soarele din ziua aceia și ochii negri ai Luizei îi am înnainte. Era primul semn deosebit, prima manifestație de simpatie, ce-mi adresa de-adreptul....

*

In curînd universitatea trebuia să se deschidă. Noi cei care făcusem cursul superior al liceului din Iași împreună, care petrecusem ani frumoși în plăceri și dureri laolaltă, noi toți pe care viața de școală ne apropiase în prietenii indisolubile, acuma trebuia să ne despărțim. Evreii s'au înscris cu grămada la medicină. Tot aici venise și Andreescu, căci o pasiune specială îl împingea către cariera de medic. Orman și cu mine alesesem dreptul, iar Ghiță Săvoiu, asupra căruia comisiunea bacalaureatului se exprimase într'un acord unanim, atunci cînd îl respinsese, era hotărît să mai facă o încercare desperată la o nouă sesiune. Pentru moment, cu toate că'și făcuse bilete de vizită „Gheorghe D. Săvoiu, student la facultatea juridică" avea să fie numai audient la universitate.

D-șoara Luiza Albertini se înscrisese la medicină. Cînd mi s'a adus vestea, puțin a lipsit să nu mă înscriu și eu aici, pentru a fi mai aproape de dînsa. Dar mi se prezisese încă din liceu, de către colegii mei, un viitor strălucit în cariera advocățească, așa că, în cele din urmă, am trecut peste pornirea oarbă a inimii, în alegerea viitoarei mele cariere.

In ziua de una Octombrie, universitatea din Iași și-a deschis larg porțile, pentruca cei doritori să-și satisfacă setea lor de știință. Aula universității vechi era plină de studenți. Unii îmbrăcați galant, cu pălării înnalte și cu mănuși colorate, mai toți cu bastoane subțiri, afară de socialiști care aveau adevărate ciomege, toți cu conștiința clară a nouăi lor condiții, umblau de colo până colo, aferați dar fără treabă.

Era o zi frumoasă de Octombrie, una din acele zile cum sînt multe la noi în Moldova, cînd spre sfîrșitul verii, funigei mulți plutesc domol prin aer în fire subțiri, strălucitoare, cînd toamna este lungă și uscată. Un soare blajin își trimetea lumina lui caldă, care umplea jumătate din aulă, revărsîndu-se în lăuntru pe geamurile mari dinspre ograda universității. Erau și cîteva studente, care se plimbau împreună, vorbind serios între ele. Pe lîngă păreți, în jilțurile verzi, vechi, probabil din timpul lui Cuza, cîțiva tineri stăteau răsturnați, cu țigările în gură. Dintr'un fotoliu bătrîn, mă uitam și eu fără țintă la studenți și studente, care în plimbarea lor, treceau pe dinnainte-mi. Lîngă mine, Gorbănescu, adînc nemulțămit de organizația societății capitalisto-burgheze, lucru care se vedea și după haine, discuta chestiunea socială cu un tovarăș „intonsus, squalidus, hirsutus", iar pentru vindecarea rănilor ei, avea soluția gata. Și părul îi era vîlvoiu și barba inciltă, căci alcătuirea viitoare era încă departe. A-

mîndoi la un loc, formau un tablou, o teribilă protestare contra nedreptății sociale.

Și eu eram un revoltat, dar plete lungi și încîlcite și băț noduros, am purtat mai tîrziu. Pentru moment, uitîndu-mă la studente, alte reflecții îmi ocupau mintea. „Cîtă deosebire până la Luiza!" Iar la intrare, pe un scaun, stătea comod Moș Alecu, edecul universității, cu pălăria lui antică, uitîndu-se la această mulțime cu'n ochiu nepăsător. El văzuse multe rînduri de studenți și era deprins acuma cu aerele tinereții, pe care le vedea de vr'o 25 de ani, decînd era și el un factor modest al culturii universitare. Cel puțin asta spunea căscatul lui cu glas.

In vălmășagul viu al deschiderii cursurilor, în această atmosferă nouă, am trăit și eu intens viața caracteristică a tuturor începuturilor, deși în toată vremea, chipul Luizei nici un moment nu mi-a eșit din minte. Cu Orman făcusem niște planuri teribile: să ne cultivăm, să ne complectăm cultura clasică, să urmărim întreaga mișcare literară și științifică, să cetim „Capitalul" lui Marx și mai ales să nu lipsim niciodată dela cursuri. Să devenim niște advocați, cum nu mai văzuse Iașul încă.

— In liceu ne-am făcut de cap... aici să fim serioși... spuneam lui Orman.

— Numai să te ții de vorbă, îmi răspundea el, condus de-o vagă intuiție contrară.

Și Orman rîdea, cu rîsul lui franc, care imediat mă cîștiga.

— Desigur... la universitate vom învăța lucruri pentru care avem aptitudini, nu tot felul de prostii ca în liceu.

— Așa-i. Eu îmi comand pe Mourlon.

— Mourlon? Foarte bine (auzeam de dînsul pentru prima oară); să mi-l dai și mie.

— Dacă ne vom purta bine, în trei ani isprăvim.... Domnul Constantin Casian, licențiat în drept... advocat... sună frumos.

Vai! nu știam atunci, că toate aceste planuri vor rămînea în starea lor virtuală și că știința dreptului va fi lipsită de cercetările mele. Căci n'a trecut mult și cursurile de drept au început să fie din ce în ce mai slab vizitate de mine, în măsura în care creștea frequența celor dela medicină. Intâia oară m'am dus acolo, avînd să-i spun ceva lui Andreescu. Ea stătea în banca din față, cu ochii pe o carte, iar cînd am deschis ușa i-a ridicat și o plăcere vădită i-a strălucit în privire. Adouazi, altă chestiune urgentă m'a făcut iarăși să iau drumul celor dela medicină și pentrucă aici aveam mulți prieteni, care țineau sincer la mine, peste două zile am avut de regulat ceva și cu unul dintrînșii. N'a trecut mult și într'o bună zi, pecînd dreptul civil era văduv de prezența mea, amicii mei dela cealaltă facultate, care simțiseră cum stă lucrul, mi-au propus să rămîn la dînșii.

— Știi ce, Casiene?... rămîi ora asta la noi.

— Nu se poate... am răspuns eu, scoțînd ceasornicul. Am dreptul civil.

— Lasă dracului dreptul civil... stăi la noi.

— Imposibil. Ce faceți astăzi?

— Celula

— A!... am zis eu, cași cînd atunci se schimba lucrul.

— Stăi, măi Casian, că n'are să-ți pară rău... facem celula... îmi spuse altul.

— E frumoasă chestiunea asta?

— Foarte frumoasă. Vină lîngă mine.

Doritor să-mi complectez cunoștințile mele științifice, am rămas și pentru a nu da de bănuit, m'am așezat într'o bancă departe de Luiza.

Nu mai rămîne îndoială că celula, ca element primordial de viață, are o însemnătate capitală și lucrul s'a arătat atunci cît mai lămurit, dar că n'am putut lega două idei măcar, cît a vorbit profesorul, cred că se înțelege dela sine, amicii mei. In schimb, am observat că Luiza s'a întors de două ori înspre mine. Dar dacă mintea nu mi s'a îmbogățit cu elementele „celulei", fiori de fericire mi-au încălzit în schimb inima. Și pentru o privire trimisă dinadins din ochii săi adînci ca abizul, ași fi sacrificat întreaga știință omenească.

— Ei, cum ți-a plăcut, Casian? m'a întrebat tare un student, îndată ce-a eșit profesorul.

— Foarte frumos... am răspuns serios.

— Știi ce? Rămîi și ora a doua... e tot așa de frumos.

Am refuzat categoric și am plecat.

Peste două zile, am asistat la cursul de chimie, căci influența cholesterinei asupra organismului este și ea o chestiune interesantă, rămînd două ore consecutive și n'a trecut mult și fără să fiu înscris, eram unul din cei mai regulați auditori dela medicină. Anatomia o ascultam în strada Muzelor, într'o clădire specială, de-acolo studenții porneau în grupuri mari la fizică, care se ținea la universitatea veche. Mă duceam și eu. Cursul de chimie avea loc înspre Copou, la chimie eram punctual, iar zoologia, într'un local pe lîngă Sf. Dumitru-Balș, unde veneau și cei dela științile naturale, așa că trei facultăți erau reprezentate. Fiindcă teoria alterna cu practica, cunoșteam și eu toate laboratoarele. La disecție fusese mai greu, căci la început mă impresionau grozav acei oameni morți ciopârțiți de studenți pe mese de marmură. Dar cu ce nu se deprinde omul în viață? In curînd aceste cadavre îmi deveniră niște adevărați prieteni și lîngă unul din ele am vorbit pentru întâia oară cu Luiza. Unde se duceau studenții mă duceam și eu, iar prezența mea era considerată ca ceva foarte natural și obișnuit. Din potrivă, mi se remarca absența.

— Azi n'a venit d. Casian, spunea prosectorul, cînd lipsiam dela disecție.

— Trebue să vie... răspundea vr'un student în chipul cel mai firesc.

Nu trecea nici cinci minunte, ușa se deschidea, iar eu îmi făceam apariția. Cum intram, îmi scoteam paltonul, pe care-l puneam în cuer, dădeam bună-ziua prosectorului și mîna cîtorva prieteni mai intimi, apoi mă plimbam dela o masă la alta, avînd aerul unui supraveghetor al lucrărilor. Cînd vre-un student descoperea ceva „frumos" sau remarcabil, sau cînd piesa anatomică eșea de sub scalpel ireproșabil, atunci mă chemau și arătîndu-mi îmi dădeau explicații, pe care le ascultam cu ochii la Luiza. In chipul acesta, ceasurile treceau în tovărășia cea mai plăcută, iar sala de disecție se schimbase într'un loc plin de poezie. Pe la masa ei nu mă duceam, ci stăteam cît mai departe. Numai cîteodată mă apropiam ca din întîmplare, dar mă depărtam iute, căci peacolo nu mă simțeam delel îndămînă.

— Dece nu vorbești cu dînsa? mă întrebau studenții.

— Pentruce?

Și răspunzînd astfel, afectam o mare indiferență.

— Tare ești prost. Ea deabia așteaptă...

— De unde știi?

— Nu se vede?

— Cred că te înșeli....

— Știi ce? hai să te recomand eu.

— Ești nebun? Și un fel de spaimă mă apuca.

Voi înțelegeți însă că dorința nu-mi lipsea. Mi se părea însă un lucru așa de mare, încît îmi apărea imposibil. Mă deprinsesem cu situația de vizitator dezinteresat, fericit că mă simțeam aproape, că pot s'o văd și mai ales să ne întîlnim privirile unul cu altul.

•

Dar într'o zi îmi luai inima în dinți, și mă apropiai de dînsa, mai tare decît de obiceiu. M'am oprit lîngă masă emoționat. Imbrăcată în costumul ei albastru de disecție, încinsă cu un colan de aceiași culoare, care arăta cît de subțire-i, cu părul strîns într'un coc, de-o arhitectonică admirabilă, albă și gingașă ca o floare, ea ținea mîna unui cadavru și absorbită, mânuia bisturiul cu o grație și delicateță femenină. Nici odată nu stătusem atît de aproape, îi auzeam răsuflarea. Ea ridică genele lungi și ochii săi negri, pătrunzători, se ațintiră o clipă asupra mea. Băgai de samă că mîna îi tremura, se vedea bine, după scalpelul care vibra. Și eu tremuram. Inghițeam necontenit un nod, care imediat venea la loc. Așa am stat un timp, fără să spun nimic, pecînd ea își îndoise parcă atenția la lucru. Intr'un tîrziu, a ridicat din nou ochii, iar eu am întrebat-o atunci:

— Disecați, domnișoară?

Luiza s'a înroșit și înghițînd nervos, mi-a răspuns cu glasul mișcat:

— Da.

Urmă o pauză.

— Nu vă face rău?

— A, m'am deprins demult.

Și zicînd acestea, mi s'a părut că cuțitul a străbătut mai adînc decît trebuia. Urmă altă pauză.

— Vă place mult medicina?

— Desigur. Se vede că și d-tale îți place.... adăugă ea, uitîndu-se în jos, cu un zîmbet ușor în colțul gurii.

— Dupăce se vede, d-șoară?

— Veniți deseori pe aici...

— Am prieteni mulți și buni... iată pricina.

— Da?....

— Desigur.

— Se vede că-i iubiți mult...

Fața îi era roșie. Mie mi se uscase gîtul, cași cum aș fi ținut un discurs kilometric, iar inima par'că voia să-mi spargă pieptul. Luiza lăsă bisturiul și se uită la partea descoperită.

— Din pricina d-tale am stricat bicepsul.

— Serios? Sînt nenorocit!

— A! fii liniștit... nenorocirea nu-i așa de mare.

Și ea rîse cu poftă de mutra mea spărietă.

Cîțiva studenți ne observau. M'am depărtat de dînsa, cu sentimentul că sbor. M'am dus la Andreescu.

— Bravo ție, Casian, îmi spuse el încet. Acuma văd și eu c'ai nimerit-o. Imi pare rău numai, că n'am o oglindă, ca să te uiți întrînsa.

Eram fericit! Cît îl iubeam pe Andreescu în ceasul acela!

Am eșit împreună cu dînsa, noi doi înainte, iar mai în urmă un grup de studenți, care comenta evenimentul. Am întovărășit-o până acasă. Cînd am ajuns la bolta, pe unde-i era intrarea, și-a luat ziua bună, fără să-mi dee mîna, iar eu am plecat la vale, fără să știu unde mă duc, neavînd în minte decît ceasul fericit și buna mea inspirație din sala disecției. Mi se părea că plutesc, că mă înnalț din ce în ce, în lumi albastre, în lumi înnalte....

Ghiță Săvoiu mă opri.

— Unde alergi așa, măi?

— Știi c'am făcut cunoștință.

— Serios?

— Foarte serios.

— Cînd?

— Astăzi, la disecție.

— Bravo ție, măi Casiene!

— Și Ghiță frecîndu-și mînile se bucura, cași cum ar fi cîștigat el ceva din asta. Alergam. Simțeam o trebuință de a striga la toată lumea, de a face cunoscut tuturor, ceia ce aveam în suflet.

— Stăi, bre, ce dracul ai?

— Sînt fericit!

Neputîndu-mă stăpîni, îmbrățișai pe cunoscutul care mă oprise.

— Ce-ai pățit?
— Am făcut cunoștință cu Luiza...
— Cu d-șoara, Albertini?
— Da.
— Felicitările mele.

Era pela sfîrșitul lui Noembrie. Cădeau primii fulgi. Un strat ușor, alb și moale, acoperea strada Lăpușneanu. Era atunci așa cum îi acuma. Deaceia până azi, la prima ninsoare, care se așterne, o melancolie duioasă mă cuprinde, un sentiment vag și nedeslușit, ca un răsunet depărtat, îmi umple sufletul de tristeță după *ceva*, pe care simt că l-am pierdut pentru totdeauna...

Casian se opri un moment.

Afară ninsoarea cădea liniștit, pecînd Bistrița curgea sgomotos în apropiere.

Nu e părerea de rău după această dragoste, reluă Casian, e ceva mai puternic, este regretul vrîstei mele de atunci, al tinereții celei dintâiu, dispărută fără întoarcere.

*

Adouazi dimineață m'am sculat până'n ziuă. M'am îmbrăcat cu grijă, mi-am periet hainele, mi-am șters cu atenție pălăria, lucruri care nu prea intrau în obiceiurile mele. M'am uitat în oglindă. Vai! cît am suferit atunci că nu aveam și eu un guler frumos de astrahan, care să-mi împodobească paltonul, cum era moda la universitate. Am pornit apoi de-acasă, pentruca să-i es înainte, cînd se va duce la curs.

In colțul străzii Lăpușneanu, cam peste drum de Sfîntul Neculai cel Sărac, m'am oprit și am așteptat. De acolo puteam vedea bine cînd va trece ulița, pentru a apuca pe strada de Sus, căci pe aici era drumul cel mai scurt cătră universitate. Am stat vr'un ceas și jumătate, întocmai ca un făcător de rele, pîndind, cum trebue să pîndească un asasin victima lui. Cînd vr'un trecător se uita din întîmplare la mine, îmi părea că se vede motivul așteptării și atunci îmi luam o înfățișare indiferentă, deși din ochi nu slăbeam punctul însemnat. Insfîrșit o văzui! La moment am rupt-o de fugă la deal, cuprins de-o spaimă mare. Inima îmi bătea cu putere. Am apucat înspre Copou și mergeam așa, cași cum cineva m'ar fi alungat din urmă. Tocmai lîngă școala militară m'am oprit brusc și am răsuflat adînc. „Bine că nu m'a văzut!“ Mă felicitam în gînd, întocmai cum ași fi scăpat de-o mare nenorocire. Mi se părea că încercasem un lucru primejdios.

Ora următoare m'am dus la universitate. N'am vorbit nimic cu dînsa, iar dela locul ei, Luiza s'a uitat în multe rînduri cu coada ochiului la mine. Am eșit împreună.

Dupăce ne-am despărțit, m'am hotărît ca adouazi dimineață s'o întîlnesc numaidecît. „Ce poate să fie, la urma urmei?“ Și privirile pe care mi le aruncase pe furiș în ziua aceia, îmi veniră în ajutor. Noaptea am adormit cu gîndul acesta, iar adouazi m'am dus tot așa de dimineață în capătul străzii Lăpușneanu. Ningea cu lostopeni mari și anevoe înaintam prin omătul proaspăt. Imi pregătisem decuseară și subiectul de vorbă, literatura rusească, care atunci era la modă, și pentruca s'o uimesc de cunoștințele mele, trebuia să-i citez vr'o douăzeci de scriitori, din cei cu reputație. M'am așezat iarăși la postul meu. Din cînd în cînd îmi scuturam paltonul de ninsoare, cu ochii țintă spre locul știut. Am așteptat mult, gîndindu-mă cînd la subiectul de discuție și la impresia ce-i voiu face, cînd fortificîndu-mă încontra unei vagi tendinți de a o rupe la fugă în momentul deciziv. Deodată tot sîngele mi-a năvălit la inimă și un resort ascuns vru să mă arunce iar în direcție contrară, dar m'am reținut cu tărie. Ea a trecut ușor strada, alegînd locul, iar eu am pornit repede la vale, emoționat cași cum m'aşi fi dus să comit o crimă, și prin Grădina Primăriei i-am eșit înainte. Mă făcui că n'o văd, afectînd surpriza întîlnirii. Luiza s'a făcut roșie ca para focului și și-a dus manșonul la gură. I-am dat buna-dimineața...

— Incotro vă duceți?
Ea mi-a răspuns mierată: — La universitate.
— Așa de dimineață?
— Sînt opt. Mi se pare c'am întîrziat chiar.
— Nu cred.
— Dar d-ta ce cauți pe-aici?
— Și eu tot la universitate mă duc.
— Apoi universitatea e într'acolo? mă întrebă ea rîzînd.
— A!... nu.... întâiu mă duceam până într'un loc și de-acolo la curs. Am dreptul penal.

Mergeam alături de dînsa. Ningea mereu. Era îmbrăcată cu o jachetă lungă, de culoare închisă, care-i strîngea mijlocul în croiala ei adusă, apoi răsfrîngîndu-se, cădea în falduri largi, în formă rotundă. La gît, un guler de sconcs îi scotea în relief toată frăgezimea feții, iar pe cap purta o garsonetă, care o prindea de minune, de sub care părul negru așezat într'o împletitură grațioasă, strălucea de frumuseță. Un bold de cap îi străbătea pieziș pălăria.

Mă uitam la fulgii mari de ninsoare care cădeau topindu-i-se pe față. M'a întrebat c'o ironie drăgălașă:

— Apoi nu te duci unde aveai treabă? Ai să pierzi dreptul penal.

Cînd am ajuns, am intrat împreună. Era ora de fiziologie. Luiza și-a scos mănușile, s'a dezbracat de jachetă și bătînd dintr'un picior și-a frecat mînile una de alta, apoi s'a așezat la locul ei, potrivindu-și rochia cu mișcări pline de nobleță. Era bine dispusă și aerul rece de afară îi îmbujorase figura. In ziua aceasta am căpătat convingerea că Luiza mă iubește și tot din acea zi, facultatea de drept a fost condamnată irevocabil.

*

De îndată ce am făcut cunoștință cu Luiza, am rupt orice relații cu Orman. Chiar în ziua aceia ne-am întîlnit pe stradă. Cum l-am văzut, mi s'a făcut o lumină: „și el o iubește" și ostentativ am trecut pe celălalt trotuar, în uimirea lui, care nu putea înțelege nimic. Cu o zi mai înnainte, stătusem noaptea până tîrziu și vorbisem multe de Luiza, iar acuma, mă gîndeam cu groază, că dintr'un moment într'altul și el putea face cunoștință. La gîndul acesta, simțeam ură pentru fostul meu prieten.

La universitate, Luiza mai avea și alți adoratori afară de mine, din pricina cărora sufeream amar. Eram gelos de mulți, dar mai ales îmi amintesc de unul, Virgil Negrescu, care îmi provocase o mare neliniște. N'am văzut niciodată pe Luiza vorbind cu dînsul, n'am observat nici o preferință cît de mică a lui pentru Luiza. Era un student înnalt, frumos, cu o mustecioară mică, răsucită cu îngrijire, îmbrăcat totdeauna curat, chiar cu o ușoară nuanță de cochetărie, totdeauna grav. Dar cei care-l cunoșteau de aproape, spuneau că nu strălucește tocmai tare prin calitățile lui intelectuale. Nu știu pentruce, dar îmi închipuiam că la prima vorbă se va îndrăgosti de Luiza și chipul lui frumos mă făcea să-l cred irezistibil. Era rivalul meu cel mai primejdios. Ea era veselă, rîdea și vorbea cu colegii și de multeori am tresărit cu spaimă în aceste momente, cînd credeam că se întîmplă lucruri foarte amenințătoare.

Decînd mă stricasem cu Orman, simțeam tot mai mult nevoia unui prieten și pentru asta, dela Orman, m'am mutat la Andreescu. Acuma cu dînsul vorbiam sările până tîrziu, de fața albă, cu ochii mari, adînci ca o enigmă, cu gene lungi, care aruncau o umbră sombră, de glasul ei melodios. Mă extaziam înnaintea părului ei, pe care adeseori îl purta strîns într'o alcătuire maestoasă, de mersul ei ușor și unduios, cum nu mai mergea nimeni, iar hainele... ah hainele ei!... îmi rămăseseră în minte cu o putere elementară!

Andreescu, spirit rece și pozitiv, care până atunci nu cunoscuse niciodată sentimente de natura celor care mă chinuiau pe mine, rîdea bătîndu-și joc și tăgăduia că toate lucrurile de mai sus ar fi avut ceva mai deosebit decît ale d-rei Marta Goldenberg, cealaltă studentă dela medicină. Eu mă înfuriam sincer, tratîndu-l de imbecil, asigurîndu-l că grosolan cum e, nu-i în stare să priceapă frumusețea răpitoare a Luizei.

Multe sări am petrecut astfel, căci Andreescu, dintr'o îndărătnicie prietenească, mă combătea rîzînd. Și cînd în glumele lui trecea cîteodată mai departe decît trebuia, atunci cum stăteam tologit, cu picioarele pe pereți, deodată săream în sus și ca un ultim argument îi svîrleam o pernă în cap, lucru care-l făcea să rîdă cu poftă, înfuriindu-se numai atunci, cînd îi sărea

țigara din gură. Iar cînd în nopțile de iarnă era absorbit în studiul său, silindu-se să înțeleagă rostul adînc al tuturor elementelor, pe care avea să le stăpînească în viitoarea lui carieră, eu întins pe pat, cu fața 'n sus, cu mînile sub cap, stăteam gînditor, trecînd în revizie pe toți rivalii mei reali și imaginari și numai cîte un suspin, pe care nu-l puteam înnăbuși, trăda toată starea mea sufletească...

Așa stăteam noi într'o sară, cînd Andreescu lăsă cartea de-oparte, pentru a-și face o țigară.

— Păcat că n'ai fost azi la anatomie... Luiza era foarte frumoasă.... Avea niște ochi....

Și Andreescu clătină din cap cu admirație.

— Nu-mi mai aduce aminte, am strigat, sărind în picioare.... m'a reținut un imbecil... spune-mi te rog.... spune-mi....

— Cînd s'a desbrăcat i-am văzut botina. Halal de tine!

— Ah! Andreescule.... nu fi porc!

— Te înțeleg, bre Casian.... fără glumă....

— Ce folos? am zis cu trist.

— Cum ce folos?

— Nu vezi cîți se uită la dînsa?

— Dar ea?

— Știu eu?

— Dece n'o întrebi?

— Cum se poate?... Ce vorbești prostii?

— Du-te la dînsa acasă.....

— Pentru nimic în lume....

Și lucrul era astfel. Dar în oarele de odihnă, sau în insomniile mele.... ah! unde mai sînt frumoasele mele insomnii de atunci!... de multeori am desmierdat acest gînd ademenitor. De cîteori nu mă vedeam în odăița ei, pe care imaginația mea fierbinte mi-o arăta ca pe un cuib de fericire, și acolo, la picioarele ei îi puneam întrebarea, pe care de atîteaori Andreescu mă sfătuise să i-o pun... dar era un vis, ce nu credeam că s'ar putea realiza vreodată...

La Donat mă duceam în fiecare zi. Era iarnă însă și gerul acoperea de multeori geamul cu florile lui cristaline. Atunci, în mijlocul acelor figuri de ghiață, făceam cîte un rotocol, pe care-l întrețineam cu grijă, aburindu-l într'una. Iar prin ochiul format astfel, îmi apăreau cîte puțin ferestrele Luizei...

Intr'o zi ne întorceam împreună dela cursul de chimie, iar eu adusesem vorba despre romancierii ruși. Ea cetise puțin. I-am vorbit despre Tolstoi, de geniul și puterea lui colosală de a evoca viața, citînd pe Ana Karenin și Sonata Kreutzer, despre sentimentele delicate ale lui Turgheniev și groaza pe care o inspiră Dostoiewski, oprindu-mă la Casa Morților și la Nastasia Filipovna din Idiotul. I-am lăudat pe Garșin, Scedrin, Puskin.... m'am întins asupra lui Gogol și a Sufletelor Moarte, i-am pomenit de Lermontov, Necrasov, Gonciarov... de Ce-i de făcut a lui Cernisevski și de Nenorocirea de a avea prea mult spirit a lui Gri-

boiedov. Dupăce i-am arătat marea originalitate a acestei literaturi, comparînd-o în treacăt cu cea franceză, simţind bine impresia puternică pe care i-o făcusem, am sfătuit-o să cetească *Romanul rus* al lui Melchior de Voguë, iar la urmă i-am propus să-i împrumut o carte.

Deşi îmi plăcea să cetesc, dar pe atunci nu aveam cărţi. Andreescu, pe lîngă operele lui ştiinţifice, avea şi cîteva de literatură. Am ales Prima Dragoste a lui Turgheniev. Andreescu avea şi alte cărţi, dar am preferat un titlu atît de sugestiv. Şi dacă Luiza ar fi crezut că pasiunea mea pentru dînsa era flacăra dintăiu, care acuma isbucnise cu violenţă, iar romanul lui Turgheniev nu însemna decît o indirectă comunicare, lucrul nu mi-ar fi displăcut. Dar vouă, dator sînt să vă spun, amicii mei, că nu pentru prima oară eram în această situaţie anormală. Aveam doisprezece ani, cînd Eros şi-a svîrlit prima lui săgeată în inima mea, iar cauza suferinţii de atunci, era o fată mai mare decît mine. Şi în liceu am suspinat de vr'o două ori, uitîndu-mă la stelele cerului, dar, trebue să recunosc, cu mult mai puţină înflăcărare. Deşi astfel era lucrul, aşi fi dorit totuşi ca Luiza să fi rămas cel puţin gînditoare la „Prima dragoste" a lui Turgheniev....

Pe pagina a doua am scris: „Din cărţile mele, Constantin Casian" deşi Andreescu a protestat că-i mînjesc cartea, iar sus, pe copertă, am scris uşor cu creionul, abia vizibil, ca un suflu, ca o părere: „Te iubesc!". Era aşa de fin, că trebuia să cauţi alte lucruri în cartea lui Turgheniev, pentru a descoperi declaraţia mea.

Am aşteptat întoarcerea cărţii, cu cea mai mare nerăbdare. Cînd m'am întîlnit cu Luiza, am căutat plin de nelinişte să văd din atitudinea ei, dacă descifrase inscripţia misterioasă, dar n'am putut înţelege nimic. După cîteva zile, am primit cartea înnapoi. M'am dus repede acasă, cu bătaie grozavă de inimă, căci pe copertă, descoperisem sub cele două cuvinte, două litere, tot aşa de uşor, tot aşa de fin făcute: L. A. Era un răspuns, un consimţimînt, o discretă mărturisire. Am sărutat cartea, am sărutat-o cu pasiune, am strîns-o la piept cu căldură, ca pe o fiinţă scumpă, jucînd singur prin odaie, într'un fel de frenezie. După aceia m'am retras de-o parte şi caşi cum aşi fi avut de îndeplinit o afacere considerabilă, am început cu mare tensiune de spirit să răsfoesc cartea filă cu filă. Am cercetat cu încordare pagină cu pagină, rînd cu rînd şi pot spune literă cu literă, uitîndu-mă cînd de departe, cînd foarte de aproape, tresărind zădarnic de multeori, poate voiu mai găsi vr'o mică inscripţie ascunsă undeva. M'am uitat la paginile cele mai semnificative, la dialogurile cele mai caracteristice, doar voiu descoperi vr'o subliniere, un semn cît de mic făcut de mîna Luizei. Dar, vai! nu era nimic, nici o scripţie tainică, nici semn misterios, nici floricică presată... şi în mare părere de rău îmi distruse fericirea de mai 'nainte.....

•

Legăturile mele cu Luiza se întăreau pe fiecare zi mai mult. Eram deseori împreună. Cu Andreescu trăiam foarte bine, dar de cîtăva vreme observasem o schimbare într'însul, fără să-i înţeleg pricina. Intr'o sară el îmi vorbi de deşertăciunea vieţii, de moarte.... făcînd multă filozofie... pomeni pe Hamlet, pe Eminescu... apoi mă întrebă dacă am cetit Werther.

— Ce ai, bre?... de-o bucată de vreme nu eşti în apele tale....

— N'am nimic.

— Spui minciuni. Nu te cred.

Şi bănuiala care începuse să încolţască în mine se întări. Mă uitaiu la dînsul. Era trist şi gînditor. In ochi i se vedea o durere adîncă, iar nasul părea mai ascuţit, ceia ce-i dădea o înfăţişare neobişnuită.

— Frumoasă-i Luiza, măi Casiene!

— Cum frumoasă?

Andreescu spuse mai mult pentru dînsul:

— Era rumenă.... venise prin frig....

— Ei şi? Ce-i cu asta?

— Ai dreptate să fii nebun după dînsa.

— Mai întăiu nu sînt nebun,... i-am răspuns fără prietenie,... Apoi nu te înţeleg... ce dracul?... Tu eşti om serios.... caută-ţi de treabă.

Şi un desgust mare simţii pentru dînsul.

Andreescu nu-mi răspunse. El băgă în gură o ţigară, pe care uită s'o aprindă, şi care luă şi ea o înfăţişare melancolică....

Din acel moment o grea nelinişte m'a cuprins. Schimbarea lui Andreescu nu-mi convenea deloc. La universitate el nu vorbea însă niciodată cu Luiza, ci numai se uita cu ochi plini de pasiune la dînsa. Dar într'o dimineaţă, cînd am intrat la cursul de zoologie, i-am găsit unul lîngă altul. Amîndoi în picioare, lîngă cuerul de haine, el foarte emoţionat îi spunea ceva, iar ea rîdea. Indată mi-a pierit orice veselie şi fără să mă uit intr'acolo, am trecut înnainte. Apoi Andreescu s'a aşezat la locul lui şi o mulţămire liniştită i se vedea pe figură, pe cînd eu eram trist, trist, caşicum mi s'ar fi întîmplat o mare nenorocire!

Andreescu, acuma, se purta din ce în ce mai rece cu mine. La întrebările mele îmi răspundea cu o vădită neplăcere. Era nervos, aproape mă brusca. Eu nu mai aduceam niciodată vorba de Luiza, iar sările, triste acuma, le petreceam amîndoi cufundaţi în gînduri. Intr'o sară l-am găsit stînd lîngă masă, într'un cot, cu o foaie de hîrtie dinnainte. Mă uitai peste umărul său şi un fior îmi trecu prin inimă. Pe hîrtie era scris de mîna lui *Luiza*, iar el, cu privirea fixă, căuta parcă să priceapă tot înţelesul tainic al acestui nume. „Vra să zică e amorezat.... Bun!... Ce să fac?"

După o bucată de vreme, s'a sculat şi lăsînd hîrtia pe masă, fără să-i pese cît de puţin, începu să se plimbe gînditor prin odaie. Ah! ce urît mi s'a părut în acel moment şi ce bucurie drăcească m'a cuprins făcînd această constatare!

•

Andreescu se apropia tot mai mult de Luiza. Adeseori vorbeau la universitate, îşi schimbau caetele, îi dădea notiţile lui, fiind un student bun şi priceput, lucru care'mi mărea şi mai mult desperarea. Iar cînd vroiam să ies împreună cu dînsa, de multeori el îmi apuca înainte.

Nu ştiam ce să cred. Că o iubea nu mai aveam nici o îndoială şi fiind dragostea lui dintâiu, îmi închipuiam cu ce tărie trebue s'o iubească. Dar de Luiza nu ştiam ce să-mi închipui. Purtarea ei cu Andreescu nu-mi plăcea deloc. „Pentru ce vorbeşte cu dînsul? Nu vede că mă chinueşte? Ce fel de fiinţă-i dacă se poartă astfel cu mine?" Gînduri negre îmi treceau prin minte şi numai cînd mă uitam la figura lui Andreescu, mă linişteam pentru moment.

Gelozia îmi aţîţa şi mai mult patima mea pentru Luiza, cum se întîmplă totdeauna cînd dragostea e la început. La Donat veneam în fiecare zi şi deşi era iarnă şi geamurile îngheţate, isbutisem conform procedeurilor mele, să stabilesc un soiu de comunicaţie cu casa albă de peste drum. Oricine trecea prin dreptul cofetăriei, vedea rotocolul transparent în mijlocul florilor de ghiaţă, prin care un ochiu desperat, cerca să se lupte cu elementele naturii. Era însă foarte puţin pentru dorul meu nemăsurat după Luiza. Iar Donat înţelegea, pentruce uneori, în plimbări agitate, nu-mi aflam loc prin cofetărie, întocmai ca o fiară într'o cuşcă.

Cînd aveam neplăceri iscate din cauze reale, sau numai închipuite, pe care imaginaţia mea bolnavă mi le punea mereu înainte, atunci o imperioasă trebuinţă mă făcea să colind străzile şi împrejurimile oraşului, până noaptea tîrziu. De multeori am stat pironit pe o bancă, la *Rondul întâiu*, ceasuri întregi, gîndindu-mă la un gest sau la o vorbă, care nu-mi mai eşeau din minte, căutînd să scot concluzia hotărîtoare. Cînd iarna a trecut şi cîmpurile s'au acoperit cu verdeaţă, cutreeram noaptea dealurile noastre, ascultînd cîntecul cucuvaei în ruinile dela Galata, sau huhurezul cu glas macabru pe zidul Cetăţuei. In vale, Iaşul, cu luminile lui palide, îşi ducea viaţa nocturnă de oraş liniştit, iar undeva, în sclipirile depărtate, într'o casă pe care nu puteam s'o văd, Luiza dormea desigur în puterea nopţii, neştiutoare de suferinţa şi chinul meu mizerabil!

Cînd vremea era protivnică, cînd ploaea sau ninsoarea îmi luau speranţa s'o pot vedea, împiedecîndu-mă şi dela aceste rătăciri desnădăjduite, atunci mă înfundam la *Elizeu*, unde singur sau

în tovărăşia vreunui prieten rătăcit, ascultam orchestra lui Bernstein, făcînd puţine consumaţii şi multă melancolie...

•

Andreescu, acasă, nu-şi mai căuta de ocupaţiile lui. Nu-l mai vedeam sara cu cărţi groase dinnainte. La cursuri se ducea regulat, căci acolo era Luiza. Şi explicaţiile profesorilor le scotea c'o încordare furioasă. Cu toatecă noi aproape nu mai vorbeam, eu stăteam tot la dînsul. Dar asta n'a ţinut mult. Intr'o sară, pe la sfîrşitul lui Ianuarie, cînd crivăţul vîjia prin streşinile caselor şi viscolul spulbera omătul, aruncîndu-l în ochii trecătorilor, dupăce am trecut pe la geamul ei, unde se vedea o lumină veselă, plin de promoroacă şi îngheţat, m'am îndreptat către casă. Cînd am intrat înlăuntru, focul ardea în sobă şi o căldură plăcută mi-a învăluit întreaga fiinţă. Andreescu, dus pe gînduri, privea globul lămpii. Remarcaiu o schimbare în odaie, fără să înţeleg ce, dar pe urmă am observat că patul pe care dormeam eu, era scos. Pe masă strălucea un revolver nou.

Andreescu s'a sculat de pe scaun şi a început să se plimbe cu mînile la spate. Un moment s'a oprit, m'a privit foarte semnificativ, apoi îngîndurat şi-a continuat plimbarea dela un colţ la altul al odăiei, iar după cîtva timp s'a aşezat la locul lui de mai 'nainte. Nu ştiam ce să fac, eram într'o situaţie echivocă. Mi-am aruncat privirea prin casă şi ochii mi s'au oprit la un sipet de lemn, lîngă uşă, în care Andreescu îşi ţinea albiturile. M'am rezemat de dînsul şi m'am gîndit: „Unde să mă duc?" Afară şuera vîntul şi focul ardea cu putere. Am stat aşa cîtva timp, stăpînit de sentimente curioase, iar în urmă m'am culcat, cum am putut, pe spinarea îndoită a cufărului, de unde cu un ochiu atent mă uitam la Andreescu şi la revolverul de pe masă, neliniştit, căci rivalul meu era posomorît din cale-afară. Apoi suflînd în lampă s'a culcat şi el pe pat, nedîndu-mi nici o altă atenţiune. Şi ascultînd cînd viforul de afară, cînd pocniturile lemnelor mistuite de flacări, am adormit cu gîndul la Luiza.

Prietenia mea cu Andreescu era sfîrşită. Trăisem ca fraţii, iar acuma iată ce devenisem unul pentru altul! A douazi m'am mutat dela dînsul, luîndu-mi o odaie cu chirie.

•

Pasiunea lui Andreescu mă neliniştea grozav, iar el mă ocupa deopotrivă caşi Luiza. Cum doream să ştiu ce simţea ea pentru dînsul! Adeseori cînd ne întorceam dela universitate, îi făceam cîte-o aluzie, la care căpătam răspunsuri vagi, însoţite de zîmbete caracteristice, iar de multeori o vorbă spusă de dînsa

la intîmplare, căpăta pentru mine însemnătatea unui oracol, a unui oracol de nenorocire! Țin minte că m'a întrebat odată, pecînd veneam înspre casă:

— De unde ești, d-le Casian?

— Din Dumbrăveni.

— Dela țară?

— Da, din județul Iași.

— Andreescu și el e dela țară?

Această întrebare făcu pe loc să-mi piară toată veselia, lucru pe care l-a observat și ea.

— Dece te-ai posomorit, din senin, d-le Casian?

— Vă înșelați.

— Ce ai?

— N'am nimic.

— Haide, fii băet detreabă și spune-mi.

— Nu... n'am nimic.

Dupăce ne-am despărțit, întrebarea Luizei mi-a rămas înfiptă în minte, ca un piron înroșit în foc. „Și el e dela țară.... și el... Vra să zică e clar că-l iubește, altfel ce-ar însemna vorba asta? Dacă n'ar avea un sentiment, și încă puternic pentru dînsul, nu s'ar fi interesat de unde e Andreescu. Ce-mi pasă mie să știu de unde e d-șoara Goldemberg, de pildă.... pe care o cunosc dealtmintrelea foarte bine. Mi-e absolut indiferent însă... Desigur. Așa e natural... Pecînd... „și el e dela țară?“ înseamnă lămurit: „și el, pe care-l iubesc, e dela țară?“... S'a mîntuit.... chiar cînd e cu mine, ea se gîndește la dînsul. Acum înțeleg eu multe lucruri... Ah! au dreptate acei care mă sfătuesc să mă feresc de dînsa...“

Aceste raționamente le făceam sara, încrucișîndu-mi brațele și gesticulînd prin odaie.

Dar dacă dela Luiza nu puteam să aflu direct ce părere avea despre Andreescu, căutam indirect să mă edific asupra acestui punct, punînd adevărate intervievuri colegilor și amicilor noștri.

— Cum ți se pare Andreescu?

— Foarte bun băet.

— Nu te întreb de asta, răspundeam eu plictisit.

— Dar ce mă întrebi?

— Ce zici de figura lui?

— Ce să zic?

— Adică, cum e la față? E frumos? E urît? Cum ți se pare?

— Cred că de frumuseța lui nu se poate vorbi.

— Serios?... Nu-mi puteam stăpîni bucuria.—N'are ceva respingător în față?

— Nu... nu găsesc... Cîteodată e cam antipatic.

— Da... da... ai dreptate... e foarte antipatic... mai ales de-o bucată de vreme.

— Dar dece mă întrebi toate acestea?

— Uite ce-i: Am pus rămășag cu unul și vrau să știu cine-i mai frumos el sau eu?

— Nici n'aveți aface unul cu altul.

Intrebările aceste, cu fel de fel de meșteșuguri, le puneam mai tuturor cunoscuților și trebue să recunosc, că nici unul din ei nu-l găsea pe dînsul mai frumos decît mine.

Ajunsesem să nu-l mai pot suferi. Cînd îl întîlneam îmi făcea rău, mai ales cînd Luiza îi permitea s'o întovărășească până acasă. Apoi îmi dădeam samă că comunitatea de studii îi asigura un fel de superioritate asupra mea, fiind recunoscut, mai cu samă, ca unul din cei mai buni studenți dela Medicină.

Adeseori îi întîlneam venind dela curs. Eu, mergeam în urma lor, fără să fiu văzut, urmărindu-i cu o privire plină de ferocitate. Tot ce făcea el mi se părea caraghios și ridicul, tot ce făcea ea perfid și înșelător. Uneori treceam înainte, salutîndu-i fără să mă uit, remarcînd din partea ei o mișcare pentru a mă reținea. Dar mă făceam că nu bag de samă, trecînd iute pe lîngă dînșii, împleticindu-mi-se picioarele de emoție. Alteori le eșeam în față, și mă bucuram din 'nainte de efectul, pe care eram sigur că-l voiu produce asupra lor. Ea întrerupea vorba brusc, uitîndu-se la mine cu o privire liniștită, dar mustrătoare, pecînd Andreescu încrunta un moment din sprincene.

In asemenea ocazii deveneam un Othelo.

Mai întâiu mă gîndeam cît sînt de ridicul, să iubesc o asemenea creatură, o cochetă fără inimă, fără simțire. Pe urmă făceam jurăminte solemne să rup chiar de a douazi orice legătură cu dînsa. „Mă voiu duce mine, încă odată la curs, pentru ultima oară, ca să-i arăt disprețul meu și pe urmă, basta!“ Și chipurile lor, umblînd amîndoi pe stradă, el mulțămit, ea rîzînd, îmi apăreau în linii distincte și o furie teribilă mă apuca. Dar, imediat mă gîndeam, că nu-i mare lucru dacă s'au întors împreună, căci ce-a putut să facă, dacă Andreescu s'a luat după dînsa. Și plimbările noastre, vorbele ce mi spunea, mici scene intime și mai ales privirea ei, în care se vedea toată mișcarea sufletului, privirea femeei care te iubește și simte că-i iubită, mi se înfățișau în minte. O înduioșare mare mă apuca, îmi venea să plec îndată, s'o întîlnesc, pentru a o ruga să mă ierte... mă tratam de dobitoc, de egoist, după care iar îmi apărea Andreescu. Atunci mă gîndeam cît îi de urît față de mine și încrederea în mine mă liniștea. „Chiar mine îi voiu vorbi Luizei limpede și hotărît. Ii voiu spune că o iubesc, cum nimeni n'a iubit-o și cum nimeni nu o va iubi vreodată, că fără dînsa nu pot trăi nici o clipă și că pentru asta nu-i cer decît un singur lucru: să nu mai vorbească cu Andreescu. Căci desigur nu-l iubește și dacă are nevoie de cursurile profesorilor, i le voiu procura eu, dela amicul Wassermann, sau de aiurea... și sînt sigur că va rupe orice relații cu dînsul...“

Aici, îl vedem pe Andreescu părăsit și disprețuit și o bucurie nestăpînită mă apuca, cînd mi-l închipuiam în halul acesta.

Mai ales noaptea mă frămîntau asemenea gînduri contradictorii. Tîrziu de tot, cînd orice mișcare încetă demult în oraș, dupăce luam tot felul de rezoluții, care mă făceau să sar de cîte zece ori din pat, dupăce treceam prin tot felul de sentimente, dela furia și gelozia grozavă, pân'la mila și înduioșarea patetică, adormeam istovit. Și în visele mele o vedeam numai pe dînsa.

Cîteodată în mijlocul nopții, cînd nu puteam să dorm, mă îmbrăcam și porneam spre locuința ei. Strada Lăpușneanu era aproape pustie și flacările gălbii ale felinarelor aruncau numai puțină lumină. Cîte un trecător întîrziat, mînat de gerul de afară, se grăbea către casă, scîrțîindu-i omătul sub picioare. Ajungeam la geamul ei și de pe trotuarul din față mă uitam cu desnădăjduire. În odaie era întuneric. Acolo era Luiza... „Poate acum aceiași suferință o chinuește cași pe mine.... Nu... căci ar fi imposibil să nu simtă prezența mea aici. Cine știe?... Niciodată n'am să aflu. Cum să străbat în adîncul sufletului ei, să-i cunosc dorințile și gîndurile?... Este cu neputință. Pentruce o asemenea prăpastie peste care cu nimic nu se poate trece?" Și conștiința sforțării neputincioase de apropiere între doi oameni, între două lumi cu hotare atît de grozave, îmi apărea ca o lumină mistuitoare.

Astfel stăteam ceasuri întregi, cu ochii nemișcați, cu inima strînsă de durere. De cîteori Orionul cu cingătoarea lui strălucită nu m'a văzut ca o strajă neclintită înaintea casei sale! De cîteori crivățul turbat și viscolul furios nu s'au încercat zădarnic să mă gonească din 'naintea ferestrei ei întunecate!

Dacă mi-ar fi apărut atunci în întunericul nopții, m'ași fi aruncat în genunchi înaintea geamului ei. Dar perdeaua nu se mișca și întunericul rămînea același, trist și mohorît.

*

Amorul meu devenise public; toți îl cunoșteau. Știau studenții dela Medicină, unde mă duceam acuma cu o regularitate punctuală, cei dela Drept, care nu mă mai vedeau deloc și cei dela Științile Naturale, cu care audiam împreună cursul de zoologie. Știau profesorii și servitorii dela universitate și foștii mei profesori de liceu, care mă întîlneau cu Luiza pe străzile orașului. Știau cei dela cofetăria Donat, patron și băeți, care priveau lucrul cu totul natural, precum și obișnuiții acestui stabiliment, care mă găseau acolo la orice ceas din zi ori din noapte, insfîrșit, marele public, care se uita iarna la acele ochiuri în geamurile înghețate. Iar cînd unii trecători mă vedeau pe mine, conduși de-o asociație ale cărei elemente de experiență fuseseră cu prisosință repetate, ridicau ochii instinctiv în spre odaica Luizei. Intr'un jurnal cotidian, un prieten publicist mi-a făcut silueta,

vorbind de firea mea veselă, de temperamentul meu aprins și setea de ideal, după care aducea vorba de doi ochi negri și de cofetăria lui Donat; iar un poet misoghin, tot dintre amicii mei, mi-a dedicat o scrisoare în versuri, în care vorbea de necredința femeei, de ușurința ei, mă sfătuia să nu am iluzii, îmi recomanda nirvana și sfîrșea cu versul celebru al lui Alfred de Vigny:

„Car la femme est un être impur de corps et d'âme."

Devenisem un fel de erou, un erou al dragostei. La universitate, între profesorii dela Medicină, eram privit cu simpatie și poate vi se va părea curios cînd vă voiu spune că fiind odată certat cu Luiza, m'a împăcat cu dînsa profesorul.

Eram la cursul de fizică, în ora de experiență. Profesorul, un om în vîrstă, era foarte iubit din pricina firii lui vesele și glumețe, iar în aceste ceasuri plăcute, o mare familiaritate unia pe studenți cu magistrul.

Profesorul explicase niște fenomene luminoase și întrebă la urmă:

— Ați înțeles, d-șoară Albertini?

— Da, am înțeles, răspunse Luiza.

— E foarte interesant. Dar nu văd pe d. Casian.

— E aici.... spuse un student și mă arătă într'o bancă din fund, unde mă dusesem, pentru a-i arăta Luizei dispoziția mea față cu dînsa.

— Tocmai acolo, d-le Casian? Vino mai încoace.... mai aproape de banca întâiu....

În banca d'întâiu stătea Luiza.

— E supărat.... zise alt student.

— E supărat? Dece?

— Nu vorbește cu d-șoara Albertini.

— Nu se poate, d-le Casian... trebue să fii cavaler... nu se poate... haide împăcați-vă!

Am eșit din banca, unde mînia mă așezase și am venit în față, rămînînd în picioare, căci mai erau și alți studenți lîngă aparatele profesorului. Se făcu camera obscură, pentru trebuința demonstrației. Un întuneric orb luă locul luminii de adineoarea. Urmară cîteva mici exclamații, provocate de această tranziție bruscă. Cum eram la doi pași de Luiza, un gînd îmi trecu prin minte, un gînd iute și pătimaș. „Dacă i-ași pune mîna pe coadă?" Am ezitat însă, căci îmi părea o mare îndrăzneală, așa că în cele din urmă, am renunțat cu părere de rău.

*

Pe lîngă acei care mă priveau cu simpatie, erau și cîțiva care nu vedeau dragostea mea cu un ochiu binevoitor. Între aceștia nu socotesc desigur nici pe Orman, nici pe Andreescu, nici pe studenții care vedeau în mine un rival primejdios.

Mai întâiu erau cei de-acasă. Ei aflaseră cum stă lucrul, și după cum înțelesem, cineva îi pusese în cunoștință amănun-

ţită, atît de evenimentele externe, cît şi de motivele sufleteşti care le provocau. Mama îmi spuse odată, cînd veni din Dumbrăveni :

— Am auzit că tu te-ai lăsat de Drept.

— Nu-i adevărat.

— Cum nu-i adevărat, dacă nu mai dai pe-acolo ?

— Cine ţi-a spus ?

— Cine mi-a spus, mi-a spus... n'ai tu treabă.

— La universitate n'ai nevoie să te duci la curs. Inveţi şi acasă. Aici nu-i ca 'n liceu....

— Dar la Medicină ce cauţi ?

— La Medicină ?

— Da... da... la Medicină. Ascultă, măi băete, vîră-ţi minţile 'n cap şi nu prăpădi vremea după fleacuri, că te-oi vedea şi pe tine mîne-poimîne ca pe Frăsinescu.

Frăsinescu era un student bătrîn, care într'o vreme venia pe la noi şi sara cînta romanţele la modă, căci făcea curte surorii mele. Iar mama acuma mă punea alături de dînsul.

Pe lîngă cei de acasă, erau şi unii străini, care vedeau cu ochi răi pasiunea mea pentru Luiza. Mi-aduc aminte de Gheorghian. Trecuse demult de prima tinereţă, terminase universitatea şi acuma era advocat. Era un om serios, pentru care aveam multă consideraţie.

El mă opri odată în stradă.

— Ce mai faci, d-le Casian ?

— Bine, d-le Gheorghian.

Simţeam o adevărată plăcere vorbind cu dînsul.

— Ei, acuma eşti la universitate ?

— Da, urmez la Drept.

— Adică eşti înscris la Drept, căci aud că urmezi la Medicină.

— La Medicină?... Da' de unde ? mă duc aşa... cîteodată...

— O iubeşti tare ?

— Imi pare rău...

— Ascultă, d-le Casian, zise Gheorghian devenind deodată serios. Cred că ai pierdut anul. Un an e mare lucru în viaţa unui om... ai să-ţi dai samă mai tîrziu. Şi apoi, nu vezi d-ta, că ai ajuns într'un hal, că te-a luat lumea la ochi ? Gîndeşte-te serios... eşti băet deştept... are să-ţi pară rău.

Mi-am luat repede ziua bună dela dînsul. De-atunci mi-a devenit odios. Cînd îl vedeam de departe mă întorceam iute înnapoi ocolindu-l, sau mă opream la geamul unei magazii, cu spetele întoarse.

Totuşi şi fără vorbele lui Gheorghian simţeam un fel de greutate. Rareori aveam conştiinţa timpului pierdut, dar atunci îmi apărea puternic, ca ceva ireparabil. Apoi prea ajunsesem să mă ştie lumea, vorba lui Gheorghian, lucru care nu-mi era tocmai indiferent. Deaceia oridecîteori întîlniam vr'un cunoscut, la a cărui opinie ţineam, mă simţeam totdeauna obligat să iau vorba despre vr'o chestiune serioasă, pentru a salva cel puţin aparenţele. Cunoscuţi mulţi şi prieteni aveam în şcoala normală superioară, unde mă duceam cîteodată. Intr'o duminică trecînd pe acolo, m'am oprit, căci văzusem în balcon pe Gheorghe Băcăoanu. Acesta era un student serios şi cu faimă, un luptător pentru vremuri mai bune, care se ocupa cu literatura şi scria la reviste socialiste. El se plimba absorbit, dela un capăt la altul al balconului, cu pălăria pe cap şi cu bastonul în mînă. L-am întrebat :

— Ai cetit drama lui Caragiale ?

Băcăoanu se uită la mine, dar nu-mi răspunse.

— E foarte frumoasă... Ai cetit-o ?

— N'am cetit-o şi nici n'am s'o cetesc... îmi răspunse el brusc.

M'am simţit jignit şi am vrut s'o dreg :

— Faci rău, pentrucă...

— Domnule, lasă-mă 'n pace... răcni el.

Mă gîndii să-l părăsesc, dar îmi venea greu în asemenea condiţii.

— Dar ce ai, de eşti aşa de mînios ?

— Domnule, n'ai să mă laşi odată ?

Am plecat foarte mîhnit. Ce dracu ? mă gîndeam... aşa impresie fac acuma în lume ? Căci eram sigur că din pricina Luizei, Băcăoanu mă ofensase astfel. O tristeţă mare mă cuprinse şi o duioşie dureroasă pentru Luiza îmi învălui sufletul.

Mai tîrziu am aflat adevărata pricină.

Peste drum de şcoala normală, era Institutul Gregorian, unde fete şi femei tinere se pregăteau pentru greaua dar nobila carieră a moşitului. Din balconul şcoalei se vedea tocmai în sălile de studiu ale viitoarelor moaşe, aşa că mulţi normalişti folosindu-se de această vecinătate, întreţineau o corespondenţă foarte interesantă cu ucenicile lui Esculap. Mijlocul era simplu dar sigur. O pietricică învălită într'o scrisoare, era aruncată printr'o balistică foarte dibace drept la locul interesat. Cînd m'am suit în balcon, Băcăoanu era într'un moment, cînd chestiunile sociale îi dăduseră puţin răgaz şi tocmai îşi exprimase punctul său de vedere asupra artei obstetricale, aşteptînd cu nerăbdare pietricica înnapoi... iar eu, nenorocitul, tocmai atunci mă găsisem să-i vorbesc literatură !

(Va urma) **D. D. Pătrăşcanu.**

SONETE.

ATILA.

În fața Romei.

Coroana lui de fier e ruginită,
Și 'n mînă poartă sabia lui Marte,
Iar ochii mici aruncă pân' departe
Săgeata lor din fulgere topită.

Abia zărește Roma strălucită,
Pe coamă-și bate calul la o parte,
De hoarde harmăsarul se desparte,
Nechiază 'n vînt... și scapără 'n copită.

Mai repede 'n galop ca vijelia,
Pe cîmpuri trece Hunul ca mînia,
Și 'n fața veșnicei cetăți s'oprește.

Apar,—atunci,—apostolii din noapte,
Iar Petru către Pavel spune 'n șoapte:
„Vezi, calul lui Atila poticnește".

STOLA.

S'aude 'ncet o arie discretă,
De farmecul surdinei tăinuită,
Și, rînd pe rînd, în noaptea liniștită,
S'aprind făclii pe Stola violetă.

Un biet țigan 'mi-apare 'n siluetă
Stringînd la piept vioara măestrită,
Nocturna lui, în aer răspîndită,
Se 'ngînă cu ecoul ce-o repetă.

Iar sus de tot, pe doma înstelată,
Destinul cîntărețului s'arată:
Un posedat de ritmice suspine,

Menit să rătăcească fără nume
Și 'n pribegia lui să ducă 'n lume
Vibrațiuni de suflet mozartine.

Mihai Codreanu.

Situaţia petrolului în industria si comerţul lumii.

Rusia. Terenurile petrolifere ale Rusiei cu o suprafaţă de vr'o 6000 hectare, din care însă numai vr'o 800 sînt în exploatare, se află în peninsula *Apscheron*, care se întinde ca o proeminenţă a Caucasului în Marea Caspică, cu satele Bibi-Eibat, Sabuntschi, Surakhani şi Balagdani pe o distanţă de 5—6 km. Ceva mai la nord se află localitatea Grozny, care se dezvoltă în ultimul timp din ce în ce mai mult. Aceste terenuri sînt caracterizate prin o bogăţie imensă de petrol.

Exploatarea industrială a petrolului în Rusia o putem considera ca începută din anul 1835, cînd guvernul rusesc înfiinţă monopolul de stat asupra întregii regiuni petrolifere. Totuşi producţia era mică şi ajunse în 1871 deabia la 1½ milioane puzi [1], ceia ce producea statului un venit de 200.000 ruble.

Deabia în 1873 se răsbiră primele sonde, cu o putere eruptivă neprevăzută. Spiritul întreprinzător a făcut ca sondajele să se înmulţească cu o repezeciune extraordinară şi ca rafinăriile să răsară ca din pămînt. Marea ofertă de ţiţeiu a făcut ca preţurile să scadă dela 45 copeici la 1 copeică pe pud. Această situaţie rea, agravată cu un greu impozit din partea statului, a început să se îndrepte la 1877, cînd se desfiinţă taxa apăsătoare asupra fabricaţiei petrolului [2].

De aici încolo industria petrolului s'a ridicat mereu, şi tabloul alăturat ne arată creşterea repede a produţiunii ruseşti pînă la anul 1901.

Ani	Producţia în tone	Ani	Producţia în tone
1880	400.237	1895	6.507.713
1881	640.542	1896	6.571.026
1882	800.637	1897	7.126,341
1883	960.732	1898	8.070.435
1884	1.441.343	1899	8.640.098
1885	1.857.558	1900	9.927.100

1.—Un pund=16 kgr.

2.—Statul rusesc încă din 1872 ridicase monopolul ţiţeiului şi, pentru a nu-şi micşora veniturile, înfiinţase o taxă de fabricaţie, ce revenea cam 10 franci pe tonă. Această taxă împedecă activitatea rafinatului şi nu aduse statului veniturile aşteptate. Astfel, în 1877, ea fu suprimată şi înlocuită cu o taxă de consumaţie în ţară de 60 copeici pe pudul de petrol rafinat.

Ani	Producţia în tone	Ani	Producţia în tone
1886	2.402.076	1901	11.157.080
1887	2.642.382	1902	10.550.745
1888	3.102.757	1903	9.902.450
1889	3.083.303	1904	10.484.050
1890	3.630.663	1905	7.067.530
1891	4.404.513	1906	8.059.270
1892	4.593.556	1907	8.608.538
1893	5.338.426	1908	8.301.856
1894	4.851.124		

Preţurile petrolului brut oscilară pînă la 1901 între 13 şi 16 copeici [1] pudul, după bogăţia erupţiilor, preţ foarte bun faţă de costul scoborît de producţiune (3—7 copeici pudul).

In anul 1901, cînd se ajunse la maximul de producţiune (11.157.000 tone) şi la minimul de preţ (10 copeici), erau în exploatare 1710 sonde, pecînd în America, pentru o cantitate de 9 milioane tone, erau în exploatare 35.000 sonde.

O aşa de eftenă şi colosală cantitate de petrol trebuia să-şi caute noi pieţe de desfacere.

Avîntul industriei generale a Rusiei de prin anul 1890, în unire cu preţurile ridicate ale cărbunelui, care nu se găsia în această regiune a Rusiei pe distanţe de sute de mile, aduse pe piaţă o nouă marfă, „masutul", un rezidiu de petrol foarte întrebuinţat ca combustibilul la flote, căi ferate şi stabilimente industriale. Preţurile bune ce se realizară din vînzarea acestui produs influenţară pe fabricanţi în aşa mod, încît ei priveau producţia lampantului ca ceva secundar, iar a masutului ca produsul principal al activităţii lor. Ei destilau deaceia petrolul brut numai atît cît era necesar spre a se putea obţine o cantitate mare de masut. Din această cauză destilarea petrolului în Rusia a suferit straşnic [2].

In anii în care producţia petrolului brut era mai mică, acesta se întrebuinţa direct la prepararea masutului, nescoţîndu-se decît esenţele uşoare, în care dealmintrelea petrolul rusesc era foarte sărac.

Producţia mare a Rusiei din 1901 şi desfacerea din această cauză a sindicatului ce se formase între fabricanţi, sub conducerea marilor firme Nobel şi Rothschild, cu scop de a menţine preţurilor urcate, aduse o scoborîre bruscă a preţurilor. Masutul, care se vindea înainte cu 18 copeici pudul, fu vîndut cu 7.5 copeici, preţ ce se apropria de costul producţiunii.

Această scoborîre a preţurilor din 1901 aduse o grea lovitură industriei de petrol rusesc.—Piaţa lampantului era prea redusă pentru a putea oferi fabricanţilor o compensaţie a perderilor suferite. Consumaţia internă a lampantului era grevată

1.—Copeică=2.7 bani

2.—In 1898, un pud de lampant se obţinea din 4.32 puzi de petrol brut, pecînd în America aceiaşi cantitate de lampant se scotea din 1.60 punzi de petrol brut.

cu o taxă colosală de 60 copeici pe pud (ca 12 bani pe litru), ceia ce făcea—dată fiind și starea culturală înnapoiată a populației rusești—ca consumația medie pe cap de locuitor să fie de 6—7 kg pe an, pentru o populație de 120 milioane locuitori.

Exportul deasemenea nu se afla în condițiuni mai bune. Linia ferată ce conducea dela centrul de producțiune Baku la portul de export al Mărei Negre, Batum, nu putea transporta decît ⅓ din cantitatea pe care Baku o putea oferi exportului, iar linia Wladicaucasiană—Petrowsk-Noworossisk avea mică importanță pentru export. In 1900, exportul era deabia de 1¼ milioane tone, din care Anglia lua cea mai mare parte.

Conducta de petrol Baku-Batum, care avea să joace un rol așa de important pentru exportul Rusiei, fu construită deabia pe la mijlocul anului 1904.

In acele condițiuni defavorabile desfacerii petrolului rusesc, exploatatorii se văzură în trista situație de a restringe în mod artificial producțiunea, și deaceia vedem scăderea de producție urmată după anul 1901, care nu reveni decît în anul 1904, adică atunci cînd fu instalată conducta Baku-Batum, care deschidea o scurgere nouă spre străinătate, ridicînd exportul cu peste 2 milioane tone.

Insă turburările cu caracter politic, care au izbucnit pe la sfîrșitul anului 1904, și grevele, în ultimul timp aproape permanente, ale lucrătorilor, au dat o lovitură de moarte industriei de petrol rusesc, paralizîndu-i forțele pentru mult timp încă în viitor.

Producțiunea scăzu dela 11 milioane tone la 6½—7 milioane tone anual. Cum Rusia consumă în interior aproximativ 80% din produsele ei, golul lăsat de scăderea bruscă a producțiunii țițeiului s'a resimțit în primul rînd la export, reducîndu-l dela 2 milioane de tone la abia 1 milion de tone.

Chiar consumul intern se resimte de lipsa de derivate, în special de reziduri, a căror lipsă aduce cu sine suspendarea unei bune părți a activității industriale și comerciale a Rusiei, care se alimenta cu combustibil din Baku, și a cărui înlocuire prin lemne și cărbuni este foarte dificilă, atît din cauza lipsei lor și a greutăților de transport, cît și din cauză necesității de transformare a instalațiunilor de ars acest fel de combustibil.

Cu toate inzistențele depuse de exploatatori și cu tot concursul material al guvernului rusesc, aceste din urmă s-au văzut silite a favoriza importul petrolului din Galiția și Romînia, spre a satisface necesitățile consumului.

Nici până azi Rusia nu a putut recîștiga producțiunea din 1904, fiind forțată astfel a neglija exportul,[1] în special cel din Europa, în favoarea concurenților săi americani.

Rămîne acum de spus cîteva cuvinte asupra modului de organizare a intreprinderilor din Baku.

Aproape întreaga industrie de petrol din Baku se află con-

1.—Exportul Rusiei oscilează în ultimi anii între 12 și 16% din producțiunea totală.

trolată de firmele *Nobel* și *Rothschild*, care încă din timp (Nobel din 1874, Rothschild din 1883) cîștigaseră picior solid în industria și comerțul de petrol rusesc.

Fiecare din aceste 2 firme aliindu-se cu diversele intreprinderi naționale formară două sindicate separate, care sfîrșesc în 1893 prin a se uni într-unul singur.

Din acest moment se simte în industria de petrol rusească o influențare din ce în ce mai pronunțată din partea puternicii societăți americane „Standard-Oil" care încă din anul 1886 începuse oare-care tratative cu firma Nobel în privința apărării intereselor comune pe piețile lumii și în special europene.

Aceste tratative par a fi concretizate prin înființarea societății de export „Amerikanische Baku Consolidated Cy", formată de către sindicatul Nobel-Rothschild, cu participarea lui Sir Marcus Samuel, intemeietorul renumitei firme pentru transportul și desfacerea petrolului în Asia și Europa, „Shell Transport and Trading Cy", din Londra.

Prețurile lampantului de export începuseră să scadă sub 27 copeici la Batum, prin acapararea și menținerea încărcată a rezervoriilor—sistemul lui Standard-Oil—din acest port. In toamna anului 1903, Standard-Oil apare pe față în Rusia, prin intermediul filialei ei din Londra „Anglo-American Oil Cy", care face imediat în Baku însemnate cumpărături de petrol influențînd astfel senzibil prețurile.

In anul 1904, anul în care exportul atinse punctul culminant, rafinorii din Baku pentru a scăpa de tutela apăsătoare a celor 2 mari firme, Nobel și Rothschild, au căutat să se organizeze în afară de ele. Inițiativa a venit din partea societăților mari naționale „Mantașeff" și „Caspiana". Unite fiind sub firma „Caucazian Export Co." ele au reușit să grupeze în jurul lor, alte 13 societăți, representînd 25 de rafinării.

De firmele Nobel și Rothschild au rămas legate 22 societăți, la care se alipesc mai tîrziu alte 5 societăți cu capital englez (printre care și firma Schibaeff), acaparînd astfel majoritatea producțiunii din Baku și stăpînind aproape întreaga desfacere pe piețele Rusiei.

Afară de aceste 2 sindicate au mai rămas încă independente vre-o 12 firme.

Noul sindicat «Mantașeff, Caspiana» deși dispunînd de o bogată producțiune de petrol, circa 3½ milioane tone, nu dispune însă pentru export decît de tînăra organizație „Caucazian Export Co.", pe cînd sindicatul Nobel-Rothschild dispune de numeroase și puternice organizații de export ca „Consolidated Cy" și altele.

Cînd însă criza nenorocită de la sfîrșitul anului 1904 și devastarea șantierelor urmată în 1905, reduce producția la 7 milioane tone anual și aduce o perturbare necunoscută până a-

tunci în prețurile țițeiului și a derivatelor sa'e, cînd în 1906, firma Shell Cy este forțată prin concurența lui Standard-Oil să se retragă din comerțul european, rezervîndu și toată activitatea ei numai pentru cel asiatic, atunci toate firmele îngrijorate, își reduc și chiar întrerup activitatea, așteptînd să vadă în ce direcție se va desvolta activitatea marelui sindicat «Nobel Rotschild-Schibseff». La sfîrșitul anului 1906, acesta intră în „Uniunea Europeană de petrol", ce se înființase în urma stăruințelor guvernului german, și în urma retragerii lui Shell Cy, din Europa, spre a concura pe Standard O.l pe piețele Europei.

Se pare însă că tocmai sindicatul «Nobel-Rothschild», care nutrise, cum am văzut, totdeauna simpatii pentru „Standard-Oil" a alcătuit puntea de trecere pentru împăcarea lui Standard-Oil cu „Alianța Europeană".

Galiția. Ca vecină cu țara noastre și ca o țară, a cărei producție—de și trecînd actualmente printr-o grea criză—amenință însă a fi unul din cei mai strașnici concurenți ai petrolului romîn pe anumite piețî din Europa, Galiția merită o atenție cu totul deosebită.

Lipsa de organizare a industriei galițiene, care a adus-o fatalamente la criza actuală, istoria agitată a industriașilor galițieni și diferențele de interese între marii și micii exploatatori și rafinori—diferențe adesea similare cu a exploatatorilor și rafinorilor romîni—nu poate fi decît o lecție foarte prețioasă pentru industria romînească de petrol și de aceia vom inzista—cu toată ariditatea acestui studiu—în mod special asupra condițiunilor economice ce au determinat evoluția industriei galițiene.

Cunoscut încă dela începutul secolului al 18-lea, și întrebuințat în scopuri secundare—deși în 1817 se făcuse o încercare pentru iluminatul orașului Praga cu petrol, adus din Galiția cu carele—petrolul din Galiția nu intră în faza industrială decît din anul 1853, cînd evreul Abraham Schreiner descopere destilarea țițeiului într-un cazan.

In curînd orașul Lemberg este iluminat cu petrol, și o serie de mici rafinării se construesc în diverse localități ale Galiției.

Pînă la 1862 exploatarea țițeiului se făcea în Galiția prin puțuri de mînă, întocmai cu acele, ce se lucrau în țară la noi de către țărani.

Tabela următoare ne va da o idee despre desvoltarea ce a luat-o producțiunea de petrol a Galiției:

Anii	producțiunea în tone a 1000 kg.	anii	producțiunea în tone
1874	20.927	1880	32.000
1875	22.140	1881	40.000
1876	22.927	1882	46.100
1877	23.714	1883	51.000
1878	24.500	1884	57.000
1879	30.000	1885	65.000

Anii	producțiunea în tone a1000 kgr.	anii	producțiunea în tone
1886	42.640	1898	323.142
1887	47.817	1899	324.681
1888	64.882	1900	326.334
1889	71.659	1901	452.200
1890	91.650	1902	576.060
1891	87.717	1903	727.971
1892	89.871	1904	827.117
1893	96.331	1905	801.800
1894	132.000	1906	760.443
1895	214.800	1907	1176.000
1896	339.765	1908	1700.000
1897	309.626		

In anul 1862 se introduce în Borislaw—prima localitate însemnată de petrol—sondajul cu mîna și în anii următori sondajul mecanic.

De abia însă în 1882, cînd Mac Garvey introduce sistemul canadian, se începu o exploatare mai întinsă realizînd o producțiune totală ca de 45.000 tone.

Adevărata exploatare industrială a zăcămintelor galițiene de petrol, a început însă pela 1895, prin impulsul dat de „Galizische Karpathen Petroleum Actien-Gesellschaft", care societate introduse mijloace sistematice de săpat, adîncind sondele pînă la 600 metri. Tot în jurul acestui an se descoperiră noi și bogate surse de petrol în Galiția de Vest la Schodnica, a cărei producție întrece chiar Borislawul.

De și producția se urcase ca la 300.000 tone, totuși desvoltarea industriei merse încet din cauza greutăților technice de sondaj și a necunoștinței terenurilor.

In 1900 erau în Borislaw 17 societăți, care aveau în exploatare 32 sonde și în lucru 47.

In 1901 numărul întreprinderilor din Borislaw crescu brusc la 41, avînd în exploatare 82 sonde și 78 în lucru și fiind proectate încă peste 100 sonde noi.

In acelaș an în Schodnica erau 15 societăți cu 406 sonde în producție și numai 22 în lucru.

Producția anului 1900 fu de 320.000 tone, adică tocmai cantitatea necesară rafinăriilor existente și prețul mediu era de 6.50 coroane pe suta de kilograme, preț destul de încurajator.

Dar în 1901 producția crescînd în mod brusc la 450.000 tone, rămase un surplus de petrol pe piață, care umplu rezervoarele din Galiția, a căror totală capacitate era circa de 200.000 tone.

Prețurile se scoborîră la 5 coroane 100 kg. și în fiecare lună scădeau mai mult, pe măsura ce producțiunea creștea. Cînd în 1902, prin răsbirea cîtorva sonde în orizonturile cele mai be-

gate, la adincime de 600 și 900 metri,—o astfel de sondă producea zilnic 200 tone—producția se urcă la 576.000 tone, iar rezervoriile fiind arhipline, prețurile scăzură la 1.50 și chiar 1.20 coroane, preț ce nu mai putea plăti industriașilor nici cheltuelile de exploatare și astfel perioada crizelor se începu.

Industria de petrol a Galiției suferind din capul locului de lipsa unei organizări din partea unei societăți conducătoare, sau în lipsa acesteia, din partea statului, iar îmbucătățirea ei în întreprinderi mici și minuscule—îmbucătățire motivată de dispozițiunile defectuoase ale legii minelor în privința exploatării micelor parcele—dînd prilej unei exploatațiuni de jaf, era firesc să se producă o disproporție între producție și debușeu. Producătorii de țițeiu aveau tot interesul să scoată cantități cît de mari, și nu se interesau de posibilitatea inmagazinării și a vinzării regulate.

Numai după ce producțiunea a devenit mai mare decît se presupunea, s-a născut ideia de a se îndruma o vinzare regulată a petrolului. Aci însă producătorii se loviră imediat de opoziția rafinorilor, care aveau tot interesul să menție cît mai redus prețul petrolului brut.

In aceste împrejurări s-a recunoscut necesitatea unei înțelegeri reciproce. Sporirea producțiunii de țițeiu pe deoparte și neregularea debușeului pe de alta, au cerut imperios o conlucrare a producătorilor și drept consecință a acesteia și o unire a rafinorilor.

Producătorii ca și rafinorii au și încheiat apoi astfel de carteluri. Dar în industria de petrol a Galiției s-a constat fenomenul caracteristic, că toate aceste carteluri s-au disolvat de îndată ce se producea, grație lor, un cîștig, sau îndată ce dispăreau dificultățile. E aproape ciudat cît de puțin clar văzători au fost totdeauna participanții la carteluri; asociarea lor a fost totdeauna încununată cu succes și totuși n-a durat nici odată mult timp.

O bază sănătoasă ar fi existat numai atunci, cînd întreaga producțiune de petrol brut, toate rafinăriile, vinzarea în interiorul țării și în sfîrșit exportul, ar fi întrunite într-o singură asociațiune. Idealul a și fost realizat odată, cînd s-a fondat societatea „*Petrolea*", în anul 1903. Și, cînd ea a fost dizolvată în 1907 s-a produs acea criză nemai pomenită, de care se va resimți încă mult timp industria galițiană.

Pînă la constituirea „Petroleei" au avut loc multe înțelegeri și carteluri.

Incă din anul 1890 datează încercările acestea spre a influența vinzarea petrolului. Supra-producțiunea de atunci pricinuise o scădere a prețurilor. Atît producătorii cît și rafinorii își dăduseră osteneala de a închega înțelegeri pentru regularea prețurilor și contingentarea vinzării. Intăi reușiră încercările rafinorilor, căci ei aveau de a face direct cu consumatorii, față de a căror putere de rezistență izolată, orice înțelegere putea

să reușească. In anul 1892 se fondă „Societatea rafineriilor austriace de petrol" care nu avu însă mult succes, din cauză că rafineriile ungurești îi stăteau în cale. Un an mai tîrziu se obținu și conlucrarea acestora pe baza unei contingentări, menite să îndepărteze orice plus-ofertă. Nu se ajunsese însă la nici o înțelegere în privința cumpărării în comun a țițeiului, asupra prețurilor de vinzare etc., și resultatul fu că prețurile scăzură din nou la primul surplus de producție [1].

In anul 1895 cartelul acesta fu pus pe baze noi, în urma aderării unor fabrici din nou construite.

Participau acum 55 de rafinerii cu un contingent net de 165.000 tone [2].

După expirarea acestui cartel la 30 Aprilie 1896 el nu fu reînoit. Recunoscîndu-se însă necesitatea unei noi înțelegeri s-a convenit deocamdată, ca să se aștepte cu ofertele pentru campania 1896—97, pînă se va realiza o hotărîre definitivă. Multe fabrici făcură dificultăți asupra contingentului rezervat lor. După lungi tratative, însă, se încheiă un nou cartel pentru anul 1896—97; 62 de rafinerii se uniră asupra unui contingent total de 185.000 tone.

Cînd s-a constituit acest cartel al rafineriilor, au început să se miște pentru prima dată și *producătorii de țițeiu*. Ei nu încheiaseră un cartel oficial, ci se mulțumiră a semna niște declarațiuni comune. Pentru a face cu putință cartelul rafineriilor, producătorii de petrol brut s-au declarat gata a le vinde țițeiul necesar pentru consumul intern cu 6 coroane suta de kgr., iar cel necesar pentru export, care reprezenta o cantitate neinsemnată (cîteva zeci de mii de tone) cu 3—3.25 coroane, deoarece prețurile realizate în export erau foarte mici, din pricina concurenții Romîniei și a Rusiei.

Cu modul acesta s-au putut satisface, în total sau în parte, cererile cîtorva rafinerii de a li se spori cantitatea de fabricațiune, dar, după expirarea acestui cartel, la 30 April 1897, el nu mai fu reînoit din cauza înființării mai multor rafinării noi. Prețurile scăzură atunci considerabil. Acum veni rîndul producătorilor de țițeiu să caute a închega o organizație mai solidă. Ei întemeiară societatea «Ropa», în forma unei cooperative cu răspundere limitată, în care intrară mai mult de 90% din toți producătorii.

„Ropa" își dete osteneala să asocieze din nou între ei pe

1) Merită să relevăm următoarele din această înțelegere realizată în 1893: Cartelul fu încheiat pe doi ani; fiecare întreprindere se obligă să producă numai cantitatea contingentată, afară numai dacă consumațiunea ar spori, în care caz s-ar fixa o nouă repartizare. Contingentarea se făcea după proporția producțiunii din anul 1891, din care s-au scăzut 12% la sută pentru a se pune în concordanță producțiunea cu consumul.

2) Producțiunea reală a fabricilor cartelate a fost în anul 1895—96 de 188.115 tone, pe cînd rafineriile rămase în afară de cartel au produs circa 10.000.

rafinori, fiindcă îmbunătățirea prețurilor depindea numai de situația rafinorilor. In anul 1898 se începură tratativele între «Ropa» și diferitele fabrici. Cu prilejul acesta se discută pentru prima oară și înființarea unui birou central și a unei organizații pentru export, care era cu totul neglijat,—rafinăriile bazîndu-și întreaga lor activitate numai pe comerțul intern.

După multe tratative și dificultăți se isbuti, de abea în Iulie 1899, de a se încheia în mod definitiv cartelul. El fu iscălit de 72 de fabricanți cu un contingent total de 195.583 tone. In afară de cartel rămaseră 6 fabrici cu o producțiune de aproape 18.000 tone. Cartelul acesta își luă obligația de a cumpăra țițeiu numai de la societatea „Ropo", pe când aceasta făgăduise de a nu vinde nimic rafineriilor necartelate. Producătorii și rafinorii mai conveniseră, ca cei dintăi să participe cu jumătate la diferența ce s'ar obține peste prețul de 36 coroane (baza Oderberg) la suta de kgr. petrol rafinat, pe baza prețului de 6 coroane suta de Kg. țițeiu. Se speră că cartelul acesta va îmbunătăți considerabil situația indutriei de petrol a Galiției, mai cu samă că se făcuse pentru prima dată o înțelegere între rafinori și producători.

Prețurile petrolului rafinat se urcară imediat la 37—38 coroane suta Kg., preț ce stimulă construirea a o mulțime de noi fabrici. In perioada de abea de 2 ani dela înființarea cartelului, s-au construit 4 mari rafinerii și 30 mici, pe care cartelul fu nevoit a le primi, riscînd altfel a se expune concurenții lor. Primirea acestor noi fabrici aduse însă în mod forțat o reducere a vechii cote de contingentare, reducere care trecea de 27%, amenințînd a se urca chiar pînă la 40%, ceia ce ar fi adus în stare de nerentabilitate cele mai multe fabrici. S-a mai adăugat la aceasta că și producțiunea anului 1901 crescu în mod brusc, așa că societatea „Ropa" se văzu deodată în imposibilitate de a-și mai ține angajamentele luate față de cartelul rafinorilor. In aceste condițiuni defavorabile, cartelul fu desființat la 30 Aprilie 1901. Atunci s-a produs o dezordine pe piața de petrol a Galiției și se începu o strașnică luptă de concurență dăunătoare atît producătorilor cît și rafinorilor. Prețurile scăzură din ce în ce și la 1 Mai 1902, petrolul rafinat era cotat cu 27 coroane și chiar 26, preț ce nu putea menține rentabilitatea fabricelor.

Tratativele pentru reînființarea cartelului începură firește din nou și în primăvara anului 1902 se părea că se va ajunge la un bun rezultat. Imprejurarea că rafinorii se înțeleseră pe la mijlocul lui Iulie, de a nu mai face vînzări pe termen, decît în interiorul unei luni, avu de efect că intermediarii nu mai puteau face speculații și aglomerări de marfă, pentru sezonul de consumație ce se apropia. Prețurile se urcară constant și astfel la începutul lunii Octombrie se făceau vînzări la Oderberg pe baza de 34 coroane, deci o diferență de 8 coroane de cum era la sfîrșitul lunii Iunie.

Aceasta însă a fost starea culminantă.

In momentul, în care negocierile pentru încheierea cartelului erau așa de avansate, încît toți interesații așteptau din moment în moment să iscălească contractul cartelului, veni deodată ca un fulger catastrofa. Două din cele mai mari fabrici austriace, făcuse vînzări, în ascuns, pe termen,—fără a ține sama de înțelegerea dintre rafinori de a nu vinde decît cu predare promptă,—și cu aceasta toate negocierile pentru încheerea cartelului căzură. Se începu atunci o luptă crîncenă de prețuri între diferitele întreprinderi pe baza liberei concurențe și pe la sfîrșitul lunii Octombrie prețurile se scoborîră iarăși la 26 coroane.

De acest mod de vînzare nu se folosesc însă nici consumatorii nici fabricanții, ci numai intermediarii și detailiștii, care mențin și chiar ridică prețurile de detaliu. Astfel în Viena și Praga se vinde petrolul cu 40 heleri Kgr. Prețurile rafinorilor nu se mențin însă nici la 26 coroane, ci se scoboară mereu ajungînd chiar la 24 coroane suta de Kgr. La începutul lui Decembrie rafinorii se învoesc a nu scobori prețurile sub 25 de coroane.

Este interesant să vedem cine suportă toate daunele acestei situații critice?

Cînd în anul 1901 se hotărise disolvarea cartelului prin faptul că se înființaseră o mulțime de noi rafinerii și alte multe fiind pe cale de a se înființa, rafinorii se găseau într-o situație foarte critică, pe deoparte neputînd menține cotele de contingentare prin consumul mărginit al imperiului Austro-Ungar, iar pe de altă parte neputînd susține cartelul față cu atîția outsideri (întreprinderi independente).

Atunci petrolul brut costa 5 coroane suta de Kgr., care preț satisfăcător pentru producători, era enorm, însă pentru rafinori, în condițiile în care se găseau.

Atunci au fost, deci, rafinorii care au suportat pagubele.

De data aceasta însă lucrurile se schimbă.

Producția brută fiind sporită deodată prin noile straturi bogate de petrol găsite în adîncimile Borislawului, și consumul intern neputînd crește proporțional, se pricinui din această cauză o devaluare ne mai pomenită a materiei brute de petrol, prețurile ajungînd la 1.50 și chiar 1.20 coroane loco schelă, preț ce sta sub costul de producțiune al petrolului.

Prin faptul acestei scoborîri a prețului materiei brute, rafinorii suportară mai ușor criza din toamna anului 1902 și acei care plătiră pagubele fură de data aceasta producătorii. Vedem deci cum două crize produse în condițiuni diferite, la interval de un an, au efecte cu totul neasămănătoare, ceia ce ilustrează încă odată nestabilitatea tipică a condițiunilor comerciale în materie de petrol.

In aceste împrejurări producătorii începură să se agite și să caute a-și plasa surplusul producțiunii lor, pe care nu mai aveau unde să-l înmagazineze. Incercările de a plasa acest surplus ca combustibil la căile ferate nu avură efect. Societatea

„Ropa" nu mai avu nici un motiv de a exista și fu disolvată. Toți producătorii își dădură atunci sama de marea lor greșală de a se fi bazat numai pe consumul intern. Atunci văzură clar nevoia organizării unui export regulat și continuu, singurul mijloc care putea să asigure dezvoltarea liberă a tinerei, dar incercatei industrii galițiene. In acest scop producătorii mai mari începură tratative cu mai multe rafinerii, care făceau un export mai mare pentru vinzarea prisosului de țițeiu cu un preț redus.

In acelaș scop intervenira și niște bănci vieneze, în primul rînd banca „Oesterreichische Kreditanstalt". Drept rezultat al acestor negocieri se fondă la Viena „Biuroul de vinzare pentru export al rafineriilor austriace de petrol".

In acelaș timp producătorii de țițeiu formară în 1903 un nou cartel sub egida băncei „Kreditanstalt", intemeind „*Petrolea*" cu un capital de un milion coroane. Societatea aceasta avea să ingrijească de inmagazinarea cantităților de petrol brut nevindute, construind mari rezervorii pentru aceasta, și să acorde avansuri pentru a putea obține stabilitatea prețurilor.

După fondarea Petroleei reincepură tratativele pentru un cartel al rafinorilor și spre a se obține un rezultat mai grabnic se elimină deocamdată chestiunea exportului.

In Noembrie 1903 se și inchee acest cartel al rafinorilor[1]). Contingentul s-a fixat la aproximativ 290.000 tone pe an. Consumul interior fiind însă numai de 150.000 tone, rafineriile care fac export, trebue să cedeze o parte din consum în favoarea celor care nu exportează, în schimbul cărui lucru primesc o despăgubire (primă) de 3 coroane pe 100 Kgr.

Rafineriile se obligă să cumpere numai dela Petrolea toată cantitatea de țițeiu necesară lor, și plătesc prețul de 5 coroane suta de Kgr. loco Borislaw, la un preț de 35 coroane suta Kgr. de petrol rafinat. La urcarea prețurilor pentru marfa rafinată, producătorii de țițeiu participă pe jumătate[2]). De altă parte și producătorii de țițeiu trebue să calculeze marfa lor mai eftin în cazul cînd prețul petrolului rafinat ar scădea sub 36 cor. Relațiunea dintre petrolul indigen și cel străin se fixează așa ca cel austriac și unguresc să fie totdeauna cu 1.50—2 coroane pe 100 kgr. mai eftin ca petrolul importat din străinătate.

La cartelul acesta se asociază cu totul 32 de rafinerii mai

1) Cartelul se inchee cu putere retroactivă pe ziua de 1 Mai 1903 și pe timp de 4 ani. Ințelegerile privesc: 1) Distribuția contingentului pentru consumul interior adică Austro Ungaria și Bosnia. 2) Crearea unei organizații pentru vinzare la Viena și Buda-Pesta. 3) Convențiile dintre rafinerii și Petrolea privitoare la cumpărarea țițeiului.

2) Dela fiecare coroană, cu care se urcă petrolul rafinat, producătorul de țițeiu primește un plus de 25 helleri de suta de Kgr., socotindu-se că din 100 Kgr. țițeiu se obține 50 Kgr. petrol rafinat.

mari și 62 mai mici. Baza sa era însă foarte slabă, din cauză că conținea și următoarele condițiuni de denunțare: dacă producătorii de țițeiu nu vor fi în stare să furniseze rafineriilor de export cantitățile necesare, dacă o fabrică din contingent își întrece cota cu 1000 tone, dacă unele rafinerii, care reprezintă împreună o cantitate de 80.000 tone, denunță cartelul, sau în fine dacă se intemeiaza o rafinerie nouă cu o capacitate de lucru de 2000 tone.

Petrolea de altă parte, pe temeiul căreia se constituise acest cartel, își avea baza pe faptul că încheiase cu aproape toți proprietarii de sonde niște contracte, care obligau pe aceștia să-i vîndă ei intreaga cantitate de țițeiu produsă, întrucît nu o intrebuințau în rafineriile lor proprii, sau în rafineriile cu care erau legați prin contract. Petrolea era obligată să primească pînă la 20.000 vagoane și să acorde avansuri pe marfa primită cu 2% peste scontul băncilor, sprijinindu-se pentru aceste operațiuni pe banca „Kreditanstalt".

Marginea avansurilor o fixează un comitet executiv și fu stabilit pentru început la 2.50 coroane suta kgr. Petrolea mai era obligată să cumpere marfa cu prețul avansului, dacă i se cerea. Vinzările, care nu se pot face decît cartelului rafinorilor, se fac în comision în contul totalității producătorilor de țițeiu. Petrolea incasează o taxă de comision de 2%, apoi o taxă de magazinaj de 6 heleri pe suta kgr.

După ce Petrolea și cartelul rafinorilor regulaseră astfel consumul intern, începu să se gîndească și la exportul plusului de țițeiu.

Exista deja „Biuroul de vinzare pentru export al rafineriilor austriace". Dîndu-i-se o mai mare întindere se putea obține o bună organizație a exportului. Mai cădeau în cumpănă: pe de o parte o eventuală ințelegere cu Standard-Oil C-nie, adică cu filiala ei germană „Deutsch-Amerikanische Petroleum-Gesellschafft," care voia să garanteze cartelului austriac o cantitate precisă de export (circa 100.000 tone pe an); pe de alta, posibilitatea unei ințelegeri cu „Deutsche Bank" din Berlin, deja interesată în exploatările din Schodnica,—care vrea să primească conducerea intregului export contra unui comision fix.

Insă rafineriile hotărîră să-și mărească propriul lor biurou de export, independent de capitaliștii străini. Pe baza unor contracte încheiate între 211 rafinării se fondă pentru scopul acesta la 1 Iulie 1904 așa numita „Aktien Gesellschafft für Oesterreichische und Ungarische Mineraloelprodukte", care se însărcină, în primul rînd, cu vinzarea în comision a petrolului destinat exportului.

Cu aceasta se complectase organizația industriei austriace de petrol. Intreaga producțiune de țițeiu și intreaga industrie a rafinăriei, consumul interior și exportul erau cuprinse în organizație; sistemele contingentării, a regulării prețurilor și a biuroului comun de vînzare erau combinate; nici o rafinărie nouă

nu se putea înfiinţa, fiindcă nu putea căpăta ţiţeiu; căci Petrolea vindea ţiţeiu numai membrilor cartelului, iar importul din străinătate era exclus din cauza taxelor vamale.

O organizaţie mai ideală nici că se putea, şi cele dintăi efecte ale acestei organizaţii au şi fost extraordinar de favorabile.

Preţurile se putură urca simţitor (5½ coroane % kgr).

Se putea deci prevedea o sănătoasă îndrumare a întregii industrii.

Printre producătorii de ţiţeiu nu mai existau outsinderi, aşa că rafineriile necartelate nu mai puteau găsi ţiţeiu, ceia ce era o garanţie mai mult pentru existenţa Petroleei.

Dar cu toate aceste bune începuturi, se iviră totuşi în curînd semne rele. Producţiunea Borislawului, sporită în mod neaşteptat prin noi şi bogate sondagii, spectrul supra-producţiunei ameninţă să doboare noua organizaţie a producătorilor de petrol, creată cu atita cheltuială de energie.

Outsinderii, care aproape dispăruseră, se înmulţiră iarăşi în urma succesului obţinut cu noile sondagii.—La aceasta se mai adaugă şi faptul următor: la Petrolea se dădea ascultare şi glasurilor rafinorilor, şi aceştia aveau fireşte tot interesul să reducă pe cit posibil preţul ţiţeiului, aşa că vedeau cu ochi buni înmulţirea Outsiderilor, ba îi mai încurajau direct. Pe cînd Petrolea vindea petrolul cu 5½ coroane suta Kgr., Outsiderii vindeau cu 2.50 cor. % Kgr.

Se mai iviră şi diferende între rafineriile pure şi acele care posedau şi sonde productive. Imbunătăţirea situaţiei făcuse să iasă la suprafaţă toate dorinţele egoiste.

Toate piedicele acestea se răspîndiră în mersul afacerilor societăţii Petrolea. Aceasta pentru a putea face faţă supraproducţiunii îşi spori numărul rezervoarelor putînd înmagazina peste 200.000 tone, iar mai tîrziu, sporindu-şi capitalul la 2 milioane, instală rezervoare pentru o capacitate de 400.000 tone.

In curînd (pe la sfîrşitul anului 1904) nu mai ajung nici aceste rezervoare, dată fiind perzistenţa supraproducţiunii şi expediţiei reduse.

Se propune instalarea de rezervoare încă pentru 200.000 tone şi pentru a se obţine suma necesară acestor cheltueli de instalare se sporeşte taxa de înmagazinare dela 12 la 18 heleri, comisionul de vînzare de la 2% la 3%, iar avansul pe care-l dă Petrolea membriior ei în cumpărările de ţiţeiu[1]) fu scoborît de la 2.50 la 2 coroane % kg.

1) Ţiţeiul e deci grevat în schiţă cu următoarele taxe:

20	coroane	taxa de conductă pe vagon.
6	„	reprezentînd 2% perderi
18	„	reprezentînd taxa de imagazinare.
9	„	reprezentînd comisionul de 3% cor. pe 100 kg.
adică 53	„	pe vagonul în valoare de 300 coroane deci 18% sarcini,

Situaţia cartelului rafinorilor devine şi ea critică. In momentul încheerii cartelului acestora, în 1903, preţurile lampantului pe pieţele austro-ungare erau de 18—20 cor. % kg. şi imediat ce contractul a fost semnat preţurile au fost urcate la 32—35 cor. % kgr. Publicul s'a revoltat şi violente protestări din partea consumatorilor s-au ridicat, dar biuroul cartelului n-a ţinut samă de nimic şi stăpîn pe situaţie a provocat noi urcări, ajungînd la 42 cor. % kgr.

Dar pe măsură ce preţurile creşteau, consumul descreştea, aşa că în scurt timp fabricele s-au văzut încărcate cu petrol ce nu-l puteau desface. Exportul în măsura în care se desvoltase (200.000 tone în 1905) nu putea să descongestioneze supraproducţia fabricelor. Atunci s-a recurs treptat la o reducere de 15% şi mai tîrziu 17% din cotele de fabricaţie ce fusese fixate prin contractul cartelului. Aceasta reducere ameninţă a fi şi mai mare, mai ales prin construirea noilor fabrici proectate, printre care şi „Vacuum-Oil" prin care Soc. Standard-Oil îşi inaugurează activitatea ei directă şi în industria de petrol galiţian.

Rafinăriile însă cărora li se garantase contingente ireductibile nu vor să cedeze la o reducere a acelor contingente şi astfel cartelul petrolului înfiinţat pe termen de 4 ani ameninţă a se desface după aproape un an şi jumătate.

In aceste condiţiuni critice, Petrolea propuse la începutul anului 1906, pentru a se putea menţine modularea avansurilor pe gaj—până acum stabilite în mod fix—în raport cu oscilările preţului de ţiţeiu, sau dacă aceasta nu era posibil, atunci aceste avansuri să fie fixate mai jos. Se împotriviră însă producătorii mici şi atunci Petrolea uză la 30 Aprilie 1906 de dreptul ei de denunţare a contractelor.

Cercurile conducătoare din industria petrolului recunoscură însă nevoia ca Petrolea să existe şi începură tratativele pentru menţinerea ei.

In special intră în acţiune „Oesterreichischer Kredtanstalt", care după cum ştim era interesată financiarmente la Petrolea şi reuşi să recheme societatea Petrolea la viaţă pe baza unor noi contracte de comision. Noua convenţie stipula: Kreditansalt îşi ia obligaţiunea de a acorda împrumuturi asupra depositelor de ţiţeiu înmagazinate la Petrolea până la suma maximală de 11 milioane coroane în schimbul unei dobînzi de 1½% peste scontul băncilor şi a unei participări la cîştigul ce va rezulta din surplusul de preţ peste 3 coroane % kgr. Dacă 95% din producătorii exclusiv de petrol brut, sau 90% din producătorii aceştia inclusiv rafineriile, care au şi exploatări petrolifere, vor adera la convenţie, atunci avansul se fixează în primul caz la 2¼

la care mai adăugînd şi impozitul către stat şi comună în proporţie de 12%, precum şi redevenţa către proprietar în proporţie medie de 20% vedem că numai sarcinile, cu care petrolul este grevat în schelă, se urcă la jumătate din valoarea lui. Să nu se mire deci că cu toată bogăţia sondelor galiţiene producătorii se plîng necontenit de o rentabilitate slabă.

cor. în celalalt la 2½ cor. Dacă ţiţeiul inmagazinat va fi mai mare de 500.000 tone, atunci avansul se reduce în primul caz cu 7½ helleri, în celalalt cu 5 helleri de suta de kgr. de fiecare 100.000 tone. Producţiunea totală de ţiţeiu şi preţul de vînzare puteau provoca şi alte modificări ale avansului.

Era important—şi aceasta a pricinuit noi desbinări—că convenţia asupra avansurilor privea numai pe producătorii exclusivi; cu rafinăriile care aveau şi producţie de petrol brut trebue să se închee convenţii speciale.

In împrejurările acestea noi, Petrolea putu fi menţinută cu multă greutate. De fapt aderară 95% din producătorii exclusivi, ceia ce ceruse şi Kreditanstalt şi preţul fu deci stabilit la 3,75 coroane % kgr.

Astfel la sfîrşitul anului 1906 şi începutul anului 1907 situaţia industriei galiţiene era deci din nou mai bună, de şi exista o ferbere ascunsă. Petrolea isbutise să întrunească grosul producătorilor de ţiţeiu sub egida lui Kreditanstalt; producţiunea totală în Galiţia se menţinea la un nivel constant şi rafinăriile cartelate cumpărară în adevăr ţiţeiul inmagazinat de Petrolea.

Dar la începutul anului 1907 se iviră din nou dificultăţi. De data aceasta fură rafinorii care dădură lovitura. Ei nu priveau cu ochi buni consolidarea societăţii Petrolea.

De oarece Kreditanstalt acorda producătorilor exclusiv, un avans ireductibil, rafinorii exclusivi se temură că vor depinde prea mult de Petrolea.

De aceia fondară şi ei o societate pe acţiuni «Union», care avea de scop să capete ţiţeiu prin avansuri acordate producătorilor şi prin cumpărări de la outsideri, spre a evita astfel acea strînsă legătură a producătorilor, de care se temeau rafinorii.

Cu modul acesta se proecta iarăşi înmulţirea outsiderilor. Se ajunse aşa departe, că se plătea pentru petrolul acestora un preţ mai mare decît avansul acordat de Petrolea.

Pentru a elimina pe aceşti outsideri printr-un atac energic, Petrolea începu să cumpere şi ea ţiţeiu de la aceştia, condusă de dorinţa de a domina piaţa şi a micşora astfel vînzarea în tîrgul liber. Ea le oferi preţuri mai bune decît rafineriile, dar prin aceasta, situaţia producătorilor care nu făceau parte din organizaţie, deveni mai bună decît a celor organizaţi. Petrolea şi Union continuară a se concura la cumpărarea ţiţeiului. Petrolea era forţată se înmagazineze cantităţi tot mai mari şi locul disponibil al rezervoarelor deveni tot mai mic.

In acelaş timp fondul de 11 milioane coroane destinat de Kreditanstalt pentru avansuri se epuisă. Se puse alternativa: sau aderarea a 95% dintre producători, care prin politică de concurenţă cu soc. rafinorilor «Union», începuseră a părăsi organizaţia Petroleei, sau denunţarea convenţiunei de avansuri.

In situaţia aceasta mai interveni şi o creştere însemnată a producţiunii prin descoperirea noilor cîmpii petrolifere din

Tustanowice, de o productivitate surprinzătoare; numai sonda «Wilno» dădea 800 tone pe zi; lipsa de loc disponibil pentru inmagazinarea mărfei accentuă criza şi preţul scăzu la 1.10 coroane % kgr. Şi fiindcă numărul de producători cerut de Kreditanstalt nu aderă, Petrolea denunţă convenţiile pe ziua de 1 Iulie 1907 şi încetă de a mai exista ca organizaţie de cartel, continuînd însă de a funcţiona ca proprie societate comercială pentru comerţul ţiţeiului. De asemeni şi societatea «Union» îşi schimbă baza, devenind şi ea o simplă societate comercială, întinzîndu-şi atribuţiunile şi dobîndind şi dreptul de exploatare.

Odată cu încetarea organizaţiilor create de producători, luă sfîrşit şi cartelul rafinoriior, care începuse a se desmembra odată cu începerea luptei între Petrolea şi Union. Rafineriile aveau şi un alt motiv pentru a-şi disolva organizaţia: Vacuum-Oil Cy creată de Standard Oil şi care poseda două mari rafinării proprii la Dzieditz şi Almas-Füsitö, devenise pentru cartel un outsider rebel, căruia cartelul nu-i putea rezista, căci «Vacuum-Oil-Cy» fidelă principiilor lui Standard Oil, oferea producătorilor preţuri mai bune şi vindea consumatorilor mai eftin ca celelalte rafinării, vînzînd detailiştilor direct petrolul în tancuri proprii şi eliminînd din comerţ pe engrosişti. Vacuum-Oil a dărîmat baza cartelului Austro Ungar, întocmai cum în Romînia soc. „Romîno-Americană" a dărîmat baza cartelului rafinorilor romîni.

Rafinorii austro-ungari alarmaţi peste măsură de noua situaţie ce li se crease, au recurs la sprijinul guvernului şi, într'un memoriu adresat Ministerului de comerţ, au presentat ca foarte zdruncinată întreaga industrie galiţiană, ameninţată de a cădea cu totul în mînele Americanilor, dacă guvernul nu va interveni la timp spre a o apara. Prin acţiunea lor de acum, rafinorii austro-ungari nu fac decît se repete cea ce colegii lor au făcut în alte state europene, pe care Standard Oil le a cucerit.

Istoria ne arată că intervenţiile guvernului în cazul acesta ca şi a celorlalte state în cazuri similare, n'au avut decît un efect platonic.

Statele dispun în adevăr de multe mijloace de protecţiune a industriilor indigene, însă până acum nu s-a văzut nicăeri aplicîndu-se cu succes această intervenţie—motivată din considerente de ordin mai mult sentimental, decît acel al interesului comun—contra eftenirii unei mărfi de consumaţie generală.

Astfel din întreaga organizaţie a anului 1903 nu mai rămase decît cea a exportului.

Ea contintinuă a exista şi după disolvarea celorlalte carteluri, dar cu schimbarea următoare: De la 1 Maiu 1907, „Aktiengesellschaft für oesterreichische und ungarische Mineraloelprodukte" denumită scurt (Olex) nu se mai ocupă de export în comision, ci pe propriul ei cont. Societatea îşi concentră dintr-un început activitatea asupra Germaniei şi dobîndi instalaţiuni pe tancuri la Deg-

gendorf, Hamburg, Magdeburg, Mainz, Mannheim, Erfurt, Braunschweig, etc.

In acelaş timp fondă societăţi sucursale proprii în Nürberg, Hamburg, Breslau, Düsseldorf, Dresda, Frankfort. Şi desvoltarea acestei intreprinderi nu a fost atinsă nici de criza actuală. Ea a reuşit dimpotrivă să-şi creeze în Germania un mare debuşeu în special, prin furnituri pentru căile ferate. La aceasta societatea Olex fusese ajutată şi de faptul reducerii taxelor vamale ale produselor petrolifere în noua convenţie comercială cu Germania din 1905 precum şi de reducerea tarifelor de transport pe căile ferate prusiene, egală cu acea de care beneficiază petrolurile ruseşti şi romîneşti. Organizaţia aceasta de export nu avea fireşte nici o influenţă asupra tîrgului interior de petrol, cantitatea exportului netrecînd în anii 1906 şi 1907 de cifra puţin însemnată de 250.000 tone ceia ce nu reprezenta decît un procent de 20% din producţia anului 1907 (1.176.000 tone. Ea nu era deci în măsură să scurgă peste graniţă tot surplusul producţiunii.

In luna Mai 1908 s'a răsbit celebra sondă „Oil City" din Tustanowice, care dădea o producţiune zilnică de 2000 tone. Aceastâ producţie ar fi provocat greutăţi chiar pe timpul unui cartel bine organizat; în condiţiile actuale extraordinar de incordate ale industriei de petrol a Galiţiei, ea a provocat o derutare complectă a pieţei.

Piaţa petrolului brut a perdut orice busolă. Tot ce exista ca rezervoare şi loc de depozitare s-a intrebuinţat, însă tot nu era loc suficient.

S'a căutat a se capta ţiţeiul, ce erupea, prin ridicare de baraje de pămînt, însă totul era de prisos. A trebuit să se lase ţiţeiul să se scurgă în voe pe albia rîurilor. O consecinţă imediată a fost scăderea preţurilor ţiţeiului brut la 0,95 şi chiar 0,50 coroane % kgr.— cifră nemai auzit de scoborîtă.

Rafinăriile, care au dat in Galiţia totdeauna dovadă de o rară îngustime de vedere şi de un egoism de acţiune dus la extrem, nu şi-au dat sama de gravitatea lucrurilor şi au căutat să profite de ruina producătorilor, pentru a-şi acoperi cantităţile de ţiţeiu, de care aveau nevoe, pe preţuri de nimic.

Şi cu toate aceste preţuri ei nu se indurau de a scobori preţurile de vînzare ale lampantului, în scopul măririi consumului intern, ci le menţineau tot pe nivelul ridicat dinainte 18—22 cor. % kgr. în vreme ce exportau acelaş produs cu preţuri mult mai joase, chiar sub cost (3.50 cor. % kgr.). Cu cît scădeau preţurile exportului, cu atît urcau preţurile consumului intern spre a se despăgubi.

Evident că situaţiunea era falşă şi departe de a urmări aşezarea unui equilibru.

Pentru a se salva industria de petrol dela o ruină complectă, trebuea începută o acţiune comună de salvare. Natural că în primul rînd s-a recurs la remediul cunoscut, acel al ajutorului

din partea statului, care s-a arătat intr-adevăr ca un mîntuitor. Statul s'a declarat gata de a cumpăra cantităţi mari de ţiţei galiţian, in vederea introducerii la căile ferate galiţiene a arderii combustibilului lichid.

S'a încheiat un contract pentru o furnitură de 106.500 vagoane ţiţeiu, din care să se fi extras benzina, ceia ce corespunde la 142.000 vagoane ţiţeiu. Furnitura aceasta se va livra în timp de 5 ani, şi anume dela Octombre 1909 până la Martie 1911 o cantitate de 22.500 vagoane, şi în cei patru ani următori cîte 21.000 vagoane combustibil lichid anual.

Preţul a fost fixat la 2.84 coroane % kgr. de ţiţeiu desbenzinat, însă în perioada 1911—1914 el va putea creşte pînă la 3 coroane, sau va scădea pînă la 2.68 coroane % kgr., după cursul vechiului combustibil al cărbunilor de piatră, arătînd prin aceasta că statul nu vrea să profite de situaţia ruinătoare a producătorilor.

Tot deodată statul s-a declarat gata a construi pe spesele sale, cu o cheltueală de 2½ milioane coroane, o uzină pentru desbenzinare ce o va pune la dispoziţia producătorilor.

Afară de aceasta statul a mai făcut un avans de 1½ milioane cor. pentru construirea de cisterne de pămînt cu o capacitate de 30.000 vagoane. Dar pentru intrarea în vigoare a acestei înţelegeri cu statul, s-a presupus crearea unei organizaţii independente a producătorilor de petrol brut care trebuea să cuprindă cel puţin 65% din totalitatea producătorilor, statul nevoind a încheia angajamente de furnituri de combustibil lichid cu particularii.

Cu această înţelegere dintre producătorii de petrol brut şi stat ne aflăm în faţa unui punct cu totul nou în industria galiţiană de petrol; întrebuinţarea petrolului galiţian ca combustibil lichid. De mult încă cercurile interesate au lucrat în senzul introducerii combustibilului lichid la căile ferate, ca şi în celelalte ţări producătoare, Rusia şi Romînia, şi, încă din anul 1904, direcţiunea căilor ferate din Lemberg a început a face experienţe de ardere cu ţiţeiu galiţian, experienţe care au avut rezultate foarte mulţămitoare. Şi dacă s-a întîrziat atît de mult cu introducerea pe o scară mai mare a acestui combustibil la căile ferate, apoi aceasta se datoreşte faptului că Austro-Ungaria, posedînd şi bogate exploatări de cărbuni, nu voia—mai cu samă Ungaria, care politiceşte nu are nici o legătură directă cu Galiţia—a face sacrificii în favoarea reziduului de petrol şi în detrimentul minelor de cărbuni.

A trebuit să vină situaţia dezesperată a industriei galiţiene, pentru ca să hotărască statul la aceste sacrificii. Cum însă căile ferate nu puteau întrebuinţa, ca combustibil, ţiţeiul în stare pură ci numai desbenzinat, înţelegerea n-a provocat o bucurie generală, căci tocmai construirea uzinei de desbenzinare a provocat nemulţumiri printre rafinori, mai cu samă printre cei mici, care

priveau ca pe un atentat la existenţa lor, temîndu-se ca tocmai această usină să nu constitue pentru ei cea mai mare concurenţă.

Ceia ce a fost însă primul şi cel mai insemnat resultat al ofertei statului, fu faptul că producătorii de petrol merg acum din nou uniţi. In Iulie 1908 se constitue la Lemberg firma „Landesverband galizische Petroleumproduzenten". Această firmă, va vinde în interesul producătorilor de petrol, şi în comptul membrilor săi, produse petrolifere în comision, va cumpara şi vinde în comptul asociaţilor săi ţiţeiu, va putea acorda avansuri unor asociaţii de depozitare asupra ţiţeiului depozitat, va putea construi rezervoare, pipeline şi conducte şi va putea construi uzine de rafinare, etc. pentru punerea în valoare a ţiţeiului.

Acestei asociaţiuni au aderat 68% din producătorii de petrol brut. Restul de 32% nu erau ca înnainte, cel puţin în marea lor majoritate, outsideri, ci erau proprietari de procente brute din producţia diferitelor schele. Aceştia au aderat şi ei mai tîrziu la „Asociaţia generală a exploatatorilor", care cuprindea acum totalitatea producătorilor. Cu aceasta s-a făcut primul pas pe calea asanării crizei. Insă nu mai mult decit primul pas.

Cu toată activitatea rodnică a „Asociaţiei exploatatorilor", construind rezervoare pentru 120.000 vagoane şi proectind altele pentru încă 40.000 vagoane, cu toate ajutoarele şi sacrificiile statului, cu toată tendinţa de a se mări şi organiza piaţa consumului intern, cu toată desvoltarea îndoită a exportului, industria galiţiană sufere încă de o mare supraproducţie. Anul 1908 se termină cu o producţie de peste 170.000 vagoane. Capacitatea rafinăriilor nu era mai mare decit 110.000 vagoane, din care vr-o 65.000 se consumă în imperiul austro-ungar, iar restul de 45.000 se exportă. Rămîne deci un surplus de 60,000 vagoane ce trebue să ocupe loc în reservoare. Importul de ţiţeiu în Romînia (circa 150,000 tone) intervenit în 1908 prin o dispoziţie specială şi provizorie, nu poate avea nici o influenţă asupra acestui surplus.

Consumul intern nu poate creşte decit în procente neînsemnate. Salvarea nu poate veni decit dela export, în cît spre el se îndreaptă privirile tuturor.

Dar ingrata situaţiune geografică a Galiţiei—lipsită de o comunicaţie pe apă, şi situată prea la nordul statelor europene—făcea ca exportul Galiţiei să se resume la piaţa germană, în special coasta nord vestică.

Insă această piaţă era acaparată de Soc. Standard Oil, care, văzînd importanţa ce luase exportul Galiţiei în 1908 (450.000 tone), a procedat la eliminarea angrosiştilor şi la scoborirea preţurilor pe pieţile germane, spre a împedica şi chiar stîrpi concurenţa petrolurilor austriace.

„Asociaţia industriaşilor de petrol din Galţia" după un an de activitate şi cu tot concursul statului, îşi epuizase fondurile. Ea nu mai putea face avansuri pe ţiţeiu şi nici nu mai putea construi rezervoarele necesare pentru înmagazinatul surplusului ce se acumula din ce în ce.

Era o chestiune de viaţă, atît pentru Asociaţie cît pentru industria de petrol galiţiană, de a găsi bani. Băncile austriace au refuzat categoric de a mai imobiliza şi perde bani în industria de petrol. In asemenea împrejurări nu-i mai rămăsese Asociaţiei decit să se predea în mînele lui Standard Oil. Aceasta face în Mai 1909 următoarele propuneri: De a construi o sută de rezervoare a 1000 tone fiecare, pe care să le concedeze „Asociaţiunei galiţiene", în schimb Asociaţiunea să furniseze lui Standard Oil tot surplusul de petrol pe preţuri minime, stabilite dinainte, şi să-i lese libertatea de a desface aceste produse în ţară sau străinătate.

Puţin a lipsit ca contractul dintre Standard Oil şi „Asociaţie" să fie definitiv iscălit, cînd iată că guvernul intervine.

Se agită un moment ideia înfiinţării monopolului de stat, idee nutrită încă din 1897 de către grupul deputaţilor social-democraţi şi acceptată în urmă, cînd industria luă proporţii însemnate, chiar de cercurile guvernamentale. Chestiunea se păru însă nepregătită şi ministerul de finanţe nu voia să-şi asume răspunderea.

Atunci guvernul austriac, pentru a împedica încheierea contractului Asociaţiei cu Standard Oil, depune în Reichsrath un proect de lege, prin care guvernul îşi ia asupra sa sarcina, pe care şi-o luase Standard-Oil faţă cu „Asociaţia galiţiană".

„Se acordă guvernului un credit până la concurenţa sumei de 8 milioane coroane, care să servească la construirea de rezervoare în Galiţia, cu o capacitate de cel mult un milion tone, pentru înmagazinarea de ţiţeiu, la construirea conductelor şi alte instalaţii accesorii, precum şi la facerea de instalaţiuni de captare de ţiţeiu în cursurile de apă.

„Guvernul e împuternicit să-şi procure această sumă pe calea unei operaţiuni de credit. Rezervoarele ce se vor construi se vor exploata în regie, sau se vor arenda unei corporaţiuni autonome, sau unei intreprinderi bazate pe cooperaţiune.

„Tariful pentru folosirea acestor rezervoare, respectiv preţul arendei, se vor stabili în aşa fel, în cît să asigure dobînda şi amortizarea capitalului investit, în decursul unui termen de timp potrivit".

Şi de oarece scopul acestei legi era un control eficace şi permanent asupra industriei petroleului, organizarea industriei chaotice şi minată de strîmtele interese ale industriaşilor şi eliminarea tendinţelor de acaparare şi predominaţiune din partea unei societăţi mari şi puternice în dauna industriei petrolului, în special, şi ale intereselor economice ale ţării în general, guvernul austriac a crezut de cuviinţă, ca prin proectul de lege, prin care cerea creditul pentru construirea de rezervoare, să reglementeze şi industria rafinărei, înmagazinarea şi transportul petrolului, în senzul că pentru construirea de rafinării, conducte, rezervoare etc. va fi de acum înnainte nevoe de a se obţine o

concesiune dela organele politice ale statului, iar nu numai o autorizaţiune dela organele administrative ca până acum [1]).

In expunerea de motive a acestui proect se lasă să se vadă că guvernul austriac e hotărît să nu se dea înapoi, nici chiar dela monopolizarea întregii industrii de petrol.

Potrivit acestei legi se plănueşte a se începe încă în anul acesta construirea rezervoarelor. Se vor construi însă in acest an rezervoare in capacitate numai de 60.000 tone.

Datorită acestei intervenţiuni energice a statului, care nu se ştie încă cit de departe va merge [2]), transacţia cu Standard-Oil este definit eliminată, iar pe piaţa petrolului se resimte o influenţă favorabilă asupra mersului afacerilor şi în special asupra preţului ţiţeiului, aşa că întreaga industrie galiţiană poate spera în descreşterea crizei pe care o străbate.

In rezumat putem conchide că industria de petrol galiţiană sufere de două rele fundamentale, care o pun în stare de inferioritate faţă de celelalte ţări producătoare:

1). Lipsa de organizare şi divizarea industriei şi comerţului galiţian în prea multe mîni, greu de strîns şi ţinut intr-o unitate de directivă generală, ceia ce a constituit totdeauna un obstacol pentru o politică mai înaltă şi pentru crearea unui orizont mai larg, care să permită dezvoltarea liberă a industriei galiţiene.

2). Condiţiunile defavorabile în care se află exportul Galiţiei, prin situaţia geografică şi politică a provinciei.

Lipsită de o comunicaţie pe apă (dealtminterea singura localitate petroliferă din lume care e lipsită de o comunicaţie principală pe apă)—care pe lingă avantajul de a fi foarte eftină mai

1). Iată cum sună textul proectului în această privinţă:

„Următoarele industrii sînt declarate ca avînd nevoe de o concesiune:

1) Industria înmagazinării ţiţeiului;

2) Industria exploatărei de conducte;

3) Industria rafinajului.

Concesiunea o acordă autoritatea politică a ţării. Ea trebue să aibă în vedere, afară de concesiunile ce se cer în general pentru a se obţine concesionarea unei industrii, şi condiţiuni locale. Concesiunea poate fi retrasă de autoritatea care a acordat-o, dacă intreprinderea n-a fost pusă în exploatare până in 6 luni după acordarea concesiunii, sau dacă mai tîrziu exploatarea a fost tot atita timp suspendată.

Desfacerea petrolului prin tancuri transportabile şi debitarea din ele, se va tolera numai cu autorizaţiunea ministerului de comerţ.

Tarifele şi regulamentele intreprinderilor de înmagazinare de petrol, precum şi a celor de conducte, au nevoe de aprobarea autorităţii politice a ţării.

2). In ultimul timp se agită din nou în cercurile politice austriace ideia monopolului şi se afirmă că în urma experienţelor făcute în ultimul an, şi în urma manipulărilor indicate ale lui Standard-Oil, guvernul austriac ar fi iarăşi înclinat a se ocupa de ideia realizărei monopolului de petrol, pe cînd guvernul ungar ar fi chiar serios hotărît să-l introducă.

Chestiunea ar fi numai dacă monopolul va trebui să fie introdus numai asupra comerciului, sau şi asupra producţiunei.

are şi acela de a putea trasmite în cantităţi mari, foarte departe, produsele sale. Galiţia mai are pe lingă multe alte inconveniente şi nenorocul de a fi situată prea la nord de statele europene cu o consumaţie importantă de petrol, şi de a avea ca vecini două state, Rusia şi Rominia, care avînd propriile lor surse petrolifere, nu-i oferă posibilitatea unor pieţe de desfacere a produselor ei.

Indiile olandeze. Intreaga producţiune a Indiilor fiind absorbită de consumul colosal al ţărilor apropiate depe continentele Asiei, Africei şi Australiei şi neluind parte la comerţul european, de cit în ultimii ani prin o însemnată cantitate de benzină [1]) (circa 160.000 tone), studiul acestor localităţi petrolifere nu poate prezenta până acum pentru noi o prea mare însemnătate.

Descoperit prin anul 1863, petrolul nu luă în Indii o desvoltare mai însemnată de cit în 1890, cînd se fondă societatea „Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappy".[2])

Cu o enormă perseverenţă şi trecînd prin o serie de greutăţi, caracteristice în petrol, după cum am văzut, tuturor începuturilor, societatea aceasta putea să realizeze deabea în anul 1894 primele beneficii, cu o producţie de circa 10000 tone.

In anii următori, folosindu-se de experienţa şi sacrificiile şi experienţa lui „Koninklijke", apar în India în localităţile afirmate petrolifere, Borneo, Sumatra şi Jawa, o serie de societăţi olandeze,[3]) care ajutară la sporul producţiunii totale în măsura, pe care o arată alăturatul tablou.

anı	tone	anı	tone
1893	41.900	1901	625.000
1894	111.000	1902	800.000
1895	133.500	1903	870.000
1896	191.000	1904	1.050.000
1897	361.000	1905	1.200.000
1898	414.500	1906	1.350.000
1899	246.500	1907	1.600.000
1900	425.500		

In ultimul timp societatea „Koninklijke", care se afirmase de la început ca o excelentă organizare, întruni toate societăţile producătoare olandeze, ce lucrau în Indii, intr-o vastă organi-

1) Petrolul din India este mult mai bogat în benzină de cît acel din alte ţări, avînd un procent de 25% benzină, pe cînd celelalte petroluri au un procent ce variază intre 10—18% benzină.

2) In anul 1873 guvernul olandez a intreprins cercetări în mod oficial însă abea în anul 1887, a consimţit a acorda o concesiune pentru exploatarea de petrol în insula Iava, putîndu-se realisa o producţiune de aproape o mie tone anual.

3) Dordtsche Petroleum Mij., Moera Enim, Sumatra-Palembang, Perlak etc.

zaţie, care, după Standard-Oil devine producătoarea cea mai importantă în comerţul de petrol moddial.

In 1906 societatea „Koninklijke" fuzionă cu societatea „Shell Transport and Trading Cy", care încă de la înfiinţarea ei (1902) era interesată în industria din Indiile neerlandeze şi care avea întinse ramificaţii de desfacere în Asia şi Europa pentru petrolul concurent lui Standard-Oil. Prin această fuzionare soc. Koninklijke urmăreşte monopolizarea întregii producţiuni a arhipelagului Indiilor olandeze şi lărgirea sferei ei de activitate comercială. După această fuzionare ea se desvoltă, ca singura întreprindere, care după modul ei de organizaţie, poate fi comparată cu societatea „Standard Oil", cu care a avut mai totdeauna înţelegeri tacite pentru împărţirea sferelor lor de acţiune, în privinţa desfacerii petrolului.

Ca şi ea, Koninklijke devine o societate trust, repartizind cele trei operaţiuni principale, producţiunea, transportul şi comerţul produselor sale petrolifere la trei societăţi filiale şi anume:

1) Societatea „Bataafsche Petr. Maat." (capital 168 mil. fr.) se ocupă cu exploatarea terenurilor societăţei Koninklijke şi a celorlalte societăţi aliate [1]) şi are contracte de livrare cu cele cite-va societăţi independente, astfel că se poate spune că societatea „Bataafsche" deţine întreaga industrie de petrol a Indiilor Olandeze.

2) Societatea „Anglo-Saxon Petr. Cy" (capital 100 milioane fr.) se ocupă de transportul produselor pînă la porturile de destinaţiune.

3) Societatea „Asiatic Petr. Cy" (capital 22½ milioane fr.) îngrijeşte de distribuţiunea şi de vînzarea acestor produse şi, întrucît nu poate face faţă cererilor cu produsele lui „Bataafsche", cumpără şi negociează produse şi de la alţi producători din alte ţări [2]) în special din Rusia.

Toate aceste trei societăţi lucrează separat avînd administraţii deosebite.

Societatea Koninklijke deţine majoritatea acţiunilor (70%) celor trei societăţi.

In anul 1907 ea a vîndut, prin societăţile filiale, 860.000 tone produse de petrol în Asia, Africa, Australia şi Europa, iar beneficiul realisat s-a urcat la 42 milioane fr. la capitalul său de 84 milioane fr. [3])

In Europa, în special Germania—unde benzina are cea mai mare căutare—Koninklijke stăpîneşte cu totul comerţul de benzină, reunind cea mai mare cantitate de benzină într-o singură

1) Societatea Bataafsche deţine şi întreprinderea „Geconsolideerde Hollandsche Petr. C-nie", care deţine acţiunele societăţei petrolifere „Astra" din România.

2) „Asiatic Petr. Cy" se ocupă şi de vînzarea celei mai mari părţi (¾) din benzina românească.

3) Capitalul real al societăţii Koninklijke calculat la cursul actual al acţiunelor sale, care este de 400%, ar fi de 336 milioane fr.

mină [1]) aşa că cheltuelile ei de vînzare şi distribuţiune sînt cele mai mici, pe cînd producţiunea ei e atît de mare, în cît nici un concurent nu e în stare să furnizeze mai eftin. Intr-un cuvînt, putem spune că societatea Koninklijke are o excelentă organisaţie de distribuţie şi vînzare în toată lumea şi o prevăzătoare şi abilă politică comercială.

Celelalte ţări producătoare, neavînd pînă acum de cît o producţie neinsemnată, care nu poate influenţa comerţul mondial, nu pot să prezinte vre-un interes deosebit pentru studiul nostru.

După ce am văzut care este situaţiunea ţărilor producătoare, capacitatea lor de producţiune şi modul de organizare al întreprinderilor interesate, vom vedea într-un număr viitor care este situaţia pieţilor consumatoare de petrol, cum este repartizată această consumaţie între diferitele ţări producătoare şi care este modul de organizare al întreprinderilor ocupate cu această repartizare, inzistînd în deosebi asupra acelor pieţe, în care petrolul romîn întîlneşte un concurent străin.

Constantin Hoisescu.

---

1) La Rotterdam ea posedă cea mai mare instalaţie de benzină din lume.

Gheorghe din Moldova.

Urmînd convoiul lui în ziua aceasta de toamnă frumoasă, caut să-mi amintesc cînd şi unde l-am întîlnit pentru întâia dată, şi gîndul mă duce în pădurile care împrejmuesc mînăstirea Văraticului. Un miros de brad parcă se răspîndeşte; şi pe cărăruele albe, care şerpuesc şi se string la o răscruce, îl văd, aşa cum era atunci, în tovărăşia altor doi prieteni, dispăruţi şi ei acuma.

Numele lui era popular pe-atuncea, şi legenda de boem incorigibil, pe care i-o creiase poezia lui şagalnică şi adeseori ştrengărească, i-atrăgea toate simpatiile tineretului de neofiţi. Era mic, şi sprinten, glumeţ la vorbă şi totdeauna imaginativ. Cu toate astea, era greu de mişcat la plimbări, şi întâiul adăpost de umbră întîlnit îl ademenea să se aşeze, şi-n lenea lui de oriental visător, îşi făcea un deliciu să se întindă pe spate, cu mînele aduse sub cap şi să istorisească cu duh anecdotele şi întîmplările tovarăşilor lui literari de pe-atunci. Pădurile de brad aromeau, vîntul rupea o creangă ici-colo şi vorba dela un timp tăcea, şi Gheorghe din Moldova atunci îşi închidea ochii lui albaştri şi adormea în liniştea aceia solemnă, asemenea gnomilor decorativi ce-i vezi dormind nemişcaţi sub vre-un copac, prin parcurile castelelor germane....

Dricul cu oamenii negri se opreşte, şi mă 'ntreb ce caut eu după dricul acesta? Mirosul pădurilor de brad s'a risipit, şi mă trezesc ca după un vis, mergînd în urma convoiului mortuar. Imprejurul meu nu-i nimeni din cei de-atunci, şi eu singur duc amintirea aceasta duioasă, privind mirat la sicriul îngust în care doarme gnomul poet.

Pornit din nou pe urma lui, îl revăd iar, departe, sub un cer mult mai frumos şi mai senin ca al nostru. Eram la Roma, în tovărăşia altui poet, dispărut prea de vreme. In convalescenţă după o boală grea, dragostea de viaţă cum n-am mai simţit-o nici odată de-atunci mă alunga din casă, dornic să văd, să aud, să simt toate frumuseţile şi farmecele acestei bune lumi recucerite.

Intr-o zi, paşii noştri rătăcitori ne dusese spre fîntîna Trevi, să admirăm Neptunul uriaş. Apele curgeau sonore, umplînd piaţa cu zgomotul lor, despre care Madame de Staël, în entuziasmul ei romantic, spune că se aud în toată Roma. Acolo l-am întîlnit din nou, căci stătea în împrejurimi, pe Via dei Luchesi, venit aici pentru studii statistice. De-atunci începurăm peregrinările împreună, pela biserici şi muzee, şi mi-amintesc cu drag o plimbare făcută afară din Roma, la Frascati.

Era o zi frumoasă de primăvară şi ne pornisem tustrei veseli ca nişte copii, făcînd planuri bizare să deschidem o fermă model la Bucureşti, sub conducerea lui. Eu aveam să pun fondurile, căci eram capitalist pe-atunci, el experienţa, pe care-şi închipuia că o are, vizitînd toate lăptăriile din Roma, iar Păun, poetul bucolic şi cuminte, destoinicia lui de om aşezat. Şi cine ştie dacă n'ar fi fost mai bine, dacă proectele acelea n'ar fi rămas o glumă. In entuziasmul nostru însă de-atunci, ne-am oprit la o „osterie" rustică, unde căruţe pline de lucrători veniţi din Tusculum, cu măgăruşii lor împopoţonaţi cu flori artificiale şi cu hamurile bătute 'n alămuri sclipitoare, veneau în zilele de sărbători să petreacă. Vinul de Frascati e bun şi dă chef de vorbă, şi nu puţine pahare am ciocnit atunci pentru viitoarea noastră întreprindere. Ne-am dus apoi şi-am vizitat vila Aldobrandini, minunaţi de liniştea aceia divină ce domnea sub copacii seculari din parc. De departe, pe un jghiab prăvălit de lespezi mari, un sul uriaş de apă cobora şi cădea prelingîndu-se pe un zid de marmură în grădină, în basinul unei fîntîni. Departe, dunga mării strălucea ca luciul unei spezi svîrlită 'n ierburile cîmpiei romane, brăzdate de apeducte. La întoarcere, pe băncile vagonului în care eram, învioraţi de vinul şi frumuseţile dela Frascati, l-am rugat să ne citească versuri.

Priveliştele se schimbau în goana trenului, şi noi, aşezaţi în faţa lui, îl ascultam cum cetea. Era o baladă în ritm popular, care ne aducea ca un ecou depărtat din ţara noastră. Nu ştiu în ce volum s-o fi găsind, dacă se găsesc, aşa cum erau atunci versurile acelea. Mi-aduc aminte numai de cîteva, în care era vorba de o dragoste:

Că eu te-oi iubi
Pentru ochi căprii,
Că şi tu mă iei
Pentru ochii mei...

Şi se isprăvea cu melancolica reflecţie, ce pare şi mai tristă astăzi, cînd el nu mai este:

Vremea de-a veni,
Ţărna ne-a 'nveli,
Ochi s'or potoli,
Ţărna-a astupa
Gura mea şi-a ta...

Şi-acuma ochii lui albaştri s'au potolit, gura lui şagalnică a tăcut.

Un amurg roz învălue cimitirul Sfintei Vineri. Cu alţi prieteni cetesc pe lespezi şi cruci epitafe 'n versuri, care mă fac să gîndesc cu ce zîmbet ironic ar privi dînsul la ele. Şi sînt nenumărate acele versuri; durerea strigătoare şi grosolană s-a manifestat pretutindeni, parcă nici acolo nu i-a fost dat să scape de versurile inepte ale contemporanilor. Pe lespezi toţi sînt buni, ideali şi sfinţi. Cîţi însă au fost buni în adevăr ca acest gnom iubit de muze şi prieteni!

D. Anghel.

Din manuscrisele lui Gh. din Moldova.

SFAT.

Nu-ţi pară rău de nici un bine,
Te mişte orişice suspin;
Din ciţi trăesc pe lumea asta,
Nu-ţi fie nimenea străin.

Şi chiar de nu-i iubeşti pe oameni,
Tot fă-le bine, oricît poţi,
Şi rîzi—de vreai—de fiecare,
Dar plinge-i, la un loc, pe toţi!...

CA MINE.

Ca mine, iar stăpină
Pe tine-ai să devii...
Să nu mă caţi atuncea
Cumva printre cei vii.

Poveştile de-alt'dată
Azi nu le mai ascult;
Copilo, pentru tine
Murit-am eu de mult.

Iar dacă lacrimi încă
În gene-mi strălucesc,—
Eu nu te pling pe tine,
Pe mine mă jelesc.

G. KERNBACH
(la 18 ani)

G. KERNBACH
(la 30 ani)

G. KERNBACH
(cea mai nouă fotografie)

„Viața Românească"

Foicică foi de mure

Foicică foi de mure,
Arză-te focul pădure
Că lasi hoţii de pîndesc,
Inimile prăpădesc.

Hoţii care m'au prădat –
Ochii mîndrei din cel sat,
Iar pădurea cu pricina –
Genele – bată-le vina!

Gh. din Moldova.

Gheorghe din Moldova

Amintiri.

Ne-am întîlnit pentru cea din urmă oară la Mînăstirea Neamțului, acum cîteva săptămîni, cînd era încă printre noi. Il am și acum înaintea ochilor pe cerdacul larg al casei dela mînăstire, în ultima seară care am petrecut-o împreună. Era unul din acele apusuri de soare dela munte, a căror splendoare liniștită te fac să ai impresia veșniciei, a vieții în desăvîrșita ei plenitudine, a unei vieți în care nu încape ideia de moarte și de sfîrșit, iar bietul nostru prieten se înfiora ușor sub boarea răcoroasă. Priveam chipul lui slăbit, ființa lui redusă, subțiată, istovită, statura lui gîrbovită, și, fără să știu cum, m'am pomenit zicîndu-i :

— Ce băiat frumos erai, amice, cînd te-am cunoscut întâia oară!

— Ei! dar ce om nostim eram! Ce încredere aveam în viață și în mine!... Acum?!... Am trecut prin mari decepții în viață!

Pentru întâia oară, în lunga noastră prietenie, auzeam dela Gheorghe din Moldova ceva ce semăna a o destăinuire, a o înduioșare asupra lui însuși. De cîteori ne-ntîlneam, cu cît era mai necăjit sau mă știa mai necăjită, cu atît glumea mai mult și cu atît glumele lui erau mai sărate, ironiile la adresa lui, a mea, a lumii întregi erau mai tăioase, spiritele mai luătoare în rîs, și totuși, printre glume, avea un fel al lui discret și de o gingășie, de o delicateță, ce nu se poate nici descrie, nici închipui, de a-ți strecura în suflet căldură, încredințarea că te înțelege, că simte că îl înțelegi, că e simțitor la prietenie, la dragoste. Nimeni nu știa să mulțămească mai afectuos și cu mai multă efuziune pentru un serviciu mai mic, o atenție obișnuită, dar sentimentele lui adînci niciodată nu le-a arătat, decît doar în treacăt, și apoi îndată, cași cînd ar fi vrut să le îngroape iar în adîncul sufletului, făcea o glumă, te lua, sau se lua în rîs. Destăinuire nu știu să fi făcut nimărui, chiar acelora, care-i erau mai de aproape. In clipele grele ale vieții lui, acei

care-l înconjurau l-au văzut plîngînd, dar nici odată nimeni nu l-a auzit tînguindu-se, atît de adîncă era repulziunea lui de a-și da pe față simțurile intime, atît îi părea de urîtă slăbiciunea de a fi sentimental, atît de jignitoare și indiscretă înduioșarea.....

— Era un om închis și concentrat din cei dintâi ani ai tinereții, îmi spunea un prieten, care a stat cu el într'o odae, pecînd era student. Chiar suferințele fizice și le tăinuia cu un fel de gelozie, și de aceia nimeni din acei ce-i erau mai aproape, mai scumpi, surorile, nevasta, n-au bănuit gravitatea stării lui din ultimul timp. Intre prieteni, cînd îi vorbeau de sănătate, de nevoia de a se odihni, se apăra cu un fel de nerăbdare, suferea parcă de grija noastră pentru el. El, care fusese toată viața de o sănătate triumfătoare, care prețuia sănătatea în toate, ca expresia equilibrului puterilor vieții, ca frumusețea supremă a corpului și a sufletului, suferea de starea lui de boală ca de o pată, de un păcat degradant, și voia să-și ascundă cu prețul oricăror sforțări, ca o rușine adîncă, suferința lui fizică, voia să se ascundă de alții și parcă și de el însuși. Seara, la mânăstire, cînd ne despărțeam, îl petreceam pînă la casa lui și-i dam întotdauna brațul, sub cuvînt că nu vede în întunerec, în realitate însă, pentrucă știam ce sforțare supraomenească e pentru el și drumul acela scurt dela casa noastră la casa lui, pentrucă îl simțeam tremurînd din tot corpul, mai la fiecare pas; cînd ne despărțeam, îmi strîngea brațul ca într'un fel de stăruință tăcută de a-i păstra secretul.

— Era un om închis și concentrat—îmi spunea prietenul său din tinerețe. Iar eu mă gîndesc dacă era în adevăr un „om închis". Un om închis mi se pare un om care nu are încredere și simpatie față de altul, un mizantrop lipsit de bunăvoință și toleranță pentru altul. Nu cred însă să fie mulți oameni mai buni decît Kernbach, de o bunătate mai largă, mai comprehensivă, o fire mai îngăduitoare decît el. Lipsa lui de expanziune pornea dintr'un exces de senzibilitate, dintr-o delicatețâ prea mare a simțirii și din acea finețâ de gust și de judecată, care-l făcea să iubească atît de mult echilibrul și măsura. Rezerva sufletească îi părea atitudinea firească, decentă și estetică a omului civilizat în fața vieții.

In tinerețâ însă, cînd era acel „om nostim" plin de încredere în el și în viață, despre care îmi vorbea, era totuși mai expansiv, de o comunicativitate mai caldă și mai apropiată. Mi-aduc aminte foarte bine de prima noastră întîlnire. Venisem la un concurs, și ne-am întîlnit într-un coridor al Universității. Iși luase licența de vre-o doi-trei ani și era scînteetor de spirit, strălucitor de viață și de tinerețâ. Cu psihologia mea particulară de habotnică dela Iași, simțeam oarecare neîncredere față de el, căci, deși era „în mișcare", totuși pentru noi, cei cu programul dela Erfurth, era un fel critic! Abia am început însă să vorbim, și ne-am și simțit grozav de prieteni, prieteni pentru viață, cum am și rămas. Mi-aduc aminte că am vorbit literatură,—dar cum vorbeam noi literatură pe acele vremuri!... O carte nouă era pentru noi o aventură miraculoasă, și a vorbi literatură era o încîntare, o plăcere extraordinară, și, fără să-mi aduc aminte bine ce anume am vorbit, am păstrat impresia entuziasmului, a căldurii și a însuflețirii cu care mi-a vorbit atuncea Gheorghe din Moldova.

Rezerva lui de pe acele vremuri față de alții mi se pare și un semn, o manifestare a puternicei sale conștiinți individuale. Kernbach a avut întotdeauna o individualitate foarte bine pronunțată și foarte refractară spiritului de turmă. Singura grupare din care a făcut parte necondiționat a fost gruparea dela „Viața Romînească". In mișcare, în politică, pretutindeni a fost un om aparte, un om care-și făcea rezervele lui pentru a-și păstra libertatea individuală cît mai neștirbită, și, din această cauză, știa să fie el însuși, oricare ar fi fost împrejurările în care se găsea. In vrîsta matură, această rezervă a fost tăria sufletului său. Era un suflet liber de orice prejudecată morală sau intelectuală, dar nu era un anarhic, căci avea o inteligență clară, ageră și sentimentul foarte precis al realității. Consequent cu el însuși, dacă înțelegea adînc firea omului, cu slăbiciunile și șovăelele ei, dacă o înțelegea cu milă și simpatie și avea o îngăduință filozofică largă pentru „păcat", își impunea totuși în acelaș timp, cu multă strictețâ sie-și și cerea cu neîndurare și dela alții tăria de a-și duce fără să se plîngă și fără să se tîngue poverile vieții, urmările păcatelor și, sub pedeapsa de a nu merita numele de om, tăria de a nu călca unele principii de conduită, în orice împrejurări interne sau externe s-ar fi găsit. Această calitate ar fi fost de ajuns să facă din Kernbach *un om*, o figură morală desemnată cu putere, un tovarăș sigur și un prieten statornic, chiar dacă n'ar fi fost și alte trăsături, care puneau atîtea nuanțe în personalitatea lui și-i făceau societatea neprețuită.

Kernbach a fost, fără îndoială, rafinat sufletește, un om subțire, în toată accepțiunea cuvîntului, și ca judecată și ca gust, un literat fin și atît de senzibil la frumos și la artă, încît suferea, se indigna, se revolta pînă la cruzime pentru un vers șchiop, o frază schiloadă sau o bucată literară proastă. Activitatea lui ca secretar la „Viața Romînească" a fost o epopee în această privință!...

Era un adorator al vieții în toate manifestările ei, un cucernic admirator al frumuseții sub toate formele ei, un om, în care senzualitatea fină de păgîn rafinat prin cultură făcea fondul unui idealism, care nu s'a dezmințit în nici o împrejurare a vieții lui; Kernbach a rămas toată viața omul, pe al cărui steag a fost scris în tinerețâ „Dragoste și Răsvrătire", deși idealismul lui a fost un idealism fără fraze, fără poză, fără dogmă, așa cum se cuvenea unui intelectual liber, cu inteligența clară, ascuțită și logica lui impecabilă. Și cu aceste calități,—ași putea zice aristocratice,—ale personalității lui, Kernbach a fost un democrat adevărat și incorigibil, un democrat prin firea și sentimentul lui, în faptele mărunte ale vieții de toate zilele, în legăturile și a-

tingerea lui cu cei mici, în conduita lui particulară, cași în activitatea lui publică.

Acestea și multe altele a fost prietenul nostru Kernbach...

Fiecare păstrăm în suflet amintirea săgeților de aur ale spiritului său, plin de haz și de neprevăzut. Redacția „Vieții Romînești", stradele Iașului, priveliștile din munții mănăstirilor noastre, păstrează și vor păstra întotdeauna pentru noi ecoul spiritului acesta, bogat și original. Viața noastră a primit dela el culoare și veselie, inimile căldura bunătății lui discrete, și din toate cele ce a fost el ne-a rămas recunoștință pentru clipele cît a fost între noi...

Acestea și multe altele a fost prietenul nostru Kernbach și poetul Gheorghe din Moldova...

Unde vom găsi, deci, cuvinte să vorbim de golul ce-l lasă între noi?!...

Izabela Sadoveanu.

ARTISTUL.

Tîrzie este noaptea, și albă crește 'n lună
Străvechea mînăstire a bunului Neagoe,
Tăcută năluceşte biserica străbună
Cu turnuri răsucite ascunse sub cupole;
Incet doar clopoţeii de-argint i-aud cum sună,
I-aud vibrînd sub streşini duios, și, fără voe,
Cu drag mi-aduc aminte de Meşterul Manole.

Renaşte parcă lumea uitată din baladă
Și ce frumoasă 'mi pare această lume moartă!—
Se umple curtea 'ntreagă de blocuri de zăpadă,
Bat dălţile 'n cadenţă şi pulberea cea fină,
Pe care cioplitorii o lasă ca să cadă,
O fură 'n treacăt vîntul, o spulberă şi-o poartă
Imprejmuind cuprinsul c'un nour de lumină.

Trăeşte iar balada copilăriei mele:
E-o goană,—un neastîmpăr, o 'ntrecere, o larmă,
Gem scripetele 'n aer şi cad ciocane grele;
Doar Meşterul Manole stă singur şi priveşte
Treptat cum urcă zidul împresurat de schele,
Gîndind a cui e mîna ce peste noapte darmă
Tot ce cu-atîta trudă el peste zi clădeşte?

Il văd cum cercetează la temelii clădirea,
Cum urcă şi coboară îngîndurat pe schele,
Fărîmă 'n mîni moluzul, scrutează cu privirea
Şi piatra şi nisipul, şi cearcă şi socoate:
Unde-i greşala care n'o află nicăirea?
Prin ce ascunse locuri vin duhurile rele?—
Pân' ce 'ntr-un zori de ziuă le-a priceput pe toate...

Ştia de ce nu ţine acuma temelia,
Că fără jertfă 'n lume nimica nu e trainic,
Şi, făr' să stea la cumpeni, işi ia atunci mistria

Ca să 'și îngroape 'n ziduri ce-avea mai scump în viață...
Treptat cum urcă zidul, îi scade bucuria,
Dar el zidește totuși, întunecat și tainic,
Zorit să'și isprăvească clădirea lui măreață.

Nici rugăminți, nici plîngeri nu-l mai abat, și iată
Că după ani de trudă o mîndră mînăstire
Se 'nalță orbitoare de albă și bogată
Cum n'a mai fost o alta mai falnică pe lume...
Rîd zidurile scumpe de marmură curată
Și viu lucește sfîntul locaș de pomenire
Clădit ca să cinstească al lui Neagoe nume...

Dar cînd vra să'și culeagă sărmanul meșter rodul
Atîtor ceasuri pline de străduințe grele,
Cînd s'a văzut pe culme slăvit de tot norodul
Ce alerga s'admire minunea asta rară,
Balada povestește atunci că Voevodul
A poruncit, drept plată, să-i darme scări și schele
Și l-a lăsat acolo, pe coperiș, să moară.

D. Anghel și St. O. Iosif.

Cronica științifică.

Originea instinctului sexual și influența lui asupra omului și animalelor.

Există organisme ca *Infuzorii*, al căror corp este constituit numai dintr-o singură celulă, capabilă de a se nutri, crește, reproduce etc., într-un cuvînt de a îndeplini totalitatea funcțiunilor vitale. Sînt altele ca *Catalactele*, al căror corp este constituit dintr-o asociațiune de celule combinate în așa chip că formează un tot capabil de a trăi prin el însuși și de a produce asociațiuni asemenea lui. Astfel de asociații se pot compara cu o societate primitivă de oameni, din cauză că celulele nu sînt diferențiate, fiecare din ele este în stare a îndeplini totalitatea funcțiunilor vitale, tot astfel după cum într-o societate omenească primitivă fiecare dintre membrii, care o alcătuesc, pot îndeplini totalitatea necesităților sociale. In fine sînt organisme pluri-celulare—*Metazoarii*—ale căror celule se bucură până la un punct oarecare de un grad de viață independentă, dar sînt în acelaș timp supuse legilor generale, care stăpînesc organismul, și datorită diviziunii muncii, se specializază pentru anumite funcțiuni, tot astfel după cum cetățenii unui stat bine organizat sînt specializați pentru diferitele treburi ale statului.

Organismele pluricelulare se desvoltă din organisme monocelulare. Să luăm ca exemplu cel mai superior organism pluricelular—omul. El se desvoltă din ovul care este o simplă celulă; aceasta se divide mai întăi în 2, apoi în 4, 8, 16, 32, 64 etc. de celule, care datorită diviziunii muncei se despart în grupuri. La fiecare grupă de celule corespunde totdeauna un nou mod de lucrare, adică o nouă funcțiune. Unele grupuri de celule devin organe de nutrițiune, care servesc la conservațiunea *individului;* alte grupuri devin organe de reproducțiune, prin care ființele vieţuitoare perpetuă *specia* lor. Fiecare funcțiune nu este altă ceva decît proprietatea unui anumit grup de celule—a unui organ—și intenzitatea ei este în raport direct cu desvoltarea organului ce o îndeplinește și locul ce-l ocupă pe scara zoologică.

Inteligența de exemplu este cu atit mai vie, cu cit centrele nervoase sint mai dezvoltate. Cinele și momița sint mai inteligente decit celelalte mamifere, apoi vine omul, care absolut și relativ are cel mai mare creer.

Acelaşi lucru cu sexualitatea: cu cit organele sexuale sint mai complecte cu atita şi puterea reproductivă este mai intensă. *Cestoizii* şi *Trematozii* ale căror organe de reproducţiune sint aşa de complecte şi perfecţionate se înmulţesc în mod prodigios şi sint din acest punct de vedere superioare celorlalte animale, ale căror organe de reproducţiune sint mai reduse. Dacă observăm acelaşi individ în timpul cursului vieţii sale, vedem că energia sexuală creşte cu desvoltarea succesivă şi morfologică a glandelor sexuale: pentru a slăbi şi a descreşte cu cit aceste organe slăbesc şi se deformează din cauza bătrineţelor.

Femeia—spunea *Virchow*—este femee numai datorită glandelor sale generatrice. Toate particularităţile corpului şi ale spiritului său, viaţa sa nutritivă, activitatea sa nervoasă, delicateţa, rotunjimea membrelor, lărgirea basenului, desvoltarea sinului însoţită de o oprire de desvoltare a voacei; părul luxuriant al capului său contrastind cu părul fin şi imperceptibil care acopere restul corpului; apoi adincimea sentimentului, acel adevăr al percepţiunei imediate, acea dulceaţă, abnegaţiune şi fidelitate—într-un cuvint, toate caracterele femenine, pe care le admirăm şi le venerăm, toate acestea depind de ovariu. Să se extirpe ovariul, şi femeia-bărbat va apărea în imperfecţiunea sa hidoasă.

Barbatul de asemenea nu este bărbat decit prin glandele sale generatrice. Barbatul cel mai sexual încetează de a mai iubi îndată ce i se extirpesc glandele generatrice. Castrat de tinăr, laringele se opreşte în dezvoltarea lui; barba şi mustăţile—semnele externe ale virilităţii—nu mai apar; o cantitate de grăsime se acumulează subt piele şi încetul cu încetul îşi pierde toate caracterele psihice ale sexului său.

Iubirea şi instinctul de reproducţiune cresc proporţional cu desvoltarea succesivă şi morfologică a glandelor generatrice, care stimulează întreg organismul şi în special sistemul nervos şi inteligenţa.

Mai toate operele geniale au fost create în timpul cind instinctul de reproducţiune a atins maximul de desvoltare.

Popoarele dela nord nu pot concepe opere geniale înainte de 22 şi nici după 50 ani,—operele, create înainte sau după această vristă, sint în general de neînsemnată valoare.

Byron, Schiller, Rafael, Alfieri, Heine, Rousseau şi *Dante* au fost creatori precoci fiindcă au fost şi sexuali precoci.

Dante s'a înamorat la vrista de 9 ani. *Jean-Jacques-Rousseau* la vrista de 11 ani „Văzind numai pe d-şoara *Gaton*, scrie el, nu mai vedeam nimic, toate simţirile mele erau răsturnate... Înaintea ei tremuram şi eram agitat... Dacă d-şoara *Gaton* mi-ar fi ordonat să mă arunc în foc, cred că la moment aş fi ascultat-o".

Cind simţul sexual perzistă până la adinci bătrineţe, şi geniul creator rămine în vigoare. Poetul *Goethe*, al cărui geniu creator a fost în vigoare până în ultimii ani ai vieţii, s'a îndrăgostit cu pasiune la vrista de 74 de ani de *Ubrice de Lewetzow*, o fată drăguţă de 19 ani. Această dragoste îl reîntineri, petrecea oare întregi cu ea şi dansa ca un tinăr. „Mărturisesc—scriea el fiului său—că de mult timp nu m-am simţit aşa de sănătos la corp şi la suflet".

Goethe până la moarte a simţit nevoea de a fi înconjurat de femei frumoase, şi în calitatea sa de director de teatru era în relaţiuni cu cele mai frumoase femei.

Victor Hugo a avut şi el pasiune pentru femei până în ultimele sale zile. *Ibsen* de asemenea.

Testiculele conservindu-şi vigoarea, funcţionarea lor se repercutează asupra stării generale a organizmului şi a inteligenţii.

Acest fapt a sugerat lui *Brown Sequard* ideia de a-şi recăpăta puterile virile şi de a-şi spori activitatea cerebrală prin injecţiuni de substanţă testiculară. După ce experimentă mai întăi cu animale, dovedind eficacitatea lichidului testicular, ca stimulent al centrelor nervoase, se supuse el însuşi experienţii comunicînd rezultatele în 1889 societăţii de biologie din Paris. Fiind în vristă de 72 de ani şi cu puterile sleite, după 5 injecţiuni cu suc testicular de la cobai şi cini viguroşi, starea lui generală s-a îmbunătăţit în mod simţitor, ciştigind toată forţa ce o avea cu mulţi ani în urmă: virilitate, atenţiune, într-un cuvint o reală întinerire.

*

Pentru ca să ne dăm samă de modul cum a evoluat instinctul de reproducţiune în seria animală, vom urmări mai întăi subt microscop una dintre fiinţele cele mai simple—o *amibă*—foarte răspîndită în apele noastre. Substanţa plasmatică din care se compune corpul ei microscopic este repartizată în două grupe: una centrală *nucleul* şi alta periferică *citoplasma*. Ea are o formă nedeterminată, tîrîndu-se în apă cu ajutorul unor prelungiri digitiforme (pseudopozii), pe care în urmă le retractează. Cind întîlneşte în calea sa particule, care ar putea să-i servească de hrană, ea le atrage în corpul ei cu ajutorul pseudopozilor.

Amiba încorporînd necontenit diferite particule din mediul ambiant, în care trăeşte, îşi măreşte volumul—*creşte*. Crescind, puterea aceia care înainte de nutriţiune putea să ţie atrase spre centru toate moleculele ei, nu mai poate să le ţie grămădite după ce celula s-a hrănit şi a mai introdus în ea particule noi. Moleculele, ne mai putind fi reţinute grămadă, se despart în două grămezi, cu alte cuvinte se divide în două, adică se reproduce—după cum se spune în biologie—prin *scizi-paritate* sau *segmentaţiune*.

Pe lingă acest mod de reproducţiune, fiinţele monocelulare se mai inmulţesc prin *gemiparitate* şi prin *sporogonie*.

Gemiparitatea se deosebeşte de sciziparitate prin aceia că nu afectează decit o parte a individului. Individul, după ce a atins maximul de creştere in urma nutriţiunei, produce un mugure (gemma) mai mic decit părintele şi apoi se separă de acesta, continuind să ducă o viaţă independentă.

Sporulaţiunea nu este decit o gemiparitate internă: Protoplasma din interiorul celulei şi care constitue corpul fiinţei monocelulare se divide în mai multe părţi egale—*sporii*—care apoi iesă afară, formind noi organisme.

Aceste trei moduri de reproducţiune—*sciziparitate*, *gemiparitate* şi *sporulaţiune*—reprezintă o continuare directă. Un mod de reproducţiune, care formează oarecum trecerea intre modurile de reproducţiune ţiune, care formează oarecum trecerea intre modurile de reproducţiune *asexuată*, descrise mai sus şi între reproducţiunea *sexuată* prin *ovul* şi *spermatozoid*, este *conjugaţiunea*.

După un timp indelungat, specia organismelor monocelulare uzindu-se, puterea reproductoare a unui singur individ nu mai era suficientă să se poată divide, de aici necesitatea de a se uni doi indivizi, cel puţin pentru un timp trecător, în care timp are loc un schimb de substanţă nucleară dintr-un individ în altul. Aşa că celulele reintilnerind, la despărţirea lor fiecare din ele capătă puteri noi de a se multiplica prin segmentaţiune.

La organismele pluricelulare—*metazoare*—inmulţirea este *sexuală*, ea constă în fuzionarea (fecondaţiunea) a două celule diferenţiate, una femelă—*ovulul*—şi alta masculă *spermatozoidul*.

Ovulele sint produse de nişte glande numite *ovarii*, situate in corpul femelei, pe cind spermatozoizii se produc de nişte glande numite *testicule*, situate în corpul barbatului.

Aceste două celule—ovulul şi spermatozoidul—nu mai sint la fel ca în cazul conjugaţiunei dela organismele monocelulare, ele diferă profund una de alta; una devine mai voluminoasă datorită acumulaţiunei de materialuri, de rezervă şi este imobilă: aceasta este celula *femelă* sau *ovulul*; în vreme ce cealaltă este mai mică şi mai agilă: aceasta este celula *masculă* sau *spermatozoidul*.

Ovulul, intr-un licid anumit, atrage spermatozoidul, şi intre plasma unuia şi plasma celuilalt există o atracţiune mutuală. Celula, care rezultă din fuzionarea acestor două celule sexuale, este celula mamă *(cytula)*, capabilă de a se segmenta în milioane de celule, care se dispun intre ele în grupuri diferenţiate formind un organism asemenea femelei şi barbatului care le-a produs.

Sint animale pluricelulare care se inmulţesc în mod sexual, aşa de exemplu unii *viermi* se inmulţesc prin segmentaţiune; unele *celenterate* prin gemiparitate, etc.

Sint alte animale ale căror ovule se dezvoltă fără a fi fecondate de spermatozoid (inmulţirea prin *parthenogeneză)*. Acest mod de reproducţiune s'a observat la unele insecte precum este albina, aphis; la unii viermi şi la unele trematode. Cind profesorul *Siebold* a arătat la München că sint insecte care se inmulţesc prin parthenogeneză, episcopul din acel oraş i-a făcut imediat o vizită, prezentindu-i felicitările sale pentru probele sale ştiinţifice aduse în favoarea concepţiei *„fecioarei"*.

In fine sint unele animale care au şi ovarii şi testicule aşa că acelaş individ produce şi ovule şi spermatozoizi. Aceste animale se numesc *hermafrodite*, astfel este: melcul, lipitoarea, rima, tenia, galbaza, etc.

In momentul cind principiul diviziunii muncei a intervenit în regnul animal, separind indivizii purtătoare de ovarii de cele purtătoare de testicule, din momentul acesta a apărut cel mai puternic dintre afecte: *„Iubirea"*, a cărei influenţă incomensurabilă s-a simţit asupra intregei omenii. Ea este izvorul celor mai sublime creaţiuni ale artei, factorul cel mai puternic al urbanităţei omeneşti şi fundamentul vieţei de familie. Spune-mi cum iubeşti—este o zicătoare—ca să-ţi spun gradul de moralitate în care trăeşti.

Tot rezultat al separaţiunii sexurilor este *selecţiunea sexuală*.

Barbatul vrea femee, femeia vrea bărbat, fiecare căutind să-şi aparţie cit mai strins unul altuia, de aice o luptă intre indivizii de sex bărbătesc pentru a-şi asigura posesiunea femeei şi viceversa. Din aceastǎ luptă iesă in general victorios individul cel mai robust şi mai bine inarmat, care continuă a se reproduce, iar cel mai slab inarmat cade învins, sau în cazul cel mai favorabil este impiedecat de a se putea reproduce, de unde rezultă că selecţiunea sexuală dezvoltă aceste arme, producind aşa numitele *caractere sexuale secundare*.

Aceste caractere sexuale secundare sint foarte frecvente la animale; astfel sint ventuzele dela picioarele anterioare ale gindacului de baltă *Dyticus marginalis*. Barbaţii acestui coleopter se servesc de aceste organe ca să adereze de corpul lunecos al femelei, în timpul împărecherei, şi se fixează aşa de bine că este imposibil să alunece.

Dintre barbaţii de *Dyticus*, de exemplu, la care organele de fixare erau mai puternice, acela reuşea să se ţie mai bine de femelă, deci să se împărecheze mai răpede şi să se fecundeze mai uşor decit ceilalţi, ale căror organe de fixare erau mai şubrede. Tot astfel de organe sexuale secundare sint: pintenul cocoşului, coarnele cerbului, coama leului care-i apără de muşcăturile concurenţilor, care vor să-l apuce de git în momentul cind se bat între ei pentru femei. *Darwin* a arătat că toate aceste arme, care deosebesc pe barbat de femee, sint rezultatul luptei sexuale şi servesc barbatului a inlătura pe concurenţii săi dela femei.

Un alt mijloc de seducţiune asupra sexului femenin este frumuseţea corporală.

La paseri sint culorile vii şi strălucitoare ale penelor, la fluturi culorile

vii ale prafului de pe aripi; la cocoş creasta şi bărbia, la curcan ornamentaţia din jurul gîtului şi coada pe care el o întinde în momentul cînd cochetează în jurul curcei. La om este barba şi mustăţile, care se datoresc selecţiunii sexuale, după cum la femee sînt formele rotunzite ale corpului, sînul, părul bogat şi luxuriant, etc.

Modularea vocei este şi ea un mijloc de a reuşi în lupta pentru posesiunea individului de sex contrar. Acest mijloc este mai mult dezvoltat la paseri şi la om.

Se ştie—spune *Haeckel*—că la multe specii de păsărele cîntătoare, bărbaţii la epoca reproducţiunei se adună mai mulţi în jurul femeei; şi cîntă cu toţii, iar femeia alege de soţ pe acela a cărui cîntec i-a plăcut mai mult. Alte păsări de sex masculin, cîntă singure în singurătatea pădurilor pentru a atrage femelele, iar acestea pleacă să găsească cîntăreţul care s'a distins mai mult.

Datorită selecţiunei sexuale, la unii bărbaţi s'a dezvoltat văzul mai bine ca la femei, la albină de exemplu ochii trîntorilor sînt mult mai perfecţi decît ai matcei sau ai lucrătoarelor. Perfecţionarea aceasta s'a făcut într'un timp foarte îndelungat, din cauză că dintre numeroşii trîntori, care zburau în timpul roirei în aer după matcă, numai unul singur era favorizat s-o fecondeze, acela ai cărui ochi erau mai perfecţi. Toţi ceilalţi cu vederea mai slabă, erau bătuţi în lupta aceasta sexuală.

Geniul poetic şi muzical nu sînt decît caractere sexuale secundare, în strînse raporturi cu organele sexuale. După cum cucoşul prin castraţiune îşi atrofiază organele sale sexuale secundare: creasta, pintenul, vocea, forma şi coloarea penelor, schimbîndu-şi caracterul şi temperamentul său combativ tot astfel forţa creatrice a omului de geniu se perde odată cu funcţiunile sale sexuale.

Dr. N. Leon.

Cronica externă.

Criza politică din Anglia.

Rare ori Anglia a dat lumii spectacolul unei mai frumoase şi mai înnălţătoare lupte politice, decît astăzi. Chestia budgetului a eşit din cadrul restrîns al unei discuţiuni financiare şi, prin intervenţiunea în dezbatere a unor oameni ca lord Rosebery, d. Asquith şi d. Balfour, a luat repede proporţiile unei adevărate crize politice şi sociale. Partidul liberal şi partidul unionist au înţeles că contraversa budgetară nu este decît o parte dintr-un problem mai mare şi mai vital, şi anume din problemul îndrumării generale a vieţii economice şi sociale a Angliei, şi, cu bărbăţia unor oameni cărora le place să privească greutăţile în faţă, iar nu să le ocolească, au lăsat la o parte budgetul propriu zis şi au înnălţat întreaga discuţiune pînă la nivelul nevoilor sociale, care domină societatea englezească.

Intr-adevăr, budgetul nu este decît mijlocul de realizare al unei anumite politici. Importantul e deci să ştii care trebue să fie această politică şi spre ce ţeluri se îndreaptă. Şi, fiindcă pe acest punct există între conservatori şi liberali deosebiri adînci de vederi, nu e de mirare ca ei să nu se fi putut înţelege nici asupra budgetului d-lui Lloyd George. Conservatorii sînt stăpîniţi de două mari griji: întăi, de a menţine caracterul aristocratic al actualei organizaţiuni politice şi sociale din Anglia, şi, al doilea, de a asigura şi mai bine supremaţia comercială şi industrială a Marei Britanii, cu corolarul ei firesc, care este atotputernicia navală. Liberalii au alte griji: pentru ei e indiferent dacă aristocraţia engleză va continua să strălucească sau nu în vîrful piramidei sociale; ei au privirile lor aţintite mai mult asupra bazei acestei piramide, unde văd suferinţi, pe care ar dori să le aline, şi nedreptăţi, pe care ar voi să le stîrpească. Nu-i vorbă, se gîndesc şi ei la propăşirea economică a Regatului-Unit, dar privesc chestiunea aceasta nu atît sub prizma intereselor capitalului, cum o fac conservatorii, cît sub prizma intereselor celui de al doilea factor al producţiunii, şi anume al muncii, care a beneficiat până acum într-o prea mică măsură de splendida

dezvoltare economică a Angliei. Liberalii nu vor o propășire economică, plătită cu foamea endemică a proletariatului; eu nu mai admit ca edificiul scînteetor al bogăției britanice să fie așternut pe cea mai groaznică și pe cea mai rușinoasă mizerie din cîte le cunosc civilizațiunile moderne.

Se poate spune că între conservatori și liberali nu există decît un singur punct de vedere comun: acela privitor la supremația navală. Și unii și alții recunosc că, în situațiunea internațională de azi, este o necesitate imperioasă pentru Anglia ca ea să păstreze asupra tuturor celorlalte flote supremația, pe care a avut-o și în trecut. Ca să menție supremația comercială și industrială așa precum ei o înțeleg, conservatorii au însă neapărat nevoe să dărîme regimul liberului-schimb și să introducă protecționismul. Celelalte state au dobîndit în ultimele decenii o dezvoltare economică atît de însemnată, încît Anglia a încetat de a mai fi marea regină de prefacere a materiilor prime ale lumii întregi. Ea a devenit o țară industrială ca oricare alta. Așa fiind, nu numai că liberul schimb nu-i mai poate fi de nici un folos, dar îi creiază chiar față de celelalte state o stare de inferioritate vădită, întrucît închide mărfurilor ei piețile străine, pecînd dînsa nu opune nici o stavilă concurenței pe care mărfurile de aiurea vin să o facă, pe piața ei internă, mărfurilor englezești.

Iată dece chestia dominantă în programul actual al conservatorilor este introducerea protecționismului. Liberalii, care privesc chestia propășirii economice, după cum spuneam mai sus, mai cu samă din punctul de vedere al lucrătorilor, văd în introducerea protecționismului un mijloc de a îmbogăți și mai mult clasele avute, dar nicidecum un mijloc de a ridica starea materială a mulțimii muncitoare. Din potrivă, partidul liberal întreg susține că, toate obiectele de consumațiune fiind introduse în Anglia din străinătate, din ziua în care Insulele Britanice își vor încinge coastele cu un brîu de tarife vamale, toate obiectele de prima necesitate, tot ce constitue hrana obișnuită a lucrătorului, va fi supus la taxe, și, prin urmare, viața săracului se va scumpi. In loc să întărim bogăția de sus în dauna prosperității generale, zic ei, să lăsăm mai bine pe cei bogați să se mulțămească cu ceiace au azi și, printr'o politică sincer democratică, printr'o serie întreagă de reforme înțelepte, printr'o organizare mai sistematică a muncii, printr-un sistem larg de asigurări împotriva accidentelor, a bătrîneței, a lipsei de lucru, să înnălțăm încetul cu încetul muncitorimea la o treaptă mai bună și mai fericită. Cu alte cuvinte, formula propășirii economice și a dreptății sociale nu stă, pentru liberali, în menținerea săracilor la acelaşi nivel și în înnălțarea și mai sus a claselor bogate, ci stă în menținerea pe loc a celor avuți și în apropierea progresivă a celor desmoșteniți de nivelul economic al claselor îmbelșugate. La toată această concepție conservatorii opun un singur argument. Ei spun lucrătorilor: Nici legile de protecțiune a muncii, nici proectele de asigurare nu vă vor da de lucru. Ca să aveți de lucru și, prin urmare, ca să aveți cu ce să trăiți; ca să se pue odată capăt crizei de lipsă de lucru, care bîntue cu atîta tărie în societatea englezească, —trebue să dai capitalurilor englezești posibilitatea să întemeeze noi industrii și să se avînte în noi întreprinderi comerciale. Ori, sub regimul actual al liberului schimb, nu se pot întemeia noi industrii și nu se pot naște inițiative comerciale. Concurența, care așteaptă capitalurile englezești este, și într'un caz și în cellalt, atît de inegală, încît capitaliștii englezi sau nu înfruntă pericolele unei asemenea concurențe, sau iau drumul străinătății și preferă să înființeze acolo industrii, destinate să vie pe urmă să concureze, pe piața mondială, produsele britanice. Liberalii neagă cu energie temeinicia acestei argumentațiuni. Ei pretind că, chiar dacă lucrătorii englezi ar găsi de lucru sub un regim protecționist și numărul celor fără de lucru s'ar micșora, totuși, viața devenind mai scumpă, starea lor materială ar fi tot atît de precară atunci, precum e și astăzi, cu singura deosebire că, în loc să avem mizeria unui proletariat care nu găsește de lucru, am avea spectacolul mizeriei unui proletariat care muncește. Soluția pentru partidul liberal nu este în această direcțiune, ci în schimbarea repartițiunii generale a avuției din Regatul-Unit. Intr-o țară, în care pămîntul este al unei infime minorități, în care cîțiva lorzi posedă peste o treime din întinderea totală a Insulelor Britanice, în care, prin existența majoratului, aceste blocuri formidabile nu se pot topi prin vînzare sau prin succesiune, într-o asemenea țară mizeria neagră a celor mulți este umbra fatală a strălucirii cîtorva privilegiați. Schimbați, zic ei, cu drept cuvînt, structura însăși a organizării sociale, deschideți poporului porțile proprietății rurale, stabiliți un echilibru mai drept între averi, împedecați acaparările permanente în mînele cîtorva, nu mai falșificați jocul forțelor economice prin zăgazuri convenționale, nu puneți în drumul dezvoltării proletariatului zidurile unor așezăminte învechite, create pe vremuri pentru îndestularea unor nevoi demult dispărute—și veți vedea cum mizeria va înceta progresiv, cum fără protecționism, fără nevoia de a scumpi traiul săracului, fără alte sguduiri economice, buna stare materială a populațiunii va crește în toate unghiurile țării. Cît timp vechea organizare socială va rămînea însă în picioare, degeaba se va recurge la protecționism; mizeria va continua să domnească neturburată, și soarta celor de jos nu va putea să se îmbunătățească.

Tocmai fiindcă chestiunea se pune într'un chip atît de larg, lorzii fac o neertată greșală, cînd luptă cu atîta înverșunare împotriva budgetului d-lui Lloyd George. Ei nu-și pot apăra privilegiile și nu-și pot salva influența politică, cași situația socială, decît dînd poporului englez impresia că știu să subordoneze interesele lor de clasă, intereselor superioare ale națiunii și ale statului. S-a zis adeseaori că nimic nu se poate clădi pe egoism. E și mai adevărat însă că nimic nu pierde mai lesne pe o clasă, în lupta ce ea are de susținut cu alte clase, decît egoismul. Egoismul întunecă mintea celui ce-l practică, fiindcă, concentrîndu-i întreaga atenție asupra intereselor lui înguste, îi răpește cu desă-

virşire putinţa de a mai pricepe interesele celorlalţi. Egoismul aţiţă pe cel împotriva căruia se îndreptează, fiindcă îi arată sub lumina cea mai antipatică clasă cu care el se războeşte, sau interesele pe care el urmăreşte să le distrugă. Deaceia, oamenii politici din partidul liberal se întreabă dacă n-a venit momentul să se ia împotriva organizării aristocratice a statului englez măsuri radicale şi dacă desfiinţarea Camerei lorzilor, adică a unei adunări ereditare şi fără de răspundere, nu a devenit o condiţiune sine qua non a realizării oricărui progres democratic în societatea britanică.

Oricum ar fi, naţiunea engleză e chemată azi să privească, sub toate feţele ei, chestiunea îndrumării pe care voeşte s-o dea vieţii ei sociale şi publice. Protecţionismul reprezintă pentru dînsa calea reacţionarismului; liberul-schimb şi reformele sociale îi deschid drumul democraţiei. Partidele politice i-au pus problemul în întregime, cu o sinceritate deplină şi cu o perfectă claritate. Nu-i rămîne decît să hotărască în suveranitatea ei. Destinele sînt în mîna ei; să-şi croiască soarta pe care o vrea.

Nu ştim care va fi verdictul naţiunii, fie că poporul englezesc se va rosti pentru conservatori, fie că va alege programul democratic al liberalilor, totuşi o mare criză socială o aşteaptă pe societatea englezească. Dacă izbînda rămîne a conservatorilor, odată cu introducerea protecţionismului, o viaţă economică şi socială nouă va începe. Dacă biruesc liberalii, dispare Camera lorzilor, şi, cu ea, se împrăştie toată organizarea aristocratică a societăţii engleze. Aşa încît se poate spune că Anglia este în ajunul unui ceas hotărîtor pentru viaţa şi pentru viitorul ei.

Omul, căruia i se datoreşte că criza politică din Anglia a luat asemenea proporţii interesante, este, netăgăduit, lord Rosebery. De luni de zile partidele politice duceau lupta pe chestia budgetului. Se discuta cu argumente, cu talent şi cu aprindere, dar discuţiunea se învîrtea într-un cerc mic. Cel ce a rupt cercul, cel ce a silit pe toată lumea să pue chestiunea în întregime, cel ce a făcut din budget, care părea scopul final, numai pretextul controversei, a fost lord Rosebery. El a dat la Glascov semnalul de alarmă, el a arătat conservatorilor că budgetul duce Anglia pe ogoarele primejdioase ale socialismului,—şi la cuvîntul lui, la chemarea lui, naţiunea întreagă s'a trezit şi, lărgind orizontul preocupărilor ei, a îmbrăţişat cu privirea tot problemul vieţii sociale englezeşti. O admirabilă situaţie pentru un om mai e şi aceia de arbitru al luptelor politice. Iată un om, care nu are nici un partid îndărătul lui, care nu poate zice nici măcar că este reprezentantul unui grup, sau că se razimă pe cîteva devotamente răzleţe, care, după o carieră strălucită, plină de greşeli şi bogată în inconsequenţe, se vede azi osîndit, după propria lui expresie, să tragă pe cîmpul politicei engleze o brazdă singuratică, şi care totuşi, graţie inteligenţii şi talentului, cu care firea l-a înzestrat cu o atît de nemăsurată dărnicie, are o autoritate morală atît de mare, exercită asupra judecăţii publice o influenţă atît de covîrşitoare, încît în momentele hotărîtoare ale vieţii politice, atunci cînd balanţa e plină de controverse de tot felul şi cînd nu ştie încotro să atîrne, e destul să cază peste laterele ei cuvîntul său fermecător, pentruca echilibrul să se schimbe, sau pentruca să se răstoarne toate argumentele vremelnice şi să se spulbere tot ce cădea greu în cumpănă. Nu e prima oară cînd nobilul lord joacă acest rol în viaţa publică a Angliei contemporane—şi e, fără îndoială, unul din spectacolele cele mai interesante ale politicei englezeşti situaţia acestui căpitan fără armată, care, cînd se hotărăşte să iasă de sub cortul său şi să sune din corn, adună în douăzeci şi patru de ore oşti mai numeroase, decît partidele organizate, cu toţi luceferii lor, cu toţi conducătorii lor recunoscuţi şi consfinţiţi, şi care adouazi reintră în umbră şi, nepăsător parcă de marele probleme care frămîntă Imperiul Britanic, plimbă inteligenţa lui capricioasă prin sălile muzeelor, îşi întreţine talentul în scînteetoare cercetări istorice, sau îşi odihneşte geniul pe cîmpurile de curse.

Nu vrem să cercetăm acum întrucît, în criza de faţă, dreptatea e de partea lui. Destul numai că a pus poporul englez în faţa uneia din cele mai însemnate probleme, pe care i-a fost dat să le deslege vreodată, şi că a procurat lumii întregi prilejul să asiste la priveliştea uneia din cele mai grandioase consultaţiuni naţionale, la care democraţia modernă a fost cîndva invitată.

I. G. Duca.

Cronica teatrală.

Reprezentațiile teatrale din punct de vedere moral și producțiile dramatice originale.

Reprezentațiile teatrale din ultima lună au avut darul să aducă în discuție, în afară de valoarea dramatică sau de interpretarea diferitelor piese jucate, două subiecte vechi și inepuizabile în țara aceasta: moralitatea dubioasă a unei anumite literaturi și datoria de a încuraja producțiile literare originale.

Prima chestie a fost ridicată de *Măgarul lui Buridan*, comedia d-lor Flers și Caillavet, jucată pe scena Teatrului Davila. Cunoașteți aventura acestui măgar istoric. Aflîndu-se între o traistă cu ovăs și o găleată cu apă, n'a știut dacă-i este mai mult foame decît sete, sau mai mult sete decît foame, și, neputînd să se hotărască, a murit astfel și de foame și de sete. Măgarul acesta nehotărît este eroul piesei, Georges Boullains. Autorii ni-l prezintă, în actul întîi, la o stațiune balneară de pe coastele mării, unde fugise din Paris, ca să scape de trei amante, care se întîlniseră în aceiași zi și la aceiași oră în casa lui. Dar Georges Boullains n-are noroc, sau are prea mult. Fugit din Paris cu hotărîrea fermă să renunțe pentru totdeauna la aventuri și la femei, dă la băi de alte patru femei. In casa unui bun prieten se întîlnește cu nevasta și cu amanta acestuia, cu Viveta, o actriță ușuratecă, venită să spună niște versuri la o petrecere familiară, și cu Michelina, fiica adoptivă a prietinului. Michelina, deși e foarte inteligentă, foarte vioae și foarte originală, iubește încă de multă vreme pe Boullains. Impreună fac proecte de plimbări pe țărmul mării, vorbesc de valuri, de pescuit, de farmecul naturii, și Boullains ia hotărîrea eroică să se scoale în revărsatul zilei, la nouă, ca să vadă soarele răsărind. Dar Boullains nu văzuse decît donița cu apă. Abia iesă din scenă Michelina, și rînd pe rînd intră în scenă actrița, nevasta și amanta. Tustrele sînt frumoase, și bietul Boullains, care în viața lui n-a făcut altceva decît curte și care n-a știut niciodată ce însamnă o hotărîre statornică, cade în mrejele celor trei femei. Așa că în actul al doilea uită pe Michelina, trăește cu actrița și le iubește pe celelalte două. Le scrie, primește scrisori, e fericit. Iată însă că prietinul (bărbat, amant și tată adoptiv) dă de scrisori, și, cum iubirea lui către cele două doamne e foarte vagă și cum ar vrea să facă fericirea copilei adoptive, în loc să tae sau să provoace un

duel, propune lui Boullains o soluție neașteptată: s'aleagă pe acea pe care o iubește mai mult și s'o ia de soție. Boullains e nenorocit. Cu firea lui nehotărîtă, nu știe pe care-o iubește mai mult. Se zbuciumă, se trudește, trece prin peripețiile cele mai neverosimele și mai hazlii, fuge după una, aleargă după alta, într-un moment dat le are pe tustrele, cași la Paris, în casa lui, și, cînd totul pare pierdut, se hotărăște pentru Michelina. Cum era de prevăzut, piesa, cași viața altor, se va sfîrși cu o însurătoare. Piesă—am spus? Nu. Mai curînd trei acte imposibile, absurde, care desfid orice calcul și orice logică, dar care sînt pline de dialoguri sclipitoare, de situații comice, de ironii fine, fără răutăți și fără pretenție, și care mai ales—suprema lor îndreptățire—sînt făcute să distreze, să înveselească și să placă publicului. Autorii n'au vrut sau n-au putut să realizeze tipuri, să rezolve conflicte, sau să ție un curs de morală. Pe canavaua obișnuită a unui fapt divers au brodat în culori vii cuvinte de spirit, glume ușoare, aluzii malițioase și, ici-colo, argintul discret al unei lacrime între două zîmbete. Interpreții Teatrului Davila au înțeles perfect de bine intențiile autorilor. In afară de d. Bulandra, care a făcut din Georges Boullains mai mult un prost decît un tip uluit și nehotărît, și care a dovedit că talentul d-sale are foarte puțină varietate de mijloace la îndămînă,—toți ceilalți actori s'au prezintat extrem de bine. D-ra Giurgea a pus în rolul Michelinei o naivitate, o îndrăzneală și o drăgălășenie adorabilă. Scena mărturisirii din actul întâi și a născocirii cu fotografia lui P. Bourget din actul al treilea au fost interpretate fin și inteligent. Recunoscîndu-i acest merit, avem dreptul să-i imputăm accentele plîngătoare dela sfîrșitul ultimului act. Pentruce se vaetă d-sa cu atîta patos? Dece simte d-sa nevoia să imite până și glasul d-nei Romanescu? Ce înseamnă vocalele acelea lungi, tremurate, scîncite, cînd ar putea să fie mai emoționantă, printr-o durere simplă și concentrată? Uită d-sa că e „fire de artist" și că „prostul gust duce la crimă"? Să observe pe d. Davila. Ce-ar fi mai ușor pentru d-sa decît să declame și să melodramatizeze scena din actul întâi, cînd evocă făgăduiala că n-o va face să plîngă niciodată. In această scenă, d. Davila ne-a dat măsura talentului și a puterii artistice de care dispune. Oricîte speranțe ne dase în *Stane de piatră*, nu puteam totuși bănui sobrietatea, varietatea, bogăția mijloacelor dramatice, pe care e stăpîn talentul d-sale, în plină eflorescență. Cazul d-lui Davila e foarte curios. Știm că nu-i vom face mare plăcere vorbindu-i de vrîstă, dar sîntem siliți să amintim că d-sa a trecut de 50 de ani. La vrîsta aceasta, în care Romînul se pregătește să iasă la pensie, în care scriitorii nu mai scriu, oamenii de știință nu mai cetesc, actorii nu mai joacă, sau joacă cum se juca acum 20 de ani,—d. Davila abia începe să pună în serviciul teatrului o activitate febrilă, o putere de voință neînvinsă și o înțelegere a artei dramatice, care fac din d-sa nu numai un actor desăvîrșit, dar un renovator în toată puterea cuvîntului. Azistînd la premie-

rele Teatrului Davila, mulţi dintre noi şi-au reamintit epoca de luptă şi de glorie curată a Teatrului Antoine. Un gest, un joc sitins şi natural, un ansamblu fericit, ne-au dat emoţii supreme de artă. In faţa acestei arte—ce importă moralitatea şi imoralitatea?... Cum vreţi să ne mişte vaetele eternei tartuferii omeneşti, care în numele unei morale de circumstanţă a cerut sculptorilor să acopere nuditatea splendidă a statuelor, pictorilor să mutileze pînzele, justiţiei să condamne opera unui Flaubert şi desnădejdea imensă a cîntecelor lui Baudelaire, teatrului să fie un amvon de predici pentru urechile cuvioase ale fetelor bătrîne şi pentru sufletele pervertite, care văd imoralitate şi scandal în toate manifestările de viaţă ale artei şi ale naturii? Nu este imoralitate, nu poate să fie imoralitate, cînd arta îmbracă în formele ei veşnice, corpurile sau gesturile noastre trecătoare. Nu este imoralitate, cînd înalţi o clipă sufletul omenesc prin puterea profundă, tainică şi minunată a talentului. Dar este rău, vinovat şi imoral, să înnozi un cerşeaf în jurul nudităţii unei statui, să dai o interpretare mincinoasă şi mistică poemei de dragoste şi de pasiune, care este *Cîntarea cîntărilor*, să perverteşti gustul publicului, dîndu-i ca artă o operă proastă, sub cuvînt că trebue să încurajăm operele naţionale. E imoral să primeşti o piesă umflată de banalitate şi de lipsă de gîndire, ca *Urmările* d-lui Nicolau, jucată la Teatrul Davila, sau ca tema de şcolar a d-lui Hertz, *Noaptea Invierii*, jucată pe scena Teatrului Naţional.

In *Urmările*, d. Nicolau a vrut să ne-arăte care sint urmările nenorocite ale divorţului. Pentru aceasta, d-sa ia un medic, care, furat de ştiinţă şi de îngrijirea bolnavilor, uită să îngrijească de proprii lui copii; o mamă, care, dupăce să desparte de medic, duce o viaţă desfrînată, probabil cum a dus-o şi în casa medicului; şi o mamă vitregă, care e bună, iubitoare, dispusă să se sacrifice şi să se umilească pentru nişte copii, care nu sint ai ei. In îngrijirile acestei mame vitrege, băiatul concepe o dragoste criminală pentru dînsa şi, ca să nu cadă în păcat, fură şi pleacă în străini. Fata se ridică neîmpăcată în faţa mamei vitrege, jindueşte viaţa de lux a mamei adevărate, păcătueşte cu un om însurat, ar vrea să-l divorţeze şi, neputînd, fuge din casa părintească. Mama vitregă, făcută răspunzătoare de toate aceste vini, pleacă şi ea din casă. Aşa că toţi fug. Biata Nora a lui Ibsen a învîrtit toate minţele. Rămas singur, medicul scoate revolverul, e gata să se împuşte, dar un bolnav îl chiamă, şi medicul face sacrificiul să trăească, întocmai ca doctorul din *Instinctul*, pentru cea mai mare mulţumire a clienţilor şi pentru mulţumirea spectatorilor, care sint cel puţin scutiţi de priveliştea unei sinucideri.

Teză falşă dela început până la sfîrşit. Personagiile trec, se agită, se urăsc sau se iubesc pe scenă, dar nici unul nu trăeşte. Pentruce băetul se îndrăgosteşte de mama lui vitregă? Pentruce femeea aceasta nu-şi dă seamă de nimic, înghite în tăcere, un an întreg, toate umilinţele şi răceala soţului, şi pentruce pleacă? Pentruce medicul, care pare inteligent, aruncă asupra ei răspunderea unui păcat, care nu e al ei? Intrucît e vinovat divorţul că copiii au eşit nişte stricaţi, cînd mama vitrigă e bună şi cînd mama adevărată e o distrabalată. Crede d. Nicolau că pildele acestei mame, cu cortegiul ei de amanţi, ar fi fost mai edificătoare pentru educaţia copiilor, decît cinstea mamei vitrige? In locul divorţului, crede d-sa că e mai salutar pentru viitorul copiilor să ai în casă o prostituată? Sau, cel puţin, dacă d-sa crede asemenea absurdităţi, să ni le dea într'un stil şi într'o formă acceptabile. Să ne mişte viaţa reală a personagiilor, să simţim frămîntările pasiunilor lor, să găsim un singur cuvînt care să ne dea de gîndit. Să nu gîcim în vorbele şi în acţiunea actorilor frazele şi părerile autorului. Şi, mai ales, să nu se creadă că două-trei glume fericite şi o oarecare îndeminare tehnică pot constitui vreodată o operă dramatică. *Urmările* n'au decît atît: tehnică şi glume reuşite. Dacă d. Nicolau s'ar fi mărginit să facă dintr-însa o piesă de observaţie şi de humor, fără pretenţii de predică şi de studiu, ca atîtea sute şi mii de piese străine, piesa d-sale ar fi fost poate bună. A vrut să facă mai mult, să se ridice până la concepţia grea şi primejdioasă a pieselor cu teză, şi deaceia, cu toată interpretarea impecabilă a artiştilor, lucrarea d-lui Nicolau nu poate fi socotită ca o lucrare dramatică.

D-ra Voiculescu ne-a dat o mamă vitregă, trăsături de bunătate şi de cinste, puternice, largi, fără nici un fel de declamaţie de data aceasta. D. Bulandra, în elementul d-sale, a fost elegant, persuasiv, fără nici o exagerare, în rolul său de seducător insinuant şi stăpîn pe el însuşi. D-na Sturza a avut momente bune de curtezană elegantă şi perversă. Singurul cusur al d-nei Sturza este că e totdeauna aceiaşi. D. Manolescu, în prietenul casei, a păstrat calităţile d-sale obişnuite de sobrietate şi de emoţiune închisă. O singură observaţie: de cîteva ori, vrînd să emoţioneze, rostogolea accentele, par'că ar fi avut lacrimi în glas. Intr-un rol episodic, d. Morţun a fost tot atît de perfect, caşi în *Stane de piatră*. Bănuim mari calităţi de comedie în d. Morţun. Am dori să-l vedem într'un rol mai mare. De d. Bulfinski e greu de spus ceva de rău sau de bine. D-sa are părţi corecte de actor conştiincios. Probabil că are temperament. Dar n'are o inteligenţă clară sau largă a rolului. Jocul d-sale e făcut din crîmpee, din crîmpeele unui bun meşteşugar, dar fără legătura puternică a tuturor părţilor episodice într'o sinteză artistică. Dacă mi-ar fi permisă o comparaţie, l-aşi asemăna cu d-ra Tina Barbu, dela Teatrul Naţional. D-ra Tina Barbu are foarte mult temperament, mulţi nervi, şi multă bună-voinţă să facă ceva. Dar jocul d-sale e frînt, nestatornic, uneori moale, alteori prea excesiv. D-sa nu păstrează mai niciodată măsura justă. Vroind să scoată prea mult din fiecare scenă, din fiecare frază, din fiecare cuvînt, d-sa reuşeşte să împestriţeze caracterele, ca rochia într-o sută de culori a unei cucoane dela mahala. Marele temperament al d-rei Barbu nu e ajutat de-o inteligenţă

tot atît de mare. Aşa, de pildă, am văzut-o în *Noaptea Invierii*. In rolul eroinei d-lui Herz, rol care prin el însuşi era destul de isteric, d-ra Barbu a împins exagerările pînă la caricaturizare.

In afară de sfîrşitul actului întăi, cînd fiul său îi cere să-i povestească moartea tatălui şi în care d-ra Barbu a avut un moment superior de interpretare dramatică,—în tot restul piesei s'a frămîntat, şi-a incordat braţele, şi-a trudit figura, par'că ar fi fost un copil care vede stafii. E drept că nu e într-atît vina d-sale. D-ra Barbu e încă o debutantă, şi nu i se poate cere să fie desăvîrşită. Direcţia ar trebui însă să evite rolurile copleşitoare pentru debutanţi, şi mai ales rolurile care n-au altă putere decît aceia pe care le-o dă interpretul. Intr-o piesă de Shakespeare, oricît de covîrşitor ar fi rolul, oricît de prost l-ai juca, rămîne cel puţin frumuseţa gîndirii şi puterea acţiunii. Dar în piesa d-lui Herz!!

Inchipuiţi-vă trei acte, care au acest subiect: Inainte de ridicarea cortinei o doamnă tînără, măritată după un domn bătrîn, iubeşte pe un băiat tînăr, care e preceptorul copilului ei. Doamna ar vrea să divorţeze de domnul bătrîn, dar acesta, ca toţi bătrînii îndrăgostiţi, nu vrea. Exasperată, doamna mărturiseşte iubirea ei vinovată, şi domnul bătrîn, care suferă de inimă, moare ca trăsnit.

Şi, dupăce s'au petrecut toate aceste lucruri, cortina se ridică asupra actului întăi. In primul act, doamna, rămasă văduvă, şi cu tînărul preceptor încep să aibă remuşcări, să fie cu conştiinţa turburată, să nu se mai poată iubi liniştiţi, ca mai înainte, şi să vadă umbra lui Matei (aşa îl chema pe răposat) în unghiurile odăei, pe după draperii, în toate jocurile de lumini şi de umbre.

In actul al doilea, remuşcarea creşte, conştiinţa e mai turbure, iubirea e mai imposibilă, ambii îndrăgostiţi văd umbra lui Matei în morminte, în sicriuri, în figura copilului lui.

In actul al treilea, paroxism de remuşcare, paroxism de mustrare de conştiinţă, mărturisire, iubire sfărmată, umbre, vedenii, capul lui Matei în lună... şi doamna părăseşte casa (ah, Ibsen, cîte se comit în numele tău!), părăsindu-şi în acelaşi timp copilul, pe care e nedemnă să-l crească.

Aceasta e piesa în care d-ra Tina Barbu a cheltuit comori de nervi, ca să izbutească să vadă pretutindeni umbra lui Matei. Dacă vom da şi două exemple de spirite, cele mai reuşite: „Eu n'am intrat niciodată într'o biserică.... ah, ba da, cînd m'am botezat" şi „Eu n'am cascat niciodată gura în faţa unei femei.... ah, ba da, dar aceia era dentistă", —vă veţi face o idee justă de valoarea piesei originale a d-lui Herz.

Şi totuşi d. Herz are mult talent, are cu mult mai mult talent decît d. Nicolau. Fraza d-sale e literară, colorată, evocativă. Mai mult decît atît: d. Herz are simţul teatrului, şi sînt sigur că, dacă va lucra serios, cu răbdare şi cu acea modestie care-ţi strecoară în suflet, odată cu germenul îndoelei, o doză uşoară de spirit critic, ne va da într'un viitor apropiat drame de-o reală valoare. Pînă atunci însă e o mare greşală

că asemenea piese copilăreşti pot să se joace pe prima noastră scenă. E o greşală şi faţă de autori, cărora li se strecoară în suflet un grăunte de orgoliu (cunoaşteţi rasa iritabilă a scriitorilor), care îi va împiedica mai tîrziu să-şi admită slăbiciuni şi defecte; e o greşală şi faţă de actori, care sînt supuşi la o adevărată tortură, ca să scoată efecte de scenă din neantul unor dialoguri lipsite de viaţă şi de gîndire; e o greşală şi mai mare încă faţă de public şi faţă de literatura noastră originală. Publicul se va lăsa înşelat odată, se va lăsa înşelat de două ori, dar, dupăce va mînca de cîteva ori în şir papara pieselor originale, va pierde definitiv încrederea în valoarea scriitorilor noştri, şi, cu tot patriotismul lui bine cunoscut, va prefera să se ducă la piesele străine, dar cu reputaţie stabilită, decît să se pişcilească cu o nouă reeditare a piesei d-lui Herz. Numai această grijă trebue să ne călăuzească în alegerea şi încurajarea literaturii dramatice naţionale. Nu încurajarea pretenţiilor de scriitori dramatici, nejustificaţi încă prin nimic, a elevilor din licee şi a cutărui student, care numai promite, ci ridicarea publicului nostru la o concepţie de artă superioară, redată în condiţii de interpretare cinstită, care să pregătească publicul de mîine pentru adevărate opere originale!... Imoralitatea nu stă în alegerea cutărei sau a cutărei piese, ci în linguşirea curentelor dominante într-o anumită vreme, cînd acele curente sunt dăunătoare artei, gustului public, şi chiar cînd acele curente se chiamă naţionaliste. E imoral să joci pe scena Teatrului Naţional o piesă slabă, care depravează gustul estetic al poporului, cînd atîtea piese mari din repertoriul universal aşteaptă să vadă lumina primei noastre scene, şi cînd din mănunchiul de actori, pe care îi are acest Teatru, cei mai mulţi, ca Soreanu, ca Brezeanu, ca Niculescu, ca d-ra Ionaşcu, ca Belcat, etc., etc., n'au putut să apară decît în roluri episodice, sau n'au apărut deloc.

Probabil însă că d. director general al Teatrelor a înţeles şi d-sa acest lucru. Pentru crearea unui public teatral mai numeros, d-sa a pus în cîteva seri lojile goale la dispoziţia şcolilor din capitală, o măsură bine-venită şi care ar trebui generalizată şi repetată cît mai des; iar pe de altă parte, în zilele din urmă, a dat prilej celor mai buni societari ai Teatrului să interpreteze, într-un ansamblu perfect, comedie satirică a lui Gogol: *Revizorul*.

Dar asupra acestei comedii vom vorbi pe larg în cronica viitoare.

N. D. Cocea.

Cronica veselă.

CALEIDOSCOP.

Elegie.

Ah, viaţă năcăjită de mici funcţionari,
Ce scrieţi voi intr'una in catastife mari?
Ce ţăcăniţi intr'una voi la maşina Yost?
Ce 'nsamnă toate-aceste coloane fără rost
De cifre, cu eterne totaluri şi scăderi,
Făr'a putea s'ajungeţi azi mai bogaţi ca eri?

O, robi de modă nouă, cu mîneci de lustrină!
In călimări n'ajunge o rază de lumină...
Ce scrişi voi cu 'ntuneric pe-atîtea albe file?
In călimări e noapte, şi trec a voastre zile
Cum din a voastre tocuri cad pe hîrtie pete...
Ce demon de birouri încătuşaţi vă ţine?...
In călimări e noapte... Mă mir cum nu vă vine
Să le svîrliţi ca Luther odată de pärete?!...

Vedeţi! Afară-i soare, şi trec trăsuri, cucoane...
Ce gust aveţi intr'una să forfecaţi cupoane
Şi să schimbaţi la poliţi ce nu sînt ale voastre?...
Nu v'amintesc de ceruri hîrtiile albastre?
Nu vi se pare vouă că sînt bucăţi din cer?
Dece închideţi cerul în lăzile de fier?...

Dar voi tăceţi şi scrieţi in catastife mari
Şi adunaţi coloane de cifre fără rost,
Ori ţăcăniţi intr'una la vre-o maşină Yost...
Ah, viaţă năcăjită de mici funcţionari!

A. Mirea.

Scrisori din Bucovina.

Situaţia politică*.

„La comedia e finita". Cu aceste cuvinte am putea caracteriza mai bine recenta campanie politică din Bucovina, care s'a sfîrşit cu intrarea deputaţilor dezidenţi în partidul naţional de sub conducerea d-lui *Iancu cav. de Flondor*. Am scris „sa sfîrşit", fără să pot lua garanţie că, atunci cînd aceste şire vor vedea lumina zilei, acel „s'a sfîrşit" nu se va fi sfîrşit deja prin un alt început. Aşa ne-am deprins la noi în ţară de vr'o zece ani încoace pe terenul politic. Nu s'a sfîrşit o ceartă sau dezidenţă prin „împăcare", nu s'au unit partidele vrăjmaşe, dupăce ani de zile s'au combătut cu cea mai mare înverşunare, şi iată că din alt colţ se arată o nouă dezidenţă. Dezidenţele dovedesc în alte ţări, la alte popoare, că ceva nu se petrece în regulă în viaţa acelui popor; în forma în care se manifestează ele la noi, n'au nici un fond real şi dovedesc o stare bolnăvicioasă, o mentalitate curioasă.

Dintre toate sciziunile ce s'au produs la Romînii Bucovineni în anii din urmă, ultima, produsă astăvară prin eşirea a trei deputaţi din Camera imperială din partidul naţional, a fost cea mai fără rost, cea mai lipsită de temei, cea mai condamnabilă,—condamnabilă atît din cauza absolutei lipse de motive serioase de a o provoca, cît şi din cauza campaniei ce s'a dus.

S'au luptat pe vremuri pactiştii cu partidul poporal. S'a ştiut dece şi pentruce. Pactiştii erau „trădătorii" programului şi ai poporului, erau oameni care, crescuţi intr'un mediu străin, trăind sub alte referinţi, credeau că fac mai bine—pentru dînşii, se înţelege—împăcîndu-se cu guvernul, care da mandatele în baza unui pact ce le acorda oarecare concesiuni. Nici nu se putea cere altceva dela reprezentanţii de atunci ai Romînilor. Ce puteai

*—Această corespondenţă nu e scrisă de corespondentul nostru permanent (N. R.).

cere dela fostul căpitan al ţării, Iancu Lupu, sau dela dictatorul depe atunci al comitetului ţării, baronul Nicolae Mustaţă, care erau cosmopoliţi şi guvernamentali în fond şi formă. Partidul poporal, compus din oameni tineri, cu idei naţionale, dar cu tactică greşită, bazîndu-se numai pe preoţime, funcţionari şi numai în parte pe învăţători şi ţărani, deci fără baza solidă, căci funcţionarii sînt la discreţia guvernului, combătea din convingere acest pact şi pe cei ce l-au încheiat.

In faţa primejdiei ce-i ameninţa din partea democraţilor, „poporalii" şi „conservatorii" s'au unit.

Am avut, deci, democraţi şi poporali uniţi cu conservatori, iar mai tîrziu, după desfiinţarea partidului poporal, democraţi şi apărărişti (după ziarul „Apărarea Naţională", în jurul căruia erau grupate elementele partidului poporal, întărite cu elemente nouă). Democraţii aveau un program de reforme, care nu era admis în întregime de cellalt partid, aveau o tactică a lor specială, se răzimau pe masele poporului şi pe învăţătorime, voind să-i introducă în viaţa politică, la care nu luaseră pînă atunci parte; iar apărăriştii, deşi admiteau masele poporului la politică, nu vroiau să dee frînele conducerii din mîna preoţimii şi a intelectualilor.

Au fost la formarea acestor partide şi chestiuni personale, în mare parte punctul de plecare, dar totuşi se putea vorbi şi de un program.

Ce motive, ne vom întreba, i-au împins pe dezidenţi să părăsească rîndurile partidului naţional şi să înceapă una din cele mai vinovate campanii politice, care s'a dus vr'odată în ţara noastră? In numele căror principii sfinte au pornit războiul de exterminare? Nici unul din cei trei deputaţi, sau din aderenţii lor, nu s'au grăbit ca, sub semnătură proprie, să lămurească poporul romîn asupra acestor cauze, cum s'ar presupune că s'ar fi întîmplat. In convorbiri particulare, ei s'au plîns asupra lipsei de loialitate a comitetului executiv şi a organului partidului, şi 'n adunarea comitetului partidului au declarat că, deoarece propunerea lor—ca ei singuri să facă organizarea districtelor—nu s'a primit, ei sînt siliţi să părăsească partidul, căruia şi aşa se pare că-i recunoşteau existenţa. In gazeta lor, ei s'au declarat apărători ai drepturilor ţăranilor, pe care ceilalţi le fură. Şi era nostim să ceteşti cum gazeta lor scria că „baronul" Hormuzachi apără drepturile ţăranilor contra „boerului" Flondor.

In realitate însă, numai interese personale, dorul de a'şi asigura mandatele, dupăcum s'a dovedit şi din tratativele ce s'au făcut la reintrarea lor în partid, au fost hotărîtoare pentru acţiunea lor, care a adus poporului romîn mai mari daune, decît o robie străină îndelungată. (Nu vom nega că şi în partidul naţional sînt unele elemente, care nu merită să stee la cîrma unui popor).

Ce urmări a avut noua dezidenţă? Urmări foarte triste şi care se vor resimţi încă multă vreme.

A apărut o gazetă a dezidenţilor — „Gazeta Poporului" — scrisă într'un limbaj cum nu s'a mai pomenit la noi în ţară şi cum, desigur, nu s'a mai pomenit nicăiri la Romîni. E absolut sigur că, dacă n'am excelat pe alt teren de activitate, pe terenul pamfletului politic însă am bătut recordul şi putem servi ca model celorlalte provincii romîne. Expresii ca: hoţ, potlogar, căţel, argat, bandă, etc., toate cu epitetul *gheşeftăresc* (Voinţa Poporului inventase şi brevetase epitetul *„propinatoresc"*), părîndu-se prea uzate, au fost înlocuite cu expresii nouă, făurite în mare parte în oficina din subsolul baronului Hormuzachi (acolo era redacţia „Gazetei Poporului"), urmaşul fruntaşilor culturali dela 1848, ca: lehăitură, lepădătură, javră, pahae, căpăn, salahor, şalvir, argătoi, etc. Gazeta adversarilor e o „pleaftură", partizanii sînt o „ciurdă", Florică Lupu e „căpitanul gheşeftarilor", iar Aurel Onciul e „hatmanul bandei gheşeftăreşti". Dar nici „Gazeta Ţăranului", care pornise la început aşa de frumos, nu s'a lăsat mai pe jos.

Dintr'însa aflăm că deputaţii dezidenţi n'au gură, ci „hopirdae nespălată". Unul din aderenţii dezidenţilor capătă epitetul ornant de „berbece". „Gazeta Poporului" e numită „trîmbiţa jidovească", şi aşa mai departe, până la ingreţoşare.

E drept însă să recunoaştem că de astă dată nu s'a putut ridica la culmile pe care trona gazeta adversarilor. Această gazetă a fost cea mai fidelă expresie a celui mai ordinar mahalagism. S'a stins, în forma ei dintăiu, după No. 12, căci, păstrîndu-şi formatul, dar schimbînd tonul, ea apare mai departe, deoarece, dupăcum spune redacţia, au sosit întrebări din întreaga lume dece nu mai apare acest juvaer ziaristic,—dupăce a înveninat sute de suflete ţărăneşti. Redactorii dela „Gazeta Poporului" erau însă pe deplin convinşi că scriu în cea mai aleasă limbă de salon, căci într'un apel „către cetitori", care a apărut de mai multeori în corpul gazetei, se spunea cu litere maşcate: „Asemenea se va feri redacţia noastră de batjocura *grosolană* (vezi puţinile cuvinte citate mai sus) şi de sudalme, nepotrivite în cinstea poporului romînesc". Şi această gazetă era condusă de profesorul Leonida Bodnarescul, educaror al tinerimii şi aspirant la postul de conducător al secţiei romîne dela şcoala normală de învăţători din Cernăuţi... Se poate o mai mare decadenţă? Dar poate conştiinţa sa de profesor era împăcată, căci promitea celor ce vor strînge 50 de numere din această gazetă, ca premii, o „carte tipărită, scrisă de vestitul scriitor Sadoveanu". Sadoveanu şi „Gazeta Poporului"... nu-i rea inspiraţia! Nu se poate spune ce influenţă dezastroasă are acest fel de gazetărie asupra poporului nostru... Şi, cu toate aceste, politica noastră din anii din urmă a cultivat cu predilecţie sudalma, batjocura şi ocara.

Mai toate popoarele din ţara noastră sînt divizate în partide: Rutenii au trei: ucrain, radical şi bătrîn, şi deşi sînt între ele deose-

biri de principii fundamentale, totuşi batjocura n'a fost încă avansată la unica armă de luptă:Nemţii se împart în naţionali şi creştini-sociali; Evreii—în naţionali, sionişti şi asimilanţi, dar lupta lor, oricît de aprigă ar fi, rămîne în cadrele bunei-cuviinţi şi nu periclitează interesele poporului. Singuri numai Rominii se fac de rîs înnaintea celorlalte popoare şi pierd şi puţina autoritate ce-o aveau la guvern. Dar mai tristă decît pierderea autorităţii în afară e descompunerea internă. Introducerea maselor poporului în viaţa politică a fost un pas bun, dar felul în care s'a făcut a fost greşit şi a nimicit şi puţinul moral pe care-l mai avea poporul nostru.

In loc ca să ridice poporul în sfere mai înnalte, dîndu-i o educaţie politică, agitatorii s'au scoborît ei în glodul plebei, în care au tras pe buni şi răi. Această tactică îşi arată deja efectele sale, şi ele vor fi în viitor şi mai rele. Prin lupta purtată, prin batjocurile gazetelor, prin agitaţia contra aceluiaşi politician, la care se mai adaugă şi proverbiala indolenţă faţă de interesele poporului, conducătorii noştri şi-au pierdut toată autoritatea în faţa poporului, dupăcum arată şi cazul Cîmpulungului, unde ţăranii nu vreau să primească candidatura nici unui intelectual, în curiile în care dispun ei de majoritate. Şi vai! de un popor ca al nostru, rămas fără conducători, cum de fapt a fost aproape şi pănă acum...

Dar nu-i numai atîta. In şirurile poporului nostru s'a dus prin aceste lupte, care au pătruns adînc în satele noastre, *demoralizarea şi conrupţia cea mai rea*. Pe vremea alegerilor, se nasc în sate partide, care se învrăjbesc şi se combat încă multă vreme dupăce candidaţii vrăjmaşi şi-au dat mîna şi luptă umăr la umăr pentru interesele lor. Desele adunări, care se fac în centre şi care ar fi dealmintrelea foarte salutare, decînd cu sufragiul universal, tot mai des şi la sate, au ca urmare beţii, bătăi şi procese. Din averea naţională sau din banii străinilor, care se scot pe urmă cu camătă însutită depe pielea poporului nostru, se risipesc sume colosale, pecînd o simplă şcoală froebeliană, într'o regiune periclitată de slavism, nu se poate deschide din lipsă de mijloace băneşti, şi pecînd puţinele noastre societăţi culturale stagnează din aceleaşi cauze.

In decursul ultimei campanii electorale, s'a întîmplat ca un sat întreg, Boianul, cu 5000 locuitori, să fie îmbătat de Evrei, în scop de a se putea nimici o adunare a partidului naţional.

Un sat întreg beat e, desigur, ceva cu totul nou, care în alte părţi nu se cunoaşte.

Evreii, care au jucat din propria noastră vină, în toate sciziunile partidelor romîneşti, un rol de frunte, s'au întrecu în ultimul timp pe ei singuri, făcîndu-ne de rîs în faţa lumii. Pecînd Evreii dela sate organizau adunările, plăteau beţiile, presa evreiască susţinea acţiunea pe cale publicistică. Nimic nu-i mai ruşinos decît acest amestec al străinilor în afaceri romîneşti. Nici un alt popor din ţară nu permite un astfel de amestec în

afacerile sale. La noi, un Evreu, Stekel, fost samsar, azi mare jurnalist, ne dictează în chestia bisericească; un altul, Menezel, un avocăţel, ne dictează la fiecare moment directiva; iar un al treilea, Klüger, un naufragiat, ne critică şi ne dojeneşte.

In urma acestei activităţi rodnice a conducătorilor noştri, am ajuns în unele districte la o conrupţie înspăimîntătoare, ca bunăoară în districtul Sucevii. Alegerile în astfel de districte costă, chiar cînd nu sînt contra-candidaţi, sumedenie de bani. O sumă de agitatori de profesiune trăesc numai din astfel de bani. Dar ceia ce este şi mai trist e că la sate începe a se forma o clasă de agitatori de profesie, fără convingere, care se pun în serviciul acelui care-i plăteşte mai bine.

Incă un rău, şi nu tocmai din cele mai mici, au aceste dese schimbări de front. O sumă de elemente parazitare, oameni fără ocupaţie serioasă, capătă în astfel de timpuri tulburate oarecare importanţă, încep să joace un rol, ba—horribile dictu—se avîntă şi la rolul de conducători şi educatori ai mulţimii. Lipsiţi de orice convingere, de orice principiu, ei slujesc pe acei care-i salariază, şi caută să mîne şi masele poporului spre strunga lor.

Aceste apariţii bolnăvicioase au ca urmare că elementele mai bune se retrag şi devin apatice; grosul intelectualilor nu mai vrea să ştie de nimic, văzînd că nu-i nici un principiu, nici o orientare, nici o consequenţă.

Autoritatea persoanelor angajate în luptă suferă peste măsură, toate eşind compromise, şi nu e îndepărtat timpul cînd astfel de persoane nu vor mai avea nici o trecere în faţa poporului,—şi e păcat, căci poporul nostru, deşi e popor inteligent, nu dispune totuşi de prea multe forţe cu experienţă în viaţa politică. Dacă lupta de persoane ar fi substituită prin una de principii, atunci şi sciziunile ar avea alte motive decît cele personale, atunci s'ar schimba şi armele de luptă, ajungîndu-se să fie mai civilizate.

Politica ultimilor ani e însă atît de puţin stabilă, sciziunile atît de frequente şi lipsite de o motivare temeinică, încît nimeni nu poate prevedea ce va aduce ziua de mîne. Deaici se explică şi răceala excepţională cu care s'a primit ultima împăcare, care a fost făcută contra sentimentului general, deşi la noi au fost, dealtmintrelea, totdeauna dispoziţii paşnice. Conducătorii partidului naţional au pentru această procedare o singură motivare, o motivare, ce e drept, temeinică: nu voiau să poarte responzabilitatea pentru nespusa destrăbălare, care ameninţa rîndurile noastre. Dar poate că nici efectul final, în cazul unei învingeri desăvîrşite, n'ar fi cumpănit nici pe departe pierderile suferite...

Nimeni însă nu poate spune cîtă vreme vom avea pace. Cei bine informaţi afirmă că atunci va fi pace, cînd fiecare amambiţios se va crede satisfăcut în ambiţiile sale. Aşa că se prea poate ca, azi deşi pace, mîne să avem un ziar nou, dacă nu chiar aceiaşi „Gazetă a Poporului" care, cu toată promisiunea dezidenţilor de a înceta, apare mai departe, foarte blîndă şi paşnică, cîntînd osa-

nale împăcării,—căci un redactor şi o cameră în subsol se găsesc uşor, iar dicţionarul pamfletelor e aproape complect.

Şi, pecînd lupta personală ajungea culmea, producînd forme nouă, necunoscute, înveninînd până şi viaţa familiară, marile probleme naţionale, sociale şi economice stăteau nerezolvate. Şi, pecînd gazetele noastre poporale inventau expresiuni nouă pentru batjocorirea adversarilor, Evreii ruinau economiceşte satele noastre, Rutenii ne cucereau regiunile mixte, iar Polonii, poporul cel mai bine organizat din Bucovina, ajungeau a treia naţiune.

Suma summarum: azi stăm mai rău decît oricînd. Discreditaţi în faţa lumii străine, dezorganizaţi şi pătrunşi de putreziciune până la măduvă, înnăuntru, poporul nostru se zbate în ghiarele peirii.

Şi poate n'avem motiv să jubilăm?!

Suceava, Octombrie, 1909.

N. M.

Scrisori din Basarabia.

Silueta lui P. A. Cruşevan.

Acum cinci luni mă găseam departe de Kişinău şi n'am putut înregistra, la vreme, în presa romînească, ziua de 5 Iunie, măcar că aşi fi dorit s'o semnalez cu litere de foc: aceasta e data morţei lui Pavel A. Cruşevan, cel mai marcant om, ridicat din sînul rominimii basarabene. Am fost, în ce mă priveşte, foarte enervat, cînd mi-a venit ştirea aceasta din Kişinău; sufletul mi s'a umplut de jale de soarta absurdă a unicei forţe intelectuale a noastre. Un lucru nu puteau nega chiar adversarii convinşi ai decedatului: capacitatea şi energia lui excepţională în domeniul jurnalisticei au fost un exemplu de muncă neîntreruptă de 24 oare, ziua şi noaptea, timp de 25 de ani, cît a durat activitatea lui de ziarist. Iar anii tinereţii lui s'au trecut în lupta pentru existenţă, ca un nuvelist meşter, dar... sărac. Scria ruseşte, şi nu ştia bine limba romînească. Cu atît mai mult dar mă cuprind fiorii, cînd mă gîndesc unde şi cum a fost cheltuită această forţă mintală, risipită! În loc de a fi mîndria noastră, numele lui Cruşevan a devenit blestemul Basarabiei.

*

Cruşevan nu şi-a supravieţuit, ci a murit tocmai la sfîrşitul carierei sale politice, cînd „liga poporului rus" se găsea deodată în plină decădere. A fost fondator al secţiei acestei ligi din Basarabia, şi nu i-a fost dat să vadă cum această societate criminal-patriotică joacă ultima carte şi merge cu paşi repezi spre peire. A fost demagog şi a murit în singurătate, cu toată ceata de caraghioşi, care-l înconjurau; le ştia bine preţul patriotismului lor sălbatec. Soarta lui cea severă i-a arătat pentru ultima oară dispreţul, cînd la 3 Iunie a căzut în alegerile municipale din Kişinău. N'a avut la aceste alegeri nici măcar triumful moral; partaşii lui au fost deasemenea zdrobiţi, şi Kişinăul a trecut în mînele unui bloc de progresişti ruşi, conservatori-moldoveni şi „oameni de afaceri". Acest bloc l-a omorît pe Cruşevan politiceşte, deci şi fizi-

ceşte, căci era lovitura cea mai straşnică pentru un om, care avea pretenţie de merite excepţionale înaintea tronului ţării, Basarabiei şi oraşului Kişinău. Cîntecul său de lebădă a fost ultimul articol plin de grandomanie, de indignare şi de îndoială în puterile de viaţă ale „ligei poporului rus".

Apoplexia i-a curmat viaţa. Reacţionarii locali i-au făcut funerariile cele mai pompoase; episcopul Serafim l-a înmormîntat în ograda mitropolitană; cortejul funebru a trecut mai prin tot Kişinăul, în prezenţa cel puţin a 20 mii de cetăţeni; cununi, telegrame, cuvîntări nesfîrşite... Dar trec lunile, şi astăzi vedem că e deja uitat de partizanii lui: pentru monumentul lui nu s'au strîns decît 300 de ruble; ziarul „Drug"—sufletul decedatului—ajunge la faliment... sic transit gloria... reacţiunii! Ea nu-şi găseşte nici sentimentele cuvenite pentru memoria conducătorilor ei!...

Pentru noi, Romînii Basarabeni, Cruşevan murise mai demult: încă din 1901. L-am perdut atunci fără nădejde de a-l mai regăsi, căci tocmai la 1901 devenise scriitorul şi oracolul mahalalelor ruseşti din Basarabia, atunci se ivise ca antisemitul devastator cel mai vestit din lume, şi, însfîrşit, tot atunci, începuse a refuza să se considere că e Romîn prin fire şi naştere.

*

Il ştiam bine pe vremuri. Băiat de 14—15 ani, primeam dela dînsul sfaturi şi cărţi de cetit. Şi, cînd am devenit, ca ziarist, adversar polemist al lui, mi-a fost atît de dureros!... Ii spuneam, îl întrebam în articole de multeori: „Cum să nu te doară inima, Pavel Alexandrovici, cînd auzi sunetul vorbei moldoveneşti, vezi chipul fratelui moldovan de lîngă barierile Kişinăului.. doina, doina ai uitat-o?"... Ii spuneam aşa în presa locală progresistă, deci şi „jidovită", dar nu-mi răspundea... îl durea în adevăr, şi deaceia niciodată nu mă pomenea în polemicele sale, nu mă amesteca cu „compania Jidanilor din Bessarabscaia Jizni"... Aceasta pănăce am început a scrie deschis romîneşte; atunci, acest om, care chiar lui Tolstoi i-a strigat în presă: „Eşti idiot!", a înţeles că a venit vremea să apere Basarabia de primejdia romînă, şi deci n'avea motive să se jeneze de un redactor, deşi acesta era Nour... acel care-i fusese odată micul amic...

Fiind înştiinţat că eu am vizitat la 1906 Iaşul, Cruşevan s-a năpustit cu o vehemenţă rară chiar pentru el şi cu un zgomot sălbatec asupra mea. Dovedise clar că sînt şpion romîn, că m'am dus în Romînia ca să primesc un ajutor de 15 mii de ruble pentru propagandă romînească în Basarabia, şi cîte nebunii de-al de acestea. A cerut guvernului să pună capăt uneltirilor „străine" şi să înlăture, în primul rînd, pe Nour din Basarabia. Absurdităţile acestea n'au avut, fireşte, nici o reuşită, şi atunci Cruşevan a trecut la ridicularizarea întregei mele activităţi ziaristice. Şi aici s'a arătat ca... bun zeflemist, dar

Ar fi prea hazliu acest lucru,
Dacă n'ar fi atît de trist...

*

Cînd, la 1906, mişcarea naţională a Basarabenilor scosese primul organ romînesc din această ţară—„Basarabia"—redactat la început de subsemnatul, Cruşevan s'a arătat atît de nesimţitor şi lipsit de tact faţă de noi, încît se aruncă deschis asupra întregului conţinut, caşi asupra singurului principiu de existenţă a ziarului, vociferînd—căci altmintrelea nu pot numi modul de a scrie cu ajutorul frazelor înfricoşătoare şi semnelor de exclamaţie—vociferînd în tonul de „caveant consules" şi învinuindu-ne acest ideal al antisemiţilor romîni că operăm la întuneric în chestia naţională, şi aceasta fiindcă eram banditţii romîni ai condeiului, plătiţi de guvernul romîn. Subînţelesul fiecăruia dintre articolele noastre fusese, după Cruşevan, pur şi simplu, deslipirea Basarabiei de Rusia... Tot aşa întîmpinase el şi „Viaţa Basarabiei", a mea.

Editat la 1907, în condiţii mult mai agravate, acest ziar se găsea sub „sabia lui Damocles", a denunţurilor cruşevaniste, căutînd „instigatori şi trădători", ca jertfă reacţiunii, după dizolvarea celor două Dume. Amintirea prieteniei noastre din trecut îl rănea sufleteşte pe Cruşevan, şi atunci el tăcea, dar, pornit odată pe drumul patriotismului rusesc, se arunca uneori cu noi forţe asupra mea. Din nu ştiu ce mustrare de cuget declarase într'o zi că polemica cu Romînii nu face două parale, căci sîntem mizerabili şi ridicoli,—nu merităm, deci, decît să fim subiecte pentru rubricele umoristice. Atunci a şi început a ridiculiza „grozav" pe subsemnatul, numindu-mă „Nour—Cap-de-Bour", al cărui strămoş, „fusese pe vremuri bărbier la universitatea din Roma"...

Vedeţi la ce „umor" s'a coborît talentatul Cruşevan, la ce jargon gazetăresc, urmărind tendinţa de a fi acela care „ridendo castigat mores" înaintea auditorului său de huligani ruşi din mahalalele muscăleşti din Basarabia, ţinîndu-se de burtă, rîzînd de „spiritele" oracolului lor... Limba romînească din scrierile noastre o ridiculiza deasemenea, deşi era demult deslipit de iubirea şi cunoştinţa graiului moldovenesc, neîntrebuinţînd decît pe cel rusesc de zeci de ani. Cînd dovedea, cu mare autoritate, că numai „Jidanii" zic „noştri", şi că Romînii, cum au apucat dela Romani, pronunţă „nostri"; cînd arăta „absurditatea" de a întrebuinţa, în literatura romînească, cuvinte cu rădăcină latină, căzînd astfel în contrazicere la fiecare pas; şi, însfîrşit, după o neroadă înşirare de obiecţiuni „critico-emoristice", cînd ridicole, cînd absurde, Cruşevan ne critica pe noi şi în versuri, ruseşti şi romîneşti. Invinuind pe d. Emanuel Gavriliţa, bătrînul nostru advocat şi oficialul director al „Basarabiei", că face propagandă pe la sate, d. Pavalache zugrăvia cum

Frunză verde de săcară...
Gavriliţa cu ghitara
A sosit la noi în sat,
A sosit şi ne-a cîntat:
Hai să dăm pe Ruşi afară,
Că se vîr la noi în ţară?!

Alungaţi-i, ca pe cini:
Noi sintem aici stăpini!

şi cum „Moldovenii" îi răspund lui Gavriliţa:

Impăratului supuşi,
Nu vom vinde noi pe Ruşi!...

Ce patriotism rusesc la moldovenimea basarabeană!...

Drept răspuns la un articol al meu avînd sfîrşitul următor (din Goga):

Eu sara să-mi adun sătenii
Şi să li spun din carte
Că sînt din neam împărătesc, etc.,

Cruşevan scria (pe ruseşte):

„Astfel Cap-de-Bour al nostru aşteaptă ceasul cel fericit, cînd el va aduna în jurul său pe toată prostimea moldovenească din Basarabia, care, încîntată de fabule fantastice asupra originii sale împărăteşti, îl va alege ţar şi îi va cînta:

Să trăiască Alexei,
Ţar romîn şi Berendei!
Te-ar mînca vătămătura:
Ai bun gust şi dinţi în gură!
Ştie bine Alecachii
Unde iarna petrec racii!...

Vedeţi: „Berandei" e un cuvînt foarte ridicol pentru Ruşi prin însăşi sunarea lui, iar „gust în gură" şi „racii petrec iarna"—aluzii directe la poftele mele de trădare, frumos plătite de „cei de peste Prut".

*

Nu pot afirma că Cruşevan n'a iubit ţara şi poporul, dar le iubea ca *totul* în lume, în mod denaturat, *antinatural*. Caşi cei maghiarizaţi din Ardeal, el tăgăduia chiar numărul real de Romîni din Basarabia. In scrierile lui din ultimii 15 ani nu găseşti nicăeri vr'o indicare asupra Basarabiei, ca o ţară de plugari *romîni*. Cu sufletul liniştit privea el cum moldovenimea căuta să se strămute, cu satele, la locuri nouă—în Siberia, Caucazia, Amur—ca să scape de obijdele şi sărăciile din baştină, pricinuite de puhoiul veneticilor. Nu-şi dăduse seamă nici de groaznicul întuneric, care cuprindea şi-l cuprinde pe poporul nostru înstrăinat, prin munca căruia a putut să ajungă... rus. Nu tăgăduia defel origina lui de Romîn, dar stăruia mult să dovedească că moldovenimea basarabeană se aşezase pe terenurile vechi slavone şi că prezintă un element slavonizat atît de tare, încît nu mai trebue să punem vîrf faptului istoric de rusificaţie deplină.

Discuţia serioasă cu el în aceste chestii era inutilă, pentrucă, în locul argumentelor sănătoase, el ne poftea... la puşcărie, ca trădători ai patriei. Devenind cu vremea tot mai străin sufleteşte poporului şi puţinilor intelectuali romîni locali, Cruşevan visase moldovenimea tunsă binişor à la Russe, deşi ne încredinţase că prin rusificaţie nu se spune nicio vorbă de zdrobire, ci numai de *supuneue simplă* şi binefăcătoare. Mijlocul barbar, de care se servea spre a întreţine propaganda rusească printre Moldoveni, a fost ura antisemită şi propovăduirea devastărilor evreeşti.

Ruşii nu susţin concurenţa Evreilor în această ţară, şi Moldovanul în faţa Evreilor-negustori a rămas acelaşi ca acuma 100 de ani, în umbra satelor „sub codru". Deaici, între altele, izvorăşte şi antisemitismul lui Cruşevan. Zdrobirea Evreilor ar însemna la noi victoria rusificaţiei.

Voiu mai arăta încă cîndva şi alte laturi ale acestei colosale figuri de renegat.

Kişinău, Octombrie, 1909. **Alexis Nour.**

Scrisori din Ardeal.

Adunarea generală a Asociaţiunii la Sibiu.—Conferenţa lui Agirbiceanu.—Goga.—Congresul naţional bisericesc.—Serbările centenare.—Prigoniri.

De două săptămîni Sibiul este centrul unor serbări şi lupte culturale cum nu s'au mai înregistrat în istoria vieţii Romînilor din Statul Ungar. Pentru întăia oară serbăm şi noi un centenar, căci atît de săraci am fost şi sîntem în ce priveşte bărbaţii celebri şi atît de grele împrejurări ne-au stînjenit, încît abia am putut serba centenarul naşterii lui Şaguna.

Seria serbărilor a început, dealtfel, înnainte de a se deschide congresul naţional bisericesc. Ca un omagiu adus memoriei lui Şaguna, Asociaţiunea, *întemeiată şi ea de marele arhiereu*, şi-a ţinut adunarea generală în Sibiu, aşa că, deja cu trei zile înnaintea deschiderii congresului naţional bisericesc, Sibiul era plin de Romîni, veniţi din toate părţile la adunarea Asociaţiunii, unde primul discurs a fost rostit în amintirea lui Şaguna. D. Andrei Bîrsan, preşedintele Asociaţiunii, în cuvinte pline de o duioasă pietate, a arătat meritele neperitoare, pe care şi le-a cîştigat Şaguna pe terenul cultural şi prin înfiinţarea Asociaţiunii, al cărei prim-preşedinte a fost. Un alt moment important a fost conferenţa literatului preot *Agîrbiceanu*, care a constatat cu regret şi a dovedit cu exemple că în sinul neamului nostru încep să se formeze diferite clase, sau *caste* distincte, care, formîndu-şi fiecare un nou fel de viaţă, slăbesc legăturile ce trebue să existe între noi pentru a putea rezista culturii străine, care ne ameninţă, şi contra prigonirilor de tot felul la care sîntem expuşi. Presa de aici a dat o deosebită atenţie problemei pusă în discuţie de d. Agîrbiceanu, care nu s'a mărginit numai să constate răul, ci a indicat şi *mijloacele de a combate acest rău*, care s'a ivit în societatea noastră. D-sa, şi noi toţi, nu admitem între noi decît o singură aristrocaţie: aceia a *intelectualilor*, şi condamnăm răul obicei al multora, care, ajungînd la o stare materială mai bună, se socot aristocraţi şi se jenează a lua parte la manifestaţiunile vieţii naţionale, alături cu ţărănimea din care ne tragem toţi.

*

Poetul *Goga*, care se decisese a face jertfa să intre în politică, luînd conducerea „Luptei", neajungînd la înţelegere cu factorii competenţi, nu se mai duce la Budapesta, ci, luîndu-şi concediu dela Asociaţie, al cărei prim-secretar este, e vorba să plece în străinătate, şi anume la Paris. Desigur că acest centru strălucit cultural al lumii întregi va lăsa urme adînci în sufletul poetului. Atît cunoştinţile ce va cîştiga, cît şi impresiunile puternice, cărora le va da expresiune în poezii, vor îmbogăţi literatura noastră.

Direcţia „Luptei" a fost, dealtfel, încredinţată vechiului luptător naţional, dr. Vasile Lucaci, încontra căruia procurorul intentase demult proces, pentru un articol publicat în acest ziar. În una din şedinţile recente ale sale, Camera a şi suspendat dreptul de imunitate al deputatului dat în judecată, şi astfel părintele Lucaci, care a stat de trei ori în temniţă, poate să ajungă iarăşi la Seghedin.

*

Congresul naţional bisericesc s'a deschis, dupăcum am anunţat, în ziua de 1/14 Octombrie, fiind de faţă 80 deputaţi mireni şi din cler. I. P. S. S. Mitropolitul Meţianu, în vorbirea de deschidere, a arătat gravele împrejurări prin care trece biserica noastră naţională, ameninţată din partea guvernului, care a făcut şi legi despotice şi a emis şi ordonanţe ilegale. A făcut apel la toţi factorii care constitue biserica vie, spunînd că numai prin concordie şi printr'o luptă bărbătească se poate salva marea instituţiune întemeiată de mitropolitul Şaguna.

A douazi, formalităţile fiind terminate, s'au ales secţiunile (senatele) şi s'a împărţit materialul asupra căruia se va desbate şi hotărî (dupăce întăi se va fi studiat totul în sînul comisiunilor).

Serbarea centenară propriu zisă s'a petrecut la Răşinari, o comună frumoasă la poalele munţilor din preajma Sibiului, unde este cavoul marelui mitropolit. Dela Sibiu şi până la Răşinari, distanţă de 10 km., duminică dimineaţă (6/19 Oct.) nu vedeai de cît trasuri, în care mitropolitul şi cu alţi demnitari bisericeşti, membrii congresului şi alţi fruntaşi ai neamului se duceau la Răşinari, unde în biserica cea mare s'a servit parastas. Veniseră pentru acest prilej numeroşi ţărani din mari depărtări, şi delegaţiuni multe. Adîncă impresie au făcut delegaţiunile studenţeşti dela Braşov şi Blaj. Aceştia din urmă au depus o coroană de stejar, iar într'o cutiuţă, legată cu panglică de coroană, era o bucăţică din piatra crucei lui Iancu, pe care, anul trecut, mîni sacrilege maghiare au sfărămat-o cu dinamită.

Dintre discursurile rostite puternic a fost cel rostit de părintele dr. Lucaci, care, în numele comitetului naţional şi al deputaţilor romîni din parlament, a adus elogii memoriei lui Şa-

guna, care a fost nu numai un mare mitropolit, ci, mai presus de toate, şi un ilustru bărbat politic şi un naţionalist neintrecut.

Guvernul maghiar n'a lăsat să-i scape nici acest prilej, fără a se face de ris. A trimes la Răşinari 80 de jandarmi, care au mers cu obrăznicia până acolo, incit au oprit in drum trăsura mitropolitului şi au silit pe vizitiu să scoată din coama cailor panglicuţele roşii, galbene şi albastre, ca nu cumva Statul Ungar să se prăbuşească sub violenţa acestei demonstraţiuni a.... cailor. Şi-au dat, deasemenea, osteneală să caute in chipiurile tuturor celor 270 studenţi romini, veniţi din toate părţile, care, Doamne fereşte!, ar fi putut să ascundă o bucăţică de tricolor in chipiu. S'a făcut mult haz de această ridicolă măsură a guvernului.

*

A făcut mare impresie şi s'a comentat viu acel pasaj din vorbirea părintelui Lucaci, in care, arătindu-se demnitatea şi curajul lui Şaguna, s'a făcut o apropiere privitoare la purtarea episcopului dela Arad, dezaprobindu-l că s'a dus la cunoscuta serbare kossuthistă. In congres, s'a făcut şi o interpelare in chestia aceasta, iar fostul deputat dr. N. Comşa din Selişte şi actualul deputat dr. Aurel Vlad, membri ai Congresului, in semn de protestare contra episcopului dela Arad, pe de o parte, au zădărnicit ca o delegaţie a Congresului, cum se obişnuia in trecut, să se ducă să salute pe episcopul de Arad, şi n'au primit nici invitarea mitropolitului de a merge să stea la masă cu episcopul. Intreaga generaţie tinără aprobă această atitudine a neuniţilor deputaţi. „Tribuna", deja cu citeva zile innainte, agita in acest sens. „Lupta", deasemenea!

*

O altă chestie, care frămîntă spiritele, este neconfirmarea episcopului dr. Bădescu dela Caransabeş. Mihnirea e mare indeosebi, pentrucă e lucru dovedit: însuşi mitropolitul a contribuit ca ministrul să nu propună împăratului confirmarea. „Tribuna" a publicat in privinţa aceasta un document indiscutabil: scrisoarea, pe care prim-redactorul „Telegrafului Romin", d. Păcăteanu, a scris-o părintelui Bădescu *in numele mitropolitului*, cerîndu-i să nu candideze, căci mitropolitul şi aşa nu are să-l recomande spre confirmare.

In felul acesta, mitropolitul voia să inlesnească alegerea arhimandritului Hamza, care la Arad a căzut de trei ori, deşi a fost sprijinit de mitropolitul.

La Karansabeş va fi încurind a treia alegere; de data aceasta lupta va fi încă şi mai înverşunată de cum a fost la cele două alegeri de până acuma.

*

Dealtfel, in congres s'a discutat chestia *infiinţării a trei episcopii:* la Temişoara, Cluj şi Oradia-Mare. In principiu, toţi ar fi de o părere; in ce priveşte însă realizarea practică, sint mari greutăţi.

Intăi de toate, lipsesc banii necesari; dar mai important e faptul că, pentru a face o nouă episcopie, *ar trebui să se revizuiască Statutul organic*, iar in împrejurările actuale nu e nimeni de părere că ar fi oportun să se procedeze la revizuirea Statutului organic, dind prilej guvernului unguresc să ne impună te miri ce schimbări nefavorabile pentru biserica noastră naţională.

*

In ce priveşte hotărîrea privitoare la catehizarea in limba maghiară, Congresul n'a adus încă vot până acuma. E însă absolut sigur că *se va protesta unanim încontra odioasei ordonanţe a ministrului Apponyi.*

Ordonanţa nici n'a fost aplicată nicăeri, şi abia dacă s'a găsit cite un preot inconştient, ici şi colo, care să o execute.

*

Procesul cel mai nou de presă s'a intentat contra „Telegrafului romin", pentrucă a reprodus memoriul medicilor din Rominia.

Octombrie, 1909. **Ioan Russu-Şirianu.**

Miscellanea.

EPILOG.

D. Duiliu Zamfirescu scrie în ultimul număr din *Convorbiri Literare* un „Ultim cuvînt", care se isprăveşte cu următoarele vorbe:

„Prin urmare am sfîrşit cu toţi domnii aceştia".

Iată cum a sfîrşit („prin urmare"):

D. Zamfirescu, bizuindu-se pe lipsa de memorie a publicului cetitor, zice că reaua *noastră* credinţă îl „dispensează de a urma mai departe o polemică, care ar fi putut să devie literară şi nu e decît iritantă"...

Cetitorul însă îşi aduce aminte cu ce urbanitate am început noi polemica, atunci cînd am luat act de insultele pe care d. Zamfirescu ni le-a adus în Academie.

.... Mai departe, d. Zamfirescu se apără de plagiat.

„Trebue să fie cineva mărginit, zice d-sa, ca să scrie romane cu *citaţii* sau cu hărţi"...

Ne pare rău că trebue să întrebuinţăm cuvîntul, dar, în apărarea aceasta, d. Zamfirescu comite un nou *plagiat*.

D. Zamfirescu plagiază pe domnii dela *Convorbirile Critice*, care, apărînd pe d. Teohari, plagiatorul lui Bergson, au susţinut că, revista domniilor-lor fiind curat *literară*, nu-şi pot permite pedantismul de a întrebuinţa ghilemete şi de a pune note sub text, în care să se arăte izvorul citaţiei..

Apoi, dacă e aşa, nu este lucru mai uşor decît să scrii romane şi să colaborezi la reviste curat *literare*...

.... D. Zamfirescu a sfîrşit cam lamentabil polemica cu noi. Vorbind şi noi în limbajul aristocraţiei romîne, am putea spune că şi-a sfîrşit polemica *en queue de poisson*....*

*—*Adaos la corectură.*—Primim în ultimul moment „Convorbirile Literare" depe Octombrie, în care,—după 7 luni dela pronunţare, după 6 luni dela publicarea în broşură, după 2 luni dela publicarea... răspunsului d-lui Maiorescu,—se publică, însfîrşit, discursul d-lui Zamfirescu! Au ţinut cam mult negocierile diplomatice, dar însfîrşit noul ministru a repurtat un succes, primul său succes diplomatic.—Şi cînd te gîndeşti că Alecsandri, cel terfelit în acest discurs, a pus umărul la înjghebarea Junimii şi a Convorbirilor, şi cînd te gîndeşti cît era de adulat Alecsandri la Junimea—pecînd trăia... şi Junimea şi Alecsandri! Nu simte oarecare melancolie d. Maiorescu?

CESARE LOMBROSO.

Italia a perdut, luna aceasta, pe unul din cei mai renumiţi din oamenii săi de ştiinţă, pe Cesare Lombroso. Era născut la Verona, la 1836, dintr-o umilă familie evreiască. Studiile lui strălucite l-au făcut să ajungă, foarte de vreme, profesor la universitatea din Pavia, apoi la acea din Turin. După multe şi stăruitoare cercetări, a publicat la 1888 opera sa „Omul criminal,—studiu antropologic şi medico-legal", operă care a stîrnit un mare sgomot în întreaga lume ştiinţifică şi care poate fi considerată ca manifestul şcolii antropologice criminale italiene. Cu această operă, o nouă ştiinţă, bazată pe studiul pozitiv şi minuţios al anomaliilor psihice şi fiziologice ale criminalilor, îşi face apariţia, ştiinţă menită să transforme Dreptul penal, cu vechiul său fundament metafizic, şi să-i impună cel puţin o parte din concluziile sale.

Ideile conţinute în această operă a lui Lombroso, caşi în acele care au urmat după ea, au fost şi sînt viu combătute.

Ochiul priceput şi ager al multor oameni de ştiinţă a descoperit în toate operele sale, şi în „Omul de geniu" mai mult decît în celelalte, atît erori numeroase şi incontestabile, cît şi exagerări vădite. Opera sa criminologică a impus însă totdeauna adversarilor serioşi, şi un Gabriel Tarde i-a admirat forţa şi demnitatea, recunoscînd masa enormă de observaţii ingenioase şi perseverente ale savantului italian.

Opera lui este şi va fi din ce în ce mai multă depăşită de cercetările prezente şi viitoare şi de eternul mers progresiv al ştiinţii, dar, în evoluţia criminologiei şi în domeniul practic al legislaţiei penale, numele său nu va fi uitat niciodată şi va reprezenta totdeauna un însemnat moment.

DOMNUL A. C. CUZA „LIBER-PANSOR"...

D. A. C. Cuza profesează cîteva concepţii, pe care, fireşte, le crede adevărate şi menite să îndrepte toate relele acestei ţări.

Şi d. A. C. Cuza vrea să se acrediteze că n'a avut niciodată alte concepţii asupra lumii şi a vieţii, decît acelea pe care le profesează azi.

D-sa nu se mulţumeşte însă cu atîta: Dela înnălţimea imutabilităţii sale, asvîrle fulgere asupra tuturor acelora care, altădată, au crezut altfel decît cred astăzi.

— Ce spuneai acum 18 ani? te întreabă inchizitorial d. Cuza,— şi, dacă spuneai, ori i se pare că spuneai altfel, d-sa îţi aruncă tot disprețul şi nu-ţi dă voe să fii sincer, *pentrucă* acum 18 ani spuneai, ori i se pare că spuneai altfel.

Aşa, d. Cuza fiind sigur că toate nenorocirile acestei ţări se datoresc *ateilor* şi *socialiştilor* de altădată şi că toată scăparea va veni dela *creştinii naţionalişti* de acum,—nu încetează a proclama lunar că d-sa, *decînd e*, a fost *creştin* şi *naţionalist* şi că numai în d-sa e scăparea ţării; pecînd alţii, ca foşti atei şi socialişti, sînt o primejdie pentru viitorul acestei ţări, sînt compromişi pentru eternitate.

D. A. C. Cuza e atît de mult creștin și naționalist dela inceputurile sale, decind a putut articula primele cuvinte; d. A. C. Cuza atit de mult n'a fost niciodată ateu și socialist, incit nu poate vorbi de atei și socialiștii de altădată, fără o supremă răutate și ironie.

„Și pecind acest proces de instrăinare a pămintului strămoșesc „era pe cale de a se indeplini, zice d. Cuza, „intelectualii" noștri—lu-„minătorii națiunii—propovăduiau: **ateismul***, **cosmopolitismul, so-„cialismul, radicalismul, estetismul pur**,—doctrine protivnice naționali-„tății, sterilizatoare a oricărei acțiuni romînești.

„Astăzi ne aflăm incă sub inriurirea fermentului acestor idei di-„**solvante**: drojdia propagandelor otrăvite incă nu s'a așezat, turburind „limpezimea ideilor noastre conducătoare.

„Mai sint o mulțime de „**liberi-pansori**", de **cosmopoliți**, de „**socialiști**, de **radicali**, de **pur-esteți** universali,—pentru cari nu există: „nici **Dumnezeu**, nici patrie, nici națiune". (A. C. Cuza, *Naționalitatea in artă, Prefață*).

Va să zică d. A. C. Cuza n'a fost dintre acei „intelectuali" (in ghilimete) care propovăduiau **ateismul**, etc. (cu litere grase), n'a fost dintre acei „**liber-pansori**" (cu ghilmete și litere grase), vinovați că și „astăzi ne aflăm incă sub inriurirea fermentului acestor idei disolvante"!!

Dar iată că d. A. C. Cuza iși publică versurile la Vălenii de Munte. In versurile sale observăm mutilări și omisiuni, ceia ce ne face să deschidem revista ateistă și socialistă „Contemporanul", revista „li-**ber-pansorilor**", pe care d. A. C. Cuza ii stringe in ghilimetele ironiei d-sale obosite..

Și explorația noastră prin „Contemporanul" nu e fără folos. Nu numai că găsim pe d. A. C. Cuza colaborind asiduu cu **atei** și **socialiștii**, cu „**liber-pansori**", care „au otrăvit", etc., ci descoperim in d. A. C. Cuza un „**liber-pansor**" de forță, poate cel mai „**liber pansor**" dintre „**liberii-pansori**" dela „Contemporanul".

Ascultați:

D. A. C. Cuza, pe care l-a obsedat intotdeauna ideia morții (care pe-atunci era la modă), ia măsuri pentru „a doua inviere":

Și dați-mi de pomană, basmale, testemele...
Așa ordonă cartea religiunii mele;
Purtați-mi parastase,
Plătiți exact la termen părintelui Ghenade
Rugindu-l inc'odată, să fie cum se cade
In ceriu să nu m'apese...

Dați undelemn de Nizza la sfintele biserici,
Primit să fie darul;—clustiților miei clerici
Le place mult salata...

*—Respectăm toată orgia de litere grase și de ghilmete din textul d-lui Cuza.

Dați vin; aceasta iaste evlavie adincă
Colive dați, pe care aice le minincă
Și-n ceriu promit resplata...
(*A doua inviere*, „Contemporanul", I, pg. 245).

Ascultați mai departe:

D. A. C. Cuza iși aranjează ingroparea. D-sa face mai multe recomandații: să nu i se pună cruce, să se alunge o femee imbrăcată in haine negre (=iubită), pentrucă i-a otrăvit traiul cu „neagră inșelăciune", etc. Va interesa insă următoarea cerere ce face prietenilor săi:

La mormintul meu prieteni lăsați popii toți să vie
Dar le spuneți că 'n viață gindul meu a fost **ateu**
C'am privit religiunea ca o **goală comedie**,
Spovedania **minciună** și prohodul ca **prostie**,
Și că cerul pentru mine a fost **fără Dumnezeu**...
(*Mormintul meu*, „Contemporanul", II, pg. 688).

Se poate mai „**liber-pansor**"?

Și dacă unia, veniți după d. Cuza și cetindu-i versurile sugestive, au devenit și ei „liberi-pansori", care au „otrăvit" etc. și asupra cărora cade „răspunderea de starea de azi" etc.— nu se simte vinovat și d. A. C. Cuza, acest profesor de „**liber-pansism**"?.

Și acum face pe smeritul, pe monahalul, d. A. C. Cuza.—Prefața cărții sale despre „Naționalitatea in artă" o datează:

Iași, in ziua sfinților Arhangheli 1905. A. C. Cuza.

Foarte bine, deși cam.... neobișnuit. Foarte bine! Și-a schimbat concepțiile. Și-a renegat „**liber-pansismul**". Bine a făcut! Desigur, **ateismul** este o concepție naivă, iar chipul in care l-a exprimat d. Cuza și mai naiv.

Dar pentruce acest propagandist al „**liber-pansismulu**", iși bate joc de foștii „**liberi-pansori**" cu așa ton, că parcă d-sa decind lumea și-a datat scrierile din „ziua sfinților Arhangheli"?.

Acum, in zădar veți căuta poeziile citate mai sus, și altele de aceiași natură, in volumul de versuri de curind apărut. D. Cuza le-a făcut uitate in „Contemporanul", le tăinuește... Și-i dă 'nainte cu ghilmetele impotriva „**liber-pansorilor**"!...

Ce *liber—... farsor!*

TEZA DE DOCTORAT A D-LUI G. PASCU.

In ziua de 9 Octombre curent, colaboratorul nostru d. G. Pascu ș-a trecut, la Universitatea din Iași, doctoratul in filologie cu o teză tratind *Despre Cimilituri, studiu filologic și folkloric, partea I.* Asupra acestei teze d. profesor A. Philippide, raportor, s-a exprimat in chi-

pul următor: „Lucrarea d-lui G. Pascu este un studiu atît de complect și de original asupra cimiliturilor romînești, precum, după știrea noastră, un altul nu există asupra aceluiaș subiect în nicio literatură".

„MARTIRII".

Cetim într-o publicație naționalist-democrată:

1) „D. Polițai al orașului Th. Anastasiu, delegat al prefectului „Dimitriu, care era dus la inaugurarea unei școli din județ, ne-a însoțit „pretutindeni, **fiind de o deosebită amabilitate cu noi**" (pag. 759).

2) „Aceasta este viața care am trăit-o noi la Vălenii de Munte în „timp de o lună de zile. Și am crezut că e bine, ca să știe cît mai „mulți, că nu se pune acolo la cale nici răsturnare de guverne (fie li- „niștiți politicianii), nici conflicte internaționale (doarmă cași până a- „cum pe amîndouă urechile, diplomația noastră). *Patria și Cultura „națională*, aceasta este deviza și a profesorilor și a ascultătorilor dela „Vălenii de Munte.

„Ori dacă și acest crez amenință siguranța statului, atunci... la a- „nul **concentreze-se acolo măcar o companie de jandarmi — care să „stirpească cuibul acela de... anarhiști**" (pag. 767).

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Veronica Micle. *Poezii.* Biblioteca Șaraga „Autorii Romîni", Iași.

In micul volum de versuri al Veronicăi Micle nu vom căuta înzădar idei, căci ideile cer reflexiune și toată poezia ei e numai sentiment, și anume numai dragoste. Glasul patimii sale e plin de sinceritate, o sinceritate care învinge, adeseori, greutățile formei ușurele și banale, găsind accente pline de adevăr și de putere. Mai presus însă de toate ea rămîne „muza" unicului nostru Eminescu. Ca eroul lui Anatole France din „Le lys rouge", avem impresia că ea e numai materia din care-și făurește artistul „visul", visul dragostei lui și a dragostei tuturora, și ne întrebăm, cu el, ce importă materia din care e turnată divina formă, creațiunea de artă. Pentru noi, Veronica Micle e nebuna, dulcea „floare albastră", e „minunea cu ochi mari și mînă rece", apariția atît de fragedă, încît se aseamănă cu floarea albă de cireș, „crăiasa dulce din povești, cu ochii mari și umezi, cu zîmbet de copil!"

De-ai fi scris sau nu versurile tale drăgalește uneori, simțim totuși că

Ai fi trăit în veci de veci
Și rînduri de vieți
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț.

Un chip de-apururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zîne ce străbat
Din timpurile vechi!...

Privind chipul din fruntea volumului, de o frumuseță și o grație atît de feminină, mă întreb—adică, nu mă mai întreb—la care din aceste două forme ale gloriei — „poetă" sau „muză" — ar fi rîvnit mai mult Veronica Micle!...

*

Th. D. Speranță. *Scriitorii vechi.* Biblioteca pentru toți (No. 500). București.

Ceia ce lovește atenția cetitorului este, în primul loc, numărul *500*, imprimat ca o enigmă pe foaia roșie a micului volum. E, în adevăr, al 500-lea volum din „Biblioteca populară pentru toți" a d-lui Alcalay și, cînd ne gîndim că mai sînt încă atîtea alte bibliotecî, în ediții eftene, care toate propășesc, nu se poate să nu fim mișcați: în mijlocul atîtor critice severe și tînguiri amare la adresa publicului nostru cetitor—aceasta e primul îndemn de încredere și nădejde în viitor, semnul cel mai sigur că se prinde și la noi gustul pentru cetit. Păcat numai că această școală de cultură populară e lăsată, de cele mai multe ori, sub conducerea celui mai capricios, mai fantastic și mai lipsit de logică director, hazardul,—ceia ce nu e tocmai o o condiție prielnică pentru o cultură temeinică. Așa, de pildă, dacă s-a început a se scrie despre „scriitorii vechi", ar trebui să ni se dea mai multe numere consecutive, în care acești scriitori vechi să fie evocați în povestiri însuflețite și portrete vii, cu citații numeroase și bine alese, și nu sub forma rece, didactică și rebarbativă a manualelor didactice. Publicului îi place poveștile, și dacă nu mai cetește cu atîta patimă „Cele o mie și una de nopți", totuși caută, în literatura și știința de azi, același simțimînt viu, pe care, cu simplicitatea lui de odinioară, îl găsea în minunatele povești. Ilustrațiile din volum, acel chip de boer vechiu

al lui Ienăchiță Văcărescu, profilul lui Anton Pan și elegantul portret de senior din secolul al XVIII-lea al lui Antioh Cantemir, te fac să te gîndești la o lanternă magică a trecutului și să dorești cu multă rîvnă un vrăjitor, care să aibă darul de a te strămuta în acele vremuri, cu poveștile lui însuflețite. Păcat că d. Speranță nu e un așa vrăjitor!

*

Emile Augier. *Guérin notarul.* Comedie în cinci acte. Traducere de I. Al. Brătescu-Voinești. Biblioteca Teatrului Național. Editată de Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva", București.

Publicul bucureștean cunoaște această comedie „vieux jeu", dar care a păstrat farmecul veșnicei tinerețe atît în original, cît și în minunata traducere a d-lui I. Al. Brătescu-Voinești, darul de a ține interesul nostru într-o veșnică ațițare în timpul celor cinci acte, secretul de a ne înduioșa și a ne mișca, făcîndu-ne să credem încă în atîtea lucruri frumoase și mîngîietoare, pe care ni le interzice scepticismul nostru înrădăcinat. Imposibilitatea de a crede e învinsă aici de știința acestui scriitor de a împodobi viața și oamenii cu forme ce ne sînt scumpe, pentrucă ele ating părțile generoase din sufletul omului. Se putea să aleagă o altfel de piesă Brătescu-Voinești? Și ce plăcere să auzi pe scenă o limbă atît de curată, de firească și de mlădioasă! O limbă familiară tot atît de departe de trivialitatea limbagiului de toate zilele, cași de afectația nesuferitului limbagiu obișnuit pe scenele noastre, o limbă romînească în care se face spirit cu o libertate și o vioiciune franțuzească, în care se pot spune lucrurile cele mai delicate și mai greu de spus cu o fineță, cu o ușurință, care le suggerează, fără să atingă gustul cel mai susceptibil, un joc, în fine, care seduce și prin grația, și prin ușurința cu care învinge dificultățile.

O asemenea traducere e o adevărată operă de artă, și nu o putem da ca exemplu altor traducători, căci e descurajantă!

I. S.

***

Titus Georgescu. *Despre doctrina religioasă a lui Herbert Spencer.* București, 1909.

Intre numeroasele teze de licență în teologie, pline de discuții dogmatice și sterile, scrise mai totdeauna într'un stil imposibil, lucrarea d-lui Georgescu merită să fie remarcată pentru erudiția întinsă și serioasă a autorului, și pentru stilul său îngrijit. Și dacă ea nu strălucește prin originalitatea cugetării, tendințile sale sînt desigur interesante. In prefață, autorul mărturisește, obstacolele pe care le-a întîmpinat din lipsa unei pregătiri filozofice, fără de care o cultură teologică solidă e cu neputință.

D-sa crede că „o parte cel puțin din adevărurile religiei pot fi întemeiate pe știință, și, dacă o modernizare a religiei prin știință e un deficit pentru religie și o trădare pentru știință, ca orice compromis, o modernizare a religiei pe știință, adică o demonstrare științifică a adevărurilor religiei, susceptibile de o atare demonstrație, pe lîngă cele pur metafizice de pănă acum, e o cerință imperioasă, față cu progresul științific al spiritului vremii".

In prima parte a lucrării, autorul expune și rezumă doctrina incognoscibilului, din partea întăia a Primelor Principii. In a doua parte, expune doctrina religioasă a lui Spencer, așa cum aceasta reesă din studiile sale asupra originii și evoluției instituțiilor religioase, studii cuprinse în operele lui sociologice. Deși cam greoae și abstractă, această expunere e fidelă și clară. A treia parte a lucrării o formează încercările critice ale autorului asupra doctrinei incognoscibilului și a ideilor religioase ale filozofului englez. Cu ajutorul lui Boutroux, d-sa scoate

în lumină contradicția care se găsește în opera lui Spencer între existența incognoscibilului și evoluția instituțiilor religioase, și arată dificultățile metodei obiective în domeniul moral. Contrar lui Spencer și lui Boutroux, autorul crede inacceptabilă o împăcare între ideia de cauzalitate naturală și acea de revelație și de supranatural. „Supranaturalul întrece și domină cauzalitatea, o armonizare sau o răsturnare de raporturi în sens invers, e o eroare filozofică și o erezie teologică în același timp. Există un Dumnezeu stăpîn pe legile firii, iar nu stăpînit de ele. Religia nu are o origină naturală, ci supranaturală și divină." D. G. are fericita inspirație—și am putea spune bunul simț—de a nu încerca să justifice această afirmație cu argumente de natură intelectuală, căci, după cum spune d-sa în prefață, „religia nu e în esența firii sale o chestie de raționament și de calcul logic, ci de simțire vie și profundă." Examinînd dacă incognoscibilul lui Spencer poate fi considerat ca un ideal religios, d. G. susține că, dacă acest incognoscibil e o pură negație abstractă, care nu se poate conceptualiza, ci numai reprezenta simbolic, nu avem dreptul să privim dogmele religioase, care și ele sînt concepții simbolice, ca ilegitime și iluzorii. Acestea nu pot și nu trebue să fie judecate numai din punctul de vedere al rațiunii pure.

„A judeca dogmele în mod rațional și logic, e tot una cu a raționa în fața unei opere de artă, pe care trebue s'o simți și s-o reprezinți imaginar, mai presus de toate, e a substitui raționamentul rece construcțiilor imaginare și sensibilității afective, ceia ce nu va să zică alteeva decît naufragiul tuturor capacităților sufletului omenesc, în marea moartă a rațiunii."

Incognoscibilul lui Spencer, fie el ideia ultimă la care conduce analiza ultimelor cunoștinți pe care le posedă spiritul omenesc, fie afirmarea spontană a conștiinței noastre morale, nu poate avea, după părerea sa, un fundament pozitiv, decît în ideia de Dumnezeu. „Ideia abstractă de absolut și conștiința vie a lui sînt două aspecte numai, două modalități de manifestare, prin care se destăinue spiritului omenesc acelaș unic, suprem și etern absolut al firii, Dumnezeu". La această afirmație autorul nu a ajuns, după cum el însuși o recunoaște cu sinceritate, decît prin ajutorul logicei sentimentelor, acea logică care, după cum a arătat cu atîta putere Ribot, nu se conduce decît de principiul finalității, ignorînd complect pe acel al contradicției. Pe acest teren subiectiv, de domeniul psihologiei și al biologiei, orice discuție intelectuală e desigur zădarnică, și poziția autorului rămîne inatacabilă. Curios și interesant e că d. G., cu multă prudență și abilitate, lasă fără de răspuns, următoarea întrebare, care se pune, la sfîrșitul acestei lucrări, chiar fără voia noastră: Acel Dumnezeu, fără de care absolutul rămîne lipsit de orice fundament pozitiv, și a cărui nevoe e simțită măcar de unele suflete, e oare cu necesitate identic cu Dumnezeul religiilor pozitive și al creștinismului ortodox? Fie-ne permisă această îndoială...

O. B.

***

A. D. Xenopol. *Paris vu de Roumanie.* Extrait de la Revue pour les Français. Paris, 1909, 1 broș. în 8 de 39 pagini, fără preț.

Deși la o vrîstă destul de înaintată, d. A. D. X. este de o activitate prodigioasă. In afară de lucrarea sa de predilecție La Théorie de l'histoire și de Istoria partidelor noastre politice dela origină și pănă azi, în curs de preparație, în afară apoi de comunicările făcute la Academia noastră și de articolele presărate prin revistele și ziarele din țară, d-sa publică necontenit articole, relativ destul de lungi, și cu con

ţinut destul de variat, in multe din revistele cele mai insemnate din străinătate.

Făcindu-i mai dăunăzi o vizită, d-sa mi-a făcut onoarea de a mă încărca cu un număr însemnat de extrase de astfel de articole. Iată un extras, în care d-sa ne comunică impresiile pe care i le-a făcut Franţa în general şi Parisul în special.

Rind pe rind d. X. ne vorbeşte despre şcolile şi instituţiile culturale ale Parisului, despre moralitatea acestui oraş, spiritul de centralizare, chestia decăderii Franţei, activitatea parisiană, spiritul larg şi umanitar, condiţia nedreaptă a femeii ca lucrătoare şi mamă, producerea literară şi artistică.

Asupra tuturor acestor puncte d. X. se exprimă într-un chip interesant şi într-o limbă aleasă. Vom releva părerile autorului în ce priveşte pretinsa decădere a Franţei.

Statisticele dau intr-adevăr o lipsă aproape totală de creştere a populaţiei franceze. In timp ce Germania, Anglia, Italia îşi sporesc populaţia cu mai multe unităţi la sută, populaţia Franţei nu se înmulţeşte decit în proporţia absolut neînsemnată de 0,07°/₀ pe an. Această împrejurare a făcut ca publiciştii şi sociologi franceji să se exprime în chipul cel mai îngrijitor despre viitorul Franţei. D. X. arată însă că această stagnare a populaţiei se datoreşte însă nu sterilităţii Francejilor, bărbaţi şi femei, ci împrejurărilor sociale, în primul rind dorinţii de a trăi un traiu mai comod, mai puţin împovărat.

Lipsa de sporire a populaţiei nu trebue să neliniştească pe Franceji, căci, de pildă, spune autorul, la ce serveşte înmulţirea peste măsură a populaţiei germane, engleze, italiene, cită vreme surplusul trebue să-şi caute existenţa aiurea, prin emigrare, şi cită vreme statul trebue să fie totdeauna îngrijit a hrăni o populaţie supra-abundentă!

Să fie oare Franţa menită a peri, fiindcă mersul populaţiei arată un progres puţin sensibil? Această concluzie ar fi îndreptăţită numai atunci, cind populaţia franceză ar scădea din an în an, căci atunci rasa ar fi ameninţată să dispară mai curind sau mai tîrziu. Nu este însă acesta cazul cu Franţa.

Se obiectează apoi că stagnarea populaţiei franceze înlesneşte imigrarea de elemente străine. Dar această imigrare nu constitue niciun pericol, cită vreme Franţa are loc liber. Dealtfel în Franţa străinii nici nu trec peste un milion de suflete, ceia ce însamnă 1/40 din populaţia totală a Franţei, adică un procent de 2½ °/₀. Ce-ar trebui să facem noi Romînii, care, dintr-o populaţie de 7.000.000 locuitori, avem 700.000 de străini, deci 10°/₀ din populaţia totală! Şi să ţinem samă că străinii din Franţa nu sint superiori populaţiei autohtone nici în cultură nici în ce priveşte calităţile psihice, cum se întimplă adeseori la noi. Pe de altă parte amestecul de singe, departe de a fi un pericol, este dimpotrivă un element de întărire a rasei autohtone. Dealtfel în Franţa, cu cele 2½ °/₀ elemente străine, nici nu poate fi vorba de o încrucişare radicală, ci abia de citeva picături de singe străin în artere.

Mai mult încă, în mersul general al evoluţiei stagnarea populaţiei unui popor este una din principalele etape ale civilizaţiei. Este o oprire în dezvoltarea materială în profitul dezvoltării intelectuale, căci, în vremece în ţările cu populaţia în creştere continuă, statul trebue în primul rind a se îngriji de viaţa noilor veniţi, Franţa, cu populaţia ei staţionară, se găseşte în situaţie de a se ocupa de îmbunătăţirea condiţiilor de existenţă a fiilor ei.

*

L. Mrejeriu, S. T. Kirileanu, Gh. Popescu-Vinători. *Cuza-Vodă.* Istorisiri pentru popor. Piatra, Steinberg, 1909, în 8 de 190 pagini, preţul 1 l. 50 b.

Cuprinde laolaltă lucruri publicate şi inedite asupra lui Vodă Cuza,—istorie adevărată, amintiri, impresii, anecdote. Partea nouă, adunată din popor, este cu desăvîrşire interesantă.

Cartea, scrisă limpede şi instructiv, este alcătuită mai ales „pentru popor".

Ii dorim cea mai deplină răspîndire.

G. P.

***

Pierre Lasserre. *La science officielle. M. Alfred Croiset historien de la démocratie athénienne.* Nouvelle librairie nationale. Paris. 1909.

Apariţia acestui volum arată că se înşală acei care cred că interesul nostru pentru lumea antică dispare treptat şi că nu-i departe vremea cind va apune cu totul. Viaţa vechilor state din jurul Mediteranei, în toată complexitatea ei, se prelungeşte şi influenţează încă cu destulă tărie viaţa noastră modernă; căci, dacă în mijlocul încrucişării pasionate de idei şi sentimente noi ne mai îndreptăm azi privirile spre Atena şi Roma, aceasta nu o facem împinşi numai de un interes teoretic. Aceleaşi probleme impunîndu-se etern spiritului omenesc, în cercetarea bogatei lor vieţi căutăm adesea o lumină şi un sprijin.

Pentru acesta, d. Croiset a supus la o nouă cercetare viaţa politică a antichităţii şi a publicat studiul (recenzat aici), a cărui concluzie era: „E totdeauna bine să medităm lecţiile vechii înţelepciuni. Ele s-ar rezuma, poate, destul de bine aşa: a combate existenţa democraţiei, acolo unde împrejurările au făcut-o inevitabilă, este o himeră; a căuta să o luminezi şi să-i corijezi defectele e datoria oricărui ginditor, care are sentimentul sarcinei sale sociale. Căci ordinea fiind o necesitate vitală pentru societăţi, dacă legile nu pot reprima anarhia, tirania vine în mod necesar. Democraţia nu are inimic mai grozav decit demagogia" [1]). Această încheere şi laudele aduse de autor democraţiei ateniene n-au convenit însă spiritelor reacţionare, care nu admit că a putut exista o bună guvernare populară nici măcar cu 2000 de ani înainte şi care, cind nu-i pot contesta existenţa, îi contestă rezultatele şi acopăr de injurii pe istoricii ce nu o găsesc lipsită de merit. Pentru d. Lasserre autorul „democraţiilor antice" nu-i decit un falşificator, şi încă un falşificator slab [2]). „Totuşi debilitatea raţiunii, uşurinţa fundamentală, insensibilitatea intelectuală brutală şi necinstea mlădioasă, care caracterizază pe decanul dela Facultatea de Litere, n-ar fi utile de observat şi zugrăvit în ele înşile, dacă n-ar trebui să vedem decit un fapt particular, că cerul, care-l destină să fie decan, ar fi făcut să se nască prost. Nu cred să fi fost aşa de sgîrcit cu el cerul.... Se pot releva în scrierile sale vagi indicii ale unei aptitudini de bun simţ şi de raţiune. Decît această aptitudine... n'a putut scăpa de influenţele la care este supus creerul unui profesor dela Sorbona, şi care-l împing să bată cimpii în mod ruşinos asupra tuturor materiilor de filozofie, istorie şi literatură" [3]). Bietul domn Croiset!

Ce susţine în fond d. Lasserre? Bazindu-se pe Fustel de Coulanges şi pe „Republica ateniană" a lui Aristot, afirmă că antichitatea n-a cunoscut *democraţia* sub adevărata ei formă: *suveranitatea populară;* că ceia ce în vechime se numea democraţie nu era decit sau guvernarea unei aristocraţii de avere, substituită aristocraţiei de rasă, sau un regim cesarian, susţinut de popularitate, ori teroare, tiranie; că ambele aceste feluri de guvernămînt n-au fost decit o neîntreruptă serie de lupte singeroase

1.—*Croiset.* Démocraties antiques, p. 335.
2.—*Lasserre.* M. Croiset, historien. p. 7.
3.—Op. c., p. 114—115.

intre diferitele partide, lupte colorate de cel mai detestabil războiu de clase. Toată istoria democraţiilor antice se rezumă pentru el în aceste linii. Acest lucru însă e neexact; autorul se face gratuit vinovat de rea credinţă. Spaţiul nu ne permite să înşirăm probele contrare; ne vom mărgini deci să cităm pe însuşi autorul celebrului studiŭ „Statul vechiu", care la pag. 402, nota 2, e silit să recunoască că Atena—şi asupra acestui punct se concentrează atacul d-lui Lasserre—face o excepţie dela întunecosul tablou făcut de el: „E un obiceiu răspîndit de a se acuza democraţia ateniană că a dat Greciei pilda acestor excese şi frămîntări. *Atena este, din contra, singurul stat grec cunoscut nouă, care n-a văzut între zidurile sale războiul îngrozitor între bogaţi şi săraci.* Acest popor inteligent şi cuminte a înţeles, chiar din ziua în care seria revoluţiilor a început, că mergea către o ţintă, unde numai munca poate salva societatea. Deci o încurajare, şi-i dăduse un loc de onoare. Solon prescrisese că cine nu are o meserie nu poate avea drepturi politice. Pericles n-a voit ca sclavii să lucreze la marile monumente publice, ridicate de el, rezervindu-le lucrul lor pentru oamenii liberi. *Proprietatea dealmintrelea era aşa de împărţită, că, la sfîrşitul veacului al V, pe micul teritoriu al Aticei se numărau 10,000 de proprietari din totalul cetăţenilor de 15,000.* Aşa că Atena, trăind sub un regim economic ceva mai bun decît celelalte state, a fost mai puţin tulburată decît restul Greciei. Luptă între săraci şi bogaţi a fost şi aici, ca-şi aiurea, dar a fost mai puţin violentă şi n-a produs dezordini aşa de grave; lupta s'a mărginit la un sistem de impozite, care au ruinat clasa bogată, la un sistem judiciar care a făcut-o să tremure şi a sdrobit-o, cel puţin însă n-a mers niciodată până la ertărea datoriilor şi împărţirea pămîntului". Credem că e suficient; dealtfel, Fustel de Coulanges a fost imparţial în judecarea cruzimelor şi a crimelor celor două partide din restul Greciei, şi-a recunoscut că democraţia nu era responzabilă de aceste excese şi crime, dar că ea a fost în primul rînd atinsă (Op. c. p. 402).

Insă în ce poziţie falşă şi demnă demilă pune pe un om ura personală şi pasiunea politică—se poate vedea mai clar acolo, unde autorul, punîndu-se pe terenul artei şi nepatînd contesta că arta veacului al V şi IV e un produs al democraţiei, atunci în floare, afirmă că, dela sfîrşitul veacului al VI, începe decadenţa estetică. Tragediile lui Sophocles, Euripides, comediile lui Aristophanes, statuele lui Phidias, Praxiteles sînt opere decadente! In adevăr, d. Lasserre face rău că nu dezvoltă concepţia sa asupra filozofiei artei şi teoriile sale estetice... Atunci „Naţionalitatea în artă" n-ar fi un produs unic.

Autorul falşifică apoi intenţionat: „Dar dacă toate (principiile democratice soloniene) nu s-au realizat, însamnă că unele s-au înfăptuit. Care? şi dece importanţă? Aceasta o să vă pot spune, cînd îmi veţi fi spus dacă trebue să cred pe Croiset, la p. 54, sau 56, sau 209 a cărţii sale. Căci, pag. 54: *constituţia soloniană n-a fost aplicată;* p. 56: a fost aşa de mult aplicată, *încît a adus mari transformări şi de un caracter cu totul modern (!);* p. 209: *n-a existat decît în teorie,* adică deloc" [1]. Decît numai că argumentul are un mic cusur: la pag. 54 şi 209 Croiset vorbeşte de legile politice, iar la pag. 56 e vorba de legile civile şi criminale!

Dacă am inzistat atît asupra acestui volum-pamflet, aceasta nu e pentru importanţa lui intrinsecă, aproape nulă, ci pentrucă din el se observă limpede spiritul şi metoda cu care un întreg partid înţelege să interpreteze antichitatea şi să discute problemele sociale ale timpului nostru. Căci d. Lasserre vorbeşte în numele clericalilor, monarhiştilor, antisemiţilor francezi, etc., etc., pentru care democraţia e un „morbus democraticus", „Franţa e guvernată de l'hérédité juive", iar Croiset, Reinach, Levy Brühl, Seignobos „trebue desbrăcaţi în pielea goală cu mînele la spate, şi daţi biciului tinerimii, pe care încearcă să o piardă" (p. XVI), pentru care apariţia volumului d-lui Croiset a fost o nenorocire şi cărora d. Lasserre le-a apărut ca un salvator. „Această carte a d-lui Croiset e foarte puţin lucru (ea a fost salutată cu mari elogii de Revue de Métaphisiquet et de Morale, care nu poate fi bănuită de simpatii politice—N. R), însă, într-un timp în care nu se mai verifică nimic, ar fi putut face mare rău. Din fericire eraţi la post..."

Acest limbaj violent, această superficialitate în discuţii, aceste lăudărăşii sînt, din nenorocire, o necesitate ineluctabilă şi comună tuturor partidelor naţionaliste, reacţionare, clericale din lume. După cum aceste trei noţiuni sînt fatal legate între ele, tot aşa şi modul lor de a discuta e o consequenţă fatală a doctrinei lor înguste şi egoiste, care-i împedică de a înţelege aspectele multiple ale vieţii sociale.

M. J.

***

Alois Riehl. *Humanistische Ziele des mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterrichts.* Vortrag gehalten in der Vereinigung der Freunde des humanistischen Gymnasiums in Berlin und der Provinz Brandenburg am 4 Dezember 1908.

O broşură, în care cunoscutul profesor apără cu căldură humanismul încontra tendinţii utilitare, care stăpîneşte organizarea şcolară de azi.

Deşteptarea şi dezvoltarea interesului pentru ceia ce e mare în natură şi în fiinţa omenească trebue să fie lozinca învăţămîntului secundar, fără a se înlătura prin aceasta specializarea cerută de preocuparea variată a spiritului omenesc.

Nu e vorba de o pledoarie pentru vechea formă a liceului, ci de o humanisare a liceului real şi modern, prin întrebuinţarea elementelor humaniste, care se găsesc de prisos în studiul ştiinţilor.

Cultura modernă numai priveşte—nu trebue să mai privească — disciplinile realiste deosebite, străine, sau opuse celor humaniste, ci caută din ce în ce mai mult să stabilească un acord între ele.

Divorţul dintre ele e înlocuit printr-o armonie interioară, caşi în cultura antică.

Ştiinţile moderne sînt pătrunse de un spirit humanist. Omul de ştiinţă de azi nu se mai mărgineşte numai la cercetarea obiectelor, ci se preocupă şi de ipotezele şi postulatele ştiinţilor. „Din ce în ce mai mult cîştigă şi în cercurile ştiinţifice teren convingerea că primele fundamente ale cunoştinţii naturii trebuesc căutate în facultăţile spiritului nostru, chiar dacă aceste facultăţi însăşi se vor fi născut şi desvoltat conform legilor naturii. Nu putem construi nici o teorie, fără să ştim ce înseamnă teorie în genere, şi ce anume această trebue sau poate să ne procure. Conexiunea dintre cunoştinţa naturii şi cercetarea spiritului nostru nu se poate despărţi, şi chiar obiectele la care se adresează orişice cunoştinţă, lucrurile din afară de noi, nu se pot cu totul deosebi de apariţia lor pentru conştiinţa noastră."

Această unitate a obiectelor şi a spiritului gânditor a fost recunoscută de oameni de ştiinţa, ca Robert Mayer, H. Poincaré, ş.a.

In al doilea rînd, mai toate ideile conducătoare ale ştiinţii moderne îşi au originea în filozofia greacă.

Ce e altceva legea indestructibilităţii materiei a lui Lavoisier decît „μηδὲν δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι μηδὲ

1.—Op. c., p. 27, 28.

εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι a lui Democrit? Dar afirmarea lui R. Mayer că „invariabilitatea cantitativă a ceia ce e dat e o lege superioară a naturii, care se aplică deopotrivă la energie și materie"—ce e alteeva decît propozițiunea lui Anaxagora: „πάντα οὐδὲν ἐλάσσω ἐστὶν οὐδὲ πλείω, ἀλλὰ πάντα ἴσα ἀεί ?"

Galileu, unul dintre creatorii științii moderne nu face — dupăcum singur recunoaște—decît se aplice metoda lui Platon, cu singura deosebire că ipotezele le verifică prin experiență.

Calculul integral chiar a fost cunoscut de cei vechi, după cum reese din Palimsestul descoperit în 1906 de I. L. Heiberg: „Ἀρχιμήδους περὶ τῶν μηχανικῶν θεωρημάτων πρὸς Ἐρατοσθένην ἔφοδος."

Humanismul și realismul se întîlnesc pe terenul culturii antice, din care au crescut mai toate bunurile vieții noastre sufletești.

Prin cercetarea fundamentelor știinților, pe deoparte, și prin studiul istoric al legilor științii, pe de alta, putem da o culoare humanistă învățămîntului real și putem cu modul acesta, chiar în limitele unei culturi excluziv realiste, să ajungem la crearea unor personalități libere și autonome, care trebue să fie scopul superior al oricărui învățămînt și pe care numai o cultură humanistă poate realiza.

Principiile cuprinse în această broșură vor da, poate, de gîndit și pedagogilor noștri.

E. M.

Revista Revistelor.

Convorbiri Literare. (Septembrie, 1909).

Intr'o notiță, intitulată „Bușca", d. Duiliu Zamfirescu își varsă amarul asupra unui țaran, care s'a făcut vinovat de neglijență cu prilejul căratului la gara din Focșani a unor poloboace de vin dela podgoriile, pe care eminentul viticultor le exploatează in tovărășia d-lui Mehedinți. De ciudă că n'a putut preda poloboacele la vreme, d. Zamfirescu batjocurește nu numai pe țăranul neglijent, dar și pe femeia acestuia, și chiar pe învățătorul din sat, a cărui activitate extrașcolara o socoate, probabil, eminentul viticultor, drept cauză a neglijenței țăranului.—Ca urmare a acestei afaceri, d. Mehedinți răcnește învățătorului putnean: „Innapoi—spre școală!"... că altmintrelea se duce dracului comerțul de vinuri...

In acest număr se face, totuși, și literatură: d. P. Cerna publică o admirabilă poezie, intitulată *Dor*.

Luceafărul. (Noembrie).

In fruntea revistei e importanta conferință ținută de d. *I. Agîrbiceanu*, cunoscutul scriitor al Ardealului, la adunarea generală a Asociației din Sibiu. **Apariții bolnave în societatea noastră.** D-sa e unul dintre acei care cred că, la adunările generale ale Astrei, trebue să se discute cît mai multe din chestiile care agită viața socială a Ardealului. Cu sinceritate și curaj, cu naivitate pe alocuri, însuflețit însă totdeauna de cel mai curat și sănătos idealism moral, inimosul scriitor dezvăluește slăbiciunile sufletești ale vieții ardelene. Pătura cultă sporește mereu în Ardeal, dar, dacă ostași noi vin pe fiecare zi, lupta merge încet cași cînd acești ostași ar fi deja învinși. „Cu durerea în suflet, trebue s'o spunem că pe cei mai mulți i a dus și îi duce la învățătură dorința, însetarea după o carieră cît mai rentabilă, ca să se poată răzema în viață pe-o avere cît mai mare". Instituțiile naționale stagnează din cauza neinteresării obștești. „Pentru un alt popor această apatie nu e în tot cazul folositoare, pentru noi e soră cu moartea. Căci, dacă noi nu ne vom ajuta pe noi și instituțiile noastre, cine să ne ajute? Pentru îndreptarea acestui rău, d. Agîrbiceanu crede că nu sînt de ajuns îndemnurile. „Suflete ne trebue, suflete care să samene cu a înnaintașilor noștri. Și, dacă nu ne vom sili acasă, în școlile care le avem, în întrunirile permise de lege, ca să creștem astfel de suflete, să nu credem că le vom găsi de-a gata. Un suflet frumos, cu toate tendințile normale, un suflet peste care să adie veșnic vîntul însuflețirii, al luptei dezinteresate pentru alții, pentru toți e cea mai mare și mai trainică comoară"!

O altă apariție bolnavă și cea mai proaspătă în viața Ardealului e separatismul.

„Innainte de toate, noi nu sîntem o clasă socială, descendenți ai unor vechi familii nobilitare. Noi, ori vrem, ori ba, ne tragem aproape toți din vechiul iobag al gliei străbune. La noi, afară de o aristocrație intelectuală, alta nu poate să aibă loc. S'ar părea însă că se ridică în Ardeal nu o astfel de aristocrație intelectuală, ci una întru toate asemenea cu aristocrațiile străine, verine nouă". In sînul păturii culte, unele familii tind a se separa de celelalte, din cauza averii și a luxului. Pătura cultă întreagă privește de sus la societatea mijlocie a meseriașilor, care se înfiripă. Acest separatism va

produce o mare slăbire. Mai periculos însă e separatizmul dintre pătura cultă şi popor. „Răceala, depărtarea, ce începe a se observa între noi şi popor, nu se naşte atît din faptul că ne-am ţinut mai presus decît poporul, cît mai ales din neinteresul ce i-l purtăm".

Ca instituţiile să prindă rădăcini adînci în masele largi ale neamului, încrederea poporului trebue cîştigată. Pentru aceasta trebue jertfe mari. „Pentrucă în privinţa aceasta poporul e foarte sensibil. Putem spune că el pretinde o purtare din cale-afară corectă. Cea mai mică greşală e în stare să-l înstrăineze, să-l depărteze de tine. Pentrucă el numai aşa îşi poate închipui un domn de-al nostru: să se deosebească de cel străin, ca cerul de pămînt. Vezi bine, în convingerea aceasta a lui e o exagerare. Dar, din cît putem, e dorinţa noastră să nu jignim această aşteptare exagerată a lui". Scriitorul ardelean încheе astfel frumoasa sa conferinţă: „Să ne amintim că noi pe plaiurile acestea sîntem şi vom rămînea un popor de luptă. Iar ostaşul trebue să fie sănătos, treaz, însufleţit, ca să facă ispravă. Să ne cîştigăm bunătatea materială, dar aceia s'o punem încă tot la fundamentul cultivării poporului nostru, să n'o schimbăm în pufuşor, cu care să cercăm a sbura dela tulpină. Să facem din ea arme de apărare culturală, să nu s'aleagă din ea subţiri făşii de mătasă, pe care le sboară vîntul. Să ne întărim cetăţuia cu toţi voinicii care ne vin, dar să nu-i lăsăm străji pe dinafară, căci în grabă rămînem fără ei, ci să-i ducem înnăuntrul zidului culturii noastre şi acolo să-l punem la pază. Să ne silim a creşte suflete, pe care să le conducă în viaţă idealul curat, iar nu cîştigul. Grea luptă e aceasta şi grea dorinţa intelectualului dela noi, recunoaştem, dar cu cît lupta e mai grea, cu atît e mai scumpă cununa ce va împodobi capetele drepţilor luptători pentru cultura poporului nostru".

Junimea Literară (Anul IV, No. 10).

Remarcăm traducerea frumoasei nuvele a lui Korolenko—**Pădurea freamătă**" de cunoscutul prozator *I. Gramadă*, şi o analiză a recentei opere filozofice a d-lui Rădulescu Motru, de profesorul *Alexandru Ieşan*.

Revista Ştiinţilor Medicale.

Sub titlul de **Epidemia de febră tifoidă din Iaşi**, d-nii d-ri C. Popescu şi Al. Slătineanu publică un răspuns la articolul d-lui dr. Manicatide, tipărit în ultimul număr al revistei noastre, relativ la epidemia de febră tifoidă din Iaşi. Autorii răspunsului sînt de părere că nu conductele principale ale oraşului au fost infectate, ci fîntînele din care se alimentează o parte din populaţie şi din care iau apă sacagiii şi o vînd în oraş. Deasemenea, autorii răspunsului pun la îndoială afirmaţiile d-lui dr. Manicatide, că d-sa a izolat bacilul tific în apa uneia din cişmelele ce se alimentează din captaţiile dela Aroneanu, şi arată că la diferitele analize ce s'au făcut apei din conducta principală nu s'au găsit bacilii tifosului. Autorii resping propunerea d-lui dr. Manicatide de a se face instalaţii de ozonarea apei la Iaşi, şi propun un nou examen al apei din conducta principală, de o comisiune specială, din care să facă parte şi d. dr. Manicatide.

Ne facem o plăcere să redăm aici în scurt conţinutul articolului învăţaţilor doctori bucureşteni, şi sîntem siguri că, din discuţiile ce vor urma, chestiunea originii teribilei boale, care bîntue de-atîta timp oraşul nostru, va fi complect lămurită.

Revista Generală a Invăţămîntului. (1 Octombrie).

D. A. Teodoru scrie un remarcabil articol asupra **Programelor nouă ale şcoliilor secundare de fete**. După ce explică cauzele istorice, care au făcut ca şcoala de până acum să nu înveţe pe fete lucrurile necesare, să înveţe lucruri de prisos şi să nu formeze în ele sufletul de care are nevoie ţara, d-sa susţine că vremurile de azi nu mai îngădue şcoala secundară, aşa cum au găsit-o. In lumea filozofică, reacţiunea contra intelectualismului exclusiv este caracteristica actualităţii. O mai deplină cunoaştere a mecanismului sufletesc şi trupesc îngădue alcătuirea unui sistem pedagogic, care să îmbrăţişeze toată fiinţa omului, ţinînd samă de însemnătatea relativă a puterilor lui. Formarea femeei normale trebue să fie ţinta şcolii. „S'apoi însăşi evoluţia ţării noastre, impune şcolii secundare de fete această direcţie, îndreptînd-o spre renaşterea sufletească a familiei burgheze, prin formarea femeei burgheze, căreia trebue să i se dea şi tecnica gospodăriei moderne, şi rafinarea gustului inerent civilizaţiei actuale, şi conştiinţa rolului ce trebue să-l joace în viaţa neamului întreg". Dacă această operă nu poate cădea numai în sarcina programului, desigur că şi prefacerea acestui program este una din măsurile pe care experienţa le-a dovedit trebuitoare pentru găsirea unui adevărat învăţămînt femeesc. Noul program sporeşte considerabil numărul orelor pentru dexterităţi, gimnastică şi practica gospodăriei.

„Cu cuvîntul şi fapta, spune circulara ministerială, adresată directoarelor, veţi avea grijă ca şedinţele de gospodărie să se ţină cu toată punctualitatea, seriozitatea şi nobleţa". Şi nu este vorba numai de reabilitatea umanistică a dexterităţilor: este o ţintă precisă care se urmăreşte, ţinîndu-se samă de anumite prejudecăţi şi rele obiceiuri, care stăpînesc în mare parte societatea noastră şi pe care circulara le denunţă cu energicele vorbe: „neorînduiala şi nepriceperea, neinteligenţa unei gospodării medievale în descompunere".

Reabilitatea dexterităţilor e subordonată „concentrării tuturor preocupărilor în jurul menirii normale a femeei, în jurul căminului, în care, ca fiică, soţie, mamă, ea va trebui să simbolizeze statornicia, economia, poezia". Numărul orelor consacrate disciplinei ştiinţifice e sporit şi el, şi spiritul acestei discipline, în parte, e schimbat. „Această sporire e menită să arăte însemnătatea ce trebue să o aibă educaţia ştiinţifică în formarea sufletului femeii actuale: este, pe de o parte, nevoia ca femeia să poată aplica la cele mai mici ale vieţii, descoperirile ştiinţifice, care cruţă munca şi înlesnesc împodobirea vieţii; este, pe de altă parte, de o trebuinţă tot atît de urgentă ca să se dezvolte în sufletul femeii noastre, de orice treaptă socială, acea disciplină a minţii, care îngădue femeii civilizate, cu un minimum de muncă bine rînduită, cu un minim de cheltuială bine întrebuinţată, să-şi procure toate cele necesare şi să-şi păstreze destulă vreme şi destulă putere de muncă pentru o viaţă sufletească superioară". Necesitatea acestei îndrumări ne-o desluşeşte circulare, atrăgînd atenţia asupra faptului că „schimbarea în condiţiile traiului cere o organizare modernă a consumaţiei individuale în familie". Aceleaşi idei conducătoare însufleţesc şi educaţia literară cu caracter estetic şi etic. Ea va fi întregită printr'un curs descriptiv de istorie a artelor şi unul sintetic de istorie a civilizaţiei. Cursul de pedagogie va căpăta deasemenea o extenziune deosebită, prin lecţiile de educaţie individuală şi socială.

In definitiv, educaţia fizică, cea ştiinţifică şi cea literară fac din noul program un puternic sistem unitar, strîns în jurul idealului etic de a creşte pe fată conform cu menirea normală a

femeei. D. Teodoru crede că nici unul din programele care s'au discutat, s'au se discută în lumea civilizată, n'are atîta bogăție și atîta unitate. D-sa speră că o formulă, pentru aflarea căreia au fost consultate o sumă de capacități profesorale și au fost organizate discuții, care în Consiliul general au durat din Noembrie 1908 până în Aprilie 1909, iar în Consiliul permanent până în Iulie 1909, va fi sprijinită cu dragoste de întreg corpul profesoral și cu consequență de organele ministeriale.

La Revue (Octombrie).

Senzul Istoriei este titlul articolului semnat de *Max Nordau*, în care celebrul critic încearcă să distrugă încă o credință: aceia că Istoria e o știință și încă una utilizabilă.

Din trecutul omenirii nu ne interesează decît ceiace poate fi pus în legătură cu prezentul și cu starea actuală a generațiilor prezente; iar interesul acesta variază dela popor la popor, dela o epocă la alta, și depinde, în primul rînd, de personalitatea istoricului. Dînsul își alege, delimitează și tratează subiectele istorice, conform cu aspirațiile și credințele sale, iar opera istorică, departe de a fi o înșirare obiectivă a procesului de cauze și efecte în desfășurarea evenimentelor, e o operă subiectivă, foarte asemănătoare cu opera unui romancier. Chiar de ar voi istoricul nu se poate lepăda de *eu*l său, căci nu poate înțelege fără el *non-eul* și-i lipsește atunci și interesul pentru trecut. Istoria deci nu este o știință exactă, fiindcă e în imposibilitate de a stabili raporturi cauzale între fenomene și nu poate prevedea viitorul; nu e nici o știință descriptivă, căci nu poate descrie trecutul decît cu documente, reconstituite prin darul subiectiv al interpretării, deducției etc., și pentrucă, cea mai mare și mai interesantă parte din istorie, petrecîndu-se în suflet, rămîne sustrasă observației imediate,—istoricul e redus să facă psihologie conjecturală. De aici vine deosebirea așa de mare între concepțiile istoricilor asupra marilor figuri din trecut. Istoriografia nu poate cunoaște adevărul obiectiv, nici în ce privește evenimentele și nici în privința personajelor.

În realitate, Istoria nu e decît ansamblul episoadelor luptei omenești pentru existență, ansamblu, în care deosebirile între oamenii *mari* și *neînsemnați* dispar, neființd diferențe calitative între ei, și în care o mai mare importanță, poate, are jocul forțelor oarbe și inconștiente ale naturii, forțe pe care istoricul nu le poate neglija, dînd atenție numai celor morale și inteligente, fără să cadă în contrazicere.

Istoria, neființd nici știință exactă, nici descriptivă, nu este nici folositoare.

Neștiind nimic sigur, nu ne poate învăța nimic folositor; și, chiar de-ar ști, învățătura ei nu poate avea o valoare utilizabilă, căci niciodată un moment istoric—rezultantă a forțelor care au lucrat la un moment dat și a raporturilor cantitative—nu se reproduce identic. Însă, hotărîrile luîndu-se nu după cunoașterea trecutului, ci după nevoile prezentului, cunoștințele istorice pot naște mai degrabă prejudiții și sugera rezoluții greșite.

Dealtfel, în masele mari ale omenirei nu este, pentru cunoașterea trecutului, un instinct analog acelui ce ne silește să cunoaștem munca uriașă a forțelor naturii, ci mai mult o trebuință psihologică a individului, trebuință exagerată din cauza lipsei spiritului critic.

Revue Philosophique (Octombrie, 1909).

Cunoscutul cugetător *Abel Rey* face o dare de samă interesantă asupra **Congresului de psihologie**, ținut la Geneva, sub președinția lui Flournoy, între 3 și 7 August, anul acesta. S-au

remarcat comunicările lui Höffding și Leuba asupra psihologiei religiei; acele ale lui Pierre Janet și Morton Prince asupra subconștientului; ale lui Loeb, Bohn, Jennings, Piéron și Claparède asupra psihologiei animale. Külpe a făcut o comunicare însemnată asupra naturii sentimentelor și dr. Sollier asupra cenestezici. Congresul a dovedit, după părerea lui Rey, progresul psihologiei experimentale și incontestabila ei vitalitate, față de atacurile metafizicei lui Bergson și ale pragmatismului.

Nuova Antologia (1 August, 1909).

Angelo Sodini se ocupă într-un articol cu tînăra și înfloritoarea instituție din capitala Belgiei, cunoscută sub numele de „Muzeul Cărții": **Le Musée du Livre.**

Decînd Belgia și-a cîștigat independența, ea a făcut progrese mari, nu numai pe tărîmul economic, dar și pe acela al literaturii. Mulțumită unei generații de talente puternice, ea s-a emancipat de influența franceză, datorită comunității iubirii literare. Astăzi scriitorii ei vor să prezinte în operele lor viața proprie și originală a patriei și nu mai doresc să fie confundați cu scriitorii francezi. Ca o urmare a acestei tendinți s-a născut la Bruxelles „Muzeul cărții", cu scopul de a pune în onoare cărțile naționale și de a ajuta mișcarea literară și culturală a Belgiei. Nu e o instituție de ordin economic, ci pur culturală; are trei feluri de membri: efectivi, protectori (individuali ori colectivi, adică sau persoane sau asociații literare, științifice, artistice) și corespondenți. Acești din urmă sînt aleși dintre străini. Un consiliu general, ales din adunarea generală a membrilor, conduce afacerile; organul său executiv e un consiliu de administrație, compus din 9 membri.

Mijloacele de acțiune sînt: publicațiunile, cursurile, conferențile, expozițiile și organizarea unui muzeu permanent, complectat printr-o culegere de modele și o bibliotecă tecnică. Cea dintîiu expoziție a avut loc la Ostende, care avu un așa de mare succes, încît fu repetată, după un an, la Bruxelles, complectată și adăugată. Operele, expuse la Bruxelles, nu reprezentau însă decît un fragment din întreaga bibliotecă a literaturii belge contemporane, și deaceia, pe lîngă catalogul operelor expuse, s-a adăogat o listă a autorilor belgieni, elaborată de către institutul bibliografic internațional, care, numai în domeniul literaturii propriu zise, conține titlurile a 2182 de opere, datorite penelor a 570 de scriitori. Apoi „Muzeul" și-a luat sarcina de a organiza, în fiecare an, un mare „Salon du Livre", în care să se expună publicului noutățile cele mai de samă, din toate țările. Afară de aceasta, în fiecare an, tot sub auspiciile muzeului, are loc un iarmaroc de cărți („Foire aux Livres"), un vast bazar, menit să favorizeze răspîndirea cărților în familiile belgiene. În sfîrșit, urmează un ciclu de 12 conferinți anuale, relative fiecare la un anumit aspect al cărții, ținute de 12 specialiști și ilustrate, dacă e nevoe, de proecțiuni și de tablouri demonstrative. Ca o complectare a acestei opere trebue privită o publicație periodică trimestrială, cu titlul „Le Musée du Livre".

Deutsche Rundschau (August, 1909).

D. Walther.—**Australia odinioară și acum.**

Istoria Australiei începe în anul 1788, cu fondarea unei colonii de deportați în unul din cele mai favorabile porturi din lume, Sidney de mai tîrziu, colonie care azi se numește New South Wales, după numele unui regiment, trimis acolo ca garnizoană. Toate celelalte state, care s-au născut

mai tirziu, au cam aceiaşi origine: astfel, Tasmania, West Australia.

Efectele acestei origini se văd încă şi astăzi. Progresele economice făcute de prima colonie au ca efect că pe la 1825 este transformată din închisoare de criminali în colonie, condusă de un guvernator şi un consiliu, numiţi de parlamentul din Londra. Deportaţia dură însă până la 1840 în New South Wales, pecind în Tasmania continuă până la 1852, iar în West-Australia până la 1876. De atunci Anglia a părăsit definitiv sistemul coloniilor de criminali. New South Wales făcu în anul 1842 un pas înainte pe drumul spre autonomie: căpăta un corp legislativ, compus din 24 membri aleşi şi 12 numiţi. Anul 1851 însamnă o dată importantă pentru istoria Australiei: se obţinu separarea coloniei Victoria de New South Wales şi se descoperiră minele de aur. In urma descoperirii minelor de aur, populaţia se dublă în cinci ani; populaţia Victoriei crescu, în timp de patru ani, dela 80.000 la 420.000. Progresele economice aduseră în anul 1859 ridicarea la rangul de colonie, cu proprie administraţie, a teritorului numit Queensland. Cum au ajuns aceste colonii separate să se unească mai tirziu? Primul imbold l-a dat imigraţia lucrătorilor chinezi, deopotrivă primejdioasă pentru toate: partidul muncitorilor reuşi să capete interzicerea imigraţiei. Al doilea imbold fu pretenţia Franţei asupra Noilor Hebride, căreia îi urmă ca efect imediat crearea unui soiu de consiliu federal, in a cărui atribuţie cădeau toate chestiunile politice cu privire la întreaga Australie, precum şi neînţelegerile interne dintre colonii. De aici porniră o serie de negocieri între colonii, care se terminară, în anul 1900, cu acea proclamaţie a reginei Angliei, prin care locuitorii celor şase colonii: New South Wales, Victoria, South Australia, Queensland, Tasmania şi West-Australia, erau uniţi într'un stat federal, cu numele de „Commonswealth of Australia".—Guvernul acestei „Commonwealth" se compune dintr-un guvernator general, numit de rege, din un senat şi parlament federal. Senatul se compune din 36 membri, cite 6 de fiecare colonie, aleşi pe 6 ani. Parlamentul se compune din 90 deputaţi, aleşi de fiecare stat, în număr proporţional cu al locuitorilor. Constituţiile speciale ale fiecărui stat nu sînt atinse de parlamentul federal. Federaţia îşi asumă vămile, poşta, telegraful şi măsurile de apărare pe apă şi uscat. Chestiunea finanţelor încă nu e complect rezolvată.

Sozialistische Monats-Hefte (Sept. 1909). *Eduard Bernstein* — **Dreptul publicistului social-democrat.** Chestiunea drepturilor publiciştilor socialişti, zice Bernstein, este o chestie care, în Germania, are o deosebită importanţă din pricina a două imprejurări. Intâia e de natură generală şi va trebui, mai curînd ori mai tirziu, să aducă şi în alte ţări la ordinea zilei această chestie. E, anume, existenţa unei puternice prese, care aparţine organizaţiunii partidului. Se naşte întrebarea: unde stă limita dreptului publicistului socialist? Cine trebue, în chestiile discutate, să hotărască atitudinea ziarelor? Chestiunea aceasta e de obiceiu rezolvată prin tot felul de compromisuri, mai ales în sensul că, atunci cind sînt chestii în discuţii, presa partidului se fereşte de a le pomeni, ori le menţionează numai în mod referitor, fără a lua o atitudine precisă. A doua imprejurare este spiritul de sectă, care domneşte încă în cercurile socialiste. Mulţi cred că publicistul socialist trebue pus sub cătuşele unei legislaţii speciale: ceia ce se acordă oricărei cariere libere, ca medic, jurist, profesor, etc., dar se refuză scriitorului. Cine ar putea pretinde, de

exemplu, ca un profesor, care e socialist, să dea lecţii numai în şcolile organizaţiei partidului socialist? Totuşi se consideră ca ceva reprobabil colaborarea unui scriitor socialist la un ziar ori la o revistă nesocialistă. Natural, nu e vorba ca să scrie în foi ce combat socialismul: asta se înţelege dela sine. Ar fi poate preferabil ca toţi publiciştii socialişti să colaboreze numai la publicaţii socialiste, dar, cită vreme nu se stabileşte pentru partid datoria de a asigura tuturor scriitorilor socialişti o ocupaţie remuneratoare, nu se poate pretinde aceasta. Şi, din punct de vedere al publicităţii, e perfect indiferent dacă un articol apare într'o foae socialistă ori într-una nesocialistă: oricare ar fi cazul, articolul tot ajunge la cunoştinţa publicului. Fr. Engels a spus: „Dacă mi s-ar pune *Times* la dispoziţie, ca să scriu în el aşa cum vreau eu, şi dacă m-ar plăti, a-şi primi fără a sta la ginduri". Intervine însă, e adevărat, şi un factor economic în această chestie. Acolo unde munca publicistică e aşa fel vindută proprietarilor unor ziare nesocialiste, încît rezultă o dependenţă economică pentru scriitor, deşi aceasta nu poate fi considerată ca o dezonoare, totuşi e un motiv ca scriitorul să nu poată ocupa posturi de mare încredere înlăuntrul organizării partidului, căci nimeni nu poate prevedea pînă la ce grad o asemenea dependenţă economică poate influenţa asupra judecăţii politice a cuiva. A doua chestie e acea a concurenţii. Orice membru al partidului, dacă are conştiinţă de datoriile sale, va evita de a acorda sprijinul muncii sale acelor foi nesocialiste, care îngreuiază lupta de concurenţă a ziarelor partidului său. In afară însă de aceasta nu poate exista nimic, care, în mod principial, să oprească pe scriitorii socialişti de a colabora la acele publicaţii care le convin, fără a-şi sili conştiinţa.

The North American Review. (Septembrie, 1909. New-York).

D. Joseph B. Ross — **Revoluţia Agrară în Centrul vestic** — urmăreşte de aproape transformările sistemului de exploatare agricolă a imensului basen al fluviului Mississipi. Consecinţile acestor transformări ating, după cum dovedeşte autorul, întreaga viaţă religioasă, politică şi culturală a Americei de Nord. Metodul ştiinţific, cu care d. *Ross* urmăreşte acest proces, îi permite să scoată concluzii generale de rigurozitatea legilor universale. Până acum o sută de ani, pentru Americani, credinţa că întreaga lor viaţă economică atîrnă numai de progresul agriculturii forma un adevăr axiomatic; chiar marii industriaşi, legaţi prin interese vitale de organizarea şi ridicarea oraşelor, împărtăşiau această credinţă şi căutau să nu-şi tae toate legăturile cu pămîntul şi cu ocupaţiile agricole.

Aproape toţi oamenii de valoare se recrutau tot din pătura ruralilor, a căror viaţă sănătoasă şi harnică producea vigoarea rasei. Creşterea oraşelor a început a absorbi încetul cu încetul multe elemente rurale; multă vreme însă aceste elemente alese ţineau să nu-şi piardă tradiţia, sediul familiei nu era strămutat dela ţară. Azi însă în multe părţi ale Americii de Nord, tocmai în cele mai bogate, vechii proprietari, cultivatori ei înşişi ai proprietăţilor lor, au emigrat în oraşe, lăsînd proprietăţile în mînilor unor exploatatori temporari, fără scrupule şi fără legături cu pămîntul pe care-l exploatează până la secătuire. Fenomenul acesta general pentru America şi pentru alte ţări autorul îl urmăreşte mai deaproape în valea Mississipului. Locuitorii rurali din Statele de Răsărit ale Americei au fost siliţi să emigreze la oraşe din pricina secătuirii pămîntului; căutarea mijloacelor de existenţă, deci, i-a mî-

nat la orașe. Valea mănoasă însă a Mississipului, deși răsplătește și azi îndeajuns munca agricultorului, nu-și mai poate însă reținea pe cei pe care i-a îmbogățit. Toți acești îmbogățiți *arendează* proprietățile lor, iar ei se duc să cheltuiască sumele încasate, în viața zgomotoasă a orașelor mari. Odată cu strămutarea lor la orașe, ei se pierd pentru viața publică; veniți aici, ei nu participă la viața de stat, n-au altă grijă decît a *trăi*, pecînd, în urma lor, satele rămîn lipsite de acele elemente sănătoase, din care se recrutase mulți dintre oamenii de guvernămînt și de administrație superioară ai Americii. Prețul pămîntului de cultură în valea Mississipului a crescut, dela 1835 până azi, dela cinci dolari acrul (40 arii) la o sută de dolari, și aceasta nu numai din pricina îmbunătățirilor aduse de proprietari, dar, mai cu samă în anii din urmă, din cauza concurenții arendașilor, care exploatează până la sleire proprietatea arendată. Dispariția proprietarilor rurali, ca cultivatori prin ei înșiși ai proprietăților lor, are ca compliment necesar apariția clasei hrăpărețe a arendașilor, străini de localitate, și a decăderii gospodăriei sătești, pe deoparte, iar pe de altă parte, sărăcirea muncitorului agricol. Această comercializare a proprietății rurale are și consecinți de o importanță generală, care afectează întreaga viața socială și economică a Americei de Nord. După părerea autorului, aceste consecinți se pot grupa precum urmează: 1—Decădere morală, ca urmare necesară a decăderii bisericii rurale. Proprietarul bogat localnic, care are rude îngropate în cimitirul satului, care are copii cununați la altarul bisericii din sat și care știe că în cimitirul acelei biserici își va lua locuința lui de veci, are legături trainice și profunde cu Biserica și ține la prestigiul ei. El nu o va lăsa să decadă, el va contribui și materialicește la susținerea Bisericii, care va exercita binefacerile ei asupra mulțimii. Arendașul nu are nici unul din aceste motive, nici unul din aceste interese superioare ori practice; pentru el decăderea Bisericii îi este indiferentă; 2—decădere economică, prin sărăcirea comunităților religioase, care intervin atît de intens în viața economică și socială a Americanilor; 3—decădere culturală, prin dispariția ori slăbirea instituțiilor de educație, pe care vechii proprietari aveau nevoe să le creeze și să le îmbunătățească pentru educația copiilor lor, în vecinătatea proprietăților lor; 4—decăderea sentimentelor de familie, care era mult mai închegată, cînd se continua din generație în generație, neîntrerupîndu-se firul tradiției și al transmisiunii proprietății; 5—decăderea politică, prin eliminarea de fapt din viața publică a vechii clase a proprietarilor rurali. Totdeauna nobleța rurală a participat în largă măsură la afacerile publice, acum însă ea emigrează la orașe, perzînd această salutară pasiune politică. Cîte din aceste constatări nu se potrivesc și la noi!

Apa morților.

X.

Săptămîna patimilor veni cu zile umede de Aprilie. Ploua în două cu fulgi de ninsoare, pe urmă dădea cîteva clipe soarele, și iar începea ploaia. Apoi se așeză bură mocnită și rece ca toamna și o umbră de tristeță păru că se așează peste toate.

Maria își petrecea zilele singură, tristă, citind. Maiorul avea un aer închis ca vremea de-afară; ceva dureros tremura în el; din cînd în cînd, la masă, schimba o vorbă cu Maria, pe urmă pleca. Noaptea se întorcea tîrziŭ; i se auzea pe sală pașiĭ neegalĭ și glasul minios. In privirea luĭ, în mișcările luĭ, în minia stăpînită, pătrundea ca un fel de disperare. Și Maria se simțea parcă tot maĭ străină de el, tot maĭ singură, și sufletul i se umplea de jale.

Dar Vinerĭ dimineață tresări, cu un țipăt de bucurie. Se deschisese poarta de din dos și bătrînu' Mateĭ Dumbravă se arătă, încă înnalt și voinic, cu dulama de suman, scînteind de pulberea buriĭ. Se simți cu sufletul încălzit de o fericire nespusă, parcă se întorcea o clipă rară din copilărie. Se sculă, sprintenă, cu obrazul deodată îmbujorat, eși în săliță, și acolo se repezi la bătrîn cu brațele întinse. Il cuprinse de umerĭ, simți răceala ploiĭ ș'un miros aspru de lînă. Apoĭ își ridică obrazul spre figura bună, cu barbă căruntă, a bunicului; îi văzu zîmbetul blajin de *altădată*, zîmbetul mameĭ eĭ moarte, și ochiĭ plinĭ de dragoste de părinte. Nu se putu stăpîni. Iși plecă fruntea pe pieptul luĭ și începu a suspina.

Bătrînul îi apucă tîmplele între palme și-o sărută pe frunte. Apoĭ își desbrăcă repede dulama și-șĭ zvîrli căciula de oae pe-o măsuță.

«Ce-ĭ, Mărioară, fata bunicului? întrebă el cu un glas ca o muzică blîndă. Ce aĭ? Dece plîngĭ? Eștĭ singurică acasă?...»

îi pipăia obrajii moi, se apleca asupra ei, îi mîngîia părul peptănat lins. Și Maria îi privea trupul înnalt și voinic încă, sprîncenele mari peste ochii cu căutătură tare, fața brăzdată de vreme și nevoi, îl vedea tot așa cum era odinioară, tot în straele lui de postav gros, roșcat; vedea în el singura ființă care putea să-i înțeleagă durerile și înstrăinarea. Și începu a rîde cu lacrimi, înveselită.

«Poate ești bolnavă... o întrebă bătrînul Dumbravă cu grijă.

— Nu, bunicule, sînt bine. De bucurie plîng. Acuma sînt și mai bine, decînd te-am văzut... Șezi colea, lîngă mine, și spune-mi ce mai faci?...» Glasul deodată i se stinse ca într'un suspin de fericire. Nu mai putu urma. Așeză pe bătrîn lîngă dînsa pe canapea și iar își plecă pe umărul lui fruntea.

«Vai, bunicule, ce bine-mi pare c'ai venit! Spune-mi ce mai faci? Cum o mai duci cu bătrîneța...

— O duc bine cu bătrîneța... răspunse zîmbind bătrînul. De făcut, ce să fac? Stau și eu singur și mîhnit, în casa în care am trăit o viață cu bunicuța-ta Anghelina...»

Glasul bătrînului deodată se muiase.

Maria ridică fruntea; rămase cu ochii ațintiți în gol; apoi lacrimile începură să-i izvorască iar.

«Bunicule, bunicule! zise ea, plecîndu-se supt umărul moșneagului ca supt o aripă. Tare-i rău cînd te simțești așa, singur... străin... și n'are cine-ți spune o vorbă de alinare.. Văd eu că ți-s întristate bătrînețele...»

Dădu din cap, așa cum sta, cu ochii ațintiți. Apoi deodată își acoperi obrazul cu amîndouă mînile și dădu drumul unui strigăt de durere:

«Și eu îs singură și nenorocită, bunicule!...»

Bătrînul încruntă sprînceana și se îndreptă din șale.

«Cum? Da' maiorul unde-i?...»

Maria nu răspunse deocamdată; plîngea. Apoi își șterse repede lacrimile și rămase cu ochii țintiți în pămînt.

«El e dus, are afaceri... răspunse cu glas domol.

— Bine, dar ce este? nu ține la tine? A lăsat casa? Ce este, drăguță?... Ce este? sfîrși bătrînul cu glas înfricoșat.

— Nu, bunicule, ține la mine... nu pot să spun că nu ține.. Dar nu pot, bunicule, nu mai pot, nu mi-i drag... Acu mi-i oarecum gat viața de-un om bătrîn... nu mi-i drag... Acu mi-i oarecum cînd s'apropie de mine... Bunicule! eu n'am știut nimica; atuncea pot să spun că n'aveam ochi, n'aveam înțelegere... M'au dat după el... Ș'acuma ce mai pot face?...»

Se opri. Își șterse lacrimile. Bătrînul Matei Dumbravă o privi un răstimp în tăcere.

«Bine, Mărioară, grăi el încet, întorcîndu-se spre dînsa; tu n'ai avut tată?... Zîmbi cu tristeță. Îmi spuneai că-i cu voința ta... Te-am întrebat eu odată, și tu nu mi-ai vorbit ca acuma... Am înțeles eu de-atunci că ești copilă orfană... După moartea mamei tale, în casa ta ai rămas ca o străină... Ce-au voit ei, ce-au urmărit?»

Maria tăcu o clipă.

«Parcă mata nu știi, bunicule? Au vrut să le rămie lor casa... Asta a fost singura mea avere — și le trebuia lor...

— Asta este... murmură bătrînul întorcîndu-și în pămînt privirile.

— Bunicule, începu Maria încet, nu ți-am spus niciodată cum a fost. Acuma mi s'au lămurit toate, am înțeles toate, și vreau să le știi și mata. Acuma eu pe altcineva n'am. Tu mi-ai mai rămas... Deaceia mi-am simțit sufletul așa de trist ș'așa de bucuros cînd te-am văzut...»

Și întăiu întrerupt, pe urmă din ce în ce mai însuflețită, Maria porni a se mărturisi bătrînului Dumbravă. Toate nopțile ei de gînduri și de tăcere se deșteptără, îi ațîțară cuvintele. Povesti despre șireclicul lui Vasilică Popazu, despre bucuria cucoanei Safta, despre amorțirea în care trăise doi ani. În tăcerea odăii și'n lumina mohorîtă care pătrundea de-afară, bătrînul asculta cu capul plecat. Glasul Mariei avea cîteodată ca un tremur de jale. Către sfîrșit, lacrimile iar începură a izvorî; și bunicul apucă mîna albă a nepoatei și cu mînele lui arse de soare și vînt, mînî mari și încrețite de muncitor al ogorului, începu să o mîngîie. Sta cu capul plecat și asculta, și 'n ochii lui tari, supt sprîncenele mari și cărunte, plutea ca o negură o mîhnire nemărginită.

Stătură așa amîndoi o vreme în odaia liniștită a Mariei, vorbind. Apoi tăcură, și fiecare rămase cufundat în gîndurile lui. În bătrîn să tălăzuiau simțiri aspre; firea lui liniștită fusese sfîșiată de tînguirile Mariei, ș'acum un fel de mînie se grămădea în sufletul lui.

Într'un tîrziu tot Maria risipi aerul de mîhnire ce-i împresura; tresări luminată la față, eși dela întuneric parcă cu un zîmbet, cu întrebări pe care i le aduceau pe buze amintirile fericitelor zile ale copilăriei.

«Bunicule, da' casa noastră bătrînească ce face? În grădină a început a da colțul erbii? Copacii scot muguri de flori? Albinele și-au pornit zborul în prisacă?...»

La întrebările acestea fața bătrînului începu să se însenineze.

«Doamne, Mărioară, zise el. Mult îmi pare decînd n'ai mai fost tu pela chinovia mea... Toate se deșteaptă, ca 'n toți anii. Stau acolo, dragă, ca un sihastru... De multeori zile întregi nu văd obraz străin. Mă gîndesc de multe ori la tine... Îmi vine în minte fața ta... Îmi aduc aminte și de Aglaia... Sămănați amîndouă... Așa ești tu acuma — cum era ea pe vremea cînd am măritat-o cu Vasilică Popazu... Dar n'a avut noroc să se bucure de viață; s'a dus de tînără în mormînt... Mă gîndesc eu așa, cîteodată... A fost ca o floare... Nu i-a priit pămîntul în care am răsădit-o...»

Maria se alătură de bătrin, şi 'ntinse minele să-l mingie.

«Mă mai gindesc iar uneori, grăi Mateï Dumbravă, şi la copilul acela care s'a dus în lume... Cine ştie pe ce meleagurî se chinueşte... Despre năcazul luï nu pot şti nimic, cum ştiŭ de-al tăŭ...

— Impotriva soarteï nu ne putem pune... zise Maria cu un uşor zimbet de tristeţă.

— Nu vorbi aşa. Eştĭ copilă. Aicĭ este cineva vinovat. Il ştiĭ şi tu, căcĭ acuma aĭ înţeles. Anĭ de zile l-am cercetat şi eŭ pe omul acesta, cu îndoială... Parcă-mĭ făceaŭ răŭ vorbele luĭ blajine, umilirile luĭ. In el numaĭ dulceaţă părea că este. Dar din pricina luĭ am prăpădit pe Aglaia. Ş'acuma durerea ta tot de la dînsul porneşte. Te-a vindut, ţi-am maĭ spus-o odată... I-aŭ trebuit casele, nu-l lăsa în pace lăcomia... Iartă-mă, drăguţă, că-ţi vorbesc aşa; dar acuma eŭ sînt tatăl tăŭ... Se deşteaptă în mine mîn'a şi de-aceia nu pot învălui vorbele... Şi maĭ este cineva – urmă bătrinul cu glas liniştit — trebue să stăm noĭ de vorbă...

— Tudor nu-ĭ de vină, bunicule... Ce vraĭ să facĭ?...

— Nu-ĭ de vină. Am să vorbesc numaĭ cu el...

— Bunicule, nu te minia... Nu-ţĭ tulbura sărbătoarea aceasta de linişte...»

Bătrînul Dumbravă tăcu şi rămase zimbind, cu privirea asupra Marieĭ.

«Ce bine semenĭ tu cu maică-ta...» zise el după o clipă.

Maria îl apucă de după cap şi-l sărută pe frunte.

«Bunicule, văd că te tulburĭ şi te minii. Parcă mi-ĭ frică! Bunicule, atita bucurie am şi eŭ, nu-mĭ strica bucuria... Lasă-l pe Stahu... Ce-ĭ vinovat el dacă nu mi-ĭ drag?... Iaca are să vie... Eŭ trebue să mă duc să văd de cozonacĭ, şi de pască, şi de ouă roşiĭ... Măcar sărbătorile acestea să le petrecem împreună cu mulţămire...»

Bătrînul dădu din cap şi oftă adînc.

«Aşa vorbea şi maică-ta... grăi el iar. Aşa îl apăra pe Popazu... Şi eŭ rămîneam cu sufletul ca de ghiaţă, iar bunicuţă-ta Anghelina ofta şi plîngea, tot drumul, pecînd ne întorceam la gospodăria noastră... Toată viaţa eĭ bătrîna a plîns de durere, şi nemingliată a trecut în lumea cea veşnică... Nu ştiŭ ce mulţămire are sufletul eĭ acuma pentru viaţa ta...»

Bătrînu prîvea încruntă înnainte; Maria simţi că i se iezeşte o undă de foc la inimă.

XI.

La amiază cînd veni acasă maiorul Stahu, găsi pe Maria umblind înseninată prin casă, ş'avu o mişcare de veselie în suflet ş'o pornire de recunoştinţă cătră bătrinul Matei Dumbravă.

De multă vreme în cuprinsul casei luĭ nu adiase risul; de multe zile ca un fel de nour împiedecase lumina uneĭ bucuriĭ.

Scutură cu prietinie mîna bătrînuluĭ, începu să-l întrebe apoi de toate ale luĭ, de sănătate, de gospodărie, de holde. Potcoava din frunte i se înflăcără; eşi în sală şi începu să strige la Calistru:

«Calistru! măi flăcăule! ia să iai tu clondiraşul cel verde şi să te ducĭ tu pînă la Vadana la crîşmă, şi să mi-l aduci plin, într'o clipă! Hai, mai repede; ai venit?...»

Calistru se repezi tropăind pe poartă, încheindu-se din fugă la mintean, din fugă aşezîndu-şi în cap pălăria pleoştită cu un clopot: iar Tudor Stahu, frecîndu-şi minile, se dădu iarăşi aproape de răzăş.

«Ştiĭ ce vin, moşule? zise el. Straşnic vin! Aşa mulţămire am că te văd, incit nu se poate să nu bem noi împreună un păhărel... Vinul bun e sănătate la om...

— Aşa este... grăi bătrînul, mişcat în sufletul luĭ de bunătatea şi de veselia maioruluĭ. Se cade să cinstesc un păhar dulce în casa nepoateĭ... Atita mi-a maĭ rămas şi mie dintre odrasle... atita mlădiţă...»

Maria intră repede în odae, zîmbind cătră bătrîn. Tudor Stahu se apropie de dînsa cu ochiĭ plinĭ ca de o rugă umilită, îĭ apucă mîna şi i-o sărută.

«Acuşĭ stăm la masă... zise Maria. Pînăce vine Calistru, şi eu îs gată... Da' bunicul posteşte în săptămîna asta, adăogi ea îndreptîndu-se spre maior; trebue să-l urmăm şi noi...

— Apoi da, trebue să ne pocăim şi noi!...» strigă maiorul foarte bucuros. Şi pentru el vorba asta trebuia să aibă un înţeles mare, căcĭ o maĭ repetă odată, şi pîndi cu ochii, cerşi o privire a Marieĭ.

Veni Calistru gîfîind, simţitor şi el la lumina care intrase în casa stăpînilor luĭ. Bucătăreasa, grasă şi cu obrazul unsuros, intră ca să aşeze masa.

«Ce mai facĭ, madamă Palaghie? îĭ strigă maiorul vesel.

—*Sarut mîna, coconaş... senatoasă... Asta mai bun chit tote... facem muncare... sfadim cu Calistru...*»

Şi Rusca începu a rîde, întinzînd faţa de masă şi sunînd tacîmurile.

La cel întăiŭ păhar de vin, băut după toate regulile de artă, cu plescăirĭ din limbă şi cu ochirĭ în zarea ferestreĭ, o veselie neobişnuită cîştigă sufletul maioruluĭ. Incepu a vorbi tare, cu aprindere, prinse a povesti bătrînuluĭ istorii din vremea războiuluĭ şi întîmplărĭ care se petreceau acolo, în tîrg, supt ochiĭ luĭ. Mînca repede, îşĭ umplea păharul foarte des, îndemna şi pe bătrîn, şi faţa i se înflăcără.

Maria se simţia fericită, din pricina veniriĭ bunicului Matei. Din cînd în cînd întîlnea privirile bătrînuluĭ: îşi zîmbeaŭ atunci. In sufletul eĭ, alinat de o clipă de bucurie, năştea acuma o por-

nire de milă pentru Stahu. Zimbea la izbucnirile lui, părea că-l ascultă, caşicum n'ar fi auzit de zeci de ori năstruşnicile-i poveşti.

Dar incet-incet, către sfirşitul mesei, gălăgia lui Stahu crescu. Amindoi, bătrinul şi nepoata, tăceau acum. Işi zimbeau. Maria ar fi vrut să fie iar singuri, să fie tăcere in jurul lor, şi să-şi aducă iar aminte de zilele cele bune ale trecutului. Apoi deodată căzu pe ginduri, cu durerele-i sufleteşti deşteptate: simţi parcă cum o aburire rece pătrunde şi risipeşte vremea bună care se aşezase in sufletu-i. Din vreme in vreme Stahu aţintea asupra ei doi ochi pătimaşi, plini de dorinţi; şi ea inţelegea prea bine graiul ochilor acelora...

Apoi după masă Stahu cuprinse pe bătrin de după cap:

«Să mergem, moşule, să ne plimbăm o leacă prin tirg.. zise el. Acasă nu mai avem ce face, căci gospodina noastră işi ia in stăpinire laboratorul aluatului de Paşti...»

Incepu a ride, intr'o ameţeală uşoară.

«Aşa-i, nu rideţi, urmă el, cu chef de vorbă. Aici are loc o chimie tare complicată... Cozonacii pentru o gospodină moldovancă sint o datorie grozavă... Parc'ar fi una din cele zece porunci. Mai sint apoi o mindrie cind es frumoşi, cind trebue să strice gura la cuptor ca să-i poată scoate afară. Mai sint ş'o ruşine mare cu zile de păreri de rău cind s'aŭ dogorit prea tare ori aŭ rămas inchirciţi: trebue in cazul acesta din urmă indosiţi, trebue să aibă o cucoană in cazul acesta o tărie deosebită de suflet ca să răspundă, cind o prietină o intreabă cu un zimbet foarte dulce: «Da' cozonacii matali cum au eşit?» Aluatul de Paşti mai impune o datorie: două nopţi nedormite... Gospodina ar putea dormi, dar asta n'o face: tot şicul este să nu dormi două nopţi, altfel cozonacii pot fi in primejdie.... Fără asta, nu se poate face nimic... Insfirşit casa in zilele acestea de campanie e răscolită in tot felul, şi mincare nu se mai face... Supărare şi ceartă: şi asta se cere, pentruca să iasă cozonaci frumoşi... Noi prin urmare nu mai avem dece sta acasă, căci Mărioara se duce să stringă in chingi pe madama Palaghia...

— Cum? vra să zică aluatul de Paşti e de vină *aici?...»* intrebă cu un zimbet fin Matei Dumbravă.

Maria se strecură tăcută pe uşă. Stahu rămase privind la bătrin; apoi se intunecă la faţă. Se uită in juru-i şi intrebă cu voce scăzută apropiindu-se tare de bătrin:

«Poate ţi-a spus ceva?

— Ce vrai să-mi spue? răspunse bătrinul neclintit. Este ceva intre dumneavoastră?...

— Este, răspunse repede Stahu. Ascultă-mă, moşule. M'ai văzut rizind, m'ai văzut făcind haz, dar sufletul mi-i bolnav... Eu ştiu ce să cred? Sufăr: mă gindesc că poate Maria nu mai ţine la mine... Nu ţi-a spus nimica?

— Că are ceva, imi inchipui şi eŭ, zise cu linişte bătrinul Dumbravă. Am găsit-o schimbată, mi s'a părut mihnită... Nu

ştiu care să fie pricina? a cui să fie vina?... Ea-i tinără şi simţitoare... Să nu nesocotiţi sufletul ei, şi simţirea ei..

— Dar mi-i dragă, moşule, ca lumina ochilor...

— Eŭ nu spun că nu ţi-i dragă... Eŭ nu spun nimica... Dacă are ceva—singură ea ştie ce are... Cercetează şi vindecă... Eŭ ştiŭ din parte-mi un lucru: că numai pe dinsa o am pe lume, că mi-i dragă. E copilul copilului meŭ, singe din singele meŭ. Vreaŭ s'o văd fericită... Cum i-a fi voia, aşa va face, aşa mi-a fi şi voia mea, numai s'o văd cu obrazul senin...»

Glasul bătrinului era pătruns de o asprime neobişnuită. Stahu stătu o vreme ginditor, voind să dea parcă un răspuns, căutind in el un gind lămurit. Pe urmă se hotări să curme inceputul acesta de vorbă despre durerea lui. Chemă o undă de veselie pe faţă, se sili să ridă, şi mai umplu odată două pahare. Glasul totuşi ii era stăpinit de tristeţă.

«Să lăsăm asta, moşule, zise el. Nu pot eŭ să-ţi spun toate, să-mi dezvălesc acuma sufletul... Cred că in multe mi-ai da dreptate... Să mai bem paharul acesta şi să eşim... Şi să nădăjduim că lucrurile s'or indrepta...»

Ciocniră. Matei Dumbravă zise incet: «Să dee Dumnezeŭ să se indrepte!...»

Afară stătuse ploaia; printre pilcuri de nouri lucea din cind in cind soarele. Ochiuri de apă stătătoare sticleaŭ pe uliţi; lăstuni chiscuiaŭ cristalin in preajma lor, căutind mil, pentruca să-şi pornească cuiburile... Pe uliţi umblau puţini oameni. Paşii celor doi tovarăşi aveaŭ ecou; aerul era aşa de limpede incit sunetele parcă izbucneaŭ supt o cupolă de cristal.

Tăceaŭ. Bătrinul deodată se inchisese, şi părea că stă la pindă spionind pe maior, ca să inlăture in orice clipă un răspuns şi chiar o intrebare... Maiorul simţea că nu va putea să cîştige pe bătrin impotriva Mariei, şi inţelegea că lucrul aşa trebue să fie. Cerca să stăpinească pornirea obişnuită de supărare, cerca să vorbească, să pară vesel.

Grăiaŭ despre lucruri indiferente. Stahu căuta să pue in curent pe bătrin cu politica tirgului, cu istoria feluritelor feţe simandicoase pe care le intilneau...

La o răspintie de drum, deodată maiorul işi ridică braţele in sus şi prinse a striga:

«Aha! iaca şi socrul! iaca şi cuconu' Vasilică Popazu!...»

Popazu căuta parcă să se strecoare repede pe lingă zid, intr'o uliţă dosnică. Dar la răcnetul lui Stahu se opri, işi intoarse gitul lung şi supţire in gulerul prea larg al cămăşii, şi o mirare mare, amestecată cu un zimbet de bucurie nespusă, se zugrăvi pe obrazul lui cu barbă rară. Intinse braţele-i osoase, se apropie de cei doi tovarăşi, cuprinse cu amindouă minile dreapta lui Stahu, cu amindouă minile scutură şi mina bătrinului Dumbravă, şi avea un glas plin de dulceaţă:

«Ce bucurie mare! ce fericire! incepu el pe un ton tainic

parcă, din gîtlej. Trebue să mulţămesc lui Dumnezeŭ pentru întîlnirea aceasta... —Ce maĭ facĭ, tată ? urmă el întorcîndu-se spre bătrînul Dumbravă... Nu ne-am văzut de un secol... Iacă, mă duceam şi eŭ degrabă spre casă... Am cam întîrziat cu masa... Dumneavoastră aţĭ mîncat ?

— O-ho ! dumneata să fiĭ sănătos, răspunse maiorul, şi-am băut un vinişor *pervai !*...

— Aşa ? bun !... zise cu bunătate Popazu înghiţind parcă ceva. Credeam să vă poftesc la mine.—Ştiĭ, nu ne-am văzut demult... Maĭ stăm de vorbă, maĭ spunem una, alta... Da' Maria ce face ?...

— Bine...

— Da' dumneata, ginere, ce maĭ facĭ ? tot aşa ? grăi deodată tare Mateĭ Dumbravă.

— Eŭ? suspină coconu' Vasilică cu un zîmbet blajin; eŭ ?... bine... bine..., cum dă Dumnezeu... ştii mata... Cînd vrea Dumnezeu—toate-s bune... da' cînd nu vra, apoĭ poţĭ să facĭ orice, degeaba... Dar drept să vă spun, îmĭ pare rău că aţĭ stat la masă. V'aşĭ fi poftit la mine...

— Cum zicĭ ? strigă rîzînd maiorul. Ia maĭ spune odată, că-s in stare să primesc poftirea... Vorba ceia: două mîncări nu strică... Ce te maĭ facĭ, socrule ?... Dupăce aĭ aflat că am stat la masă, acuma te facĭ a ne pofti şi nu ştiŭ ce... da' lasă, că ne cunoaştem noĭ...

— Vaĭ ! da' cum se poate, dragă, să spuĭ una ca asta ?... Da' eŭ cu toată inima, cu toată dragostea... Doar mă cunoaşteţĭ... ştiŭ eŭ că şăgueştĭ... (Şi începu a rîde deodată tare, cu privirile fixe).

— Şi vra să zică o ducĭ foarte bine !...» grăi iar dintr'odată, fără să zîmbească, răzăşul.

Coconul Vasilică îşi opri rîsul, iĭ rămaseră numaĭ buzele întinse într-un zîmbet stînjenit.

«Da... bine... binişor....

— Da' casele feteĭ ce maĭ fac ?... întrebă iar, cu nepăsare, bătrînul....

— Cum ? cine ?.. a ! da... casele !... Bine... Poate ştiĭ, noĭ ne-am împăcat... am făcut aşa, un aranjament... Trebue să ştiĭ dumneta, tată... Ştiĭ foarte bine... (Şi iar începu a rîde)...

— Un aranjament ? eŭ n'am ştiut nimica... Casele celea cu munca mea, cu baniĭ meĭ sînt clădite... şi aşĭ vrea să ştiŭ şi eŭ ce maĭ fac...

— Bine !... se grăbi să răspundă coconu' Vasilică... Da' ce bucurie am că ne-am întîlnit !... Numaĭ de un lucru îmĭ pare răŭ... Da' nu face nimic, cu altă împrejurare... Acuma mă grăbesc şi eŭ, mă aşteaptă acasă cu masa... Să ne vedem cu bine... cu dragoste... Cred că ne vedem şi maĭ tîrziŭ; maĭ stăm de vorbă... Tare m'am bucurat !...»

Şi coconu' Vasilică, plin de prietinie, strînse cu două mînĭ dreapta luĭ Stahu şi a bătrînuluĭ, se închină pe jumătate cătră eĭ,

cu capu-ĭ mic, cu gîtu-ĭ subţire şi cu cravata mînată spre ureche, pe gulerul cel larg; şi se grăbi să ocolească colţul, cu paşi iuţi, pe tălpile picioarelor, fără să bocănească cu călcăile...

Bătrînul Dumbravă maĭ stătu puţin în loc, cu sprîncenele uşor încruntate, privindu-l cum se duce. Apoĭ oftă odată adînc, parcă gemu...

«Acesta mi-a fost ginere... a ţinut pe Aglaia mea... zise el încet, cu dinţii strînşi.

— A ! e un om nepreţuit !...» răspunse rîzînd maiorul.

Merseră un timp în tăcere. Pe urmă deodată bătrînul întrebă, fără să privească la maior.

«Te rog, un lucru să-mĭ spuĭ, ginere... Cu casele cum a fost ? N'ai vrut dumneta să le ieĭ ?

— Cum ? Nu. Mi-a cerut el mie acest sacrificiŭ, altfel se arăta greoiŭ. Se tînguia într'una: nevoĭ şi năcazurĭ... Că altfel nu se poate, că şi fata aşa voeşte... că vra să lase surorilor eĭ maĭ micĭ casa... A ! e vulpe bătrînă coconu' Vasilică... Şi pînă ce n'am făgăduit formal, n'a fost chip... S-aŭ făcut şi acte ..

— Hm ! gemu adînc bătrînul. Casa ceia, domnule, am muncit-o în tinereţele mele... Am vrut să fac un cuib copileĭ care s'a dus... Şi eŭ şi bătrîna mea ne-am străduit, ş'am adunat, ş'am făcut un lucru frumos şi gospodăresc... Acu socoteam să rămîie nepoateĭ. Mult am stat şi m'am gândit: cum se poate să pue străinul mîna pe ea ? Asta nu se poate !...

— Adevărat !» zise Stahu, ca să spue ceva. Dar întorcîndu-şĭ privirile spre bătrîn, rămase uimit—aşa-i era de neguroasă faţa şi de ameninţătorĭ ochiĭ. Ar fi vrut să facă o glumă, să aducă o rază pe obrazul acela trist, dar parcă-şĭ simţi secat izvorul glumelor... Şi bătrînul păşea tăcut şi gînditor lîngă dînsul.

Aşa intrară la cofetăria luĭ Iozef. O găsiră goală. Un singur om, mititel, încovoiat din şele, şedea pe un scaun plecat asupra uneĭ cafele şi-şĭ plimba ochiĭ pînditorĭ în toate părţile, pe deasupra meselor. Avea doĭ ochĭ micĭ, negri şi sfredelitorĭ.

«Cine-ĭ acesta ? se întrebă cu mirare, cu glas scăzut, maiorul. Ce caută aicĭ ?... Trebue să fie străin...

— Cine ?...

— Cel de colo, cu cafeaua...

— A, omuşorul de colo ? vorbi încet bătrînul. Eu mă gîndeam la Popazu...»

Bătrînul se întoarse tăcut acasă; răspundea cu gândul dus luĭ Stahu. În mintea luĭ se întorsese o parte din viaţa din trecut, de pecînd trăia «bunicuţa» Anghelina, şi Aglaia, aşa de blajină şi aşa de frumoasă... Şi Popazu—care tot aşa era şi pe atuncĭ, cu zîmbet tot aşa de dulce, cu ochi tot aşa de miloşĭ, cu vorba tot aşa de învăluitoare şi de prietinească...

«La ce te gândeştĭ, moşule ? îl întrebă într'un timp Stahu.

— Am o rană veche, care mă doare...» răspunse cu glas înnăbuşit bunicul Mateĭ.

XII.

Dar ziua aceia era pesemne bogată în întîlniri și oaspeți. Abia ajunseră acasă, abia schimbară cîteva cuvinte cu Maria, și se mai înseninară amândoi, și bătrânul și Stahu,—abia primi veste grabnică madama Palaghia pentru două cafele,—și Calistru se înfățișă și dădu de știre cu oarecare taină că a venit boerul dela Plopeni.

Stahu tresări depe scaunul lui și se repezi spre ușă:

«A! Iorgu Voinea! strigă el. Poftește-l aici. Mișcă mai repede, Calistrule!...—E un băiat tare bun...» adăogi maiorul întorcîndu-se spre bătrînul Dumbravă... Și deschise ușa.

Intră repede, în strae de catifea gălbie, cu botfori și cu pălărie moale, Iorgu Voinea.

«Bucuroși de oaspeți? întrebă el. Am venit la tîrg și m'am gîndit să mă abat și pela dumneavoastră... Cred că nu vă supărați că nu sînt în mănuși și'n redingotă...

— Nu ți-i rușine? strigă Stahu strîngîndu-i mîna. Mai încap vorbe de-acestea între prietini?...»

Stătu puțin gîndindu-se. Apoi se repezi și deschise ușa și începu a striga;

«Calistrule! măi Calistrule! du-te și dă ordin madamei Palaghia: încă o cafea!... Și poftește pe cuconița...»

Apoi începu a-și freca mînile cu mulțămire. Dar iar își aduse aminte de ceva, și se plesni peste frunte. Bătrînul Matei se ridicase în picioare depe scaunul lui, și Voinea aștepta și el.

«Stăi! stăi! strigă maiorul. Uitasem că nu vă cunoașteți. Și doar sînteți vecini!... Moșule! nu cunoști pe Iorgu Voinea, dela Plopeni?... Cum se poate să nu vă cunoașteți? Nici tu, Iorgule, nu cunoști pe bunicul nevestei mele?...

— Ba acu-l cunosc... grăi vesel Voinea scuturînd mîna bătrînului... Chiar voiam să cunosc pe domnu' Dumbravă... Dela mine și pînă la dumneata nu-i decît o fugă de cal... De știut te știam; despre oamenii vrednici se duce vestea»...

Bătrînul fu deodată măgulit, și rîsul deschis al lui Voinea îl cîștigă.

Zîmbi cu prietinie și zise:

«Eu am cunoscut pe tatăl dumitale; am avut pe vremuri cîteva afaceri... Ș'am trăit noi bine cu coconu' Panaite, Dumnezeu să-l erte...

— Ai cunoscut și pe tata! atunci ești om vechiu... zise Voinea.

— Firește—vechiu...răspunse bătrînul... Pe vremea aceia dumneta erai un puișor de om numai...».

Voinea simți o undă de căldură dulce în piept, la vorba asta care-i aducea aminte de trecut, de lumina de-altădată. Amintirile din copilărie sînt totdeauna un liman ferice: o insulă a florilor.

Incepură a vorbi, întâiu de timp și de holde, pe urmă maiorul amestecă în sfat cîteva întîmplări și glume de-ale lui: iarăși era bine dispus, vorbea tare, din gîtlej, și potcoava din frunte i se înflăcără. Apoi deodată se opri. Zise:

«Da, Maria de ce nu vine? Și privi țintă spre bătrîn... Cozonacii, paștile, ouăle roșii! adaogi el tare, rîzînd. Ia să mă duc s-o aduc...»

Eși. Voinea în urma lui întrebă deodată pe bătrîn;

«Da' albinele ce-ți fac, domnule Dumbravă... Mi-a vorbit odată madam Stahu despre prisaca dumitale.»

Bătrînul parcă se înalță în scaun și prinse a lămuri lui Voinea toate afacerile muștelor lui: asta-i era patima cea mare; fără asta el nici nu înțelegea viața!

«Și dumitale îți place stupăria?...

— A, da, îmi place tare... îmi aduc și eu știubee... Ș'am să te rog să-mi fii dascal, pentru început...» Iar bătrînul, cu un zîmbet de bunătate și de fericire parcă, începu să-i dea sfaturi și să-i lămurească în același timp cum își întocmise și cum își îngrijea el de-atîția ani prisaca lui...

Voinea îl asculta cu gîndul dus aiurea. Vorba aceasta cu albinele o stîrnise mai mult ca să facă plăcere bătrînului; dar mintea lui nu era atentă la asta, ci era necontenit fulgerată de un gînd neliniștitor. Dintr'odată, dimineață, în ajunul acesta al învierii, se simțise singur în casele lui dela Plopeni, singur și trist... Dintr'odată i se păru viața mai searbădă și mai fără rost decît totdeauna... Și 'n același timp îi răsări în minte un gînd și 'n suflet o dorință: să se repeadă până la tîrg, să vadă pe Maria Stahu...

Dorința venise ca un fulger. Dădu repede porunci, se sui în trăsură și îndemnă pe vizitiu să grăbească caii. Dar ajuns la tîrg stătu la îndoială; pe urmă o teamă ciudată îl cotropi. Intră într'o locantă; după ce mîncă, eși și rătăci la întîmplare pe străzi... Stăpîn nu mai era pe el. Se gîndea: Bine, la Stahu se poate duce, pe Maria o va vedea; în asta nu este nici-o vină... Dar în gîndul ce-i fulgera mintea se mai adăogise ceva, un sîmbure de hotărîre... Și de-aceia sfiala îl cuprinsese, și sta la îndoială: era în el un îndemn tainic, să facă ceva, să zică ceva, să arăte prin ceva Mariei că 'n el primăvara a adus o schimbare, că a înflorit în el pentru dînsa, floarea cea veșnică...

Și la urmă nu mai putu răbda. Intră la Stahu. I se păru ciudat că vede pe maior zîmbind și primindu-l așa de bine. Avu un fel de bucurie văzînd pe bunicul Mariei—pe bunicul aceleia pentru care încerca o dulce simțire...

Că maiorul îl socotea prietin, că față de această prietinie el avea o datorie,—acuma Iorgu Voinea nu se mai gîndea. Se gîndise o zi întreagă și se găsise vinovat, iar la urmă o pornire neînvinsă îl mînase într'acoace... Toate scrupulele căzuseră. Și nu numai că venise; dar strînsese mîna cu tărie și zîmbise ca

niciodată lui Stahu, și-i spusese vorbe bune; iar în fața bătrinului în fiece clipă parcă-i venea să rostească o frază plăcută, o lingușire ușoară...

«De unde a năvălit în mine fățărnicia aceasta?...» se întreba el, pe cînd bătrînul îi vorbea de albine. Și 'n piept îi creștea neliniștea și gîndul fix îl îndemna către acel *ceva*, pe care negreșit trebuia să-l îndeplinească în ziua aceia...

Pieptul i se încălzi tare. În sală se auzea glasul gălăgios al lui Stahu. Ușa se deschise și intr'o rochie simplă, neagră, intră Maria, pieptanată lins, palidă și cu ochii mari, așa cum o văzuse el în unele nopți de nesomn. O clipă i se împăinjiniră ochii...

Apoi Maria se apropie de el, îi întinse mîna. Maiorul zimbea în prag. Bunicul Matei zimbea alăturea, cu ochii ațintiți la fetița lui...

Acu o vedea bine, limpede, lingă dînsul. Și dintr'odată își închipui că are o datorie către sine însuși: că ar fi o umilire să dea înapoi. Era om care punea preț pe mîndrie, se socotea mai deosebit decit alți muritori și privea în juru-i cu sprinceana încruntată...

«Am să-i țin mîna într'a mea mai mult...» își zise el cu inima bătînd.

Și simți în tot trupul strecurîndu-i-se o căldură dulce cînd mîna Mariei se lăsă într'a lui. Se plecă spre mîna aceia albă și mică și o sărută încet. Apoi o strinse ușor, o mai ținu o clipă, și înfiorarea de căldură parcă crescu, cu o săgeată de suferință.

În clipa următoare iar i se puse un painjiniș înaintea privirilor. — O clipă. Începu a rîde și întrebă tare, privind spre maior:

«Bucuroși de oaspeți, madam Stahu?...»

Avea în rîs ceva nefiresc, el singur simți aceasta, și parcă se trezi din amețeală. Maria il privi o clipă fără să zîmbească, apoi îi zise:

«Bucuroși, cum nu. Cînd vii la noi, totdeauna ne faci plăcere...»

El își întoarse privirile spre ea; parcă se aștepta să înțeleagă ceva din privirea aceia...

Însfîrșit ceia ce-și pusese în gînd — săvîrșise; se simțea oarecum mulțămit. Apoi se gîndi că pentru un om care a săvîrșit asemenea îndrăzneală, rîsul e ceva nepotrivit. Își încruntă ușor ochii, și prinse a vorbi foarte serios despre lucruri fără însemnătate...

XIII.

Maiorul a intrat în seara aceia bine dispus în odaia lui. Venirea bătrînului Dumbravă, a lui Iorgu Voinea, îl înfierbîntase. După cafeaua poruncită madamei Palaghia, Calistrat adusese o leacă de vin bun, și Stahu își dorise și lui, dorise și altora, toate fericirile. Vorbise mult cu glasul lui răgușit și iar își

adusese aminte de istoria cu vînătoarea de rațe și cu «văru-său prefectul».

Apoi către seară Voinea nu voise să mai stee: plecase, cu toate protestările maiorului. Parcă avea ceva Voinea, o neliniște, o grijă mare. Maiorul chiar îl luase puțin la vale: «O fi fiind ceva la mijloc, Iorgule... O păreche de ochi negri!...»

«Asta trebue să fie... se gîndea Stahu, dezbrăcîndu-se domol... Cînd i-am spus asta, nici n'a rîs, nici nimica: s'a întors deodată spre mine, parcă l-aș fi apucat pe neașteptate de braț...»

Pe urmă maiorul începu a se gîndi la Maria. O însuflețire neașteptată avusese toată ființa ei. Nu vorbise, nu rîsese mult, însă tremura ceva vesel în ea ca o lumină. Asta o simțise el așa, ca ceva vag, cum simțești afară soarele, dintr'o odae întunecoasă. Schimbarea asta o adusese în casă răzășul cel bătrîn. «Detreabă om! și ține mult la Maria; atîta urmaș mai are...»

Cum sta pe scaun, lîngă luminarea aprinsă pe măsuța de noapte, descheindu-și pe pipăite manșetele, deodată rămase neclintit. Un gînd care-l cercase în răstimpuri peste zi se deștepta iar. Se ridică hotărît în picioare, își trase repede surtucul pe mînici, și eși din odaia lui în vîrful degetelor. În odăi era tăcere; în sală era cam răcoare; Stahu își simți inima bătînd.

Puse hotărît mîna pe clampa dela odaia Mariei. Cînd deschise ușa îl învălui lumina lină a lămpii. Se opri în prag. Parcă nu se aștepta la lumină. Maria nu dormea; sta în jilțul ei obișnuit și citea. Stahu închise cu grijă ușa în urma lui și înaintă zîmbind spre Maria.

«Știam că ai să vii...» zise ea deodată, privindu-l drept și lăsîndu-și cartea pe genunchi. Maiorul se opri.

«Mărioară, vorbi el încet, și în obraz îi năvăli singele. Astăzi te-am văzut înseninată... și împăcată... Așa de bine-ți ședea, și erai așa de frumoasă...»

Maria se ridică în picioare, cu ochii lucind. Grăi cu hotărîre.

«Tudore... lasă-mă singură... De-atîtea ori ai intrat aici, și eŭ m'am supus, ca o roabă. Am fost o ființă neștiutoare. Acuma știi că am dreptul să fiŭ stăpînă pe mine... Vreaŭ să fiŭ stăpînă... vreaŭ să dorm singură!... Asta trebuia s'o înțelegi de mai multă vreme. Acuma ți-o spun eu...»

Ca o suflare de spaimă tremura în glasul ei. Stahu simți că se dărîmă ceva în el. De-atîta vreme, de cînd trăia cu ființa aceasta, supt același acoperiș, își închipuia că o cunoaște. Bănuise până acuma un capriciŭ, ceva trecător — și asta îl indurerase destul. Dar acuma ceva nebănuit se ridică înainte-i. Pe femeia lui n'o cunoștea. Sta înaintea lui o ființă străină.

«Cum? ce este? strigă el deodată, cu singele zvîcnind în timple. Ce s'a întîmplat? Nu ești nevasta mea? N'am drept asupra ta? Ce fel de vorbă-i asta? Cine a pus la cale istoria asta? Eŭ sînt stăpîn aici!... Te-am întrebat de-atîtea ori, ce este? Ce sînt eŭ? Îți sînt străin?... Eŭ sînt bărbatul tăŭ!...»

Se opri gîfîind.

«Tudore, grăi Maria tremurînd, nu striga... Aude bunicul... Ascultă-mă. Mă vezi că sînt tulburată, că tremur, dar hotărîrea pe care am luat-o o ţin, chiar dacă aşi muri! Am tăcut şi am răbdat atîta vreme. Cei de-acasă m'aŭ dat unuĭ om pe care nu-l cunoşteam, m'aŭ vîndut! Acuma văd că n'am nimic pentru omul acela! văd că mi-ĭ străin... Şi vreaŭ să fiŭ stăpînă pe sufletul meŭ şi pe trupul meŭ... Dacă eştĭ om, trebue să mă înţelegĭ!...

— Cum? ce este? ce spuĭ? gemu maiorul cu mintea rătăcită parcă. Nu eştĭ tu femeia mea, legiuită?... Cînd te-am luat, n'aĭ avut minte? nu te-aĭ gîndit? n'aĭ judecat? Ce fel de vorbă-ĭ asta?...

— Nu, nicĭ n'am avut minte, nici n'am judecat... zise Maria încet. Acuma ţi-am spus ce-aveam de spus... In astă seară ştiam că aĭ să viĭ şi m'am hotărît...

— Bine dar ce-o să facĭ? cum aşa? unde-o s'ajungem? strigă maiorul scos din fire.

— Nŭ ştiŭ!...» răspunse Maria.

O clipită urmă tăcere între eĭ. Maria se lăsase în scaun şi avea răsuflărĭ scurte, pripite. Ca o slăbiciune o cuprinsese după silinţa grozavă pe care o pusese ca să vorbească.

«Poate iubeştĭ pe cineva!» strigă deodată Stahu.

Maria nu răspunse.

«Nu se poate! nu se poate!...» urmă maiorul. Ochiĭ deodată i se rătăciră. Avu un gemăt scurt, un fel de ţipăt de mînie, înăbuşit. Se repezi la Maria şi o cuprinse în braţe.

«Nu te atinge de mine! nu mă atinge! strigă ea zbătîndu-se. Lasă-mă... lasă-mă!...»

Dar el o cuprinsese strîns, parcă o zugruma; gîfîia repede şi voia s'o sărute.

Ea era zguduită ca de frigurĭ şi ţipa chinuit:

«Lasă-mă! te urăsc! te dispreţuesc!... lasă-mă!...»

Şi gemătul eĭ era chinuit, prelung şi înăbuşit; apoĭ se ascuţi mînios. Se zbătea cu disperare, cu silinţĭ nemărginite în braţele bărbatuluĭ. Pe urmă deodată un hohot nestăpînit, nebun, un hohot de rîs amestecat cu plîns izbucni; braţele-ĭ căzură în jos, tot trupul i se dărîmă, parcă un jungher i-ar fi străpuns inima...

Şi cînd Stahu se ridică sufiînd şi pufnind cu sălbătăcie, ea rămase zdrobită la locul eĭ. Işĭ ridică mînile, îşĭ acoperi ochiĭ cu palmele, şi începu a plînge cu sughiţurĭ. Lacrimĭ amare năvăleau şi-ĭ frigeau obrajiĭ.

Cu cele din urmă silinţĭ respinse pe Stahu, care voia să-ĭ ia o mînă, să i-o sărute. El se învîrtea acum în jurul eĭ, cerca să zîmbească, cerca să rîdă. Incercă s'o cheme pe nume:

«Mărioară...» Şi-ĭ tremura glasul.

Trupul eĭ fu zguduit deodată, tresări ca supt o împunsătură.

«Du-te! strigă ea descoperindu-şĭ obrajiĭ şi privindu-l cu sălbătăcie. Eşi! lasă-mă!...»

Şi iarăşi începu să-ĭ scuture mădularele un plîns disperat...

Stahu maĭ stărui puţin în odaie, apoĭ eşi. In sală se opri; ascultă un timp plîngerea chinuită, înceată, necontenită, un bocet de moarte parcă, şi i se strînse şi luĭ inima. Apoĭ trecu în odaia luĭ...

Iar în urmă-ĭ Maria rămase plîngînd multă vreme supt lampa liniştită. Iĭ curgeaŭ fără contenire lacrimile. Parcă-ĭ murise năprasnic o fiinţă dragă...

XIV.

Dimineaţa, bătrînul Mateĭ Dumbravă, cum văzu pe Maria, o întrebă cu grijă:

«Ce aĭ tu, Mărioară dragă?... Eştĭ galbănă la obraz, cum e turta de ceară... Eştĭ bolnavă?...

— Mă simt slabă, bunicule... mă doare capul... zise ea cu glas trist, şi ochiĭ i se umeziră...

— Nu cumva e-o suferinţă cu bucurie? grăi bătrînul cu un zîmbet şiret.

— Nu! nu! răspunse Maria repede, c'o înfiorare de groază parcă. Şi 'ndată adăugi, apropiindu-se de bătrîn: Bunicule dragă, tare sînt supărată... Aşĭ voi parcă să nu maĭ trăesc...»

Parcă voia să plîngă; dar se stăpîni c'o silinţă mare, îşĭ plecă fruntea pe umărul bunicululĭ şi rămase aşa...

«Iţi aduci aminte, bunicule, cînd eram o copiliţă curată şi nevinovată, fără grijă şi fără durerĭ marĭ, şi tu mă sărutaĭ pe frunte şi-mĭ puneaĭ între degete un fagure de miere... Ca lamura aceia a florilor era sufletul meŭ... dar acuma-ĭ amar... amar ca fierea!...»

Nu-şi putu stăpîni un suspin.

Rămase aşa un timp; apoĭ se ridică în picioare. Işĭ căută jacheta şi pălăria şi se pregăti de plecare.

«Unde te ducĭ aşa de dimineaţă?

— Mă răped pînă la o prietenă, dar mă 'ntorc îndată; nu te teme, că nu te fac s'aştepţĭ...»

Eşi repede, trecu aproape în fugă prin ogradă. Iar bătrînul rămase îngrijorat în locul luĭ.

«Ce să fie între ei? ce să fie aici în casa asta? se întreba el. Trebue să fie în sufletul fetei un zbucium mare. Altfel cum? căci maĭ sînt femeĭ care nu-şi iubesc barbaţiĭ şi cu toate acestea se împacă cu soarta lor».

Apoĭ prin mintea bătrînuluĭ trecu o icoană fugară din ziua din ajun.

«Băiatul acela de erĭ, se gîndi el, feciorul luĭ Panaite Voinea... Parcă se uita prea lung şi prea ciudat la fată... La dînsa însă n'am văzut nimic... Nu se poate, ea e curată şi cinstită, samănă cu maică-sa... Trebuie s'o sfătuesc, trebue să-ĭ spun să îngădue, să rabde... Aşa a răbdat şi maică-sa... A răbdat pînă la mormînt... Să rabde ş'aceasta pîn'atuncĭ?...»

Bătrinul oftă în singurătatea odăii.

«Nu trebue să rabde! șopti el deodată. Păcat de sufletul ei...»

Ș'o înduioșare îl cuprinse gindindu-se la jalea de altă dată a bătrinii lui, Anghelina, și la durerea tăcută a Aglaei, fata lui cea fără de noroc. Scene din trecut se întorceau în mintea lui. Îșî aminti și de moartea fetei, de îngroparea ei, și de Popazu care-și flutura o batistă și părea nemingîiat... Dar ochii, ochii aceia vicleni, cum cercetau, cum pindeau, cu toate că se invăluiau în lacrămi!... Atita fată mi-a mai rămas, șopti în sine-și, nu se poate s'o pierd și pe asta...»

Și parcă fără voe se ridica într'insul ca un val minia veche, împotriva lui Popazu; și nu numai în potriva lui Popazu, ci și pe maior parcă-l vedea înainte-i și-l privea amenințător.

In vremea asta Maria ajungea grăbită la Ana Hrisanti. Ii eși o ordonanță înainte.

«Acasă coconița?

— Acasă. Abia acù s'a sculat...»

Maria vroia să spue, să mai întrebe ceva, dar la un geam, alături, cineva începu a bate repede. Ea se încovoiè puțin și privi: zări pe Ana, care-i făcea semne prietenești de chemare cu mina și cu capul...

Pătrunse înlăuntru. Nevasta generalului îi eși înainte, grasă și greoae ca totdeauna, o cuprinse în brațe, o sărută și o trase după sine în odae.

«Draga mea... zise ea, repede, așezind pe Maria lingă dinsa, pe canapea; dacă ți-oiù spune ceva, n'ai să mă crezi... Știi că astă noapte te-am visat?... Te-am visat, da... Parcă era o vreme de ploae... și tu stăteai pe-o margine de apă, și eù dincoace... și strigai la mine să-ți trimet o luntre ca să treci...

— Ai avut visul acesta? întrebă Maria și păru mirată.

— Da, închipue-ți. Ei, dar nu mi-ai spus ce faci... Bine, soro, eù acù văd; ce ai? parcă te-ai sculat depe boală.. Unde-i mina?... Adă mina 'ncoace... Ești rece. Ce s'a întimplat?...»

Ana scotea strigăte ascuțite, pline de uimire, se pleca asupra prietinei ei, o pipăia; iar buzele Mariei deodată începură să tremure; ochii i se umplură de lacrimi...

«Ce-i, drăguță pentru numele lui Dumnezeù! s'a întimplat o nenorocire?... Ești palidă ca o moartă!...»

Sări de la locul ei, trecu săltat pe covoarele moi, pînă la divanul ei larg și 'nalt, apoi pînă la măsuța de dinaintea oglinzii uriașe de toaletă, încărcată cu tot felul de pomezi, ape și parfumuri; se întoarse cu un flaconaș pe care-l destupă repede, și un miros ascuțit se răspîndi în toată odaia...

«Trage pe nas... miroase tare, drăguță, că are să-ți facă bine...»

Maria începu a zimbi cu durere și-și feri domol capul. Grăi, cu glas moale:

«Nu-i nevoe... nu mi-i bolnav trupul...»

Urmă un răstimp de tăcere. Ana se întoarse pînă la oglindă și puse sticluța la locul ei. Apoi se așeză iar lingă Maria privind-o cu luare-aminte, așteptind.

«Mi-i sufletul greù... plin de venin...» murmură cu jale Maria. Se opri.

«Spune, draga mea, spune ce ai...» o îndemnă cu dragoste Ana.

Maria își întoarse ochii mari, umbriți de jale. Incepu iar:

«Am venit la tine... atita prietină am... Eri a venit la noi bunicul... I-am spus și lui din durerile mele, el mă înțelege, mă mingie cu vorba... Dar simt mingierea lui și numai cind se uită la mine... Sint unele lucruri însă pe care nu i le pot spune lui... Mi-i rușine, mi-i groază să i le spun... Dar nici așa nu le pot ținea în mine, parcă simt că m'ar zdrobi... Ascultă-mă, nu știù ce se petrece în mine de cităva vreme... S'a făcut un fel de deșteptare... Abia acuma, precum știi, am început a privi în juru-mi și a înțelege, abia acù aș putea zice că am început a judeca... Și deșteptindu-mă acuma, am văzut că nu poate fi nimic între mine și între bărbatu-meù... nu-l iubesc... Și nu numai că nu-l iubesc, dar mi-i silă de dinsul... Și sint... sint unele lucruri între mine și el... pe care le socotesc ca ceva necurat...»

Se opri. Ana îi apucă minile; șopti:

«Ințeleg ce vrai să spui...»

Maria urmă, înfrigurată:

«Parcă acuma, după ce m'au întinat alții, aș voi, să mă simt iar liberă și curată... Tu trebue să mă înțelegi căci ești femee... Și de luni de zile mă feresc... mă feresc de el... Și ochii lui mă urmăresc, mă fixează, mă pindesc... Ii înțeleg ce vor. Ii înțeleg la masă, la amiază, îi înțeleg seara... Și parcă mă urmărește un animal de pradă!—Și eri așa de bucuroasă eram, că a venit bunicul... Toată copilăria mea parcă se întorsese... Imi simțeam sufletul ușor... Așa mingiere aveam, încit toate le-am uitat... Am fost veselă... am fost poate prea veselă.. Am schimbat cu Stahu mai multe vorbe decit altădată... Pe urmă, după amiază, a venit pela noi și Iorgu Voinea... Am stat ș'atunci de vorbă... Și seara am știut că *el* are să vie la mine... L-am înțeles toată ziua: necontenit m'aù țintit ochii lui... Și am vrut să fac o silință grozavă, să-i hotărăsc că nimic nu mai poate fi între mine și dinsul... să-l rog să mă erte, să mă lase în pace.. Ah! cit de dureros lucru! cit de rușinos!... S'a zvirlit asupra mea, m'a zdrobit, și-a bătut joc de mine... Am crezut că am să mor, de rușine și de disperare... Nu mai pot! Invață-mă ce să fac... Trebue să fug din casa aceia... Acuma-l disprețuesc... Spune tu, ce să fac... Invață-mă, ești singura mea prietină!...»

Cuvintele din urmă izbucniră ca niște țipete. Se opri deodată și-și stăpini plinsul; numai lacrimi începură să-i curgă încet pe obraji. Privea la Ana Hrisanti cu ochii măriți, ca'n amin-

tirea unei spaime. Apoi işi şterse obrajii in neştire, ii contenirä şi lacrimile, şi rămase cu gindul dus, cu privirile rătăcite.

«Lucrul acesta te-a putut face aşa de nenorocită?» intrebă incet Ana.

Maria dădu cu tristeţe din cap.

«Eşti tinără... vorbi induioşată nevasta lui Hrisanti, şi de-acuma ai să trăeşti... Nu te poate nimene sili la nimica... Liberă eşti... Du-te dela el, dacă altă scăpare nu-i, fă ce vrei...» Se opri, zimbind. «Eşti prea simţitoare, de aceia eşti aşa de nenorocită...»

Se opri iar, apucă mina dreaptă a Mariei şi incepu să i-o mingie.

«Dragă copilă, fii cuminte şi linişteşte-te... Am crezut, urmă ea zimbind, că ţi-a murit cineva, cind ai intrat aşa, zbuciumată, cu vocea plină de lacrimi... Pe urmă am crezut că e vorba de-o dragoste... aşa, fulgerătoare...» Se dădu mai aproape de Maria şi o cuprinse de mijloc. «Dar ce legătură este intre Iorgu Voinea şi bărbatu-tău... Acela-i un om tinăr, un băiat subţire şi deştept... ce poate să fie intre ei doi?...

— Nu ştiu dacă este prietinie la mijloc... murmură Maria.

— Atuncea ce a căutat eri la voi?...

Ana incepu a ride incetinel. Maria avu o tresărire uşoară.

«Nu ştiu...» zise ea incet... Apoi din intunericul minţii deodată, pe nesimţite, eşi la lumină o impresie, pe care in ajun o primise şi n'o băgase in seamă... Deodată i se puse inainte figura serioasă a lui Voinea, cu sprincenele uşor incruntate; parcă simţi o stringere de mină mai prelungită ca de obiceiu... Şi ochi cari altfel o priveau decit in alte dăţi... Inima i se ghemui in piept.

«Nu ştiu... vorbi ea cu glas inăbuşit... O vizită obişnuită a fost... Nu-i ceia ce te gindeşti tu...»

Şi parcă voia să stringă in sine, intr'o taină de nepătruns, icoana ce i se deşteptase in minte.

«Sufletul tău, draga mea, trece printr'o schimbare, zise Ana... Tu n'ai iubit niciodată. Ai să ajungi şi tu acolo unde trebue, ai să iubeşti ş'ai să fii fericită suferind... Şi 'n cea mai mare durere de dragoste n'are să-ţi fie sufletul aşa ca 'ntr'o peşteră goală, umedă şi rece, cum ţi-i acuma... Zădărnicia vieţii, ticăloşia vieţii, te chinuesc acuma... Am avut şi eu clipe de-acestea... Am trăit şi eu odată aşa ca'ntuneric—şi mi se părea că am să mor singură şi pustie... pe urmă m'am mingiiat...»

Maria nu-şi putea stăpini un zimbet uşor:

«Parcă mi-ai da in cărţi, aşa de frumos imi spui...»

Ana incepu a ride:

«A! dragă şi cărţile au rost in viaţa unor femei cum sintem noi... Sint o mingiere... Dacă vrai, poţi să-ţi caut, să-ţi spun soarta citindu-le... Dar pentru ceia ce suferi, şi pentru ce te aşteaptă, pot acuma să-ţi dau desluşiri şi fără cărţi...»

Şi nevasta lui Hrisanti se simţea parcă bine, aşa lingă o durere tinără; parcă mai intinerea intorcindu-se in trecutul ei şi aducind pilde pentru imprejurarea de faţă. Incepu a povesti o intimplare de dragoste, de demult, c'un băiat tinăr, fără mustaţă, o fiinţă pasionată şi romantică, se pierdu in amănunte, o infierbinta amintirea; şi Maria o asculta cu durerile puţintel potolite, legănată ca'n picurările unui descintec.

Intr'un tirziu, cind se despărţiră, Ana o imbrăţişă cu privirile inlăcrimate; iar Maria porni spre casă pe ginduri, palidă, cu mintea tulburată, fără să fi luat vre-o hotărire.

(Va urma) **Mihail Sadoveanu.**

CÎNTECELE MELE.

Cobor din lumea mea de stele
Și vă petrec filă de filă,
Sărmane cîntecele mele,
Îmi vine să vă plîng de milă...

Atîtea strigăte 'mblînzite
De legea ritmului sonoră,
Vă simt domoale, cuminţite,
Ca să 'ncăpeţi şi voi în horă...

Mi-e jale-acum ca primăvara
De paseri prinse 'n colivie,
De lei ce dorm visînd Sahara
În cuşca din menajerie...

Vă las cu mintea 'ndurerată
Și ochii 'nchişi pe jumătate,
Mă duc în ţara fermecată
A cîntecelor necîntate.

POVESTEA NOASTRĂ.

Din mesteacănul de-afară
Foi îngălbenite curg,
Cînd cernindu-şi pînza rară
Cade vînătul amurg...

Frate bun mi-a fost copacul,
Cu podoaba lui de ieri,
El mi-a adumbrit săracul
Un noroc de două veri...

Zgriburind din trup se'ndoaie
Peste geamul meu deschis,
—S'a mai deslipit o foaie,
Mi s'a mai fărmat un vis...

Unde eşti tu să ne plouă
Plînsul frunzelor ce mor
Și cu braţele-amîndouă
Să oprim căderea lor?...

Mîna ta să le culeagă
Și să ni le'mpartă 'n doi:
E povestea noastră 'ntreagă
Scrisă 'n veştedele foi.

BLESTEM.

Noi nu ne-am îngropat iubirea
Într-un întins adînc de apă,
Nici în pămînt n-am coborît-o...
— Iubirea noastră n-are groapă...

Prea ne-a 'nfrăţit cu nenorocul
Și prea ne-a fost nemilostivă,
Ca doi tîlhari în miez de noapte
Ne-o schingiuirăm deopotrivă...

Părea că printre nouri negri
Spre iad s'a fost deschis o poartă,
Cînd braţe roşii de văpaie
Ne 'ncolăceau frumoasa moartă...

Pe rug ni s'a topit în flacări
Şi ca să nu invie iară,
I-am spulberat în vînt cenuşa
În largul drumului de ţară...

De-atunci blestemul ei ne paşte,
Veninul nu mai vrea să-i moară:
Pe veci din pravul de pe uliţi
Ne otrăveşte-a doua oară...

DESPĂRŢIRE.

Vin sub plopul mărturie
Nopţilor de astă-vară,
Să-l vezi, frînt de vijelie,
Cum îşi cerne frunza rară...

În tulpina lui închise
Dorm iluzii şi regrete,
Dorurile noastre-s scrise
Pe-aste foi nemîngîiete...

Vin din foile uscate
Să ne facem două perne:
Căpătîie îndurerate
Unei despărţiri eterne...

VIS RĂZLEŢ.

Din înnaltul bolţii sfinte
Picuri de argint se smulg
Şi pe mîna mea ferbinte
Mi-a căzut în sbor un fulg...

Drag drumeţ din lumi streine,
—Ce neinţeles mister,
L'o fi îndrumat spre mine
Minunatul strop de cer?...

Strălucind o clipă doară,
S'a topit, ş'acuma nu-i...
—Vis răzleţ de-odinioară,
Unde sînteţi ochi căprui?...

FOAIE VEŞTEDĂ.

(După Lenau)

O frunză veştedă la geam
Îmi vine de departe,
Pe semne moartea e pe drum
Ş'acû 'mi trimite carte.

Eu foaia veşted'o primesc,
Alături voiu să steie,
De foi atîtea ce mi ai scris
Cu mîna ta, femeie.

Copacul gol de sub fereşti
De frunze nu-şi mai ştie,
Acum nici tu nu-ţi mai cunoşti
Cerneala pe hîrtie.

Ca făcători de rele prinşi
Stau bietele cuvinte,
Din lumea asta să le pierd
Îmi fac azi rugăminte.

Dar flacărilor nu le dau,
Eu n-am altă comoară,
Se uită triste 'n faţa mea
Că nu li-e dat să moară.

Norocul meu pe veci apus
Le ţine mărturie,
Vrea cîte 'n drumu-i a pierdut
Deapururea să ştie.

Vin foaie veştedă şi tu,
Solia morţii vină:
Tu-mi spui că rănile au leac
Şi morţii au hodină.

Octavian Goga.

Un specialist romîn la Lipsca.

II

Această gramatică, „Praktische Grammatik der rumänischen Sprache, Leipzig, 1903", cuprinde atît de multe şi de grave erorĭ, încît voiŭ fi nevoit să discut cu amănunţime numaĭ vre-o cîteva din ele.

1. pag. 3. „Sînt treĭ feliurĭ de diftongĭ: 1. Diftongĭ la care accentul e de o potrivă de puternic pe ambele părţĭ constitutive, care părţĭ constitutive trebuesc pronunţate strîns legate una de alta; aceştĭ diftongĭ sînt *ea* şi *oa*...: deal, breaz, neagră, treacă, noapte, meazănoapte, coastă, coadă. 2. Diftongĭ care aŭ accentul pe prima parte constitutivă...: caĭ, aŭ, teĭ, leŭ, boŭ, fiŭ, boĭ, cuĭ, iĭ. 3. Diftongĭ care aŭ accentul pe a doŭa parte constitutivă: ĭeste, ĭe, ĭarnă, fĭer, pĭatră, stea, a putea (Doppellaute giebt es drei Arten: 1. Solche, bei denen der Ton gleichmässig auf beiden Bestandtheilen liegt, die enge miteinander verbunden ausgesprochen werden müssen; es sind dies *ea* und *oa*...: deal Berg, breaz scheckig, neagră schwarz, treacă er möge vorübergehen, noapte Nacht, meazănoapte Mitternacht, coastă Rippe, coadă Schvanz. 2. Solche, die den Ton auf dem ersten Bestandteil tragen...: caĭ Pferde, aŭ sie haben, teĭ Linden, leŭ Löwe, Frank, boŭ Ochse, fiŭ Sohn, boĭ Ochsen, cuĭ wem, iĭ ihm. 3. Solche, die den Ton auf dem zweiten Bestandteil tragen: ĭeste, ĭe ist, ĭarnă Winter, fĭer Eisen, pĭatră Stein, stea Stern, a putea können").—Doŭă vocale care fac parte în imediat contact din *aceĭaş* silabă constituesc un diftong. O silabă însă are un maximum de intensitate a vibraţiilor curentuluĭ de aer, aşezat între doŭă minima de intensitate a vibraţiilor curentuluĭ. Sunetul care cade la maximum de intensitate a curentuluĭ se numeşte *sonantă*, sunetele care cad la minima de intensitate a curentuluĭ se numesc *consonante*. Aşezarea aceasta a sunetelor dintr-o silabă la maximum şi la minima de intensitate a curentuluĭ nu se face în mod arbitrar, ci este strict hotărîtă de gradul de *plenitudine* a sunetuluĭ, ĭar prin *plenitudine* se înţelege *aptitudinea* unuĭ sunet de a vibra cu o intensitate maĭ mare orĭ maĭ mică cînd curentul de aer este de o egală putere. Să admitem, de pildă, pentru a lămuri ce este *plenitudinea*, că curentul de aer are puterea x. Eĭ bine sunetul *a*, de pildă, va vibra cu intensitatea 10 atuncĭ cînd curentul de aer va ave puterea x, ĭar sunetul *o* va vibra numaĭ cu intensitatea 8 cînd curentul de aer va ave aceĭaş putere x. Sunetul care are plenitudine maĭ mare

se aşează în mod *fatal*, în mod *necesar* la maximum de intensitate al silabeĭ, constitue adecă în mod *fatal*, în mod *necesar sonanta* silabeĭ. Sunetele care aŭ plenitudine maĭ mică se aşează în mod *fatal*, în mod *necesar* la minima de intensitate ale silabeĭ şi constituesc în mod *fatal*, în mod *necesar consonantele* silabeĭ. In gruparea consonantelor dintr-o silabă faţă cu sonanta se observă în mod strict gradul lor de plenitudine, aşa că acele consonante vin maĭ în apropiere de sonantă care aŭ o relativ maĭ mare plenitudine. Indatăce un sunet maĭ puţin *plin* caută să se producă într-o silabă cu o intensitate egală acelei̯a a unuĭ sunet maĭ *plin*, care se va fi găsind în aceĭaş silabă, unitatea silabeĭ se sfarmă, o singură silabă nu maĭ poate să existe, ci se produc doŭă silabe. Acum, dintre vocale cea care are plenitudine maĭ mare este *a*. Orĭdecîteorĭ, decĭ, o altă vocală oarecare va face parte înpreună cu *a* din aceĭaş silabă, numaĭ decît va lăsa în mod necesar pe *a* să se aşeze la maximum de intensitate al silabeĭ, ĭar ea însăş se va aşeza spre unul din cele doŭă minima. In silaba *deal*, de pildă, sînt patru sunete, care se grupează din punctul de vidère al plenitudiniĭ astfel: 1. *a*, 2. *e*, 3. *l*, 4. *d*. In consecinţă *a* se aşează la maximum de intensitate al silabeĭ şi constitue *sonanta* aceşteĭa, în imediata sa apropiere spre cel dintîiŭ minimum se aşează *e* în rangul de *consonantă*, la cel dintîiŭ minimum se aşează *d*, la cel de al doilea minimum se aşează *l*. *Consonanta e*, fiindcă se găseşte în imediat contact cu *sonanta a* în una şi aceĭaş silabă, constitue înpreună cu aceasta un aşa numit diftong, şi anume un aşa numit diftong *ascendent*, şi anume încă un diftong analog celor însemnaţĭ de Dl. Weigand la feliul al treilea: „Diftongĭ care aŭ accentul pe a doŭa parte constitutivă: ĭeste, ĭe, ĭarnă, fĭer, pĭatră, stea, a putea". A susţine cineva că în *deal* orĭ în *noapte* este un diftong „la care accentul e de o potrivă de puternic pe ambele părţĭ constitutive" este o aberaţie, o—să mă ĭerte Dl. Weigand să mă servesc de un termen din dicţionarul D-sale,—o stupiditate. Acestea sînt lucrurĭ elementare de fonetică. Dacă nu mă crede, poate să întrebe Dl. Weigand pe orĭcine.

2. pag. 120. „Conjuncţiea *să* înseamnă şi *dacă* şi atuncĭ se construeşte tot cu conjunctivul (Die Konjunktion *să* bedeutet nicht nur *dass*, sondern auch *wenn* und muss auch in diesem Falle mit dem Konjunktiv stehen)". Dl. Weigand dă apoĭ paradigma: „de aşĭ avea=să am, wenn ich hätte...; de aşĭ fi avut=să fi avut, wenn ich gehabt hätte...", apoĭ exemplul: „de aşĭ fi fost ĭeŭ de faţă oder să fi fost ĭeŭ de faţă, wenn ich zugegen gewesen wäre". Este adevărat că în limba veche romînească *să* avea şi înţelesul de *dacă* şi maĭ este adevărat că în dialectele macedoromîn şi istrian *să* are chĭar astăzĭ şi înţelesul de *dacă*, dar altceva este acest *să* vechiŭ romîn, macedoromîn şi istrian şi altceva acel *să* despre care vorbeşte Dl. Weigand că ar fi însemnînd *dacă* şi că s-ar fi construind cu conjunctivul, *să* acel care

a însemnat într-adevăr *dacă* în limba veche romînească și înseamnă *dacă* în dialectele macedoromîn și istrian nu se construia și nu se construește cu conjunctivul, ci cu indicativul și cu optativul. Iaca exemple. Pentru vechea romînă: „Să va fi dumnezăŭ cu mine și să mă va păzi pre mine... și să-mi va da piine spre mîncare... și să mă voiŭ turna cu pace la casa tătini-mieŭ și să-mi va fi mie domnul dumnezăŭ,... această piatră... casa lui dumnezăŭ va fi". Gaster Chrestomatia I 273. Pentru macedoromînă: „*S*-easte că muliarea mea va s-amintă ficior, să-ni pitreți carte; *s*-amintare featâ, să nu-ni pitreți carte dip, că ni-u arăŭ s-avdu". Papahagi Basme 6. Pentru istroromînă: „Se me reaș io maritoa, io reaș vea fetu cu bareta zloatnea". Weigand, I Jahresbericht, bucata I 2. *să* istalalt, care s-ar păre D-lui Weigand că înseamnă *dacă* și că s-ar construi cu conjunctivul, acesta e cu totul altul. E acelaș din punct de vedere al originii, căci tot latinul *si* este, dar e cu totul altul din punct de vedere al funcțiunii sale: el este anume *forma conjunctivului*. In acel *să* din exemplul dat de Dl. Weigand „*să* fi fost eŭ de față" și din exemplele numeroase date de mine în a mea gramatică § 72 (Eŭ să nu fi știut a ceti, de mult aș fi înebunit, cîte am avut pe capul mieŭ!—De Harap Alb nu zic, dar voi, mangosiților și farfasiților, de cîte ori veți fi dormit în stroh și pe tîrnomată, să am eŭ acum atîția bani în pungă, nu mi-ar mai trebui alta.—Să fi dat mii de mii de lei, nu găsiai fir de mac printre năsip saŭ fir de năsip printre mac.—Inapoi nu m-oiŭ întoarce, să știŭ bine că m-oiŭ întîlni și cu moartea în cale) avem a face cu *conjunctivul* întrebuințat în propozițiî condiționale, așa după cum în multe alte limbi se întrebuințează *conjunctivul fără conjuncție* în propozițiî condiționale, de pildă în nemțește și în inglizește: Hätte ich das gewusst, so wäre ich nicht gekommen= Had I known this, I would not have come=Să fi știut eŭ aceasta, n-aș fi venit. Pentru celelalte limbi romanice să se vadă Diez Grammatik V ed. pag. 1026 și Meyer-Lübke Grammatik III pag. 582—585, din care gramatici citez aici cîteva exemple pentru franțuzește: N'eût été Léonce, ce dessein seroit tombé.—La tête de la légende païenne eût été là, vivante, devant Hautefeuille, il n'eût pas été épouvanté que par les simples mots de ce billet. Pentru latina populară citează Diez din Petronius: volueris, de bulba faciet piscem. In toate aceste cazuri avem a face în aparență cu două propozițiî principale, dintre care una exprimă o dorință, o presupunere ori o concesie. Dar lipsa unei conjuncții copulative ne arată deja lămurit, că între ele nu există o legătură de *coordonare*. In realitate în adevăr una este *subordonată* celeilalte. E unul din numeroasele cazuri de parataxis de care sînt pline limbile. Să fie cineva în stare să dea acestui fenomen o explicare atît de simplistă, precum este acea pe care o dă Dl. Weigand, este abia de crezut: „Conjuncția *să* înseamnă și *dacă* și atunci se construește tot cu conjunctivul"! Se trădează prin aceasta atîta lipsă de orientare în cunoașterea

chestiunilor de limbă în general, un așa de mărginit orizont filologic, precum nici în capul unui învățător de sat n-ar pute eși la iveală, încît cu drept cuvînt aș pute zice, servindu-mă de vorbele D-lui Weigand, că: „Cine scrie asemenea stupiditate nu merită să fie luat la serios". Dar eŭ voiŭ continua discuția mai departe.

3. Pentru a putea pricepe greșita și în acelaș vreme prea încurcata părere pe care o are Dl. Weigand despre timpurile romînești, să dăm înainte puține lămuriri. Verbele exprimă o acțiune. Acțiunile însă sînt de două feluri din punct de vedere al duratei lor: unele acțiuni adecă țin mai mult, altele țin mai puțin. De pildă *iubesc*, *urăsc*, *laud*, *doresc*, *văd* țin multă vreme, în tot cazul pot ține multă vreme. Din contra *omor*, *stric*, *trimet*, *așez*, *dărîm*, *las* țin puțină vreme, în tot cazul nu pot ține multă vreme. Verbele care exprimă acțiuni de soiul întîiŭ se numesc *imperfective*, verbele care exprimă acțiuni de soiul al doilea se numesc *perfective*. Acum, ori că va fi verbul imperfectiv, ori că va fi verbul perfectiv, acțiunea lui poate fi din punct de vedere al timpului de o mulțime de feluri: 1. continuă ori se repetă, 2. ține numai un moment, 3. este pe punctul de a începe, 4. este sfîrșită—5 se petrece în prezent, 6. se petrece în trecut, 7. se petrece în viitor.—8. se petrece o dată cu alta, 9. se petrece înainte de alta. 10. se petrece după alta. Limbile variează între ele mult din punct de vedere al exprimării acestor zece soiuri de *timpuri*. Limba romînă la modul indicativului, care ne preocupă pe noi aici, are următoarele timpuri (Dăm exemple dela un verb imperfectiv, *iubesc*, și dela un verb perfectiv, *stric*): *a* Prezent, *iubesc*, *stric* (Acțiunea continuă ori se repetă [1], este pe punctul de a începe [3], se petrece în prezent [5], se petrece odată cu alta prezentă [8]).—*b*. Imperfect, *iubiam*, *stricam* (Acțiunea continuă ori se repetă [1], se petrece în trecut [6], se petrece odată cu alta trecută [8]).—*c*. Preterit ori așa numitul perfect simplu, *iubii*, *stricai* (Acțiunea se petrece în trecut [6], se petrece odată cu alta trecută [8]).—*d*. Perfect ori așa numitul perfect compus, *am iubit*, *am stricat* (Acțiunea este sfîrșită în prezent [4]).—*e*. Pluscaperfect, *iubisem*, *stricasem* (Acțiunea se petrece înainte de altă acțiune trecută [9]).—*f*. Viitorul I, *voiŭ iubi*, *voiŭ strica* (Acțiunea continuă ori se repetă [1], se petrece în viitor [7], se petrece odată cu alta viitoare [8]).—*g*. Viitorul II, *voiŭ fi iubit*, *voiŭ fi stricat* (Acțiunea se petrece înainte de altă acțiune viitoare [9]). Mă opresc aici, cu observația că notițele de mai sus privesc limba comună romînească și că nu daŭ toate timpurile indicativului, ci numai pe acele care sînt trebuitoare pentru a pricepe elucubrațiile D-lui Weigand. Pentru detalii binevoiască lectorul curios să cerceteze a mea gramatică elementară a limbii romîne.

Și acum să videm ce vrea să spună Dl. Weigand.

Pag. 146 „In romînește la prezent nu se face deosebire între verbele perfective și imperfective, se face însă deosebire

între ele la trecut şi viitor, pentru care se întrebuinţează deosebite forme dupăcum verbul este perfectiv orĭ imperfectiv (Im Rumänischen wird nun zwar im Präsens kein Unterschied zwischen perfektiven und imperfektiven Verben gemacht, wohl aber in Vergangenheit und Zukunft, in denen besondere Formen zur Anwendung kommen je nachdem die Bedeutung des Verbs perfektiv oder imperfektiv ist)". Aceasta nu-ĭ adevărat. Cum ĭ-a putut trece prin cap D-luĭ Weigand una ca aceasta? Iată cum. Dl. Weigand a observat că Germanul are concentrate în aşa numitul *imperfect* al indicativuluĭ înţelesurile a doŭă timpurĭ trecute dela indicativul rominesc, anume înţelesurile *imperfectuluĭ* şi *preterituluĭ* romineştĭ: *liebte* însemnează şi *iubiam* şi *iubiĭ*; *zerbrach* însemnează şi *stricam* şi *stricăĭ*. Şi fiindcă imperfectul rominesc arată acţiunea ca *trecută continuă*, iar preteritul rominesc o arată numaĭ ca *trecută* pur şi simplu, apoĭ şi-a închipuit Dl. Weigand că imperfectul rominesc este forma de trecut a verbuluĭ imperfectiv, şi că preteritul rominesc este forma de trecut a verbuluĭ perfectiv. Fiindcă însă chiar D-sa nu s-a putut împiedeca de a constata că şi verbele imperfective se pot conjuga la preterit, şi că şi verbele perfective se pot conjuga la imperfect în romineşte, aşa că Rominul nu zice numaĭ *iubiam*, ci şi *iubiĭ*, şi nu zice numaĭ *stricăĭ*, ci şi *stricam*, apoĭ iată ce spune maĭ departe: „Foarte uşor comite Germanul greşala de a confunda verbul imperfectiv cu verbul durabil şi verbul perfectiv cu verbul momentan. Să se bage bine de samă că durata verbuluĭ nu se ia în considerare, măcarcă de cele maĭ multe orĭ verbul imperfectiv se confundă cu verbul durabil; numaĭ de închipuirea imperfectivuluĭ şi perfectivuluĭ trebue să ţină cineva socoteală (Gar leicht begeht nun der Deutsche den Fehler, das imperfektive Verb mit dem Dauerverb, das perfektive mit dem Momentanverb zu verwechseln. Ausdrücklich sei darauf aufmerksam gemacht, dass die Dauer des Verbs gar nicht in Betracht kommt, wenn auch meist imperfektives Verb und Dauerverb zusammenfallen, sondern lediglich die Vorstellung des Unvollendetseins respektiv Vollendetseins im Verbalbegriffe massgebend ist)". Ce înseamnă această harababură? Ce-ĭ aceia *verb durabil, Dauerverb?* Verb imperfectiv! Da *verb momentan, Momentanverb?* Verb perfectiv! Dl. Weigand profită de faptul că limba germană este atît de bogată în cuvinte pentru a încurca mintea cetitoruluĭ. Ce înseamnă aceasta, că verbul imperfectiv de cele maĭ multe orĭ se confundă cu verbul durabil? *Toldeauna* se confundă cu dînsul, nu de cele maĭ multe orĭ! Orĭ poate îşĭ închipueşte că imperfectul rominesc, care arată acţiunea *trecută continuă*, se întrebuinţează maĭ ales la verbele imperfective, iar preteritul rominesc, care arată acţiunea ca trecută pur şi simplu, se întrebuinţează maĭ ales la verbele perfective? Complect fals. Verbele perfective se întrebuinţează tot atît de des la imperfect ca şi cele imperfective, şi verbele imperfective se întrebuinţează tot atît de des la preterit ca şi cele perfective.

Toată încurcătura a provenit de acolo că Dl. Weigand a cetit pe undeva vorbindu-se despre verbe perfective şi imperfective, dar despre înţelesurile timpurilor n-a cetit nicăirĭ nimic. Şi cînd a scris gramatica rominească a D-sale şi a văzut deosebirile dintre imperfectul rominesc şi preteritul rominesc, a confundat *acţiunea continuă* a imperfectuluĭ cu verbul imperfectiv şi *acţiunea pur şi simplu trecută* a preterituluĭ cu verbul perfectiv. Ce are a face însă una cu alta? Dacă, maĭ înainte de a scrie gramatica rominească a D-sale, ar fi căpătat din cetirea vreuneĭ gramaticĭ bune a vreuneĭ alte limbĭ oarecare (Pentru limbile clasice îĭ recomînd manualele luĭ Müller-Lattmann) cunoştinţĭ elementare asupra celor treĭ *status*, cum se zice, *status temporis, status actionis, status relationis*, nu s-ar fi maĭ încurcat cu imperfectivele şi perfectivele celea şi n-ar fi maĭ confundat scripca cu iepurele. Despre verbele perfective şi imperfective ar fi putut D-sa vorbi numaĭ într-un loc, anume la formarea pasivuluĭ prin *sînt* şi *participiul trecut*. Acolo nĭ-ar fi putut spune că participiul trecut îşĭ păstrează în romineşte înţelesul de trecut numaĭ la acele verbe, la care-şĭ păstrează înţelesul de trecut şi în celelalte limbĭ romanice, anume la *verbele perfective*, învremece la *verbele imperfective* el şi-a perdut înţelesul de trecut. Pentru aceia, ca şi în limbile surorĭ, *este iubit de toţi*=amatur ab omnibus (prezent), iar *lanţul este rupt*=*catena rupta est* (trecut).

4. Şi continuînd cu căutarea perfectivuluĭ şi imperfectivuluĭ Dl. Weigand face la pagina 149 descoperirea următoare: „O a doŭa formă a imperfectivuluĭ are loc în felĭul acela că se leagă *participiul prezent* cu *a fi*, şi anume se găseşte această formă la viitor, la condiţional şi la perfect, nu însă la prezent. *oĭ mînca* înseamnă ich werde essen, aufessen, de cele maĭ multe orĭ cu înţeles perfectiv. Dacă vrea cineva să scoată la iveală însă înţelesul imperfectiv, apoĭ zice *oĭ fi mîncînd*, ich werde sein essend, voiŭ fi ocupat cu mîncarea. *or fi trăind, de n-or fi murit*=*aŭ să fie încă în viaţă, dacă n-aŭ murit* (Eine zweite Form für das Imperfektiv wird dadurch gebildet, dass man das *Part. Präs. mit a fi* in Verbindung bringt, und zwar findet diese Bildung statt bei Futurum (Konditionalis) und dem Perfekt, aber nicht beim Präs. *oĭ mînca* heisst „ich werde essen, aufessen," meist mit perfektiver Bedeutung, soll aber die imperfektive Bedeutung hervorgehoben werden, so sagt man *oĭ fi mîncînd*, ich werde sein essend, ich werde mit Essen beschäftigt sein. *or fi trăind, de n-or fi murit*, sie werden noch am Leben (lebend) sein, wenn sie nicht gestorben sind)". Cînd am cetit acestea, m-am gîndit la piedeca cea mare pe care existenţa atîtor limbĭ pe pămînt o pune la înţelegerea a om cu om. Va să zică, tu una spuĭ şi el başca înţelege! *Oĭ fi mîncînd* zice că ar fi însemnînd că *voiŭ fi ocupat cu mîncarea, am să fiŭ ocupat cu mîncarea*, adecă *am să mă pun într-o zi pe mîncare şi am să tot mînînc*. Cînd aş zice, de pildă, „Oare

ce-a fi făcind frate-mio? A fi mincind," aceasta ar insemna „Oare ce are să tot facă frate-mio? Are să tot minince." Se va fi zicind așa în alte limbi, de pildă în inglizește, dar în romînește nu. In romînește *oi fi mincind* înseamnă *poate că mininc*, iar *or fi trăind, de n-or fi murit* înseamnă *poate că trăesc, dacă n-aŭ murit*. Sint potențiale prezente acestea, *numai* potențiale prezente, nu viitoare cu acțiunea continuă! Dar în *oi fi mincind* a inventat Dl. Weigand numai înțelesul. In *aș fi cintind* însă, care după D-sa ar fi însemnind *aș cinta într-una, tot aș cinta și iar aș cinta*, D-sa a inventat și forma. Unde a intilnit D-sa o asemenea formă? Eŭ cunosc numai trei locuri, unul din Dosoteiŭ Proloage pag. 106_1: „De s-ar hi deșchis porțile cerĭului, să pugoare ingerii lui dumnezăŭ cu putere și cu stăpinie, încă *n-ar hi sosind* în Vavilon așea-n pripă", altul din crestomatiea lui Gaster I 271 (din Popa Ioan din Vinți, Sicriul de aur): „Valtasar, craĭul... Vavilonuluĭ... aduse înaintea oaspeților săi vasele cele de aur și de argint, care le prădase tată-săŭ Navuhodonosor din besereca Ierusalimuluĭ, cum să bea dintr-acelea el și oamenii luĭ..., ce fu dezmĭerdăciunea luĭ blăstămată, din care cind *ară fi bînd*, iată eșiră degete de om și începură a scrie pre păretele polățiĭ", al treilea din Praxiul Voroneț I: „...obida rea, o Iudei, după cuvintu amu *fire-ași ascultindu* voi". In cel dintiiŭ loc *n-ar hi sosind* are ințelesul de trecut al condiționaluluĭ=*n-ar fi sosit*. In cel de al doilea loc *ar fi bînd* are ințelesul de acțiune trecută care este pe punctul de a începe =*era să bea, potaturus erat*. In cel de al treilea loc, care prezintă o lacună la început, originalul grecesc sună Faptele Apostol. XVIII 14: Εἰ μὲν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρόν, ὦ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἀνεσχόμην ὑμῶν", adecă: „Dacă ar fi fost vorba despre vreo faptă rea ori despre vreo faptă nesocotită, v-aș fi ascultat cu tot dreptul"; prin urmare *fire-aș ascultind* are ințelesul de trecut al condiționaluluĭ=*aș fi ascultat*. Decĭ, de unde cunoaște Dl. Weigand pe *aș fi cintind* cu ințelesul de *aș tot cinta*? Să dee exemple, negreșit nu din vreun material al săŭ *inedit auzit* din gura cuĭva, căcĭ în acela, drept să spun, n-am incredere (Vezĭ cele spuse sub 1 pag. 48), ci din vreun autor romin. Dar chiar dacă, ceia ce e foarte puțin probabil, ar fi găsit D-sa vreun *aș fi cintind* pe ici pe colea cu ințelesul de *aș tot cinta*, nu putea fi D-sa îndreptățit de a virî această formă ca pe ceva normal și în de comun obișnuit în tabloul formelor verbale romînești, maĭ ales cind gramatica D-sale are pretențiea de a fi o gramatică a limbiĭ comune romine.

5. pag. 132. „Fiindcă *văzut* are pe de o parte ințelesul de *cineva care a văzut*, iar pe de alta ințelesul de *cineva care a fost văzut*, apoi *să fi văzut* are și ințelesul de conjunctiv perfect activ și ințelesul de conjunctiv prezent pasiv (da *văzut* sowohl *einer der gesehen hat* wie *einer der gesehen worden ist* bedeutet, so kann auch *să fi văzut* Konjunktiv Perfekt aktiv (dass ich sei ein gesehen habender=wenn ich gesehen hätte) oder Konjunktiv Präsent passiv sein (dass ich sei ein gesehener=dass ich gesehen werde))". Dl. Weigand revine asupra aceșteĭ păreri la pagina 143: „Conjunctiv prezent pasiv: *să fi văzut*=dass ich gesehen werde", și în tabloul dela pagina 158: „Jussiv prezent pasiv: *să fi bătut*." Nu-i adevărat. Conjunctivul prezent pasiv sună *să fiŭ (fiĭ, fie, fim, fiți, fie) văzut, văzută, văzuți, văzute*, învremece conjunctivul perfect activ sună *să fi văzut* pentru toate persoanele și ambele numere. Dacă a fost confuzie între prezentul conjunctivuluĭ pasiv și perfectul conjunctivuluĭ activ, apoi a fost în limba veche romînească, în felĭul acela că și la perfectul conjunctivuluĭ activ auxiliarul varia după persoane și numere. Cel puțin eŭ cunosc numeroase exemple de persoana 3 singulară și plurală (*să fie*) și un exemplu de persoana 2 plurală (*să fiți*). Pravila luĭ Vasile Lupu 177_1 *să nu fie știut* (3 p. s.), 181_1 *să fie făcut* (3 p. s.); Dosoteiŭ Proloage 32_2 *să să fie mutat* (3 p. s.), 43_2 *să nu fie fost* (3 p. s.), 48_2 *hie zis* (3 p. s.), 41_1 jos *să fie furat* (3 p. pl.), 56_2 jos *să hie rămasă* (3 p. s.); Miron Costin ed. II Cogălniceanu 324 *să fie zis* Vasilie Vodă: *să-mi fiți spus* acestea până era în Iași logofătul. Numeroase exemple de persoana 3 să se vadă în Gaster Chrestomatie I 361—362 (din Cantemir Hronicul Romino-Moldo-Vlahilor). Asemenea confuzie, ca în vechea romină, există și azi dialectal, în Banat: „Da îo, fratie, *să fiŭ știut*, *să-m fiŭ tăĭat* scaunu și masa cu minie, *să fiŭ mincat* și *să fiŭ băut*, că cum ieșe vaca afară din sat, ședie și paștie". Alexici Texte I 244. „Vidieț, *să fiți băut* apă, v-ațĭ fi făcut stan die piatră". Alexici Texte I 259. Confuzie de felĭul acela că și prezentul conjunctivuluĭ pasiv să aĭbă auxiliarul invariabil *să fi*, așa confuzie n-a fost vreodată în limba romînească și nu este nicĭ astăzĭ. Cum i-a putut veni în cap D-luĭ Weigand asemenea lucru?

6. pag. 172: „*De aș avea banĭ*, orĭ *să am banĭ*, orĭ *dacă aveam banĭ, aș merge.*" *De aș avea banĭ, aș merge*, da; *să am banĭ, aș merge*, da; *dacă aveam banĭ, aș merge*, nu! ci *dacă aveam banĭ, aș fi mers*. Regula sună așa: In propozițiile condiționale, atuncĭ cind condițiea este imposibilă, se poate intrebuința indicativul prezent pentru *prezent* și indicativul imperfect pentru *trecut*, orĭ în propozițiea subordinată, orĭ în cea principală, orĭ în ambele deodată. Exemple (din Creangă): Cit pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăeși.—De piatră de aĭ fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie.—Ne-am fi întors înapoi chiar atuncĭ, de nu eram dați în sama luĭ Moș Luca.—De n-ar fi și unul ca mine pe acolo, degeaba vă maĭ bateți picĭoarele ducîndu-vă.—Să fi fost cu alții, mincaĭ păpara până acum.—Să fi dat miĭ de miĭ de leĭ, nu găsiaĭ fir de mac printre năsip.—Ba că chiar că eraĭ să ne dăruești cu milă și cu darurĭ împărătești, dacă nu te vedeam cind aĭ pișlit-o.—Dacă nu eram eŭ și cu Păsărilă, ce făceați voĭ acum?... Amar era să fie de voĭ, de nu eram noĭ amîndoĭ.—Dormiaĭ tu mult și bine, de nu eram eŭ.—(din Alexăndri): Heĭ, Petcule, de

m-ascultaĭ, maĭ bine nimeriaĭ s-o fi măritat cu un bogasier de-aĭ noștri.

În privința aceasta, a întrebuințăriĭ adecă a timpurilor indicativuluĭ în propozițiile condiționale nesigure, este oarecare deosebire între limba romînă și celelalte limbĭ romanice, care ar merita o discuție maĭ deaproape (ceĭa ce nu poate ave loc aicĭ, negreșit). Pe Dl. Weigand l-a indus se vede în eroare construcțiea franceză *si j'avais, je donnerais*.

7. pag 135: „Atuncĭ cel maĭ mic să bagă iute în *coșar*, tace ca peștele și tremură ca varga de frică". Ce-ĭ aceasta? E un loc din *capra cu treĭ iezĭ* a bietuluĭ Creangă, pe care profesorul Weigand îl sucește puțin pe limbă chipurile maĭ literară. Locul cred că-l știe lectorul pe de rost: „Atuncĭ mezinul se virĭ iute în *horn* și sprijinit cu picĭoarele de prichiciŭ și cu nasul de funingine tace ca peștele și tremură ca varga de frică". *Horn* i s-a părut D luĭ Weigand că nu-ĭ destul de literar—firește, Creangă nu știa romînește așa frumos ca D-sa—și decĭ l-a înlocuit cu *coșar*, pe care-l și explică în glosar astfel: „*coșar*—Kamin". Coșar=horn! De unde l-a scos Dl. Weigand? Poate că l-a visat? Orĭ poate că-l are în materialul săŭ inedit (vezĭ sub. I pag. 48)? D-apoĭ noĭ Rominiĭ știm ce însemnă *coșar*. Iată ce însemnă: 1 Staul; stabulum, étable. 2. O clădire de nuele, în care se păstrează popușoiĭ (porumbul) în ciocălăĭ; horreum; grange, où l'on serre le maïs. 3. „Slaniță de uscat poame" Revista critică-literară III 120, „Obstdörre" Bărceanu; furnus pomarius; four à sécher les fruits. 4. Hornar; caminos detergendi artifex; ramoneur. 5. „Coșărcar" Bărceanu; vitor; vannier. De unde a scornit Dl. Weigand pe *coșar*=horn? Dacă nu știe atîta romînească, n-a putut deschide un dicționar să vadă? Se poate închipui atîta lipsă de jenă din partea unuĭ asemenea ageamiŭ, care zvîrle din limbă pe *horn* al luĭ *Creangă* și-l înlocuește cu un *coșar* inventat de D-sa, parcă l-ar scoate din buzunar ca scamatoriĭ?

Dar este vremea să scurtăm vorba asupra minunățiilor din gramatica D-luĭ Weigand. Aceste minunățiĭ trebuesc negreșit (nu toate, căcĭ este imposibil) scoase la iveală pentru edificarea publiculuĭ rominesc, dar pe scurt, căcĭ este scump timpul.

8. pag. 4 „*ŭ* după *ĭ* nu se aude... servește numaĭ pentru a deosebi la scris singularul de plural." Nu este adevărat. Este deosebire și la pronunțat, nu numaĭ la scris, și în limba comună, nu numaĭ în dialecte, între *puĭŭ* și *puĭ*.

9. pag. 4 „*preót*", *préot*, nu *preól*!

10. pag. 5 „Vocalele accentuate înainte de consonante fonice sînt ceva maĭ lungĭ decît înainte de consonante afone: bade—bate, drag—drac." Închipuire!

11. pag. 7 „*h* înainte de vocale este asemenea germanuluĭ *h*." Fals. *h* german este *începutul aspirat, gehauchter Einsatz*, pe cînd *h* rominesc și înainte de vocale, ca și înainte de consonante, este spiranta guturală și palatală (guturală înainte de *a, o, u, ă, î*; palatală înainte de *e, i*) afonă!

12. pag. 10 „Articulul definit pentru genul masculin este *ul* și *le*.... pentru genul feminin *a*. Cînd se anină articulul, *ŭ* și *u* de la sfîrșitul cuvintelor dispar înainte de *ul*..." Curios chip de a explica articulul masculin! Nu-mĭ vine a crede că n-a fi științd Dl. Weigand că *u* din al D-sale *ul* nu aparține articuluĭ și că în *domnul*, de pildă, articulul este *-l*, iar *-u* este *-u* cel vechiŭ dela sfîrșitul cuvintelor masculine. Nu-mĭ vine a crede că nu va fi științd D-l Weigand că acel *-u* la cuvîntul nearticulat a dispărut, iar la cuvîntul articulat s-a păstrat, ca unul ce era prins la mijloc între articul și între tulpina cuvîntuluĭ, așa că nu putea să cadă. Nu-mĭ vine a crede să nu fi științd D-sa atîta lucru, macar că dela D-sa m-aș pute aștepta la orice. Să admit că acest *-ul* al D-luĭ Weigand e numaĭ așa un *-ul metodic*, pentrucă gramatica D-sale se intitulează *Praktische Grammatik der rumänischen Sprache*. Dar orĭ cum, adecă n-ar fi fost tot așa de metodic să zică—conform în acelaș vreme cu adevărul—că articulul este *-l*, și că atuncĭ cînd se anină la cuvintele terminate în consonantă, acestea capătă un *-u* la sfîrșit, iar cînd se anină la cuvintele terminate în *-ŭ*, acest *-ŭ* devine întreg?

13. pag. 10, 12, 13, 25, 74, 80 „*o am* aŭzit.—unde *o aĭ* văzut?—*o am* văzut în Ungaria.—*o am* văzut în casa frateluĭ tăŭ.—s-a găsit o basma cusută de Lina... și *o aŭ* cunoscut fetele din sat.—care om *o a* făcut? ce om *o a* făcut?" Asemenea hiate nu sînt romineștĭ. Rominul zice: am auzit-o; aĭ văzut-o? am văzut-o în Ungaria; am văzut-o în casa frateluĭ tăŭ; aŭ cunoscut-o fetele din sat; care om a făcut-o? ce om a făcut-o?

14. pag. 14 „Se scrie *ochiĭ, boiĭ*, pentrucă este obiceiul de a se însemna articulul printr-un *ĭ* aninat la cuvînt, se pronunță însă *ochiĭ, boĭ*." Pronunțarea *ochĭ* (în tot cazul nu *ochiĭ*), *boĭ* este dialectală. Pronunțarea în limba comună, și cea maĭ obișnuită chiar în dialecte, este *ochiĭ, boiĭ*, cu diftongul *iĭ*, în care *ĭ* consonant este maĭ închis decît *i* sonant.

15. pag. 15 „țin, *ținĭ*, ține". *țiĭ*, nu *ținĭ*!

16. pag. 18 „Ținuturile *de* Brașov sînt frumoase.—Clopotele *de* Putna sună tare". Vor fi zicînd așa Nemțiĭ, dar nu Rominiĭ, Rominul zice: ținuturile Brașovuluĭ sînt frumoase; clopotele dela Putna sună tare.

17. pag. 10, 12, 13, 19, 29, 35, 37, 79, 85, 92, 98, 99, 101, 112, 116, 117, 139, 140, 154, 161, 162, 167, 182, 189, 190, 200, 204 „aŭzit, Ungaria, Germania, scaŭne, gaŭra, caŭte, caŭt, comedia, moĭle, băile, clăĭle, oĭle, familia, constituția, instituțiilor, Ungarieĭ, exploatațiunilor, a să văita, a să căina, plachie, caŭtă, construcția, propozițiune, răŭl, leŭ-s, jitia, dumnezeŭl, cîmpiĭle, chiuĭturĭ". Rominul nu pronunță aceste cuvinte cu diftongĭ și cu triftongĭ, ci în chipul următor: a-u-zit (3 silabe), Un-ga-ri-ĭa (4 s.), Ger-ma-ni-ĭa (4 s.), sca-u-ne (3 s.), ga-u-ra (3 s.), ca-u-te (3 s.),

ca-ut (2 s.), co-me-di-ĭa (4 s.), mo-i-le (3 s.), bă-i-le (3 s.), clă-i-le (3 s.), o-i-le (3 s.), fa-mi-li-ĭa (4 s.), con-sti-tu-ţi-ĭa (5 s.), in-sti-tu-ţi-i-lor (6 s.), Un-ga-ri-eĭ (4 s.), ex-plo-a-ta-ţi-u-ni-lor (8 s), vă-i-ta (3 s.), că-i-na (3 s.), pla-chi-e (3 s.), ca-u-tă (3 s.), con-struc-ţi-ĭa (4 s.), pro-po-zi-ţi-u-ne (6 s.), ră-ul (2 s.), ie-us (2 s.), ji-ti-ĭa (3 s.), dum-ne-ze-ul (4 s.), cim-pi-i-le (4 s.), chi-u-i-turĭ (4 s.).

18. pag. 19 „Tata şi unchĭu or sosi la unu“. *Vor sosi* orĭ *aŭ să sosească*, dar nu *or sosi*.

19. pag. 19 „Mîĭne om merge la sat şi om cumpăra lemne“. Vom merge *la tîrg*, *la pădure*, dar nu *la sat*, ci *în sat*.

20. pag. 21 „Poeziile luĭ Vasile Alexandri sînt frumoase, tot aşa şi *cele luĭ* Mihail Eminescu.“ Nu *cele luĭ*, ci *cele ale luĭ*.

21. pag. 21 „Luĭ Alexandri *aŭ rîdicat* o statuă la Bacăŭ“. Nu *aŭ rîdicat*, ci *i-aŭ rîdicat*.

22. pag. 23 „Unde-l aĭ văzut ?... Ce-ĭ aĭ dat ?“ Nu *unde-l aĭ*, ci *unde l-aĭ*; nu *ce-ĭ aĭ*, ci *ce ĭ-aĭ*.

23. pag. 23. „*Nu vreaŭ cumpăra* dulapurĭ, ci *unele* scaûne“. Pe romîneşte se zice *nu vreaŭ să cumpăr* dulapurĭ, ci *cîteva* scaune.

24. pag. 25, 136, 138 „*Vream veni*=ich wollte kommen.— Nu *vrea veni*.—De ce nu *vreĭ veni* cu noĭ ?“ Ferească dumnezeŭ ! *Vream să viŭ*, nu *vream veni* ! *Vrea să vie*, nu *vrea veni* ! *Vreĭ să viĭ*, nu *vreĭ veni* ! Maĭ întîĭŭ verbul *voesc* în general nu se construeşte cu infinitivul ca obiect drept, ci cu o propoziţie subordinată obiectivă dreaptă cu conjuncţiea *să*. Dar apoĭ în special tocmaĭ cu infinitivul fără *a* s-ar construi ? *a* nu lipseşte dela infinitivul romînesc cu una cu două. *a* dela infinitivul obiect drept lipseşte pelîngă *poĭ*, poate lipsi pelîngă *ştiŭ*, şi lipsia foarte rar în vechea romînă pelîngă *cutez* („cum cutezaşĭ tu deşchide gura ta ?“ Gaster Chrestomatia I 64).

25. pag. 26 „Nu puteaĭ *să vinĭ* la noĭ ?“ *să viĭ*, nu *să vinĭ*.

26. pag. 26 „*Cîntaĭ, cîntaşĭ, cîntă*“. Aşa se zicea în limba veche romînească. Astăzi se zice *cîntăĭ*, *cîntăşĭ*, *cîntă*.

27. pag. 19, 41, 50, 60 „Rumînia, Rumîn, Rumîncă, rumînească, Rumînie“. După ce ne stîlceşte limba în poreclita D-sale gramatică romînească, Dl. Weigand vrea să ni schimbe şi numele de popor şi să ne boteze *Rumînĭ* în loc de *Romînĭ*. Nu din punct de vedere al vreunuĭ etimologizm orĭ al vreunuĭ naţionalizm exagerat, ci din punct de vedere al adevăruluĭ protestez contra acestuĭ gust al unuĭ străin de a ne numi altfel decît cum ne numim noĭ pe noĭ înşine. *Rumîn*, *rumînesc*, *Rumîncă*, *Rumînie* sînt pronunţărĭ dialectale, pe care limba comună romînească nu le cunoaşte şi pe care nicĭ multe subdialecte dacoromîne nu le cunosc. Cum că *o* neacentuat din elementele latine, şi chiar din cîteva străine, are propensiea de a se preface în *u* în romîneşte, aceasta este adevărat, dar tot aşa de adevărat este că *o* neaccentuat rămîne cîteodată neprefăcut în *u* în elementele latine, de pildă în *coraslă*, *mormînt*, *ospăţ*, *ospăţez*, *coprind*, *popor*. De felĭul acestor depe urmă cuvinte este şi *Romîn*, *Romîncă*, *romînesc*. (*Romînia* e un neologizmu). Pentru *coraslă*, *ospăţ*, *ospăţez* (la care analogiea luĭ *oaspe* propusă de Tiktin în Zeitschrift XI 82 este inadmisibilă), *coprind* (alăturĭ cu care există şi *cuprind*), *popor* nu mă incumetez să daŭ vreo explicare. Dar pentru *mormînt*, *Romîn* aş îndrăzni să daŭ una. Maĭ întîĭŭ sînt singurele cuvinte de origine latină unde un *o* neaccentuat să fie urmat de un *î* accentuat în silaba imediat următoare. Foarte probabil avem a face cu o disimilaţie ; *u* este acelaş sunet cu *î* din punct de vidère al articulaţieĭ limbiĭ, deosebirea dintre aceste două sunete stă numaĭ în articulaţiea buzelor. I-a venit greŭ Romînuluĭ să pronunţe doĭ *u* unul după altul, dintre care pe cel dintîĭŭ cu rotunzirea buzelor, ĭar pe cel de al doilea fără rotunzirea acestora. Şi intr-adevăr ni vine greŭ Romînilor şi, în momentul de faţă să facem această pronunţare. De orice pronunţare dialectală nu ne îngrozim, putem suferi pe *picere* tot aşa ca şi pe *chicĭoare*, pe *pă* tot aşa ca şi pe *pi*, dar pe *Rumîn* nu-l putem suferi, tot aşa după cum ni-ar veni parcă ameţeală dacă am auzi pe cineva pronunţînd *murmînt*. Pentru aceĭa, măcar că şi din elementele străine se găsesc vreo cîteva cu *o* neaccentuat prefăcut în *u*, de pildă *burcut* —ungur *borkut*, *cucoş*—slav *kokoşĭ*, *cucoară*—vechĭŭ sloven *kokoravŭ* creţ ? (*cucoara* are penele aripelor creţe), nu există pronunţărĭ ca *burîm*, *izvurîm*, *cuburîm*, *duburîm*, *uburîm pugurîm*.

28. pag. 27, 30, 35, 92 „Ce să făcu *apoia* ?=was geschah dann ?—Ce făcu hoţul *apoia* ?—Ce făcu *apoia* ?— *Apoia* ţiganul s-a suit pe scară.—*Apoia* a aprins a nu ştiŭ cîtea ţigară“. Unde a găsit Dl. Weigand pe *apoia* ? În romîneşte există *apoĭ*, cu variantele dialectale *apă* (VII Jahresbericht 82, îndoĭos), *apăĭ* (Stăncescu Basme 357), *apoĭţĭ* (Frîncu Moţiĭ 97), *apu* (Şezătoarea III 138, Alexicĭ Texte I 14, 22, 194), *apuĭ* (Graĭul nostru I 547). Numaĭ în psaltirea şcheĭană 449 se găseşte un *substantiv* articulat feminin singular *apoia* cu înţelesul de viaţa trecută, timpul trecut, tempus praeteritum, le temps passé : „tu cunoscuşi toată *apoia* mea şi demulta me [πάντα τὰ ἔσχατα, omnia novissima]“. De unde l-a scos Dl. Weigand pe *apoia* ? Din dialectul macedoromîn. În mintea D-sale se încurcă toate dialectele romîneşti, şi maĭ adăogînd pe de o parte din nemţeşte, pe de alta din franţuzeşte, pe de alta din propriea D-sale închipuire, formează un fel de amestecătură, a căreĭ gramatică chipurile obiectivă este gramatica D-sale („Prezenta gramatică este cea dintîĭŭ gramatică obiectivă a limbiĭ romîne [die erste objektive Grammatik der rumänischen Sprache]“ zice D-sa cu modestie şi maĭ ales cu *dreptate* în prefaţă).

29. pag. 27 „Văzuĭ un hoţ, care era să fure ceasornicul unuĭ om, care *durmea la ĭarbă*... Cînd mă văzu, o luă *la sănătoasă*... De ce nu prinseşĭ *pe hoţul* ?“ În romîneşte se zice : dormia *pe ĭarbă*, o luă *la sănătoasa*, de ce nu prinseşĭ *pe hoţ*.

30. pag. 30, 75 „În exclamaţiĭ se leagă adiectivul articulat orĭ interjecţiea cu substantivul orĭ cu pronumele prin prepoziţiea *de* : blăstămaţiĭ de hoţĭ ! die verdammten Räuber ! săracul de

tată ! der arme Vater ! vai de mine ! wehe mir !—In exclamaţiile care consistă din adiectiv, prepoziţiea *de* şi substantiv se intercalează cîteodată *cel* ori *ăla*: afurisitul ăla (cel) de om ! der verfluchte Kerl !" Mai întîiŭ trebue separat fenomenul *adiectiv+de+substantiv ori pronume* de fenomenul *interjecţie+de+substantiv ori pronume*, *blăstămaţii de hoţi* e una şi *vai de mine* e alta. Alt rol are *de* în *blăstămaţii de hoţi* şi alt rol are *de* în *vai de mine*. În *blăstămaţii de hoţi* avem a face cu intervertirea perifrastică a rolurilor dintre substantiv şi atributul luĭ (vezĭ studiul de faţă sub. I pag. 37). În *vai de mine* *de* este forma de compliment a pronumeluĭ, face adecă din *mine* complimentul interjecţieĭ *vai*. Apoĭ *blăstămaţii de hoţi*, *săracul de tata (de tata*, nu *de tată)* nu sînt forme de exclamaţie. În exclamaţie se zice *hoţi blăstămaţi! săracul tata!* Pentru aceĭa în exemplul dela pagina 76 „afurisitul ăla de hoţ, acuma a furat şi cele din urmă prune ce maĭ rămăsese" nu trebue pusă virgula după *afurisitul ăla de hoţ*, ca cum aceste patru cuvinte ar forma o exclamaţie.

31. pag. 32 „jeder=oarecare." jeder e *fiecare*.

32. pag. 32, 46, 188 „Cineva a trimis *pe sluga* la tîrg, să-ĭ cumpere un cal mare... Domnul săŭ văzîndu-l a zis *cătră sluga*... —Un Grec... zise... *cătră sluga*.—*La an* ne-om maĭ vedea". Româneşte se zice: a trimes *pe slugă*, a zis *cătră slugă*, *la anul* ne-om maĭ vedea. Bucata întîia ni spune Dl. Weigand că e după Gaster Chrestomatia II 359. Şi acolo stă aşa de frumos româneşte scris: „Un domn ş-aŭ mînat sluga la tîrg, să-l cumpere un cal foarte frumos şi mare. Sluga mergînd în tîrg aŭ cumpărat un măgarĭ, care văzîndu-l domnul săŭ aŭ zis...". Luĭ Dl. Weigand i s-a părut că nu-ĭ destul de elegantă romîneasca *Romînuluĭ* şi a găsit de cuviinţă s-o schimbe în *a trimis pe sluga, a zis cătră sluga!*

33. pag. 33, 160 „*Cer de milă*=Bitte um ein Almosen .*Cer milă*=Bitte um Erbarmen." *Bitte um ein Almosen* se zice în romîneşte *cer de pomană* ori, maĭ rar, *cer milă* (nu *cer de milă*), de pildă Alexăndri Poezii populare 130: „Măĭ sărace, sărăcilă, de cînd umbli *cerînd milă*, văzut-aĭ în calea ta vreun cal bun ca vînata ?" *Cer milă* cu înţelesul de *bitte um Erbarmen* nu există în romîneşte, iar *cer de milă* n-are în general niciun înţeles în romîneşte.

34. pag. 35 „*puiţ*=deminutivul luĭ puiŭ". *puiul*, nu *puiţ*. *Puiţ* va fi existînd poate în Banat, căcĭ se găseşte în bucata XLII 2 din III Jahresbericht.

35. pag. 35, 36, 39. O vagă idee despre genul neutru al pronumelor a căpătat Dl. Weigand în feliul acela că neutrul pronumelor s ar exprima prin forma feminină a acestora, şi această vagă idee o exprimă D-sa în regulă la pag. 39 astfel: „Neutrul se înlocueşte la pronume prin feminin". În consecinţă iată cum scrie D-sa romîneşte la pag. 35: „Naşul... a zis cătră [ţigan]: 'Bine că aĭ aflat şi tu un puiţ de noroc, dar eŭ am aflat nişte albine cu mult maĭ marĭ şi cu mult maĭ frumoase, numaĭ să le vezĭ'. Ţiganul n-a crezut-*o* şi aŭ mers amîndoĭ acolo". Iar la pag. 36: „Pe ţigan aşa l-aŭ muşcat viespile, încît n-a putut s-*o* maĭ rabde şi... a sărit jos". În ambele locurĭ Dl. Weigand a tradus exact din nemţeşte pe 'der Zigeuner hat *es* nicht geglaubt' şi pe 'den Zigeuner haben die Wespen gestochen, dass er *es* nicht mehr aushalten konnte.' Eĭ, iaca nu-ĭ aşa. Acel feminin care serveşte ca neutru şi în special acel *o* aŭ şi ele socoteala lor în romîneşte şi, de pildă, în cazul de faţă Romînul zice 'ţiganul n-a crezut' fără *o*, şi 'ţiganul n-a putut să maĭ rabde', fără *o*. Chestiea neutruluĭ pronumelor în romîneşte stă altfel decît cum în mod vag o cunoaşte Dl. Weigand şi a fost de mult expusă în mod *obiectiv* pe baze de exemple de un Romîn în modul următor: „Absolut, fără să se raporteze la un anumit substantiv, se întrebuinţează numaĭ neutrele *atît*, *ce*, *cît*, *ceva*, *orice*, *orişice*, *fiece*, *oarece*, *cîte ceva*, *tot*, *te mirĭ ce*, *cîtva* (de ex. Creangă 'Ia poftim, soro, să mîncăm *ceva* din ce a da dumnezeŭ'). Oridecîteorĭ pronumele se raportă la o propoziţie, primeşte forma feminină singulară: *ea*, *aceasta*, *aceĭa*, *asta*, *ceĭa*, *atîta*, *una*, *alta* (de ex. Creangă 'Maĭ auzit-aĭ D-ta, cumnată, una ca asta ? Să fure Ion pupăza !'—'S-a trece ea şi asta !'). În asemenea întrebuinţare genul pronumeluĭ este, fireşte, cel neutru. Decît numaĭ, în vreme ce la *ce*, *ceva*, *orice*, *orişice*, *fiece*, *oarece*, *cîte ceva*, *te mirĭ ce*, *cîtva* (maĭ puţin la *tot*, *atît)* înţelesul neutru este susţinut şi de forma specială, dincoace, la *ea*, *aceasta*, etc. forma feminină dă o nuanţă de feminin şi înţelesuluĭ. În legătură cu aceste pronume, care aŭ formă feminină şi înţeles neutru, staŭ idiotizmele: 'o întoarce în lapoviţă', 'o dă în frig', 'am pus-o de mămăligă', 'o luăm dela cutare loc', 'o pîrlesc la fugă', 'o apuc la (de) fugă', 'o cotigesc înapoĭ', 'o las moartă în popuşoĭ', 'o potrivesc să vin acasă la cutare vreme', 'o răresc depe acasă', 'o duc într-un muget', 'o iaŭ la papuc (la picĭor)', 'o sfeclesc', 'o codilghesc', 'o bag pe mînecă', 'o croesc la fugă', 'o coc cuiva', 'o iaŭ la sănătoasa'. În toate părţile (afară de sfeclesc şi codilghesc) este cîteun verb transitiv întrebuinţat ca netransitiv şi, fiindcă obişnuit aceste verbe aŭ obiect drept pelîngă ele, apoĭ, chiar în acest caz, cînd ca netransitive se întrebuinţează, primesc un simulacru de obiect drept în acel pronume *o* cu formă feminină şi cu înţeles neutru. Cînd pronumele se raportează la un şir de lucrurĭ neînsufleţite, primeşte forma plurală feminină. Aceasta stă în legătură cu genul feminin pe care-l aŭ de obiceiŭ lucrurile la plural. De ex. Creangă 'De acestea şi altele ca acestea a vorbit bunicul David cu mama şi cu tata maĭ toată noaptea'. Cînd pronumele se raportează la *lucru*, *treabă*, *afacere* în general, fără să se precizeze care anume lucru, treabă, afacere, se întrebuinţează forma masculină singulară. Creangă 'Haĭ, nu maĭ sta ca o găină plouată. Rămîĭ la mine în astă noapte şi ţi-oiŭ da eŭ vreun ajutor. N-a maĭ fi *el* după gîndul spînuluĭ. Dar până atuncĭ maĭ rabdă, Harap Alb, căcĭ cu răbdarea îĭ frigĭ pie-

lea'." Deci, nu numai forma feminină serveşte pentru neutru la pronume, ci sint multe pronume neutre care aŭ o formă a lor specifică, formă care nu-ĭ nicĭ masculină nicĭ feminină, apoĭ şi forma masculină serveşte în anumite împrejurări pentru neutru, în sfirşit acel *o* are socotelele luĭ, nu-l poţĭ întrebuinţa cu vrute şi fără vrute şi nu poţĭ zice în romîneşte 'ţiganul n-a crezut-*o*' orĭ 'ţiganul n-a putut s-*o* maĭ rabde'!

36. pag. 37, 93, 94 „*durmi, durmit, durmiĭ, durmim, durmiţĭ*". Aşa se zice în Transilvania, iar în Moldova, Muntenia şi în limba comună romînească se zice *dormi, dormit, dormiĭ, dormim, dormiţĭ*. La acest cuvint, caşi la o mulţime altele de acelaş soiŭ *(despoiŭ, înot, apropiŭ, şchioapăt, înod, torc, coc, scol, acopăr, discopăr)* *o* neaccentuat nu s-a prefăcut în *u* din cauza analogieĭ formelor cu *o* accentuat.

38. pag. 37 „*acşor*". *Acuşor*, nu *acşor*. *Acşor* a fost întiiŭ înregistrat de Polizu şi apoĭ dela Polizu a trecut şi în alte dicţionare, de pildă la Damé. Cuvintele însă înregistrate de Polizu, fără a fi probate ca existind în *autori*, sint îndoioase. Orĭ poate că are Dl. Weigand pe *acşor* în colecţiile D-sale inedite? (vezĭ sub. I pag. 48).

38. pag. 37.38 „Forma verbală întrebuinţată ca pluscaperfect în Valahia se formează din aorist prin aceĭa că se preface *-i* în *-sem*: cintaĭ—cintasem... In Banat, Transilvania şi Moldova acest pluscaperfect este necunoscut; în locul luĭ se întrebuinţează un timp compus: am fost cîntat." Nu-ĭ adevărat. Iaca exemple. Din Banat: „Oameni, care *văzusă* şi care *auzisă*, tăţ iĭ îngenuntia şi-l mulţămia". Alexici Texte I 265. Din Transilvania: „Intr-o vină părăjinită îşĭ *făcusă* culcuşul o vulpe. Acolo *fătasă* şi *crescusă* maĭ multie rînduri ghe puĭ... Şeĭ ghin urmă puĭ aĭ vulpeĭ să *făcusă* căţălandri şi *înşepusără* şi ieĭ a sări ghin culcuş... Căţălandri ghe vulpe să *făcusă* vulpĭ cum să caghe... Intr-o zi să *adunasă* toţĭ vulpoiĭ şi vulpile... la vulpea ha bătrînă". Aron Densuşianu în Gaster Chrestomatie II 26. „Ielele vinia cu curaje mare, că *losese* puterea la un împărat". VIII Jahresbericht 72. „Iancu... din ce s-a hi zmintit, nu să ştie. Uniĭ zicea că nu-ĭ *dase* mpăratu ce-ĭ *făgăduise*. Cine ştie ce-o hi fost". Graiul nostru II 106. „Intr-altă ţară să vesti on împărat ş-ala avea o fată, vrăjitoarie marie, dze i să *dusăsă* vesta-n ţară". Iosif Popovici Rumänische Dialekte I 139. Pentru Moldova ce trebuinţă este să maĭ daŭ exemple? Eŭ cred că nu este un ţăran în toată Moldova, care să nu întrebuinţeze pluscaperfectul neperifrastic măcar de 100 de orĭ pe zi. Dar iaca să daŭ exemple: „*Agiunsăsîm* ieŭ băitanaş, dă, aghe-nĭ nijăŭ mustăţili". Graiul nostru I 545 (Dorohoiŭ) *.—„Cuza... *făcusă* stămboală răgulată drîept". Graiul nos-

*) Mi-am permis să schimb din punct de vedere al sunetelor acest loc, care în original sună astfel: „ajiunses*em* ieŭ băitanaş, dă, aghe-nĭ nijăŭ mus*teţile*". Oricare Moldovan vede îndată că „ajiuns*esem*" şi „mus*teţile*" nu sint pronunţărĭ moldoveneştĭ. Tot aşa nu sint moldoveneştĭ *Rumîn, Rumînu, Rumînĭ, Rumîniĭ* din I 314, 328, 329, 392, 396, 397, 418, 419, 420, 424, 434,

tru I 440 (Neamţ). Pluscaperfectul perifrastic nicĭ măcar nu se întrebuinţează maĭ des. In textele publicate de Dl. Iosif Popovici se găseşte *un* pluscaperfect neperifrastic, dar *nicĭun* pluscaperfect perifrastic. In textele publicate de d. Alexici se găsesc *două* pluscaperfecte neperifrastice şi numaĭ *un* pluscaperfect perifrastic, care iată-l pag. 108: „Cind te-am dauzit, tu te-aĭ şi ivit. Io *am fost lăsat*-o [pe fată] şi n-am vătămat-o".

39. pag. 39: „*búlgur, búlgure*—Erdklumpen". Iar invenţie de ale d-luĭ Weigand. Se zice pe romîneşte *búlgăr, búlgăre*, iar nu *búlgur, búlgure*. *bulgur* există în romîna, dar e accentuat pe ultima, *bulgúr*, şi are cu totul alt înţeles: „Griŭ pisat" G. Dem. Teodorescu Poeziĭ populare 168 nota; „Polygonum fagopyrum L., rişcă, tătarcă, în cultură prin Moldova de nord pentru uzul economic; făina sa: *bulgur*" Grecescu Censpectul floreĭ Romîniei 512; polenta, alica; blé mondé, sarrasin mondé. Este turcul *bulgur* blé mondé Zenker 225 c. Cihac îl pune în legătură cu *bulgăr, bulgăre* şi-l accentuiază greşit *búlgur*. De acolo l-a luat Dl. Weigand? In tot cazul Cihac ĭ-a dat numaĭ pe *búlgur*; *búlgure* este invenţiea d-sale proprie. Orĭ poate că-l are în colecţiea d-sale inedită? (vezĭ sub I pag. 48).

40. pag. 41: „*pîrciŭ—capră*... are şi înţelesul de *ied* şi chiar de *oae (pîrciŭ*—Ziege... wird auch für junger Ziegenbock, selbst für Hammel gebraucht)". Adecă după Dl. Weigand pe romîneşte s-ar vorbi aşa: „Cutare om are patru *pîrciurĭ* (orĭ *pîrcĭ*? Dl. Weigand a uitat să ni spună cum sună pluralul) şi un ţap". „Povestea capreĭ cu treĭ *pîrcĭ*". „O friptură de *pîrciŭ* (rôti de mouton, Hammelsbraten)". „Jigo de *pîrciŭ* (gigot de mouton, Hammelskeule)". Bietul Dl. Şăineanu! Pentru nişte bagatele din dicţionarul săŭ cel universal i s-aŭ făcut zile amare, încît a fost nevoiomul să-şĭ iee lumea în cap. Iar istuĭalalt, cu toate enormele greşeli văzute şi pe care le vom maĭ vide încă de acum înainte,

439, 471, 472, 485, 502, chipurile din judeţele Covurluiŭ, Tecuciŭ, Tutova, Bacăŭ, Neamţ, Roman, Vasluiŭ, Fălciŭ. In general din punct de vidore fonologic *Graĭul nostru* lasă mult de dorit. Iată, de pildă, cum zice că se vorbeşte în comuna *Tureatcĭ* din judeţul Dorohoiŭ (pag. 553): „Da-nparatu-ĭ acasi?—Acasi.—Şi fasi?—*Dormi*.—Şi *dormi* ghini şi si si *scoli* uşor.—Da-npărăteasa *dormi?—Dormi*.—Di *dormi*, si *dormĭ*, si nu si *scoli*". Pentru neexactitatea texturilor publicate de *Graĭul nostru* vezĭ şi cele spuse de Dl. Tudor Pamfile în *Ion Creangă* Septembre 1909. Dl. Pamfile dă însă şi D-sa pentru localitatea *Ţăpu* din judeţul Tecuciŭ pronunţarea *Rumîn* ca autentică. Este sigur D. Pamfile? Eŭ am avut dese ocaziĭ să vorbesc cu ţăranĭ din judeţele Tutova, Iaşĭ, Botoşanĭ, Dorohoiŭ, Neamţ, am copilărit în oraşul Bîrlad, şi în satul Cerţăştĭ din plasa Corod judeţul Tutova am petrecut vacanţele de crăciun, de paştĭ şi cea mare în curs de 6 anĭ în zilnic contact cu ţăraniĭ, şi nicăirĭ n-am auzit pronunţarea *rumîn, rumînesc*. Pentru mine chiar în momentul de faţă pronunţarea *rumîn* e un semn sigur că acel care vorbeşte este orĭ Muntean orĭ Transilvănean. Ar trebui să se facă o anchetă în adevăr ştiinţifică din acest punct de videre, căcĭ se poate întîmpla ca eŭ să mă înşel. Să se bage însă de samă la facerea aceşteĭ anchete, ca în general la culegerea datelor dialectale, ca persoana a căreĭ vorbire se notează să aparţină de neam de neamul luĭ localităţiĭ respective, ca locuitor băştinaş, iar nu să fie vreun venetic maĭ de mult orĭ maĭ de curind oploşit în acea localitate

i se fac numai ploconele, mai ales pela Bucureşti, prin anumite cercuri. Auzi d-ta, pirciŭ=oae! Nu numai nu-i oae, dar nici ied nu-i, nici măcar capră, ci *ţap*, ţap colea bătrîn. Şi nici nu se întrebuinţează, decît numai doar în „miroase a pirciŭ," despre mirosul subsuorilor.

41. pag. 41, 73 „Unde şezi *dumnea-ta* (geschrieben d-ta)". — „dumnia-ta=d-ta=*dumia-ta*. *dumnii-tale*=d-tale=dumi-tale. dumnia-voastră=d-voastră=*dumia-voastră*. *dumia-lui,dumia-ei*, dumisale, *dumia-lor*. Dacă se vorbeşte în a treia persoană despre persoane mai sus puse, nu se întrebuinţează dumnia-lui, ci *dumnia-sa*, plural *dumniile-lor*=die Herren=sie". Nicĭ nu se scrie, nici nu se pronunţă în limba comună romînă *dumea-ta, dumia-ta, dumnii-tale, dumia-voastră, dumia-lui, dumia-ei, dumia-lor, dumnia-sa, dumniile lor;* ci se pronunţă *dumneată, dumitále, dumneavoástră, dumnealúĭ, dumneaéĭ* orĭ *dumneéĭ, dumnealór, domniasá, domniile lór*, şi se scrie *d-ta, d-tale, d-voastră, dumnealuĭ, dumneaeĭ, domnia sa, domniile lor. dumea-ta* şi celelalte ale D-luĭ Weigand nu cred să fi existînd nicĭ măcar ca dialectale.

42. pag. 42: „Ieştĭ mulţumit cu locuinţa? Da, foarte mulţumit; am o gazdă bună; şi *găzdoaica*, cu toate că ie cam zgârcită, îngrijeşte bine de mine". Unde l-a auzit Dl. Weigand pe *găzdoaică?* Chiar de-l va fi auzit undeva, el nu face, doamne fereşte, parte din limba comună romînească.

43. pag. 43 „*limbă*, plural *limbĭ* şi *limbe*". *limbe* nu!

44. pag. 47, 59 „Pune la plural cuvintele următoare *după paragraf* 58.—L-am bătut *cu băţ*". In romîneşte se zice: *după paragraful* 58, l-am bătut *cu băţul*.

45. pag. 48, 50, 54 „Moţiĭ... să duc cu productele lor de lemn, ca vedre, *ciubare*, butoaie...— *Op*, plural *opere*.—*Livadă*, plural livezĭ şi *livăzĭ*; *vargă*, plural vergĭ şi *vărgĭ*". *Ciubere*, nu *ciubare; livăzĭ* şi *vărgĭ* nu există în limba comună romînească şi mă îndoesc dacă există chiar ca dialectele. *Op* face la plural *opurĭ; opere* este pluralul dela *operă*, care *operă* are şi înţelesul de *op!*

46. pag. 49, 59 „Moţii poartă numele lor după cosiţa saŭ moţul pe care mai năinte aŭ purtat şi bărbaţiĭ.—Vara am petrecut (verbracht) la tata". Pe romîneşte se zice: 'Moţii poartă numele lor după cosiţa saŭ moţul pe care mai înainte *l*-aŭ purtat şi bărbaţiĭ'. 'Vara am petrecut-*o* la tata.'

47. pag. 49 „Moţii... aŭ multe *năravurĭ*, care nu sînt la ceĭlalţĭ Rumînĭ.—După care *nărav* poartă ieĭ numele Moţ?" *Obiceiŭ* se zice, nu *nărav*. *Nărav* înseamnă *obiceiŭ răŭ*, mai ales la caĭ. Există un neologizm, *moravurĭ*, format din *nărav* supt influinţa luĭ *mos*. Acest neologizm este destul de des întrebuinţat, la plural, cu înţelesul de *obiceiurĭ*. Să fi zis Dl. Weigand *moravurĭ*, mai mergea, dar *năravurĭ!*

48. pag. 50 „Mîncatu-s (sprich *z*) doamne de rele ca holda de păsărele, şi-*z* mîncat şi de dujmani ca valea de bolovani şi-*z* mîncat şi de străinĭ ca iarba de boĭ bătrînĭ". Dacă a auzit cumva

Dl. Weigand pronunţarea cu *z*, ceia ce e posibil, răŭ face D-sa că o dă ca o pronunţare a limbii comune romîne, pentrucă în aceasta (pe a căreĭ gramatică o face D-sa oarecum) pronunţarea este cu s.

49. pag. 50, 52, 131, 161, 173, 177, 185, 196 „Şi-z mîncat şi de *dujmanĭ*.—*Vejmintele* ţăranilor sînt foarte puţine.—Un *dujman* de lup trăgea cu urechia.—Aŭ ucis la *dujmanĭ*. Aŭ ucis pe toţi *dujmanii*.—Măcar să mă ţin de gard, şi la *crijmă* tot mă trag.—Bine o maĭ *pleznişĭ* dineaorĭ cu cuvinte din scriptură.—Un *dujman* de lup.—A dat *crijmaruluĭ* până şi sucmanul". *Dujmani, vejminte, crijmă, plezniși, crijmar*, aşa zic Transilvănenii. La Romînii din regat şi în limba comună romînească se scrie şi se pronunţă *duşmanĭ, veşminte, crîşmă, plesnişĭ, crîşmar*. Aicĭ sînt două observaţiĭ importante de făcut. Maĭ întîiŭ nu-ĭ este permis unuĭ gramatic să dea ca normale, ca aparţinînd limbiĭ comune, nişte fonetizme extrem de dialectale, precum sînt acele din *dujmani, vejminte, crijmă, pleznişĭ, crijmar*. Sînt extrem de dialectale aceste fonetizme pe de o parte pentrucă aparţin numaĭ unuĭ mic teritoriŭ al romînimiĭ, iar pe de alta pentrucă aparţin aceluĭ teritoriŭ care din punct de vedere al limbiĭ este cel maĭ puţin autorizat de a da tonul, cum se zice. Transilvănenii (şi în general Romînii din Ungaria) sînt oamenii ceĭ maĭ vrednicĭ dintr-o mulţime de puncte de vedere, este foarte probabil că Transilvania a fost punctul de plecare de unde s-aŭ împlut cu populaţie romînească Moldova şi Muntenia de a stînga Oltuluĭ, este lucru sigur că profesorilor transilvănenĭ se datoreşte o bună parte din cultura romînească a regatuluĭ, dar Transilvănenii vorbesc prost romîneşte, limba Transilvănenilor nu poate fi luată de model pentru limba romînească. Limba ungurească pentru Romînii din Transilvania a fost şi este un adevărat dezastru în ce priveşte progresul intelectual şi în special pentru limba romînească. Cum că în acele centre romîneştĭ, unde Romîniĭ n-aŭ ştiut niciodată şi nicĭ azĭ nu ştiŭ ungureşte, limba romînă a avut o dezvoltare normală, aceasta se înţelege, dar acele centre romîneştĭ din părţile Ungarieĭ sînt puţine şi chiar multe dacă vor fi fost şi dacă vor fi, localităţile romîneştĭ neinfluinţate direct de Ungurĭ aŭ fost influinţate indirect din cauza contactuluĭ cu localităţile romîneştĭ cele direct influinţate. La aceasta trebue adăogită influinţa cea mare pe care în toate privinţele aŭ avut-o asupra poporuluĭ romîn din Ungaria intelectualiĭ romînĭ, care aŭ trecut toţĭ prin şcolile ungureştĭ şi care toţĭ aŭ ştiut şi ştiŭ tot atît de bine ungureşte caşi romîneşte, orĭ poate aŭ ştiut şi ştiŭ maĭ bine ungureşte decît romîneşte. Limba comună romînească, măcarcă la înjghebarea eĭ aŭ luat parte şi Romîniĭ din Ungaria, s-a dezvoltat tot maĭ mult pe baza limbiĭ romîneştĭ din Muntenia şi din Moldova. Ajunsese chiar un timp cînd intelectualiĭ transilvănenĭ scriaŭ (şi vorbiŭ) o limbă atît de pocită faţă cu spiritul limbiĭ comune din regat (negreşit că faţă cu spiritul limbiĭ comune din regat, căcĭ în ea însăş considerată nicio limbă nu-ĭ

pocită, ci-i tot atît de bună ca oricare alta), ajunsese, zic, atît de pocită față cu spiritul limbii comune din regat, încît a trebuit să intervină Dl. Maiorescu în celebrele sale critice și să silească pe intelectualii transilvăneni de a-și modela limba după acea a Rominilor de dincoace de munți. Și și-aŭ modelat-o de atunci cu sirguință și aŭ ajuns unii scriitori, ca Coșbuc și Goga, să scrie într-o limbă tot atît de romînească ca acea a lui Alecsandri și Eminescu. Să vină un gramatic—și acela încă German—astăzi, dupăce credeam că n-aŭ să mai fie necesare remonstranțele D-lui Maiorescu, și să ni vire cu de a sila în limba comună pe cele mai pure transilvănizme, ca de al de *găzdoaică* (vezi mai sus No. 42), *dujmani*, *vejminte*, *crîjmă*, *pleznişi*, *crîjmar*, aceasta trece peste toate marginile. Dar sînt acestea ungurizme? Nimeni nu zice că sînt ungurizme. Dar sînt transilvănizme, și particularități dialectale din Transilvania, orice fel ar fi particularitățile acelea dialectale, sînt pentru limba comună romînească suspecte. Cel mult scriitori de valoarea unui Coșbuc ori Goga ar pute să strecoare cîteva din ele, niciodată însă gramaticului nu i se poate permite aceasta. Dar este ceva mai grav încă în aceste *vejminte*, *dujmani*, *crîjmă*, *crîjmar* și *pleznişi* ale D-lui Weigand. Două din aceste transilvănizme sînt vîrîte de Dl. Weigand în limba lui Creangă. „Un *dujman* de lup trăgea cu urechea la părețele din dosul casei, cînd vorbia capra cu dînșii". Așa zice Dl. Weigand. E celebrul (căci care loc din Creangă nu-i celebru?) loc din Creangă: „Un *dușman* de lup—Ș-apoi știți care? Chiar cumătrul caprei, —care de mult pîndia vreme cu prilej ca să pape iezii, trăgea cu urechea la părețele din dosul casei, cînd vorbia capra cu dînșii". „Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine o mai *pleznişi* dineaori cu cuvinte din scriptură". Astfel falșifică Dl. Weigand celebrul loc din Creangă: „Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai *plesnişi* dinioarea [nu *dineaori!*] cu cuvinte din scriptură". Chiar dacă un scriitor transilvănean ar scri *pleznişi* și tu ai schimba pe *pleznişi* în literarul *plesnişi*, ai face răŭ, căci limba unui scriitor este, cași conținutul scrierii sale, proprietatea lui, pe care el așa a făcut-o după cum a vrut. Că n-a vrut ori n-a știut să întrebuințeze cutare fenomen din limba comună și a întrebuințat un fenomen din dialectul lui, aceasta-l privește. Poți să-i arăți greșala, dacă vrei, poți să rîzi de ea, dacă ești așa de simplu să crezi că fenomenele limbistice pot fi în general ridicule, dar să-i schimbi cu deasila vorba, aceasta se chiamă samavolnicie, arbitrar, procedare de inchizitor. De unde știi că acel *pleznişi* al Transilvăneanului, întrebuințat în cine știe ce bucată de mare valoare literară, și recitat cu entusiazm împreună cu bucata din care face parte de mii și mii de lectori, de unde știi că nu va pătrunde cu vremea în domeniul limbii comune romînești? Așa se formează limbile comune, prin influința scriitorilor de valoare. Din Ispirescu învață Moldovanul muntenizme, din Creangă învață Munteanul moldovenizme, și

dupăcum s-aŭ unit Moldovenii cu Muntenii prin legături politice, tot astfel cu vremea se vor uni complect printr-o limbă comună, care astăzi este departe de a fi complect formată. Și să vii încă în acel mare maistru care a fost Creangă să schimbi pe literarul *plesnişi* în dialectalul *pleznişi*! Dacă scrierea oricărui alt scriitor romîn trebue lăsată neschimbată, în limba aceia pe care scriitorul a vrut s-o întrebuințeze, aceasta cu atît mai mult trebue să aibă loc la Creangă. Oricare cuvînt, oricare formă, oricare sunet din acest scriitor, trebuesc lăsate neschimbate, nu numai pentrucă sînt proprietatea lui, pe care n-are nimeni dreptul s-o facă altfel decît cum el a vrut, dar mai mult încă pentru acela că oamenii ca Creangă sînt făuritorii limbii comune romînești. Cutare cîrpaciŭ, cutare poetastru, cutare criticel, cutare pedant gramatic, aceste umbre de oameni, care trec pe pămînt fără să pese cuiva de dînșii, aceștia ni-aŭ format ori aceștia aŭ să ni formeze limba noastră literară? Limba, ca oricare altă manifestare a naturii, trebue lăsată să se formeze în libera concurență a valorilor. Nu cu lanțuri se poate împiedeca mersul naturii. Deja este un mare abuz acela că scriitorii moldoveni, care aŭ ajuns pe mîna editorilor din București, sînt schimbați pe muntenie, și tot așa de mare abuz este acela că în cărțile didactice, pe care le-a monopolizat ministeriul, se evită *toate moldovenizmele*, dar se introduc cu toptanul *toate muntenizmele*. Ce va zice limba literară odată, de va zice *gard* ori *uluc*, ori de le va întrebuința pe amîndouă, aceasta numai concurența liberă dintre scriitorii romîni poate să o hotărască, iar nu cutare dăscălaș scos de urechi la examenul de capacitate. Adecă ce deosebire există între acest despotizm, acest spirit de inchiziție al Romînului dela București, care vrea cu de a sila să învețe pe toți copiii din Romînia să vorbească cum el vorbește, și celălalt despotizm, celălalt spirit inchizitorial al Ungurului, care vrea ca prin mijlocirea temnițelor să facă pe Romîni să învețe ungurește? Deja acesta este un mare abuz, dar să mai vie și un German dela Lipsca, care baraguinează romînește, să schimbe samavolnicește limba lui Creangă al nostru, aceasta este culmea arbitrarului.

(Va urma) **A. Philippide**

KIR IANÙLEA

—Reproducerea oprită*)—

Zice că odată, acu vreo sută şi nu ştiu câţi ani, a dat poruncă Dardarot, împĕratul Iadului, să s'adune dinainte-i diavolii, dela mare pin' la mic: unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada şi-i lungeşte urechile! Şi, dacă s'au adunat ei toţi cu toţii, împĕratul s'a tras de ţăcălie scrişnind straşnic, a tuşit de i-a pîrlit jeţul, a holbat ochii la ei şi le-a sbierat aşa:

— Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate şi el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de pe la dênşii aici la noi, nu se plâng decât numa şi numa de soţiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeea" şi iar „femeea". Măi, am zis eu în gândul meu, adevĕrat să fie asta?... Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temeiu nu putem pune, fiindcă-i ştim ce iubitori de adevĕr sunt. Dar iarăşi nu-mi vine să las aşa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împĕrăţiei noastre cere ca să ştim tot, fără greşală, nici îndoială... Mai 'ntâiu, era să vĕ poruncesc a supune la casne fioroase pe toate femeile,

*)—Această novelă—precum arătăm în nota dela sfîrşit—se mai găseşte şi 'n alte limbi; pe cât putem şti însă, apare astăzi pentru întâia oară în româneşte. Asupra felului cum e dată aci, autorul îşi păstrează întregi drepturile de proprietate literară; căci, fără'ndoială, de când lumea poveştile sunt ale lumii, însă, fireşte, felul povestirii lor rĕmâne oricând al povestitorului—precum Maica-Precista este a tutulor creştinilor, dar o anume icoană cu chipul ei este a zugravului care a zugrăvit-o în felul lui.

Indură-te, tu, prea-sfîntă şi pururea-curată Fecioară, de toţi zugravii şi ajută-i să nu prăpădească vreme şi văpsea degeaba!

doar de-om putea afla dela dênsele un crâmpeiu de adevĕr; dar, pe urmă, m'am gândit că nici aşa n'ajungem la mare ispravă; le cunoaştem şi pe dumnealor cât de 'ndecrtnice şi de 'ncăpăţînate sunt... Aşadar şi prin urmare, după multă chibzuinţă, am hotărît să trimit pe mititelul, pe Aghiuţă... Ce? n'a venit Aghiuţă?... Unde-i Aghiuţă?

Mititelul sta pitit tocma pintre diavolii mĕrunţei dela urmă, şi, pe când cuvênta Dardarot, el, trăgênd cu urechia, îşi cântărea coada 'n mâni. Cum şi-a auzit numele, a lăsat din mâni coada şi a ţipat:

— Aici sunt, Intunecimea Ta!

— Apoi, daca eşti aicea, ce nu te-araţi mai la vedere? Vino 'ncoace, proclete! Te dai coadei, ai? Simţişi c'am să te pun la treabă şi te piteşti, să nu-ţi vĕd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Şi când s'a apropiat Aghiuţă de tron, l-a 'nhăţat Dardarot de urechi şi scutură-l, de-i trosnea junghiătura—de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, şi când se plictisea împĕratul de treburile 'mpĕrăţiei, pe el îl chemă, să-i spuie lafuri şi să-i facă giumbuşuri.

— Ascultă-me, Aghiuţă puiule... Dumneata numaidecât ai să iei din comoara 'mpĕrătească suta de mii de galbeni aduşi alaltăieri dela sgârcitul pe care 'l îngropară cu talerul pârliţii de mahalagii, că 'ncepuse să le miroasă—zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te 'mpeliţezi din cap pînă 'n călcâie în chip de om muritor şi să te duci pe pămênt, în ce loc ţi s'o părea mai potrivit. Acolo—ascultă bine, astîmpĕră-te cu codiţa!—să te căsătoreşti şi să trăeşti cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori; să-ţi laşi acolo trupul, şi să te 'ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pin câte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuţă! ştia el de ce sta pitit pintre plevuşcă, măcar că era un drac şi jumătate: bănuise ce-l aştepta, că iar o să-i dea cine-ştie-ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă aface şi cu femee, a vîrît coada 'ntre picioare; încă n'o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani... Ii dedese baba de lucru—să-i îndrepteze un fir de pĕr creţ; l-a tot muiat cu limba Aghiuţă şi l-a tras pin degete, zi şi noapte fără repaos; de ce-l muia şi-l trăgea, de-aia firul se 'ncârlionţa şi mai tare; şi aşa şi iar aşa, pînă i-a eşit dracului pĕrul pin căciulă; s'a lipsit şi de simbrie şi de tot, ş'a fugit dela stăpână

— . . . Și să știi, a adăogat Dardarot, după ce a stat puțintel la gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile și ticăloșiile pământenilor . . . la neștiință, la mânie, prostie, sărăcie, și la robie chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ei putea și cum te-o tăia capul . . . Înțelesu-m'ai, puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea cir-mir; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din ghiară.

— Înțeles, Întunecimea Ta!

— Apoi dac'ai înțeles, puiule dragă, ce mai stai?

— Daca nu-mi dai drumul de urechiă . . .

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, și zice rizênd:

— Pt! să nu te deochi!

Și l-a stupit pe mititelul în vîrful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechia și, fără să mai zîmbească, răcnindu-i fioros „Ai plecat?“, i-a tras un picior drept unde 'ncepe să-i zică spatelui coadă. S'a dus de-a-berbeleacul puiul pînă la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, și, p'aci ți-e drumul! într'un suflet, la 'mplinirea datoriei.

Pe drum s'a prefăcut în chip de om, nici matuf, dar nici prea țingău; om tocmai în puterea vîrstei, frumos și arătos; și, după ce s'a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice:

—Știi ce? . . . Am să mê duc la București . . . cunosc orașul . . . (că mai umblase de multe ori p'acolo). E loc de petrecere; banul e scump; învêrtit bine, aduce peste sută la sută: vorba vechiă: dacă ești sărac, du-te 'ntr'o politie bogată . . . din ce scapă pintre degetele altora, poți culege destul; dacă ești bogat, du-te 'ntr'una săracă . . . din orice firimitură dă s'aducă un nevoiaș la gură, îi smulgi peste jumêtate.

Gândind astfel, cum a picat în București, a tras în miezul tîrgului, la Hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar și i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri și slugi, la aer curat, cu grădină și fîntână 'n curte, cu pimnițe, bucătării, spălătorii, cu grajduri și șoproane, însfîrșit cu toate câte trebuesc pentru așezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau și dereticate cu tot dichisul—niște case mari în mahalaua Negustorilor; și slugi peste slugi, și cai la grajd, și calești în șopron. . .

Stăpânul casei, cunoscênd păcatul oamenilor și mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul—că de unde e, cine e, cu ce trăiește, ce caută aici, și câte altele—a chemat pe jupâneasa bětrână,—o cotoroanță zugrăvită și smălțuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile și să ducă grija de toate,—a poftit-o să șază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgênd ciubuc, s'a apucat a-i povesti pecum urmează.

— Uite, dragă kera Marghioalo . . . Mie, cum ți-am mai spus, îmi zice kir Ianûlea . . . Eu sunt de felul meu din părțile de spre Sfintagora. Părinții mei, oameni de jos, se țineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam șeapte anișori, le-a venit părinților dorința să meargă la hagialîc, și-așa, după ce au făcut rost de ceva parale, m'au luat împreună și ne-am dus călare pe catîri pînă la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aștepta, cu pînzele ridicate, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N'a trecut mult; a'nceput să sufle vêntul așteptat; s'au umflat pînzele, și am pornit. Trei zile cu soare și trei nopți pe lună am mers tot drept înainte fără nicio supêrare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămiez fasole și ridichi . . . Ce să te pomenești? . . . Așa pe la toacă, au început amêndoi părinții mei să se ție cu mânile de pântece și să se vaite grozav: „mor“ și iar „mor“! . . . Căpitanul, vězêndu-i cum se svîrcolesc și se sgîrcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugêr papistaș, care se suise cu noi pe corabie, om învêțat, priceput și la căutarea boalelor. Pînă să vie acela, bolnavii începuseră să'nvinețească și d'abia i-au putut spune ce mâncaseră—fasole și ridichi. Călugêrul a'ntrebat încă odată:

— Înțeleg, fiilor; dar trebuie să mi spune-ți: ați mâncat fasole și ridichi, ori ridichi și fasole?

Iar mama i-a rêspuns cu glasul leșinat:

— Ridichi și fasole. . . .

— Atunci, nu prea e bine! a zis călugêrul.

Și a poruncit să-i frece pe pântece cu câlți aspri. . . Dar de geaba i-au frecat pîn le-au jupuit pielea; că, pe când resărea luna, tata întâiu și mama îndată după el, și-au dat otpustul. . . . Eu, copil, ce să fac? . . . Mê țineam plângênd tot după căpitan și după călugêr, și i-am auzit vorbind așa; zice căpitanul:

— Părinte, dac'o fi choleră, m'am nenorocit; patruzeci de

zile nu-mi dă voe să intru 'n port, mi se strică marfa și rĕmâiu sărac pe drumuri!

Dar omul învĕțat i-a rĕspuns:

— Nu e choleră cum nu sunt eu călugĕriță. Asta e un fel de boală care bântuie mai cu samă în postul Paștelui la christianii rĕsăriteni.... Greșesc oamenii,—c'așa e bietul om, supus greșelii,—mănâncă întâiu ridiche și pe urmă fasole... Vezi-bine, ridichea își repede tăria 'n sus, iar fasolea își năvălește puterea spre partea dimpotrivă; una 'mpinge, alta nu se lasă; se 'ncinge luptă cu iuțeală mare în mĕruntaie, cârcei peste cârcei, pînă se face încurcătură 'n mațe, de se sparge praporul—și se prăpădește omul de *hurduhurismós*—așa zic Grecii la năprasnica asta de boală.

— Dar nu se ia?

— Deloc; n'ai nicio grijă.

I-au înfĕșat frumos pe bieții părinții mei în niște cearșafuri curate; le-au aprins câte o luminare de ceară la cap; un alt călugĕr grec i-a prohodit și, de dimineață, când s'a arătat soarele d'asupra talazurilor—„vecinica lor pomenire!"—una! două! trei! i-au aruncat în adîncime... Pe mine, vĕzĕndu-mĕ plângĕnd, și-a făcut pomană căpitanul de m'a luat pe procopseală—întâiu slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăș... Nu-ți mai spuiu, dragă kera Marghioalo, pin câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături și bătăi am înghițit; de câte ori era să pier în vultoare; de câte ori m'au amăgit împrejurările și înșelat lumea — mai ales de când am încăpuit eu singur o corabie și m'am apucat de negoț pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăș decât norocul meu! Nu-ți mai spuiu cum am scăpat odată cu viață numa'n pielea goală; că, după ce umblasem șapte luni pe ape, tocmai când să intru în Țarigrad, mi s'a aprins corabia încărcată cu cositor și chihlibar de peste douĕmii de lire, pe care le cumpĕrasem cu piper și curmale nici de treisute! Nu-ți mai spuiu câte și mai câte am pătimit, prin atâtea depărtări, pe mări și pin țeri, cu fiarele, și, încă mai grozave, cu oamenii!... Destul să-ți spuiu că, încet-încet, m'am chivernisit cum-se-cade, ajungĕnd să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învĕțat, cât am colindat pin lume, purtările cele frumoase; știu destule limbi străine—încai despre a rumânească, pot zice, fără să mĕ laud, că o știu cu temeiu; măcar că de viță sunt arvanit și nu prea am învĕțat buche, dar, drept să-ți spun, la asta nu mĕ dau pe niciun rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Îmi plac cu deosebire limba și lumea de-aici, și, așa, fiindcă m'am săturat de atâtea primejdii ale călĕtoriilor, de atâta bătaie de cap și de inimă ale negoțului, am venit să m'așez aici, în Valahia, la București; să mĕ bucur în isihie de rodul îndelungatei mele trude...

— Doamne, kir Ianùleo, a zis kera Marghioala; pîn'multe ai mai trecut și dumneata!... Dar să nu-ți pară rĕu! Încai n'ai pătimit ca atâția alții degeaba! Frumos ești, voinic ești, bogat ești! de trăit știi să trăești!... Halal să-ți fie!

Iar kir Ianùlea a adăogat:

— Uitam ceva... Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioalo: să nu care-cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori alt-cuiva—da măcar tatii, de s'ar întoarce din fundul mării—câte le aflași acu dela mine, că, vezi dumneata? câtă nevoie am de slujba dumitale, ca femee cinstită și credincioasă ce te știu; cât sunt eu de blând, și cât ești de bĕtrână, nu-ți caut!... te cotonogesc! îți rup ciubucul ăsta pe șale și te dau ș'afară din pâne cu ocară!... Ai priceput?

— Vai de mine! a zis bĕtrâna; s'ar putea?... N'am obiceiul!... În viața mea n'am mâncat labe de puiu!... Hei! kir Ianùleo; eu am slujit la case mari boerești... Câte am vĕzut ș'am auzit eu!... n'am vreme acuma să ți le povestesc!... dar, lasă...

— Ei, eu atâta-ți spuiu dumitale... te nenorocesc!... s'a isprăvit!

— Să mĕ omori! a zis jupâneasa și n'a mai stat; s'a ridicat de pe chilim și a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Pînă seara, toți ai casei; pînă'n două zile, mahalaua'ntreagă; pînă'ntr'o sĕptĕmână, tot târgul... toată lumea a știut istoria lui kir Ianùlea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douĕzeci de mii de lire; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimini ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi cu mâne, a făcut cunoștință kir Ianùlea cu feldefel de negustori, ba și de boeri; a'nceput să meargă pela ei și să-i poftească pela el, la sindrofie. Și la toată lumea plăcea, fiindcă era om deștept și blând, cu multă știință despre ale lumii, cu purtări alese și, mai cu seamă, cu dare de mână: levent și galantom, pĕtruns de filotimie și de hristoitie—într'un cuvânt, ade-

vĕrat om de omenie. Astfel, care dintre negustori și chiar dintre boeri aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. In vremea asta, el și pusese ochii pe o tênĕră din vecini—o chemă Acrivița, fata a mai mare a lui Hagi Cănuță, toptangiu pe vremuri. Hagiul, vĕduv, era om de seamă, însă cam ififliu pe potriva greutăților casei lui, fiind împovĕrat de trei fete, una după alta gata de măritat, și încă doi feciori, —băieți buni, aminteri, dă cam nepricopsiți; așa că puțină nedejde de zestre dela Acrivița. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianûlea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea și ea, că se uita, uneori, nu todeuna, cruciș; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata 'l plăcea și ea pe el... A cerut-o Hagiului, iar Hagiul, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind și kir Ianûlea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omenești, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiească domnește, numa 'n petreceri scumpe, împărțind în dreapta și 'n stânga daruri prețioase. Așadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbații ziceau: „Trebue să fie putred de bogat arvanitul!... Vĕzuși, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiu!“ iar femeile: „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuță!“

Cum a adus-o kir Ianûlea în casă cu lăutari, parc'a întors-o pe dos. Pînă la sfîrșitul cununiei, duminică seara, era blândă și supusă ca o mielușea; dar, luni dimineața, s'a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femei și bărbați; s'a uitat odată chioriș de i-a băgat în spaime pe toți și, de față cu bărbatu-sĕu, le-a zis:

— Să știi că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Și să mai știi că cu Ianuloaia n'o să vĕ meargă cum vĕ mergea cu prostul de Ianûlea! și încă să mai știi că eu am toane: pe cine m'o supĕra cu atitica măcar, îl plesnesc și-l trimit numai-decât la Agie să-și ia merticul și de-acolo! Scurt!... Ați înțeles?... Aid'acuma! eșiți afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră și mai țanțoșă; și, de ce era ea mai țanțoșă și mai aspră, d'aia kir Ianûlea o iubea mai tare; și de ce creștea dragostea dumnealui, de-aia-i creștea și ifosul dumneei. Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zîmbet... Ea sta tot posacă și 'ncruntată. Daca s'apropia de ea și da să o mângâie, ca s'o

mai îmbuneze: „Dragă Acrivițo, de ce ești supĕrată?“ ea-l împingea cât colo:

— Ah! Ianûleo, fugi, că n'ai haz deloc... nu vezi?

Alt bărbat, în locul lui, și-ar fi perdut răbdarea și ori îi punea picioru 'n prag, s'o potolească, ori o trimetea 'napoi la babacă-seu, la Hagi Cănuță... Dar el, unde? Când îl împingea, el îi cădea 'n genunchi: „Dragă Acrivițo, ceartă-mĕ!“ și da să-i sărute mânile; dar ea:

— Uf! Ianûleo, scoală-te! nu mai mĕ plictisi!

— Nu mĕ scol pînă nu mĕ erți!

— Atuncea, stăi așa pînă poimâine, daca poftești!

Și se scula ea și pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianûlea, ce să facă? Se uita după ea lung cum eșea înțepată fără să-și întoarcă ochii, măcar că o rugă cu lacrimi să nu-l părăsească așa... ofta, se ștergea la ochi și... o iubea și mai mult.

A mers așa cât a mers, pînă i-a dat în cap cocoanei să 'ntoarcă foaia, să-l prăjească și pe altă parte: s'a prefăcut că-l teme, că e zuliară. S'a prefăcut azi, s'a prefăcut mâne, pin' a 'nceput chiar să crează. Omul da bani cu împrumut, și firește veneau la el boeri, cocoane, negustori, slujbași, feldefel de lume cu daraveri. Cocoana Acrivița sta cu urechia la ușă, s'auză tot; și nu s'a mulțumit s'auză numa; a sfredelit ușa cu un burghiu, ca să și vază. Și 'ncai, nu tăcea? Îi spunea fără sfială ce auzise și vĕzuse, și ține-te: că ĕla ți-a zis așa și i-ai rĕspuns așa; că pe aia ai strîns-o de mână și i-ai sărutat-o de trei ori, și, pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc și te uitai la ea așa galeș, și ai dus-o pînă la ușă și iar i-ai sărutat mâna—și câte alte ponosuri și mai și.

Iar daca el se jura că pe nedrept îl bănuiește, că el e dator să se poarte politicos cu lumea și mai ales cu cocoanele, ca orice negustor—ea începea să-l ocărască, făcându-l nerușinat și mincinos. Nu mai putea kir Ianûlea; îi venea să se stringă de gît ca pițigoii și mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulțumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate câte le auzea și le vedea pe ascunsele; ca să afle și mai multe, da bacșișuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frățior al ei să nu-l slăbească de pe urme, să-i descopere toate „berbantlîcurile dumnealui“. Firește că nici slugile, nici frățiorul, n'au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai

de ispravă. Cocoana s'a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca nişte „păcătoase, ticăloase şi necredincioase"; frăţiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes... semne altceva", şi i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi, chiar în faţa lui kir Ianulea, le-a smintit în palme şi le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli şi alte certuri... Dar nici nu putem zice aşa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rênd, ori amêndoi deodată; însfârşit, are parte fiecare de cuvênt; pe când aicea, ţipa, ocăra şi blestema numai dumneei, iar dumnealui asculta, înghiţea şi tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina; îi turnau feldefel de gogoşi, care de care mai umflate pe placul dumneei: că dumnealui face şi drege, că umblă aşa şi pe dincolo; şi, fiindcă Ianuloaia era mulţumită cu astfel de slugi, apoi şi ele-şi făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acriviţa mai căzuse şi la darul foiţelor: casa plină de jucători, masă lingă masă—otusbir, ghiordum, ba şi stos—şi dulceţuri, zumaricale, vinuri, cafele şi vutci, şi ciubuce peste ciubuce, ziua pînă seara, şi noaptea pînă la ziuă. Pe lîngă asta, era şi agiamie şi 'nfumurată, că nimini nu ştie juca mai bine ca ea—şi, se 'nţelege, perdea gros. Toate cheltuielile şi perderile astea îl dedeau mult îndĕrĕt pe kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica; dar aşa, uneori, cam în glumă, îndrăsnea să-i scape şi lui câte o vorbă, bunioară:

— Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale!

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

— Dă ce? nici atâta petrecere nevinovată să n'am în casa mea?... Dumneata nu trebuia să te fi 'nsurat, dacă te ştiai pirlit, să iei pe Acriviţa, fata lui Hagi Cănuţă, care n'a fost învĕţată la casa părintească să-şi mănânce de sub unghie!... Să fi luat o mahalagioaică sărmană, s'o ţii încuiată pe măsline şi pe mămăligă, să-ţi spele rufele şi să nu se 'ndure s'aprinză un muc de lumînare 'n casă! ori una, să-ţi puiă nişte coarne, să nu le poţi duce!... Nu ţi-e destul că sunt cinstită, după ce că-ţi rabd, ca o nenorocită, toate ticăloşiile şi murdăriile dumitale?... Eu voiu să trăiesc, d'aia m'am măritat; aminteri mĕ duceam la călugĕrie!... Şi 'nsfîrşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t'te plimbă, şi să ne vedem când mi-oiu vedea ceafa... fără oglinzi!

Intr'o zi, când şedeau la masă cu o sumă de musafiri, pînă s'aducă ciorba, a 'nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietină măritată, care nu se afla de faţă:

că s'a ţinut cu beizadea cutare, un copil! şi Vodă, supĕrat foc, era să puiă să-i taie coadele şi s'o trimiţă surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor;

că a prins-o odată bărbatu-sĕu, ziua 'namiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la earbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăngălăi;—ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace, căzăcele!" şi ea chiuia şi juca numa 'n papuci, cu palmele 'n ceafă, apilpisită, ca un maladeţ zaporojean;

că 'ntr'un rĕnd, a plecat la Căldăruşani, s'o spovedească sfinţia-sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de mercuri în sĕptĕmâna Patimilor pînă 'n sĕptĕmâna luminată după Isvorul Tămăduirii;—se plimba toată noaptea cu duhovnicu 'n luntre pe lună şi cânta de rĕsuna lacul: „Frunzuliţă lobodă, of! ţaţo, gura lumii slobodă!" iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea isonul pe glas al optulea...

Şi câte alte grozăvii!

Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea feţe-feţe. A răbdat el cât a răbdat, şi zice, întâiu cu destulă blândeţe:

— Bine, Acriviţo, scumpa mea! cum poţi dumneata, mai ales că ştii ce bun prietin sunt cu bărbatu-sĕu... cum poţi, fără să le fi vĕzut toate astea cu ochii dumitale, fără niciun temeiu, să catigoriseşti astfel pe o prietină, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?... Imi pare rĕu!

— Ei! apoi vezi-bine că dumneata o s'o aperi... că vĕ scoateţi ochii unul la altul!

Şi apoi le spune tutulor că acuma prietina nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani; i-a pus lui kir Ianulea gândul... „să-mi spargă casa!" Dă o s'o prinză odată şi n'o s'o erte cum a ertat-o Vodă; o să puiă s'o tunză ca la cazarmă pe... şi din „muscălească" şi „călugĕrească" n'o mai scoate.

N'a mai putut suferi kir Ianulea; s'a ridicat foarte turburat şi s'a rĕstit odată tremurând:

— Ascultă-mĕ, Acriviţo! nu-ţi dau voie, mĕ 'nţelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femee care—poţi spune dumneata toate murdăriile ce-ţi trec prin gândul dumitale!—este mai cum-se-cade ca dumneata; că dumneata eşti, mĕ 'nţelegi, mai

îndrăcită decât talpa iadului, şi oricât de blajin să fie omul, îl scoţi din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că puiu de te leagă şi te trimit la Balamuc, mè 'nţelegi!

Cocoana s'a ridicat şi dumneei şi s'a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s'a ferit repede 'ntr'o parte; iar dumneei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă şi i l-a aruncat în faţă—l-a opărit de sus pînă jos. Kir Ianûlea şi-a eşit din pepene; s'a repezit cu pumnii 'ncleştaţi, s'o pilduiească; dar musafirii s'au pus la mijloc şi l-au oprit în piept:

— Nene Ianûleo! stai, omule! nu şade frumos!

Şi, pe urmă, către dênsa:

— Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acriviţo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turbà!

Ţi-ai găsit!... S'a pornit cocoana pe răcnete, să rădice mahalaua 'n picioare:

— Săriţi! săriiiţi, oameni buni! că mè omoară păgânul, arvanitul!... Mè baţi, ai? după ce-ţi rîzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule!... Daca te-ai îmbêtat şi ai poftă de bătut, du-te de-ţi bate ţiitoarele de pîn fundul mahalalelor, pe care le 'ndopi cu pumnii de lire şi 'n casă te caliceşti pînă la lescaie, ritane!... Da pe mine să mè baţi? pe mine, mă! spurcăciune de bădăran?... pe mine, fata lui Hagi Cănuţă, să 'ndrăzneşti tu să mè baţi, pècătosule, janghinosule şi rîiosule!?... Stăi tu, că te 'nvêţ eu pe tine, cenghenè turcească!

Şi pînă nu i s'a stins glasul, n'a contenit... Fireşte că petrecerea n'a mai mers înainte... Au sărit toţi musafirii, care mai de care: „Nene Ianûleo!" „Cocoană Acriviţo!"... că „la necaz spune omul multe"; că „are mâna cinci degete şi nu se potrivesc unul cu altul"; că „şi mèruntaiele din om tot se ceartă uneori"; dar, orişicum, „nu e bine să s'auză 'n lume de aşa 'ntèmplări într'o casă de seamă!"... şi aşa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, fireşte, s'a ştiut îndată în toată mahalaua că „biata Acriviţa a lui Hagi Cănuţă a ajuns de-o bate arvanitul—la masă! faţă cu musafirii!—după ce o 'nşeală cu care-i ese 'nainte!... şi pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută mititica, şi pe ce mâini a 'ncăput!... o s'o bage 'n pămênt păgânul!"

Lui kir Ianûlea i-a trecut repede necazul şi iar „dragă 'n

sus! dragă 'n jos! puiule şi suflete!" şi orce poruncea dumneei, dumnealui rèspundea:

— Cum pofteşti dumneata, *fos-mu, parighoria tu kosmu!* (vorbe frumoase, care 'nsemnează, pe elinică: *lumina mea, mângâierea lumii!)*

In vremea asta, cocoana Acriviţa se gândea:

„...Eu cu budalaua, cu capsomanul ěsta de Ianûlea, mult n'am să mai fac purici... la să mè gândesc la viitorul meu..."

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticalele şi sculele şi arginăria, şi le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuţă; pe urmă, a 'nceput să vênză şi de pîn lucrurile de preţ ale casei, despre care „budalaua" habar n'avusese să facă şi el, ca orce negustor cuminte, o catagrafie. Totodată, s'a luat cu binişorul pe lîngă el; a 'nceput să-l mângâie şi să-l măgliseascâ. După ce l-a rèsucit şi l-a fermecat cum a ştiut ea, când erau într'o seară amêndoi singurei la iatac, s'a pomenit kir Ianûlea că se repede dumneei şi-l ia strîns în braţe şi pupă-l!... El zice:

— Mè iubeşti, dragă Acriviţo?

Dar ea, uitându-se la el cruciş:

— Mai mè 'ntrebi, Ianulică, *fos-mu?*

N'a putut kir Ianûlea s'adoarmă toată noaptea de bucurie că s'a dat Acriviţa lui pe brasdă... De-acu 'ncolo, traiu, neneco! Despre ziuă, când s'aţipească şi el, haţ! îl ia dumneei iar în braţe şi zice:

— Dragă Ianulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

— Când am zis eu ba la vre-o dorinţă a mătăluţă, sufletul meu?

— Uite ce e... Tătiţa ar vrea să mărite şi pe surioarele mele—să nu-i rèmâiă fete bètrâne 'n casă—c'au şi 'nceput mahalagioaicele (le ştii guriţa) să le zică „iepele lui Cănuţă"—şi nu prea are cu ce să le 'nzestreze pe potriva lor; că daca nu era om cinstit şi filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!... Mulţi bani are de luat de pe la boeri mari; ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?... Dar, după ce o 'nchide el ochii, fireşte, dumneata ai să fii mai mare între moştenitori; ai să strîngi pe boeri în chingi negustoreşte şi o să-ţi intri 'n bani... Şi... aşa, m'am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micşoară; că, dè! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?... numai eu am avut noroc să te găsesc pe dumneata—şi plăcut şi bogat, şi galantom şi să mè iubeşti atâta!

Și pe urmă, stringe-l iar și pupă-l.

— Bine, puică, să le dăm... Cam cât?

— Dè! știu eu?... cam câte o mie două de galbeni.

— Bucuros, sufletele!... adu-mi aminte mâne să mergem la Hagiul, să-i numărăm paralele... Acu, aide, bibilico, să ne culcăm.

Dar ea il stringe iar și zice:

— ... Și pe urmă, uite... Frățiorii mei... Nu e bine să mai stea așa degeaba... M'am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaș, să s'apuce și dênșii de vreo negustorie, că sunt gogeamite giliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bětrânului: pun'te, masă! scoal'te masă!... Ce zici dumneata, nu zic bine?

— Dragă puiule, nu știi că eu zic ce zici mătăluță?... Adu-mi aminte mâne dimineața... Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriță, Ianulică, *parighoria tu kosmu!*

I-a mai dat o guriță, și au adormit ca niște copilași scăldați.

A doua zi, s'a isprăvit daravera: au fost inzestrate surioarele amêndouě, și amêndoi frățiorii încăpuiți; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privințele negoțului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după marfă—unul, cu corabia, dela Galați către Smirna în spre părțile resăritului; altul pin Brașov, spre părțile apusului către Lipsca, în chervan, cum umblau toți negustorii p'atunci.

Nu mai încăpea 'n piele kir Ianùlea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi și noapte, cu toate bunătățile și trufandalele; chef și tămbălău cu zeci de musafiri și de lăutari—și tot ce dorea Acrivița trebuia să se 'mplinească: Turnul Colții să-l fi cerut pe masă, kir Ianùlea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot așa și iar așa: a tot băgat mânile kir Ianùlea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n'a mai pus nimic, pin'a dat într'o zi cu unghiile de fundul lăzii. N'avusese pin'acuma obiceiu nici vreme să numere ce avea 'n ladă; acu i-a dat în cap să facă și asta, și nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rĕmăseseră vreo trei-sute și ceva de lire—să tot ajungă pentru coșniță și cheltueli mĕrunte pe vreo două trei săptĕmâni... Dar, om cu fire neclintită, s'a gândit așa:

— Ei! ș'apoi?... ce-mi pasă?... Mâne poimâne, se 'ntorc băeții cu marfa; ne apucăm de negustorie și, cu stăruință

multă și puțin noroc, umplem lada la loc... Pin'atunci, helbet! avem credit destul.

Și s'a pornit după împrumuturi... Alergau cu limba scoasă samsarii de colo pînă colo, să-i găsească bani cu orșice preț... Pin'acuma, el luase dobênzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camĕtă din ce în ce mai pipărată. Mai întâiu nu s'a prea băgat de seamă; dar n'a trecut mult și a aflat negustorimea că se clatină rĕu kir Ianùlea; și mai ales că bântuia p'atunci mare chesat asupra tîrgului, i s'a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută și deabia găsea, și nu vreo sumă mai însemnată, doar num'așă de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-și putea el închipui, de ce zăbovesc atâta, când toți negustorii plecați tot-odată, ba unii chiar mai târziu, se și'ntorseseră dela tacsid, fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasă-mi-te, cumnățeii aveau cuvinte să zăbovească... Tocmai când să-și piarză kir Ianùlea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două veşti destul de urîte... Cumnatului întâiu, pe când se 'ntorcea dela Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începĕtor în ale negustoriei, a fost uitat s'o asigureze... Cel mai tînĕr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir: se 'ntâlnise cu niște èlini, de care mișună todeuna pin îmbulzeala tîrgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua, iar, seara, merseseră 'mpreună la cafeneluța unui simbatriot, într'o ulicioară dosnică de lîngă Casa Sfatului, să 'nvêrtească un endekàmisi, și pe urmă, la iuțeală, un stosișor; și așa, de pe la aprinsul luminărilor pînă despre ziuă, il lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie 'napoi acasă.

Cum s'a rĕspândit vorba și despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianùlea, că rĕmâne mofluz, și s'au adunat cu toții la cafeneaua dela Hanul-cu-Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l țină zi și noapte sub de aproape pază, nu cumva s'o șteargă înainte de sorocul plăților, cum au mufluzii obiceiu. Pe de altă parte, vĕzêndu-se scos la selemet, l-a apucat pe kir Ianùlea un fel de groază... Ce are să facă el deacuma, căzut în sărăcie, în necinste și'n ocară?... Or să-l vîre întâiu în temniță, și, pe urmă, când i-or da drumul, să 'ntinză mâna pe la porțile celor de i-a 'ndopat cu atâtea bunătăți și daruri!... Și încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuță?...

N'a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rĕmâne decât să spele degrabă pŭtina—să se ducă, încotr'o vedea cu ochii, pînă dincolo de Mărul-Roşu. Astfel dar, în faptul zilei, s'a sculat binişor, a strîns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s'a dat jos la grajd, a poruncit să-i puiă şaua pe un buestraş tătăresc, a 'ncălecat, spunĕnd argatului că merge pînă la Şnagov după plătică proaspătă, că are desearǎ musafiri la masă, a eşit pe poartă la pas şi . . . pe urmă, cu ochii tot înainte, p' aci ţi-e drumul . . .

Când a luat-o pe subt Mitropolie la stânga, cătră câmpul Filaretului, se luminase de rĕsărit, aşa că, suind la deal, pin dreptul Cuţitului-de-Argint, şi uitându-se 'napoi în vale a zărit un pîlc mare de călăreţi în goană venind parcă pe urma lui. În adevĕr, bănuiala i-era întemeiată . . . Prinseseră de veste negustorii şi porniseră repede după el cu ceauşi dela Agie. El a vrut s'abată din drumul mare şi s'o ia pe subt deal la dreapta; dar a dat de nişte şanţuri; buestraşul s'a poticnit şi l-a trîntit cât colo . . . Atunci, omul s'a sculat, a părăsit calul şi a apucat-o pe jos. A suit la nişte uluci, le-a sărit; pe urmă, alt şanţ şi alte garduri, pînă când, rupt de osteneală, ajungĕnd pe culme, s'a oprit în faţa viişoarei unui mărginaş bondoc şi 'ndesat, care tocmai se spĕla pe ochi de dimineaţă la soare în prispa cramei.

Kir Ianùlea, cum l-a vĕzut, i-a zis gâfâind:

— Bună dimineaţa, neicuţule; cum te chiamă?

— Bună dimineaţa, jupâne . . . Pe mine Negoiţă mĕ chiamă; dà pe dumneata?

— Kir Ianùlea . . .

Şi d'abia mai ţinĕndu-l balamalele, a păşit pîrleazul înnăuntru şi zice:

— Frate Negoiţă, fă-ţi pomană şi mĕ scapă! Umblă nişte duşmani să puiă ghiara pe mine, să mĕ nenorocească! Ascunde-mĕ undeva pe-aici, şi eu te fac om bogat . . . Iar, dacă pîn' oiu pleca nu ţi-oiu dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mĕ dai chiar dumneata pe mâna duşmanilor . . . Mĕ rog dumitale, frate Negoiţă, nu mĕ lăsa 'n pierzare! mĕ rog şi iar mĕ rog!

Negoiţă s'a scărpinat în cap stând puţin la gânduri şi a rĕspuns:

— Ascultă-mĕ, kir Ianùlea; ce sunt duşmanii dumitale? . . . n'or fi boieri . . . că dĕ! drept să-ţi spun, cu boieri în cârcotă nu mĕ bag . . .

— De unde, boieri? sunt negustori . . .

— Atuncea, te scap . . .

Cum l-a ascuns subt o clae de haraci, peste care a mai trîntit şi nişte coceni de porumb, iacătă şi duşmanii . . .

— Mă, neicuţă, a 'ntrebat unul, nu vĕzuşi dumneata adineaori trecĕnd p'aici un negustor—aşa ş'aşa?

— N'am vĕzut.

— Ţi-am da un bacşiş bun să ne spui încotro a apucat . . .

— Păi, daca nu l-am vĕzut . . .

— Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbaciul . . .

— Dumneata mĕ poţi şi omorî! . . . dà dacă nu l-am văzut . . .

— Daca n'a vĕzut omul, n'a vĕzut, zice altul . . . Hai degrabă 'nainte, că pierdem vremea degeaba.

Şi au plecat, care călare, care pe jos, unii 'ntr'o parte, alţii 'ntr'alta, alergând ca nebunii . . . După plecarea lor, Negoiţă s'a suit într'un dud mare şi s'a uitat pretutindeni roată, să se 'ncredinţeze dacă s'au depărtat bine; pe urmă s'a dat jos încetinel şi l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

— Te-am scăpat! acuma, să te vĕz, kir Ianùleo . . . te ţii de vorbă?

— Dragă neică Negoiţă, nu ştii cât îţi sunt de 'ndatorat şi cât vreau din tot sufletul, să mĕ ţiu de cuvĕnt! . . . Iar ca să 'nţelegi că mĕ pot plăti de dumneata, te rog, şezi colea lîngă mine, să afli cine sunt eu şi să asculţi toate păţaniile mele.

Şi i le-a povestit toate pe şart kir Ianùlea lui Negoiţă—de cum a fost plecat din adîncuri după porunca împĕrătească şi pînă'n ceasul de faţă — toate, cu de-amĕnuntul toate, pe care Negoiţă le-a ascultat cu plăcere mare şi cu multă luare aminte.

— Şi acuma, neică Negoiţă, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata . . . De câte ori ĕi auzi c'a intrat dracu 'n vreo femee, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să ştii că eu sunt ala. Numai-decât dar să vii acolo, că eu nu es din ea pînă nu m'ĕi goni dumneata . . . Fireşte că dacă i-ĕi da de leac, degeaba n'are să-ţi fie . . . Bărbatul femeii ori părinţii fetei or să te rĕsplătească frumos . . . Ce zici? . . . îţi vine la socoteală?

— Cum nu? a rĕspuns zîmbind Negoiţă.

Iar kir Ianùlea, după ce i-a mulţumit încă odată, a plecat p'aci 'ncolo.

Nu se 'ncheiase nici o lună după astea, şi coborînd Negoiţă 'n tîrg cu nişte vişine trufandale de vĕnzare, a aflat dela precu-

peți că pe una din fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s'a logodit cu Ilie Bogasierul dela Bărăție, o muncește dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut?... Leacuri, descântece, molitve... degeaba! Părinții și logodnicul plâng într'una vĕzĕnd-o cum se canonește... Vorbește în toate limbile fără să le fi 'nvĕțat, și sporovește și-i turuie mereu gura și spune feldefel de taine și pîre—de unde le-o mai fi știind?—încât o lume, care aleargă s'o asculte, stă și se crucește:

ba că „sacul cu lire dela Paharnicul Iordache din Dudești, de nu i s'a mai dat de urmă,—furat de grămăticul pe care l-a prins pe drumul Olteniței și a scăpat peste noapte din beciurile Agiei,—se află acum pus bine, înfĕșurat într'un testemel ciadiriu, în fundul sertarului de jos dela scrinul de lîngă soba din iatac la clucereasa Tarsița, mătușă despre mamă a lui Aga, mai tĕnĕră ca dumnealui—se 'ntĕmplă!—și că cine nu-i stie merchezul poate scotoci 'n sertar cât poftește, că nu-i dă de fundul adevărat";

ba că „adiata lui Agop, tutungiul dela Sfinți, lăsată nepoati-si, nu-i scrisă de rĕposatul: a ticluit-o pe urmă, într'o noapte, bărbatu-sĕu Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde și suliman și cană de pĕr,... Tacor cu Avedic, paracliserul dela biserica armenească";

ba că „fratele ĕla tinerelul, de d'abia-i mijește mustața, călugĕrașul sprîncenat, care șade la prea-cuvioșia sa părintele archimandritul Hrisant, în curtea Mitropoliei—chip și seamă la 'nvĕțătura cântărilor, este fata a mai micșoară a lui Ristache Muscalagiul dela Ploești,"

și câte și mai câte alte bazaconii—cine le mai poate ținea minte?

Cum a auzit Negoiță toate astea, și-a desfăcut coșurile la precupeți cu rădicata, pe ce a putut rupe, și s'a dus d'a dreptul să vază și el pe fata apucată; și cum a ajuns acolo, s'a vîrît printre lumea adunată ș'a spus părinților și logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Firește că bieții oameni n'au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoiță s'a apropiat de urechia pătimașei și, făcĕndu-se că o descântă, i-a zis încet și sfios:

— Am venit, kir Ianùleo, după vorba noastră...

— Am înțeles, i-a șoptit duhul; dar, drept să-ți spuiu, neică Negoiță, nu te-am crezut așa de nătărĕu, să te mulțumești cu o sută de galbeni... Ce o să-ți ajungă ție numai atâta? Trebuia să ceri gros! Dar fiindcă ai greșit, te ert de data asta... Acu

mĕ duc la Craiova, să intru în soția Caimacamului. Sĕptĕmâna viitoare să te 'nființezi acolo... Nu mĕ face să te-aștept prea mult; mai am și alte trebușoare, nu numa grija dumitale... Caimacamul își iubește nevasta ca ochii din cap, e și bogat și darnic. Socotește-te bine în talia asta, că de-acolea 'ncolo nu mai ai nici o putere asupra mea; să știi că după aia sunt deslegat de orice cuvĕnt, și nu mai avem nimica de 'mpărțit împreună!

Zicĕnd acestea, s'a depărtat duhul... Tĕnĕra s'a tămăduit. Toată lumea se 'nchină; părinții și logodnicul nu știau ce să mai facă de bucurie, iar Negoiță, luându-și suta de galbeni, a pornit la vie, să se gătească de drum lung.

Și-a vĕndut a doua zi rodul la un oltean; a treia zi și-a cumpĕrat un călușel, cu tot dichisul de călărie, dela pătură și șea pîn'la ipingea, a patra, dimineața, a plecat. Asta era într'o mercuri... Ziua umbla, noaptea se odihnea; așa încet-încet, haidea-haidea, marția următoare, pe la asfințit, a ajuns drumețul la straja Craiovei, și, de acolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraș ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaților și a intrat în cârciumă, unde mai erau și alți isnafi, să'și prinză inima cu un ciocan de rachiu și cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Inserase binișor. Pînă să-i frigă niște pastramă, sta la masă pe gânduri. Stând așa, aude clopote, și întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sĕrbătoare e a doua zi, de se face privighere mare. Dela arnăut și dela cîrciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nicio sĕrbătoare, dar că așa se fac ziua și noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru ușurarea tinerei soții a Caimacamului, care e chinuită de duhuri, și nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meștere, toți doftorii dela Sibiiu, pricepuți la așa boale, toate maslurile și molitfele, citite de Vlădica și arhiereii cu patruzeci de preoți—degeaba. Femeea are năvîrlii grozave: într'una sare și joacă tontoroiul, că trebue s'o lege; cât o țin legată, dîrdîie din toate 'ncheieturile și scrîșnește, par'că ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară și să țopăie, și țopăie și sare pînă o leagă iar; asta de peste o sĕptĕmână, fără clipă de odihnă și fără să primească 'n gură măcar o picătură de apă... O lume se 'ngrozește; iar soțu-i se jelește ca un nenorocit; și de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s'o milostivi Maica-Domnului cu vreo minune.

Negoiță a dat ţoiul repede pe gît, a 'mbucat o fărîmă de pastramă, ca orice slugă, de teamă să nu-l aştepte prea mult stăpânul; a dat un icusar arnăutului şi l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era todeuna mai rĕu cînd înnopta... O sumă de cucoane şi slujitoare o ţineau legată 'n cerceafuri ude pe biata tĕnĕră, care se sbuciuma din creştet pînă 'n tălpi; preoţii 'n odăjdii mari o slujeau ş'o afumau cu cădelniţele, iar soţul plângea, făcĕnd mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine şi zice 'n gura mare:

— Măria-Ta, nu te supĕră!... este aici un om prost, care vine tocmai dela Bucureşti într'adins; zice că el ştie să descânte la boale ca a M. Sale şi-şi pune capul chezăşie că o tămăduie îndată.

S'a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă, şi a strigat:

— Să vie!

Cum s'a arătat Negoiţă în prag, pînă să-l întrebe cineva ce şi cum, tĕnĕra s'a potolit din dîrdîială, a poruncit, par'că era sănĕtoasă la baie, să-i scoată cearceafurile; s'a uitat drept la el, a început să rîză veselă, ca la vederea unui vechiu prieten de mult aşteptat, şi i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

— Bine-ai venit, dragă Negoiţă! ce mai faci? sănĕtoşel? vino 'ncoace mai aproape, că am să-ţi spun ceva, să nu ne-auză niminea!

Cine să-şi crează ochilor şi urechilor?... Negoiţă a dat pe toţi într'o parte, s'a apropiat prieteneşte de pătimaşă şi i-a şoptit:

— Drăguţă, să mĕ erţi că te lăsai să cam aştepţi, dar nu ştii ce greu drum şi ce gloabă de cal am avut!

— Nu face nimica, a rĕspuns duhul foarte încet; eu plec de aici... De-acuma, te-am procopsit; nu-ţi mai sunt dator cu nimica. Să ştii prin urmare, neică Negoiţă, că asta ţi-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai vĕz că te ţii de coada mea, că nu numai nu capeţi nimica, dar încă mĕ şi supĕr, şi dacă m'oiu supĕra, dĕ! poate să-ţi pară foarte rĕu... Atâta-ţi spun...

A pierit duhul... şi fireşte şi-a venit pătimaşa 'n fire, bună sdravĕnă ca mai 'nainte, parcă şi mai veselă... Acuma, cu câte daruri şi cinste l-a 'ncărcat Caimacamul pe Negoiţă, ce să vi-le mai înşir eu?—că vi-le puteţi singuri închipui... L-a dăruit cu hrisov o moşie, s'o stăpânească de veci, şi pe d'asupra l-a şi boerit.

Trăia acuma Negoiţă în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni şi mai bine. Dar într'o zi, tocmai când îşi făcea după prânz tabietul boeresc, cu cafea şi ciubuc în pridvorul lui dela ţară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine din spre miazăzi, un vĕrtej de praf, care se tot apropie... Ce să fie?... Sunt nişte slujitori dela Curte: vin în goană cu 'naltă poruncă să-l aducă napristan la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiţă că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?... Ajungĕnd la curte, a sărutat mâna stăpânului; acesta l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte şi i-a zis:

— Prea iubite frate Negoiţă, dacă ţii la mine câtuş de puţin, să porneşti fără clipă de zăbavă spre Bucureşti: butca e gata; pe drum aşteaptă cai de olac din poşte 'n poşte... Fata Măriei Sale lui Vodă, Domniţa, e apucată cum a fost şi nevastă-mea, poate şi mai rĕu, după stafeta ce primii... Numai dumneata o poţi scăpa... Aleargă!

— M'am fript! s'a gândit Negoiţă; dar de zis, n'a putut să zică nimic.

Caimacamul l-a strîns în braţe, l-a suit în butcă, şi, mânaţi, bre! Surugiii au dat bice şi călcâie, pe urmă ţipete şi chiote... Pînă a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiţă techer-mecher drept la scara palatului domnesc din Bucureşti.

Vodă şi Doamna, frângĕndu-şi mâinile, l-au întĕmpinat în capul scării, şi Vodă i-a strigat în greceşte, cum vorbea p'atunci boerimea:

— Ah! Dumnezeu te-a adus, boerule! Poftim!

Dar Negoiţă—de unde să ştie greceşte?—a rĕspuns într'o doară:

— Cine nu-l caută-l găseşte, Măria Ta, dar cine-l caută! Să vedem!... să-l căutăm!... Dacă s'o putea, şi mie mi-ar părea bine. Să vedem...

— Haide!

Şi zicĕnd asta, Vodă l-a 'mpins pe Negoiţă pînă 'n sagnasiul din fundul sălii... Acolo sta Domniţa greceşte pe un covor jos, clătinând mereu din cap ca o păpuşă cu gîtul pe sîrmă; într'una se chinuia aşa de cinci zile cu dinţii 'ncleştaţi şi fără să'nchidă ochii o clipă măcar.

Cum s'a arătat Negoiţă, Domniţa a stat din cap şi a 'nceput să ţipe, apucată de toate năbădăile:

— Afară! daţi-l afară! să nu'l vĕd în ochii mei pe rîtanul de Negoiţă! afară!... să vie băbaca!

Negoiță n'a așteptat mai multe și, în loc să se supere că-l gonește cu ocară, a ridicat așa din umeri, parc'ar fi zis „Dè! dacă nu poftești!...“ S'a 'ntors în loc și a voit să plece. Dar Doamna l-a apucat de mână; iar Vodă s'a apropiat de fiică-sa:

— Aicea sunt! uite băbaca matale!

— Nu tu! țipa fata. Nu te-am chemat pe tine! să vie băbac'al meu!

— Eu sunt băbac'al tĕu! a zis cu lacrimi ferbinți prăpăditul de bĕtrân.

Dar copila, țipând și mai grozav:

— Nu! nu ești tu! tu ești urit! tu du-te cu Negoiță! să vie căpitan Manoli Gaiduri, că el e băbac'al meu adevĕrat!

La așa vorbe nebunești, Doamna a leșinat... Daca nu era Negoiță s'o apuce'n brațe, cădea lată. Au sărit cocoanele Curții și au luat-o s'o frece cu oțet de trandafir și să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul Vodă a 'nceput să se bată cu pumnii 'n fes, pe câtă vreme copila, tot mai tare țipa:

— Să-mi aduceți pe băbac'al meu! pe căpitan Manoli! p'ala 'l vreau eu!

Insfîrșit, Negoiță zice lui Vodă la o parte:

— Măria Ta, la așa pătimași trebue să le facem cheful deocamdată; că, dacă ne 'mpotrivim, îi ațîțăm mai rĕu.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli.... Mai rar așa palicar! înalt, spătos și mustăcios—o mândrețe de arnăut! și muiat numa'n fireturi de sus pînă jos—să fie de fală pentru orice Curte Domnească!

Cu mustățile lui frumoase înnecate de lacrimi, s'a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica Doamnei; iar mititica, îndată ce l-a vĕzut, s'a descruntat deodată, a zimbit dulce și, ca orice copil supus când roagă frumos pe tată-seu să-i facă un hatîr, i-a zis cu multă blândețe:

— Băbacă! te rog, băbacă, dacă mĕ iubești, să-i tai lui Negoiță nasul și urechile și să-l dai afară ca pe un obrasnic.... că e botos, e lacom și nemulțumitor!... Să nu-l mai vĕd în ochii mei, că nu-l pot honipsi!

Căpitan Manoli iubea firește pe Domniță din tot sufletul; dar așa hatîr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoiță s'a gândit: „Așa ți-e vorba?... Bine!“ pe urmă s'a 'ntors la Vodă și zice:

— Măria Ta, ia să se dea toți într'o parte, să vĕz și eu mai de aproape pe pătimașa.

I-au făcut toți loc, iar Negoiță s'a dus drept la Domnița care se sbuciumă și răcnea cât putea:

— Afară Negoiță! Eși afară, mojicule!

Dar el nu s'a sinchisit de pandoliile ei și i-a vorbit încet:

— Drăguță, eu ași zice să pleci mai bine de bunăvoe....

Ași! fata răcnea mai rĕu:

— Afară Negoiță!

— Și zi așa, ai?.... Nu vrei?

Ș'a dat s'o apuce de mână. Atunci Domnița l-a scuipat în față și i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiță.

El s'a șters cu mâneca pe obraz și 'ntorcĕndu-se 'n loc spre Vodă, zice:

— Măria Ta, patima asta vine aicea cu o 'mprejurare cum pîn 'acuma n'am mai întâlnit.... Că n'ar fi leac de tămăduire, nu zic; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica... îmi trebuie un ajutor... Am aicea la București, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meșteră, care știe să tragă de gâlci și de năjit; e văduva unuia care și-a prăpădit averea 'n risipă și 'n desfrĕnări; a rĕmas mufluz, și-a luat lumea 'n cap și a lăsat pe biata femee nevinovată peritoare de foame... O chiamă Acrivița Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuță...

La vorbele astea, Domnița a 'ncetat deodată cu țipetele ș'a 'nceput să tremure, clănțănind ca'n toiul frigurilor.

— Așadar, rog pe Măria-Ta să poruncească a pune iute caii, s'aduc numai decât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas; dar Domnița l-a apucat strîns de pulpană, țipând apelpisită:

— Stăi, Negoiță!

Și... ce să mai lungim acuma povestea?—că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face—i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c'ar fi fost bolnăvioară; s'a gătit frumos, ș'a plecat veselă cu Doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar; doisprece arnăuți călări înainte și tot atâția în urmă fluturându-le fustanelele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf, și cu stânga rĕsucindu-și mustățile... Și era mare bucurie pe sufletul lui Vodă, când se uita dela fereastră cum sbura butca departe...

Negoiță a rĕmas în gazdă la curte. Cam a treia zi, aducându-și aminte că mai are și alte daraveri în București, a mers

drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei... Casele cele frumoase, le vênduseră creditorii... Sărmana, părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-seu, la Hagiul... Acolo găsind-o, a rêmas încremenit de aşa frumuseţe, mai ales cum se purta ea acuma cernită de sus pînă jos, ca orce vêduvă jalnică... După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

— Uite, cocoană; eu mê ştiu dator lui kir Ianûlea cu o sută de galbeni; eri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, şi ţi-am adus datoria... Poftim!

Cocoana a 'nceput să plângă şi să-l întrebe dacă ştie el ceva despre ce s'o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate—se frige, o să moară de dorul lui. Negoiţă i-a rêspuns că nu ştie nimica; iar, ca mulţumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea deveci viişoara lui dela Cuţitul-de-Argint, şi i-a şi dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântue el odată de slujba doftoritului, s'a gândit câtva şi i-a mai spus:

— Cocoană, eu am vêzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea şi pomenirea lui, vreau să te 'nvêţ ceva, cu care, la prilej, să te salţi bine din lipsă... Ascultă, rogu-te, cu luare aminte... „De câte ori ei auzi c'a intrat dracu 'n vreo femee, nevastă, fată, măcar fie din orce loc, or de ce neam ar fi... numaidecât să mergi acolo, că nu ese din ea pînă nu l-ei goni dumneata." Să-i zici pătimaşei numai atâta, parc'ai fi 'ntâlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?... şi eu te căutam ca o nebună... *fos-mu! parighoria tu kosmu!*"

— De unde ştii dumneata vorbele astea? a 'ntrebat cocoana privindu-l cruciş.

— Le-am învêţat, demult, dela un prietin... a rêspuns Negoiţă, zîmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat:

—... Numai atâta să-i spui... Pe urmă, s'o apuci în braţe, tot cu gândul la kir Ianûlea; să te uiţi la ea aşa frumos, cum te uiţi acuma la mine, s'o săruţi cu foc şi să n'o slăbeşti din dragoste pînă nu-i trece detot... Fireşte că, după potriva ipochimenilor, n'are să-ţi fie osteneala de geaba... Ai înţeles?

— Am înţeles.

— Acuma rêmâi sănêtoasă, cocoană! S'auzim de bine!

S'a 'napoiat după acestea Negoiţă la curte, unde a stat încă vreo patru cinci zile, numa 'n bunătăţi şi 'n cinste mare.

Când şedea el sus la masă cu Măriile Lor, cu protipendada şi cu evgheniştii ei mai simandicoşi, cântau jos sub ferestre meterhanêle şi jucau soitarii pentru petrecerea isnafilor ş'a prostimii. A opta zi, s'a hotărît Negoiţă să se pornească la urma lui înspre părţile Jiiului... L-au căftănit şi i-au dăruit Vodă şi Doamna câte trei pungi de ibrişim cu câte o mie de galbeni; iar Domniţa, un inel cu o nestemată cât o alună turcească, şi cu sevas mare l-au petrecut toţi pînă jos în capêtul scării.

Căpitan Manoli s'a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoiţă pîn' acasă. Toată vremea, pe drum, l-a 'ngrijit căpitanul ca un frate ziua şi noaptea, cântându-i din gură şi cu tambura manêle turceşti şi cântece de palicari de pîn munţii lui depărtaţi — şi cânta straşnic: avea şi glas şi pêtrundere. I-a plăcut mult lui Negoiţă tovărăşia lui Manoli şi, ajungênd acasă la moşie, s'a crezut dator să poftească şi el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut şi de bun, pe cât era de voinic şi de viteaz.... Seara au cinat împreună, cu vin vechiu de Drăgăşani, cu cafele şi ciubuce pînă târziu; iar, după cină, la care, osteniţi cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înnecându-l deodată aşa un parapon, l-a podidit plânsul ca pe o femee, şi căzênd în genuche, i-a zis gazdei:

— Eu sunt sărac, *bei-mu*, (adică *prinţul meu*), n'am să-ţi dăruiesc nimica de preţ; dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu cât îţi sunt de recunoscêtor!... că, daca se prăpădea fetica, eu—uite, vezi hangerul ĕsta?... pînă 'n prăsêle mi-l băgam în pept!.. că, fără copila asta, ce s'ar mai fi făcut Manoli sărmanul, sărmanul Manoli?

Ş'a 'nceput să sărute mânile lui Negoiţă şi l-a rugat să-primească 'n dar o pereche de mătănii dela Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vêrsa aici lacrimi de mulţumire, colo, departe, la Bucureşti, se jelea de durere Mitropolitul, că una dintre nepoţelele I. P. S. Sale începuse să aibă pandolii... Dar s'a 'ndurat Pronia şi nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul Iubitoriului-de-oameni... Cum a intrat coana Acriviţa pîn gangul clopotniţei, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna... Şi a zis bodaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită şi mulţumită destul dela Mitropolie.

Iar, noaptea aceea chiar, în adîncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuţă, care se 'ntorsese şi el la urma lui cu coada 'ntre picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu șart și mai frumos decât vi le-am putut eu povesti dumneavoastră. Impĕratul a făcut un haz nespus și a zis rizĕnd:

— M'am pĕtruns acuma cum merge pricina... Halal să-ți fie, dragă Aghiuță! frumos te-ai purtat, n'am ce zice... Cu ce vrei să te rĕsplătesc pentru atâta osteneală?

— Intunecimea Ta, spre rĕsplată, douĕ hatîruri am să 'ndrăsnesc a cere.

— Spune, puiule dragă.

— Intâiu, pe Acrivița și pe Negoiță să nu-i vĕd vreodată p'aici!... Ducă-se la Raiu, să se 'mpace Sf. Petre cu ei cum o ști.

— Bine... Și al doilea?

— Al doilea, să mĕ lăsați să mai mĕ odihnesc și eu puțintel acasă, că m'am dehulat de atâtea trebușoare pe pămĕnt.

— Bine, ș'asta!... ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci 'ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic!

Zicĕnd aceasta, Dardarot i-a tras un picior după obiceiu și l-a trimis să se culce.

Și așa, au mers cucoana Acrivița și Negoiță, fiecare la ceasul sĕu, în Raiu, iar Aghiuță s'a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ș'o fi dormind ș'acuma, dacă nu cumva s'o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine știe ce drăcii.

Caragiale.

---

*). Această poveste se mai găsește in **Giovanni Brevio.** *Rime*—Roma, 1545, carte care cuprinde, afară de bucăți in versuri, șase novele in proză; cea din urmă este povestea lui *Belfagor*, tipărită mai târziu, 1549, sub numele lui **Machiavelli** cu titlul *Novella di Belfagorx*, și, de atunci incoace, trecută intre operele complete ale ilustrului secretar florentin. **John Dunlop** (in ediția germană, *Geschichte der Prosadichtungen oder Geschichte der Romane, Novellen und Maerchen u. s. w. aus dem englischen uebertragen von* **Felix Liebrecht,** Berlin 1851, pag. 273) crede că originalul lui *Belfagorx* se găsea intr'un manuscript latinesc al Bibliotecii St. Martin din Tours, manuscript dispărut pe vremea rĕsboaielor civile.—După **Machiavelli, La Fontaine**, vestitul fabulist, a dat pe *Belphégor* in versuri franceze, in colecția de *Contes*, publicată întâia oară la Denis Thierry et Claude Barbin, Paris, 1682.

SONETE.

In Paradis.

...Și, Eva tresări: Dintr'o aleie,
Satan, în chip de șarpe, se ivise
Și demonul ținti, ca două vise,
Doi ochi frumoși spre palida femeie.

Apoi, vorbi. Uimitei dumnezeie
O lume nouă 'n piept i se deschise,—
Adam nici-cînd mai dulce nu'i vorbise
Și'n glas n'avu mai caldă melopeie.

Spunîndu'și diabolica iscoadă,
Reptila, sprijinindu-se pe coadă,
Se'nalță drept și triumfal zîmbește:

Femeia 'n fața lui se pleacă 'nvinsă,
De-atunci, în mrejele peirei prinsă,
Cu Lucifer mereu păcătuește.

Nici-odată.

Amici, am fost și eu poet odată :
Oftam pe-atunci la Lună și la stele,
Pe cind sorbeam din ochii dragii mele
Poeme dulci de dragoste curată.

Din vremea ceia 'n suflet îngropată
Răsar aceste strofe ușurele,
Cum pe morminte iesă viorele
Și rid în primăvara parfumată.

Ca floarea veștejită între file,
Sonet rămas din fericite zile,
Îmi amintești pierduta poezie.

Credeam pe-atunci în visuri și 'n iubire,
Dar nici-odată n'o să mai re'nvie
Trecutul mort cu scumpa'i amăgire.

Plingerile unui estet.

Frumosul, pentru voi, e o plăcere,
Un lux, de vreți ; ceva care s'avintă
Pe o clipă 'n voi și sufletul vă 'ncintă
Apoi dispare iarăși în tăcere.

Dar lipsa 'i, pentru mine, e-o durere
Și făr' de el viața mă 'nspăimintă ;
De nu respiră 'n atmosfera 'i sfintă,
Se istovește sufletu-mi și piere.

Să 'ntreacă solitara lui splendoare
Eu nu știu lege mai strălucitoare,
Căci m'a robit eterna lui ființă,

Și'mi trebue substanța lui senină
Cum voi aveți supremă trebuință
De aier, apă, hrană și lumină.

Mihai Codreanu.

D. Ovid Densușianu plagiază...

Intăia datorie a generației de astăzi este să fie intransingentă, *sălbatic* de intransigentă față de valorile intelectuale și, *cel puțin tot atita*, față de cele morale.

N. Iorga (Sămănătorul III 767).

D. Ovid Densușianu este unul din filologii noștri care se bucură de o strașnică reputație. Această reputație se datorește mai ales unui fost prietin al său, d-lui N. Iorga, care, deși acum în urmă a declarat (Neamul Romînesc Literar din 1 August 1909) că este lipsit de „orice competență în materie de filologie", totuș, prin 'Sămănătorul', o revistă așa de cetită și de apreciată înainte de 1906, se ingenia, cu cunoscutu-i avînt pentru prietinii săi, a-i adresa terminii cei mai bombast elogioși,—„eminent romanist", „strălucit filolog", „carte clasică".

Cartea d-lui Densușianu, care a stirnit admirația și entusiasmul d-lui N. Iorga, se numește Histoire de la langue roumaine, vol. I (Paris, Leroux, 1901) și este o compilație care are meritul de a fi pus la îndămîna filologilor străini, așa cum a putut discerne autorul, rezultatele la care se ajunsese în filologia romînă pănă la 1901, dar care, ca orice compilație, nu cuprinde absolut nimic original. Chiar în anul apariției ei Meyer-Lübke (Literaturblatt für germanische und romanische Philologie, 1901 p. 299) a observat cu dreptate că lucrarea d-lui Densușianu „cuprinde lucruri *aproape cu totul cunoscute și deja adeseori discutate*". (Es handelt sich dabei fast ganz uns bekannte und schon oft besprochene Dinge).

Dar d. Densușianu a ținut cu orice preț să arăte lumii că poate fi și „original". Fiind însă un spirit pur compilativ, un spirit lipsit deci de orice putere inventivă, d-sa a recurs la arma necinstită a plagierii.

De obiceiŭ plagiarea se face împrumutînd lucruri aparținind

unui autor pe care nu-l citezi,—plagiare ordinară. Cîteodată însă, foarte rar, plagiarea se face împrumutînd lucruri dela un autor, despre care spui că l-ai cetit, îl cunoşti, dar că n-ai găsit nimic cu privire la subiectul ales,—*plagiare cinică*.

Pentru a da iluzia unei mai mari „originalităţi", d. Densuşianu a recurs fireşte la acest de al doilea fel de plagiare*.

In adevăr, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Adolfo Mussafia (Halle, 1905), d. Densuşianu a publicat un articolaş asupra sufixului romînesc *-ză* (Ein albanesisches Suffix im Rumänischen, pg. 473—480). D-sa este de părere că sufixul nostru, care se întîlneşte în *coacăză*, *pupăză*, *cinteză*, *spătează*, *sfîrlează*, s-ar fi datorind limbii albaneze, unde acest sufix deasemene se întîlneşte.

Ei bine, întreg acest articol nu este decît o umflătură a celor spuse de Hasdeu cu *unsprezece* ani mai înainte (Etymologicum, Bucureşti, 1894, coloana 2495) asupra aceluiaş sufix, pe care el însă îl considera ca de origină dacă: „...finalul *-z* este sufix diminutival albanez *-z*..., pe care dela Daci l-aû moştenit şi Romînii,... păstrîndu-l într-un număr de cuvinte, bună-oară: *pupăză*, *coacăză*, *spetează*, *cinteză*, *spînz*, *mînz* şi altele unde sufixul tracic *-z* s-a acăţat şi la unele tulpine latine: *pupăză* <*upupa*, *speteazä* <*spatha* +*-ză*, etc.".

In notele articolului său, d. Densuşianu citează pe oricine v-aţi putea închipui, numai pe Hasdeu nu. Să fie cumva numai o simplă scăpare din vedere? Nu, căci d. Densuşianu îşi începe astfel articolul său: „Vraû să tratez despre un sufix romînesc, **a cărui existenţă a rămas necunoscută filologilor**, în orice caz cû nu-l găsesc nicăiri introdus" (Es handelt sich... um ein rumänisches Suffix, dessen Existenz von den Philologen verkannt wurde; ich finde es jedenfalls nirgends eingeführt). Mai mult încă. In Histoire de la langue roumaine I 33, d. Densuşianu, făcînd proces altora, ne spune hotărît că, în lista pe care o dă la locul citat, d-sa a cules şi înşirat *toate* tracismele lui Hasdeu şi ale altora: „Philippide donne dans son travail [Principii de istoria limbii] aussi une liste des mots considérés par Hasdeu comme daciques; mais elle est loin de contenir tout ce que Hasdeu a publié depuis trente ans sur ce sujet. Nous tâcherons de compléter cette liste ici et de citer, en dehors des études de Hasdeu, tout ce qui a été écrit là-dessus par d'autres philologues** ".

A declara că ai cetit tot ce s-a scris în domeniul filologiei

---

*. Aceasta nu înseamnă că d. Densuşianu s-ar fi abţinut dela plagiatele ordinare. Astfel, ca să vorbesc numai de ceia ce mă priveşte pe mine direct, în Dicţionarul său etimologic (Bucureşti, Socec, 1907) d-sa mi-a plagiat pe macedo-rom. *fital'ŭ* 'epocă în care fată oile şi caprele' <**fetalium*, comp. *fetalia* fêtes de la naissance propus de mine în 'Arhiva' din April 1907.

**. In treacăt fie zis, d. Philippide nici nu era ţinut a da lista completă a tracismelor lui Hasdeu, deoarece, la locul referit, d-sa discută nu numărul lor, ci valoarea ştiinţifică a procedeului întrebuinţat de Hasdeu în aflarea elementelor trace din limba noastră.

romîne şi că n-ai găsit nimic privitor la subiectul pe care ţi-ai propus a-l trata;—*a declara în special că ai cetit din scoarţă în scoarţă pe Hasdeu pentru a-i purica tracismele*,—şi la urmă a-i împrumuta un întreg pasaj fără a-l cita, aceasta înseamnă a-ţi însuşi munca altuia, căutînd a ascunde nepriceperea şi necinstea prin mistificări premeditate, aceasta înseamnă a plagia în mod cinic.

Cetirea cu atenţie, şi din acest punct de vedere, a celorlalte „opere" ale d-lui Densuşianu ne-ar scoate desigur la iveală şi alte plagiate. Dar ar fi de prisos, căci ce poate face altă ceva un plagiator decît să... plagieze!

Dar... să dăm fiecăruia ceia ce e al său. D. Densuşianu nu e singurul în ţara noastră care să se fi făcut vinovat de plagiare. D. profesor A. Philippide a arătat cu prisosinţă prin paginile acestei reviste că în aceiaş categorie de oameni cade şi o altă celebritate romînească, d. Sextil Puşcariu. Şi mai sînt şi alţii.

Păcatul, de care s-a făcut vinovat d. Densuşianu şi ceilalţi, se explică foarte bine prin împrejurările sociale dela noi,—cleptarea din domeniul ştiinţii nefiind decît reflexul cleptării generale din viaţa publică.

Pe de altă parte, chiar în ţările civilizate se întîmplă uneori, deşi extrem de rar, ca un specialist să plagieze pe un coleg al său. Dar, în vreme ce în ţara noastră lucrul trece ca ceva foarte natural, în străinătate plagiatorul îşi atrage asupra lui pedeapsa cea mai severă. In 'Sămănătorul' din 23 Ianuar 1905, p. 63, d. N. Iorga scria următoarele rînduri în această privinţă: „Cetesc într-un ziar german (Tägliche Rundschau): „Acum cîtva timp, profesorul de filosofie dr. Erich Adickes în Münster, acum în Tübingen, urmaşul lui Sigwart, a acuzat pe colegul său de facultate profesorul dr. Mathias Kappes *în chipul cel mai violent de plagiat*, aducîndu-i mustrarea că a luat în cărţile sale bucăţi mari din cunoscutele manuale de filosofie, ca Überweg, fără să spue de unde le-a transcris. Pe temeiul acestei învinuiri, cazul a fost adus de ministru înaintea Curţii de disciplină pentru funcţionarii nejudiciari. Sentinţa e *darea afară din slujbă*".

D. Densuşianu, caşi tovarăşii săi, a fost deci antrenat de curentul general de cleptare dela noi,—convenim. Nu e însă mai puţin adevărat că această stare de lucruri nu poate fi îngăduită la infinit. Şi fiindcă la noi nu există o „Curte de disciplină pentru funcţionarii nejudiciari" şi nici nu poate fi vorba de „darea afară din slujbă" a unui profesor universitar pentru plagiare, nu rămîne decît ca intelectualii cinstiţi să se constitue într-o ligă pentru apărarea celui mai preţios avut, avutul intelectual.

G. Pascu.

Din amintirile lui Constantin Casian.

(Urmare)

In vremea asta stăteam în Sărărie, singur, într'o odae mobilată cu chirie. Duceam mare lipsă de bani, căci tatăl meu crezînd că odată cu bacalaureatul am pus mîna şi pe o comoară, se simţea mai puţin obligat faţă de mine, iar banii de la el îmi veneau cu multă parcimonie. Mai ales plata chiriei mă plictisea grozav în fiecare lună; de aceia începui să mă gîndesc la o slujbă. Gazda mea, Cucoana Maria Busuioc, era o damă bătrînă, o pensionară văduvă, care stătea împreună cu fata ei, D-şoara Eleonora, şi care, după cît observasem, nu se uita cu ochi indiferenţi la mine. Dar sentimentele Domnişoarei nu împiedeca pe bătrînă să fie foarte stăruitoare la sfîrşitul fiecărei luni. Silit de împrejurări adverse, uzam şi eu atunci de tot felul de trucuri, pe care, desigur şi voi le cunoaşteţi din experienţă. Cînd intram şi vedeam pe Madam' Busuioc că-mi esă înainte, îmi luam un aer foarte preocupat, caşi cum vre-o chestiune diplomatică şi-ar fi aşteptat soluţia dela mine. Sau, mai înainte de a-mi spune primul cuvînt, îi anunţam cine ştie ce ştire senzaţională închipuită, care, cîtă vreme îşi producea efectul, îmi permitea să mă baricadez în odae. De aici nu eşeam decît dupăce prealabil mă asiguram prin borta cheii că prin antret nu-i nici un membru al familiei Busuioc. Iar dacă printr-o stăruinţă caracteristică cucoanelor bătrîne, Madam' Busuioc îşi lua colţunul şi rezignată mă aştepta în cerdac, cum interesele mele nu-mi permiteau întîrziere, atunci luam sub braţ un teanc mare de cărţi, în care potriveam şi dicţionarul lui Quicherat—pe care nici un antiquar nu voise să mi-l cumpere—şi cu sarsanaua subsuoară porneam repede caşi cînd nu era lucru de glumit. Ori, pur şi simplu, intram şi eşeam pe geam.

Toate aceste lucruri neplăcute eram silit să le fac, din pricină că mă aflam şi eu, după cum spune un document de un voevod bătrîn, „într'o veşnică împuţinare a avuţiei de monedă".

In curînd mi s'a oferit o slujbă pe care am primit-o cu multă bucurie. Nu se prea potrivea cu stare sufletească de a-

tunci. Era prea prozaică: copist şi arhivar la Camera de comerţ. Arhivar şi amorezat, ca Rică Ventureanu! Dar trebue să ştiţi că eu eram un arhivar fără arhivă, căci pe vremea aceia la Camera de comerţ din Iaşi, deşi exista postul, nu exista obiectul, iar în ce priveşte atribuţia de copist, chiar dacă aşi fi îndeplinit cerinţile cele mai excesive, nu m'aşi fi surmenat. Iaşul, dealtmintrelea, n'a fost niciodată un oraş comercial. Făcînd abstracţie de natura ei puţin poetică, aveam o funcţiune cum îmi trebuia mie, iar pentru serviciile aduse, Onor. Camera de comerţ îmi furniza regulat una sută cincizeci de lei lunar, fără nici o reţinere.

Cum am luat postul de arhivar în primire, cel dintâiu lucru pe care l-am făcut, mi-am scontat leafa pe trei luni. In sfîrşit unul din visele mele era să fie realizat! M'am dus la Walter şi mi-am comandat un rînd de haine negre şi un pardesiu, primăvara fiind aproape. Mi-am ales ultimul jurnal, iar pardesiul, pentru mai multă eleganţă, l-am făcut fără buzunare, particularitate care l-a făcut în curînd celebru printre amicii mei. Picioarele mi le-am supus la o adevărată tortură, în dorinţa de a părea mai mici decît erau, iar pălăria am cumpărat-o dela Delpeche. In sfîrşit o pereche de mănuşi galbene, care plesneau pe mîni, îmi complecta îmbrăcămintea.

Cînd m'am investit pentru întâia oară în acest echipament de mare ţinută, m-am simţit fericit! Un singur punct negru îmi întuneca fericirea: botinele mă strîngeau din cale-afară! Cînd călcam, parcă-mi dădeam în ochi, iar pentru a nu se observa, învîrteam bastonul între degete cercînd să-mi dau un aer cu totul degajat. Nu ştiu ce impresie voiu fi făcut Luizei, dar ştiu că eram mîndru şi mulţămit. Andreescu pe lîngă mine nu mai făcea două parale. Cu hainele lui ponosite şi cu cravata mai totdeauna deranjată, cu ciubotele lui scofîlcite şi stricate la ştaifuri, cu paltonul pe care-l avea din timpuri imemorabile, măcar că-l purta între umere, cu căciula lui de astrahan—e dreptul—dar pe care unchiul său o purtase vr'o două decenii, nu se putea măsura cu mine, acum în afară de orice concurenţă.

Şi dacă este adevărat că „les beaux plumes font les beaux oiseaux" apoi desigur că în acest cadru, calităţile mele fizice eşeau şi mai în evidenţă, pecînd Andreescu, după dicton, mai pierdea încă şi din puţinul ce avea.

Cînd am venit acasă, Cucoana Maria mi-a eşit înainte, socotind momentul oportun. Nu-i vorbă, trecuse vr'o două zile peste zi'ntâiu. Ea îşi luase chiar aerul pe care i-l cunoşteam, ceia ce mă făcu să-i spun vesel şi repede:

Aţi auzit, Madam' Busuioc, că săptămîna viitoare vine regele la Iaşi?

— Nu... n'am auzit.

— Da, vine.

— I-auzi, Eleonoro, ce spune Dl. Casian, că săptămîna viitoare vine regele.

Am intrat în odae. Dacă nu mă înșel, D-șoara Eleonora cam descoperise trucurile mele.

*

La Camera de comerț aș fi dus-o foarte bine: un singur lucru mă strica. Nu știu, situația mea de atunci, accidentală, ori ceva adînc, organic, mă împiedeca să fiu un bun funcționar. Șefii mei, contabilul, Dl. Pompic, și secretarul, Dl. Vasilescu, erau foarte nemulțămiți de mine și mai ales de isprăvile mele. De lucru aveam foarte puțin; cîte-un certificat de proveniență pe care-l eliberam celui interesat, sau vr-o firmă de trecut într'un registru mare, al cărui nume special l-am uitat, la atîta se reducea toată activitatea mea. In registru, trebuia să scriu cît mai caligrafic, cu litere mari, vizibile, numele negustorului, simplu, sau cu comp.; iar felul negoțului, strada și numărul casei, dedesubt, cu litere mai mici. Acest registru era ceva sacrosanct în Camera de comerț. Corecturile de orice natură erau excluse cu desăvîrșire. Nici petele de cerneală, sau cele de degete, nu erau admise. Eu, scriam cît puteam mai frumos numele și pronumele celui care se destinase ocupației negustorești, gîndindu-mă la ochii Luizei, iar cînd treceam domiciliul, îmi venea în minte strada Lăpușneanu, cu cofetăria Donat și casa albă cu bolta ei misterioasă. Mai intervenea și Andreescu, care și aici îmi încurca afacerile, încît, vai! eu greșeam chiar în condica asta! Iar cînd îmi dădeam samă că negustorul suferise o schimbare nemotivată de nume sau de pronume, sau că era băgat într-un comerț la care probabil nu se gîndise niciodată, ori domiciliul îi era strămutat pe străzi, de multe ori imaginare, și cînd, desperat, vroiam să dreg lucrul, parcă era un făcut, tocmai atunci condeiul își lepăda surplusul de cerneală alături de comerciantul obijduit. In asemenea cazuri nenorocite, pe care eu le regretam cel dintăiu, Dl. Vasilescu își încrucișa brațele, consternat, rămînînd cu ochii fixi, într'un fel de admirație posomorită, după care, pe tonul cel mai ridicat, urma o întrebare care ajunsese stereotipă: „Unde ți-s gîndurile?" Ce puteam să-i răspund? Mă scuzam acuzînd o fatalitate, care mereu se ținea de mine, decînd intrasem copist și arhivar la Camera de comerț.

Imi amintesc de-o catastrofă, care s'a întîmplat acestui registru, în care eu am jucat rolul principal. Venise căldurile și trimesesem pe Gheorghe servitorul să-mi aducă o limonadă gazoasă, ca să-mi potolesc sufletul înfierbîntat. Tocmai atunci numărul negustorilor crescuse cu unul, pe care trebuia să-l consacrez. Condica stătea deschisă la pagina unde alături de alții trebuia să-și ee reședința. Incepusem să învîrtesc prima literă inițială, cînd Gheorghe îmi prezintă respectuos limonada. Am depus pentru moment condeiul și după regula obișnuită am împins dopul. Mizericordie! Sticla a făcut un fel de explozie, împroșcînd paginile deschise, iar lichidul roș s'a combinat imediat cu cerneala violetă, revărsîndu-se în niște pîrăeșe de o culoare îndoelnică. Cîțiva negustori fură inundați cu totul, domiciliile altora fură desființate, doi-trei căzură într'un adevărat faliment.

A fost o consternare generală. Dl. Vasilescu a rămas un moment paralizat, fără gesturi, fără vorbe, cum se întîmplă lucrul în toate nenorocirile mari. Dl. Pompic s'a izbit violent cu mîna dreaptă peste obraz, clătinînd capul cu desnădejde. Chiar și Gheorghe a rămas prostit, cu mîna la gură, în fața acestui dezastru. A urmat apoi reacțiunea. Tustrei au început să alerge dela o masă la alta, și fiecare propunea un remediu. Să se sugă întăiu cu hîrtie sugătoare, apoi să se șteargă cu miez de pîne... sau nu... mai bine să se șteargă cu guma și Dl. Vasilescu să îndrepte binișor literele cu cerneală. Gheorghe propuse să se dee „cu cridă", iar Dl. Pompic avea la cuțitaș o limbă anume pentru ras, pe care, uitîndu-se cu ochi urîți la mine, o puse la dispoziția Domnului Vasilescu. Eu eram gata să primesc totul, chiar și „crida" lui Gheorghe, dar la sfîrșit toate s'au dovedit niște paliative.

Nici până atunci, nici de atunci încoace nu mi s'a mai întîmplat un asemenea accident, oricîte limonăzi gazoase am destupat. A trebuit să fie o singură sticlă, cu o proprietate diabolică și să mi se aducă tocmai mie într'un moment atît de solemn. Aveam dreptate să spun că o fatalitate mă urmărea în calitatea mea de copist, căci atunci puțin a lipsit să nu rămîn în disponibilitate.

Mai era ceva care mi se reproșa de superiori relativ la scrisul meu caligrafic, măcar că aici intențiile îmi erau din cele mai bune. E drept că treceam cît mai frumos firmele în registrul sacrosanct, dar, dușman al monotoniei, nu păstram o uniformitate. Uneori scriam numele și pronumele cu litere ronde, alte ori le învîrteam în niște batarde apelpisite, cîteodată goticele răsăreau sub condeiul meu miraculos. Erau și cazuri cînd opera mea nu intra în nici una din aceste categorii. Cînd eram bine dispus literele inițiale eșeau împodobite în adevărate ornamente, iar cînd firma era în tovărășie, atunci & dinnaintea lui Comp., eșea un arabesc de o inextricabilă frumuseță.

Că aveam cunoștințe caligrafice, lucru era sigur; dar după desele observații ale Domnului Vasilescu, trebue să recunosc că aveam un punct slab în calitatea mea de copist. Noroc că compensam cu atribuția de arhivar, unde n'am primit niciodată cea mai mică observație. Cu toate acestea mi s'a întîmplat ceva neplăcut și în această calitate.

Era o zi călduroasă. Tustrei funcționarii eram la posturile noastre, dar ca de obiceiu nu era nimic de lucru. Dl. Vasilescu, desbrăcat de surtuc, cetea o gazetă lungit pe canapeaua de mușama, într'o poziție fericită, deși esteticește poate lăsa de dorit. Dl. Pompic remarcase, purtînd mîna pe bărbie, că ar fi bine să se radă, și fiindcă avea o vizită de făcut în ziua aceia, trimesese pe Gheorghe să-i aducă un bărbier. Eu, culcat în dulapul

destinat arhivei, ceteam La Nouvelle Héloise a lui Rousseau. Bărbierul sosi şi Dl. Pompic infăşurat într'o prostire, cu obrajii năclăiţi de sopon, se rădea cu un singe rece caşi cum ar fi fost in cel mai strict exerciţiu al funcţiunii. Fiindcă barba Domnului Pompic era foarte aspră, zgomotul briciului mă impiedeca dela cetit. Aşteptam să termine mai degrabă. Tocmai să răsese la un obraz şi bărbierul cu pămătuful ii mai adăugă la celalalt nişte clăbuci de spumă, cind deodată uşa se deschise şi Christodulo Marcachi, preşedintele Camerei de comerţ, care odată pe an obişnuia să vie la instituţia pe care o administra, apăru gifiind. El rămase ca trăsnit la vederea acestui tablou. Dl. Pompic svirli cit colo prostirea de după git şi se sculă in picioare cu un obraz inflorit şi cu celalalt fără perdaf; Dl. Vasilescu sări şi el, muncindu-se să se inchee la pantaloni, iar eu aşi fi rămas ascuns in dulapul meu de arhivar, nevăzut pentru moment, dacă mişcarea neobişnuită nu mi s'ar fi comunicat fără voe. Am sărit şi eu ars, lovindu-mă cu capul de poliţa dulapului, ceia ce a fost o nouă surpriză pentru Dl. Marcachi. După ce am luat tustrei o poziţie respectuoasă, atit cit ne permitea situaţia fiecăruia, preşedintele ne-a intrebat colectiv :

— Ce vra să zică porcăria asta?

Dl. Vasilescu i-a explicat că pentru moment nu era nimic de lucru, făcind o oarecare legătură intre cele văzute de preşedinte cu faptul că „comerţul scade din ce in ce in Iaşi". A mai spus că fiind vremea de plecare, a permis să petrecem timpul după cum vom socoti, dar că pe viitor va lua *el* măsuri să nu se mai intimple asemenea scene regretabile.

Altă neplăcere n'am mai avut in calitatea mea de arhivar.

*

De cind intrasem la Camera de comerţ, o parte din zi eram ocupat, după cum am văzut, dar dimineaţa eram liber, aşa că nu părăsisem facultatea de medicină; iar cind eşeam mai de vreme dela slujbă mă duceam direct acolo.

Mă simţeam altfel de om acuma cind imi cîştigam singur existenţa—cu mici neplăceri, ce e dreptul, dar in afară de Camera de comerţ ele nu se prea ştiau. Oricum, la urechile Luizei n'aveau cum să ajungă nenorocirile mele profesionale.

Andreescu era mai amorezat decit oricind. Se vedea numai uitindu-te la dinsul. Aţi observat că la unii oameni anumite organe se influenţează mai iute şi mai caracteristic in unele afecţiuni sufleteşti, servind ca un fel de termometru al individului, dacă pot să mă exprim astfel. La Andreescu nasul era organul senzibil. In măsura in care pasiunea lui creştea, nasul i se subţia lustruindu-se, iar ochii i se duceau tot mai mult in fundul capului. Avea infăţişarea clasică a amorezatului şi ar fi putut servi ca o ilustraţie vie de ravagiile pe care amorul le operează pe figura omenească, pentruca cei predispuşi să scoată o profilaxie salutară. Auzeam dela prietinii lui cit sufere. Cetisem chiar o scrisoare desperată, prin care Andreescu işi arăta unui amic starea lui nenorocită şi după cite imi amintesc azi, foarte frumoasă, plină de poezie şi de simţire delicată, lucruri pe care niciodată nu le-aşi fi bănuit la dinsul, om rece, pozitiv şi practic.

Eu imi continuam investigaţiile asupra lui cu tăria unei idei fixe, mai ales cind intilneam pe vreunul, care nu cunoştea relaţiile mele cu dinsul.

— L-ai văzut pe Andreescu? intrebam eu.—Nu ştiu ce are de o bucată de vreme.

— Intr'adevăr, parcă-i tot ninge şi plouă.

— Şi tare-i urit.

— Da, dar ce bun băet e!

— Păcat că-i aşa de slut.

— N'are afacere. Pentru un bărbat asta n'are nici o importanţă.

— Te inşeli. Dar ţie nu ţi se pare că-i urit?

— M'am deprins cu dinsul. Dar mi-aduc aminte impresia care mi-a făcut-o cind l-am cunoscut intăia oară.

— Spune-mi, te rog, ce impresie?

— Mi s'a părut un monstru.

Imi venea să-l sărut, dar imi reţineam bucuria. „Chiar un monstru, are dreptate".

Alţii, care cunoşteau starea lui Andreescu precum şi cauza ei, imi aduceau alte veşti la cunoştinţă.

— Ştii că Andreescu e amorezat foc.

— Ştiu, dar nu-mi pasă.

— Noaptea umblă ca un lunatic.

— De unde ştii?

— L-am intilnit pe la miezul nopţii prin Tătăraşi.

— Ce dracul căuta pe-acolo?

— Venea dela cimitir.

— Vra să zică a innebunit.

— Mi-i frică să nu se impuşte. Cum il cunosc eu, e in stare s'o facă.

Eu nu spuneam nimic, dar in gind—pentru ce nu v'aşi mărturisi—doream ca lucrul să se intimple cit mai neintirziat.

Numărul adoratorilor Luizei se inmulţea. Orman continua să suspine dela distanţă, căci el nu cunoştea pe Luiza şi timid cum era, nici n'avea ocazie să facă cunoştinţă. Acum se mai ivise unul cu caracter mai pronunţat, un student din anul al doilea, Istrati, care se invirtea intru una prin jurul ei, ba o conducea şi acasă. Mai erau vre-o doi, tot dintre medicinişti, care oftau in tăcere. Dar intr'o zi aflasem că şi Neculaescu dela litere e amorezat de Luiza. Dacă lucrul ar fi fost astfel, m'aşi fi considerat pierdut. Neculaescu era cel mai frumos bărbat pe care-l văzusem vreodată, prin urmare bătindu-mă pe această chestie fără discuţie şi fără intervievuri. Foarte deştept şi de

spirit, plin de talente, era floarea studenţilor din universitate. Cînd trebuia să se ţie un discurs care să facă senzaţie, Neculaescu era cel designat, iar cînd se simţea nevoie de vr'un student care să fie trimes într'o misiune mai grea, numele lui venea pe buzele tuturor. Cam neglijase cursurile şi era considerat ca un student bătrîn. Mi se spusese deci că Neculaescu ar fi iubind pe Luiza, că se ducea acasă la dînsa, că ea era foarte măgulită de pasiunea lui şi nu nesimţitoare. Nu ştiam nimic, dar investigaţiile energice şi minuţioase pe care le-am făcut în această direcţie, au fost mulţămitoare. Fusese într'adevăr ceva, mai dedemult, înnainte de a o cunoaşte eu pe Luiza, aşa că lucrul ajunsese exagerat la urechile mele. Mai aveam ceva care-mi venea în ajutor. Neculaescu avea şi un defect care eşea tocmai din farmecul lui fizic. Era ca un flutur, care sbura dela floare la floare, oprindu-se fără iubire pătimaşă şi părăsindu-le fără regrete adînci. Acest lucru era liniştea mea, căci Luiza uitată pentru o vreme, era uitată de el pentru totdeauna.

Dar să revin la suferinţile mele.

Văzînd că numărul acelora care suspinau după Luiza creştea atît de mult, trăind necontenit cu teama de a nu fi învins de vr'un concurent care ar fi apărut pe neaşteptate, neştiind ce să fac pentru a eşi odată în relief faţă cu toţi, am încercat o măsură desperată. I-am scris o scrisoare. Imi amintesc perfect conţinutul:

„Stimată Domnişoară,

Sînt unul din colegii d-tale. Am vorbit puţin împreună aşa că aproape nu mă cunoşti, dar inspirîndu-mi simpatie, te-am observat de cînd ai venit la universitate. In tot cazul, nu sînt amorezat de d-ta, o nu! Dacă vei căuta să afli cine sînt, te vei munci în zădar. Nici nu poţi bănui, te asigur, pe acel care şi-a luat permisiunea să-ţi scrie.

Eşti frumoasă, chiar foarte frumoasă, ai mulţi adoratori. Probabil că eşti măgulită. Te-ai întrebat însă vreodată ce vreau toţi aceştia dela d-ta? Te-ai gîndit că pentru dînşii nu eşti decît un pretext de a-şi trece vremea, în lipsă de ceva mai bun, un motiv de a-şi consuma energia, pe care n'o pot cheltui în ocupaţii mai inteligente? Ştii oare că ochii dulci, pe care ţi-i fac d-tale se întorc asupra altora, îndată ce nu mai eşti de faţă? Poate nu vei crede, natura omenească fiind egoistă şi părtinitoare, dar nu acesta este scopul scrisorii de faţă. Dacă am luat condeiul în mînă este pentru a-ţi da un sfat. Păzeşte-te de aceşti oameni dela care nu vei avea decît nenorociri. Păzeşte-te mai ales de Neculaescu, care e un stricat, şi de Andreescu care e o adevărată canalie. După cum la chip e un monstru tot aşa-i şi la suflet, căci d-ta ştii că faţa nu-i decît reflexul acestui din urmă.

Intre toţi adoratorii d-tale unul singur e o excepţie: te iubeşte sincer. E Constantin Casian. E un băet nobil în care poţi avea toată încrederea. Il cunosc bine, deşi nu sîntem prieteni. Ziua şi noaptea se gîndeşte numai la d-ta şi ar fi în stare să-şi dee şi viaţa pentru d-ta. Sînt oare ceilalţi capabili de un astfel

de sacrificiu, mai ales scîrbosul Andreescu? Incearcă şi te vei convinge. Nu înţeleg cum îi permiţi hidosului acestuia să te mînjească cu iubirea lui, pe care sînt sigur că n'o are. Cum nu poţi să te vezi, atunci cînd, alături de dînsul, te întorci dela universitate? Ai zice un satir lîngă o nimfă. Acest lucru nu l-am înţeles niciodată.

Scrisoarea de faţă am scris-o numai în interesul d-tale. Vei pricepe înţelesul adînc al ei? Pentru fericirea d-tale, sper că da".

Scrisoarea era iscălită Nicu Arabu, iar jos avea un postscriptum:

„Dacă vrei să ştii cine e Andreescu, întreabă pe Casian. El îl cunoaşte foarte bine, dar nu cred că-ţi va spune tot adevărul, Casian fiind un om foarte cum se cade".

Dupăce am alcătuit scrisoarea, am cetit-o tare şi am rămas foarte mulţămit de conţinutul ei. Eram sigur că-i imposibil să ştie dela cine-i vine. Că trebuia să-i facă efect, n'aveam nici-o îndoială, şi că Andreescu avea să fie privit cu alţi ochi, aveam toată siguranţa.

Astăzi, cînd îmi aduc aminte, îmi vine să rîd gîndindu-mă până la ce naivitate şi infamie poate ajunge cineva cînd judecata nu-i liberă.

Ce efect a făcut într'adevăr scrisoarea asupra Luizei, n'am ştiut nici odată, căci ea nu s'a luat de vorbă despre Nicu Arabu, iar eu bine înţeles m'am păzit s'o întreb.

*

Cam pe vremea asta viaţa fratelui meu Mihai a fost în mare primejdie din pricina Luizei. El era bolnav greu de un picior şi cu toată căutarea nu se îndrepta. Ii trebuia o îngrijire bună, serioasă, şi pentru asta mama venise în Iaşi, aşa că acuma stăteam tustrei la un loc. Intr'o sară, venise doctorul şi prescrisese medicamentele trebuincioase. Eu eram în dispoziţiile mele rele. Cu două zile mai înnainte, întîlnisem pe Luiza la braţ cu sora ei, iar alături de ele un Domn pe care nu-l cunoşteam. Era cam între două vrîste, cu musteaţa neagră, bine îngrijită, corect îmbrăcat şi mergea foarte drept şi ţanţoş sprijinindu-se cu eleganţă într'un baston negru, căruia în ritmul mersului îi făcea periodic vînt până aproape de umăr. Il mai văzusem odată eşind de sub boltă, dar fiindcă nu-l cunoşteam nu-i dădusem importanţă. Acum mă convinsesem. „Se ducea pentru Luiza. Fără nici o îndoială. Am văzut cum se uita la dînsa. Altfel n'ar fi avut nici un rost să se îmbrace aşa de frumos. Poate-i bogat şi vrea s-o ee de femee. Sigur că vrea s'o ee de femee!" Eram trist şi preocupat şi pentru ca să pot face supoziţiile mele în tihnă, ţineam în mînă o carte deschisă. Mama îmi întrerupse gîndurile:

— Du-te la farmacie şi vină repede cu doctoriile.

Mi-am luat pălăria şi după puţin timp am ajuns sub gea-

mul Luizei. Se întunecase bine aşa că felinarele pe strada Lăpuşneanu erau aprinse. La geamul ei era lumină. De pe totuarul din faţă văzui în odae mişcindu-se nişte umbre pe perete, apoi deosebii bine un fum de ţigară. Am căutat un loc de unde să pot vedea ce-i înlăuntru, dar nu-l găsii nici la dreapta, nici la stinga, nici pieziş, măcar că mă înnălţai în virful picioarelor. Îmi veni o idee: să mă sui pe zidul dela otelul Glantz, ceia ce am şi făcut. Ţinîndu-mă de ostreţele de fier, am isbutit să mă uit în odae. Dumnezeule! Era el! Stătea pe un scaun, picior peste picior, fumînd tacticos şi istorisind ceva, pecînd pe alt scaun, în faţă, Luiza îl asculta serioasă. Un nour de fum îi învăluia pe amîndoi. Pe masă ardea o lampă cu glob alb. La vederea acestui spectacol inima mi se strînse deodată. Am sărit de pe zid, căci lumea trecea la deal şi la vale, dar imediat m'am suit din nou. Acum el făcea un gest larg, iar Luiza ridea cu hohot. „Vra să zică ride? Bun! Acuma te cunosc cine eşti". Şi cele mai teribile planuri de răzbunare îmi umblară prin minte. Am sărit jos prefăcîndu-mă că merg la deal, căci văzusem sergentul de noapte, dar îndată m'am suit înnapoi. Luiza în acest moment s'a ridicat de pe scaun şi a venit înspre geam. Am sărit spăimîntat şi am luat-o aproape la fugă. După cîtăva vreme m'am întors cu multă precauţiune la punctul de observaţie. Amîndouă surorile erau acum înlăuntru iar Luiza spunea ceva cu foarte multă aprindere. „Il iubeşte.... e sigur". Cine să fie oare, mă întrebam furios, şi de unde a mai venit şi acesta pentru nenorocirea mea? El e înlăuntru... lîngă Luiza! Şi eu aici! E o mizerabilă!...

Sora Luizei trase perdeaua. Nu mai puteam vedea nimic.

M'am hotărît să aştept până va eşi şi rămăsei cu ochii la bolta pe unde de-atîtea ori văzusem eşind pe Luiza. Intr'un tîrziu un punct roş de foc umblă pe sub boltă. Era el, eşea cu ţigara în gură. M'am luat după dînsul, urmărindu-l pas cu pas, iar de cîte-va ori i-am trecut înnainte pentru a-l vedea mai bine. „Vine dela Luiza". Il uram dar în acelaşi timp lua nişte proporţii colosale, avînd ceva deosebit de ceilalţi oameni. M'am uitat cu atenţie la pălăria lui moale, la jacheta bine croită, la bastonul de abanos. Cînd am ajuns lîngă grădina otelului Traian, am iuţit pasul pentru a-l întrece, apoi m'am întors încet, pentru a-l vedea în faţă. El a trecut pe lîngă mine fără să-mi dee nici o însemnătate, iar eu mi-am continuat drumul. La *Hala de bere* Ionică Barbu cînta: „Amici, noaptea e lină..." M'am oprit şi am ascultat, îmi venea să plîng. Eram trist şi nenorocit!

Cînd am ajuns sub geamul Luizei lumina se stinsese. „Poate au eşit la plimbare". Am pornit repede înspre Copou mergînd ca un nebun. Un cunoscut se scobora la vale:

— N'ai întîlnit pe nimeni?

— Nu. D-şoara Albertini nu-i intr'acolo.

M'am întors repede şi am ajuns iarăşi în faţa geamului ei. Acelaşi întunerec. Am trecut mai departe înspre Traian. Nimic. Intr-un tîrziu am plecat, chinuit de cele mai negre gînduri, de

zece ori înfuriindu-mă, de zece ori înduioşîndu-mă, iar pe la miezul nopţii am intrat acasă. Cînd am dat cu ochii de mama, mi-am adus aminte de doctoriile fratelui meu! Mama mă aştepta indignată:

— Unde-ai fost până acuma?

— Cum, unde-am fost?

— Unde-s doctoriile, măi?

Fiindcă nu aveam ce să spun m'am uitat furios, caşicum întrebarea mamei ar fi fost un nonsenz, o nebunie.

— Ce-ai făcut doctoriile, bre? repetă ea, abia stăpînindu-se.

— Mîne-dimineaţă sînt gata.

— Cum, minciunosule, vrei să spui că de-atunci stai la spiţerie?

Imi era penibil să mai lungesc discuţia asupra acestui punct, de aceia am tăcut posomorît, iar mama şi-a exprimat ce mai avea de spus printr'un oftat dureros, care mă făcu să-mi văd toată netrebnicia.

In urmă, îmi spuse răstit:—Vină să stropim pe fratele tău.

Doctorul hotărîse să se pulverizeze cu eter piciorul bolnav, pe care fratele meu trebuia să-l ţie într'o imobilitate absolută. Mama mi-a dat o luminare aprinsă, iar ea cu pulverizatorul a început pomparea.

Eu, cu luminarea în mînă mă gîndeam: „Cine să fie oare? Desigur că-l iubeşte... Mizerabila!.. cum ridea! Nu... nu... trebue s'o rup... s'a mîntuit!" Aici, am făcut cu mîna un gest irevocabil, aşa că eterul din pulverizator a trecut drept prin luminare. Dumnezeule mare! Mama a ţipat îngrozitor: fratele meu întreg era numai o flacără. Am svirlit luminarea şi m'am repezit împreună cu mama. Mihai dădea din picioare şi din cel sănătos şi din cel bolnav. Am înnăduşit flăcările cu oghialul şi le-am stins repede, după proporţia pe care o luaseră. Am răsuflat adînc şi eu şi mama şi ne-am uitat unul la altul galbeni şi spărieţi. Nu ţinuse de cît un moment. Aşi fi crezut c'a fost un vis urît, dacă un miros de pîrlit cu o nuanţă dulce-acră n'ar fi rămas în odae. Mihai mă privea. In ochii lui era o mustrare blajină. Mama îmi spuse după ce-şi veni în fire:

— Bine, Costică, ce fel de om eşti tu?

„Iată, Luiză, ceai făcut" am gîndit eu.

Noaptea am visat un vis grozav. Casa Luizei luase foc şi în mijlocul flăcărilor Luiza cerea ajutor. Voii să mă arunc în flăcări, dar spre desperarea mea, picioarele îmi erau grele. M'am trezit spăimîntat. O sudoare rece îmi acoperea fruntea...

*

Trecuse iarna, venise primăvara şi acuma eram în luna lui Maiu. Cu cîtă nerăbdare aşteptam Duminicile şi sărbătorile, căci mă întîlneam regulat cu Luiza, care eşea singură, anume pentru

asta. Cine nu ne-a văzut atunci, cutreerind străzile oraşului, unul lingă altul, ea frumoasă, 'naltă şi subţire, cu mersul graţios, cu rîsul dumnezeesc, iar eu mîndru şi fericit cum poate fi un tînăr de 19 ani, alături de aceia pe care o iubeşte. Uneori apucam prin Păcurari, pe lingă casele birjarilor ruşi, unde lipovenci scurte şi groase, cu portul lor tipic, stăteau de vorbă înnaintea porţilor innalte şi ferecate, iar cînd ne apărea cumpăna barierei ne înturnam înnapoi. Sau, apucam la deal, la Copou, până treceam de *rondul al treilea*, înaintînd uneori până aproape de Pester. Ne întorceam pe străzi retrase, pe hudiţi dosnice, păzindu-ne de oameni ca de nişte fiinţi rele, care cu prezenţa lor ar fi profanat dragostea noastră. Ne trezeam deodată fără să ştim pe uliţi neumblate, departe de tot de unde pornisem, simţind şi mai mult atunci cît îmi era de dragă. Iar cînd mă despărţiam de dînsa, după asemenea excursii, totdeauna mă dojeneam de unele gînduri: „Sînt un prost, nu mă iubeşte decît pe mine".

Imi amintesc una din aceste plimbări neuitate, care mi-a lăsat până azi o amintire neştearsă.

Era într'o Duminică pe la inceputul lui Iunie. Cum m'am deşteptat dimineaţa, am alergat la geam. Pe cer nici un nour şi o lumină orbitoare mă făcu să închid ochii. Aşteptam cu nerăbdare să văd pe Luiza, căci ajunsesem să nu pot trăi decît în apropiere de dînsa. Cu o sară innainte nu o văzusem, căci vremea fusese a ploae şi nouri negri se rostogoliseră pe cer. Am trecut pe dinnaintea casei ei, mai mult din obiceiu decît mîngîiat de speranţă, căci erau deabia opt ceasuri de dimineaţă. Deodată am tresărit! Luiza cu părul despletit! Faţa ei gingaşă, încunjurată din toate părţile de părul negru, bogat care cădea în unde mari, lăsa să se vadă un oval alb, o icoană serafică. Am rămas pe loc, hipnotizat, înnaintea acestei apariţii neaşteptate. Inima îmi svîcnea cu lovituri dureroase. Luiza s'a retras repede, zîmbind, iar eu, aiurit, m'am întors la Donat, avînd în ochi, în minte, în faţă, chipul adorat. Am stat aşa fără să gîndesc nimic. Ziua era minunată.

N'a trecut mult şi Luiza apăru sub boltă. Am sărit înnaintea ei. Era puţin cam jenată.

— Ziua de azi n'am s'o uit niciodată!

Ea m'a întrebat mişcată:

— De ce?

— Pentrucă niciodată n'am fost mai fericit.

— Şi ce te-a făcut aşa de fericit?

M'am uitat la dînsa dureros. In privirea mea era un răspuns.

— Unde te duceai adineoarea?

— In capătul străzii, la un prieten.

— Eu mă duc până în strada Ştefan cel Mare.

Totdeauna întîlnirile noastre erau motivate astfel. Niciodată nu ne întîlneam decît întîmplător, eu ducîndu-mă la un amic înspre locuinţa ei, ea la o magazie, în direcţie opusă.

Am străbătut strada Ştefan cel Mare până aproape de Curtea domnească, apoi ne-am întors şi am apucat prin Podul Vechiu,

de unde cotind pe o hudiţă mică, am eşit în piaţa Sfintei Vineri. Aici, bărbaţi şi femei, stăpîni şi servitori, care furnică în toate părţile, mai ales sărbătoarea; sgomotul vag, omenesc, din lăuntrul Halei, negustori şi precupeţi care-şi strigă produsele lor de vînzare pe toate tonurile, toată mulţimea cu grijile ei prozaice, meschine, mă făcu să mă gîndesc: „ce departe sînt eu de aceştia!"

Cînd am eşit în Beilic, Luiza m'a întrebat:

— Ce biserică e asta?

— Barnovski.

— N'am auzit până acuma de dînsa.

— E numele unui domn, Miron Barnovski. N'aţi fost niciodată pe aici?

— Nu, nici odată.

— Pe strada asta sînt multe lucruri vechi. Uite aici a fost un han turcesc.

— D-ta îmi vorbeşti de pe cînd Turcii...

Şi Luiza rîse şi se uită în ochii mei. Ah! nimeni nu rîdea ca dînsa...

— Dincoace a fost conacul turcesc, unde trăgeau solii însemnaţi cînd veneau din Constantinopol...

— Dar statuia a cui e?

— N'o cunoşti?

— Nu. E foarte curioasă...

— A lui Grigore Ghica...

— Cel pe care l-au tăiat Turcii?

— Da. Chiar pe locul acesta.

Ne-am oprit un moment lîngă cişmeaua din stradă şi ne-am uitat la grădina frumos întreţinută, în mijlocul căreia se ridica bustul voevodului. Cîţiva apari, care-şi aşteptau rîndul stînd pe ciuberile lor, admirară pe Luiza. Un soare cald fără să fie arzător strălucea în innălţimele albastre.

Am pornit înnainte pe lîngă biserica Sf. Ioan Zlataust şi ne-am scoborît devale la Pod. Case mici, triste, înghesuite, adevărate magherniţi, adăpostesc aici o samă de negustori săraci, nenorociţi, cu prunci murdari şi sdrenţăroşi, o populaţie evreiască mizerabilă, a cărei singură bogăţie sînt copiii. „Ce viaţă duc oamenii aceştia? Ce plăcere pot avea ei? Pentruce mai trăesc pe lume?" Nici unul nu cunoştea pe Luiza...

Cînd ajungi la Movilă, locul se lărgeşte şi ceva din viaţa de ţară apare. Poate carele ce se zăresc răzleţe prin ogrăzile gospodarilor ciurcheni, poate grădinile cu popuşoiŭ îţi aduc aminte.

Luiza îmi spuse.

— Să ne întoarcem de-acuma. Ne-am prea depărtat.

— Nu... te rog, Domnişoară Albertini. Dacă mai mergem puţin, eşim la cîmp. Să vezi ce frumos e acolo!...

Luiza nu se opuse. Am eşit pe barieră şi în curînd ne apăru verdeaţa cîmpului. Pe aici, cînd eram copil mă duceam vara la Dumbrăveni, cu tata, în nadişanca noastră veche, sau cu mama, în gabrioleta, în care, la zile mari, ne trasportam la vie

Tot pe aici ne era drumul la moşie, unde deatîtea ori tologit pe iarbă, în cîmpiile pline de soare ale Rusenilor, mă uitam pierdut la albastrul nesfirşit al cerului. Imi simţeam sufletul înduioşat şi de dragostea Luizei şi de amintirile copilăriei...

Am mers cu Luiza până la podul dela Sf. Ioan, unde lîngă drum, sub o răchită bătrînă era o fîntînă cu cumpănă. Acolo ne-am oprit la umbra răchitei, iar Luiza, obosită, s'a aşezat pe colacul fîntînii.

Mi-a arătat picioarele ei, pline de colb.

— Uite în ce stare sînt.

M'am repezit scoţîndu-mi batista.

— Lasă-mă, te rog, să le şterg...

— Vai, cum crezi că te-aşi lăsa să faci asemenea lucru.

— Cît eşti de rea!

— Aşa?

— Desigur... nu-mi faci nici o plăcere.

— Serios? Dar oare ce caut eu pe aici?

Am întrebat-o înduioşat:

— Ţi-aduci aminte cînd te-am văzut întâiu?

— Da. Eram la geam.

— Nu pot să-ţi spun ce impresie mi-ai făcut.

— Am simţit! Par'că te văd cum te-ai oprit...

Soarele se înnălţase aproape de amiază, dar sub răchită era o răcoare plăcută. Mai departe şoseaua se vedea albă, tăind perpendicular drumul Sfîntului Ioan. O droşcă mergea spre Iaşi, lăsînd în urmă un nour albicios, iar toaca roatelor se auzea distinct, adusă de o adiere de vînt; iar în direcţie contrară un car cu boi mergea a lene înspre Dumbrăveni. Dincolo de şosea se întindeau dealurile. In depărtare, într'o ceaţă azurie, vedeam locul Dumbrăvenilor. Eram fericit!

— Vezi, D-şoară Luiză, departe pe şosea, un punct alb?

— Unde?

— In capăt... colo departe .. unde sînt nişte dealuri... nu vezi nimic?

— Ba da... Acuma văd... ceva alb...

— Acolo-i rateşul din Dumbrăveni.

Şi pentru a-i arăta mai bine, m-am apropiat de dînsa, aşa că părul ei îmi atingea faţa. Ii simţeam căldura trupului.

Tăcurăm. Luiza se uita de jur împrejur. Pe şes, la poalele dealurilor păştea o cireadă de vite şi sunetul domol al unei tălăngi veni până la noi.

Luiza zise:—Mi-e sete. Să vedem, voiu putea scoate singură apă?

— Nu cred... dar să vedem.

Ea scoborî ciutura cu mînile ei albe şi mici, uitîndu-se în sus, măsurînd apoi îndată cu privirea adîncul fîntînii. Cumpăna scîrţîi greoiu, înnălţîndu-se, iar ciutura se lăsă în jos cu anevoe. Păru că o scapă. M'am repezit şi i-am dat ajutor. Şi atunci mînile noastre se atinseră şi mîngîierea moale făcu să mă cutremur. Am

scos împreună apă şi Luiza bău puţin, iar pe locul unde şi-a atins buzele, am băut şi eu din apa rece...

Astă-zi acea fîntînă mai este încă, dar răchita a pierit de bătrîneţă, rămînînd numai o scorbură; şi cumpăna s'a stricat, iar drumeţul însetat îşi potoleşte setea scoţînd apă cu cîrligul.

*

Dupăce ne-am despărţit, restul zilei l-am petrecut într'o linişte complectă. Toată ziua am făcut planuri. Voiu urma regulat la curs, voiu da repede licenţa şi voiu lua-o de soţie. Trebue să mă duc acasă la dînsa şi să vorbesc cu mama ei. Acuma sînt sigur că mă iubeşte.

Dar cînd m'am dus sara la Donat, tocmai cînd voiam să intru în cofetărie, Andreescu eşea dela Luiza.

Intâiu mi s'a părut că lucrul e cu neputinţă, dar a trebuit să revin la realitate, de oarece Andreescu eşise de sub boltă. „Cum a îndrăznit să facă una ca asta? Ce vra dela mine?" Prin minte îmi fulgeră ideia unei crime. Apoi o mîhnire mare mă cuprinse. Dacă mi s'ar fi anunţat cea mai grozavă nenorocire nu m'ar fi impresionat atîta!

Am plecat cu inima strînsă de durere, şi fără să ştiu ce fac, fără să ştiu unde merg, am pornit la deal. Vremea se stricase. Nouri negri şi grei acoperiau cerul, şi tunetul vuia deasupra capului. Picături mari începură să cadă. Mi-am scos pălăria şi ploaia îmi răcori capul înfierbîntat.

Noaptea n'am putut să dorm. M'am gîndit iarăşi să rup orice relaţii cu dînsa. „Pentruce am mai cunoscut-o? Ce bine era mai 'nainte!" Am închis ochii. Mirişti întinse, arse de soare, de unde răsărea pitpalacul prepeliţei, îmi apărură în întinderi nesfîrşite. Şi icoane vechi, dedemult... un cules de vie şi strigăt de paidus... Ghiţă Savoiu cu sufletul său curat... toată viaţa mea îmi apărea în tablouri luminoase, calde, prieteneşti... picurîndu-mi în suflet fiecare tristeţa amintirilor...

Şi zăbovind asupra fiecărui crîmpeiu de viaţă, simţeam vag ceia ce am înţeles mai tîrziu că „trecutul este singura realitate omenească".

*

Adouazi m'am hotărît să mă duc la ţară. Mama venise din Dumbrăveni şi pleca în aceiaşi zi. Am trimes o scrisoare D-lui Vasilescu, prin care l-am anunţat că voiu lipsi cîteva zile, fiind bolnav. De mult nu mai fusesem acasă şi drumul acesta prin locuri cunoscute îmi apărea ca o mîngîiere. Dar cînd a venit vremea plecării şi trăsura a tras la scară, mi-a părut rău de hotărîrea mea pripită, şi un moment am voit chiar să anunţ că mă răsgîndisem, dar mi-a fost ruşine. M'am suit în trăsură cu sentimentul că jumătate din mine, cea mai bună, rămîne în ogradă.

Mama şi-a făcut cruce şi am pornit. Eram trist şi cufundat în gînduri negre. Am întrebat:

— Mergem pe la Sf. Ioan?

— Nu. Pe la Ţuţora. Avem de făcut cumpărături.

Dupăce ne-am oprit prin tîrg în două-trei locuri, am apucat pe la Sf. Lazăr în spre barieră şi în curînd am fost pe drumul Ţuţorii. „Ce va gîndi Luiza? Va bănui că ştiu de Andreescu? Ce mizerabil!"

Eşirăm pe şosea. Caii se aşternuseră la drum. Din cînd în cînd în trapul lor mărunt sunetul ascuţit al unei potcoave răsuna din ropotul copitelor. O căldură dulce, plăcută, se revărsa de sus şi roiuri de musculiţe se ţineau de trăsură. Şesul verde deoparte şi de alta a şoselei îmi deştepta senzaţii vechi, cunoscute, iar liniştea cîmpului îmi arunca în suflet un văl de uitare. Nu mai gîndeam nimic. Cu ochii ficşi la un fir de siminoc din pălăria vezeteului, aveam numai sentimentul vag că de Iaşi mă depărtam tot mai mult.

Mama m'a întrebat:

— Tu ce faci cu dreptul?

— Ce să fac? Nimic... Învăţ.

— Băetul lui Iordache Vasiliu dă acuma examen.

— Şi eu îl dau la toamnă.

Am tăcut şi eu şi mama. Vezeteul îndemna caii din hăţuri iar de pe şosea se vedea drumul dela Sf. Ioan. Cumpăna fîntînii stătea nemişcată, arătînd cu vîrful înspre albastrul cerului, iar răchita, lîngă dînsa, ca un tovarăş, stătea tristă şi abătută. Unde era Luiza? Vezeteul fără să se întoarcă întinse biciul în direcţia Cristeştilor. Se vedea trenul de Ungheni. „Pentruce am plecat? Ce fel de om sînt? Poate nici nu l-a primit şi chiar dacă a fost ce-i cu asta? Păcătos! Ce mai vreu dela dînsa?... Ah! cum mi-a mîngîiat faţa părul ei, cînd i-am simţit suflarea caldă la fîntînă! Cum i-am sorbit-o cu sufletul însetat!" Şi amintirea plimbării noastre din ziua trecută mă făcu să regret amar pasul meu nechibzuit.

Trenul se apropia, iar trăsura se oprise aproape de rampă, unde o femee cu fanionul verde îşi luase poziţia reglementară. Trenul trecu repede pe dinnaintea noastră, pe cînd vezeteul strîngea hăţurile. Se ducea la Iaşi. În curînd va fi acolo. La Iaşi! Ce prostie am făcut c'am plecat!

Ne-am urmat drumul înainte uitîndu-mă mult spre ruinile dela Holboca, iar după vr'un ceas şi mai bine am intrat în Dumbrăveni.

Cînd am ajuns aproape de casă, tristeţa mea s'a mărit. Unde erau timpurile cînd dela rateş aşteptam cu nerăbdare să văd casa şi poarta cu hulubărie, şi pîrăul dela poartă, cu sălcii bătrîne şi strîmbe! Sfîntă copilărie! Caii suiră cu greu deluşorul dela pod şi trăsura intră în ogradă. Cînd m'am scoborît, un cîne s'a repezit să mă muşte, iar un argat făcîndu-se că svîrle cu o piatră, cînele a fugit, şi dela locul lui, mîrîind, se uită cu ochi

duşmănoşi la mine. Mă simţeam şi eu străin. Da! Casa părinţilor mei unde mă născusem şi unde petrecusem cei mai frumoşi ani din viaţă, cînd copil sburdalnic alergam fără griji pe dealurile şi văile Dumbrăvenilor, casa unde de-atîtea ori m'am înduioşat pân' la lacrimi, privind tablourile vechi şi mobilele de adamască verde, unde fiecare colţ, fiecare lucru, îmi povestea istorii bătrîneşti, în casa aceasta acum mă simţeam străin şi prelungirea în ea îmi devenea apăsătoare!

Tata lipsea de-acasă. Nu ştiam ce să fac, stingher şi amărît, iar vremea părea că stă pe loc. În odăi aceiaşi linişte şi curăţenie, calde şi mîngîitoare altădată, reci şi mohorîte acuma. Iar florile zugrăvite pe păreţi, la care uneori mă uitam cu sufletul mişcat ceasuri întregi, acuma nu-mi mai spuneau nimic. M'am învîrtit prin ogradă, fără să-mi aflu loc, şi am intrat în grajdiu. Caii se opriră un moment cu fînul în gură, apoi cel roib întoarse capul spre mine şi ronţăitul porni iarăşi. La margine era hărmăsarul sur de călărie. „Sînt doi ani, în vara asta, decînd, caşi cu cel mai bun tovarăş, am dormit împreună în pădurea din Poeni, cînd am rătăcit drumul Vasluiului". Şi venindu-mi în minte acea noapte, m'am apropiat de cal, şi mi-am lipit obrazul de capul lui, iar cu mînile i-am cuprins gîtul. Şi o lacrimă lunecîndu-mi din ochi, căzu pe fruntea bătrînului meu prieten. În „canţelerie" mai era tabloul, pe care-l făcusem mai dedemult, într'un moment de inspiraţie artistică: un peisaj cu dealuri, dinnaintea cărora curgea o apă, iar o femee mîna o vacă la adăpat. Mi s'a părut o prostie. Am eşit trist, iar în gît simţeam o senzaţie supărătoare. Îmi trecu prin minte să pornesc la Iaşi, dar îmi dădui samă c'ar fi fost prea bătător la ochi....

M'am dus în grădină şi m'am oprit sub părul cel mare, unde vara, alergam dela poartă, cînd veneam acasă. Nimic din ceiace simţeam altădată. Pentruce totul îmi apărea sub altă înfăţişare cînd nimic nu se schimbase? Ce devenise sufletul meu, de cînd Luiza îmi apăruse înainte? Şi ce trebuinţă a simţit natura, ca la o privire a unui semen al tău, să uiţi trecut şi viitor, să rupi fără părere de rău legături trainice şi sfinte, să te desparţi de părinţi şi de prieteni şi universul întreg să-l legi de un gest, de un zîmbet, de un tremurat de gene!

Am pornit încetişor printre copacii cunoscuţi, care odinioară fiecare îmi spunea povestea lui, iar acum îmi arătau toţi că sînt departe de Luiza; am trecut printre tufele de vii aşezate pe coastă, şi m'am suit la deal prin fîneţe înflorite, mirositoare, de unde se auzea ţîriitul cosaşului. Am ajuns în vîrful dealului. În depărtare se vedea Iaşul cu turnurile de biserici strălucind la lumina soarelui. Acolo era Luiza! „Ce face oare în acest moment?" Şi pironindu-mi gîndul în această întrebare, o suferinţă chinuitoare, enervantă, conştiinţa neputinţii omeneşti, a imposibilului, mă obosi. În spre răsărit se desfăşura o privelişte minunată. Şesuri largi, verzi şi netede se întindeau până dincolo de valea Prutului, iar ochiul se oprea în dealurile cenuşii ale Basarabiei. Am

stat multă vreme aici, străbătînd cu imaginația distanța până la Iași, voind par'că să sbor către orașul fericit. Căci acolo era Luiza!

Intr'un tirziu m'am coborît încetișor, în lumina caldă a soarelui de vară, prin lînețele mari, îmbielșugate. Flori mîndre, flori de cîmp, răsădite de puterile tainice ale pămîntului și udate de ploile milostive ale cerului, se înnălțau blajin în aerul îmbălsămat. Am făcut un buchet. Pentru cine? Pentru nimeni. Am ocolit tufele de vii și am eșit lîngă casa vierului. Un glas femeesc cînta înlăuntru:

„Bulgăraș de ghiață rece,
„Iarna vine, vara trece...
„Și n'am cu cine petrece".

Glasul era jalnic; iar melodia duioasă, melancolică, făcută desigur de un suflet părăsit, mă făcu să simt și mai mult depărtarea Luizei...

Cînd am ajuns acasă, tata se întorsese. I-a părut bine că m'a văzut și m'a luat în odae la dînsul. Nu-l văzusem demult, căci venea rar pe la tîrg, iar eu și mai rar pe la dînsul. Imbătrînise. M'a întrebat ce fac, cum mi se pare la universitate, dacă învățăturile sînt grele și ce anume învăț. I-am spus că vrau să mă fac advocat. Tata m'a aprobat spunînd că-i bună și advocătura, dar tot mai bine-i profesor.

— Pentru ce? am întrebat eu.

— Profesorul are pensie și cînd ești bătrîn n'ai nevoe să alergi.

— Da... dar advocatul cîștigă mai mult.

— Așa-i... unii cîștigă... dar și pensia-i bună.

Și lucrul acesta, care pentru dînsul era așa de bun, mi se părea ceva meschin, străin cu totul de mine și fără nici o legătură cu interesele mele. Tata urmă mai departe venindu-i probabil vr'o amintire de cînd eram în liceu:

— Cu profesorii cum te porți?

— Foarte bine.

— Vrasăzică sînt mulțămiți de tine?

— Sigur că sînt mulțămiți.

— Premii se dau la universitate?

— Aș!... doar nu sîntem copii...

— Și tu zici că cunoști legile?...

— Le cunosc... dar nu le-am învățat încă pe toate...

Tata se sculă și căută într'un cui, în care ținea feldefel de isvoade și hîrtii, alese una și zise: «Ia să vedem».

Am întins mîna spre petecul de hîrtie, ca și cum ar fi vrut să mă muște, apoi cetii tare: «Citațiune. Tribunalul județului Iași Secția II. Dl. Ghiorghe Casian este chemat a se prezenta înnaintea pretorului acestui tribunal în ziua de 9 Septembre cr. în procesul intentat lui Stefan Văleanu, cunoscînd că la neurmare se va proceda conform legii».

Am răsuflat.

— Asta-i o citație, am zis cu fudul și termenul e la 9 Septembre, la secția II. Apoi pentru ca să-mi arăt oarecum cunoștințile mele juridice, i-am spus: «Trebue să-ți ei un advocat».

Tata nu dădu nici o atenție sfatului meu, ci îmi spuse:

— Am auzit că ai și slujbă...

— Am... la camera de comerț...

— Și ce faci acolo?

— Scriu...

— Ai de-a face cu negustorii?

— Da de unde? am răspuns eu indignat.

— Și te pricepi bine?

— Cum să nu mă pricep?

In minte îmi veni printr'o asociație contrară explozia sticlei de limonadă.

— Dar șefii tăi sunt mulțămiți de tine?

— Sînt foarte mulțămiți.

— Caută și te poartă bine, căci pentru tine te porți. Cu leafa ce faci?

— Imi cumpăr cărți, plătesc...

— N'o cheltui toată... pune ceva de-o parte. Dă... bună-i și advocătura... dar și pensia...

Sara am anunțat că interese urgente mă reclamă la Iași, iar adouazi, disdedimineață am plecat.

*

Pe drum m'am gândit să fac ceva hotăritor. Să-i spun totul îndatăce voiu întîlni-o. Să o aștept anume pentru asta... sau mai bine să mă duc la dânsa. Da! mă voiu duce acasă chiar azi... cursurile s'au isprăvit. Dacă Andreescu a fost, pentruce nu m'ași duce și eu?

M'am oprit la acest gând și tot drumul am fost liniștit.

După amiază, m'am îmbrăcat cu hainele cele negre pe care mai întâiu le-am șters bucățică cu bucățică. Botinele au căpătat un lustru ireproșabil. M'am tuns și m'am ras și am pornit spre casa ei. Batista am așezat-o în buzunarul de sus, cu colțul afară. Cînd am ajuns la boltă, am trecut înnainte, pentruca să văd dacă Luiza nu-i la geam. Nu era nimeni, dar pentruca să nu înțeleagă lumea, am străbătut strada la deal, pân'la capăt. Dela Sf. Neculai cel Sărac m'am întors înnapoi, dar n'am avut curajul să intru, așa că acuma am parcurs o bucată bună în josul străzii, la vale. M'am înturnat iarăși și cînd mai era încă până la boltă, am rărit pasul, dar cînd să intru, am rupt-o de fugă, căci mi s'a părut că cineva se scoboară pe scări. In capătul străzii Lăpușneanu am stat din nou și m'am gîndit: „Ce dracu?... să vedem... vrasăzică... trebue să intru. Bine». Am pornit cu curaj înspre casa ei, dar cînd pe-aproape, am trecut strada și am intrat la Donat. Aici am băut un pahar de apă rece, căci gîtul îmi era uscat.

M'am odihnit apoi pe un scaun. Mi se bătea inima. Donat se uita la mine cu o atenție mai mare decît de obiceiu. După o bucată de vreme am luat subit o rezoluție. «Fie ce-a fi!» am gîndit, și într'un fel de neștire am pornit direct spre boltă, pentruca în virtutea inerției să pătrund înlăuntru. Dar cînd tocmai să fac acest pas decisiv, din capătul străzii de la deal venea Mironescu. L'am așteptat și i-am întins mîna cu prietenie. M'a întrebat:

— Unde te duci?

— Nicăiri.

— Bre, dar galant mai ești!

Și Mironescu, fără alt preambul, ridică ochii înspre rîndul al doilea.

Am mers cu dînsul o bucată bună vorbind despre lucruri neînsemnate, apoi m'am despărțit și am luat iar drumul spre locul de unde pornisem. «Dacă nici data asta nu intru, mă întorc acasă». Cînd am luat această hotărîre mi-a venit în minte privirea lui Donat. «Mi se pare că a văzut totul și m'am făcut de rîs». Cu gîndul acesta am ajuns iarăși la bolta fatală și întocmai cum m'ași fi aruncat într'o prăpastie, m'am repezit înlăuntru. La capătul gangului am văzut o ușă pe care am deschis-o cu mîna tremurîndă și un rînd de scări în spirală îmi apăru înainte. Un moment m'am oprit ducîndu-mi mîna la inimă, apoi ținîndu-mă de balustradă am început să urc scările încet, una cîte una, gata s'o rup de fugă înnapoi la cel mai mic sgomot. Am ajuns la rîndul al doilea. În față aveam un antret cu trei uși înnainte, două la capătul din dreapta și alte două la cel din stînga. Voii să stabilesc planul locului punînd în legătură antretul cu geamul de la stradă, dar problema era prea încurcată și cerea mai mult sînge rece decît aveam. Inima mi se bătea cum n'aș fi crezut-o în stare, iar bătăile ei sacadate le simțeam în creer. Am ales la întîmplare o ușă și am voit să bat în ea, dar mîna îmi era uscată. „Dumnezeule! de n'ar eși cineva!" Îmi venea să mă întorc înnapoi, dar mă temeam să nu iasă tocmai atunci mama sau sora ei. Răsuflai din greu, apoi începui iar să aleg ușile. M'am dus la cea de alături, mi-am scos pălăria, mi-am așezat părul, mi-am făcut musteţile, m'am șters cu batista pe mîni și pe față, mi-am potrivit cravata, mi-am comprimat inima, apoi am bătut foarte ușor în ușă de două ori. Nici un răspuns. «Mulțămesc ție, Dooamne!» M'am dus iar la ușa dintâiu. «Dacă nu-mi răspunde nici aici, mă scobor încetișor, fără să mă simtă nimeni». Toc! Toc! Din lăuntru auzii o voce subțirică: «intră!» Simții casa învîrtindu-se cu mine. Mașinal am împins ușa și m'am trezit înlăuntru. Sora Luizei stătea pe canapea și cosea. La vederea mea, s'a sculat repede, a svîrlit lucrul și cași cum ar fi avut în față un făcător de rele, a strigat: «Luizo!» Ne mai fiind stăpîn pe evenimente, le lăsai să se desfășoare în voia lor, resignat. Ea mi-a oferit un scaun, pe care l-am refuzat c'o energie nejustificată. Mi-aduc aminte c'am spus:

— Ași dori să spun D-șoarei Albertini două cuvinte... numai două cuvinte.

— Vă rog luați loc, sînteți obosit...

— Am venit repede... am puțină treabă...

Dar în acest moment, în odaia alăturată cineva cînta o melodie; niște pași se apropiau, ușa se deschise și Luiza, într'un costum de odae, apăru cîntînd. Ea s'a spăriet îngrozitor și dispăru iute înnapoi, iar sora ei zîmbind ceru voe să treacă în cealaltă odae. I-am acordat acest lucru sărind de pe scaun. Am rămas singur, căutînd să-mi dau samă de evenimente. Dincolo se auzeau pași repezi și risete înfundate. După cîtăva vreme ușa s'a deschis din nou și Luiza apăru...

Era îmbrăcată acum cu fustă neagră, cu bluză albă de mul subțire, transparent, iar în piept avea un fiong albastru. Gîtul alb ca marmura, cu conturul amețitor, curmat puțin dinnainte printr'o linie rotundă, se înnălța ca triumful frumuseții desăvîrșite. Un colan de piele îi scotea în evidență mijlocul fin. Pe spate coada strălucea ca abanosul, iar la capăt același nod albastru, pe care atîta vreme îl admirasem de la distanță.

Ea mă pofti în altă odae și porni înnainte, sveltă și mlădioasă, atingînd abia pămîntul cu mersul ei ușor și ritmic. Trecurăm prin camera alăturată, simțind senzații necunoscute, și am intrat în odaia de la stradă, pe care o văzusem de pe zidul otelului Glantz. Cînd să să intru aici, m'am împiedecat de prag, dar m'am uitat curios la dînsul ca și cum înnadins mi-ar fi întins o cursă. Luiza îmi oferi un scaun lîngă masa rotundă din mijlocul odăii, iar ea se așeză de ceialaltă parte.

Era roșie la față și răsuflarea i se făcea cu mișcări pronunțate.

— Treceam pe aici... și am venit să vă văd. Nu știu dacă nu v'am deranjat...

— Dimpotrivă, ai avut bună inspirație...

Și Luiza spunînd aceste vorbe divine, clătină cu cochetărie din cap. Am simțit că-mi revine curajul.

— Știți că am fost la Dumbrăveni...

— Nu.. n'am știut.

— Voiam să rămîn acolo... dar... n'am putut.

Ințelese că se ascunde ceva sub aceste vorbe, și-mi spuse, cu o ușoară nuanță de mustrare:

— Tocmai acuma ai vrut să pleci din Iași?

— Dece ai spus *tocmai acuma*? Te rog spune-mi...

— Ași dori să știu și eu de ce ai voit să rămîi în Dumbrăveni?

— Dece?... din pricina D-voastră...

— Din pricina mea? Curios om ești, Domnule Casian!

— Nu!.. sînt nebun! de bună samă nebun... Ce să fac? Spune-mi, ce să fac?

Spunînd aceste vorbe înflăcărate, m'am apropiat cu scaunul de dînsa.

— Să te cumințești... iată ce să faci...

— Domnișoară Albertini, am strigat deodată... vrau să-ți spun ceva...

— Spune, Domnule Casian...

— Mai întâiu dă-mi voe să te întreb un lucru...

— Intreabă ce vrei....

— Cînd a fost Andreescu, ultima oară la d-voastră?

— Andreescu? Dar el n'a fost niciodată la mine.

Rămăsei uimit neștiind ce să cred.

— Cum? N'a fost Duminică pela 5 ceasuri aici?

— Te înșeli. A vrut cineva să rîdă de d-ta.

— Să rîdă de mine? Pentruce?...

— Știu eu?... Iți mai repet Andreescu n'a fost niciodată la noi...

— Dar l-am văzut eu, Domnișoară Luiză, cînd eșea de sub boltă.

— Poate suferi de halucinații, Domnule Casian...

Am rămas pe gînduri. Atunci am înțeles că Andreescu luase și el sărmanul o hotărîre desperată, dar mai puțin norocos decît mine, nu reușise. Luiza mă întrebă:

— Crezi că Andreescu n'a fost niciodată aici?

Mi-a venit să mă arunc la picioarele ei:

— Cred!... Cred!... Nu numai că te cred... dar te...

— Acum înțeleg dece voiai să rămîi la Dumbrăveni...

Voisem să spun cuvîntul fatal, dar Luiza mă întrerupse.

— Da. Din pricina lui... ce să fac? sînt un nenorocit... un adevărat nenorocit! Dacă ai ști cît am suferit!

Luiza rîse cu poftă, cu capul pe spate, un rîs foarte defavorabil lui Andreescu...

M'am uitat la gîtul ei. Era de-o frumuseță fatală. Brațele rotunde și pline se vedeau tot așa de albe ca și mulul transparent. O tendință irezistibilă, care-mi scăpa de sub stăpînirea simțurilor, îmi da fiorii abizului. M'am apropiat de scaunul ei și piciorul meu l-a atins fără voe pe al ei dar l-am retras parcă l-ași fi băgat în jăratic..

Ușa se deschise și servitoarea apăru cu dulceți... „Ah! obiceiu stupid și fără nici o rațiune!"...

Am luat dulceață cu multă jenă, uitîndu-mă urît, fără să vrau la servitoare și tocmai după ce am isprăvit mi-a venit în minte că trebuia să eie întâiu Luiza. M'am întristat și am devenit preocupat...

— Te rog, iartă-mi nedelicatețea...

— Care? întrebă ea uimită

— Am luat înnaintea d-voastră...

— A! nu-i nimic. Să nu faci altele...

Și ea mă amenință drăgălaș, cu degetul ei subțire, cu strălucire de fildeș.

— Madam' Albertini, ce face?

— E dusă la o prietenă.

— Vei vedea de azi înnainte ce fel de om am să fiu.... Simt că s'a făcut în mine o mare schimbare..

— Numai să nu te înșeli...

— Nu... Nu... Domnișoară Luiză! Ai alungat tot ce-a fost rău și mizerabil în mine... Mă erți? Răspunde-mi, te rog, Domnișoară Luiză...

Ea a rîs de elanurile mele, emoționată, iar eu m'am dat cu scaunul și mai aproape.

Pe masă era un volum mare, legat frumos. L-am deschis. Erau operele lui Musset. Luiza mă întrebă:

— Cunoști ediția asta?

— Nu. N'o cunosc...

— E admirabil ilustrată...

— Da. Am observat.

Am început să întorc filele ușor, una cîte una, iar Luiza dela locul ei se uita cu ochii duși, pe gînduri. Atunci mi-am dat scaunul chiar lîngă dînsa, pentru a-i veni în ajutor. Femei frumoase, cu brațe goale, cu haine vaporoase, alături de tineri cu mișcări înflăcărate, ținîndu-se îmbrățișați, între statui de marmură sau pe margini de ape, începură să defileze pe paginile volumului. Păseri cu ciocul deschis, în ramuri stufoase, și luna luminînd peisagii fermecătoare, apărură în vignete admirabile. Stăteam unul lîngă altul și căldura trupului ei îmi da vîrtejuri amețitoare. Iar filele volumului se întorceau necontenit, mecanic, fără să mai văd ceva, căci mînile noastre se atingeau în mîngieri prelungite. Ea se uita atentă și serioasă, dar pieptul i se ridică cu putere și ochii îi străluceau de flacări necunoscute. Și cum stăteam astfel, sfîșiat de fioruri ferbinți care-mi treceau prin inimă, într'o beatitudine ucigătoare, am lăsat pe nesimțite cartea și nemai știind ce fac, capul mi s'a lăsat încetișor pe umărul ei și fără voe am sărutat-o pe gît. Ea s'a spăriet și ridicîndu-se a spus: „Domnule Casian!" fără mînie, iar eu împreunînd mînile, am șoptit cu glasul stins: „Te iubesc!"

Luiza s'a sculat, după cîteva momente, și a trecut în odaia alăturată, iar cînd s'a întors, s'a așezat de cealaltă parte a mesei. Am vorbit de Musset, de pasiunea lui, de femeile pe care le-a iubit... de Noaptea de Decembrie, de Floarea Albastră a lui Eminescu...

La plecare i-am spus:

— Ah! ce bine am făcut c'am venit!

— Altă dată să nu te mai duci la Dumbrăveni...

Și mă amenință iarăși cu degetul ei drăgălaș...

— Ți-o jur... acuma ți-o jur!

Luiza îmi întinse mîna ei albă și mică. Am apucat-o cu delir și am ținut-o în mînile mele. Și cum sta dreaptă și frumoasă lîngă ușă, am sărutat-o lung și apăsat. Și gura ei era rece.

Casian se opri și visător își plecă încet pe masă capul lui frumos. El a stat așa, fără să spue nimic, nemișcat, iar cînd s'a ridicat, era palid și transfigurat. Ochii îi erau umezi. Noi eram mișcați.

„Ceia ce a urmat e grozav, urmă el, și dacă am mai trăit

e numai prin jocul neexplicabil al naturii. Iar luna Noemvrie care a văzut prima mea fericire, tot ea a fost marturul durerii mele nemărginite....

De atunci a trecut mult. Dar cînd toamna este pe sfîrşite şi primii fulgi de zăpadă încep să se arăte, sentimente puternice mă cuprind. Atunci, din fundul unui mormînt, care a înghițit pe cea mai frumoasă fată, un glas duios adie, amestecîndu-se cu vîntul de toamnă. E amintirea Luizei.... E glasul tinereții mele prăpădite...

*

Casian tăcu. Noaptea era înnaintată şi focul în sobă demult se stinsese. Am eşit în cerdac. Afară ningea mereu iar Bistrița vuia sgomotos în apropiere.

Sfîrşit. **D. D. Pătrăşcanu**

Aplicarea Legii Invoelelor Agricole.

Printre legile votate de Parlament, în urma revoltei agrare din primă-vara anului 1907, aceia care era chemată să îmbunătățească *în mod actual şi imediat*, starea țărănimii, a fost legea învoelelor agricole, menită să reglementeze raporturile agricole de fiecare zi, dintre proprietari sau arendaşi şi țărani, —să stârpească abuzurile de care erau victimă aceşti din urmă.

Ca să ne dăm samă de principalele dispozițiuni din noua lege, e nevoe de a schița sistemele de învoeli agricole, ce erau în vigoare în țara noastră în ajunul revoluțiunii agrare din 1907.

*

Existența unei proprietăți *latifundiare* de o parte şi a unei proprietăți *parcelare* de altă parte, a făcut ca țăranul să depindă de marea proprietate.

Țăranii erau obligați să arendeze dela marele proprietar pămîntul de cultură necesar pentru hrana lor şi păşunele de care aveau nevoe pentru întreținerea vitelor lor.

Marele proprietar îi avea prin aceasta la discreție şi căuta să-şi procure munca pe prețul cel mai jos sau chiar în mod gratuit, ca să-şi cultive numeroasele hectare ce exploata pe sama sa.

In acest scop intervenea un contract între proprietar şi țăran.

Ce conținea acest contract în trecut şi care a fost evoluțiunea sa ?.

In Moldova, proprietarul ceda țaranului dela 1–6 hectare pămînt, pe un preț ce varia după localitate. Dar deşi prețul arenzii era evaluat în bani, el se plătea prin muncă. Acest contract era în fond un schimb de două valori, pămînt şi muncă, care se prețuiau, cu o comună măsură: banul. In Moldova deci se practica *schimbul de valori în natură :* trocul, adică cea mai primitivă formă a schimbului.

Acest sistem convenea proprietarului, fiindcă grație muncii datorită de țărani el îşi cultiva partea din moşie ce o reservase pe sama sa, fără să scoată un singur ban.

In Valachia și *Oltenia*, in schimbul pămîntului cedat țăranul da proprietarului, o parte din recolta sa (o dijmă) și pe de-asupra se obliga a executa oarecare munci pe rezerva proprietarului.

Proprietarul ast-fel n-avea nevoe de nici un capital de exploatare, căci țăranul suporta toate cheltuelile de exploatare, procura instrumentele și vitele necesare.

*

La inceput funcționarea acestor sisteme de exploatare a solului nu avea mari neajunsuri. Drumurile nu erau numeroase și deci nici exportul de cereale nu era posibil pe o scară intinsă.

Dar indatăce către anii 1870 se construiră căile ferate și se făcură șosele, cultura griului incepe să fie foarte rentabilă.

Proprietarii incepură să restringă intinderea cedată țăranilor și in acelaşi timp, pentru a-și cultiva rezerva lor, care devenea din ce in ce mai intinsă, fie prin această restringere, fie prin defrișări, măreau arenda-munca in Moldova, arenda dijmă și muncă in Valahia.

In ce privește mărirea arendei-muncă, aceasta era cu atit mai cu putință, cu cit această arendă era resultatul transformărei arenzei-bani in arendă-muncă. Astfel, mărirea se putea face din două părți deodată: mărirea nominală a arenzei-bani și mărirea indirectă a arenzei-muncă, *evaluinda-se munca mult mai prejos de valoarea sa curentă*, adică de valoarea sa, in momentul cind trebuia să se efectueze.

Pe de altă parte și in acelaş scop de a-și cultiva rezerva din ce in ce crescindă,—proprietarii adăogară la arendă, numeroase prestațiuni suplimentare și gratuite, adică *rușfeturi*.

Aceste rușfeturi erau de două feluri:

A). *Fixe*, adică că toți țăranii trebuiau să execute aceleași lucrări, independent de cantitatea de pămint luată de ei in arendă.

B). *Proporționale*, cu intinderea luată in arendă [1]).

*

In ce mod și grație căror inprejurări aceste 2 tipuri de contract ce am arătat mai sus, au devenit intolerabile pentru țărani?

Cultura cerealelor pentru export și in special a griului dete naștere la un nou organism social: *arendășitul*, și la un nou personaj: arendașul.

Cultura griului deveni o meserie.

Arendașii au căutat să speculeze nevoia de pămint a populațiunilor rurale și să ridice invoelile.

1) Ancheta agrară din 1907. Contractele agricole, pag. VII.

Aceasta era fatal, căci cum zice Von der Goltz:

„Pe proprietățile arendate, invoelile sint mai grele, decit pe acele care sint exploatate de către proprietari ei inșiși [1])".

De altfel condițiunile economice, in care se găseau țăranii, dar mai ales sistemele de exploatare a pămintului, colonat parțiar in Oltenia și Valahia,—muncă plătită prin pămint in Moldova,—se pretau de minune la scopul urmărit de arendași.

In adevăr, pentru a mări cîștigul lor, arendașii n-aveau de cit să micșoreze sau chiar să menție intinderea concedată țăranilor insă să mărească in fiecare an vechile invoeli.

In Valahia și Oltenia măreau dijma și rușfetul.

E ușor de văzut cîștigul realizat de arendași prin ridicarea dijmei.—Considerind 80 franci venitul net al unui hectar, dacă o moșie are 600 h. a. cu dijma $^1/_3$, beneficiul net al arendașului atinge 16.000 lei.

Cu o dijmă de $^1/_2$, beneficiul net este de 24.000 lei;

Cu o dijmă de $^2/_3$, acest beneficiu se urcă la 32.000 lei.

Deci prin simpla ridicare a dijmei, arendașii puteau să-și indoiască beneficiul.

Dar ei au mers mai departe. Ei au transformat dijma propriu zisă, dijma in recoltă, in *dijma la tarla*, adică in loc să ia o parte din recolta țăranilor, ii obliga drept arendă să le cultive pe rezerva lor un număr oare-care de pogoane cu desăvirșire, a căror recoltă in intregime o luau arendașii.

Arendașul cîștiga prin această transformare, țăranul insă perdea.

In adevăr pe cind sistemul dijmei propriu zisă reprezenta *o asociațiune de interese* intre arendaș și țaran,—in sistemul dijmei la tarla interesele lor erau contrarii.

In sistemul dijmei propriu zise, arendașul avea interes ca pămintul concedat țăranului să fie bine muncit, și in timp util, căci ii aparținea o parte din recoltă,—pe cind cu dijma la tarla arendașul se dezinteresa cu totul de exploatarea țăranului, și muncile ce acesta trebuia să le facă pe bucata de pămint luată in arendă dela arendaș, intra in concurența cu muncile ce ei trebuia să le execute pe tarlaua arendașului.

Rezultatul a fost că țăranul s-a văzut obligat a neglija muncile pe bucata de pămint ce o exploata pe sama sa. Dacă ierburile acopereau porumbii săi, el nu putea să-i prășească, fiindcă lucrările pe rezerva arendașului il reclamau.

Și astfel se intimpla cu toate muncile care au prin natura lor in agricultură un caracter urgent.

Astfel prin sistemul dijmei la tarla arendașii și-au asigurat *gratuit* munca necesară pentru cultivarea rezervei lor, mereu crescindă prin defrișări mai ales.

In Moldova mărirea profitului era și mai ușor de realizat.

1) Von der Goltz. Agrarpolitik und Agrarwesen, p. 32 și următ.

In această regiune, arendașul în cele mai multe cazuri, nu făcea altceva decît subarenda moșia țăranilor. Diferența dintre arenda hectarului plătită de el proprietarului și prețul de subarendare, constituia pentru el un cîștig sigur. Pentru a-și mări profitul arendașul n-avea decît să mărească această diferență și totodată și rușfetul.

Proprietarii, ei înșiși, au început să imiteze pe arendași și să îngreuneze învoelile, și nici nu se putea altfel, căci pe aceiași piață nu pot să existe prețuri diferite pentru acelaș fel de marfă.

*

Rezultatul acestor sisteme de exploatare, a fost că ziua lucru se scoborîse pînă la 0,40 bani [1]), că prețul de subarendare a pămîntului de arătură se urcase la exorbitanta cifră de 180 lei hectarul și că pentru o vită țăranul plătea pînă la 35 de franci [2]) erbăritul.

Ca rezultat general, în ajunul revoluțiunei din 1907, „țăranul romîn muncea mai mult decît odinioară.

Grație muncei sale țara putea exporta de șase ori mai multe cereale ;—totuși țăranul n-a profitat cu nimic din această mărire a muncei sale și ca consecință a producțiunii țării,—din contra se afla într'o stare care devenea din ce în ce mai mai mizerabilă" [3]).

In fața unor astfel de resultate, Statul trebuia să intervie spre a proteja clasa țărănească. *A nu fi intervenit în favorul țăranilor, ar fi însemnat, lăsînd acea stare nenorocită de lucruri să continue, că intervine în favorul arendașilor și proprietarilor.*

Or ne spune Roscher, care numai de socialist nu poate fi taxat, „este interesul precum și misiunea Statului de a ocroti clasele de jos ale națiunii în contra abuzurilor claselor superioare[4])."

*

In ce senz s-au reglementat contractele agricole prin legea dela 23 Decembrie 1907 ?

A). **Interzicerea muncii la tarla.** S-a limitat contractul de arendă de pămînt, intervenit între proprietari sau arendași de o parte și de țărani de altă parte, la *două tipuri :* contract de arendă care se plătește *exclusiv în bani* sau *exclusiv în dijmă* (art. 2).

Scopul legiuitorului urmărit prin acest articol este, mai întîi, de a face simple și deslușite contractele de arendări, pentru ca țăranul să fie în măsură de a prețui arenda ce o plătește. Vechiul contract, după cum l-a caracterizat foarte bine dl. deputat I. G. Duca „era un contract complex și încîlcit, care prevedea o mulțime de obligațiuni. Acest contract conținea un amestec de contract de arendă, de dijmă, de muncă, și de tot felul de prestațiuni, care făcea posibil orice fraudă din partea proprietarilor și arendașilor și punea pe țărani în neputința de a aprecia echivalentul prestațiunilor la care se îndatorau."

In al doilea rînd, legiuitorul a voit să *interzică contractul de dijmă la tarla.*

Contractul acesta era cu totul defavorabil țăranului din mai multe puncte de vedere.

Mai întîi, proprietarul sau arendașul dă țăranilor pămînturile de calitatea cea mai inferioară, rezervindu-și pentru tarlaua sa, pămînturile cele mai bune.

Prin acest contract, țăranii trebuiau să execute lucrările pe pămînturile lor.

Acest contract era un troc, un schimb de valori naturale pămînt și muncă. Cum nu intervenea între cei doi termeni ai trocului nici o comună măsură, țăranii nu erau niciodată în stare să aprecieze dacă cele două prestațiuni schimbate erau echivalente. De aceia erau totdeauna înșelați.

Cu acest sistem al dijmei la tarla, arendașii și proprietarii, puteau să-și cultive toată rezerva și chiar să și-o mărească prin destăliniri căci aveau la dispoziție muncă gratuită și în cantitate suficientă. Pe de altă parte puteau mai cu ușurință să mărească dijma la tarla, adică să ceară dela săteni muncă din ce în ce mai mare,—decît să mărească dijma propriu zisă, căci aceasta era mai simțită și mai observată de săteni.

B). **Minimum de salar și maximum de arendă.** Acestea sînt dispozițiile esențiale ale legii. „Fără ele" zicea raportorul la cameră, „reforma regimului nostru de contracte agricole, n-ar putea aduce situațiunei țăranului îmbunătățirele la care sîntem în drept să ne așteptăm."

Lucru e foarte explicabil, căci este știut că cu deosebire prin salarii joase și prin prețuri de arendări exagerate, țăranii erau exploatați.

Trei soluțiuni se prezentau legiuitorului.

a). O lege generală contra uzurei, ca în Rusia și în Germania, unde e un articol general în codul civil (art. 138).

b). Arbitrii, la care părțile lezate să apeleze și care ar reduce prețurile la justele limite.

Amîndouă aceste soluțiuni au fost înlăturate, ca fiind sisteme represive ale usurei. Ori ceia ce trebuia țăranului e un sistem preventiv.

c). Legiuitorul s-a oprit la o a 3-a soluțiune, *la un sistem preventiv al uzurei*, la sistemul tablourilor de prețuri *minime de salarii și maxime de arendă*, ce se modifică din cinci

1). Ancheta agricolă din 1907. Contractele agricole, pag. VII.
2). Discursul D-lui I. I. Brătianu, Ministru de Interne. Ședința Camerei dela 14 Decembrie 1907.
3). C. Stere. Viața Romînească. No. 11 din 1906.
4). Roscher. Tratat de Economie rurală pag. 409.

în cinci ani și pe care părțile vor trebui să le respecte în contractele lor.

•

Să discutăm sistemul legiuitorului romin din punctul de vedere al principiilor Economiei Politice.

Școala clasică ne spune că orice schimb e bazat pe legea cererei și ofertei.

Această lege e fatală. Ea nu poate fi supusă la nici o reglementare. Și chiar dacă ar putea fi supusă, n-ar trebui impedecat jocul ei, fiindcă ea stabilește dreptul preț în orice schimb.

Dar in aceste din urmă timpuri, studii mai aprofundate au probat nu numai că legea cererei și a ofertei nu esplică, decît în parte, stabilirea prețului în schimb, dar mai mult de cît atît, alte cauze pot să-i înpedece jocul, ba chiar să o falșifice cu desăvîrșire, așa încît d-l Gide, ilustrul profesor al Facultăței de Drept din Paris, a putut să spue:

„Justul preț, așa cum îl înțeleg economiștii ortodocși, adică acela care rezultă din cerere și ofertă, *a devenit injust*" [1].

Și iată cum se exprima și mai clar, un alt distins autor modern, *D-l Alfred de Tarde* [2].

„Cele două eterne legi ale cererei și ofertei, și a costului de producțiune, au părut suficiente pentru a explica valoarea și prețul, independent de orice considerațiune subiectivă extrasă din conștiința celor ce schimbă." Și mai departe d-l Tarde expuse astfel noțiunea justului preț:

„*Dreptul preț în sine, constă în echivalența obiectului sau prestațiunei primite, cu obiectul sau prestațiunea oferită.*

„Fiind date valorile astfel cum sînt fixate în conștiință, *dreptul preț constă totdeauna a nu dobîndi o valoare oarecare, decît cu condiția de a sacrifica o valoare egală.*

„Partea importantă a problemei, e deci studiul condițiunilor anterioare acestui calcul de echivalență, este stabilirea termenilor acestei equațiuni psihologice.

„E vorba deci de a ști în ce mod se determină valorile în conștiința individuală."

In adevăr, în dosul obiectelor sau prestațiunelor ce se schimbă, se găsește omul cu trebuințele sale, cu organizația sa, cu gradul său de civilizație,—un cortegiu de elemente subiective care pot să influențeze baza pe care se face schimbul, mai ales cînd e vorba de salar.

Astfel se explică mărirea de salar în caz de grevă, de exemplu, fără ca legea cererei și a ofertei să aibă nici cel mai mic rol, ci numai organzația lucrătorilor.

1) Charles Gide. „Justice et Charité", din volumul: Morale Sociale, pag. 191 și urm.
2) Alfred de Tarde.—L'idée du juste prix, p. 21.

Astfel se explică salariile scăzute în Rominia, deși după considerațiile abstracte ale ofertei, fiind dată slaba densitate a populațiunei,—și ale cererei,—fiind date intinsele proprietăți ce există,—salariile ar trebui să fie ridicate.

Salariile muncei agricole din țara noastră nu pot să fie explicate decît făcînd să intre în linii elementele subiective, situația reciprocă a părților contractante.

In adevăr, știm că țăranul e prost preparat socialmente, ca să poată rezista proprietarului sau arendașului. Pe de altă parte, situațiunea sa materială nu-i permite să discute condițiunile contractului de muncă.

După tradiție țăranul se supune proprietarului sau arendașului ca unui stăpîn al său.

O altă cauză, care ne explică micile salarii ce se plătesc țăranului, este acea că el contractează iarna cînd e expus să moară de foame, proviziunile sale fiind epuizate.

De asemenea tot elementele subjective, iar nu legea cererei și ofertei ne explică de ce țăranii plăteau în trecut și plătesc chiar și azi așa de mari arenzi, pentru pămînturile ce închiriază de la proprietari sau arendași, de și pămîntul se oferă cu prisosință în Rominia. După socotelile făcute solul Rominiei ar putea hrăni o populațiune întreită ca acea de azi.

Așa, țăranul e nevoit să facă apel la proprietar sau arendaș, și să accepte condițiunile acestora pentru a-și procura pămîntul necesar existenței sale, căci de altă meserie nu se poate apuca. Industria e puțin desvoltată, și apoi rutinar cum e, ține morțiș la ocupațiunea părinților săi.

Pe de altă parte, el are în fața lui, pe proprietar sau pe arendaș, care deține un monopol de fapt și are la dispoziție mijloace foarte rafinate, pentru a sili pe țăran să se oblige, ca în schimbul pămîntului ce-l cedează, *să-i procure munci întrecînd cu mult valoarea locativă reală a pămîntului.*

Nu poate fi vorba în Rominia, de rezistența individuală ce țăranii ar putea-o opune depresiunii salariului sau ridicării artificiale a arendei. Aceasta, propune o bună stare economică la țăranii, sau posibilitatea de a-și schimba ocupațiunea agricolă sau de a se invoi la un alt proprietar.

Ori, în Rominia industria este puțin desvoltată iar prin existența latifundiilor și formarea trusturilor numărul exploatatorilor de moșii este foarte redus.

Nu poate fi vorba nici de rezistența colectivă, a țăranilor, fiindcă în Rominia spiritul de solidaritate și de asociațiune profesională nu este de fel răspîndit.

In rezumat:

Pe deoparte, starea de ignoranță a țăranului romin, atașarea sa la meseria agricolă precum și la localitatea unde s-a născut, pe de altă parte, lăcomia arendașilor și a proprietarilor, superioritatea lor față de țărani, *elemente subjective*, iar nu legea cererei și a ofertei, ne explică de ce valorile schimbate,

pămînt şi muncă sau pămînt şi bani sau munci şi bani, sînt şi mai ales erau în ajunul revoluţiunii din 1907 departe de a fi echivalente în contractele ce interveneau între ţărani şi arendaşi sau proprietari.

Deci, în contractele agricole în ţara noastră, condiţiunile subjective şi anterioare calcului echivalenţei sînt determinante în acest calcul, în aşa grad în cît *falşifică echivalenţa reală.*

Putem afirma, fără să exagerăm că preţurile se desbat in Romînia între proprietari sau arendaşi şi ţăranii in acelaş mod în care a fost desbătut preţul între Isaac şi Iacob.

Ori preţul care a fost desbătut între Isaac şi Iacob, deşi amîndouă părţile au fost libere cînd au valorat situaţiile lor în schimb şi le-au declarat echivalente, isbeşte simţul nostru de dreptate.

„Noţiunea de justiţie a evaluat însă în timpurile moderne, ea nu trebue să se mai bazeze pe o equivalenţă arbitrară lăsată la aprecierea părţilor, dar pe *o echivalenţă reală,*" după cum spune dl. de Tarde. Legislatorul romîn în 1907, a voit să restabilească tocmai această echivalenţă reală de care ne vorbeşte domnul de Tarde.

Pentre a atinge scopul său, legiuitorul trebuia să caute o a neutraliza influenţa elementelor subjective, care determină echivalenţa în contractele agricole. Ori pentru aceasta nu avea la îndemînă de cît o singură cale: să institue Comisiuni Regionale care să constate echivalenţa reală şi în consecinţă să fixeze preţuri minime de salarii şi maxime de arenzi, pe care părţile vor trebui să le respecte în contractele agricole.

Dacă legiuitorul romîn nu reglementa contractele agricole, aceasta ar fi însemnat că permite exploatarea unei clase mai slabe de o clasă mai puternică şi mai bine organizată;—aceasta ar fi însemnat că voeşte ca conflictele între proprietari şi arendaşi deoparte şi ţăranii de altă parte să se perpetueze la infinit, conflicte care pot pune existenţa ţării în pericol, după cum s-a văzut în primăvara anului 1907; a nu fi intervenit ar fi însemnat într'un cuvînt, că statul romîn lipseşte de la prima sa datorie, *aceia de a asigura pacea internă.*

*
* *

Aceasta fiind raţiunea noei legi a învoelilor agricole, să vedem în ce mod s-a aplicat şi ce resultate a dat în timpul celor doi ani de cînd ea s-a votat.

E nevoe s-o facem aceasta, cu atît mai mult cu cît s-au încins mari discuţiuni asupra aplicărei acestei legi, discuţiuni care vor contin ua desigur şi în parlament.

Se impune deci în timpul de faţă mai mult ca oricînd, să verificăm, *într-un absolut spirit de imparţialitate,* dacă în adevăr legea învoelilor agricole a dat faliment,--după cum susţin unii, sau dacă nu cumva legea n-a putut avea o complectă aplicare din cauza diferitelor greutăţi ce le-a intimpinat şi in

special din cauza scurtului timp de cînd a început să se aplice in mod efectiv.

*

S-au întîmpinat în adevăr greutăţi în aplicarea legei învoelilor agricole.

Aceasta se datoreşte mai multor cauze şi anume:

A. **Cauze de Ordin General.** Greutăţi inerente aplicării oricărei legi. Aplicarea oricărei legi întîmpină greutăţi prin acea că de la teorie la practică e mare distanţă.—Una e să făureşti, să concepi o lege şi alta e s-o aplici.

Aplicarea este mai grea totdeauna decît alcătuirea legilor. Textul legei e ceva rigid, ceva mort, singură aplicarea îi dă viaţa, îl face să existe realmente.

Aplicarea legei este chemarea ei la viaţă. Prin aplicare o lege trece din domeniul abstracţiunei, în domeniul realităţei. *In această trecere întîmpină fatal greutăţi.*

Aşa o lege întîmpină rezistenţa în aplicarea ei din partea acelor care beneficiau de neexistenţa ei. De aceia se simte în regulă generală o opoziţiune latentă, dacă nu făţişă la aplicarea orcărei legi.

Apoi legea conţine dispoziţiuni generale, care trebuesc în aplicare acomodate diferitelor casuri şi împrejurări reale. Acomodarea aceasta întîmpină desigur dificultăţi.

Concepţiunea legilor e deci uşoară, aplicarea lor este grea.

B. **Greutăţi speciale legii învoelilor agricole.** a). Legea e chemată să reglementeze în agricultură raporturile dintre capital şi muncă, raporturi foarte greu de regulat în sine înseşi şi care în plus variază dela regiune la regiune.

Ori în aplicare trebue să se ţie samă de condiţiunile locale, de toate chestiunile de fapt şi de detaliu.

Legea e chemată să reglementeze raporturile dintre capital şi muncă, contractul de muncă agricolă şi arendări de pămînt, într-o ţară unde pînă acum era absolut liber, unde capitaliştii ajunseră, din cauza prea marei libertăţi, să abuzeze de drepturile lor.—Legea deci e chemată să lupte cu obiceiul, care la populaţiunele rurale e mai înrădăcinat decît la oricine; să stîrpească abuzurile, care prin vechimea lor, începuseră să se considere chiar de cei care le sufereau, *ca nişte drepturi cîştigate* ale proprietarilor şi arendaşilor. Legea în plus e chemată să reglementeze nişte raporturi, care ajunseseră foarte încîlcite şi complicate.

Legea e chemată să pună reguli acolo unde domnea cea mai mare neregulă, să arunce lumină acolo unde era numai confuziune şi întunerec.

Deci aplicarea ei e mai grea decît a altor legi.

b). Scopul legei e sa facă să înceteze exploatarea ţărănimii. Ori ca să realizeze acest scop, fatal trebue să lovească în clasa proprietarilor şi arendaşilor, să taie deci mijloacele de înavuţire ilicite ale clasei, care deţine puterea politică în ţara noastră.—Legea

deci a găsit în cale-i niște vrăşmaşi neînduplecaţi, decişi să înfrunte cu orice preţ legea.

Neisbutind să împedice votarea legei,—toate stăruinţele marilor proprietari sau arendaşi au fost concentrate spre a-i împedeca aplicarea. Greu a fost de a dejuca planurile lor şi a descoperi toate mijloacele prin care ei căutau a eluda legea sau chiar a o întoarce în defavorul ţăranilor prin interpretări greşite sau aplicaţiuni desavantajoase sătenilor.

c) Faptul de a nu exista în lege obligaţiunea pentru proprietate de a da sătenilor pămînt de cultură şi de islaz, constitue încă o greutate specială în aplicarea legei învoelilor agricole. Graţie acestei neobligativităţi proprietarii sau arendaşii au la îndămînă o armă, cu două tăişuri este foarte adevărat, dar în fine o armă de rezistenţă ce o opun la aplicarea legii.

d) Aplicarea legei învoelelor agricole a necesitat crearea unui organ nou, inspectorul agricol. Or, cum exerciţiul face organul, trebue să treacă cîtva timp până ce inspectorii agricoli vor ajunge să fie perfect competinţi în aplicarea legei. Până acum aplicarea legei a cam suferit din lipsă de personal exercitat.

Nu mai vorbim despre cauzele pur *politice* care se pun în calea aplicării legii.

* * *

Aceste cauze de diferite naturi întrunite toate la un loc, ne pot uşor explica de ce legea învoelilor agricole, n-a căpatat până acuma o complectă aplicare.

Dar *cauza principală, după noi, este scurtul timp de cînd sa se aplică.*

In adevăr legea s-a votat în Decembrie 1907. De abia în Martie 1908 s-au făcut numirile de inspectori agricoli. Comisiunile regionale au început să lucreze în aceiaşi lună.

Preţurile au fost stabilite provizoriu şi publicate în Monitorul Oficial din Aprilie, Maiu şi Iunie. Deci învoelile în toamna anului 1907 şi în primăvara anului 1908 s-au încheiat sub regimul vechii legi. La răfueli este adevărat că trebuia să se ţină samă de noile preţuri; se înţelege uşor însă că în practică, în acel an agricol, legea nu şi-a avut de cît o aplicare foarte restrînsă.

De abia în toamna anului 1908 putem zice ca legea a început să poată fi aplicată; preţurile fiind publicate în Monitoarele Oficiale din lunile Octombrie, Noembrie şi Decembrie 1908 au putut să fie luate în samă în învoelile ce se încheiau pentru campania anului viitor.

Intr-un cuvînt legea nu şi-a căpătat aplicarea decît în campania agricolă 1908—1909, adică *legea nu s-a aplicat în mod efectiv decît într-un singur an.*

* * *

Vom analiza deci în studiul nostru modul de aplicare al legii învoelilor agricole în acest ultim an.

Pentru aceasta e nevoe să vorbim în primul rînd de inspectorul agricol, organul special creat pentru aplicarea legei.

Inspectorul Agricol. Organul însărcinat cu aplicarea legii învoelilor agricole este inspectorul agricol, după cum se ştie unul pe judeţ. El deţine rolul principal în aplicarea legii.

Experienţa trecutului impunea în mod absolut crearea unui organ special pentru aplicarea legii.

Una din cauzele principale ale neaplicării vechilor legi a învoelilor agricole, a fost că aplicarea lor era pusă sub supravegherea prefectului, administratorului de plasă şi a primarilor.

Or ştiut este că în ţara noastră, unde prefectul este un om politic şi unde sub regimul censitar electoral, proprietarii şi arendaşii deţin rolul de frunte în mecanismul constituţional, era cu neputinţă administraţiunii, prefectului şi subalternilor săi, să cheme pe proprietari şi arendaşi la respectarea legii învoelilor agricole.

In primul rînd deci legiuitorul din 1907 spre a asigura aplicarea legei învoelelor agricole a creiat un funcţionar special, şi l-a asigurat independenţa necesară spre a putea rezista influenţelor politice. In adevăr inspectorul agricol este numit de un Consiliu Superior, independent el însuşi, căci e la adăpostul fluctuaţiunilor politice, membrii ce-l compun fiind numiţi pe 15 ani, şi nu poate fi înlocuit decît cu avizul conform al acestui consiliu.

Creiarea unui organ special se mai impunea şi din consideraţiunea de specializare a organelor administrative, adică din consideraţiunea că administraţia propriu zisă fiind destul de încărcată, ar fi neglijat aplicarea legei învoelelor agricole, căci „qui trop embrasse, mal étreint" după cum zice un proverb francez.

*

Inspectorul agricol este o creaţiune utilă din mai multe puncte de vedere.

1). *El are rolul de a fi mijlocitor şi împăciuitor între cele două clase agricole,* proprietari şi arendaşi de o parte, ţărani de altă parte.

Conflictele între capital şi muncă sînt inevitabile, putem zice, fatale.

Problema agrară la noi, se reduce în fond tot la un conflict între capital,—representat prin clasa arendaşilor şi proprietarilor, şi muncă,—representată prin clasa ţărănească.

Problema agrară, se prezintă în ţara noastră, ca o problemă de repartiţiune în primul rînd.

Or este cunoscut că conflictele dintre capital şi muncă dacă sînt lăsate în voia lor au tendinţa să ia o formă acută.

Dacă lăsăm părţile interesate să discute direct, fără nici un mijlocitor, riscăm ca discuţiunele să nu ajungă la nici un rezultat;—căci cînd părţile interesate sînt faţă ne faţă, nu voesc să cedeze mai niciodată, ca să nu se dea învinse, probă grevele

îndelungate,—n-au calmul necesar pentru a ajunge la o înţelegere,—mai mult de cît atîta, o reclamaţiune, din personală ce era, devine colectivă, din spirit de clasă.

De aceia e necesar ca o *persoană dezinteresată* să se interpue ca tampon în caz de conflict între aceşti doi factori de producţiune, să intervie imediat, să calmeze spiritele, să discute separat cu fiecare din parte şi apoi să presinte revendicările drepte sub o formă acceptabilă şi într-un spirit conciliant.

La noi în Romînia, unde în fiecare moment riscăm să avem conflicte între proprietari şi arendaşi deoparte şi săteni de altă parte, care să degenereze în revoluţiuni agrare, cum s-a întîmplat în 1907,—inspectorul agricol este acela care are rolul să intervie în aceste conflicte şi prin tactul său să le aplaneze.

A împiedeca ca conflictele agrare să devie violente,—a preveni grevele agricole, mult mai păgubitoare decît cele industriale,—a distruge focarele de nemulţumiri,—a spulbera rătăcirele sătenilor,—*a preveni într-un cuvînt mişcările agrare*, stabilind armonia între clasele agricole, este rolul de căpetenie a inspectorului agricol.

Numai aceasta să fie misiunea inspectorului agricol şi funcţiunea lui tot s-ar impune.

Vom cita cîteva cazuri spre a arăta rolul ce poate avea inspectorul agricol şi a ilustra cele susţinute mai sus.

In comuna *B.*, judeţul Vîlcea, isbucneşte în primăvara trecută, un conflict între proprietar şi săteni în privinţa izlazului.

Sătenii cereau cu islaz şi o bucată din locurile rezervate de proprietar pentru fîneţe; presentînd însă revendicările lor într-o formă brutală, proprietarul le-a refuzat cererea.

De aci agitaţii.—Sătenii ameninţau să intre cu forţa în locurile de fîneţe.

Inspectorul intervine. Prezintă revendicările într-o formă conciliantă, merge la faţa locului întovărăşit de proprietar şi după lungi discuţiuni, reuşeşte să determine pe proprietar să cedeze sătenilor pentru izlaz şi o bucată din fîneţe.

In fapt proprietarul, nu voia să cedeze direct sătenilor, ca să nu-şi piardă prestigiul şi autoritatea faţă de ei.

După ce a convenit, în urma intervenţiunei inspectorului să le dee satisfacţie, a spus sătenilor „Să nu vă închipuiţi că de hatîrul vostru dau din fineaţă ci pentru hatîrul domnului inspector", probă că fără intervenţiunea inspectorului proprietarul n-ar fi cedat cu nici-un preţ.

Alt caz—In comuna *C*, din judeţul Dolj, un arendaş a dat afară din moşie 20 de învoiţi, pretextînd că voeşte să cultive pe sama moşiei o mai mare întindere de pămînt.

Sătenii daţi afară erau agitaţi, cu drept cuvînt, şi ar fi intrat cu forţa în moşie, dacă nu intervenea la timp inspectorul agricol, care a reuşit să convingă pe arendaş, că nu e nici uman şi nici în interesul său dea afară din moşie, fără nici un motiv pe săteni şi că e posibilă o soluţiune prin care nici dînsul să nu păgubească dar nici sătenii să rămîe fără pămînt.

Alt caz.—In comuna *C*, judeţul Buzău, un arendaş este reclamat de săteni că i-a înşelat la măsurătoare. Judecata găseşte că reclamaţiunea lor e dreaptă şi condamnă pe arendaş la amendă.

Arendaşul, ca răsbunare, în primă-vară, nu voeşte cu nici un preţ să învoiască pe sătenii ce reclamaseră, sub motiv că sînt instigatori!!

Sătenii protestează contra acestui fapt şi resping cu indignare caracterizarea de instigatori, căci în fapt ei nu reclamaseră decît dreptul lor; ba mai mult decît atît, în timpul răscoalei din 1907 apăraseră pe acest arendaş contra sătenilor din alte localităţi, ce veneau să-l devasteze.

Intervine inspectorul, convoacă pe săteni şi arendaş la primărie şi după multe inzistenţe, arătînd la ce se poate aştepta din partea sătenilor nemulţumiţi, reuşeşte să decidă pe arendaş să-i învoiască şi pe acei săteni pretinşi instigatori.

In comuna B., din judeţul X., există un arendaş al statului, străin, care exploata în mod neuman pe săteni. Era un intens focar de agitaţie în comună. In timpul revoluţiunei din 1907, mişcarea fusese violentă în acea localitate şi se propagase în tot judeţul.

Inspectorul agricol intervine prin Consiliul Superior la Ministerul de Domenii şi reuşeşte să rezilieze contractul de arendă şi ca atare să distrugă acel focar de agitaţie permanentă, care fiind dat contagiunea spiritului revoluţionar, putea să se întindă şi mai departe.

Alt caz. In comuna M., judeţul Buzeu, sătenii nu voesc să iasă la secere, sub motiv că pogoanele de secere, la care îi obliga arendaşul, constituiau un rusfet interzis de lege.

Inspectorul intervine, linişteşte pe săteni, îi îndeamnă să secere, dar pe de altă parte dă în judecată pe arendaş, spre a se vedea obligat a plăti pogoanele de secere.

Astfel s-a evitat o grevă agricolă. Arendaşul a fost mulţumit căci nu i-au rămas pogoanele nesecerate, ţăranii au fost şi ei mulţumiţi, căci li s-a plătit munca lor.

Alt caz. In satul C., judeţul Dolj, se întîmplă mare agitaţie, pentrucă proprietarul nu oferă islaz comunal.

Consiliul comunal trimete o adresă proprietarului, prin care îi face cunoscut că dacă nu va oferi islaz, va hotărî el împreună cu sătenii porţiunea din moşie ce o vor lua pentru islaz. Inspectorul intervine, şi cu vorbă bună, risipeşte rătăcirea sătenilor le explică legea, arată că expropierea silită nu e prevăzut în lege, şi că deci calea apucată de ei e greşită. Promite că va interveni dînsul pe lîngă proprietar pentru a face ofertă de islaz, şi în acest fel spiritele se liniştesc.

Şi astfel de cazuri, în care intervenţiunea inspectorului a fost bine venită şi folositoare, pentru amîndouă părţile şi în special pentru liniştea ţărei, să pot număra cu sutele.

2. Creaţiunea inspectorului agricol mai este utilă şi din alt punct de vedere.

Inspectorul agricol reabilitează Statul în fața țărănimei.

Ţărănimea noastră are o concepţiune nenorocită despre Stat. Statul pentru ţărani sînt funcţionarii. El nu cunoaşte pe stat de cît prin funcţionari.

Ori funcţionarul, după concepţiunea săteanului—şi în realitate de multe ori, această concepţiune este exactă,—funcţionarul este un om pus să-l năpăstuiască. Jandarmul e pus să-l bată şi să-l amendeze, perceptorul să-i vîndă averea, picherul să-l scoată la şosea, primarul să-l scoată la muncă cu forţa, şi pe lîngă aceasta toţi sînt puşi să protege pe boeri şi să i ceară plăţi pentru serviciile ce eventual i-ar face.

Şi cum statul pentru ţărănime se compune din funcţionari, urmează că statul este o creaţiune nenorocită.

In mintea săteanului s-a produs o întreagă revoluţiune la apariţiunea inspectorului agricol, care nu-i cere nimic pentru serviciile ce-i face,—nici măcar „ocazie", adică transport,—şi care-l protege contra boerilor.

Apariţiunea inspectorului a avut urmarea de a schimba concepţiunea ce o avea de funcţionar şi ca atare de stat.

Şi aceasta e de mare însemnătate.

Ţăranul trebue să aibă încredere în Stat, pentrucă la vreme de restrişte să-i ofere concursul fără şovăire şi să nu se dea în lături dela nici un sacrificiu ce i-ar cere Statul.

3. Inspectorul agricol, mai e *chemat să schimbe mentalitatea sătenilor.*

Sătenii sînt obişnuiţi sau să sufere fără a protesta abuzurile, pentrucă cred că nimeni nu le ascultă păsurile lor, sau să-şi formuleze revendicările în mod brutal, căci în mentalitatea lor, numai astfel pot căpăta dreptate.

Rolul inspectorului este de a-i obişnui să reclame, ori de cîte ori sînt atinşi în vre-un drept al lor şi să-şi formuleze totdeauna pe cale legală revendicările lor.

Inspectorul Agricol are misiunea de a infiltra în săteni convingerea, pe de o parte, că drepturile lor nu vor fi călcate de nimeni, însă pe de altă parte, că nu se va da curs revendicărilor lor, cînd ele sînt nedrepte.

Existenţa Inspecrorului agricol, mai are ca resultat faptul că ţăranul, vede că şi el are „un om al lui", care-i ascultă plîngerile şi care-l protege la vreme de nevoe.

Această idee că e protejat şi el, îl va opri pe ţăran de la multe rătăciri.

In mare parte, mişcarea din 1907, se datoreşte şi faptului că intrase în mintea săteanului ideia, că pentru el nu-i dreptate în ţara aceasta.

E deci de o mare importanţă a sădi în mintea săteanului ideia contrară.

4. Inspectorul agricol mai e util, prin aceia că e *chemat să adune materialul necesar în chestiunea agrară.*

Rapoartele inspectorilor agricoli, anchetele lor, statisticele alcătuite de ei, reclamaţiunele primite la inspectorate, vor constitui desigur un material foarte bogat, în care se va oglindi adevărata situaţiune agrară din ţară şi care în viitor va uşura cu mult sarcina legiuitorilor.

*

Cu toată utilitatea covîrşitoare a funcţiunii inspectorilor agricoli, s-au îndreptat în contra acestei funcţiuni multe critici, lipsite de temei,—după cum vom vedea; ba unii au mers până acolo, încît i-au negat chiar utilitatea.

Vom începe cu aceşti din urmă.

1. S-a contestat utilitatea inspectorului agricol sub motiv că, de oarece judecătorii sînt aceia care judecă abaterile dela legea învoelilor agricole şi de oarece chiar sătenii pot să-şi adreseze, conf. art. 52 din lege, plîngerile direct justiţiei, funcţiunea inspectorului este inutilă.

Cei care atacă instituţiunea inspectorului agricol pe baza acestei argumentaţiuni, uită toate celelalte chemări ale inspectorului agricol, pe care noi le-am analizat mai sus şi a căror importanţă am căutat s-o scoatem în relief.

Dar chiar argumentul invocat n-are valoare şi iată de ce:

De cele mai multe ori sătenii nu cunosc îndestul legea, sau chiar dacă o cunosc n-au curajul să se adreseze justiţiei, şi chiar dacă cîteodată au avut curaj, nu ştiu să-şi susţie drepturile lor.

E nevoe deci, de un funcţionar special, de un procuror agricol, care să cerceteze cu deamănuntul aplicarea legei, să descopere abaterile dela ea, să sesizeze justiţia şi la nevoe să ia parte în instanţă, ca să dea judecătorilor explicaţiunile necesare.

Aceasta este cu atît de adevărat, încît sînt prea puţine cazurile în care sătenii, ei singuri şi în mod direct, să fi cerut judecătorilor anularea contractelor de învoeli neconforme cu legea.

Toate acţiunile la judecătorii, sînt intentate de către inspectorii agricoli.

A suprima deci funcţiunea de inspector agricol este tot una a suprima întreaga lege.

2. S'a mai zis că funcţiunea de inspector agricol, este o sinecură, fiindcă activitatea lui se desfăşoară numai în timpul verii, adică în lunile Iunie, Iulie şi August. Restul anului el trăesce într-un dolce far niente.

Afirmaţiunea aceasta este inexactă.

Nu este exact că inspectorii agricoli, nu sînt ocupaţi decît în lunile de vară Iunie, Iulie şi August.

Activitatea lor se întinde peste tot restul anului şi vom arăta cum:

Incepînd cu 1 Ianuarie, se primesc la inspectorat reclamaţiuni contra răfuelilor nedrepte pe anul trecut, care trebuesc

cercetate de inspector, deferind apoi cazurile judecătorilor de ocoale.

In lunile Ianuarie şi Februarie, sosesc contractele agricole pentru noul an, pe care inspectorul agricol trebue să le cerceteze cu deamănuntul, cerînd judecătorilor de ocoale, anularea celor ilegal încheiate, şi notînd clauzele din contract, care de şi legale în formă, i se par suspecte în fond, spre a urmări de aproape executarea lor în epoca respectivă. Pe de altă parte în timpul ernii inspectorul agricol, are posibilitatea şi timpul necesar, a întruni pe săteni, şi a le face conferinţe, în care să le explice legea şi să adune părerile lor asupra legii.

Odată cu topirea zăpezii, activitatea inspectorului se manifestă mai mult pe cîmp. Conform ordinilor consiliului superior, el este obligat să iasă în judeţ cel puţin zece zile în fiecare lună, spre a afla condiţiunile în care se aplică legea la faţa locului, spre a cerceta dacă contractele scrise se aplică întocmai.

In afară de cele zece zile, el trebue să iasă în judeţ, spre a cerceta plîngerile scrise, primite la reşedinţă, sau a efectua anchetele ordonate de consiliul superior sau minister, spre a aplana conflictele ce se ivesc aproape în tot momentul cu începerea primăverii.

In fiecare lună, sau chiar de două ori pe lună, e obligat să înainteze un raport de activitate la consiliul superior.

Constituirea de islazuri comunale îi absorb iarăşi o parte din activitate, în tot timpul anului.

Interveniri peste interveniri pe la diferiţi proprietari de a face oferte, transportări la faţa locului cu comisiunea, rezolvarea conflictelor cu ocaziunea luării în primire, organizarea exploatărei izlazurilor comunale, toate acestea cer o deosebită atenţiune şi activitate din partea inspectorului agricol.

In epoca seceratului, activitatea inspectorului devine şi mai întinsă,—spre a preveni grevele agricole,—spre a cerceta dacă se percep sau nu ruşteturi. După încetarea seceratului rezolvirea conflictelor, totdeauna foarte numeroase, provenite din dijmuit intră iarăşi în atribuţiunele inspectorului.

Treeratul, păşunatul pe mirişte, înşelări cu ocaziunea măsurătorilor, cercetarea registrelor proprietarilor şi arendaşilor, cercetarea libretelor individuale, constatarea dacă se eliberează chitanţe de munci, controlarea registrelor de la primării, sînt atitea forme ale activităţii inspectorului.

In toamnă dijmuitul porumbului, care se prelungesc pînă la 30 Octombrie, învoelile noi pentru cultura griului, dau iarăşi ocasiuni de conflicte şi deci intervenirea inspectorului agricol este necesară.

De la 10 Noembrie la 15 Decembrie are sesiunea ordinară a comisiunei regionale. In fine răfuiala definitivă care care se poate prelungi până în Decembrie, dă naştere la multe discuţiuni şi cere supravegherea inspectorului.

Plîngerile de răfueli nedrepte la inspector se adresează şi

el trebue să sesizeze justiţia şi la nevoe să susţie în instanţă interesele sătenilor. In tot timpul ernii în fine inspectorul trebue să cerceteze învoelile verbale făcute de cu toamnă şi puse în executare spre a cere judecătorului conform art. 52 din lege, transformarea lor în învoeli scrise.

Tot în timpul ernii el adresează rapoarte generale de activitate, observaţiuni asupra aplicării legei, statistici generale;—ia parte la consfătuirile ce au loc la Consiliul Superior al Agriculturei din Bucureşti.

După cum vedem din scurta enumerare a diferitelor atribuţiuni ale inspectorului, funcţiunea aceasta nu e o sinecură, căci *activitatea inspectorului trebuie să se desfăşoare în tot timpul anului*.

Sînt în adevăr epoce de activitate mai restrînsă, cum sînt lunile de iarnă, Decembrie, Ianuarie, Februarie, dar în ori funcţiune activitatea se slăbeşte, în citeva luni ale anului, sînt unele funcţiuni în cari ea încetează chiar cu desăvîrşire aşa întreg corpul profesoral, are în timpul anului 3 luni de repaos complect.

Trebue oare să contestăm pentru aceasta utilitatea acestui corp? Să tratăm funcţiunile lor ca nişte sinecure?

Dar profesori universitari, cari n-au de cît 3 ore pe săptămînă şi vacanţii şi mai lungi?

Ca concluziune trebue să spunem, că ori-ce activitate omenească, nu trebue atît judecată după timpul în care ea se desfăşoară, ci *mai mult după rezultatul acestei activităţi*.

După acest principiu trebue judecată şi activitatea inspectorilor agricoli.

3). S-a mai criticat funcţiunea de inspector agricol, fiindcă ar absoarbe din buget lefuri prea mari.

Din capul locului ţinem să arătăm, că cei care vorbesc de lefurile inspectorilor agricoli nici nu le cunosc, se înşală totdeauna.

Aşa bunăoară un profesor universitar, într-o convorbire avută cu un redactor al ziarului „Minerva", se plîngea că profesorii universitari sînt foarte prost plătiţi, pe cînd alţi funcţionari, cum de ex. zicea profesorul „Inspectorii agricoli *au o mie lei pe lună plus diurnele*„. Redactorul «Minervei» nu l-a contrazis, pentrucă aceasta este credinţa generală.

Afirmaţiunea profesorului Universitar este inexată, In adevăr salarul *unui inspector agricol este numai de 611 lei*, iar *diurna* se ridică la infima cifră fixă de *150 lei* pe lună, oricîte deplasări ar face în judeţ.

Deci pe baza acestor cifre urmează să discutăm. Să vedem dacă ele sînt exagerate faţă de cheltuelile ce le are de suportat un inspector agricol.

Inspectorul agricol, este un funcţionar înalt, care i se impune ca atare o mulţime de obligaţiuni în societate, şi care trebue mai presus de toate, să fie absolut independent.

E știut însă, că prima condiție ca un un funcționar să fie independent este să fie bine retribuit.

De aceia de sigur legiuitorul a fixat leafa lui la o sumă, care la prima vedere pare respectabilă, dar care in fapt se reduce cu mult, din cauza cheltuelilor ce are de suportat inspectorul cu ocaziunea inspecțiunilor în județ.

Consiliul superior îl obligă să iasă 10 zile in județ. Socotind că in 2 zile poate efectua inspecțiunile cu trenul—sînt județe unde toate inspecțiunele trebue făcute cu trăsura,—rămîn 8 zile cu trăsura. O trăsură socotind-o 30 lei pe zi, reese că un inspector—care nu se cade să împrumute trăsura de la proprietarul pe care are să-l controleze, cheltuește 240 lei cu inspecțiile, plus cheltuelile de transport ocazionate de anchetele care i se ordonă de către consiliul superior sau ministru a le efectua, și pentru care nu i se acordă nici o cheltuială de deplasare.

In termen mediu un inspector chetuește 300 lei cu deplasările. Cum diurna nu este de cit de 150 lei, urmează că el va trebui să ia din leafă 150 lei,—ceiace reduce retribuțiunea sa la 500 lei cifră rotundă.—Această cifră nu formează de sigur o leafă exagerată pentru un funcționar superior, care trebue să fie independent și să nu recurgă la ajutorul unuia sau altuia.

4). Rămîne să discutăm o altă invinuire care s-a adus acestei funcțiuni.

S-a mai zis,—țăranii au nevoe de predicatori iar nu de inspectori agricoli,—adică de persoane care să invețe pe săteni modurile cele mai raționale de exploatarea pămîntului, iar nu de persoane care să intervie între proprietar și arendași de o parte și țărani de altă parte, spre a reglementa raporturile dintre aceste două clase agricole.

Cu alte cuvinte se susține în această părere, că problema agrară în Romînia este o problemă de producțiune, iar nu de repartițiune.

Nu noi vom fi aceia, care vom susține că agricultura la țărani a ajuns la complectă desvoltare. Dar nu putem însă pe de altă parte susține, că raporturile dintre proprietari sau arendași și săteni sînt excelente.

Ultima mișcare agrară ne-ar da o desminţire energică.

Părerea noastră este că țărănimea are nevoe atît de predicatori agricoli, cît și de inspectori agricoli, fiecare după cum o bună specializare o cere, exercitîndu-și atribuțiunile în cimp diferit.

Niciodată inspectorul agricol, care are ca circomscripțiune un județ întreg, nu va putea contribui la înbunătățirea sistemelor de exploatare a solului,—căci nu conferințe și predici trebuesc săteanului nostru, ci exemplu, îndemn, control zilnic și mai ales *învățarea practicei agricole de mic copil.*

Perfecționarea agriculturei la țăran va fi opera școalelor practice și a invățătorilor, care pot să unească expunerile teoretice cu experiențele practice și să sădească în țăran, de mic copil, principiile moderne ale exploatării solului.

De aci reese și părerea noastră că inspectorii agricoli, nu e nevoe să fie recrutați printre agronomi. Nu numai că agronomi nu se găsesc în număr suficient în țara noastră—probă mărturia ce ne-a făcut-o dl. Director al Băncilor Populare, că nu a putut complecta numărul de agronomi necesari obștilor sătești, dar chiar dacă s-ar numi, și n-ar fi în largul lor, fiindcă n-ar avea putința să pue în practică cunoștințelor lor,—ar demisiona, după cum au demisionat cîțiva foști inspectori agronomi.

Mai mult de cit atît, inspectorul agricol este chemat să supravegheze aplicarea nouei legi, să intenteze acțiuni înaintea judecătorilor, să le susție la nevoe chiar. E mai probabil deci că un om de legi va fi mai competinte să îndeplinească acest oficiu de cit un agronom.

E nevoe însă bine înțeles ca inspectorul să cunoască chestiunea agrară, raporturile dintre proprietari, arendași și țărani, pe care el trebue să le reglementeze și să nu fie absolut profan în ale agriculturei.

*

Din toate cele de mai sus, rezultă că *funcțiunea inspectorului agricol e necesară.*

De activitatea și tactul inspectorilor agricoli, de spiritul lor de dreptate, depinde armonia dintre clasele agricole.

Putem zice, că în mîna inspectorului agricol stă soarta legei învoelelor agricole: este el activ și priceput, noua lege a învoelelor agricole se va aplica; contrariu legea cea nouă va rămîne literă moartă, va avea trista soartă a legilor din trecut.

(Va urma) **Dr. Constant. C. Georgescu-Severin.**

Cronica teatrală.

Insfîrșit, prima noastră scenă, decind e sub conducerea distinsului profesor universitar, d. Pompiliu Eliad, a repurtat un frumos și legitim succes cu *Revizorul*, o comedie satirică a lui Gogol. Un succes la Teatrul Național? Da, domnilor, și să ne bucurăm din toată inima. Ca și D-zeu, sîntem mai veseli de întoarcerea pe calea cea bună a unei singure oi rătăcite, decît de cele nouăzeci și nouă ce nu s-au rătăcit. (Matei. cap. 18 vers. 13) La Teatrul Național, ca dealtfel la mai toate instituțiile de artă, patronate de stat și îndrumate de slujbașii lui, în loc de oameni de meserie, succesele sînt rare și cînd se produc din întîmplare, nu pot fi îndeajuns de lăudate. Fie printr-o inspirație fericită, fie printr-o greșală bine-venită, de data asta d. Eliade a ales nu numai o piesă bună, dar, ceia ce e mai rar la d-sa, a distribuit rolurile conform cu aptitudinele artistice ale fie-cărui actor. Din expunerea subiectului piesei, se va înțălege valoarea distribuției.

Intr-un orășel oare-care din Rusia, trăesc într-o armonie desăvîrșită, armonie întemeiată pe înrudire de viață și de inteligență, pe mici afaceri, mici nereguli, și mici mituiri, funcționarii superiori ai biurocratismului local: Judecătorul, care învîrtește politica mondială și care habar n-are de ce stă scris în dosarele lui, pentru cuvîntul foarte simplu că împarte dreptatea după ochii justițiabililor și după valoarea plocoanelor; directorul poștei care-și trece urîtul desfăcînd plicurile cu îndemănare și citind cuprinsul tuturor scrisorilor; directorul spitalului care roade cît poate și mai mult de cît poate, din tainul bolnavilor; alți directori și slujbași, care rod și ei cum pot și cît pot din tot ce le cade în mînă și insfîrșit primarul care în dubla lui calitate de cap al orașului și-al familiei jăcmănește în dreapta și-n stînga, pune la contribuții, în profitul gospodăriei familiare, băcăniile și dughenile negustorilor. In această dulce armonie, neturburată de decenii, vine știrea că un revizor, un fel de înalt slujbaș rusesc, mai mare decît toate autoritățile provinciale, se va abate incognito în rașul cu pricina. Pe cînd spaima și îngrijorarea cuprinde pe toți slujbașii adunați în casa primarului, doi cetățeni, un bîlbîit și un peltic, vin

să-i înștiințeze că de două săptămîni, la un otel din centrul orașului locuește un om misterios, cu privirea impunătoare, îmbrăcat după ultima modă, care suprem argument pentru toți slujbași. de două săptămîni n-a plătit nimic otelierului. Faptul e indiscutabil, clar ca lumina zilei, acesta-i revizorul.

In actul al doilea, pe cînd presupusul revizor, flămînd, căci își dase banii în cărți, și hărțuit de otelier, se întreba pe unde să scoată cămașa, iată că se deschide ușa și în cadrul ei apare primarul. Acesta, cu o mie de închinăciuni, îi spune ca în dragostea lui de părinte al urbei, se interesează de nevoile călătorilor și-ar vrea să știe dacă e mulțumit de oraș, de hrană, de otel. Celălalt tremură de spaima închisorii, se plînge, spune că la Petersburg are bani, dar că dintr-o întîmplare nenorocită, i-a perdut pe drum. Primarul înțălege: Și revizorul e ca toți slujbașii cunoscuți de el. Grațios îi cere voe să-l împrumute cu două sute de ruble, și-i dă patru. Apoi îi cere voe să-l călăuzească prin oraș, să-i arăte așezămintele de samă și prefăcîndu-se mereu că nu știe cu cine are a face, îl poftește să găzduiască în casa lui.

In actul al treilea, slujbașii și cu bănuitul revizor, se întorc în salonul primarului de la un ospăț la care revizorul s-a îmbătat tun. Urmează scene cu neputință de descris. Cuvinte glumețe și tăioase. O satiră extravagantă, veselă și crudă. In fumurile beției revizorul înșiră vrute și nevrute, de balurile, de petrecerile de la curte, de prietenii lui, guvernatori, senatori, miniștri și împărat. Revizorul bate cîmpii și slujbașii îl ascultă neclintiți, se minunează de deșteptăciunea lui, sar în picioare militărește, cu mîna la frunte, cînd se pomenește numele miniștrilor și-al împăratului, tremură ca frunza cînd împleticindu-se, revisorul le strigă că în imperiu el face și desface totul. Nevasta primarului îi face ochi dulci, fata primarului dă ochii peste cap, fiecare funcționar îi adresează o rugăminte și-i strecoară în mînă cîteva sute de ruble, negustorii din oraș vin și ei să se plîngă împotriva primarului și-i dau plocoane și bani numai să le facă dreptate. După ce revizorul se miră de bunătatea oamenilor acestora, înțelege că e luat drept un altul, și cum la început profitase de bunătatea lor, acum profită de prostia lor. Servitorul lui o duce bine, el declară dragoste nevestei primarului și-i cere fata în căsătorie. Apoi, ca să inveselească și pe alții, scrie unui prieten ziarist tot ce i se întîmplase, descrie mutrele caraghioase ale slujbașilor și temîndu-se să nu se afle insfîrșit cine e, își ia rămas bun pentru cîteva zile și pleacă pentru totdeauna.

In urma lui salonul primarului se umple de toate cucoanele orașului venite să aducă urările lor de fericire tinerei părechi și părinților pentru neașteptatul noroc ce-i lovise. D-na primăreasă face visuri de mărire, strîmbă din nas, declară că i s-a urît cu orașul acesta provincial. D primar e îngrijit de felul cum va trebui să se poarte în lume cînd va fi guvernator. In aceste fumuri de mărire, d. director al poștei aduce un plic desfăcut. E scrisoarea falșului revizor către prietinul ziarist. Vă în-

chipuiţi cum se lungesc nasurile funcţionarilor picliţi» şi cum tremură de indignare glasul d-lui Primar. Blesteme, scrîşniri de dinţi, gesturi de răzbunare. Şi cînd vaetele şi ameninţările sînt în toi, un vardist intră cu mîna la chipiu şi pronunţă:—Vă chiamă dl. revizor.

Era revizorul adevărat!

Comedia aceasta satirică a lui Gogol, deşi scrisă pentru Rusia de-acum aproape o sută de ani, îşi are valoarea ei satirică şi-acum, şi nu numai în Rusia, dar şi în multe alte ţări printre care e bine că numărăm şi dulcea noastră ţară. Cititorii noştri desigur că nu fac astăzi pentru întăia oară cunoştinţă cu specia aceasta de slujbaşi, linguşitori cu cei puternici, aroganţi cu cei mici, deprinşi să socotească slujba lor ca un fel de domeniu bun pentru toate exploatările. Probabil că şi d. Eliad îi cunoaşte foarte bine şi-i apreciază aşa cum trebue, de oare-ce a montat cu-atita dragoste satira asta revoluţionară şi prin acţiunea şi prin tendinţele ei. Nimic într-adevăr nu e mai greu decît să ataci pe scena unui teatru subvenţionat principalele temeiii ale organizaţiei de stat: magistratura şi poliţia. Gogol a îndrăznit să spue rizînd multe adevăruri crude acestor reprezentanţi ai puterei publice; e meritul d-lui Eliad că, dispreţuind orice învinuire posibilă de idei subversive, a dat toată strălucirea necesară funcţionarilor abuzivi, mituitori, inculţi şi poltroni, care în piesa lui Gogol, sînt quintezenţa funcţionarizmului de pretutindeni. Alegînd pe d. Brezeanu pentru rolul primarului, d-sa a făcut o alegere bună. D. Brezeanu a fost un primar ideal. Slugarnic şi nemilos, grav şi caraghios, îndrăzneţ şi laş, d. Brezeanu a ştiut să ne prezinte aspectele esenţiale ale funcţionarului încovoiat înaintea celor mari şi arogant cu cei slabi. D-sa a fost bine secondat de d-nii Achile, Niculescu, Belcot şi de toţi ceilalţi, până la interpretul celui din urmă sergent de stradă. In rolul greu al revizorului, d. Liciu a dovedit inteligenţa şi marea putere de compunere, pe care e stăpîn. D. Liciu nu e cela ce se numeşte în teatru un temperament. D-sa nu se lasă furat de emoţiunea artistică, ci dimpotrivă calculează, prevede, îşi conduce nervii numai prin raţionament. Capabil să conceapă un rol în integritatea lui, ne dă personagii, care nu se desmint un singur moment în toată desfăşurarea unei piese. Nimic nu e lăsat la voia întîmplării sau a inspiraţiei. Totul e studiat şi subordonat caracterului aşa cum a fost conceput. D. Emil Fagure dela *Adevărul* i-a imputat că a făcut din rolul revizorului mai mult un prost, decît un pişicher care exploatează o situaţie. Credem că d. Fagure s-a înşelat de data asta. Din nimic nu reesă că Gogol a vrut să facă din tipul revizorului un fel de aventurier sau de om inteligent care profită de prostia omenească. Din potrivă, cel care-şi dă sama de situaţia reală e servitorul revizorului, iar nu acesta. Dacă s-ar putea aduce vre-o învinuire d-lui Liciu e numai în ce priveşte excesul de studiu, de compunere. Vrînd să nuanţeze prea mult, de multe ori încarcă rolul cu amănunte cel puţin inutile pentru înţelegerea deplină a caracterului. Cum

alţii păcătuesc prin lipsă, d-sa păcătueşte prin belşug. In rolul epizodic al servitorului, d. Duţulescu ne-a dat mai mult decît făgădueli. Fără să şarjeze rolul, a izbutit să facă din servitor o figură interesantă, tot aşa de interesantă ca şi interpretarea justă şi fericită din *Portofoliul*.

Portofoliul, un act sobru, crud, ironic şi nesfîrşit de trist, al marelui scriitor revoluţionar Octave Mirbeau. Povestea e simplă ca toate tragediile vieţii. Tîrziu după miezul nopţei, în cabinetul unui comisar care-şi înşală legitima cu-o femee uşoară, se prezintă un vagabond. Acesta găsise un portofoliu cu zece mii de franci într-însul şi neştiind ce să facă cu el, îl întinde comisarului. Comisarul rămîne uluit de gestul „*secspirian*" al necunoscutului în zdrenţe. Il proclamă erou, îl asigură că va fi răsplătit cu cel puţin cinci lei... dacă se va găsi stăpînul portofoliului şi-l întreabă de domiciliu. Dar locuinţa lui Jean Guenille n-are număr. El doarme nopţile pe-o bancă, sub ramurile unui copac. Comisarul se-nfurie. Fără domiciliu? Dacă nu este vre-un articol în lege pentru cei ce găsesc portofolii, sînt destule pentru vagabonzi! Jean Guenille va dormi noaptea la închisoare. Femeea de stradă se revoltă. Va dormi şi ea la închisoare. Pe cînd singur în cabinetul lui, comisarul numără încă odată hîrtiile de bancă....

Povestea aceasta aşa de tristă, aşa de adevărată, zugrăvită în culori întunecate ca un tablou de Velasquez, a fost minunat interpretată pe scena Teatrului Naţional. Din rolul comisarului d. Livescu a făcut o brută poliţienească, cu pretenţii de senzibilitate modernă, aşa cum se întîlnesc în streinătate mai des de cît la noi, unde brutalitatea nu îmbracă nici odată haina de gală a senzibilităţei. In rolul vagabondului, d. Soreanu a fost infinit de bun şi de dureros. Mişcările stînjenite, privirea aceia rătăcită şi dulce de cîne al nimănui, au dezvăluit încă odată marile calităţi de temperament ale d-lui Soreanu. Ca şi d-sa, d-na Ionaşcu a fost în rolul femeei de stradă, admirabilă în toată puterea cuvîntului, fără nici un fel de restricţie sau de exagerare. Şi văzînd interpretarea desăvîrşită a acestei comedii într-un act, n-am putut decît să regretăm şi mai mult felul de a înţelege teatrul al actualii direcţii, care înlătură sistematic toate talentele de valoare şi care lasă răspunderea rolurilor de forţă pe umerii debili ai actorilor fără talent şi fără experienţă. Dacă n-am şti că e vorba numai de lipsa de pregătire necesară pentru teatru, am fi în drept să credem că actuala direcţie face tot ce-i stă în putinţă ca să periclitéze soarta primei noastre scene. Nu se poate explica altfel masacrarea nepermisă a marei drame a lui Henri Becque, *Corbii*. Una din cele mai puternice drame moderne, în traducerea impeccabilă a d-lui Sadoveanu, a fost maltratată, căsăpită, cum nici pe ultima scenă din provincie n-ar fi putut să fie batjocorită mai rău. Toate sforţările d-lor Sturza şi Livescu şi-ale d-nei Sturza, n-au putut să salveze interpretarea cea mai detestabilă din cîte se poate vedea. Montarea neîngrijită, rolurile neînvăţate sau învăţate papagaliceşte, ansamblul deplorabil. Din

caracterele viguroase, sălbatece, ale tragedianului francez, i-au făcut caricaturi de oameni. Din acţiunea crudă, nemiloasă, omenească, în cel mai deplin şi mai profund înţeles al cuvîntului, s-a făcut o parodie, o scenă de roman-foileton, un fapt divers bun pentru pagina a treia a unui ziar de informaţii şi de tiraj. Nu ne mai mirăm că o bună parte din spectatori şi din critici au crezut că piesa e slabă! Corbii o piesă slabă! Intr-însa Henri Becque a sintetizat toată cruzimea, răutatea, turpitudinea şi lăcomia omenească. Fireşte, acţiunea e simplă, aproape banală. După moartea unui mare vînturător de afaceri, care lasă averea încurcată în diferite întreprinderi, asupra nevestei şi copiilor se năpustesc toate hienele, toţi corbii cu înfăţişare de om, care vor să-şi ia partea lor din prada moştenirei. Nu e luptă, nu sînt barbaţi care să se poată apăra, sînt numai femei, şi cu atît desfăşurarea acţiunei e mai groaznică şi mai hidoasă. Corbii nu luptă. Ei se lasă numai unde e moarte şi unde miroase a cadavre. Şi din corbii aceştia, care trebuiau să întindă umbrele lor negre peste sufletele spectatorilor, d. Eliad a izbutit să facă nişte corbi împăiaţi. Ne-avînd un ansamblu bun de dramă, e vina d-sale că a impus artiştilor roluri peste puterile lor de mari. Ori cît de bine a putut să fie d. Sturza, şi-a fost în adevăr bine şi singurul care a înţăles întinderea şi semnificaţia rolului, ce putea să facă d-sa singur între d-nul Mihailescu, actor inteligent şi simpatic, dar care a răsfrînt asupra rolului firea d-sale simpatică, şi între extraordinara d-nă Mărculescu. Dacă Henri Becque n-ar fi murit, cu siguranţă că văzînd pe d-na Mărculescu ar fi murit într-un acces de furie. Ori cît ne trudim mintea, nu înţălegem cum a putut să se dea un asemenea rol, temperamentului celui mai anti-teatral din cîte pot să existe. Dar se vede că e un sistem al atacului direcţii. Soreanu nu joacă, Livescu, Toneanu, d-rele Ciucurescu şi Ionaşcu nu joacă decît din an în Paşti, în schimb d-na Mărculescu, d-nii Mărculescu şi Gogu Mihăiescu, însufleţesc cu temperamentele d-lor polare mai toate piesele din repertoriul Teatrului Naţional. Cine n-a văzut pe d-na Mărculescu cu mînele în şolduri în *Brînduşa*, pe d. Gogu Mihăiescu sughiţînd în aceiaşi *Brînduşa*, chiuind ca o sirenă de vapor în *Pămîntul*, spunînd Măriuţei d-lui Polizu-Micşuneşti, cu un sisîit adorabil: Mariuuutso... Mariutso...; şi cine n-a văzut pe d. Mărculescu făcînd pe amorezul în *Diavolul* şi pe învăţătorul socialist în *Pămîntul*, n-a văzut nimic pe lumea asta. Tot astfel rolul d-nei Romanescu, deşi conştiincios interpretat, nu convenea firei d-sale. D-na Romanescu numai aer de corb n-a putut să aibă vre-odată... dinpotrivă. Dar cu d-sa chestia e şi mai gravă încă. D-na Romanescu are o glorioasă carieră artistică. Din dragostea pentru teatru, d-sa n-a părăsit încă scena. Asta nu însemnează însă că trebue să se abuzeze de forţele d-sale. In două Duminici în şir, d-na Romanescu a jucat şi în matineu şi seara. După ce jucase ziua în *Banii*, am văzut-o seara, în *Corbii*, literalmente istovită. Ori cît de puternic ar fi un director de teatru în ţara asta, credem că măcar faţă

de trecutul unor artişti se impune oarecare condescendenţă şi oarecare respect pentru forţele lor. Acelaş respect ar trebui să existe şi faţă de forţele prea tinere... prea neexperimentate. Am văzut cum la Naţional s-a abuzat de tinereţa d-rei Tine Barbu, impunîndu-i-se roluri care i-au zdruncinat nervii fără folos nici pentru cariera d-sale, nici pentru public. Ceia ce s-a făcut cu d-ra Barbu, s-a repetat in *Corbii*, cu d-ra Macri. D-ra Macri e o debutantă. Mi-aduc aminte că pe d-ra Macri am auzit-o intr-o vară, la Mehadia, spunînd versuri. De pe-atunci spunea versurile corect şi drăgălaş. Intr-o staţiune balneară, în după-amiezele lungi de siestă, era o plăcere s-o asculţi. După doi sau trei ani, cînd am revăzut-o, de data asta pe scena Teatrului Naţional, am avut o surpriză plăcută, neaşteptată, de întinerire. M-am uitat bine la d-sa, şi-am ascultat-o cu atenţie. D-ra Macri a rămas acelaşi. Ca şi în salonul de la Mehadia, recită, recită corect, frumos, îndulcind cuvintele, cu guriţa întinsă, mirată parcă de gravitatea rolului d-sale în Societate şi încîntată că se joacă de-a teatrul. Un critic s-a întrebat nedumerit în ce specialitate de teatru să aşeze pe d-ra Macri. Criticii, cînd nu pot să spună pe faţă ceia ce cred, sînt totdeauna nedumeriţi. Specialitatea d-rei Macri? Salonul, d-le critic, nu teatrul. Sau dacă va persevera să joace cu orice preţ la teatru, nu-i vor conveni decît rolurile de idile pastorale, manierate, false, cea de pildă în vre-un act oare-care din cele patru tablouri ale piesei d-lui Polizu-Micşuneşti. Piesa d-lui Polizu-Micşuneşti! Vai, va trebui să vorbesc şi de *Pămîntul!* Nici odată n-am simţit mai bine ca acum situaţia penibilă a unui cronicar dramatic. Nici-odată n-am regretat mai mult că nu sînt în stare să învăluesc adevărul într-un stil elegant, fluid, neprecis, care să ia cu-o mînă ceia ce dă cu cealaltă. De piesa originală a d-lui Nicolau am putut spune tot răul ce credeam despre dînsa. Cu piesa, iarăşi originală, a d-lui Herz, am putut să procedez în acelaş fel. Căci la urma urmei şi d. Nicolau şi d. Herz sînt scriitori care au defecte dar şi calităţi, şi cărora aprecieri critice cinstite le pot fi de folos în viitor. Dar cu d. Polizu-Micşuneşti, trecut de pragul bătrîneţei şi rămas un amator în ale teatrului, un amator interesant desigur, dar inoportun ca toţi amatorii, e greu şi crud să fii drept. Ce să spun prin urmare de piesa *Pămîntul*? Să-i povestesc subiectul?—ar fi un mijloc să ies din încurcătură, dacă piesa ar avea subiect. Să mă extaziez în faţa intenţiilor autorului, un fel de intenţii democratice, pseudo-socialiste, gătite într-un sos lung de solidaritate socială? Să admir frazele umflate, cu pretenţii de satiră, la adresa clasei dominante, şi dragostea intempestivă a autorului pentru ţăranii d-sale de carnaval? Să laud grija părintească a d-lui Polizu-Micşuneşti pentru înmulţirea populaţiei noastre rurale, grijă care-l îndeamnă să logodească şi să cunune cîte-o păreche de ţărani, aproape la fiecare scenă? Să apreciez limba în care vorbesc eroii d-sale, o limbă cu imagini străvechi, cu inversiuni care amintesc cadenţa literaturii paşoptiste, cu periode bombastice, retorice, care urlă

în gura sătenilor depe scenă și care n-au putut fi înghițite de public, cu tot talentul incontestabil al d-lui Ion Petrescu? Ce să spun, ce să laud, ce să admir? E crud să spui adevărul în fața unui om așa de bine crescut, ca d. Polizu-Micșunești, și pe altă parte, ni se pare că ar fi o crimă să se urmeze la infinit cu tactica de amăgire, de mistificare a publicului, căruia o critică atît de binevoitoare, încît frizează lașitatea, îi smulge banul și-i închide ochii cu cuvîntul magic: e o operă rominească. Intre cruzimea față de d-sa și intre înșelarea publicului, să ne dea voe d. Polizu-Micșunești să nu stăm o clipă la indoială. Tot ce putem face pentru lucrarea d-sale e să admirăm sincer eforturile supra omenești ale interpreților, care au incercat imposibilul, ca să dea viață celor patru acte descusute, deslînate și moarte. D-na Bîrsan a izbutit să dea o aparență de continuitate caracterului frînt și neverosimil al învățătoarei. D. Atanasescu a fost pentru cei mai mulți o revelație. In rolul, conceput copilărește, al feciorului de bani gata, a pus multă și comunicativă pasiune. D-sa are un mare cusur fizic, fruntea extrem de îngustă, cusur pe care a știut să-l mascheze în rolul acesta. Să procedeze la fel și in viitor. D-ra Macri a fost încîntătoare. D-sa e singura care a ghicit valoarea piesei. In actul al patrulea, care la repetiția generală a fost al treilea,—ceia ce a dat prilej unuia dintre marii noștri scriitori să spue că toate actele puteau foarte bine să fie puse într'o pălărie și să fie trase la sorți,—d-ra Macri a fost tot așa de idilică, de manierată și de falșă, ca-și rolul pe care-l întrupa. Cînd pe vîrful unei stînci se pregătesc pentru cea din urmă cununie din piesă, era un deliciu s-o auzi cum ținea isonul d-lui Gogu Mihăiescu:

— Marinuntzo!.. Marinuntzo!..

— Mai șpuuune... șoriiiine!...

La picioarele lor, un lac admirabil, într-un decor feeric, singurele lucruri admirabile din piesa d-lui Polizu-Micșunești, parcă înghețase sub văpaia atîtei pasiuni...

Noroc pentru publicul bucureștean că la teatrul d-lui Davila pasiunele au fost de altă natură. In atmosfera caldă, simpatică, a noului teatru, a avut loc reprezentarea piesei a patra din repertoriul anului acesta: *Refugiul*, de Dario Nicodemi. Ca valoare literară propriu zisă, *Refugiul* n-are nici una din calitățile operelor care fac epocă. E lucrarea unui scriitor tînăr, care până ce-și va afirma talentul în ceva mai durabil, e de-ocamdată stăpîn pe mijloace technice netăgăduite. Nicodemi cunoaște toate misterele teatrului, știe să uzeze cu abilitate de acțiune, de pasiuni și de dialoguri. Fără să spue nimic mare, nu cade nici odată în banal sau în exagerări copilărești. Teatrul lui Nicodemi seamănă cu teatrul celor mai mulți scriitori francezi, care în ce privește technica dramatică au ajuns la o perfecțiune cu greu de întrecut. *Refugiul* e o piesă bine injghebată și care pune pe scenă un caz interesant.

Gérard e un om bogat și artist în orele lui libere. Inșelat de nevastă și repugnîndu-i să facă scandal, sau să se răzbune cu brutalitate, se refugiase într-o vilă pe coasta mării, în care trăește alături de nevastă și de invitații ei, fără să se amestece în viața lor și-aproape fără să le vorbească. La un moment dat, printre invitați, se găsește: complicele de odinioară și logodnica lui, o fată bogată, cu oarecare cultură, și minată de ideia că toți cei ce-o cer în căsătorie, o cer numai pentru zestrea ei. Curînd fata e atrasă de misterul care planează asupra artistului refugiat, pe cînd acesta nu vede la început în inclinația fetei decît mijlocul să se răzbune împotriva complicelui de altădată. Dar atracția și dorul de răzbunare se schimbă într-o iubire perdută, pasionată. Nopțile le petrec împreună. Le petrec într-o uitare atît de deplină, încît într-o dimineață îi surprinde ziua fără ca ea să se fi coborît în odaia ei. Dragostea lor e desvăluită la lumina zilei. Complicele de odinioară, logodnicul de-acum, se oferă cu cinizm, în numele zestrei, să înăbușe scandalul, printr-o căsătorie imediată. Dar refugiatul iubește. Intr-o scenă sguduitoare îi cere să renunțe la căsătorie, îi mărturisește că iubirea aceasta-i isvorîtă din dorul de răzbunare, e acum tot rostul vieții lui, și cînd însăși fata vine să-i arunce în față tot disprețul și toată dragostea ei nebună pentru artist, el îi strigă mărturisirea pictorului: n-a fost iubirea, ci răsbunarea lui. Indoiala și desnădejdea au pătruns în sufletul fetei bogate. A fugit de cei care au vrut s-o iee pentru bani, și e amanta celuia care a luat-o ca să se răsbune. In iubirea ei sfărmată și-n sufletul ei sdrobit n-are decît un singur gînd: să dispară și cînd e gata să rupă pentru totdeauna cu biata ei poveste de dragoste efemeră, intervine nevasta artistului, nevasta care înșelase odinioară și care pe ruinele propriei ei căsnicii, împacă și leagă pe cei doi amanți.

De montarea acestei piese la Teatrul Davila, nu mai vorbim. Sînt lucruri care nu se descriu, ci trebuesc văzute. N-a fost o montare îngrijită, ci o realizare artistică a unui gust inteligent și rafinat. O interpretare, așa cum ne-a obișnuit să ne-o dea direcția d-lui Davila. Intr-un ansamblu perfect, d-ra Voiculescu, în rolul fetei bogate, a avut momente zguduitoare de pasiune. In scena finală din actul al doilea, a fost splendidă de dragoste triumfătoare. D. Bulandra, în rolul artistului refugiat, a pus toată căldura temperamentului d-sale. Dacă în scenele din actul al doilea ar fi fost mai nuanțat, fără atîta exces de gesturi, de strigăte, de înflăcărare, ar fi fost și mai bine. Paroxismul, cînd e continuu, e obositor. Nimic nu e mai primejdios pentru un artist decît monotonia unui diapozon urcat mereu la aceiași înnălțime. D. Sorin, în rolul vînătorului de zestre, elegant și cinic, a sporit cu încă o personalitate numărul artiștilor de sub conducerea d-lui Davila. Perfect dela începutul până la sfîrșitul ultimei scene, d. Sorin a fost cinic fără inzistență, elegant fără snobizm, interesat fără trivialitate. Gesturile le are simple și sobre. Silueta e atît de elegantă, încît însăși eleganța d-lui Bulandra pă-

lea pe lingă a d-sale. D. Sorin a pășit cu dreptul in cariera dramatică, și nu-i putem ura, decit să știe cum să-și păstreze și să-și crească frumosul succes pe care l-a avut. D-na Sturza, in rolul femeei care înșelase și care călca peste propria ei iubire, pentru o rivală, a fost sinceră și comunicativă, cum rareori ne-a fost dat s-o vedem. Jocul de scenă al d-nei Sturza e fin, compus numai din nuanță, și de o supremă eleganță. Scena din actul al doilea, cînd pleacă, și din actul al treilea cînd rămîne singură și părăsită, au fost mai expresive în mutenia lor decit toate frazele cele mai simțite.

D. Davila, insfîrșit. Asupra d-lui Davila, după prima reprezintație a *Refugiului*, și după premiera celor *Doi cocoși*, eram hotărîți să spunem tot răul care se poate spune asupra unui om inteligent. Dar d. Davila are un mare merit. Trebue să-l lauzi chiar cînd greșește. A greșit jucind in *Refugiul* un rol de pasiune; și-a greșit făcind să se interpreteze piesa *Doi cocoși* de artiști prea slabi, sau prea nepregătiți pentru astfel de roluri. Interpretarea ne-a scandalizat, iar nu caracterul piesei. D. Davila a văzut imediat greșala, a trecut rolul din *Refugiul* d-lui Bulandra; a scos de pe afiș piesa prost interpretată și-a făcut astfel dovada celui mai frumos și mai rar sentiment de cinste, de conștiinciozitate artistică. Toți sintem supuși greșelilor. Foarte puțin însă revenim asupra greșelilor făcute. E meritul d-lui Davila că și de data asta a pus arta mai presus de voință și de interesele imediate ale teatrului d-sale.

N. D. Cocea.

Cronica externă.

Drama Ferrer.

Evenimentele ce s-au desfășurat astăvară la Barcelona au avut un epilog dramatic. Guvernul conservator, prezidat de d. Maura, nu s-a mulțumit să innăbușească in sînge răscoalele dela Barcelona și să institue starea de asediu in toată Catalonia, ci, drept încoronare a operei lui de represiune violentă, a ținut să trimită la moarte pe cel mai autorizat poate din toți vrăjmașii reacționarismului spaniol, pe Francesco Ferrer, intemeetorul și sufletul școlii libere. Prin acest act, evenimentele dela Barcelona au încetat de a mai constitui o chestiune de politică internă spaniolă și au devenit o chestiune universală. Intr-adevăr, la urma urmei, puțin îi pasă lumii dacă poporul spaniol este sau nu în stare să înțeleagă semnificațiunea unor manifestațiuni ca cele din Barcelona și dacă el știe să tragă dintr-însele cuvenitele învățăminte. Dacă Spania nu este in stare să scuture jugul clericalo-reacționar, sub care se prăbușește, cu atit mai rău pentru dînsa. Dar ceia ce nu este și nu poate să fie indiferent lumii, este că mai poate să fie azi pe continentul european o țară, in care un om să fie omorît pentru ideile lui. In concepția omenirii moderne, atentatul asupra ființii omenești este o crimă mai mică decit atentatul asupra ideii, fiindcă în om nu .. distruge decit ființa trecătoare, unitatea care, oricit de scînteetoare ar fi, nu este decit un licuriciu, care luminează o clipă și dispare pe urmă in imensitatea intunericului,—pe cînd in idee se distruge temelia însăși a oricărei dezvoltări și a oricărui progres. Ideia este lumina cea mare și cea permanentă, supt acțiunea căreia viața înflorește, așezemintele sociale se intemeiază, talentele strălucesc și inteligențele rodesc. Cîte vieți individuale n-au fost și nu sint sacrificate, cîtă fericire omenească n-a fost și nu este nimicită in societatea rusească, fiindcă acei care-i conduc destinele sint încă stăpiniți de credința greșită că ideia se poate innăbuși. Ideia n-are hotare; ea este a omenirii intregi, se identifică cu ființa tuturor acelor ce o împărtășesc, și orice încercare de a ucide o idee este ca o lovitură de pumnal dată fiecăruia din acei care o poartă în sufletul lor.

Gloanţele, sub care Ferrer a căzut în şanţul cetăţii dela Montjuich, nu l-au lovit numai pe el, ci au rănit toată omenirea cugetătoare, care, cu drept cuvînt, a văzut în acest atentat un pericol pentru dezvoltarea şi viitorul ei. Manifestaţiunile de protestare, ce s-au făcut în toate colţurile lumii, împotriva acestei odioase execuţiuni, n-au fost izvorîte dintr-un banal sentiment de înduioşare pentru o durere omenească; ele nu au izvorît nici măcar dintr-un sentiment de revoltă faţă de o nedreptate săvîrşită,—ci ele au izvorît din conştiinţa deplină, pe care lumea cugetătoare a avut-o, că atentatul împotriva ideii este un atentat împotriva posibilităţii de dezvoltare a oricărei organizaţiuni sociale. Cu alte cuvinte, ea a izvorît dintr-un puternic şi luminat instinct de conservaţiune şi de progres. Persoana lui Ferrer n-a jucat în această afacere decît rolul unui simbol. Ceia ce omenirea cugetătoare a vrut să afirme, cînd a manifestat pentru el, este că viaţa ei, civilizaţia ei întreagă, sînt rezultanta ciocnirii tuturor ideilor şi a tuturor concepţiunilor, şi, prin urmare, că nici această viaţă, nici această civilizaţie nu va putea să fie deplină şi bogată, dacă nu se asigură libera expresiune a tuturor ideilor, oricît de extreme ar fi ele, şi a tuturor concepţiunilor, oricît de absurde ar fi forma sub care s-ar înfăţişa. Mai întîi, în acel procesus de ciocnire a diverselor forme ale cugetării omeneşti, din care se naşte, sub formă de rezultantă, civilizaţiunea popoarelor, se petrec două operaţiuni. Pe deoparte, pericolul ideilor primejdioase sau absurde se micşorează, căci acele idei cad sub imperiul legilor selecţiunii naturale,—în contact cu ideile puternice şi sănătoase, utopiile, rătăcirile, concepţiunele paradoxale, credinţele enorate, se sparg ca spuma inconzistentă a valurilor,—iar pe de altă parte, prezenţa ideilor greşite şi a concepţiunilor primejdioase exercită o influenţă binefăcătoare asupra ideilor sănătoase şi a concepţiunilor puternice. Succesul crează şi la idei o tendinţă spre cristalizare, o nevoe de imobilitate, incompatibilă cu veşnica mişcare şi cu veşnica prefacere sub care toate trăesc, şi atunci ideile absurde, concepţiunile exagerate, visurile primejdioase vin să stimuleze credinţele care amorţeau, idealurile care nu ştiau să se mai adapteze noilor nevoi, şi din această obştească şi reciprocă frămîntare ideile exagerate se desbracă de haina irealităţii, pentru a se reduce la sîmburele de adevăr pe care-l conţineau, iar ideile stabilite, adevărurile recunoscute, se leapădă de toată atmosfera de vetustate ce le cuprinsese, se întăresc cu noi puteri şi li se deschid noi orizonturi. Iată dece nu poate să fie nepăsător celor ce se îngrijesc de progresul omenirii violenţele împotriva ideilor. Dar e ceva mai mult. Dacă e vre-o operă cu care civilizaţiunea modernă să se fălească, apoi desigur că e tocmai aceia de a fi asigurat invulnerabilitatea ideilor. Nu poţi să te atingi de această operă, fără ca să loveşti ceia ce omenirea are mai scump şi mai slăvit. Cînd toţi, pretutindeni, au protestat cu atîta tărie împotriva executării lui Ferrer, nu e numai fiindcă solidaritatea universală de idei era atinsă, dar fiindcă o

mînă criminală se îndreptase asupra patrimoniului comun de mîndrie şi de glorie al întregii lumi civilizate. Şi acestea sînt lucruri de care nu te poţi atinge nepedepsit.

În fine, în indignarea lumii cugetătoare mai era şi un alt simţimînt, simţimîntul legitim de revoltă împotriva absurdităţii însăşi a concepţiunii ce dictase execuţiunea lui Ferrer. Să crezi că, omorînd pe Ferrer, omori şi ideile pe care el le reprezinta, să faci pe sărmana întrupare a acelor idei victima ispăşitoare a concepţiunii pe care o socoteşti rătăcită sau nefastă,—e caşi cum te-ai răzbuna pe picătura de ploaie de vijelia care se descarcă din ceruri.

Ferrer a murit, dar ideia lui trăeşte; trăeşte mai vie, mai intensă decît oricînd. În jurul ei se vor aduna toţi acei care luptă pentru a scăpa Spania de influenţa clericalismului. Un singur rezultat practic imediat va avea însă această execuţiune. Învăluind ideile personificate de Ferrer într-o aureolă de martir, mulţi vor fi împedecaţi să vază şi să recunoască că era în opera şi în credinţele lui anarhiste o parte de exageraţiuni şi chiar de primejdie. Aşa încît luptele ce se vor da de aici încolo în numele acestor idei, vor fi mai violente şi vor provoca rezistenţe mai înverşunate, decît dacă judecata celor ce le apără nu ar fi fost întunecată prin amintiri sîngeroase. Şi atunci naşte întrebarea cea mare: Cînd va trage foloase depe urma acestui lucru? Ce aşteaptă ocîrmuitorii Spaniei dela atmosfera astfel încărcată de resimţiminte şi de patimi? Ce cred ei că poate cîştiga Spania, dacă o osîndeşte să se dezvolte într-un mediu ca acesta?

E netăgăduit că Spania este frămîntată de un grav problem social. Tot aşa de netăgăduit este şi că clericalismul s-a înrădăcinat pînă într-atîta, opune emancipării democratice o stavilă atît de puternică, încît, prin natura însăşi a lucrurilor, îndrumarea înspre democraţie a poporului spaniol se înfăţişează sub o formă acută şi violentă. Forma aceasta este chiar atît de acută şi atît de violentă, încît amicii Spaniei se întreabă dacă revoluţiunea nu este o tristă, dar fatală necesitate. În asemenea condiţiuni, care ar fi fost interesul guvernelor spaniole şi în deosebi ale unor guverne conservatoare, ca guvernul Maura? Desigur că, dacă ele ar fi fost luminate şi prevăzătoare, ar fi luptat din răsputeri pentru a înlătura din acest conflict tot ce îi putea da un caracter iritant, tot ce putea sluji drept cauză de deşerte violenţe şi de zadarnice zbuciumări.

Guvernul Maura şi-a luat răsplata. A căzut într-un chip ruşinos, a căzut cum n-a mai căzut alt guvern în Spania, în urma unei şedinţe parlamentare, care va rămînea memorabilă. Dar aceasta nu e destul. Ferrer a pierit; ideile lui îşi urmează nepăsătoare drumul înainte. Ce a învăţat însă Spania depe urma acestei drame, care a zguduit-o pe ea şi a zguduit omenirea întreagă? Se poate oare spune că ea a săvîrşit vre-o schimbare în mentalitatea claselor conducătoare din Spania, în moravurile ei politice?... Din nefericire, se pare că pretutindeni afacerea

Ferrer a lăsat urme, şi numai în poporul spaniol ea a trecut fără ca să se resimtă urmările ei. Nu numai că d. Maura n-a făcut „mea culpa", dar a ridicat—şi ceia ce este mai grav—a putut să ridice capul mai sus decît oricînd şi să amenințe, în aplauzele frenetice ale partidului său, guvernul liberal al d-lui Moret, cu o opoziție cu adevărat sălbatică. În loc ca din aceste evenimente să fi eşit în Spania o luptă politică mai innălțătoare, insuflețită de interesele superioare ale națiunii, s-au continuat tot vechile lupte de odinioară, meschine, personale şi fără de un ideal mai ridicat. Politica spaniolă se învîrteşte tot în cercul îngust al politicianismului.

Răscoala dela Barcelona şi impunătoarea manifestațiune de solidaritate internațională, provocată de afacerea Ferrer, n-au fost în stare să arunce un vînt de regenerare peste politica prăfuită şi învechită a regatului spaniol. Ceia ce este şi mai grav, toate aceste evenimente n-au fost în stare nici măcar să cutremure societatea spaniolă, să scoată energiile ei naționale din toropeala în care s-au scufundat. Pecînd lumea întreagă a tremurat pentru Ferrer şi s-a revoltat de osînda nedreaptă ce i s-a dat, Spania singură a păstrat o linişte şi o nepăsare aproape generală. Şi aici e simptomul care trebue să îngrijească mai mult pe adevărații amici ai poporului spaniol, pe toți acei ce ar vrea să vază acest popor iarăşi chemat la o viață fericită şi demnă. Oricît de rău ar merge un stat, oricît de trist ar fi spectacolul pe care l-ar prezenta viața lui socială şi economică, oricît de numeroase ar fi greutățile ce ar putea sta în calea unei mişcări de regenerare, atît timp cît există la acel popor un suflet care să se indigneze, o energie care, sub lovitură, să roşească de mînie şi se lovească la rîndul ei, societatea aceia nu este pierdută. Dar cînd într-un organism social dispare şi puterea de indignare, se amorțeşte şi energia de răzvrătire, cînd sub greutățile jugului nenorocirilor toți şi toate se pleacă şi se resemnează, cînd nu se mai găsesc voci care să strige de dorul unei schimbări, nici suflete care să ardă de setea idealului şi a dreptății,—societatea aceia nu poate să mai trăiască. Nu vrem să zicem că societatea spaniolă a iscălit deja propria ei sentință de moarte. Avem şi credința şi speranța că sînt încă destui germeni de forță în această societate, pentru a putea s-o ridice la o viață nouă. Dar constatăm cu regret că nici evenimentele din Barcelona, nici afacerea Ferrer, n-au fost îndestulătoare pentru a scoate la iveală din adîncimile națiunii aceşti germeni de forță, şi ne întrebăm atunci dela ce zguduiri aşteaptă Spania regenerarea ei şi ce va fi această operă de regenerare, dacă ea trebue plătită cu atîtea suferințe şi închegată în atîta zbucium şi în atîta jale?

I. G. Duca.

Cronica veselă.

CALEIDOSCOP.

Nocturnă.

Sînt nopți cînd îmi revin în minte balade pline de mister,
Macabre bazaconii scrise de Edgar Poë sau de Hoffmann;
Ca un paracliser eratic atunci sting stelele din cer
Şi-aprind în spațiu luna pală a romantismului german.

Mă simt din nou acasă'n lumea ce'ncepe dincolo de moarte,
Devin iar visătorul palid, fantasticul produs burghez,
Care din Nixe, Gnomi şi Elfe îşi construise-o lume-aparte;
Şi cum în noaptea asta tristă stau singur ca un huhurez,

Din vechea mea bibliotecă o carte neagră se desprinde
Asemeni unui corb fantastic mişcînd o umbră pe covor,
Ca două aripi funerare copertele şi le întinde
Şi pe de-asupra mea pluteşte foşnind din file: *Nevermoor!*

Un *elzevir* se'ntredeschide umplînd de-un vag parfum cămara,
Căci moartele şi ele parcă îşi au parfumul favorit—
Şi dintre galbenele file îşi scoate capul Dona Clara
Asemeni unei flori presate într'un herbariu prăfuit.

Trap! trap! aud ca în balada întunecată a Lenorii
Şi văd călări pe-un tom de Bürger trecînd doi inşi îmbrățişați...
Se 'ntorc eroi şi eroine prin lugubrele istorii,
Prințese, pagi şi regi şi-atîția alți renumiți asasinați...

Vin morții toți din melodrame, poeme, tragedii, nuvele...
Vai! orişice volum e-o groapă în care zace o victimă...
Şi-atunci cu groază stau şi cuget şi eu la operele mele,
Căci ce poet romantic n'are pe suflet cel puțin o crimă?

Da, mi-am ucis şi eu eroii de multeori, neavind ce face;
Mi i-am ucis fără de milă ca Edgar Poë şi ca Hoffmann...
O recunosc... dar îmi ajunge! Lasaţi-mă să dorm în pace,
M'am plictisit de luna pală a romantismului german!

A. Mirea.

Răspunsul micilor funcţionari.

(Lui A. Mirea).

Da, aveţi dreptate: noi o ducem prost.
Ţăcănim într'una la maşina Yost,
Inegrim hîrtie, forfecăm cupoane,
Urmărind cu ochii tinere cucoane
Care trec pe stradă şi trăsuri şi lume...
Pretutindeni sgomot, soare cald şi glume,—
Vremea parcă 'şi merge mersul în galop
Şi aspectu 'şi schimbă ca 'n caleidoscop,—
Iar noi stăm de-o parte... Asta ni-e viaţa:
Tot mereu aceiaşi, sara, dimineaţa,—
Slujba, facultatea, birtul şi chiria.
Peste tot apasă grea—monotonia...
Da, ni-e tristă soarta şi de nimeni plînsă!
...Insă (să trăiască salvatorul „insă"!)

Seara, cînd cad leneşi fulgii de zăpadă,
V'aţi oprit vr'odată la un colţ de stradă?
Cînd lumini la geamuri, vesele, pe rînd,
Una după alta se aprind,—şi cînd
„Centrul" îşi trimite către mahalale,
Pe trotuar, prisosul farmecelor sale?
E o 'nvălmăşeală, un popor de fete
Rumene, vioaie, sprintene, cochete,
Care vin grăbite, chicotind în şoapte,
Au în ochi lumină şi 'n privire noapte.
Blonde ucenice, oacheşe modiste
Trec, uitînd pustiul ceasurilor triste...
Cine le pricepe zîmbetul fugar?...

Numai oropsitul mic funcţionar!
Cît îi par de calde hainele subţiri,
In văpaia unei dornice priviri!
Un cuvînt, o şoaptă ce de-abia se 'ngînă,
Mai tîrziu o caldă strîngere de mînă,—
Pînă cînd alături, ei se duc perechi
Şi se pierd în umbra uliţelor vechi...

O, ni-e grea viaţa, domnule A. Mirea,—
Dar avem iubirea!
Dar noi sîntem tineri, noi avem speranţe,
Cînd ne 'nchidem visul în obscure stanţe,
(Nu ştiţi că noi facem şi literatură?).
O, atunci se schimbă vitrega natură!
Ne-aminteşte—teancul de hîrtii albastre
Cît de larg e cerul visurilor noastre,—
O, atunci, maestre, călimara-i plină
De o noapte care scapără lumină,
In biuroul umed soarele coboară,
Foarfecele cade, fantezia zboară,
Ţăcăne maşina ritmul unui vers!...

Voi atingeţi culmea; noi sîntem în mers...

G. Topîrceanu.

Scrisori din Ardeal.

Conzistorul din Sibiu.—Sinodul din Blaj.—Alte ştiri.

In ziua de 11 Noembrie, 1909, împăratul Francisc Iosif a iscălit un decret, prin care se anulează hotărîrea de sub Nr. 187, luată în Congresul naţional bisericesc dela Sibiu. Decizia acesta se referă la catehizare. Congresul bisericesc decisese anume că, sub nici o împrejurare, nu va permite preoţilor romîni să catehizeze în limba maghiară, cum pretinde o recentă ordonanţă a ministrului Apponyi.

Cazul acesta este fără precedent în istoria noastră bisericească. Niciodată împăratul nu şi-a exercitat dreptul său de supremă inspecţie aşa fel, ca să nimicească vre-o hotărîre a supremei noastre corporaţiuni bisericeşti.

De dragul lui Apponyi a făcut-o şi pe aceasta, dînd cea mai mare lovitură autonomiei noastre bisericeşti, înscrisă în legile ţării şi sancţionate tot de Francisc Iosif.

E de înţeles că toţi Romînii din Statul Ungar sînt viu alarmaţi. Intreaga presă romînă atacă cu vie înverşunare pe Apponyi, şi atît deputaţii romîni, cît şi forurile bisericeşti competente, au ţinut îndată sfat, pentru a hotărî ce să facă în aceste împrejurări grave. Deputatul V. Goldiş dela Arad, demonstrînd că Apponyi a indus în eroare pe monarch mistificînd cu multă perversitate lucrurile, într-un interview publicat în „Tribuna", e de părere că : „dela împăratul rău informat să apelăm la împăratul bine informat". Să i se prezinte împăratului un memorand, ori să meargă o deputaţiune la Viena, căutînd să-l determine a reveni asupra afacerii. Din parte-i, mitropolitul Meţianu a convocat de urgenţă conzistorul mitropolitan, care în ziua de 20 Noembrie a discutat pe larg ce e de făcut. Hotărîre definitivă nu s-a luat, ci se aşteaptă desfăşurarea lucrurilor. S-au emis însă mai multe păreri. Unii sînt de părere că din actuala mare primejdie biserica nu poate să scape decît luînd prelaţii hotărîri eroice : să se ducă la M. S. şi să depună crucea,

spunîndu-i bărbăteşte că, în situaţia ce ni s-a creat, le este imposibil să mai stea în scaun. Alţi au fost de părere că biserica să declare pur şi simplu că mai bine renunţă la catehizare, decît s-o facă în limba maghiară, neputînd accepta ca baza naţională a preotului romîn să fie redusă la simplu agent de maghiarizare.

Mitropolitul Meţianu, cu lacrimi în ochi şi simţind responzabilitatea grea ce-l apasă, a declarat că el se va supune votului bisericii şi, conform canoanelor şi jurămîntului ce a depus, va face cum vor hotărî reprezentanţii bisericii, mergînd până a-şi depune cîrja de păstor al bisericii şi retrăgîndu-se la mănăstire, dacă M. S. nu vor uşura soarta bisericii.

Aceleaşi vederi domină şi la Blaj. Mitropolitul Mihaly a declarat şi el că, pe de-oparte, va face apel la apărarea papei dela Roma, iar pe de altă parte, va recurge la împăratul, care, dacă nu va reveni asupra chestiunii catehizării, ci va lăsa pe ministru ca printr-o trăsătură de condei să desfiinţeze dreptul limbei în biserică, —în semn de bărbătească protestare se va retrage la mănăstire, nevoind să ia responzabilitatea în faţa istoriei.

La Blaj s'a mai ivit şi o altă greutate : în urma unui denunţ mişelesc, guvernul a rînduit o anchetă pentru a se cerceta chestiunea financiară a institutelor culturale din Blaj.

In centrele competente, măsura aceasta a guvernului se consideră ca avînd de scop să terorizeze capitlurile, ca astfel ele să nu îndrăznească a-şi ridica cuvîntul împotriva ordonanţei lui Apponyi.

*

Pe zilele 23—26 Noembrie nou, mitropolitul Mihaly a convocat la Blaj sinodul arhidiecezan. S-a discutat afacerea şcoalelor poporale, dintre care o mulţime sînt avizate la ajutorul de stat. Mitropolitul a declarat însă că acest ajutor nu-l solicităm ca o milă, ci avem drept să pretindem ca statul să se 'ngrijască de susţinerea şcoalelor.

S-a discutat, deasemenea, chestia catehizării. Intreg sinodul şi-a exprimat părerea că este un drept al bisericii catehizarea, — iar aceasta nu se poate face decît în limba maternă a elevilor.

Dată fiind situaţia agravată prin decretul regal, adresat mitropoliei surori, sinodul din Blaj în această cheste n-a luat hotărîre definitivă, ci s-a decis convocarea unui sinod mixt, cu mirenii, şi numai atunci să se ia hotărîrea definitivă.

Spiritele sînt foarte agitate, şi bătrînul mitropolit preferă şi el să se retragă la mănăstire, decît să guverneze biserica după poruncile lui Apponyi.

*

Sîmbătă, la 27 Noembrie nou, s-a inaugurat în Arad casa redacţiunii „Tribunii". E primul caz în aceşti 25 de ani din urmă, cînd un ziar

romin îşi ridică adăpost proporiu. S-a dat cu acest prilej un banchet şi o audiţiune muzicală. Ca semn de solidaritete în presa romînă, la serbare au fost atît ziarişti transilvăneni, cît şi din Bucureşti. Din Budapesta a fost deputatul dr. V. Lucaci, directorul „Luptei", care, în toastul ce a rostit, a avut cuvinte calde la adresa vechilor ziarişti romîni.

*

Romînii Transilvăneni au pierdut, în ziua de 30 Noembrie, pe cel mai falnic reprezentant al tradiţiei istorice dela Blaj: pe canonicul dr. Augustin Bunea, pe care Academia romînă îl alesese membru în seziunea trecută.

Moartea aceasta a venit ca un trăsnet.

Până la orele 11, canonicul Bunea a stat la dreapta mitropolitului, lucrînd în şedinţa conzistorului, care se ocupa tocmai cu cea mai importantă chestie: ordinul ministrului Apponyi, care impune limba maghiară în biserica romînească. Bunea, care era nu numai un profund canonist, un bărbat cu vaste cunoştinţi istorice şi de legi, dar şi un impecabil stilist şi, mai presus de toate, un Romîn cu sentimente naţionale puternice, un adevărat atlet şi ca simţire şi ca gîndire,—fusese însărcinat să redacteze o „reprezentanţă" (memoriu) şi să arăte ministrului că nici după legile ţirii, nici după ale bisericii, nu se poate ca un preot romîn să-i înveţe pe copiii romîni rugăciunele în limba ungurească!... Toţi erau convinşi că Bunea are să aştearnă pe hîrtie un adevărat cap de operă. Dar moartea veni să curme activitatea aceasta rodnică. Bunea spuse mitropolitului, care prezida, că se simte rău, şi-şi ceru voe să plece acasă. Ajungînd în camera sa de călugăr, se culcă şi-şi închise ochii pe vecie.

Nu numai Blajul, dar întreg Ardealul s'a cutremurat de vestea acestei morţi. Bunea abia împlinise 52 de ani. Era nu numai cea mai vastă inteligenţă din cîte a adăpostit mănăstirea „Sfînta Treime" dela Blaj, ci şi un bărbat de o rară activitate, care nu s'a mărginit numai să rezolve conştiincios afacerile oficioase, dar a luat parte la toate manifestaţiunile vieţii noastre romîneşti. La sărbătorile şi în corporaţiunile noastre culturale era în frunte. Chiar în penultimul număr al *„Vieţii Romîneşti"* se vorbeşte despre Bunea, care, la adunarea generală a Fondului de teatru, ţinută în Alba Iulia, a pronunţat un discurs clasic, arătînd îndreptăţirea neamului nostru la cultura sa naţională şi datoria sfîntă de a se păzi de orice străinism. Prin numeroasele sale scrieri de mare valoare, în domeniul istoriei bisericeşti naţionale, el îşi cucerise de mai mulţi ani un loc de frunte în literatura romînească.

Ca naţionalist, era între cei dintâiu. Deşi ocupa o funcţiune şcolară şi bisericească expusă, deşi guvernul în diferite rînduri îl ameninţase şi, încă şi mai mult, căutase a-l ademeni, Bunea a continuat să lupte în primele şire, luînd parte la conferenţele naţionale, figurînd ca apărător în procesul memorandului (Cluj, 7—24 Mai, 1894), precum a fost şi membru în Comitetul naţional.

Averea de vre-o 35 de mii şi bogata sa bibliotecă le-a lăsat pentru tinerimea din Blaj.

Inmormîntarea sa a fost o zi de jale pentru toţi Romînii. Ziarele au apărut toate în doliu, şi toate corporaţiunile romîneşti, incepînd cu Academia romînă, a fost reprezentată la înmormîntare. La mormînt au rostit discursuri dr. C. Istrate, în numele Academiei romîne, canonicul Smigelsky, în numele capitlului din Blaj, poetul Goga, în numele Asociaţiunii, şi dr. Cheţianu, în numele Blăjenilor; Vasile Goldiş a vorbit în numele clubului deputaţilor, iar dr. Aumer, în numele arhiepiscopului catolic din Bucureşti; deasemenea, cu foarte multă duioşie a vorbit profesorul dr. Ivan Lupaş, protopopul Săliştei.

Dela Barnuţ încoace, Bunea a fost cea mai strălucită figură a Blajului.

I. Russu-Şirianu.

Miscellanea.

SARBATORIREA D-LUI MAIORESCU LA IAŞI.

Sărbătorirea d-lui Maiorescu de către Ieşeni a fost răsplătită de jubilar cu prisosinţă, căci discursul d-sale din Aula Universităţii a fost o adevărată sărbătoare pentru concetăţenii noştri.

Am văzut pe acelaşi Maiorescu de altădată,— de totdeauna,— cumpănit în gîndire şi cald în expresie.

Nu vom rezuma aici cuvîntarea d-lui Maiorescu (au făcut-o ziarele). Ne vom mărgini să relevăm două puncte atinse de d. Maiorescu, în care d-sa a căutat oarecum să se definească.

D. Maiorescu a ţinut să facă o rectificare şi, cu această ocazie, o profesie de credinţă:

D-sa a protestat împotriva calificativului de pesimist, ce i s-a aplicat întotdeauna. D. Maiorescu a amintit o „prefaţă scrisă acum vre-o 20 de ani". Este vorba, fără îndoială, de prefaţa ce însoţeşte traducerea *Aforismelor* lui Schopenhauer. In adevăr, în prefaţa ediţiei a II-a a *Aforismelor*, din 1890, d. Maiorescu îşi inchee argumentarea cu aceste cuvinte: „Prin urmare pesimismul nu ne pare a fi un adevăr general".—Dealmintrelea, şi opera lui Schopenhauer, pe care a tradus-o d. Maiorescu, nu este „pesimistă", punctul ei de vedere este în dezacord cu „morala metafizică" a marelui filozof, cum recunoaşte el insuşi, căci, după concepţia sa filozofică, fericirea nu poate exista,—şi în această operă Schopenhauer ne învaţă, tocmai, cum să fim fericiţi...

(Totuşi, dacă *Aforismele* nu sînt conforme cu *sistemul metafizic* pesimist, sînt conforme cu *temperamentul* unui pesimist... Şi, din punct de vedere al moralei practice, *Aforismele* sînt pesimiste).

Dar publicul a calificat pe d. Maiorescu de pesimist, probabil pentrucă se ştia că era Schopenhauerian, şi în adevăr, în filozofia artei, d. Maiorescu e elevul filozofului pesimist.

Alţii, însă, l-au calificat pe d. Maiorescu de pesimist, ca să-l discrediteze,—socotind pesimismul ca o trădare a... intereselor patriotice,—cum l-au calificat şi de germanofil, cosmopolit, etc.—pe acest om, care a lucrat atît de mult pentru desrobirea culturii romîne de influenţele rele străine şi pentru crearea unei conştiinţi naţionale, în adevăratul înţeles al cuvîntului.

O altă idee de reţinut din cuvîntarea d-lui Maiorescu este aceia pe care a desvoltat-o d-sa, cînd,—atribuind d-lui dr. Riegler intenţia de a susţinea că factorul economic mişcă lumea,—d-sa a spus că ceia ce „hotărăşte soarta oamenilor sînt trebuinţile sufleteşti": religia pentru cei mai mulţi, frumosul artistic pentru unii, filozofia pentru cîţiva. Iar despre „timpul din urmă", d-sa a amintit şi naţionalismul.

D. Maiorescu a pus „naţionalismul" pe alt plan, căci n-a mai spus pe *cine* conduce, ci *cînd* conduce („în timpul din urmă").

Şi dacă d. Maiorescu a înţeles un anume naţionalism, atunci cuvintele „în timpul din urmă" sînt juste.

Dar dacă a înţeles *naţionalismul* pur şi simplu, atunci cuvintele acestea nu sînt juste, căci, dela Revoluţia Franceză, care a adus, sau a întronat pe lume ideia de naţionalitate (caşi pe aceia de „democraţie"—şi, fie zis în treacăt, e foarte curioasă atunci ura ce hrănesc împotriva Revoluţiei Franceze acei ce se zic şi „naţionalişti" şi „democraţi"),—dela Revoluţia Franceză toţi oamenii de bine sînt naţionalişti: La noi a fost şi Kogălniceanu, şi d. Maiorescu, şi Eminescu...

Să revenim la religie—frumosul artistic—filozofie.

Aici ni se pare că sîntem în faţa unei profesii de credinţă. D. Maiorescu, desigur, se socoate printre cei „cîţiva", pentru care puterea conducătoare, făuritoare de ideal este filozofia.

Religia ar rămînea pentru gloata inaccesibilă „frumosului artistic", iar „frumosul artistic" pentru o elită de rafinaţi, inaccesibilă filozofiei.

Desigur că d. Maiorescu a înţeles prin „religie" o sumă de dogme, un sistem de credinţi.

Altmintrelea dacă dăm religiei înţelesul cel mai general, ca să cuprindă *orice fel* de „religie", înţelesul că ea este o *aspiraţie către ceva de dincolo de orizon*, atunci orice om, care merită acest nume, este religios.

...Dar serbarea se isprăvi şi maestrul îşi luă un suprem adio dela universitatea, pe care a ilustrat-o odinioară cu prestigiul unei inteligenţe în afară de linie.

† AUGUSTIN BUNEA.

Romînia a pierdut în canonicul Augustin Bunea dela Blaj pe unul din reprezentanţii de frunte ai ideii naţionale şi ai ştiinţii istorice romîneşti. Atragem atenţia cetitorilor noştri asupra paginilor ce d. Russu-Şirianu consacră marelui defunct în „Scrisorile" sale din Ardeal din acest No. al „Vieţii Romîneşti".

IARĂŞI D. A. C. CUZA.

Noi nu prea avem obiceiul să vorbim despre d. A. C. Cuza, pentrucă revista noastră e o publicaţie literară, iar d. Cuza un bărbat politic.

In toamna aceasta însă, publicîndu-şi ceia ce d-sa numeşte „poezii" şi „cugetări", d. Cuza a reintrat în literatură, lucru care ne-a dat posibilitatea să spunem cîteva cuvinte despre d-sa.

Am arătat că d. Cuza, care a fost unul dintre cei mai înfocaţi „liberi-pansori",—devenind clerical, are, desigur, dreptul de a arăta primejdia „liberpansismului", făcînd *mea culpa*, dar nu are şi pe acela de a insulta pe foştii d-sale tovarăşi, pe care-i face răspunzători de toate relele ce bîntue acest popor,—şi de a-i insulta în aşa ton, că parcă d-sa a fost de cînd lumea clerical.

Va să zică ne îndeplineam o dublă sarcină: de a restabili un adevăr istoric, şi de a restabili nişte responsabilităţi.

D. Cuza însă, într'un fel de articol scris într'un stil furibund, declară că proza d-sale versificată, în care îşi aranja îngroparea, e un simplu exerciţiu de stil, la care avea obiceiul să se dedee pe cînd era la doică.

Mărturisirea nu e fără preţ.

Aşa dar poezia *La mormîntul meu*, pe care d. Cuza o publică acum în 1909—şi din care a omis strofa citată de noi—aşa dar această poezie e scrisă pe cînd d. Cuza era la doică!

Şi cum *o jumătate* din volumul dela Vălenii de Munte a fost publicată mai întâiu în „Contemporanul", ne întrebăm cu oarecare justificată surprindere ce... „farsă" e aceasta, de a ni se cere 1.50 lei pentru exerciţiile unui sugar, care pot interesa pe un autor de psicologie infantilă, dar deloc pe marele public cetitor!...

Dar ia să vedem de cîte luni era d. A. C. Cuza, cînd scria versuri ateiste?

D. Cuza s'a născut la 1857.—In „Contemporanul" a scris dela 1881 până la 1886.—Poezia cu pricina e dela 1883.

Aşa dar, cînd a polemizat cu Dumnezeu, d. Cuza era de 312 luni.

Şi desigur, dacă poetul era sugar încă la acea vrîstă, care pentru un poet, care nu suge, se chiamă *26 de ani*,—desigur că atunci am fost nedrepţi faţă cu d. A. C. Cuza, căci în această fericită perioadă a vieţii omul nu e conştient.

Dar am fost nedrepţi fără voia noastră, căci nu am ştiut acest extraordinar amănunt din viaţa poetului.

Noi credeam că la 26 de ani cineva e om format.—Uite, Eminescu a început să scrie articolele sale politico-sociale, pe care le amplifică copios d. Cuza, înnainte de 26 de ani. Profundul său *Sărmanul Dionis*, Eminescu l'a scris la 21 de ani. Şi intreaga activitate a marelui poet ţine până la vrîsta de 31 de ani.—Caragiale fixează pentru totdeauna un moment istoric şi o categorie socială în a sa *O noapte furtunoasă* la vrîsta de 26 de ani.—D. Maiorescu scrie deciziva sa lucrare *Poezia Romînă* la vrîsta de 27 de ani.—Coşbuc scrie minunata *Nunta Zamfirei* la 18 ani, etc.

Mărturisirea d-lui A. C. Cuza este foarte preţioasă şi pentru criticul literar şi pentru observatorul vieţii noastre publice.

Căci,—este evident,—dacă poeziile publicate la Vălenii de Munte au fost scrise, cea mai mare parte, pe cînd d. Cuza era sugar, adică pe cînd avea între 23—29 de ani, atunci fireşte că un critic ca d. Chendi, de pildă, n'are dreptul să ia aere despreţuitoare faţă de versurile d-lui Cuza. Pentru un sugar e destul de frumos. E chiar fenomenal!

Şi nici oamenii serioşi n'au dreptul să se înfurie sau să rîdă (după temperament) de manifestările cam prea juvenile ale d-lui A. C. Cuza, cum sînt discursurile d-sale, agitaţiile d-sale, mania de a porecli, de a vorbi jidoveşte pe stradă, etc., căci ceia ce face d. Cuza e caracteristic adolescenţei, cel puţin unui fel de adolescenţă,—şi d. Cuza, care la vrîsta de 23—29 de ani era sugar, fireşte azi e în fericita vrîstă a adolescenţei.

Vedeţi ce simple devin lucrurile, cînd le găseşti cauza unică, fundamentală, generatrice?

Iată-ne dar de acord cu toţii. Dar mai este ceva. Ah, în lucrurile omeneşti întotdeauna mai este „ceva"...

Toată lumea s'a convins că d. Cuza nu poate fi făcut răspunzător de ravagiile produse de „liber-pansismul" *Contemporanului*, pentrucă d-sa, fiind la doică, adică mai mult decît minor, făcea „liber-pansism" fără să ştie. Ca minorul...!

Se pune însă întrebarea cine a instigat pe minor? Erau oare şi pe atunci, *caşi astăzi*, „şefi" de partide care să umble, ca Turcii, după copii, să-i facă eniceri?

Erau „şefi" „liber-pansori" care să „deturneze" pe minori?

Nu, căci ceilalţi „liber-pansori" dela *Contemporanul* trebue să fi fost şi ei la doică, dacă pe atunci era moda să sugi la 26 de ani.

D. Cuza, oricît de mic era, era dintre cei mai în vrîstă la *Contemporanul*. Cei mai mulţi erau mult mai... mici. Unii, oricît s'ar părea de curios, nici nu se născuseră—după aritmetica d-lui Cuza.

....Parcă văd o întrunire a comitetului de redacţie al *Contemporanului*... Fiecare poet, fiecare nuvelist, fiecare filozof, cu doica lui, cu portebebeul plin de fionguri de mătase, cu degeţelele grăsulii şi răşchirate, gângurind,—de obiceiu împotriva lui Dumnezeu.

Dar—şi aici e acel „ceva" anunţat mai sus,—dece d. Cuza îi înjură pe ceilalţi copilaşi dela *Contemporanul*, cînd şi ei erau la doică?

ADAOS.

Dădusem la tipar rîndurile de mai sus,—scrise mai mult în glumă, căci probabil şi d. Cuza vorbea în glumă de doică,—cînd ni s'a spus

că d-sa se infurie din nou impotriva noastră pe șapte pagini de „Neam Romănesc"... La d. Cuza *prima furie* ține mai multe luni...

Așa dar, d. Cuza se apără iarăși. Bine înțeles că nu fără a ne injura îngrozitor. (Un exemplu: Pentru d. Cuza, noi sintem „simbriașii Cahalului dela revista sinagogei, care este „Viața Românească").

D. Cuza zice mai intăiu că, „după indicațiile Cahalului", noi am reprodus „unele versuri—*pretinse*" ale d-sale.

Cu alte cuvinte „după indicațiile Cahalului", noi am reprodus niște versuri *care nu sint scrise de d. Cuza*...De cine oare or fi scrise? Probabil le om fi ticluit noi, de dragul „Cahalului"...

Dar deși acele versuri sint ticluite de noi, totuși d. Cuza, dintr'o nobilă solicitudine pentru noi, nu vrea să admită că sint ateiste, și declară că ele numai: „*păreau* a fi îndreptate în contra Religiei"...

Imediat, însă, d. Cuza declară că versurile în chestie sint chiar ale d-sale (nu „*pretinse*" ale d-sale),— dar „dovedește" că ele nu sint ateiste.

D. Cuza zice că are „35" de argumente pentru a respinge atacurile ce i se aduc. Dar declară că nu va întrebuința decit „5".

Hm! Cam multe „35"! Acest „35" e cam suspect și ne îndeamnă să facem ipoteza că d. Cuza o fi făcut vre-o „35" de „planuri" de a mistifica pe cetitorii săi, și că „5" din ele i s'au părut mai fericite.

Și ipoteza noastră devine certitudine, cind observăm că cele „5", la care s'a oprit, se contrazic între ele.

D. Cuza, admițind că „pretinsele" ale d-sale, sint în adevăr versurile d-sale, spulberă învinuirile cu argumente estetice.

Să vedem:

1) Versurile împotriva religiei, zice d. Cuza, n'au înțelesul... pe care-l au. N'au decit o „valoare figurativă". Sint numai niște „imagini". Alecsandri, argumentează, d-sa, cind a scris faimosul vers: „Pe cind eram în lume tu singură și eu", a crezut el oare în adevăr, că pe lume nu mai existau alți oameni?—Așa și d. Cuza. Cind a scris:

La mormîntul meu, prietini, lăsați popii toți să vie,
Dar le spuneți că'n viață gindul meu a fost ateu
C'am privit religiunea ca o goală comedie.
Spovedania minciună și prohodul ca prostie
Și că ceriul pentru mine a fost fără Dumnezeu,—

cind a scris, zicem, aceste versuri, n'a înțeles să spună că gindul său a fost ateu, că religiunea e o goală comedie, că spovedania e minciună și prohodul o prostie, că cerul e fără Dumnezeu! Nu! Gindul d-sale a fost să glorifice religia, pe Dumnezeu, spovedania ș. c. l.

Iată o mare descoperire în estetică. Până acum criticii obișnuiau să vorbească de concepțiile poeților asupra vieții, bazați pe poeziile lor... Metod prost și învechit!...

Dar d. Cuza are așa o simțire vagă, că vor fi unii cetitori care nu vor digera acest prim „argument"—și atunci d-sa mai are unul (din cele „35"), care se bate cap în cap cu primul.

2) Și zice d. Cuza: O poezie exprimă o stare momentană a simțirii, prin esență variabilă, care n'are de-a face cu fondul statornic al simțirii.—Se poate, urmează d. Cuza, ca pe cineva să-l apuce „disperarea" și să-l facă „a rosti cuvinte nesocotite, blasfemii chiar"... „Și tocmai în asemenea momente au fost scrise versurile *mele*" (ce departe sintem acuma că versurile sint „*pretinse*" ale d-sale!).

Iată dar că estetica dela Văleni ne mai furnisează încă un principiu, care ne dovedește că metodul de până acuma al tuturor criticilor din toată lumea și din toate vremurile, de a vorbi de concepțiile poetului bazați pe poeziile lor, este o „goală comedie", cum ar zice d. Cuza...

Dar mai interesant e altăceva: In argumentul I, d. Cuza spunea că versurile sale au numai o „valoare figurativă", că sint numai niște „imagini" (ca versul lui Alecsandri), că nu-s „blasfemii".—Aici însă, în argumentul II, zice că acele versuri *sint* „blasfemii",—efectul unei „dezesperări" momentane...

— Dar dacă mai sint cetitori, pe care nici cu acest al doilea „argument" nu pot să-i mistific? se 'ntreabă d. Cuza.

Și are un al treilea:

3) I-am „trunchiat" *noi* poezia, am făcut noi un „falș literar"... S'ar părea că acel care a „trunchiat'o" e d-sa, cind a mutilat-o la Vălenii de Munte, publicind 2 strofe și ascunzind 3... Dar nu! Noi am „trunchiat'o"!—Poezia d-sale e o poezie erotică:

„La 20 de ani *poetul*, cum se constată, a căzut victima unei „*trădări*". Inima lui s'a zdrobit de întimplarea banală a unui „*amor nenorocit*" (subliniat de „poet").

E o poezie erotică! Și noi, falșificatorii, trunchind-o, am scos o poezie ateistă... Vedeți, acuma a părăsit estetica: „imagini", „simțire trecătoare"—s'au dus. Dacă n'ar fi „trunchiată", cu toată estetica, ar fi ateistă poezia,—dar noroc de argumentul acesta III.

Ca să nu mai comitem un „falș literar",—vom trece peste „indicațiile Cahalului" și, cu durere de inimă pentru pierderea unei pagini,—iată: (Respectăm chiar și ortografia, ca să nu mai fie vorbă)

MORMÎNTUL MIEU

Pe mormîntul mieu prieteni țerina grea nu vrați să-mi fie
Să nu-mi puneți pieatră scrisă, cruce, înger păzitoriŭ
Răsădiți-mi rog mai bine trandafiri și iasomie,
Și-un salcim ce'n umbră vara trecătorul să îmbie,
Toporași și micșunele și levant mirositoriŭ.

***

La mormîntul mieu prieteni lăsați popii toți să vie,
Dar le spuneți că'n viață gîndul mieu a fost ateu,
C'am privit religiunea ca o goală comedie,
Spovedania minciună și prohodul ca prostie
Și că ceriul pentru mine a fost fără Dumnezeu.

***

La mormintul mieu prieteni, să nu faceți vorbă lungă
Asvirliți-mă in groapă prohodit, neprohodit ;
Căci mă tem moștenitorii prea din greu să nu mă plingă,
Sau grozav blăstăm de cioclu zăbăvind să nu m'ajungă,
Și'n pămint pe veci să-mi steie trupul mieu neputrezit.

***

La mormintul mieu prieteni, veți zări poate-o femeie
Imbrăcată'n haine negre și cu părul despletit.
La mormintul mieu să-l spuneți in zadar să nu mai steie
Iea, ce'n vieață gurei mele i-a dat fiere ca să beie
Și cu neagră 'nșelăciune traiul mieu l'a otrăvit.

***

Pe mormintul mieu prieteni țerina grea nu vrați să-mi fie
Să nu-mi puneți pieatră scrisă, cruce, inger păzitoriŭ
Răsădiți-mi rog mai bine trandafiri și iasomie.
Toporași și micșunele și levant mirositoriŭ.

*Brux. Mart 1883.**) **A. C. Cuza.**

Asta e poezia... erotică...

4) Dar dacă se găsește cineva printre cetitorii „Neamului Romănesc", care nu se lasă înșelat de argumentele I, II, III, și care rămine convins că d. Cuza a fost ateu?

Atunci d-sa are argumentul IV:—Și chiar *dacă aşi* fi fost ateu? Eram tinăr, fără învățătură multă. *M'aşi* fi putut înșela pe atunci. Și... apostolul Pavel și-a schimbat ideile...

Și, cu asta, d. Cuza *s'a scuzat* față de cei pe care nu i-a putut mistifica cu „estetica" și cu „trunchiarea". (Dar atunci pentruce d. Cuza scoate oamenilor ochii cu ceia ce au gindit acum 15 ani? Căci, vorba d-sale, și... apostolul Pavel!)

Dar, se gindește d. Cuza: Cu *ipoteza* asta dau de bănuit băeților, pe care-i convinsesem cu argumentele I, II și III. Și dă 'napoi d. Cuza. Da, n'ar fi fost mare lucru *dacă* mi-aşi fi schimbat ideile... Și apostolul Pavel... *Dar nu mi le-am schimbat, căci n'am fost ateu niciodată, am fost de când lumea creștin, ba chiar mai mult: clerical...*

5) Dar d. Cuza, simțind mereu că e ceva... putred în Danemarca argumentelor d-sale, se simte dator să aducă ca mărturie operele și activitatea sa—și-și consacră niște auto-dintirambe, al căror secret, proprietate exclusivă a d-sale, are să-l ducă cu sine în mormint (fără nici o aluzie la „Mormintul meu").

Dar se intimplă un accident acestui al cincilea argument: Toate „operele" citate de d. Cuza, ca mărturie a clericalismului său, lasă că nu conțin tendinți clericale, iar unele conțin *idei opuse celor profesate*

*) 1883 *minus* 1857, cind e născut poetul, *egal* 26 ani, nu 20.—Asta, pentru restabilirea datelor.

de d. Cuza azi, dar mai au încă un mic defect: Sint posterioare epoce de care e vorba, cind d. Cuza era *ateu*, *socialist* și *antidinastic*.

După ce abjurase aceste idei, e clar că... le abjurase.

*

Și, repetăm încă odată, nu intenția de a arăta că d. Cuza și-a schimbat ideile ne-a făcut să ridicăm această chestie. A-ți schimba ideile, cind faci acest lucru după o matură gindire și dezinteresat, nu numai că nu e rușinos, dar este chiar o datorie,—dacă vezi că ideile ce apucaseși să le ai nu sînt conforme cu adevărul. Și mai ales la noi în țară, unde un om în vristă a asistat la o desfășurare istorică, care aiurea s'a întimplat în sute de ani,—este firesc ca să existe foarte puțini oameni, dacă sînt, care să fi trăit toată viața cu ideile dela 20 de ani.—

Dar oamenii serioși și corecți, dacă și-au schimbat atitudinea în fața problemelor sociale, nu ascund acest lucru. (Iată, de pildă, primul No. al „Cumpenei", unde unul dintre spiritele cele mai mindre, poetul Anghel, fără să-i ceară nimene, amintește, în scrisoarea către d. Gherea, de vechile sale legături cu mișcarea socialistă). Și noi, l'am ascuns vreodată acest lucru?

Și ceia ce ne-a făcut să ridicăm chestia Cuza nu este vre-un resentiment personal, căci, insultind pe foștii atei, nu ne insultă pe noi, care nu ne-am îndeletnicit *niciodată* cu asemenea propagande. Motivul care ne-a făcut să vorbim este îndărătnicia cu care d. Cuza își reneagă trecutul.

Dar poate nici lucrul acesta n'ar fi fost încă de ajuns ca să ne ocupăm cu această chestie,—deși partea ei *morală* ar fi fost destul de însemnată, ca s'o relevăm.

E ceva mai mult, o chestie de morală mai elementară, și deci mai imperioasă: D. Cuza, ateul de altădată, nu numai că-și reneagă trecutul, dar insultă pe foștii săi tovarăși și colaboratori, *pentrucă* au fost atei, îi denunță ca pe niște rău făcători care au adus țara la pieire, —și nu le dă voe să fie astăzi sinceri în ceia ce spun, *pentrucă* altădată au spus altfel!

...Cerem ertare cetitorilor că ne-am ocupat atît de mult de această chestie. Dacă la „atacurile" personale,—și cu atita mai mult la injuriile d-lui Cuza, fără care, de altfel, d. Cuza n'ar fi d. Cuza,—n'avem și nu vom avea nici de acum obiceiul să răspundem, pentrucă ele nu merită răspuns—și nici n'am putea încinge asemenea discuții în revista noastră—la răspunsul d-lui Cuza ne-am simțit datori să replicăm, odată ce începusem discuția renegărilor și denegărilor d-sale.

Și, dacă în această chestie, va trebui să mai adăogăm ceva, vom face-o.

„EMINESCU COMEMORATIV".

Recomandăm din toată inima iubitorilor de literatură, iubitorilor de lucruri frumoase și admiratorilor lui Eminescu albumul literar „Eminescu

comemorativ", o admirabilă lucrare, tipărită pe hîrtie chromo, avînd numeroase clişe artistice: autografe ale poetului, fotografii inedite, etc.

Cuprinsul: *Proza*: semnată de: T. Maiorescu, I. Negruzzi, I. Slavici, B. P. Hasdeu, I. L. Caragiale, N. Gane, E. Gruber, A. D. Xenopol, T. V. Stefanelli, N. Iorga, A. C. Cuza, C. Rădulescu-Motru, I. Gherea (Dobrogeanu), G. Ibrăileanu, I. Raicu-Ionescu-Rion, M. Dragomirescu, G. Panu, I. Petrovici, Căpitan Matei Eminescu, Anghel Dumitrescu şi N. Zaharia. *Versuri*: in mare parte autografe de ale lui Eminescu; restul cuprinde poezii de: A Vlăhuță, Veronica Micle, Anton Naum, Duiliu Zamfirescu, Olănescu-Ascanio, D. Anghel şi St. O. Iosif. *Pagini de muzică*, scrise pentru poeziile lui Eminescu de: Eduard Caudella, G. Stefănescu, E. Mezzetti, G. Scheletti şi Iancu Filip. *Fotografii*: toate portretele lui Eminescu, familia sa, prietenii, casa părintească şi imprejurimile, actele de studii, ziarele unde a colaborat, manuscrisele, mormîntul. Acest album este întocmit de d. *Octav Minar*. Prețul 2 lei 50 bani. Ediția de amator 10 lei. A apărut în editura librăriei P. & D. Iliescu (Iaşi), de unde se poate procura.

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

A. D. Xenopol. *Unioniști și separatiști.* Extras din Analele academiei romîne. București. Göbl. 1909.

In această broşură interesantă şi vie, ilustrul şi neobositul nostru istoric descrie şi explică, cu cugetarea sa largă şi pătrunzătoare, împrejurările în care s-a desfăşurat prima fază din marele act al Unirii. D-sa începe prin a scoate în relief acele fericite evenimente întîmplătoare, care au contribuit atît de mult la realizarea unirei şi au adus intîlnirea politicii lui Napoleon al III cu năzuințele poporului romîn. Prin scrieri şi ziare, între anii 1849 şi 1856, mulți Romîni exilați, împreună cu cîțiva scriitori şi publicişti francezi, ca Ubicini, Després, Batuillard, Elias Regnault, pledau drepturile poporului romîn asuprit, ventilînd ideia unirii. Napoleon prinse ideia unirii din aceste scrieri şi o susținu, văzînd în ea un mijloc de apărare a Turciei împotriva silniciilor ruseşti. Această idee fu pusă, pentru prima oară, pe tapet de Thouvenel, în conferința pentru pace, ținută în urma războiului Crimeii, la Constantinopol, şi contele Valewsky o reluă cu o mai mare autoritate, în congresul din Paris, la 8 Martie, 1856. Ambasadorii Turciei şi Austriei întîmpinară că voința Principatelor trebue mai întăi consultată. Deosebirea de păreri ce izbucni între Franța şi Turcia în chestia unirii, deosebire care reesă din toate documentele timpului, pare la prima vedere stranie, căci combinația politică a lui Napoleon al III nu răsărise în mintea sa de dragul poporului romîn, ci numai din nevoia de a apăra, prin ea, imperiul otoman. Opoziția Turciei se explică prin aceia că ideia unirii se îmbina în mintea Romînilor, aproape în chip nedespărțit, cu acea a unei dinastii ereditare străine, şi îndărătul acestei idei, Turcia vedea realizîndu-se într-un apropiat viitor şi neatîrnarea completă a Principatelor. Franța, văzînd această împotrivire, se sili se desfacă ambele idei, stăruind numai pentru unire şi lăsînd desbaterea principelui străin pentru mai tîrziu. Inăuntrul Principatelor, ideia unirii răsărise demult în mințele Romînilor, şi ea avea partizani numeroşi, dar această combinație politică era mai ales pe placul poporului muntean, fiindcă-i favoriza interesele şi mai ales acele ale Capitalei. Nu era tot aşa pentru Moldoveni, şi Neculai Istrate, în broşura sa din 1856—„Chestia zilei"—dădu cel dintăi, semnalul de alarmă, spunînd că prin unire „Moldova va ajunge o provincie şi Iaşul un al doilea Hîrlău". Cum spune d. Xenopol „Unirea se arăta pentru Moldova mai mult ca o jertfă, decît ca un cîştig pentru țara însăşi". „Cu toate acestea, instinctul de păstrare a neamului răpuse pe acel al păstrării individuale, şi nu numai Moldova, dar şi Iaşul fură cuprinşi de o înflăcărare neoprită pentru ideia unirii, care puse stăpînire pe cele mai multe

minți, ce se innalțau măcar cît de puțin peste nivelul zilnicei existenți." Partidul unionist din Moldova a trebuit să ducă o luptă crincenă și incordată, și niciodată o cauză mai dreaptă nu a avut de luptat cu mai multă necredință, răutate și manopere ascunse, decît cea aparată de mica și slaba Moldovă, contra unor uriași ce voiau să-i innăbușe glasul. „Dacă ideia unirii s-a făcut, ea se datorește numai Moldovei, și anume centrului ei, Iașul, care singerează și azi de jertfa făcută pe altarul neamului."

Comitetul unirii, inființat in Iași, la 21 Mai 1856, avea la 11 Iunie 180 membri: mai toți boerii mari, mulți boeri mici și mulți oameni din popor. Județele trimiseră, mai toate, acte de adeziune. Chiar separatiștii de mai tîrziu, Alecu Milló, N. Docan, N. Mavrocordat, D. Cornea, innainte de a fi atrași de Vogoride, iscăliseră cererile unioniștilor. Dar acest partid nu se sprijinea decît pe pătura suprapusă a orașelor, căci țăranii, lipsiți nu numai de cultură, dar și de binefacerile unei vieți omenești, nu puteau ințelege foloasele depărtate ale unirii. In sprijinul lor unioniștii aveau pe Franța și autoritatea ei morală. Separatiștii erau puțini la număr in țară, dar erau tari prin sprijinul armatei austriace, care ocupa încă Moldova, prin sprijinul Turciei și acel al intregului aparat cirmuitor al țării, pus la indămina caimacamului. In termeni vii, d. Xenopol descrie lupta intre cele două partide, sub căimăcămia lui T. Balș și acea a lui Vogoride, cu toate peripețiile ei: prigonirile caimacamilor impotriva unioniștilor, rîpirea corespondenții lui Vogoride cu Turcii și publicarea ei in ziarul „Etoile de Danube" din Bruxelles, sprijinul energic, dat unioniștilor de către consulul din Iași, Victor Place, falșificarea listelor electorale și alcătuirea lor in chip arbitrar de către miniștrii N. Istrate, Costin Catargiu și de către consulul austriac Gödel de Lannoy. Listele, in total, cuprindeau numai 4.658 nume, in loc de 40.000, cît ar fi trebuit să insumeze. Partidul unionist, scos din răbdări, era gata de violență, și ambasadorul Franței fu nevoit să iea calea amenințărilor. Demisia răsunătoare a pârcalabului de Galați, Alexandru Cuza, și destăinuirile grave făcute impotriva lui Vogoride erau aproape să facă pe Turci să încuviințeze revizuirea listelor electorale. Dar, sprijinită de Austria și Anglia, Poarta reveni, ordonînd lui Vogoride, să procedeze la alegeri. Divanul adhoc fu alcătuit numai din antiunioniști. Atunci Thouvenel, ambasadorul Franței, precum și acei ai Prusiei, Rusiei și Sardiniei, părăsiră Constantinopolul, rupînd relațiunile diplomatice. Totuși Poarta menținu refuzul alegerilor din Moldova.

Din fericire, intr-o ințelegere avută cu regina Victoria, la Osborne, Napoleon al III-lea renunță la unirea totală a țărilor romine, mulțumindu-se numai cu o unire vamală, militară și judecătorească, iar Anglia obținu dela Turci anularea alegerilor moldovene. Știrea primită in Moldova avu un efect innălțător, și noile alegeri libere dădură un Divan, in care numai doi membri erau dușmani ai unirii.

*

Un laic iubitor de cele sfinte. *Răspuns la memoriul episcopului Gherasim al Romanului.* București. 1909.

Această broșură e o critică judicioasă și convingătoare a memoriului episcopului din Roman. După autorul ei anonim, episcopul Gherasim reprezintă, in biserica noastră, școala veche bizantină și obscurantistă. Prin acțiunea și scrisul său, el predică nesupunerea la legile țării și, punindu-se mai presus de suveranitatea națională, dă un trist exemplu de anarhie. Erijindu-se in apărătorul unor pretinse prerogative ale patriarhiei din Constantinopol, asupra bisericii noastre, solicitîndu-i amestecul și intervenția in trebile noastre lăuntrice, episcopul de Roman comite un

păcat de neertat, o crimă chiar impotriva neamului și a patriei. Punînd in discuție autocefalia bisericii romine și prezentînd-o ca ceva revocabil, el calcă in picioare drepturi și prerogative, pe care biserica romînă le posedă de secole. Pentru a arăta cît e de veche independența bisericii romine față de recunoașterea ei de patriarhie, in anul 1885, autorul citează cele scrise de invățatul episcop Melchisedec, in actul sinodal din 1882, in chestia mirului, act insușit de intreg sinodul bisericii romine. In sprijinul aceleiași păreri el aduce și cele scrise, in istoria sa bisericească, de d. Iorga, care, dealtfel, in chestia legii sinodale e tovarăș de păreri cu episcopul Gherasim. Erijîndu-se in acuzator, judecător și osînditor a episcopilor, mitropoliților și intregului sinod, episcopul Romanului nesocotește și tradiția veche bisericească, și canoanele ecumenice. Afurisind și anatemizind, el comite un fapt, care nu-i prudent și mai puțin încă creștin și ortodox. Apărînd noua lege sinodală de acuzația nedreaptă de anticanonicitate, pe care i-o aduce episcopul Gherasim, autorul arată că ea nu creiază două adunări deosebite, două organe bisericești, ci conzistorul superior e numai un sfat alipit pe lingă sinod, iar nicidecum o instituție sau o autoritate aparte. Ceia ce îndeamnă pe episcopul de Roman să lupte impotriva legii sinodale nu e, in realitate, decît voința sa de a nu lucra alături și impreună cu preoții la binele și propășirea bisericii,—fapt cu atît mai regretabil, cu cît in sinul preoțimii și a monahismului sint elemente cu care se poate făli biserica noastră.

O. B.

* * *

George Giuglea. *Cercetări lexicografice. Elemente latine în limba romînă, I.* București, Göbl-Rasidescu, 1909, 1 broș. in 8 de 27 pagini, fără preț.

D. G., un elev al d-lui Ovid Densușianu, își face intrarea in filologie cu un mănunchiŭ de 22 de etimologii.

Etimologiile, se știe, constitue partea cea mai grea in studiul unei limbi: se cer cunoștinți intinse, o aptitudine specială, și un calm apreciabil pentru a ținea in friŭ asociațiile produse de o imaginație eventual prea vie.

D. G. incepe deci toemai cu ceïa ce-i mai greŭ și, ne grăbim a spune, inceputul săŭ este vrednic a fi luat in samă. Dintre etimologiile propuse primim fără rezerve: *a se dăzvulba* <*a se învulba*, *hiestru* <**festus*, *iț* <*licium*, *mățar* casap de mațe <*matiarius*, *mérced* <*marcidus*, *moleață* <*mollitia*, *muscur* <**musculus*, *musca*, *paiă*, *a împăia* <*pallium*, *soartă* placentă <*excorta*, *a scurîma* <**conrimare*, *toană* butoiŭ <*tonna*;—primim ca interesante: *buș* colțun <**busseus*, *bussus*, *a se cofleși* a se muïa (despre curechiŭ și pepeni) <**conflexire*, *conflexus*, *a încurca*, *a descurca* <*colus*, *lamurĭ* <**lamula*, *lamella*, *a se prevești* a se ofili <**prevescire*, *vescus*, *sîurecu* bătrin <**senicus*, *senex*, *a strecura* <*stercorare*, *stercus*.— Asupra restului de etimologii facem următoarele observații: *moliad* 'bleg' este pur și simplu o variantă a lui *boliad* (=ungur *bolond*);—*toană* pl. *toane* 'furie, moment de supărare' nu trebue confundat cu *toană* 'butoiŭ', ci este un derivat imediat dela verbul *a tuna* comp. a-ĭ *trăsni* in cap;—este imposibil ca *a întuneca* să fie **innocticare* <*nocte* (ne-am aștepta la un *înnoptec* sau *înnoptic*);—*corună* pl. *corune* 'lemnele care staŭ înfipte vertical in stilpii ceĭ groși aĭ războiuluĭ' nu poate fi *columna*, ci probabil un derivat dela *cala* bois, bûche (prin forma **cărună*).

Ca la orice incepător, stilul este uneori greoiŭ și in general nu toemaĭ sobru. Pe de altă parte autorul nu s-a emancipat încă de sub tutela profesorului săŭ. D. Ovid Densușianu este

citat chiar și pentru o banalitate ca *înțeleg—intelligo*, în vreme ce alți filologi sînt cu totul uitați.

Bătînd la poarta filologiei cu aceste etimologii, d. G. merită a fi primit cu căldură. Pentru a-și asigura însă un loc apreciat în cimpul acestei științi, d-sa va trebui să caute a-și îngriji stilul și a privi totdeauna adevărul sine ira et studio, a nu se lăsa luat înainte de vîntul animozităților și incorectitudinilor care din nefericire bîntue în filologia romînă.

G. P.

* * *

Vasile T. Dimitrescu. *Tendinți pedagogice moderne.* Brăila, un volum de 43 p., prețul 75 b.

Nu e inutilă cetirea acestei broșuri, care sub un titlu cam pretențios, ne dă un tablou aproape complect și precis al școlilor din țările germane și ne schițează pe scurt principiile de educație și instrucție, care călăuzesc pedagogia modernă germană. Nu aflăm lucruri nouă și nici idei necunoscute, cum nu găsim în cele cîteva pagini nici discuții teoretice; e material brut, expus fără pretenții și cu atît mai sugestiv și mai preferabil produselor importatorilor de didactică germană dela noi, care, urmărind servil, fără nici o selecție, evoluția ideilor pedagogice din străinătate, au totdeauna părerea ultimei cărți.— „Rostul studiului meu, zice autorul, e de a arăta tendințile actuale ale pedagogiei germane și de a da cîteva puncte de comparație. Nu țintesc a prezenta modele de imitare, căci fiecare om și fiecare popor trebue să-și caute leac după durerile și mijloacele lui proprii. Principiile de acțiune pot fi doar împrumutate." Cu atît mai mult deci cărticica aceasta merită să fie cetită.

*

Wilhelm Schmidt. *Geburtstag im Altertum.* Giessen, 1908, un volum de 136 p.. Prețul 4,50.

Acest volum, foarte îngrijit ca formă, cu o împărție în capitole, care face înțelegerea cuprinsului ușoară, ne prezintă sinteza lucrărilor anterioare a subiectului anunțat de titlu: Serbarea zilei de naștere în vechime.

La popoarele din jurul Mediteranei— și probabil la toate popoarele—, era credința că omul, la naștere, dobîndește un demon,— θεὸς γενέθλιος, genius— care conjurînd spiritele rele, i-a făcut posibilă nașterea, și care-l însoțește toată viața, favorizînd întreprinderile lui până la mormînt. Pe acest *geniu* îl serbează cu un ritual anumit, în fiecare an, la ziua de naștere, *natalis*, γενέθλιος, invocîndu-l în rugăciuni, însoțite de jertfe, și cerîndu-i protecțiunea. Și nu numai oamenii simpli, ci și prinții și zeii chiar, au un asemenea demon, ba chiar și orașele și coloniile, și deci, corespunzător, au o aniversare a zilei de naștere. D. Schmidt studiază paralel la Greci și la Romani, în primul capitol, modul serbării aniversării, ritualul și darurile ce se aduc între particulari; în al doilea capitol, ni se arată cum au serbat urmașii lui Alexandru și împărații romani această aniversare, precum și semnificația ei,—iar în al treilea ni se dau cunoștințile ce le avem relativ la o serbare a aniversării zilei de naștere a zeilor. Studiul său are multe lucruri bune, alături de păreri hazardate și scăpări din vedere. Astfel, susține, bazîndu-se pe simple inducții, că data serbării zilei de naștere se pierde în trecut, deși scriitorii nu pomenesc nimic despre ea până la *comedia nouă*, și e probabil că obiceiul acesta să fie luat din răsărit. Deaseminea, nu pare convingătoare argumentația autorului în faptul serbătoririi zilei de naștere a zeilor, căci dovezile indirecte, scoase din Xenofan, Sofocle și Pindar, nu probează nimic, cum nu probează nici citatul din Herodot, care vorbește de obiceiuri persane. Cît despre zeii romani,

e sigur că la origine se serba aniversarea dedicației templului, și fixarea diferitelor zile de serbare e datorită motivelor astronomice, cum însuși autorul recunoaște despre Marte. D. Schmidt susține apoi că aniversarea și a zeilor și a oamenilor era serbătorită în fiecare lună, dar argumentele aduse pentru zei nu o dovedesc, căci, ca să luăm exemplu pe Apolon, cel mai serbătorit zeu elin: acesta e serbat la 7 ale lunii Hieros și Thargelion de Delieni, la 7 Thargelion și Pyanopsion de Atenieni, la 7 Pyanopsion de Eleusini, la 7 Bysios de Delfieni și la 7 Hekatombaion de Mikonieni; deci, în 5 luni din 12 e serbătorit, și încă și aceasta la populații deosebite. Pentru alți zei indicațiile sînt și mai puține, iar pentru *Zeus* nu e nici o zi fixată.

Nici pentru oameni argumentația nu e doveditoare, căci Klitemnestra face libații pe mormîntul lui Agamemnon în fiecare lună, e drept, le face însă în ziua morții și nu a nașterii, cum o spune însuși d. Schmidt. Cu acestea se atinge o altă parte slabă: aceia că aniversarea zilei de naștere era serbată și după moarte. Probabil, faptul acesta nedovedit pentru timpurile anterioare veacului al IV lea, era la origină un cult al strămoșilor, și numai tîrziu ziua nașterii a fost serbătorită odată cu acea a morții, prin confuzie.

Obiceiul, ca urmașii lui Alexandru cel Mare și împărații romani după Tiberiu, să-și serbeze ziua de naștere și *natalis imperii*—este luat, cum arată autorul, din orient: aceasta o probează și fastul oriental, de care e înconjurată serbarea și divinizarea capetelor încoronate și costumele persane ale preoților, cînd oficiază. Este iarăși foarte probabil că la Romani *natalis dies*, serbarea geniului care a prezidat la naștere, să se fi născut fără ajutorul influenței orientale; o dovadă se poate găsi în extenziunea mare a unui astfel de serbări în epoca imperială. O analogie, demnă de studiat, găsim între *Parilia*, serbarea zilei de naștere a Romei, și între un obiceiu ardelenesc.

Cu toate criticile de detaliu, care se pot aduce lucrării de față, volumul d-lui Schmidt are însă o valoare serioasă, mai ales pentru epocele mai tîrzii, căci autorul, cum se vede din numeroasele citate, a consultat tot materialul enorm de inscripții grecești și latinești precum și tot ce au spus autorii antici despre acest obiceiu, și a epuizat toată bibliografia modernă. Lucrarea sa conștiincioasă nu e lipsită de interes și va fi cetită cu folos de toți.

M. J.

***

Karl Kautsky. *Der Ursprung des Christentums. Eine historische Untersuchung.* Stuttgard 1908. Verlag von I. H. W. Dietz Nachf. XVI, 508 pg.

Lucrarea lui Kautsky este o cercetare întinsă și extrem de interesantă a originilor creștinizmului, în lumina concepției materialiste a istoriei. El expune dezvoltarea economică a lumii antice, în general, și mai cu samă în perioada imperiului roman, care e cadrul în care s-a întins și organizat creștinizmul.

Cercetînd amănunțit izvoarele din literatura păgînă și creștină, pe cît e cu putință mai apropiate de perioada de formație a creștinismului, Kautsky se încearcă să redea oglinda credincioasă a începuturilor acestei religii și a formelor, pe care le-a luat mai tîrziu, și care au suprapus peste legendele arhaice ale creștinismului alte legende mai noi și în parte contrazicătoare.

Kautsky consideră creștinismul originar, al cărui conducător a putut fi un Isus, oarecare, din Galilea, ca o mișcare națională de regenerare a poporului judaic, luptînd împotriva stăpînirii romane. Și marele publicist socialist se încearcă cu multă ingeniozitate să arăte temeinicia acestei păreri. Mai cu samă este de un deosebit inte-

res acea parte a lucrării, unde Kautsky arată că, cosmopolitismul și caracterul resemnat al creștinismului, așa cum îl cunoaștem, este ceva mai nou, care s-a suprapus, însă fără a-l acoperi complect, fondului arhaic, judaic, de revoltă națională a maselor populare din Palestina.

Pe vremea nașterii creștinismului, Judea era singura parte din împărăția romană, unde mai subzista spiritul național-particularist, sub un aspect religios, și spiritul democratic;—era acolo o stare permanentă de supraexcitare și de revoltă în potriva stăpînitorilor.

In Judea, pe vremea aceia, se distingeau mai multe curente, reprezentînd deosebite pături și idealuri sociale:

1) *Saducheii*, elita preoțimii, o aristocrație sacerdotală, altă dată foarte puternică, dar mult slăbită, în timpurile, de care ne ocupăm. Nu avea un sentiment național puternic.

2) *Fariseii*, un fel de democrație sacerdotală, compusă din oameni pe o treaptă socială mai de jos dar numeroși, și de un naționalism puternic. Ei erau interesați în conservarea intactă a religiei hebraice, de care era legată nu numai soarta lor, dar soarta chiar a întregului Jerusalem. Jerusalemul, ca centru de peregrinație a Evreilor răspîndiți în toată împărăția romană și ca locul de concentrare a tuturor contribuțiilor poporului ebraic, putea fi socotit ca o dependență economică a marelui templu și al claselor sacerdotale. Fariseii, erau o denumire mai nouă a acelui curent social, ai cărui partizani se chemau mai înainte *assidei*.

3) *Zeloții*, proletarii evrei din Jerusalem, oameni liberi, de o simțire națională foarte puternică și adînc mîhniți de starea de decădere a Israelului. Ei erau organizați într-un adevărat partid împotriva Romanilor, în care vedeau izvorul decadenții lor, și zilnic provocau revoluții și lupte de stradă. Mulți dintre conducătorii Zeloților veneau din Galilea. In acea regiune fusese o țărănime puternică, care însă sărăcise, și din această cauză era un izvor permanent de bandiți, care duceau guerilla împotriva Romanilor, dar și un contingent puternic dintre acești țărani emigrau în Ierusalem, îngroșind rîndurile Zeloților de acolo.

4) *Essenerii*, un grup de țărani liberi, trăind în colonii comuniste, destul de prospere, mai ales în jurul lacului Tiberiada.

Deci, dintre curentele populare, Zeloții aveau mai mult o organizație revoluționară, pe cînd Essenerii una mai mult economică.

Primele comunități creștine erau o sinteză a acestor curente populare, căci erau atît o organizație revoluționară împotriva stăpînirii străine—deși evangheliile mai tîrziu denaturară acest lucru,—cît și o întovărășire comunistă, întru cît permitea mediul exclusiv urban, în care s-a desvoltat la început creștinismul.

Economia orășănească, parcelară, de pe vremea aceia, nu permitea comunismul în producție, ci era numai un comunism al consumului (masă comună și, mai puțin, locuință comună).

Evangheliile sînt prima fixare a legendelor relative la începuturile creștinismului. Ele sînt scrise cu mult mai tîrziu și oglindesc realitatea începuturilor creștinismului cu atît mai puțin fidel, cu cît sînt scrise mai tîrziu. Prima evanghelie scrisă a fost a lui Marcu, apoi a lui Luca, mai tîrziu a lui Matei și cea mai din urmă, tocmai tîrziu în secolul II-lea al erii noastre, a lui Ioan.

Cu cît evangheliile sînt scrise mai tîrziu, cu atît spiritul primitiv, judaic-naționalist, și de o sălbatică ură proletară contra stăpînitorilor străini, face loc spiritului cosmopolit și tolerant.

Comunitățile creștine—care la început se recrutau numai dintre Evrei—cu vremea s-au format exclusiv dintre

păgîni, care aveau pronunțate sentimente anti-judaice (—nu au fost rare progromurile anti-judaice, mai ales în Egipt, la începutul imperiului roman—), și au început să primească și oameni bogați, aplecați spre dărnicie. Aceste împrejurări au înlăturat spiritul primitiv de mîndrie națională, caracteristic judaismului, și ura de clasă contra bogaților, încît vechile legende, care povesteau despre începuturile sectei noi au fost modificate spre a corespunde noilor cerinți. De aici diferite contraziceri între versiunile evangheliilor, faptelor apostolilor, epistolelor, etc...

Kautsky reconstitue în următorul mod nașterea creștinismului și personalitatea întemeetorului lui:

La începutul imperiului roman, era, pentru Evrei, o eră de speranță în regenerarea poporului, și se aștepta apariția unui Messia, mîntuitor (Christos). Și mulți pretindeau că ei sînt Messia, pe vremea aceia, că sînt Christoși,—și în majoritatea lor erau bandiți din Galilea, conducînd bande de țărani proletarizați.

Dar, acești Messia, fiind prinși și omorîți de către autorități, bandele lor se risipeau, și cădea în uitare totodată și numele mîntuitorului rebel. Unul, însă, dintre acești Messia, anume Isus, tot din Galilea, dupăce a făcut oarecare tulburări în Jerusalem, (nu însă de o prea mare gravitate, căci nu sînt mărturii contemporane despre el, și Josephus Flavus, un istoric evreu de după nimicirea Jerusalemului, nici nu-l amintește), alungînd zarafii din templu, etc., a fost silit să se lupte cu autoritățile romane pe Muntele Maslinilor—loc des cercetat de bandiți pe acea vreme—, și, fiind prins, a fost răstignit. Totuși organizația revoluționară, alcătuită de dînsul, nu a dispărut, ci i-a supravețuit, căci era o legătură durabilă între membrii ei: Comunismul proletar, întrucît îl îngăduia viața orășănească de pe vremea aceia. Deci, sîmburele de organizație economică, ce unea strîns banda lui Isus, n-a lăsat-o să se risipească și a scăpat de uitare și numele întemeetorului ei.

La început, firește, comunitățile creștine se compuneau numai din Evrei. Dar, din cauză că proletariatul din toate părțile imperiului roman era foarte accesibil ideii comuniste de ajutor mutual între membri, (baza economică a religiei noi), creștinismul a găsit teren favorabil și s-a întins în toate părțile.

Comunitățile creștine primitive se recrutau mai mult din proletari urbani, oameni liberi, dar mizeri, iar nu din sclavi, propriu zisi, care nu intrau decît în minoritate, încît modul de a vedea al creștinismului nici nu reprezenta, în totalitatea lor, interesele sclavilor. Influența, așa de des arătată, a creștinismului asupra dispariției sclavajului, are în primul loc o altă origină: Slăbirea puterii militare a imperiului, din cauza dispariției țărănimii, a făcut să înceteze răsboaele de cuceriri, și atunci importul sclavilor s-a împuținat, valoarea lor s-a scumpit și ast-fel au devenit un articol de lux. Din acel moment nu mai aveau un rol util în economia țării. Creștinismul, deci, nu se arată în mod deslușit ca un factor de desființare al sclavajului.

Cu vremea creștinismul se recrutează tot mai mult dintre păgîni, iar după distrugerea Ierusalemului de către Romani, Evreii încetează de a mai fi un factor în evoluția creștinismului. Astfel că-și pierde cu vremea caracterul său judaic și devine cosmopolit și, din cauză că din proletariatul roman dispăruse orice veleitate de luptă, creștinismul apare ca o doctrină a resemnării. Acest din urmă caracter e întărit și prin aceia că se primesc în sînul comunității creștine oameni avuți și darnici—lucru nu așa de rar pe acea vreme, cînd veniturile nu se capitalizau—și aceasta necesita o îndulcire a rigorismului primitiv față de avuți.

Foarte deslușit arată apoi Kautsky cum au evoluat diferiții factori conducători ai comunității creștine.

La inceput rolul precumpănitor l-au avut *apostolii*, care au cedat tot mai mult in fața *profeților*, iar mai tirziu acești doi factori au fost deslocuiți de autoritatea ascendentă a *episcopilor*.

Pentru ingrijirea nevoilor rezultind din viața in comun, și mai ales pentru organizarea ospețelor comune, s-au diferențiat din sinul comunităților creștine *diaconii*; apoi pentru supravegherea acestora și pentru manipularea finanțelor comunităților s-au diferențiat, ca ocirmuitori, *episcopii*. Și rolul acestora a crescut tot mai mult, acaparind intreaga cirmuire a comunităților și anihilind tot mai mult organizația democratică a comunismului creștin primitiv. Cu timpul masa credincioșilor a pierdut orice importanță ca factor esențial in organizarea bisericii, și toată puterea era concentrată in biurocrația eclesiastică, al cărei punct central era episcopul. Și in curind această organizație s-a impus stăpinitorilor romani!...

Cam aceste sint punctele mai esențiale atinse de Kautsky in cartea sa.

Orice părere ar avea cineva asupra concepției materialiste a istoriei, această lucrare insă dovedește o vigoare măiastră.

I. N.

* * *

Gabriel Compayré. *L'Adolescence.* Etudes de psychologie et de pédagogie. Paris, Felix Alcan, 1909. Prix 2.50.

Noua lucrare a cunoscutului pedagog francez nu e decit o recenzie critică a marelui studiu asupra adolescenții, publicat de pedagogul american *Stanley Hall*, sub titlul de *„Adolescence, its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education"*.

Compayré expune aici vederile principale ale pedagogului american, le analizează și le combate pe cele care i se par greșite, și cu acest prilej schițează și liniile mari ale unei viitoare pedagogii a adolescenții, linii pe care vor trebui să le urmeze cei ce-și vor propune să studieze cu amănunțime această interesantă și insemnată epocă a vieții omului.

Deocamdată, recenzentul francez nu aprofundează nici una din problemele, pe care le pune, ci le atinge numai așa la suprafață, iar ceia ce urmărește prin lucrarea sa este numai să arăte de ce mare interes este studiul amănunțit și conștiincios al adolescenții și să ne dea, după cum insuși spune, „o mică schiță a unui subiect mare".

Bine ințeles, aceasta nu-l impiedecă pe autor să ne dea nu numai o expunere foarte bună a principalelor concluzii la care ajunge Stanley Hall, după cercetări și observații intinse, dar și o serie de păreri foarte judicioase, de considerațiuni foarte interesante și de observații originale in acest subiect atit de puțin explorat până acum.

Dupăce caută să fixeze limitele adolescenții intre copilărie și tinerețä, după ce se ocupă de creșterea fizică și desvoltarea organelor in această epocă, autorul se oprește mai mult asupra evoluției mentale, arătind schimbările mari ce se fac in sufletul omului in această vristă, schimbări care coincid cu trecerea lui dela ființa asexuată, care e copilul, la starea de diferențiare de mai tirziu.

Un interesant capitol din cartea lui Compayré e acel in care se ocupă de „adolescența in literatură", in care ne arată, după Stanley Hall, o mare parte din ceia ce s'a scris, in toate timpurile, asupra acestei vriste.

Autorul se ocupă apoi de sentimentele adolescenții, prietenie și iubire, consacră un capitol patologiei și criminalogiei juvenile, fixază cadrul unei pedagogii a adolescenții, și, dupăce cercetează, tot după Stanley Hall, problema coeducației adolescenților și adolescentelor—chestiune foarte importantă mai ales pentru Americani—expunind argumentele pro și contra, se ocupă, in două capitole finale, de educația băeților și de educația fetelor. Ideia centrală a autorului este că educația nu poate fi aceiași pentru băeți și pentru fete, deoarece și aptitudinile lor sint deosebite, și rolurile pe care sint chemați a le juca in viață sint cu totul diferite. Pentru fete, autorul dorește o educație care să le pregătească pentru rolul de soții și mame pricepute, iubitoare, luminate.

In concluzie, autorul mai insistă odată asupra importanței adolescenții, „epocă de transformare, de desvoltare și de criză", dela care atirnă foarte mult structura sufletească a omului, care are o așa de mare influență asupra restului vieții, și incheie cu afirmarea că, oricit ar căuta femenismul să șteargă deosebirea de sexe, natura, mai puternică, va menține pururea această deosebire, și psihologia celor două sexe va trebui să fie totdeauna studiată separat.

*

G. Normandy et E. Lesueur. *Ferrer.* L'Homme et son oeuvre. Paris, 1909, A. Méricant, 3.50.

O carte asupra lui Ferrer, apărută la citeva zile după judecarea și uciderea lui, iată o lucrare care nu prea inspiră multă incredere, inainte de a o ceti: parcă-ți vine greu să nu bănuești, cind o vezi in vitrină, spiritul de reclamă și intenția jignitoare de a exploata emoțiunea mare, pe care crima din Spania a produs-o in lumea intreagă.

Dar prea e arzătoare chestiunea, pentruca să nu cedezi ispitei!...

Și numai dupăce ai cetit paginile isvorite dintr-un adinc sentiment de indignare, dupăce ai urmărit peripețiile pe larg expuse ale acestei sguduitoare drame, dupăce ai făcut de-aproape cunoștință cu ideile și activitatea lui Ferrer, dupăce ai văzut ce suflet ales, ce inimă caldă, iubitoare și devotată țării lui și celor mici, s-a stins sub zidurile inchisorii dela Montjuich,—numai atunci iți dai samă că volumul lui Normandy și Lesueur, cu toate urmele de grabă și de lipsă de complecte informații ce se găsesc in el, e totuși o lucrare serioasă, scrisă numai din dorința de a lumina și explica dureros ul eveniment din Spania.

Autorii—Normandy in special—erau in măsură să lămurească culisele acestei afaceri, ca unii ce cunosc situația internă a regatului din sudul Pirineilor, și punerea chestiunii Ferrer in cadrul ei natural, explicarea ei prin imprejurările politice și sociale din Spania, e rolul cel mai insemnat al acestei lucrări.

Iată pentruce ultimul capitol al cărții acestia—*„Castilia contra Cataloniei"*—este pentru noi introducerea volumului și cheia de boltă a intregei lucrări. Ferrer nu e victima numai a clericalismului spaniol, al cărui adversar redutabil pe terenul educațiunii tinerimii a fost toată viața, ci e unul—și cel mai reprezentativ—din șirul lung de martiri mai mari ori mai mici ai luptei de emanicipare a celui mai bogat, mai activ și mai luminat ținut al Spaniei—Catalonia—de sub despotismului Castiliei. Să se cetească acest capitol, să se vadă ce situație nenorocită domnește in viața politică și socială a Spaniei, ce lipsă de scrupul, ce inconștiență la guvernanți, ce rol preponderent are clericalismul și, mai ales, militarismul in viața de stat a Spaniei, ce groaznică luptă de sugrumare a elementului celui mai vrednic și mai productiv al țării se duce de citva timp,—și se va ințelege pentruce un om de idei și de acțiune, ca Ferrer, un om care iși inchinase toată viața, averea și activitatea sa innălțării patriei sale, trebuia să cadă victimă in lupta intreprinsă contra obscurantismului și despotismului, contra perversității politice atot stăpinitoare.

Dar să arătăm in scurt cuprinsul volumului lui Normandy şi Lesueur.

Dupăce, in primul capitol, autorii scot in relief „revolta universală", profunda impresie, pe care asasinarea cugetătorului spaniol a produs-o in intreaga lume civilizată, admirabilul spirit de solidaritate ce s-a manifestat in principalele centre ale Europei şi Americei, prin meetinguri, greve generale manifeste, poezii, manifestaţii de tot soiul —ei ne dau, in al doilea capitol, o scurtă biografie a lui Ferrer (născut la Atella, in 1859 dintr'o familie de mici proprietari) şi spulberă, in al treilea capitol, insinuările gazetelor reacţionare, cu privire la raporturile dintre Ernestina Meunier şi Ferrer, arătind că intre ei nu au fost decit legături intelectuale şi că averea pe care d-ra Meunier a lăsat-o lui Ferrer era destinată intemeerii „şcoalei moderne" in Spania, şi Ferrer nu a intrebuinţat-o decit in acest scop.

De o deosebită insemnătate e al patrulea capitol al volumului, in care autorii expun ideile lui Ferrer asupra educaţiunii, idei care se pot rezuma in următoarele: Altă dată guvernele, ca să poată domina uşor, impiedecau cultura poporului; acum, nevoia de a avea pentru industrie lucrători mai instruiţi le sileşte să dea poporului instrucţie; dar, pentruca să dea instrucţiei direcţia ce doresc şi să facă din ea un instrument de dominaţie, guvernele caută să acapareze instrucţia poporului, pe care democraţia vrea s-o ia pe sama ei; de aici lupta pentru şcoli dintre clericali (agenţii guvernelor) şi democraţie. Cit despre invăţămintul său, raţionalist, Ferrer voia ca el să rămie in cea mai desăvirşită neutralitate, deaceia el oprea pe institutorii săi de a spune copiilor ceva contra religiei ori guvernului: el vroia să facă din şcolarii săi nişte oameni instruiţi şi cu mintea liberă, răminind ca numai mai tirziu să li se infiltreze in suflete ideile de emancipare. Şi succesul mereu crescind, pe care şcoala sa raţionalistă il obţinea, explică persecuţiunile indreptate contra lui: implicarea lui in atentatul Morral, din 21 Maiu 1906, cind, neputindu-se găsi nimic contra lui, el a fost achitat; şi acuzarea acum in urmă de provocatorul tulburărilor, din Iulie, din Barcelona şi din imprejurimi.

In capitolul intitulat „*Zilele roşii*", autorii expun aceste tulburări, organizate de partidul socialist ca protestare contra războiului cu Kabylii, războiu care costa viaţa a mii de muncitori şi era făcut contra dreptăţii şi in interesul citorva capitalişti. In aceste tulburări Ferrer nu are nici un rol, nici ca organizator, nici ca partaş; dar clericalii, episcopul de Barcelona in special, cer capul lui.

Arestarea lui Ferrer şi a colaboratorilor lui, rigorile la care au fost supuşi aceşti oameni nevinovaţi, intervenţiile intelectualilor din intreaga lume in favoarea lui Ferrer, chipul mişelesc in care s-a făcut instrucţia şi judecarea lui,—toate sint pe larg şi amănunţit expuse de autori.

Notăm aici că acuzatul nu a cunoscut nimic din instrucţie pănă in ziua procesului, că martorii nu au fost aduşi in instanţă pentru a fi confruntaţi cu acuzatul, ci numai li s'a cetit declaraţiile dela instrucţie, că drept de apel nu a avut Ferrer, ba nici nu a cunoscut sentinţa decit puţin innainte de execuţie, aşa că nu a avut măcar timp să facă apel la clemenţa regală, şi că rechizitorul era alcătuire de nimicuri, de vorbe auzite din svon, de declaraţiuni falşificate ori trunchiate.

Foarte mişcătoare sint amănuntele torturilor morale, la care a fost supus in inchisoare, Ferrer, fiind silit să stea mereu intre călugării pe care nu-i putea suferi, şi care acum ii impuneau serviciile lor. Şi zguduitoare e scena asasinării, in care marele martir a dat dovadă de un admirabil curaj, cerind să fie lăsat liber şi cu ochii nelegaţi

in faţa puştilor indreptate asupra lui.

In sfirşit, autorii ne dau dovezile nevinovăţiei lui Ferrer, care, chiar după spusele organizatorilor tulburărilor din Iulie (trei şefi socialişti, care azi sint refugiaţi in străinătate) nu a luat deloc parte la tulburări. Dealtfel, in dosarul instrucţiei nu s'a putut pune nici o dovadă sigură contra lui, iar din scrisorile pe care le-a scris din inchisoare amicei lui, Soledad Villafranca, din increderea pe care o avea Ferrer in justiţie, reese limpede nevinovăţia lui.

Astfel cartea lui Normandy şi Lesueur studiind chestiunea din toate punctele de vedere, ne dă o expunere obiectivă a afacerii şi e totodată o protestare energică contra crimei ce s-a comis in contra unuia din cetăţenii cei mai vrednici ai vremii noastre.

M. C.

Revista Revistelor.

Cumpăna, revistă săptăminală, scrisă de: M. Sadoveanu, D. Anghel, St. O. Iosif, H. Chendi.—Numărul 30 bani. Abonamentul 15 lei pe an.—Strada Luigi Cazzavilan, No. 36, București.

Cumpăna este o revistă curat literară, și apariția ei umple un gol: Reviste *săptăminale* cetibile avem două: admirabila *Săptămînă* a d-lui Panu, care este aproape numai politică, și adesea interesanta *Noua Revistă Romînă*, care însă este lipsită aproape cu desăvirșire de literatură beletristică.

Numele colaboratorilor *Cumpenei*, scriitori de mina intăia, sint o garanție că această revistă va fi intotdeauna interesantă și va exercita o influență binefacătoare asupra gustului publicului romin.

In primul ei Nr., *Cumpăna* publică o admirabilă poezie de dd. Anghel și Iosif și o alta de un al... cincilea colaborator, A. Mirea. Amindouă poeziile sint un fel de proclamație a revistei—și o declarație de războiu.—D. Sadoveanu publică „Reflexiile unui explorator", una din acele frumoase schițe de călătorie, cu care autorul ne-a fermecat adesea.—D. Chendi, in „Icoana de azi", trece in revistă mișcarea literară din ultimul timp, caracterizind revistele mai importante.—D. Anghel răspunde fin spiritualei „scrisori" a d-lui Gherea relativă la „Societatea scriitorilor romini".—*Cumpăna* mai are două rubrici: „Efemeride" și „Note și reflexii".

Recomandăm din toată inima această revistă, scrisă inteligent și cu mult talent.

Revista Generală a Invățămintului (Noembrie 1909).

D. C. Nădejde publică un studiu asupra **invățămintului filozofic in facultățile noastre**. D-sa combate părerea d-lui R. Motru, după care invățămintul nostru filozofic s'ar fi instrăinat de studiile științifice, datorită regulamentării lui ca o ramură a facultății noastre de litere, și tendinții acestei facultăți de a pregăti mai mult profesori secundari, decit oameni de știință. Cursurile d-lor Maiorescu și Dimitrescu-Iași, reprezentanții cei mai marcanți ai invățămintului nostru filozofic, au fost totdeauna pătrunse de spiritul științific. D-sa susține că norma propusă de d. R. Motru, după care cele patru catedre de filozofie existente ar putea deveni: 1—catedra de istoria filozofiei și logică; 2—catedra de psihologie și estetică; 3—catedra de pedagogie; 4—catedra de sociologie și morală,—e aceiași după care s'a constituit și denumit catedrele actuale. Dar organizarea actuală a catedrelor de filozofie, oricit ar fi de defectuoasă, e superioară celei propuse de d. R. Motru in trei puncte hotăritoare: 1—dă logicei primul loc, cum trebue; 2—lasă sociologia ca un studiu accesor; 3—oferă 2 cursuri paralele de psihologie și de istoria filozofiei. Punerea logicei și a teoriei cunoștinței, in sistemul propus de d. R. Motru, pe al doilea plan, nu insamnă o degradare a acestor științi,

ci a filozofiei insăși. După părerea d-lui Nădejde, invățămintul filozofic in universitățile noastre ar trebui organizat in senz german. Cele 7 catedre destinate studiilor filozofice, in ambele universități, ar trebui să se denumească catedre de filozofie, și profesorii respectivi profesori de filozofie. Acest sistem lasă posibilitatea liberei repartiții a materiilor de filozofie și, in acelaș timp, oferă cadrul unei libere și depline desvoltări a forțelor viitoare, ce eventual le-ar putea cișțiga universitățile. Cele 4 catedre de filozofie din București și cele 3 din Iași vor trebui sprijinite de 2 seminarii innăuntrul universității: seminarul de filozofie și seminarul de psihologie, și de unul in afară de universitate: seminarul practic pedagogic. Seminarul de psihologie va trebui complectat prin: a—lucrări de psihologie clinică (la azilul de alienați); b—lucrări de psihologie aplicată la pedagogie; c—lucrări de psihofizică. Aceste lucrari, avind ca centru firesc seminarul psihologic al facultății de filozofie, ar putea forma cu timpul elementele unui institut de psihologie.

La Nouvelle Revue (Noembrie, 1909.

Fostul inspector general al căilor ferate din Anatolia, *Kurt Zauder*, publică un articol asupra **situației din Turcia**. Aratind greșelele pe care le-a comis Abdul-Hamid, inconjurindu-se de oameni in genere nuli și introducind in administrație și in armată favoritizmul și spioanajul, și in intreaga viață socială din Turcia nesiguranța și enervarea,—autorul crede că fostul sultan e cel mai insemnat factor care a contribuit la intronarea noului regim: prin exasperarea la care a impins pe ofițeri și pe oamenii politici, a silit armata să facă revoluția, care a adus pe noul sultan și regimul junilor Turci. E drept că azi acest regim are de luptat cu multe greutăți, mai ales cu nevoile bănești și cu nemulțumirea foștilor slujbași ai regimului vechiu: și ceia ce, in primul loc, ii trebue azi Turciei este ordinea in finanțe și stabilitatea in ordinea de astăzi. In acest senz chiar lucrează noul regim, și măsurile luate până acum dau toate speranțele că lucrurile vor fi duse la bun sfirșit. In ceia ce privește situația financiară, autorul sfătuește pe junii Turci ca, oricit ar fi de jigniți— ca patrioți—de controlul financiar al Europei („administrația datoriei publice", „regia tutunului", căi ferate, etc), să nu se grăbească a se elibera de această tutelă până nu vor așeza pe baze solide regimul nou. Numai cu măsuri ințelepte, cumpătate și luate fără pripire, așa ca să nu jignească sentimentul general, Turcia va putea fi radical transformată și ridicată la rangul de stat modern european.

Austria, Ungaria și trialismul este titlul unui articol asupra situației politice din imperiul vecin, in care *Jacques Daugny* iși exprimă părerea că, pentru a contrabalansa pretențiile Ungurilor, Austria ar trebui să dea satisfacție elementului slav—Croați, Bosniaci, Dalmați, Serbi—din imperiu, inlocuind dualismul austro-ungar prin trialismul austro-croato-ungar. Prin aceasta autorul crede că s'ar repara greșala ce s'a făcut la 1867, cind s'a intemeiat dualismul, și s'ar pune imperiul vecin pe baze mai drepte, mai temeinice și, prin urmare, mai stabile.

La Revue (Decembrie, 1909).

Scepticismul nu poate raminea o atitudine permanentă a sufletelor; acestea au totdeauna nevoe să se razime in viață pe o credință, căci se pare că religiozitatea e o tendință invincibilă in oameni, și sentimentul pentru ce va fi dincolo de mormint ne turbură și atrage. De aceia se caută ca din ruinile vechilor credințe să se-

construiască altele nouă, și asistăm de un veac și mai bine la o efflorescență a nenumărate biserici. D-na *Philippide Nery*, destinsă romancieră, publică în numărul de față—**Printre sfinții și posedații din Paris**— un studiu interesant de observații psicologice asupra manifestărilor religioase din vremea noastră. Ceia ce e caracteristic în ele e lipsa de forme nouă; sînt reminiscințe ale vechilor culturi religioase gnostice, care au înflorit în epoca imediat anterioară creștinismului, sau compromisuri între creștinism și religia egipteană, misterele eleusine, ori filozofia neoplatoniană. Astfel o biserica gnostică cu credința sa în Eov-Christos și cu *sophia*, cugetarea liniștită, chinuită de dorul de a ști; astfel e Ervingismul, care crede în a doua venire a lui Mesia.

Dr. A. de Neuville—**Purtătorii de bacili**—arată că efectele cele mai riguroase profilaxii sînt anihilate de convalescenții care au suferit de boale molipsitoare, și care emit uneori timp îndelungat enorme cantități de bacili, devenind astfel focare ambulante de infecție. Asemenea convalescenți, care-s mai numeroși decît se crede, sînt cu atît mai primejdioși, cu cît împotriva lor măsurile de apărare se pot lua mai greu.

La Revue du Mois (Noembrie 1909).

Trecutul și viitorul chimiei organice este titlul unui lung și interesant studiu, în care *L. I. Simon* se ocupă cu problemele ce s'au pus și s'au dezlegat până acum în această ramură a științii, cum și cu cele ce trebuesc rezolvite în viitor. După ce arată aplicațiunile practice la care studiile de chimie organică au dat loc, numeroasele achizițiuni de până acum pentru industrie și pentru artă,—autorul se ocupă cu căile noi de investigație ce se deschid pentru savanți, cu noile probleme ale chimiei organice. În special pentru biologie, întrucît fenomenele vieții au la bază în cea mai mare parte reacțiuni chimice,—chimia organică tinde din ce în ce mai mult să fie un ajutor de cea mai mare importanță. Autorul dă diferite exemple, pentru a scoate în relief însemnătatea crescîndă a studiilor de chimie organică atît pentru industrie, cît și pentru biologie, și conchide că pentru cercetătorii în domeniul chimiei organice cîmpul de muncă se face tot mai mare, iar rezultatele cercetărilor lor sînt tot mai însemnate.

Revue de Métaphysique et de Morale (Noembrie, 1909).

Cunoscutul sociolog *E. Durkheim* scrie un remarcabil studiu asupra **sociologiei religioase și a teoriei cunoștinței**. La baza tuturor sistemelor de credinți și a tuturor culturilor există, după el, un număr de reprezentări fundamentale și de atitudini rituale, care, cu toată diversitatea formelor, au pretutindeni aceiași semnificație obiectivă și îndeplinesc aceleași funcțiuni. Aceste elemente esențiale și permanente constituesc ceia ce e etern și uman în religie; ele sînt conținutul obiectiv al ideii de religie. Aceste reprezentări nu pot fi cunoscute decît prin studiul societăților inferioare, și etnografia e cel mai puternic sprijin al sociologiei religiilor. Studiul religiilor primitive lămurește nu numai cauzele și condițiile fenomenului religios, dar aduce și o lumină nouă asupra problemelor filozofice. Primele sisteme de reprezentări ale omului asupra lumii și asupra sa, primele sale noțiuni cosmologice și psihologice, sînt de origine religioasă, și oamenii datoresc în mare parte religiei nu numai materia cunoștințelor lor, dar și forma sub care aceste cunoștinți au fost elaborate. Categoriile inteligenții: noțiunile de timp, spațiu, gen, număr, cauză, substanță, personalitate,—care constituesc cadrele solide sau osatura inteligenții, s'au născut în sînul religiei și cuprind elemente religioase. Religia fiind ceva social, și categoriile sînt de natură socială, și ele sînt producte ale cugetării colective. Dacă admitem origina socială a categoriilor, teoria cunoștinței poate fi considerată sub alți termeni decît acei cunoscuți de teoriile tradiționale ale empirismului și raționalismului. Categoriile nu sînt stări individuale, ci reprezentări colective, care depind de chipul în care societatea e constituită și organizată, de morfologia sa, de instituțiile sale religioase, morale, economice. Caracterul lor social ne permite să înțelegem în ce senz se poate spune că ele sînt a priori. Categoriile sînt un product istoric, și, deși nu am asistat la geneza lor și nu cunoaștem elementele lor componente, ele domină întreaga noastră viață intelectuală. Dacă oamenii nu ar avea o concepție omogenă asupra timpului, spațiului, cauzei, numărului, orice acord ar fi imposibil între inteligenți și, deci, și orice viață comună. Pentru a putea trăi, societatea nu are nevoe numai de un conformism moral suficient, dar și de un minimum de conformism logic. Categoriile nu sînt fapte prime și rebele analizei, ele trebuesc considerate ca instrumente ale gîndirii, pe care grupurile omenești le-au făurit, în mod laborios, în cursul secolilor, și în care au acumulat cea mai bună parte din capitalul lor intelectual.

Nuova Antologia (16 Octombrie, 1909).

În acest Nr., cunoscutul romanist *Ernesto Monaci* publică o scrisoare către Pasquale Villari, în chestiunea **dialectelor și limbii italiene**. P. Villari, într'un discurs ținut la Academia della Crusca, a arătat că Italienii care emigrează în America sînt constrînși a se separa în grupuri de Piemontezi, Lombarzi, Sicilieni, etc.,—și aceasta mai cu samă că din pricina necunoștinții limbii italiene comune și din diversitatea dialectelor nu se pot înțelege între dînșii. Urmarea e că învață limba indigenilor și se deznaționalizează mai repede decît oricare alt popor. El propunea ca un remediu la această stare de lucruri publicarea de vocabulare dialectale, și anume de către Academia della Crusca, căreia ar trebui, pentru aceasta, să i se pue la dispoziție de către ministerul instrucției publice un fond anumit.—La aceasta Monaci observă că vocabularul e un instrument pe care poporul nu poate și cum să-l mînuiască. Pentru a se putea folosi de el, trebue intervenția școalei. Actualmente însă, școala lucrează tocmai împotriva acestei idei. Cei mai mulți din învățători cred că, pentru a învăța pe școlari limba italiană comună, trebue mai întîi să izgonească din mintea copiilor dialectul. Se procedează tocmai așa cum se proceda altădată, în sudul Franței, cu predarea limbii franceze. Prin urmare, ceia ce trebue de făcut e de a schimba felul de a preda al învățătorilor din școalele elementare: a-i face să adopte învățarea limbii prin mijlocul dialectului. Trebue făcuți să înțeleagă că metodul care li se recomandă a dat cele mai bune rezultate și în alte țări; să li se explice acest metod; să li se arate cele mai bune aplicații care s'au făcut; să se încurajeze prin premii pe acei merituoși și să li ceară lor alcătuirea acelor vocabulare dialectale, după ce Academia va întocmi unul ca model.

Rivista d'Italia (Octomb. 1909).

În fruntea revistei se publică un capitol din opera lui *Cesare Lombroso*, intitulată „Cercetări asupra fenomenelor opnotice și spiritiste" (Ricer che sui fenomeni ipnotici e spiritici), care va apărea în curînd la Turino (Unio-

ne Tipograf. Editrice). Acest capitol e un studiu asupra **creărei artificiale de magi la popoarele primitive.** In el, arată Lombroso cum diferite popoare sălbatice, atunci cînd magii—care pentru ele sînt o necesitate socială—se împuţinează, caută prin anumite procedee să creeze în mod artificial profeţi şi profetese. Procedeele variază de la popor la popor, dar mai toate se reduc la provocarea de mişcări convulsive şi delir, la provocarea epilepsiei, cu un cuvînt la slăbirea şi iperestesiarea sistemului nervos, fie prin ingerarea unor substanţe îmbătătoare, fie prin anumite mişcări ale corpului şi ale capului, fie printr'o anumită dietă. Crearea aceasta artificială de persoane, înzestrate cu caractere de „mediu", se găseşte la toate popoarele primitive, oricît de deosebite ar fi prin localitate şi rassă: la popoarele din Oceania caşi la cele din America şi Africa, la Negri caşi la Semiţi şi Caucazieni; iar izvoarele istorice ne arată că acelaşi lucru se întîmplă şi la popoarele vechi: Indieni, Perşi, Asirieni, Greci. E cunoscut cum, la aceşti din urmă, profetesele vestitelor oracole din Delphi, Delos, Tegir, etc., se intoxicau prin afumare cu foi de laur şi prin aspirarea unor hidrocarburi şi hidrosulfuri ce emanau din pămînt, înainte de a-şi da profeţia. Caracteristic la toate popoarele este preferinţa pe care ele o acordă femeilor, ca profetese. Şi lucrul e cu atît mai curios, cu cît aproape la toate se constată în acelaşi timp predominarea unui enorm dispreţ, s-ar putea zice unei adevărate orori, faţă de femei. Explicaţia, zice Lombroso, nu poate fi alta decît faptul că femeia, fiind mai adesea isterică decît bărbatul, e mai mult supusă fenomenelor ipnotice şi, prin urmare, mai aptă funcţiei de mag, de „mediu". Acest lucru l-au înţeles preoţii tuturor popoarelor şi, neputînd lupta contra concurenţii femeilor, care fiziologiceşte le erau superioare din acest punct de vedere, au căutat să şi le facă aliate, şi în acelaşi timp, pentru a-şi asigura supremaţia, au căutat ca ei înşişi să se facă cît mai asemănători femeilor, adoptîndu-le îmbrăcămintea. Hainele tuturor preoţilor de pretutindeni dovedesc, în alcătuirea lor, tendinţa de a imita portul femeesc.

Deutsche Revue, (Octombrie, 1909).

Incordarea care s-a ivit, în ultimele timpuri, în relaţiile dintre Germania şi Marea Britanie, precum şi enormele cheltueli pentru flotă, ce au urmat în ambele ţări, ca o consecinţă a acestei încordări, au alarmat pe toţi acei care văd în aceste fapte o primejdie pentru civilizaţia întregei Europe. Revista „Deutsche Revue" s-a pus de mult la dispoziţia acelor spirite, din ambele ţări, care caută să lumineze opinia publică asupra pericolului unui războiu germano-englez. In Nr. de faţă, patru articole sînt dedicate acestei chestiuni. In cel dintăi, *Lord Avebury* arată că cheltuelile enorme, pe care le impune ambelor ţări flota, aduc cu sine sărăcirea populaţiei, prin dări, şi nu schimbă întru nimica raport... între forţele de luptă ale ambelor popoare, care rămîn aceleaşi. Nu e vorba de a propune o dezarmare: aceasta ar fi o utopie; dar s-ar putea ca, prin bună înţălegere, cheltuelile pentru oştire şi în special pentru marină să fie mărginite. Anglia a făcut această propunere, şi deci actuala stare nefericită de lucruri nu cade în răspunderea ei. Acestui articol îi răspunde prinţul *Lichnowsky*. El crede că opoziţia care există între Anglia şi Germania nu poate fi înlăturată, dar că o politică externă înţeleaptă poate împiedica înăsprirea acestei opoziţii pînă la un conflict. Această opoziţie e bazată pe însăşi faza de evoluţie, pe care a atins-o Britania,

ca stat de rentieri. In asemenea fază, pentru a nu ajunge la decadenţă, poporul englez are nevoe de a fi mereu puţin scuturat, arătîndu-i-se poporul german ca model şi ca ameninţare. Un războiu n-ar fi însă nici în interesul Angliei, căci ar nimici tocmai mijlocul de care au nevoe oamenii politici englezi pentru ajungerea scopurilor lor. In acelaşi senz răspunde şi vice-amiralul *v. Ahlefeld*. O înţelegere comună în privinţa mărginirii flotelor este o utopie, care în practică nu se poate realiza. Admiţînd că o asemenea înţelegere s-ar face între Anglia şi Germania, ar adera la ea şi celelalte state: Rusia, Franţa, America, Japonia? Ar trebui atunci să existe un tribunal de arbitraj internaţional, cu putere executivă, ceia ce, în timpurile de faţă, e o imposibilitate. Anglia ar trebui să părăsească frica absurdă a unei invazii, la care nici un German nu s-a gîndit vreodată, şi pentru asta nu e nevoe de a avea o flotă de două sau trei ori mai mare decît cea germană, ci de a-şi organiza armata de uscat, astfel ca să fie în stare de a o apăra de orice invazie. In sfîrşit, Sir *Henry Roscoe* face apel la toţi oamenii iubitori de cultură, ca prin vorbă şi scrieri să facă propagandă contra războiului şi contra cheltuelilor enorme ce le cere întreţinerea armatei şi a flotei. El crede că „condeiul e mai puternic decît sabia" şi că, la urma urmei, o asemenea propagandă ar fi încoronată de succes.

Deutsche Rundschau (Octombrie, 1909).

Prof. dr. L. W. Weber-Göttingen — **Nebunia şi Cultura.** Se afirmă adesea, zice autorul, că în zilele noastre tulburările mintale au crescut mult, şi se pune în legătură această creştere cu condiţiile speciale ale vieţii moderne, condiţii rezultate din aceia ce noi numim cultura noastră. Aceste afirmaţii merită să fie mai de aproape cercetate. Şi mai întăi o consideraţie teoretică: Orice activitate spirituală e legată de funcţia creerului: pe scara zoologică, cu cît animalul e mai inteligent, cu atît creerul e mai bogat organizat; şi la oameni deasemenea. Dacă am compara creerul cu un instrument, s-ar putea zice că cu cît acest instrument e mai complicat, cu atît reacţionează mai fin la toate excitaţiile lumii externe, cu atît e mai senzibil, dar şi cu atît are mai puţină rezistenţă la influenţe vătămătoare, cu atît mai repede se uzează. Cu toate acestea comparaţia aceasta e numai în aparenţă justă. Dezvoltarea funcţională a unui organ sănătos e totdeauna unită cu o mai puternică dezvoltare a elementelor sale, dar de aici nu urmează că el devine prin aceasta mai puţin rezistent. Cantitatea de muncă cerută unui creer modern, mulţumită diviziunii muncii pe terenul intelectual precum şi tuturor mijloacelor tecnice, pe care progresul ni le-a pus la îndămînă, nu este aşa de mare cum s-ar părea la prima vedere. Trecînd la fapte, cum stă cu afirmarea că numărul nebunilor s-a înmulţit? Statistica nu poate proba aceasta. Adevărul e că numărul bolnavilor *din casele de sănătate* a crescut, dar asta nu probează afirmarea. Dacă ne-am întreba ce influenţă ar putea avea cultura în privinţa aceasta, trebue să observăm că cultura nu e ceva unitar, ci se alcătueşte din o mulţime de factori, dintre care unii ca: creşterea siguranţei personale, progresele higienice, întrebuinţarea forţelor naturii etc., nu pot acţiona decît favorabil asupra sistemului nervos. Rămîne în sarcina culturii moderne unele momente nefavorabile, ca alcoolismul şi boalele infecţioase, mai ales siphilisul. Acestea nu sînt însă caracteristice culturii moderne: niciodată nu s-a băut mai mult ca în veac. 14 şi

15 și niciodată siphilisul n-a făcut pustiiri mai mari decît in sec. 16.

Prin urmare nici considerații teoretice, nici rezultatele statistice nu pot proba o creștere a bolilor minții ca urmare a condițiilor culturii moderne. Dacă anumite momente ale civilizației noastre par a avea o influență dăunătoare asupra sistemului nervos și a pregăti astfel un teren favorabil tulburărilor mintale, nu trebue să se uite că pe deoparte asemenea momente au existat și in viața perioadelor culturale anterioare, iar pe de altă parte că dezvoltarea noastră culturală a produs in același timp și numeroși factori care paralizează aceste influențe.

The Contemporary Review. (Octombrie, 1909).

D. Joseph Burtt, cunoscut cercetător al transformărilor sociale din Africa, in **Munca Sclavilor la Plantațiile de Cacao** denunță sistemul barbar de exploatare al locuitorilor indigeni de către exploatatorii portughezi din Africa de Vest. Comerțul cu Negri de fapt n-a incetat: mai mult, din cauza formelor moderne cu care se acopere, a ajuns mai odios și mai apărat impotriva incercărilor de desființare. Autorul își scrie articolul in urma intoarcerei din o recentă călătorie din Africa de Vest. In lunga sa călătorie — de optsprezece luni — autorul a studiat in mod amănunțit sistemul de exploatare al Portughejilor și a adunat destule fapte ca să infiereze acest sistem lipsit de sinceritate și umanitate. Campania dusă d. Burtt și dr. Horton a produs atîta indignare in Anglia, incit marile firme comerciale engleze au refuzat să mai cumpere cacao produsă in coloniile portugheze: Angola și S. Thomé. Această măsură de boicoitare s-a arătat imediat mult mai eficace decît toate măsurile guvernului portughez. In Africa de Vest, Negrul e incă vindut in piață, ca orice marfă alta; la muncă e bătut de stăpînul lui, care reprezintă civilizația europeană in coloniile portugheze; onoarea și avutul lui nu sint ocrotite de pavilionul guvernului portughez; și, ca culme a ironiei, el duce viața adevăratului sclav sub clauzele unui contract liber, incheiat numai pentru cinci ani. De fapt acești sclavi moderni sint vinduți și duși cu deasila la plantațiile cumpărătorului; li se pun lăcăți mari la picioare ca să nu poată fugi pe drum, și chiar dacă pînă in cinci ani n-au trecut in lumea cealaltă, ei tot nu se mai intorc la căminurile lor: deaceia cind ei pleacă la plantații li se fac de către familiile lor ceremonii funerare. Autorul, in călătoria lui, spune că a găsit pe drum sute de *lăcăți pentru picioare*, din care unele erau incă prinse de scheletele celor care le-au purtat in viață pentru a spori ciștigul coloniștilor portughezi. Soarta acestor nenorociți, fără nici o speranță in viață, indată ce au intrat sub regimul contractului de cinci ani, n-a putut pînă acum fi inbunătățită prin măsurile guvernului portughez. După legile portugheze această stare de sclăvie e o gravă ilegalitate; administrația portugheză insă, deși are cunoștință de toate barbariile patronilor plantatori, nu ia măsuri de reprimare. In Iulie trecut, guvernul portughez a elaborat regulamente suplimentare pentru a opri abuzurile; cu toate acestea indreptarea pare a nu se aștepta dela legi și regulamente umanitare, cît mai ales dela reprimările administrative, și din acest punct de vedere nici un progres nu se vede. Pînă acum sclăvia Negrilor există in toată oroarea ei, in regiunile vestice și centrale ale Africei.

Saturday Review. (Noembrie).

Shakespeare in Franța. Sub acest titlu in trei articole succesive un autor anonim, care ne apare ca un adinc

cunoscător al literaturii și al firei poporului francez, arată că toate aparentele schimbări in opinia franceză, relativ la Shakespeare, au fost numai la suprafață și că in realitate aprecierea in privința lui a rămas aceiași, din timpurile cind regulele lui Boileau erau a tot puternice și cind sălbaticul beat, cum era numit Shakespeare, apare pentru intăia oară in Franța pînă astăzi. In epoca clasicizmului francez, Shakespeare e puțin cunoscut și mai puțin gustat, criticindu-i-se cu violență nerespectarea regulelor celor trei unități și introducerea in scenă a unor personagii prea de rînd ca cizmari și gropari. In vremea triumfului romantizmului schimbarea e desăvîrșită. E un concert de laude, unele mergind pănă la extravaganță, pentru Shakespeare. In realitate această schimbare nu provine din o mai adincă cunoaștere a lui, ci e datorită faptului că admiratorii lui sint sau scriitori, care se răzvrătesc impotriva vechilor regule, și-l laudă ca pe un precursor al lor, sau poeți cu o inspirație mai mărginită, care, deși il socotesc pe Racine mai mare artist decît Shakespeare, sint minunați de bogăția nemăsurată a imaginației acestuia și de adincimea tragediei sale. Pînă astăzi incă Shakespeare nu a putut fi ințeles mai bine de Francezi. Nu e nici unul din marii lor critici, care să se simtă la indămină vorbind de el. Găsim izbucniri de admirație ori de critică, care nu sint totdeauna la locul lor. Gustul lor literar, atît de sigur in aprecierea propriei lor literaturi, le lipsește cu desăvîrșire in această direcție.

Două fapte sint de observat la cei mai de frunte admiratori ai lui și critici literari din epoca romantizmului și din acea contimporană. In primul rînd opera lui Shakespeare e socotită ca un triumf al naturii, iar el ca autor nu e privit drept un artist mare, inferior lui Racine de exemplu in această privință. In al doilea rînd critica franceză, dacă il consideră drept un tragedian de geniu, ii neagă in schimb orice instinct pentru comedie. Aceasta se explică prin faptul că Francezii n-au nici un cuvînt corespunzător cuvintului englezesc „humour", semn neindoelnic că geniul rasei lor nu e in măsură a ințelege acest fel de spirit. O indicație a gustului francez ne-o dau și adaptările făcute din piesele lui Shakespeare. Ducis reduce pe „Hamlet", „Othello" și „Macbeth" la regula celor trei unități. Mercier combină un „Romeo și Julieta" in care Capuleții și Montaghii se imbrățișează in ultimul act, in „Hamlet" al lui Dumas, Ophelia e fata lui Claudius și prețul ertărei tatului ei, etc. Dintre criticii francezi, in afară de Taine și de Mezières, care deși l-au studiat mai serios ajung la păreri diametrial opuse și amîndouă false, acela care a prins mai bine, după părerea autorului, această nepotrivire intre talentul lui Shakespeare și firea poporului francez, e Jusserand. Și acesta, cași autorul, crede că secole de educație literară in școala lui Racine și neputința de a pricepe pe Shakespeare ca humorist nu vor permite niciodată ca geniul lui să pătrundă și să transforme pe cel francez. „Spectatorul francez va aplăuda o scenă, un cuvint, un episod, dar nu va aplăuda pe Shakespeare. E un geniu prea diferit pentru el; diferențele il neliniștesc tot atît, pecît il mișcă frumusețele pieselor shakespeariene".

Mişcarea intelectuală în străinătate.

FILOZOFIE.

C. H. Luquet. *Eléments de logique formelle.* Paris, Alcan, 1.50.

Autorul rezumează in şasezeci de pagini regulele artei de a gindi.

George Fonsegrive. *Essais sur la connaissance.* Paris, Lecoffre, 3.50.

O adunare de mai multe studii, care toate se referă la teoria cunoştinţei.

H. Espinasset. *L'Etre et le Connaître.* Paris, Leroux, 7.50;

E o incercare de a inchide intr'o formulă toată filozofia; autorul se ocupă de teodicee, estetică, ştiinţă, timp şi spaţiu, teoria universului, etc..

Gustav Eichporn. *Vererbung, Gedächtniss und transzendentale Erinnerungen.* Iulius Hoffmann, Stuttgart, 1909.

Autorul emite o serie de ipoteze asupra fenomenelor sufleteşti.

ISTORIE.

Pièrre de la Gorce. *Histoire religieuse de la Révolution française.* Paris, Plon-Nourrit, 7.50, T. I.

Autorul imparte in patru perioade istoria religioasă a Revoluţiei; despoierea, persecuţia legală, persecuţia singeroasă şi restauraţia cultului. In acest prim volum, se ocupă cu perioada intâia.

Williana Howard-Flanders. *Balkania; a short history of the Balkan States.* London, Stock, 3.40.

O repede privire asupra istoriei popoarelor din Peninsula Balcanică.

Max Nordau. *Der Sinn der Geschichte.* Berlin, Carl Duncker, 1909.

E o critică asupra modului cum se scrie istoria.

ŞTIINŢI.

Jacques Boyer. *La synthèse des pierres précieuses.* Paris, Gauthier-Villars, 2.50.

O expunere a rezultatelor ultime la care s'a ajuns in sinteza pietrelor scumpe.

Ch. E. Guillaume. *Initiation à la mécanique.* Paris, Hachette, 2 fr.

O carte elementară, care e menită să servească de introducere in studiul mecanicei.

Dr. L. Jammes. *Nos origines zoologiques.* Toulouse, Privat, 1909.

Expunerea teoriilor moderne asupra originii omului.

SOCIOLOGIE. DREPT.

Vacher de Lapouge. *Race et milieu social. Essais d'anthroposociologie.* Paris, Rivière, 8 fr.

Un studiu intins asupra rasei şi a mediului social; raportul şi influenţele dintre ele.

Arnaldo Agneli. *Il problema economico della disoccupazione operaia; cause e rimedi.* Milano, Società editrice libraria, 750.

Cercetări şi soluţiuni in chestiunea lipsei de lucru pentru muncitori.

L. v. Schlözer. *Villa Lnotte.* Gespräche. Düsseldorf, E. Trewendts.

In forma unui dialog intre doi amici, se discută avantajele şi dezavantajele civilizaţiei moderne.

CRITICA LITERARĂ şi ARTISTICĂ.

Eugène Lintilhac. *Histoire élémentaire de la littérature française.* Paris, E. André-fils. 3.50.

Un studiu asupra literaturii franceze dela origină şi până azi.

Maurice Wilmotte. *Études critiques sur la tradition littéraire de la France* Paris, Champion, 3.50.

E o adunare de articole, publicate de autor prin reviste, şi care se referă la tradiţiunea literară in Franţa.

René Doumic. *Études sur la littérature française.* Paris, Perrin, 3.50 6-e série.

In acest al şaselea volum din studiile lui Doumic asupra literaturii franceze, găsim articole asupra unor scriitori ca: B. de Saint-Pièrre, Anatole France, Jules Lemaitre, etc., cum şi asupra unor chestiuni ca: romanul personal, literatura de călătorii, romanele de femei, etc..

Max I. Wolff. *Shakespeare, der Dichter und seine Werke.* 2 Bände. München, Beck.

E o incercare de a scoate biografia poetului din operele sale.

LITERATURĂ.

Henry Allorge. *L'Essor éternel.* Paris Plon, 3.50.

Un nou volum de poezii al tinărului poet francez Allorge.

Rudyard Kipling. *Sous les Déodars.* Paris, A. Savine.

E o colecţie de nuvele, traduse din celebrul scriitor englez.

Compilator.

Bibliografie.

Dostoievsky. *Precocii* (Traducere de N. Dascovici). București, Alcalay. Pr. 60 bani.

Giorgio del Vecchio. *L'evoluzione dell' ospitalità.* 1902, Roma.
" " *L'etica evolutionista* (Nota critica). 1903, Roma.
" " *Diritto e personalità umana, nella storia del pensiero.* 1904, Bologna.
" " *Il comunismo giuridico del Fichte.* (Nota critică). 1905, Roma.
" " *Il sentimento giuridico.* 1908, Roma. Pr. 1.50 l.

Cornelia Emilian. *Cîte ceva.* 1909, București. Pr. 1.50 l.

Ministerul Agriculturii și al Domeniilor. *Rezultatele date de legile din 1881 și 1889 pentru vînzarea moșiilor Statului.* București, Carol Göbl, 1909.

L. Tolstoi. *Știința și religia* (Trad. de A. Luca). „Lumen", București. Pr. 15 bani.

Ivan Turgheniеff. *In fața ghilotinei.* (Trad. de dr. I. Duscian). București, „Bib. p. Toți", 1909. Pr. 30 bani.

Guy de Maupassant. *Nuvele din războiu* (Trad. de A. Mîndru). București, Biblioteca Romînească, 1909. Pr. 30 bani.

G. Cariolan. *Petru Rareș înnainte de urcarea sa pe tron și Petru Pribeagul.* București, 1909. O broșură de 44 pg. Fără preț.

V. Alecsandri. *Poezii populare ale Romînilor.* (Cu o introducere de Ion Bentoiu). „Bibl. p. Toți" (Nr. 443—445). Pr. 90 bani.

Ludovic Dauș. *Blestemul* (Poem). „Bib. p. Toți" (Nr. 455). Pr. 30 bani.

Bogdan Petriceicu Hasdeu. (Discurs de recepție, rostit la 13 Mai, 1909, de N. Gane, cu răspuns de I. C. Negruzzi). „Academia romînă". Pr. 1 leu.

N. Ghika-Budești și G. Balș. *Mănăstirea Probota* (Publicațiile societății „Arta romînească"). București, 1909. Pr. 4 lei.

Econom. Stavr. Ioan A. Grigoriu. *Viața creștină* (Predici). Vol. 1. 1909, Iași. Pr. 3 lei.

Donar Munteanu. *Aripi Negre* (Poezii). Biblioteca Romînească (No. 61). Socec. Pr. 30 bani.

N. N. Beldiceanu. *Taina.* „Minerva". Pr. 1.50 l.

Ioan Ciocîrlan. *Pe plaiu* (Schițe dela țară). „Minerva". Pr. 1.50 l.

St. O. Iosif. *Tălmăciri.* „Minerva". Pr. 1.50 l.

Guy de Maupassant. *Cei dintăi fulgi* (Trad. de N. N. Beldiceanu). Bib. „Minerva" (Nr. 34). Pr. 30 bani.

Tridtjof Nansen. *Spre pol* (Trad. de N. Pandelea). Bib. „Minerva" (Nr. 32). Pr. 30 bani.

Artur Gorovei. *Datinele noastre la naștere.* Bib. „Minerva". Pr. 30 bani.

Z. Bîrsan. *Nuvele.* Bib. „Minerva" (No. 35). Pr. 30 bani.

Lamnnais. *Cartea poporului sau drepturi și datorii.* (Trad. de Scarlat Georgescu), Bib. „Minerva" (Nr. 36). Pr. 30 bani.

Chamisso. *Omul care și-a perdut umbra.* (Trad. de Barbu Constantinescu) „Bib. p. Toți" (Nr. 462). Pr. 30 bani.

I. A. Candrea și Ov. Densușianu. *Cum grăește și simte țăranul romîn.* (Texte) „Bib. p. Toți" (Nr. 351—352). Pr. 60 bani.

Ovid Densușianu. *Povestiri din cronicari.* „Bib. p. Toți" (Nr. 452—453) Pr. 60 bani.

I. A. Candrea și Ov. Densușianu. *Povești din diferitele ținuturi locuite de Romîni.* „Bib. p. Toți" (Nr. 464—465). Pr. 30 bani.

Radu Rosetti. *Un Proces de sacrilegiu, la 1836, în Moldova.* București, Academie, 1909. Pr. 50 bani.

I. Bogdan. *Letopisețul lui Azarie.* București, Academie, 1909. Pr. 1.60 l.

Leonid Andreev. *Rîsul roș.* (Trad. din rusește de dr. I. Duscian). „Bib. Nouă" (IV). Pr. 75 bani.

Societatea muzicală „Armonia" din Cernăuți. *Raportul anual pe anul administrativ 1908.* Cernăuți, 1908.

Henric Ibsen. *Ziua învierii.* Epilog dramatic în trei acte. (Trad. de II. Chendi și C. Sandu). „Bibl. p. toți". Pr. 30 bani.

Bib. bunilor templieri. *Chestiunea alcoolismului, de dr. G. Bunge.* (Nr. 1). București. Pr. 25 bani.

Bib. bunilor templieri. *Icoane din popor, de G. Asmussen.* (No. 2). București. Pr. 25 bani.

Victor Anestin. *Cucerirea aerului.* (Baloane, aeroplane, aventuri aeriene). Bib. p. toți, (Nr. 481-482). Pr. 60 bani.

Dr. G. Robin. *Manual complect de limba esperanto, în zece lecțiuni.* București, 1909. Pr. 1.50.

Th. Cart. *O oră de esperanto.* Dialog-conferință (Trad. liberă de dr. G. Robin). București, 1909. Pr. 25 bani.

Dr. G. Robin. Cheia manualului complect de limba esperanto, în zece lecțiuni. București, 1909. Pr. 60 bani.

Alex. Berariu. *Scrisori la albinarii începători, prelucrate din nemțește după Hans Pechaczek.* Cernăuți, 1909. Pr. 50 bani.

R. S. Vlad și I. I. Căpănescu. *De-a soldații.* (Teatru sătesc.—Piesă în 4 acte). R.-Sarat, 1908. Pr. 50 bani.

Dr. Ioan Lupaș. *Mitropolitul Andreiu Șaguna.* Sibiiu, 1909. Fără preț.

Washington Irving. *Povești și legende.* (Trad. de Edg. Th. Aslan). Bib. p. toți. (Nr. 484). Pr. 30 bani.

Gh. Tomescu. *Gazetarul.* Bibl. „Viitorul" (No. 1). București. Pr. 15 bani.

N. Ștefănescu. *Ce s'a făcut, ce se face, ce se va face cu aeroplanele.* București, 1909. Pr. 2 lei.

Em. Gîrleanu. *Bătrînii.* (Schițe din viața boerilor moldoveni). Edit. a II-a. București, 1909. Pr. 3 lei.

Ioan Neculce. *O samă de cuvinte și Cronica.* București, Socec. 1909. 1 vol. de 146 p. Pr. 95 bani.

Artur Gorovei. *Zmei și Zîne.* București. Bib. Socec. Pr. 55 b.

Halima sau o mie și una de nopți. Trad. de Barac, II. București. Bibl. Socec. Pr. 30 b.

Guy de Maupassant. *Pe coastele Africei.* București. Bib. Socec. Pr. 30 b.

I. Popovici-Bănățeanu. *Nuvele.* (Din viața meserinașilor). Bib. Socec (Nr. 81—82). Pr. 55 bani.

Ion Dragoslav. *Fata Popei.* Bib. Socec (Nr. 83). Pr. 30 bani.

I. Creangă, E. Baican, T. Stefanelli și E. Teliman. *Nuvele umoristice.* Bib. Socec (Nr. 84). Pr. 30 bani.

M. Vicol. *Gramatica romînă, pentru cursurile superioare ale tuturor categoriilor de școale primare.* Cernăuți. Pr. 1.25.

Victor Bilciurescu. *Znoave versificate.* Bib. p. toți. Pr. 30 bani.

State Dragomir. *Ștefan cel Mare.* Dramă în 3 acte, în versuri. Iași. Tipografia Iliescu, 1904. Pr. 1 leu.

St. Antim. *Fundamentul chestiunii sociale în Romînia.* București, 1909. Pr. 40 bani.

C. Filipescu. *Tovărășiile la sate, obștiile de arendări. Rolul și necesitatea lor.* București, 1909. Fără preț.

I. Cohen. *Știința Minei.* București, Tip. Universală 1909. Pr. 1 leu.

D. Vasiliu-Bacău. *Idealul național. Geniu și Talent. Educația intelectuală.* București. Tip. Minervei. Fără preț.

S. Haeckel. *Originea omului.* Traducere de A. Luca. București. Tipogr. Lumen. Pr. 15 bani.

Anuarul XII al Societății pentru fond de teatru romîn, pe anul 1907—1908. Brașov, 1909. Pr. 2 cor.

Fl. Ilioasa. *Curs practic de lucru manual.* București, Alcalay. Bib. p. toți. Pr. 60 bani.

Lazăr Popescu. *Dreptatea de azi.* Piesă în 5 acte. R.-Vâlcea. Thüringer, 1909. Pr. 1.50 l.

I. D. Protopopescu. *Mișcarea cooperativă.* Studiu de Economie socială. București, cooperativa. 1909. 1 vol. 281 p. Pr. 2.50 l.

L. Mrejeriu, S. T. Kirileanu, Gh. Popescu-Vinători. *Cuza-Vodă.* Istorisiri pentru popor. Piatra, Steinberg, 1909, în 8 de 190 p., Pr. 1.50.

Anuarul științific al Romîniei. *Edițiune îngrijită de d. dr. I. Simionescu.* Iași, tipografia „Progresul”, 1909, Pr. 1.25.

D. Bujilă și M. Mitache. *Elemente de pedagogie.* 1909, Brăila. Pr. 5 lei.

Statutele societății scriitorilor romîni. București, 1909.

Anatole France. *Povestiri.* „Bib. p. toți”. (Nr. 493). Pr. 30 bani.

Voltaire. *Sufletul și alte schițe filozofice.* Bib. „Lumen” (Nr. 25). Pr. 15 bani.

C. Meissner. *Copii cu rele porniri și Școalele de îndreptare.* Iași. 1909. Pr. 1.50 l.

Jubileul liceului „Laurian” din Botoșani. 1859—1909. Botoșani. Pr. 6 lei.

Ion Zelea-Codreanu. *Spre altă școală!...* Fapte și păreri. Huși, „Librăria Națională”. 1909. Pr. 1.50 l.

Biblioteca pentru toți. *Catalogul aranjat pe clase după programul analitic al școalelor secundare.*

M. Sadoveanu. *Cîntecul amintirii.* Bib. Minerva. Pr. 2 lei.

Titus Georgescu. *Despre doctrina religioasă a lui Herbert Spencer.* Teză de licență în teologie. București, Gobl. 1909. 1 broș. 8 de 95 p. Fără preț.

Th. D. Speranță. *Scriitori vechi.* „Bib. p. Toți. Pr. 30 bani.

„Zorile”. *Biblioteca tinerimii.* (Nr. 3). Tg.-Jiu. Pr. 25 bani.

D-ri C. Popescu și Al. Slătineanu. *Epidemia de febră tifoidă din Iași* (1909),—(*Revista știinților medicale*). București, Tipografia modernă. 1909.

Delapecica. *Din literatura poporană. (Vol. I. Poesii poporane).* Lugoz. Tipografia Husvéth și Hoffer. 1909. Pr. 50 fileri.

G. Giuglea. *Cercetări lexicografice. Elemente Latine în limba romînă.* București, Rasidescu, 1909. 1 broș. 8 de 27 p. Fără preț.

Th. Capidan. *Réponse critique au dictionnaire étymologique macédo-roumain de Constantin Nicolaidi.* Salonic, 1909. 1 broș. 8° prețul 2 lei.

L. Tolstoi. *Testamentul meu.*(Trad. de A. Lecca). „Lumen”, București. Pr. 20 bani.

Dr. C. Thiron. *Conflictul dintre știință și religie.* Bib. „Rațiunea”. No. 1 Iași. Tip „Dacia”, 1909.

Gustav Flaubert. *Trei povestiri. (Un suflet simplu. Legenda sfîntului Iulian ospitalierul. Irodiada).* Trad. de M. Iftodia. „Bib. p. toți”. Pr. 60 bani.

Preot Const. Morariu. *Chestia noastră bisericească.* „Bib. deșteptărei poporului” Nr. 6. Caransebeș. 1909. Tip. diecezană.

Analele Academiei romîne. *Seria II. Tom. XXXI.* 1908—1909. Partea administrativă și desbaterile. București. Inst. de arte grafice „Carol Göbl”, 1909. Pr. 5 lei.

Căpitanul I. Manolescu. *Cauza cauzelor.* Studiu Critic asupra nestatorniciei legilor militare. București. Tip. „Universală”. 1909. Pr. 50 bani.

A. D. Xenopol. *Unioniști și separatiști.* Extras din Analele Academiei romîne. Seria II. Tom. XXXI. București. Inst. de arte Grafice „Carol Göbl”. 1909. Prețul 50 bani.

Dr. M. I. Constantinescu. *Ce trebue să mîncăm dimineața.* București. Institutul de arte grafice, „Universala”. 1909. Pr. 1 leu.

Benedict Voinescu. *Naționalizarea comerțului.* București. Socec. 1909. 1 broș. 8 de 39 p., Pr. 1.50 l.

Const. S. Stoenescu. *Văpăi.* 1909. Craiova. Tip. Tache Pavlovici. Pr. 1 l.

E. Lovinescu. *Critice.* Vol. I. București. Editura librăriei Socec & Co., 1909. Pr. 3 lei.

Amargo. *Cîteva glume.* (Epigrame și Satire). București. Indépendance Roumaine, 1909. Pr. 1 leu.

C. N. Mateescu. *Balade adunate.* Cu o prefață de N. Iorga. Vălenii-de-Munte. 1909. Prețul 1.50 l.

Maxim Gorki. *In Stepă.* (Trad. din rusește de G. Carp). „Bib. Nouă”. București. Pr. 75 bani.

V. T. Dimitrescu. *Tendințe moderne pedagogice.* „Dunărea”, Brăila, 1909. Pr. 75 bani.

Grigore Pișculescu. *Apologia unei legi.* „Carol Göbl”. București, 1909.

La Rochefoucauld. *Filozofia vieții. Cugetări.* (Trad. de Claudia Cridim”. București. Bib. „Lumen”. (Nr. 28). 15 bani.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înnapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa **d-lui G. Ibrăileanu strada Golia 52, Iași.**

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.**

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunciuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Romînească” strada Golia, 52, Iași.**

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a incasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunciurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească,* sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat postal.

1909. ANUL IV. DECEMBRIE. No. 12.

Viața Romînească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

IAȘI

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1909

Viața Romînească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini.—Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei.—Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50.—Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 f. Numărul 2 coroane.—Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 50 b.—Pentru detalii a se vedea ...

Viaţa Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcţia d-lor Prof. Univ. C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : *I. Agîrbiceanu, C. Alimăneştianu, D. Anghel, prof. univ. I. Athanasiu, Jean Bart, N. Baţaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voineşti, Vintilă I. Brătianu, Caragiale, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocîrlan, N. D. Cocea, M. Codreanu, G. Coşbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, V. Eftimiu, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogaş, C. Hoisescu, G. Ibrăileanu, căpit. N. Ionescu, G. C. Ionescu-Sişeşti, Nat. Iosif, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, Francis Lebrun, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiţă, E. Lovinescu, dr. I. Lupaş, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatide, Constanţa Marino, I. Minulescu, I. Mironescu, S. Mândrescu, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morţun, D. Munteanu-Rîmnic, G. Murnu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrăşcanu, Horia Petra-Petrescu, N. Petrescu-Comnen, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, Radu Rosetti, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, H. Sanielevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Tatuşescu, I. Teodorescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Iorgu Toma, Em. Triandafil, Al. Tzigara-Samurcaş, dr. A. Urechia, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhuţă, N. Volenti şi alţii.*

Condiţiile de abonare

IN ŢARA :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 „
Un număr	2 „

Abonaţii care nu-şi vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus **4 lei pe an şi 2 lei pe ½ an**, ca îndemnizare pentru încasatori.

Pentru învăţători, preoţi de sat, primari şi funcţionari săteşti, studenţi şi elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceştia pot plăti în trei rate a cîte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a coperţii

Aviz.

Cu Nr. de faţă „Viaţa Romînească" îşi împlineşte al patrulea an de existenţă.

Cu acest prilej, Administraţia revistei roagă cu insistenţă pe abonaţii, care nu sînt încă în curent cu plata abonamentului, să binevoiască a-şi achita abonamentul **înainte de apariţia Numărului viitor**, *sau să înştiinţeze* **cînd** *îl vor achita : pentruca Administraţia să nu fie pusă în neplăcuta situaţie de a le întrerupe trimeterea revistei.*

Totodată Administraţia înştiinţează pe cetitori că, pentru cumpărătorii care se vor adresa la depozitul revistei, se acordă *o reducere de 25% plus porto* asupra volumelor apărute în editura „Vieţii Romîneşti".—Numele şi preţul volumelor rămas după reducerea de 25% este precum urmează :

1. **I. Al. Brătescu-Voineşti.**—*„În Lumea Dreptăţii"*, in 8°, 290 pag. Lei 1.50.
2. **A. Philippide.**—*„Specialistul Romîn"*, format mare, 96 pag. Lei 1.10.
3. **M. Lermontov.**—*„Demonul"*, traducere în versuri de I. R. Rădulescu. 64 pag. Lei 0.75.
4. **St. O. Iosif şi D. Anghel.**—*„Legenda Funigeilor"*, Poem dramatic. 60 pag. Lei 0.75.
5. **G. Ibrăileanu.**—*„Spiritul Critic în Cultura Romînească"*, 267 pag. Lei 1.50.
6. **G. Ibrăileanu.**—*„Scriitori şi Curente"*, 320 pag. Lei 1.50.
7. **D. D. Pătrăşcanu.**—*„Schiţe şi amintiri"*, 292 pag. Lei 1.50.
8. **A. Stavri.**—*„Luminişuri"*, versuri, (apare la 15 c.). Lei 1.50.

Comanda se poate face *odată* cu mandatul de plată a abonamentului la revistă : adăugînd în sumă preţul cărţilor comandate şi scriind pe cotorul mandatului titlul lor ;—ori prin mandat postal separat.

Volumele comandate şi plătite, se trimet franco la adresă.

Orice cheltuială de transport se face în contul Administraţiei.

Abonaţii revistei care doresc să se aboneze la **toate** *cărţile editate de „Viaţa Romînească"* vor beneficia de *o reducere de 40%* **(Lei 8.60 pentru toate volumele de mai sus)** asupra costului întreg al cărţilor editate.

Oricine, nefiind abonat al revistei, va face comanda de odată a **tuturor** volumelor de mai sus, va beneficia de *o reducere de 35%* **(Lei 9.10 pentru 8 volume)**.

Volumele comandate se trimet numai dupăce costul lor a fost achitat.

Administraţia.

Abonamentul la „Viaţa Romînească" se plăteşte înainte.

Colecţii complecte ale revistei din an. I (afară de No. 1 şi 2, care sînt epuizate), an. II şi an. III se vînd la Administraţie cu preţul redus de 10 lei — colecţia compusă din 12 volume.

Mariana Conta Kernbach

Apa morților.

XV.

In liniștea odăilor, pătrunse deodată prin păreți vibrarea clopotului de la *Sfîntul Gheorghe*, și coconu' Vasilică Popazu ridică fruntea, își potrivi favoritele și mări lumina lămpii. Incepu să tușească, cașicum abia acum ar fi dobîndit învoire pentru asta, și deschise grăbit ușa care da intr'un iatac, alături.

«Ce fel de vorbă, frate? strigă el. N'ați auzit clopotul?...»

Lumina lămpii, pătrunzînd in odăița strimptă, descoperi pe cele două fete ale lui coconu' Vasile. Rușinate parcă, Lucreția și Minodora începură să se foiască. Se ridicară apoi în capul oaselor la marginea patului și prinseră a se freca la ochi.

«Hai, hai, dădu îndemn coconu' Vasilică, să nu mă faceți să întîrzii ca anul trecut...»

Tocmai atunci se auzi și glasul cucoanei Safta, alături de Popazu:

«Ei, ce stați așa? încă nu v'ați dus?»

Coconu' Vasilică tresări. Nici nu simțise intrarea nevestei. Iar cucoana Safta, cu fața aprinsă de dogoarea cuptorului, cu mînicele suflecate, dădu năvală spre domnișoare. Glasul ei repede umplu îndată încăperile. Și bărbatul și fetele începură a se mișca mai cu vioiciune. Cucoana Safta găsi pălăriile fetelor; ea găsi intr'o clipă bastonul prăpădit al lui coconu' Vasilică, găsi și lumînările de ceară curată,—și ea-l scoase, vorbind necontenit, în răcoarea nopții de Aprilie.

«Duceți-vă, hai, că altfel n'aveți să găsiți locuri în strane. Să băgați seama, să nu vă picure cineva cu lumînările. Să nu uitați să-mi aduceți nafură. Eu, până ce-ți veni, scot și pasca din cuptor... Supa de găină fierbe la foc...»

Dumneaei vorbea încă; domnu' Popazu și fetele se infun-

daseră în întuneric. Mergeaŭ tăcuţi tustreï, puţin înfioraţî de răceală, după aţipirea care-i cuprinsese. Cerul, sus, era plin de flacările stelelor. Clopotul bătea adînc, apoï împrăştia în liniştea oraşuluï tremurări melodioase. Fetele, subţirele, mergeaŭ înnainte, repegior. Cîte-un felinar arunca o lucire pe obrazurile lor albe. Cuconu' Vasilică Popazu în paltonu-ĭ lung ca un laibăr, cu pălăria tare îndesată până la ceafă şi până la urechĭ, făcea paşĭ mari în urma odraslelor luĭ şi 'n luminile fugare ale drumuluĭ, faţa luĭ cu pielea arsă descoperea obişnuita-ĭ îngîndurare. (Toată viaţa stătuse cufundat parcă în gîndurĭ grele, cuconu' Vasilică Popazu).

Inşirîndu-se după nenumărate umbre tăcute, tustreĭ intrară în ţintirimul vechiŭ al bisericiĭ. Apoĭ, sub bolta de piatră, îl izbi dintr'odată căldura mulţimiĭ. In policandre ardeaŭ făcliile; cetaniĭ şi cîntărĭ sunau. Cuconu' Vasilică îşĭ împingea încet, pe la spate, fetiţele subţirele şi se pleca domol peste capetele oamenilor, zîmbind cu dulceaţă.

«Faceţĭ loc, vă rog... numaĭ oleacă... fiţĭ bunĭ...»

Şi oamenĭĭ îşĭ înnălţau ochiĭ spre favoritele luĭ cărunte şi se dădeaŭ încet, cu greutate, la o parte. In urma fetelor, prin înghesuiala cumplită, se strecura şi Popazu. Cînd ajunse lingă strane, aproape de scaunul episcopuluĭ, răsuflă greŭ şi începu să-şi şteargă obrazul cu o basma mare, roşie După aceia prinse a se ploconi repede, cu un zîmbet blajin către toţĭ boeriĭ cunoscuţĭ şi către toate cucoanele. Cu uniĭ prietinĭ de-aproape dădu mîna, întinzînd un braţ lung peste capetele credincioşilor. Incepu după aceia iar a-şĭ face loc, a se înghesui, cu un zîmbet încremenit pe faţa-ĭ gînditoare. Şi lîngă o strană, în care stătea un tînăr, se opri din nou îĭ dădu «sara bună», se grăbi să-ĭ stringă mîna, şi, uitîndu-se spre fete, căuta să-şĭ aducă aminte cum îl chiamă. După zece cuvinte schimbate în şoaptă, strecură cuconu' Vasilică o tînguire despre bătrîneţea şi durerea luĭ de picioare, şi tînărul ieşi cu anevoinţă din strană, iar cuconu' Vasilică Popazu se furişă cu iuţeală în locul luĭ. Trase dinnainte-ĭ pe fetiţe, foarte mulţămit, şi oftă, ostenit:

«Ce tînăr cumsecade!...» Şi căuta să-şĭ aducă aminte cum îl chiamă.—Il privi, îl pîndi cînd îşĭ întoarse ochiĭ şi-ĭ zîmbi cu dragoste, apoĭ rămase gînditor în locul luĭ, cu coatele pe marginile straneĭ, cu mînile împreunate pe piept.

Incepu a privi peste capetele oamenilor Vedea pe unul, vedea pe altul, oameni din vremea luĭ. Vedea şi tinerĭ, foarte mulţĭ necunoscuţĭ, ceĭ maĭ mulţĭ poate «licenţiaţĭ», şi privindu-ĭ avea parcă o sfială şi o stringere de inimă. Se gîndea: «In ziua de azĭ băieţiĭ aceştia cer zestre multă...» In urechĭ îĭ intraŭ neînţelese cîntările slujbeĭ sfinte, prin freamătul nedesluşit de şoapte şi de mişcărĭ ale mulţimeĭ.—Sta cu lumînarea în mînă şi aştepta să treacă vremea, ca în toţĭ aniĭ. Dumnealuĭ nu venea la biserică decît odată în an: la Inviere. Aşa era el deprins din tinereţe: odată pe an, la Inviere. Duminicile şi 'n sărbătorĭ n'avea

vreme. «Sufletul omuluĭ e cea maĭ bună biserică...—zicea el către prietinĭ. Eŭ am multe afacerĭ şi năcazurĭ. Eŭ vin odată şi bine».

Cuconu' Vasilică, aducîndu-şĭ aminte de vorba asta, dădu cu mulţămire din cap şi zîmbi către necunoscuţiĭ din juru-ĭ.—Apoĭ deodată, fără să ştie cum, băgă de seamă că din a doua strană la dreapta luĭ îl priveşte cuconu' Neculaĭ Ghiţescu, un bătrîn scurt, gros, cu desăvîrşire chel. Incepură îndată a şopti pe la spatele omuluĭ care sta între eĭ.—După ce se întrebară de sănătate şi de grădinĭ, după ce-şĭ amintiră de nişte «Invierĭ» vechĭ la care intraseră cu lună şi de la care ieşiseră cu viscol, cuconu' Vasilică păru iar mulţămit şi prinse a zîmbi la ceĭ din juru-ĭ. Atuncĭ zări într'o strană dimpotrivă şi pe bătrînul Dumbravă cu Maria şi începu a le face semne de dragoste nemărginită...

Apoĭ, în alt răstimp, avu o amintire şi o mişcare spre cuconu' Neculaĭ Ghiţescu; dar dintr'odată, brusc, rămase cu ochiĭ pironiţĭ înnainte-ĭ şi zîmbetul i se şterse de pe faţă. Căută să se facă maĭ mic în strana luĭ; se aplecă spre fete şi le întrebă ceva cu vocea schimbată, după aceia, pe furiş parcă, iar îşĭ ridică privirile. Un om stătea la treĭ paşĭ de el. Stătea palid, neclintit, ascultînd slujba. Cuconu' Vasilică îl vedea în profil. In suflet începură a i se zbate valurĭ de nelinişte, şi ochiĭ îĭ rămaseră cu îndărătnicie pironiţĭ asupra omuluĭ.

O spaimă ciudată îl încleştă: ar fi vrut să se facă mic, să se mistue într'o clipă printre picioarele oamenilor! Ş'odată cu spaima, o mirare dureroasă îşĭ făcea loc.—«Eĭ, cum e cu putinţă asemenea întîmplare? O viaţă poate zice că a trăit liniştit, fără zguduirĭ, căutîndu-şĭ de nevoĭ,—ş'acu iată, într'o noapte de Inviere, tocmaĭ într'o noapte de Inviere, ca un vîrtej se iscă din senin... Cum se poate întîmpla una ca asta? Omul care stă aproape de el e feciorul, e Panaite, care a fost un bezmetic ş'un rău în copilărie, care l-a ruşinat anĭ de-arîndul, şi care pe urmă s'a dus în lume... Ce caută el acuma aicĭ? Asta-ĭ vorba! Ce caută el *aici?* lîngă surorile luĭ? lîngă tatăl luĭ? Tocmaĭ acuma cînd fetele, săracele, trebuie să iasă în lume, tocmaĭ acuma cînd el are nevoie de maĭ multă consideraţie,—tocmaĭ acuma şi-a găsit să se întoarcă ruşinea aceasta, ticăloşia aceasta? Maĭ bine murea pe-acolo pe unde a fost, prin toată lumea!...»

Cuconu' Vasilică Popazu îşĭ şterse fruntea de sudoare. Privi în juru-ĭ. Toată lumea asculta liniştită o cetanie lungă şi monotonă. Fetele stăteau drepte, neclintite, zîmbitoare, fără grijă. Luĭ îĭ veni să rîdă. In adevăr, potrivirea aceasta, nenorocirea aceasta, era maĭ presus decît orice închipuire a luĭ! Işĭ şoptea încet, c'un glas maĭ mult lăuntric: «Eĭ, cum se poate una ca asta? cum e cu putinţă aşa ceva?»—El îl crezuse mort pe Panaite; de multă vreme nu maĭ avea nicĭ-o grijă dinspre partea luĭ.

Şi amintirĭ turburĭ i se învălmăşeaŭ în minte. Cînd i-a murit cea dintăĭ nevastă, Panaite era de nouă anĭ. Era un băeţel

firav, nu tocmaĭ deștept. Și îndărătnic nevoie mare. «Cînd îĭ veneaŭ luĭ bachițile, se gîndea cuconu' Vasilică, nu putea să-ĭ facă nimenĭ nimic. Se trîntea jos, prindea să urle, să se zvîrcolească,—de-mĭ puneam mînile 'n cap. Cu școala greŭ mergea! Nu era chip să-l atingă un profesor. Indată începea să țipe și să se zvîrcolească. Iar îndată ce-a murit Aglăița, mama luĭ, n'a maĭ fost chip să-l mîie la învățătură. Se ascundea prin colțurĭ, suspina și plîngea». «Ce aĭ tu, măĭ băiete, vină-țĭ în fire, măĭ băiete!» îĭ zicea cu năduh tatăl, iar băiatul parcă nicĭ n'auzea. Sta cu ochiĭ în gol—și vedea pe maică-sa moartă: așa îșĭ închipuia cuconu' Vasilică.—L-a lăsat o vreme; a așteptat.—Pe urmă omul s'a însurat, căcĭ avea nevoie de gospodină. Acuma cucoana Safta de bună era bună femeie, dar pe drept cuvînt nu putea înțelege ce caută băiatul acela mare toată ziua prin casă. Școală nu-ĭ? De ce nu se duce la școală? Nu vra să se ducă la școală? Atuncea trebuie dat la o meserie. Ca să steie așa degeaba acasă—nu se poate cu nicĭ-un chip. Are dreptate nevasta! s'a gîndit cuconu' Vasilică. A luat pe băiat și l-a dus la școală. A urmat el acolo, la școală, două-treĭ săptămînĭ, pe urmă, dintr'odată, iar s'a tras prin colțurĭ plîngînd. Nu—că el nu vrea să se maĭ ducă la școală! «De ce nu vraĭ, măĭ băiete? întreba tatăl.—Așa, nu vraŭ să mă maĭ duc la școală!» Atuncea și-a eșit din sărite și cucoana Safta. «Apoĭ bine, frate, așa trebuie să asculte un copil de părințĭ? Asta-ĭ o rușine!» Și cuconu' Vasilică a luat un băț ș'a tras o bătaie bună luĭ Panaite. Pe urmă l-a dus la școală.—A trecut o zi—și copilul deodată s'a făcut nevăzut. A fugit! L-a căutat cuconu' Vasilică Popazu blăstămînd cu amar, și cu greutate mare l-a găsit într-un fund de mahala jucîndu-se cu niște băiețĭ de Țiganĭ. L-a adus pe sus acasă și s-a înțeles cu cucoana Safta. L-aŭ închis, l-aŭ pus la post, l-aŭ maĭ bătut. Pe urmă iar l-aŭ trimis la școală. După două zile, iar a fugit. Acŭ l-a găsit la groparul țintirimuluĭ: ajuta omuluĭ la îngrijirea mormintelor. L-a găsit chiar la mormîntul Aglaeĭ. I-a fost maĭ mare rușinea luĭ cuconu' Vasilică.—Iar l-a luat și l-a dus acasă. Acolo și-a făcut omul datoria și l-a judecat: «Ce ți-ĭ de cap, măĭ băiete? Aĭ tu de gînd să te facĭ om cumsecade? Dacă nu vraĭ să înveți carte, am să te daŭ la o meserie... Ce? vraĭ să te daŭ la ciubotărie? nu ți-ĭ rușine? Vorbește!...» Dar copilul sta cu capu 'n piept, îndărătnic, și nu spunea nicĭ-o vorbă.—Apoĭ iar l-aŭ pus într'o cămară la post, pe urmă, l-aŭ apucat la bătaie... C'o frînghie udă l-aŭ bătut; l-aŭ făcut negru de vînătăĭ. Se strînsese mahalaua de-atîta țipet. L-aŭ dat în sfîrșit la un ciubotar,—ca doar s'a rușina și s'a întoarce la carte. Degeaba! copilul acela era făcut spre rușinea luĭ cuconu' Vasilică Popazu! A fugit de la ciubotar; a fugit pe urmă de la un fierar; pe urmă de la un croitor; pe urmă a rămas hoinărind așa, pe drumurĭ, ca un ticălos. L-aŭ maĭ prins, l-aŭ maĭ bătut; pe urmă dac'a văzut ș'a văzut, Popazu a zis: «Am copiĭ, am fete. Dacă băiatul se trage spre ticăloșiĭ, ce pot să-ĭ fac? Am să-l alung, am să-l dezmoștenesc...» L-a lăsat în plata Domnuluĭ!... Pe vremea aceia cînd încă eraŭ proaspete întîmplările acestea, aproape cu lacrimĭ le istorisea prietinilor luĭ de-aproape, cuconu' Vasilică; se bătea în piept și cu lacrimĭ povestea. Acesta era adevărul; n'avea nicĭ-o vină cuconu' Vasilică. El și-a făcut datoria; Dumnezeŭ i-ĭ martor! —Ș'așa s'a ales un ticălos din copilul acela. A ajuns așa de răŭ, așa de nemernic, încît umbla ca un cîne prin ușile oamenilor, bătut și suduit. Umbla prin măhălălĭ, căra apă desculț și cu capul gol,—de casa părintească nu s'apropia. Numaĭ din zvon, de departe auzea de el, și se ferea să spue celor de-acasă. Și-l arătaŭ cu degetul oamenii care știaŭ cine-ĭ; și luĭ cuconu' Vasilică îĭ era așa de rușine cînd îl vedea, cîteodată, încît îĭ venea să intre în pămînt!

Mare năcaz a avut cu acest băiat! Și niciodată n'a înțeles din ce pricină a ajuns la asa ticăloșie.

S'a dus în lume. Parcă s'a simțit maĭ ușurat după aceia. Și chiar afacerile luĭ, și politica, i-aŭ mers maĭ bine. In zece anĭ și-a uitat această durere, și cu baniĭ pușĭ deoparte a putut să-șĭ înjghebe cîteceva... zestre pentru fete... A măritat și pe fata rămasă din căsătoria întăia; pe asta a măritat-o fără zestre, și i-a rămas de la ea, pentru bunătatea luĭ, casele în care locuia...

«Ș'acuma, băiatul,—ce caută? El îl socotea mort. Ce caută? Altă avere de la Aglaia n'a rămas. Băiatul n'are nicĭ-un drept, n'are de ce să maĭ intre în casa luĭ.—Ce caută el, de ce-a venit în biserica tîrguluĭ, ca s'asculte Invierea, după doisprezece anĭ? Asta-ĭ întrebarea, ce caută?— Și ce s'a ales dintr'însul? Ce-o fi ajuns? Tot derbedeŭ? tot ticălos?... Oare are de gînd să se întoarcă în casa părintească?...»

Cuconu' Vasilică Popazu tresări și deschise ochiĭ marĭ: un murmur greŭ răzbătea pe supt bolta bisericiĭ și oameniĭ începură să aprindă fățliile repede, de la unul la altul. In lumina asta tremurătoare, cuconu' Vasilică îșĭ văzu desluşit băiatul: palid ca un mort, cu trupu 'nvălit într'un suman rupt...

Oftă greŭ. Gîndi, amărît: Ah! asta-ĭ tot spre rușinea, spre nenorocirea mea! Ce fac eŭ? ce-am să fac?

Iĭ bătea inima. Il cuprinse o amețeală, apoĭ simți o durere mare la tîmple. In neștire porni cu mulțimea de oamenĭ, în neștire primi anafura; prietiniĭ îĭ strigaŭ veselĭ: «Hristos a înviat!» și el răspundea cu glas stins: «Adevărat a înviat!» Nicĭ n'a știut cînd s'a îndreptat spre pridvor și cînd a ieșit. Șfertul luniĭ se ridicase pe cerul curat ș'o adiere aducea mirezme din grădinile înflorite.

«Să mergem maĭ repede!» zise el către fete. Și porniră, cu fățliile aprinse.

Făcu cîțiva pașĭ. Apoĭ deodată, cașĭ cum ar fi lunecat într'o prăpastie, simți pe feciorul nemernic lîngă dînsul. Il ajunsese cu pașĭ ușorĭ, și se alăturase de el, pășea domol alăturĭ,

ținînd la înnălțimea pieptuluĭ luminița tremurătoare. Cuconu' Vasilică auzi un glas slab, ca de om bolnav:

«Hristos a înviat!»

Ișĭ întoarse gîtul lung și subțire spre străin și abiă răspunse, cu silă, înghițind un nod silnic.

«Adevărat a înviat!»

Fetele întoarseră capetele. In luminile pîlpîitoare văzură obrazul ca de ceară, un obraz de rob flămînd și bătut, văzură sumanul rupt, o păreche de pantalonĭ ofițerești, și picioarele desculțe. Porniră maĭ repede: înțeleseseră că-ĭ un cerșetor, și-l știaŭ puțin darnic pe tatăl lor. Se simțeaŭ stînjenite, oarecum rușinate... Știaŭ că cuconu' Vasilică va rosti cuvintele obișnuite: «La muncă, că eștĭ voinic cît un taur!»

Dar nu, tatăl lor tăcea, și pășea alăturea cu străinul.

«Mă cunoștĭ?» întrebă omul, cu glasu-ĭ bolnav.

Cuconu' Vasilică nu răspunse.

«De ce nu te uițĭ spre mine? întrebă străinul cu blîndețe. De doisprezece anĭ nu m'aĭ văzut».

Popazu iuți pașiĭ, ca s'ajungă pe fete.

«Eŭ de la început te-am văzut și te-am cunoscut... zise iar omul. Am vrut să vin să-țĭ sărut mîna, ca unuĭ tată, dar m'am gîndit că poate n'aĭ să mă cunoștĭ, s'aĭ să mă loveștĭ...

— De ce să te lovesc? întrebă, cu glas înnăbușit, tatăl.

— Așa—cum mă loveaĭ și cînd eram acasă...»

Omul avea un glas muzical, umilit și bun,— dar fetele se înspăimîntară. Deodată înțeleseră un lucru grozav, —cașicum o nenorocire se abătea peste viața lor. Porniră aproape în fugă; gîfîiaŭ; și cuconu' Vasilică abia se ținea de ele. Făcea pașĭ marĭ, se simțea amețit, și ca un nebun, la fiecare pas, ișĭ punea aceiașĭ întrebare:

«Ce să fac? ce să fac?»

Luminițele făcliilor pîlpîiaŭ aproape să se stingă, apoĭ creșteaŭ. Și tuspatru mergeaŭ încovoiațĭ prin noapte. Nu rostiră nicĭ-o vorbă pîn' acasă. Suiră treĭ trepte de piatră; intrară într'un antret, apoĭ în sufragerie. Fetele se năpustiră undeva, în întunericul odăilor, spre mama lor; cuconu' Vasilică ridică lumina lămpiĭ, atîrnată deasupra tacîmurilor sclipitoare și se trînti pe-un scaun, oftînd adînc. Intoarse o privire piezișă spre Panaite, care rămăsese în picioare, aproape de ușă, cu căciula de oaie în stînga, și cu făclia aprinsă în dreapta.

Prin casa largă se simțea ca o învăluire de vînt. Se auzeaŭ frînturĭ de glasurĭ. Veni ș'un strigăt prelung, ascuțit, un strigăt de mirare nesfîrșită; apoĭ, dintr'odată, cucoana Safta se arătă în prag. Vorbi repede:

«Ce s'a întîmplat, frate? Ce este?»

Cuconu' Vasilică întoarse spre ea doĭ ochĭ trudițĭ, fără să spuie nimic. Străinul, cum sta, așteptînd parcă ceva, lîngă ușă, rosti lin, cu glasu-ĭ plin de bunătate:

«Hristos a înviat!»

Cucoana Safta tresări, mînioasă:

«Ce este? ce vraĭ? ce cauțĭ aicĭ? Cine eștĭ?» Apoĭ se întoarse spre bărbatu-săŭ: «Ce staĭ așa, frate? Intreabă-l! Vezĭ ce-ĭ. Nu-l lăsa să steie aicĭ. Noĭ avem ale noastre. Masa-ĭ gata. Știŭ că n'o să stăm cu el până mîne-dimineață!»

Cuconu' Vasilică se ridică cît era de nalt:

«Te-am cunoscut, zise el către fecior. Dar ce cauțĭ aicĭ, în casa mea?

— Am venit să maĭ văd casa în care a murit mama... zise străinul, încet.

— Bine. Aĭ văzut-o, du-te...

— Vorbe, vorbe! strigă deodată, supărată, cucoana Safta. De ce ți-aĭ făcut de cap? De ce-aĭ plecat așa, bezmetic, prin lume, dacă-țĭ era dor de casă?...

— Așa, m'am dus, zise Panaite rar; aveam în mine ca un fel de boală, aveam în mine ceva care mă alunga parcă de casa părintească...—Tăcu o clipă.—Mie mi-a fost dragă tare mama ...șopti el cu durere. Ș'aveam în mine așa, un fel de răutate, o boală... Odată m'am dus și i-am grijit mormîntul, căcĭ nimenĭ nu se maĭ îngrijea de mormîntul eĭ... Pe urmă dumneavoastră m'ațĭ asuprit, m'ațĭ bătut... n'ațĭ văzut că era în mine o suferință... Ce puteam să fac? Parcă mi-am dat seamă? M'am dus prin ușile străinilor, după ce m-ațĭ alungat!

— Și pe urmă ce-aĭ făcut? întrebă cu glas gros cuconu' Vasilică. Acu ce facĭ?

— Pe urmă?... pe urmă n'am făcut nimica... oftă încet străinul. Am umblat așa, prin lume... Ce puteam să fac?... Eŭ am fost un băiat bolnav...»

Se opri o clipă; apoĭ se întoarse cu un zîmbet trudit spre cucoana Safta:

«Eŭ îmĭ aduc aminte cînd mă băteaĭ în cap... Ziceaĭ că-s prost și îndărătnic... Dar eŭ aveam o boală în mine, care nu mă lăsa liniștit... Numaĭ Maria avea milă de mine... Ce face ea acuma? S'a dus și ea din casa asta?...—Eŭ am și *ducă-se-pe-pustiĭ*... rosti el c'o inmlădiere tainică de glas... Ș'apoĭ acuma am venit să văd casa unde a murit mama... Pe urmă am să mă duc iar în lume... Am să mă întorc poate la mănăstire... Este la munte o mănăstire... Ș'acolo poate am să mă călugăresc...

— Ș'acu ce vraĭ?... Eŭ nu-țĭ maĭ sînt tată... Aĭ fost un ticălos, te-am alungat!...»

In fața umilințiĭ pribeagului, cuconu' Vasilică Popazu deodată ișĭ cîștigase stăpînirea de sine.

«Acŭ ce vraĭ?

— Eŭ nu vraŭ nimica... Să nu credețĭ că vă urăsc... Eŭ în viața mea n'am făcut nimănuĭ răŭ... N'am omorît măcar un puiŭ de găină... Eŭ ticăloșiĭ n'am făcut... Dar dumneavoastră m'ațĭ bătut și m'ațĭ alungat pentrucă v'am făcut de rușine... Am umblat și eŭ așa prin lume... Cînd a avut cineva milă

de mine, am mîncat, cînd m'aŭ batjocorit şi m'aŭ alungat, am răbdat.. Acŭ m'am oploşit la o mănăstire. Acolo vraŭ să mă întorc.—Iar acŭ am vrut să văd şi casa mea... Dar văd că vă uitaţi cu ură la mine, văd că voiţi să mă alungaţi... Eŭ nu v'am făcut nici-un răŭ... Dac' ar fi trăit maica mea, s'ar fi înduioşat de mine, nu m'ar fi alungat, şi poate n'aşi fi ajuns aşa, un nemernic, ca să umblu prin uşile oamenilor... Măcar spuneţi-mî unde-î Maria...»

Lui cuconu' Vasilică i se părea că visează. Eî, cum s'a putut să aibă în viaţă luî, el, parte de aşa nenorocire, de aşa ruşine?

«Du-te! du-te! zise el scos din sărite. Du-te în treaba ta! caută-ţi de drum! Nu veni să mă amărăşti şi să mă ruşinezî iar.., Ieşi! ieşi! ticălosule! răcni cuconu' Vasilică întărîtat. Ieşi că tu m'aî amărît. Lasă-mă acuma! nu mă maî face iar de ruşine!...

— Tată! şopti cu durere străinul. Nu ţi-am făcut niciodată răŭ. Acu-î noaptea Invieriî... De ce mă alungi? Am aşteptat o vorbă bună; pe urmă puteam să mă duc în lumea mea... Eŭ sînt un om bolnav... Dac'ar fi trăit maica, aşî fi murit la casa părintească...

— Nu vezî că-î nebun? zise cu adîncă uimire cucoana Safta. Du-te afară, omule! Caută-ţi de drum.

— Mă duc!» zise omul cu glas trudit. Şi eşi încet, cu făclia luî tremurătoare.

In urma luî, cuconu' Vasilică se apucă de cap:

«Eî, cum se poate? cum se poate să am eŭ parte de aşa nenorocire în viaţă? Maî bine murea din leagăn decît să-l văd aşa! Mă face de ruşine dacă stă aicî, în tîrg...

— Du-te şi închide poarta! zise cucoana Safta. Eŭ am s'aduc la masă... Am să chem şi pe fete. Nicî n'aî ideie cum s'aŭ îngrozit!»

Cucoana Safta porni ca s'aducă supa. Cuconu' Vasilică ieşi să puie lanţul la poartă.—In josul scărilor se opri cu inima strînsă. Făclia luî Panaitc ardea la doî paşî de el, în întuneric.

«Ce-aştepţi? du-te! strigă el aspru.

— Mă duc! şopti feciorul. Numai să nu mă bateţi. Dacă nu vi-î milă de mine, mă duc!.. Simt eŭ că pe cale are să-mî vie neputinţa, dar pe urmă am să mă scol ş'am să mă duc în lumea mea...»

Făcu doî paşî, în drum. Cuconu' Vasilică pusese mîna pe lanţ şi se pregătea să închidă poarta. Bolnavul se întoarse deodată, parcă şi-ar fi adus aminte de ceva. Se apropiè de Popazu.

«Tată, zise el încet, cu umilinţă, spune-mî măcar unde să găsesc pe Maria...»

Popazu nu răspunse. Cu cuiul de fier de la poartă izbi pe flăcăŭ în obraz...

Bolnavul şovăi cu un ţipet de durere; apoî căzu pe spate greŭ şi începu să geamă şi să horcăiască în întuneric...

XVI.

Deodată luminî tresăriră la colţul uliţeî, la doî paşî de poartă. Popazu avu o mişcare de retragere; dar lucirea lumînărilor îl învălui şi descoperi şi pe pribeagul care se zvîrcolea în tină.

Un glas dădu vestea creştinească:

«Hristos a înviat!...»

— Adevărat a înviat! răspunse repede şi cu glas moale cuconu' Vasilică, apoi puse mîna pe porţi ca să le închidă. O căldură cumplită îl învăluise deodată: cunoscuse glasul bătrînuluî Dumbravă. Lîngă bătrîn, stăteaŭ Maria şi maiorul.

«Ce este? întrebă cu glas tare Stahu. Cine a căzut aici, jos?

— Nu ştiŭ ce este! un nenorocit... începu iute şi bîlbîit Popazu. L-am auzit strigînd... am venit... îl văd căzut jos...—Vă duceţî acasă să ciocniţî ouă roşiî? urmă cuconu' Vasilică zîmbind cu dulceaţă... Tare bine... Am avut tare frumoasă noapte a Invieriî... De mult n'am avut aşa Inviere...»

Din ogradă, din coridorul luminat al caseî, un glas ascuţit începu să cheme:

«Vasilică! Vasilică! n'aî maî isprăvit cu ticălosul cela?... Haî, frate, c'am adus supa... Inchide poarta bine...» Silueta neagră a cucoaneî Saftica se văzu o clipă, neclintită, în prag. Apoî dispăru.

«Iaca vin... iaca vin... vorbi tulburat cuconu' Vasilică... Să 'nchid poarta...

— Ia stăî, frate... că aicî avem un nenorocit care poate moare... staţi puţin... zise deodată, cu tărie, bătrînul Dumbravă, şi se aplecă cu luminarea asupra căzutuluî. E un biet nenorocit... urmă el. Ce aî, omule?... Văd că s'a maî liniştit... Ce este? de ce-aî căzut?... Te-a bătut cineva?

— Dumneavoastră maî staţi? eŭ mă duc... n'am vreme!... bîlbîi grăbit cuconu' Vasilică.

— Stăî, frate, stăî, ginere! vorbi bătrînul. Trebue să-l ducem la dumneata...».

Drumul era împînzit de o lumină tremurătoare; faţa pribeagului se zugrăvea palidă, ca ceara. Doî ochî trudiţi clipeaŭ acuma des şi cercetaŭ feţele care se plecaŭ asupra lor...

«Işi vine în fire...» zise cu milă Maria.

Deodată Popazu smunci lanţul şi puse mîna pe porţi; apoî se reculese: bătrînul Dumbravă se întorsese spre el. In aceiaşî clipă, glasul celuî căzut se înălţă slăbit în tăcerea nopţiî.

«Nu mă bate, tată! striga nenorocitul. Nu mă lovi!... Am venit să văd casa noastră, în care a murit mama, pe urmă mă duc... mă duc... şi nu mă maî întorc...».

Se ridicase într'un cot şi privea ţintă, înfricoşat, spre tatăl săŭ. Cuconu' Vasilică încremeni mut la locul luî; ochiî tuturora se aţinteaŭ spre el. Apoî ca o lumină de înţelegere se făcu în mintea Marieî; i se strînse inima; izbucni într'un ţipăt zugrumat:

«Bunicule! bunicule! e Panaite!... ce s'a intimplat?... cum a căzut aici?

— Maria...» gemu cu jale şi pribeagul, şi se ridică scurt în genunchi, intinzind braţele spre soră-sa...

Urmă un răstimp scurt de încremenire. Apoi bătrinul se aplecă şi ajută pe căzut să se scoale. Vasilică Popazu, cu faţa ciudat încreţită, începu a se trage îndărăt. Făcliile îl urmaŭ, şi'ntre ele venea băiatul bolnav, ţintind ochi de groază spre cel ce-l alungase, bătîndu-l. Şoptea încet, întrerupt, ca un copil după un plîns lung: «Am venit să văd casa... Am venit să caut pe Maria... Şi m'au alungat... şi tatăl meŭ m'a lovit cu fierul în obraz...» Picături de singe i se scurgeaŭ de la coada ochiului drept... Maria grăbi pasul, îl privi în faţă, îi văzu singele, şi-şi acoperi obrazul cu palmele, zguduită de un plîns amar.

Coconu' Vasilică Popazu nu se mai putea împotrivi; sui în neştire, umblînd pieziş, scările de piatră. Ceilalţi îl urmau de-aproape. Chemată de vuet, eşi într'un fîlfîit de fuste şi cucoana Safta. «Ce este?» ţipă ea înfricoşată. Şi pironi ochii rotunzi asupra oamenilor străinî cari năvăleaŭ în casa copilelor ei: i se părea că vede fantasme ieşite dintr'un mormînt... «Ce este?» răcni ea a doua oară. Dar coconu' Vasilică avea un obraz brăzdat ca de o silinţă grozavă. Se uită la ea, fără să-i răspundă. Şi cucoana Safta, desperată, îşi pocni palmele una de alta, se întoarse şi năvăli în odăile din fund, spre fetele ei...

Lampa atîrnată lumina lin mişcarea domoală din antret. Bătrînul Dumbravă aşeză pe Panaite într'un jilţ. Maria, suspinînd, se aşeză lîngă frate-său... În sufletul ei acum bântuia furtuna altei dureri.

Bătrînul Dumbravă se îndreptă din şele şi se întoarse spre Popazu. Îi licăreaŭ ochii supt sprîncenele tufoase.

«E copilul dumitale, grăi el cu voce joasă şi lină. Pentru ce l-ai alungat?...»

Popazu tresări. Faţa i se încreţi: parcă avu un zîmbet. Nu răspunse.

«Pentru ce l-ai alungat, pentru ce l-ai bătut, ca pe-un cîne?...» urmă bătrînul, şi vocea, stăpînită, îi tremura.

Trăsăturile lui Popazu parcă schiţaŭ acuma o mască batjocoritoare.

«Şi ce vreţi de la mine? strigă el deodată, cu glas aspru, din gîtlej. Pentru ce-aţi intrat în casa mea, să mă tulburaţi? Eŭ n'am nimic cu ticălosul acesta. Nu-l mai cunosc... Nu vreaŭ să-l ştiŭ, nu vreaŭ să-l primesc!... Duceţi-l de-aici!...».

După silinţa acestei izbucniri, rămase cu gîtul întins, cu capul plecat, gîfîind.

«Ani şi ani de zile te-ai prefăcut... grăi bătrînul zîmbind amar. Acuma nu te mai prefaci... Ai zîmbit, te-ai zvîrcolit, ai rostit vorbe dulci... Acuma a venit vremea să-ţi dai pe faţă sufletul...

— Da, a venit vremea!... urlă Popazu scos din fire... Tremura, şi vinele frunţii îi eraŭ umflate... A venit vremea! şi ce vrai?...

— Vreaŭ să-ţi cer socoteală! zise bătrînul cu tărie.

— Cui să ceri socoteală? Să-mi ceri dumneata, *mie*, socoteală? Dar cu cu drept? Cine eşti dumneata? Nu te mai cunosc... Eşiţi afară... ce căutaţi noaptea în casa mea?...»

Tremura din tot trupul şi privea înainte-i cu ochii umpluţi de-o ură neagră.

«Mai întâiu... începu bătrînul, şi glasu-i creştea; mai întâiŭ, casa nu-i a dumitale... Eŭ am muncit la dînsa, cu palmele acestea, în tinereţele mele... Eşti un străin întrînsa... Al doilea, am drept să te întreb, căci în casa aceasta a locuit copila mea, pe care ai chinuit-o pînă la mormînt... şi aŭ dreptul să locuiască aici copiii ei pe care i-ai chinuit şi i-ai alungat... Va veni vremea să-ţi spun eŭ: eşi afară din casa aceasta!... Sînt răzăş şi ştiŭ să port un proces!...»

În jilţ pribeagul deschisese ochii şi apucase mîna dreaptă a surorii lui; o săruta şi o umezea cu lacrimi. Iar Maria îşi simţea buzele tremurînd, iar inima, bătînd, parcă era ţinută numai de-o coardă subţire, negrăit de dureroasă. Aţintea ochii spre tatăl săŭ—ca spre ceva străin, venit de pe alte tărîmuri. Maiorul încremenise, mut, lîngă uşă.

«Nu vă cunosc! nu te cunosc! eşiţi afară din casa mea!... Puţin îmi pasă de proces! puţin îmi pasă de toate... Fă proces, fă ce vrei..., numai daţi-mi pace!...» Se zvîrcolea, şi urla, cu ochii eşiţi din orbite.

«A! cine răŭ! strigă cu mînie bătrînul Dumbravă. Aşi putea să te zdrobesc acuma în picioare... aşi putea... dacă n'aşi avea credinţa că va împlini Dumnezeŭ de sus judecata cea dreaptă... Sînt şi eŭ vinovat,—sînt vinovat că mi-am dat copila în tîrg, străinilor... Trebuia s'o ţin acolo, la ţară, în pămîntul nostru... Ar fi trăit, s'ar fi bucurat de viaţă...

Aici ai otrăvit-o tu, aŭ otrăvit-o şi alţii ca tine... Şi nu te-ai mulţămit numai cu atîta... Ai alungat şi pe Maria... pe copila ei... ai dat-o, ai vîndut-o ca pe-un lucru fără preţ... Am găsit-o fără bucuria vrîstei ei, fără mulţămirea vieţii... Şi-i tînără, ca o floare... Şi pe asta ai vrut s'o ucizi!... Rămîi tu aici, dar n'ai să te bucuri pînă la sfîrşit...»

Bătrînul Dumbravă tăcu, gemînd cu obidă. Panaite, pribeagul, se deşteptase deplin din amorţeala lui, ş'acuma privea la tatăl săŭ cu doi ochi negri, ameninţători, doi ochi în care deodată se aţîţase ura celui horopsit şi lovit. Iar Maria, caşi cum s'ar fi înăbuşit, sări de la locul ei, cu privirile înflăcărate:

«Bunicule! strigă ea, apucînd pe bătrîn de mînă. Să eşim de-aici... Să ne ducem... De-acŭ m'am hotărît! Şi-aŭ bătut joc de mine—ca de-un lucru... M'am hotărît! mă duc cu tine, mă duc acolo, la ţară, unde şi mama, sărmana, trebuia să rămîe... Îl luăm şi pe Panaite. O să fii şi tu mulţămit... O să mi se li-

niștească și mie sufletul... căci nu mai pot!... nu mai pot!... dacă rămîn aici, între dînșii, mă otrăvesc!...»

Cuprinsese pe bătrîn de-o mînă, ridicase de la locul lui cu cealaltă mînă pe Panaite,—și-i trăgea spre eșire într'un avînt furtunos. Se simțea cu sufletul zbuciumat, cu mintea plutitoare ca'ntr'un abur fierbinte de nebunie... Dintr'odată ca un vulcan izbucnise din sufletul ei pornirea neînvinsă: să se ducă, să părăsească lumea aceasta în care nu fusese fericită, să se întoarcă pe plaiurile care o chemaŭ cu dulcile amintiri ale copilăriei... Aici nu cunoscuse iubire, aici sufletul ei se chinuise ca 'ntr'o temniță... Și mai este fratele întors din pribegie, și bătrînul Dumbravă care nu mai are altă bucurie decît pe dînsa... Pentru dînșii trebue să se ducă acolo, să le îndulcească zilele cele din urmă poate... Ca fulger—urmă amărăciunea, pornirii de bucurie care o mîna într'acolo, spre locuri nedeslușite: Pentrucă de iubire nu va mai avea parte, cel puțin să ușureze ceasurile unui nenorocit, și să lumineze cu mîngieri cele din urmă zile ale unui bătrîn... «Mă voiŭ jertfi!» se gîndea ea, și se întoarse cu pornire aprigă spre tatăl ei... Rosti aproape fără voe, cu un fel de dezgust:

«O viață ai strîns... dar iubirea copiilor n'ai știut s'o agonisești...»

Nările-i tremurară fierbinți; ochii i se umplură de lacrimi; cuvintele acestea parcă-i aduseseră o amărăciune în gură...

Porniră încet spre ușă.—Din întuneric, din locul ei de pîndă, eși deodată cucoana Safta. Incepu să dee din mîni uitîndu-se numai la cuconu' Vasilică: «Ce-a fost, frate? Ce calici, ce sălbatici aŭ trecut pe-aici?...».

Cuconu' Vasilică începu să rîdă deodată, cu spasmuri.

«Haide, frate, că se răcește supa... îl îndemnă cucona Safta... dar întâiŭ du-te și închide bine poarta... să nu mai intre și alții...»

Popazu șovăia ca un om beat, cu buzele încrețite...

Ceilalți patru ieșeaŭ, cu făcliile stinse pe poartă, și bătrînul Dumbravă, întunecat, se mai întoarse odată și ridică brațul drept: «Inchide poarta—și zăvorăște blăstămul...» rosti el cu mînie. Popazu puse mîna pe canaturi și le izbi icnind; lanțul zurui, prin ulița goală trecu fiorul unui ecoŭ...

XVII.

Cum ajunseră acasă, pribeagul căzu trudit pe un pat și adormi. Nu fusese în stare să răspundă nimic întrebărilor Mariei; numai dădea din cap, cu ochii grei, și zîmbea ca unei arătări fericite... Maria îl înveli cu grijă, stătu un timp privind obrazu-i galben și stors, îi ascultă răsuflarea scurtă și chinuită—și se gîndea la copilul de altădată plin de suferință lăuntrică, atît de bătut, atît de asuprit, fugit în lume, în necunoscut...

Iată-l, s'a întors,—o arătare jalnică, cu fața umbrită de moarte...

Ceva nedeslușit îi purta sufletul ca pe o apă viforoasă. Intr'o pornire, într'o înălțare de nebunie, se simțea plină numai de gîndul ei de a părăsi toate, de a se jertfi. Cu amar dezgust se gîndea la viața-i petrecută în întuneric, tîrîtă în noroi, și la Vasilică Popazu... Un gînd o cerca cugetînd la tatăl său—parcă ar fi vrut să fie tălmăcit în cuvinte: «Din pricina lui a murit mama....»

Pe bătrînul Matei Dumbravă îl ajunsese o mînie cumplită —o mînie tîrzie de om încet și așezat, și așa îl găsi Maria după ce lăsă singur pe Panaite. Vorbea tare către maior, îi număra pe degete toate cîte înduraseră copiii lui, toate drepturile lui asupra casei rîpite cu hapca. Se plimba cu pași mari prin casă, icnind, apoi deodată se oprea, întindea mînile, și, cu sprincenele încruntate, dădea drumul unui potop mînios de vorbe.

«Am fost un prost, am fost un mare prost în vremea mea! striga bătrînul... A venit la mine, parcă-l văd, îndoit de șele, schelălăind... Că așa, că pe dincolo, că el nu mai poate de dragoste... Auzi dumneata!... Mai degrabă să crezi că s'or preface apele Moldovei în lapte, și munții bucăți de aur... decît să-i crezi omului acestuia vorba asta!—Că el are s'o ție bine, că el n'a vrut să se însoare la tîrg, că fetele de la tîrg nu-i plac... Of! dacă știam.. dacă-l știam eŭ atunci cine-i, puneam mîna pe furcă, îl luam ca pe o pală de fîn și-l zvîrleam peste gard!... Dar noi n'am știut, noi am crezut în vorbele lui, noi la țară sîntem niște oameni proști, cu sufletele bune!... Și mi-a omorît, domnule, copila! răcni cu străşnicie bătrînul, privind crunt pe maior. Ș'a pus stăpînire pe casele ei—și mi-a alungat nepoții... Dar are să-i plătească Dumnezeŭ pentru toate!... Mărioară, aici ești? Ai văzut? ai văzut cum a lovit în față ș'a alungat din poartă pe copilul lui? Ai văzut cum ne-a alungat din casa *mea?* Ai văzut cum rînjea, cum ne privea cu ură?... A trebuit atunci să pun mîna pe ceva, să-i zdrobesc ca unui șarpe capul... Soarele nu trebue să-l mai încălzească, pămîntul nu trebue să-l mai hrănească!...

— Bunicule, liniștește-te... eŭ mă gîndesc că mi-i tată... și trebue să-l ertăm... vorbi Maria, privind cu dragoste la bătrîn... Să-l lăsăm, să lăsăm toate... Ne-om duce de-aici, ș'om uita...».

Atunci, la vorba asta, Stahu se trezi ca dintr'o toropeală, și vorbi cu dureroasă uimire, privind cu îndoială spre nevastă-sa:

«Bine, Mărioară, am crezut că glumești... se poate asta?... n'ai casa ta?... poate te duci numai pentru cîtăva vreme... asta înțeleg.. cum să mă lași așa?....».

Maria se întoarse deodată spre el, privindu-l țintă:

«Poate vrai să mă oprești?» întrebă ea iute.

Bătrînul se oprise în mijlocul odăii și privea cînd la unul, cînd la altul...

«Bine, frate, eŭ nu înțeleg... începu el cu glas mai domolit...

— Iaca, bunicul nu înțelege, bunicul nu știe!... strigă cu foc Maria... Să-i spun cît drept și cîtă putere ai asupra mea?...

Pune mîna pe mine, leagă-mă, vîră-mă la intuneric, intr'o chilie!...»

Se opri, cu privirile inegurate şi umede.

«Mă duc... urmă ea incet şi cu hotărîre... Mi-aţi zdrobit sufletul... Mă duc, şi n'o să mă opriţi!... Nu mai vreau să fiu un lucru... vreau să fiu stăpînă pe mine... Să pot—acuma, in clipa asta aşi pleca.. De oprit n'ai să mă opreşti... Mînĭ mă duc!»

Maiorul avea senzaţia unei destinderi: parcă i se golea fiinţa de putere. Nu i se deşteptă nici glasul tare, nici mînia lui obişnuită, nimic. Vedea bine că nu se va impotrivi...

«Bine, Mărioară... vorbi el incet şi cu mîhnire... Bine... du-te, dacă aşa ţi-i voia...».

Maria îl privea încă hotărîtă; dar după vorbele acestea indîrjirea-ĭ căzu, o lucire de milă îi trecu prin ochĭ. Se intoarse şi ieşi incet.

In urma eĭ, Stahu şi bătrînul Dumbravă rămaseră tăcuţĭ. Ochii maiorului eraŭ plinĭ de mîhnire. Bătrînul ar fi vrut să intrebe: Ce-a fost intre voĭ?.. Se simţi o clipă înduioşat. Apoĭ văzu în faţa luĭ capul plecat al lui Stahu, grumazul uşor gîrbovit, se gîndi că omul acesta aproape bătrîn e bărbatul fetiţei care a eşit, stăpîn pe trupul eĭ,—şi parcă înţelese că ceia ce trebuia să se intîmple vine ca o orînduire dreaptă a unei puterĭ necunoscute..

«Aşa vrea Dumnezeŭ...» murmură el.

Maiorul tresări şi ridică fruntea increţită.

«Fata face cum i-i voia...» zise bătrînul hotărît.

XVIII.

Drumul pînă la Adîncata a fost o plăcere neînchipuită pentru Maria Stahu.

Mergeaŭ într'o trăsurică uşoară, cu coşul din mlajă impletită, văpsită galbăn. Doĭ caĭ mărunţĭ, rotunzĭ ca nişte pepenĭ, mergeaŭ liniştit, în trap domol, din cînd în cînd strănutînd, din cînd în cînd ţăcănind din potcoave. Pe capră, un flăcăŭ cu pălăria lată 'n borurĭ, în strae albe, cu bondiţă înflorită cu linurĭ, îĭ struneà şi-ĭ atingea rar cu vîrful biciuluĭ; maĭ mult le da îndemn din gură. Lîngă flăcăŭ, Panaite, premenit în strae curate, negre, cu faţa trasă şi tristă, părea gînditor, cu ochiĭ duşĭ—privind parcă la lucrurĭ din alte vremurĭ, din alte locurĭ.—Pe perina de dinapoĭ a trăsuriceĭ stăteaŭ bătrînul şi Maria... Amîndoĭ eraŭ cu feţele luminate, vorbeaŭ despre drumurile de demult.

«Iţĭ aducĭ aminte, Mărioară, cînd veneaĭ la noĭ... maĭ ştiĭ cum îĭ zice satuluĭ celuia?... Dar drumul de colea, ştiĭ încotro duce?... uite şi iazul din Valea Oilor, iaca şi crîşma luĭ Irimia....»

Maria părea a-şĭ aduce aminte de toate—deşi icoanele vechĭ se şterseseră. Acuma toate îĭ pătrundeaŭ şi i se săpaŭ în suflet, nouă, cu o limpeziciune rară de liniĭ. Vedea satul Mărculeştĭ ca'ntr'o ceaţă, în livezĭ, şi biserica albă înălţîndu-şĭ turla sclipi-

toare în cerul curat; ş'un drum străjuit de arinĭ ocolind spre el, pe ezătura din Valea Oilor; şi iazul limpede, adînc şi intunecos, oglindind întors şi satul şi biserica, şi arinii, şi lumina orbitoare a soareluĭ... Pe urmă, la crucea drumurilor, Hanul luĭ Irimia. Acolo-ĭ popas. Un scrînciob împodobit cu brazĭ se învîrte, hora înflorită se leagănă 'n soare, şi o alăută zice aşa de subţire aşa de ciudat cîntecul, iar cobza are o bătae în strună, puternică, un sunet adînc care tresare ca ceva viŭ în liniştea zileĭ,—şi parcă tactul acesta răsunător poartă paşiĭ jucătorilor, într'un ritm vioiŭ... Maria privea cu sufletul plin de soare: i se părea că pentru dînsa fuseseră orînduite toate acestea în lungul drumuluĭ.—Apoĭ işĭ aduse aminte de zilele cele vechĭ de la Adîncata.

«Bunicule... mi-aŭ răsărit acuma în minte grădina şi prisaca de-acasă... Şi parcă simţesc cum îmĭ adie in suflet un miros plăcut de ceară... aşa cum îl simţeam atuncĭ, de mult... in căldura veriĭ...

— N'a trece mult ş'aĭ să-l simţeştĭ iar... zise bucuros bătrînul.

— Şi-mĭ aduc aminte cum mă ţinea într'un rînd bunicuţa de mînă... şi mă trăgea la o parte, pe cărare, şi-mĭ zicea: Nu pe-acolo, drăguţă... nu te-apropia de adăpătoarea muştelor...

— Bătrîna nu maĭ trăeşte, grăi încet bătrînul. De puţină bucurie a avut ea parte în viaţa eĭ...»

Şi la glasul trist al moşneagului, Maria se simţi deodată atinsă între ochĭ de săgeata lacrimilor: Şi fără voe, privind la Panaite, care-ĭ zîmbea trist şi tăcut,—pieptul i se umplu ca de o undă încropită...

Rămase aşa dusă pe gîndurĭ, pe cînd trăsurica pornea înainte. Pînă şi suferinţa aceasta, pe care i-o aduceaŭ amintirile din trecut, avea ceva dulce în ea. Şi ceva mîngîietor, ca'ntr'o intremare după o lungă suferinţă, o pătrundea şi cînd se gîndea că'n răzăşia de la Adîncata ea va fi o alinare pentru cele din urmă zile ale unuĭ bătrîn şi pentru tristele zile ale unuĭ copil bolnav... Căldura, lumina, mirosul pămîntuluĭ, mişcarea din sufletul eĭ, toate se amestecaŭ acuma... Se ştia că sufere, vedea că o cearcă gîndurĭ triste,—şi cu toate acestea sufletul şi-l simţea bine... Şi ciudat i se părea şi asta acuma: că bătrînul zîmbeşte, deşi işĭ aduce aminte de bunicuţa Anghelina; că Panaite o priveşte fericit, deşi suferinţa-ĭ era zugrăvită pe faţă...

Multă vreme stătu ca'ntr'o toropeală. Apoĭ o deşteptară clopotele cailor: băteaŭ într'un chip deosebit. Privi în juru-ĭ. O pădurice plină de mugurĭ tinerĭ se revărsa pe laturile drumuluĭ, şi suia şi ea, cu drumul, la deal. Păsărĭ cîntaŭ răsunător pe ramurĭ înalte, era linişte adîncă pretutindenĭ, şi tăcere, şi soarele umplea adîncurile cu o lumină lină. Vizitiul sărise de pe capră şi mergea pe lîngă caĭ, prin şanţ. Cizmele-ĭ stîrneaŭ din cînd în cînd un foşnet prin frunzele moarte ale anilor trecuţĭ. Chipul luĭ tînăr privea visător înainte, prin lenea dulce a zileĭ. Din cînd în cînd pornea să fluere o frîntură de cîntec,—apoĭ începu cu glas do-

mol un cîntec de voinicie... Se opri iar—şi începu a scurma cu un deget într'o lature a chimirului... Scoase o foiţă mică scînteetoare: un solz de peşte. Il potrivi în gură, il frămîntă puţin şi porni cîntecul, uşurel, din solz... Maria îl privea cu luare-aminte. Şi cîntarea aceasta, caşi liniştea pădurii, caşi suspinul păsărilor, i se părea ceva noŭ şi tainic...

Caiĭ se opriră deodată în vîrful dealuluĭ. Bătrînul Dumbravă zise:

«Iaca şi Adîncata».

Pădurea fugea în două părţi, desfăcută ca două aripĭ. O vale repede, prin care şerpuia drumul, se lăsa către sat. S'acolo, în fund, sta risipită în livezĭ vechea aşezare a răzeşilor. Ogoare arate se întindeaŭ apoĭ şi maĭ departe, pînă în zarea dreaptă, unde juca lumina ca'ntr'o ceaţă. Şi cine ştie unde, dincolo, peste-o apă, iar se ridicaŭ coline, apoĭ dealurĭ împădurite, şi 'nsfîrşit munţiĭ albaştrĭ, cu pete de omăt încă, supt cer curat de primăvară. Toate se vedeaŭ ca printr'o pînză rară, aveau ceva nedesluşit, ceva melancolic...

Maria privea în depărtărĭ, unde parcă umbreaŭ zăvoae şi tresăreau scînteerĭ de ape.

«Pîn'acolo în zăvoaele celea se'ntind pămînturile noastre...» vorbi Mateĭ Dumbravă privind lung în văĭ, parcă de multă vreme s'ar fi despărţit de pămîntul bătrînesc.

Stăteaŭ în loc, priveaŭ valea, satul şi zările depărtate.— Apoĭ într'o vreme Panaite, caşi cum s'ar fi deşteptat dintr'o visare, întrebă:

«Da' aicĭ ce-ĭ?...»

Un răstimp el stătuse cu ochiĭ aţintiţi asupra uneĭ rîpe repezĭ care se deschidea în stînga drumuluĭ: parcă-l atrăgea adîncimea seacă, plină de lespezĭ de piatră, cu buchete rare, gălbiĭ, împrăştiate printre crăpăturĭ. In fund, tufişurĭ pitice ascundeaŭ adîncul.

Bătrînul făcu un pas către parmaclîcul care ţărcuia drumul înspre adîncime.

«Acolo 'n fund curge o apă... zise el; un pîrăŭ care merge spre Moldova, şi încă îmĭ poartă ş'o moară a mea, încolo, în cîmpie... Aicea îĭ zice Rîpa luĭ Vodă... Este o poveste: a rămas din vechĭ printre răzăşĭ... Zice că Vodă-Ştefan-cel-Mare a găsit c'o vină grozavă pe nişte boerĭ... voiaŭ să-l vîndă Leşilor... Boeriĭ aceia stăpîneaŭ toată valea asta a Moldoveĭ, şi el i-a adus aicĭ şi i-a pus să sară în rîpă... Apoĭ pe urmă le-au înălbit oasele în pîrăŭ; şi Vodă a împărţit moşiile lor la ostaşĭ... Deatuncĭ e răzăşie aicĭ..

— Grozavă pedeapsă! murmură Maria... Stau pietrele pînă în fund ca nişte cuţite...» şi avu un fior.

Panainte privea zîmbitor rîpa, parcă ceva îl atrăgea spre adîncul eĭ. Maria îl observa cu teamă. Dar el îşi întoarse zîmbirea spre ea, ş'o cuprinse cu dragoste de mînă...

«Să mergem!...» zise vesel bătrînul.

Vizitiul se zvîrli pe capră, caiĭ grăbiră pasul.

Cum intrară printre gospodăriĭ, printre zăplazurĭ nalte, cu porţĭ marĭ înflorite, printre case drăniţite, începură a se arăta obrazurĭ de prietinĭ. Zîmbeau toate rudele şi toţi prietiniĭ luĭ Mateĭ Dumbravă, la crucĭ de drumurĭ, sub streşina porţilor, pe prispele caselor. «Hristos a înviat! Bine v'am găsit!...» le striga bătrînul.

— «Adevărat a înviat! răspundeau toţi din toate părţile. Bine aţi venit...»

Caiĭ umblau acuma la pas. Uniĭ dintre gospodari mergeaŭ o bucată pe lîngă trăsurică, priveaŭ cu luare aminte spre Maria, întrebaŭ de veşti de la tîrg, apoĭ se opreaŭ la o poartă, unde era cislă. Hora se opri o clipă, la crîşma cea mare de piatră, şi cu toţii întoarseră obrazurile spre drum... Femeile care stăteaŭ jos, se ridicară şi începură a întinde capetele, una peste umărul alteia. Apoĭ se întrebaŭ şi se miraŭ—după ce trecu trăsura maĭ departe.

Toate i se păreaŭ senine şi vesele Marieĭ. Noutatea îi atrăgea sufletul de pretutindenĭ.

Gospodăria luĭ Mateĭ Dumbravă se înalţa în cellalt capăt de sat. Acolo se înşira o bucată bună în lungul drumuluĭ un gard vechiŭ, cu streşină de draniţă. Poarta frumos săpată şi înflorită, se deschise, şi din streşina porţiĭ îşi luă zborul un stol de hulubĭ. O casă largă, cu cerdac de jur împrejur, cu ferestre pitice, cu gratiĭ de lemn. O fîntînă cu roată la o parte. O grădiniţă într'o lature a caseĭ. In cealaltă parte, acareturile uneĭ gospodăriĭ grele... Şi după un gard de despărţire, livadă întinsă şi veche, în care se zăreaŭ ştiubeele cu străchinĭ de lut, ca nişte pălăriĭ, de-asupra lor...

«Asta-i sărăcia mea!...» zise bătrînul întinzînd dreapta şi cuprinzînd parcă printr'o mişcare totul. Spusese vorbele c'un fel de mîndrie, par'c'ar fi grăit unor străini. Apoĭ puse o mînă pe umărul Marieĭ, apucă de braţ cu cealaltă mînă pe Panainte şi adăogi zîmbind:

«Tot ce-ĭ aici, al vostru este. Eu, ca mîni poimînĭ, n'am să maĭ fiŭ...»

Repede, fără să-şi maĭ schimbe straele, fără să se maĭ hodinească de drum, Maria începu să-şĭ orînduiască, cu însufleţire, odăiţa eĭ. Molipsit parcă de vioiciunea eĭ şi Panaite ieşi din obişnuita-ĭ amorţire şi începu să-ĭ ajute. Purta scaune de icĭ-colo, muta un pat încordîndu-se. Bătrînul aducea cue, le bătea prin păreţĭ pentru o fotografie orĭ un tablou, «pentru *pozne* şi fiecuşteţe», cum zicea el. Iar Maria se înmulţea: îşi resfira rochiile în toate părţile, apoĭ le aduna, potrivindu-le într'un sipet uriaş; scotea la iveală o mulţime de nimicurĭ care împodobeaŭ un colţ; şi patul ei, pat de văduvie şi de gîndurĭ, îl îmbrăcă cu grijă într'un macat roş-închis, şi-l potrivi în fund lîngă fereastra care da în spre livadă; şi lîngă fereastră, la lumină, aşeză etajera cu cărţile, prietinele eĭ de treĭ anĭ de zile. Un răstimp lung urmă prefacerea aceasta în vechea casă a luĭ Mateĭ Dumbravă.

Pe urmă se potoliră toți; la urmă bătrînul maî aduse o oglindă, ceia ce lipsea odăiî.

«Iaca şi oglindă, zise el. In oglinda asta s'au privit şi Anghelina, «bătrînica» ta, şi maică-ta.. S'au petrecut prin ea două tinereți... adăogi cu tristeță moşneagul. Acŭ a venit rîndul tău...

— Am să mă uit într'însa, ş'am să-mî aduc aminte de cele duse...» vorbi Maria, şi rămase privindu-se mult, pe gîndurî, în oglinda lucie, cu ramă veche, neagră...

Apoî, singură stînd în odăița eî, înaintea ceasuluî cineĭ,— se lăsă pe-un scaun şi privi în juru-î. Toate eraŭ simple, orînduite pentru o viață nouă. Din genuna întunecoasă a vieții eî de la tîrg, scăpase; acuma-î zîmbea lumina ş'o bătea vînt liber...

Se întoarse spre fereastra livezii: cele din urmă luciri ale soareluî ajungeau pînă la dînsa ca nişte fire lungî de aur. Stătu privind într'acolo, spre lumina risipită în depărtări şi pe livada înmugurită,—şi fără voe îî veni în minte legătura înoiriî pămîntuluĭ, cu înoirea sufletuluî eî. Era bucuroasă, se simțea alta dintr'odată, n'avea decît o prea uşoară părere de rău pentru Tudor Stahu pe care-l lăsase aşa de supărat. «Nu cred că-i pentru totdeauna... glumeşti... a zis el. Aĭ să te întorci... Am să vin să te văd, ş'o să stăm de vorbă...»

«Nu, el nu m'a înțeles... nu mă poate înțelege, se gîndi Maria. Pentru dînsul pornirea aceasta este un capriciu... L-am simțit deprimat, întristat grozav, fără putere să mi se împotrivească, cu toate acestea s'a recules: nu-l vinea a crede... Are să vie să mă vadă... l-am spus că poate să vie, şi asta l-a întărit în gîndul luî că ceia ce fac eŭ e o pornire trecătoare, o uşoară criză de nebunie... Dar cine poate să s'apropie măcar de prăpastia care s'a săpat între mine şi tot ce-a fost: el şi ce-l ce mi-a fost tată, şi cea ce mi-a ținut loc de mamă, şi toți... Atîta zdrobire am îndurat... Sufletul nu se maî ridică după aşa vifor...

De-aici pornea unda de mîhnire care întovărăşea simțirea de bucurie şi de libertate. In renunțarea aceasta la toate, în cugetul că nu se maî poate să maî găsească ce e al tinereții ş'al vieții nebune—în schivnicia aceasta pe care o socotea ca o jertfă sfîntă ce avea s'o înalțe,—zăcea aburul de mîhnire care dădea farmec acestuî început de viață nouă.

Se ridică de la locul eî, îşî potrivi pieptănătura, îşî privi lung obrazul alb şi ochiî cerniți. Apoî privind oglinda, îşî aduse aminte de vorbele bătrînuluî şi zîmbi cu tristeţe:

«Treî rîndurî de ochî cerniți a arătat sticla aceasta lucie... şi puține bucurii poate a oglindit ş'are să oglindească... S'a zugrăvit într'însa o poveste tristă de cîteorî ne-am apropiat de ea...»

Inchegarea aceasta de cuvinte i se păru potrivită, şi zîmbi cum zîmbeşte un artist la tresărirea unuî vers.

Apoî ieşi repede. Glasul bătrînuluî o chema: «Mărioară! Mărioară!...»

Pătrunse, mişcată, în odăița în care era pusă masa. Imbrățişă pe bătrîn şi pe Panaite c'o pornire de dragoste amestecată cu milă, şi zîmbi cu prietinie şi cătră baba Nastasia, care slujea la masă, şi-şi purta cu vrednicie de colo-colo, trupu-î nalt şi plin.

«Babă Nastasie, ce-a maî fost în lipsa mea pe-aici? întrebă vesel Mateî Dumbravă.

— Dă, ninaşule, ce să fie? Bine. Da' de ce nu m'aî întrebat cînd aî pus piciorul întăiŭ pe pragul caseî? A fătat Huluba, vaca cea porumbă. Moş Avram a luat sînge caluluî alb. S'aŭ maî rătăcit nişte oî, pe urmă s'aŭ găsit, da' pe dracul cela de Culaî l-am luat eŭ la treî parale şi i-am tras o moară ca aceia... Țipa spînzuratul de comèdie...Mătuşă Nastasie! mătuşă Nastasie! nu mă omori!...—Heaî! nu te omor, drace, da-î maî prăpădi oile?...—Nu le maî prăpădesc!—»

Baba Nastasia grăia tare şi da din mînî; pe urmă se opri, zîmbind Marieî ca unuî copil:

«Da' mata de ce nu mănîncî, dudue? de ce te uiți la babă şi-î asculți fleacurile? Aşa-î c'am îmbătrînit?... Cînd eraî mata aşa, numaî cît o gîgîlice, eu eram în putere... dă' acŭ tot mi s'au petrecut puterile, tot am scăzut, cum scade piatra moriî la frecat... Da' nu mă dau... Maî am încă de furcă... Da' luați şi mîncați, nu vă uitați la mine... Da' domnişoru' de ce nu mănîncă?

— Mănînc, mănînc... zise domol, coborînd ochiî în farfurie, Panaite... Acŭ te-am cunoscut... Dumneta eşti mătuşa Nastasia... De mult, de mult, mă ținea-î în brațe, şi îmî aduc aminte că într'o zi mi-aî dat nişte cireşe coapte...»

Ridică ochiî plini de suferință; şi bătrîneî deodată i se şterse zîmbetul de bucurie de pe față. Oftă prelung şi Maria o auzi murmurînd încet, pe cînd trecea pe lîngă dînsa:

«E bolnăvior... şi slab, sărăcuțul...»

Trupul tare, figura energică, cu ochî negri şi cu sprîncene groase a bătrîniî Nastasia, de cîte ori trecea prin lumina lămpii, aducea aminte Marieî de o mulțime de clipe scumpe din trecut.

După masă bătrînul stătu puțin de vorbă, se simțea trudit şi somnoros. Rămaseră singurî Maria şi Panaite. In toată casa se întinsese liniştе, glasul bătrîneî Nastasia contenise. Amîndoî frații păreaŭ palizi în lucirea luminiî, şi se gîndeaŭ. Apoî într'un tîrziŭ, Panaite şopti cu un glas încet, plin de dragoste şi de lacrimî...

«Surioară dragă... ştiî că este o poveste... Cum eraŭ doî frați, un băiat ş'o fată; şi le adusese tatăl lor o mamă vitregă... Şi maştiha nu-î putea suferi şi le dorea moartea—ş'a pus pe om să ducă pe copiî în pădure... să-î lese acolo... şi ea se gîndea că dac' or rămînea singurî a veni o fiară, şi numaî oasele or rămînea în locul acela... Dar fata presărase cenuşă pe cărare; ş'a luat pe frățior de mînă şi s'aŭ întors amîndoî la lumină, pe dîra de cenuşă...»

Pribeagul privea cu ochî luminoşî la soră-sa: era în ochiî aceia lumina înțelegerii.

«Panaite, zise domol Maria, mult trebue să fi suferit tu cît aî umblat prin lume...

— Am suferit, răspunse băiatul, dar aşa mi-a fost scris să duc o cruce în spate... Am avut ceva în mine, boala mea, care mă purta... Şi tatăl meŭ... din sîngele luĭ am eşit... şi milă de mine n'a avut... n'a ştiut să potolească suferinţa care era în mine... Am umblat aşa, pe-un drum lung, lung, care mi se părea fără sfîrşit... Şi uneorĭ mă primeaŭ suflete bune, maĭ lucram... dar eram slab... Uniĭ aŭ căutat să mă robească... şi m'aŭ pedepsit... m'aŭ bătut... Şi maĭ mult trăiam aşa, ca 'ntr'o negură... rar îmĭ venea înţelegerea... Pe urmă uneorĭ cădeam jos—am avut aşa o slăbăciune... Şi nu ştiam nimica... Mă trezeam lîngă o fîntînă... la margina unuĭ sat... Ş'aşa am tot slăbit, ş'am tot pribegit... nu mi-am dat seamă unde mă duc... Eram ca o frunză, mă purta vîntul ba ici, ba colo... Ş'aşa a fost...»

Pribeagul ridică ochiĭ şi zîmbi suroreĭ luĭ. Rămase apoĭ un răstimp visător.

«Intr'un rînd m'am oprit la o mănăstire... începu el iar... Am stat acolo un an şi maĭ bine... Era în munţĭ, şi prin prejur pădurĭ de brazĭ... ş'aşa de frumos sunaŭ clopotele în codrii de brad şi în văgăunile muntelui... Şi eŭ eram acolo la ascultare: îngrijeam de icoane, le ştergeam frumos, îngrijeam luminările... altceva nu puteam face, că putere n'am... Ş'apoĭ veneaŭ monahiĭ şi cîntaŭ acolo, şi citeaŭ de prin cărţĭ... Era frumos. Pe urmă nu ştiŭ de ce m'am dus de-acolo... M'am trezit iar rătăcind... Pe urmă a fost aşa: că a vrut Dumnezeŭ să mă aducă într'o noapte a Invieriĭ lîngă tata... şi m'am uitat la el şi mi-am adus aminte de toate... Mi-am adus aminte şi de tine...

Mărioară... suspină pribeagul, cu glas schimbat, tainic. Aĭ văzut cum m'a bătut şi m'a alungat?... Mi-a tras în cap cu fierul... Aĭ văzut ce-a făcut cînd aĭ venit tu, şi bunicul... şi bărbatul tăŭ... Eŭ m'am uitat la el şi m'am gîndit; am zis: Aşa vrea Dumnezeŭ, tu nu-mĭ maĭ eştĭ tată... Eŭ în sufletul meŭ te urăsc pe tine!...

— Te-aĭ gîndit tu la asta? întrebă tresărind Maria.

— Aşa am spus eŭ încet... şi mă uitam la el... din jilţul cela... Şi-mĭ plăcea cum striga la el bătrînul şi da din mînĭ. Putea să-l ia c'o mînă şi să-l zvîrlă pe scărĭ în mijlocul ogrăziĭ...»

Incepu să rîdă, ochiĭ i se întunecară parcă şi fugiră în lăturĭ.

«Frate dragă, vorbi iute Maria, sculîndu-se în picioare, e tîrziŭ şi eştĭ trudit... Du-te şi te culcă... De-acŭ avem să fim amîndoĭ aicĭ... Am să te îngrijesc... ş'aĭ să te facĭ bine... Aĭ să te însănătoşezĭ...

— Şi ţie mult răŭ ţi-a făcut... mult răŭ... vorbi Panaite dînd din cap ameninţător. Mult răŭ ţi-a făcut. Am înţeles eŭ toate... am eŭ aşa un ceas—cînd înţeleg toate...

— Du-te şi te odihneşte...» vorbi iar Maria.

Il luă de o mînă, îi cuprinse cu un braţ gîtul şi-l sărută pe frunte. Simţea frămîntîndu-se în ea o milă şi o jale nespusă.

După ce Panaite intră în odaia luĭ, Maria stinse lampa dinĭ

sufragerie şi trecu în odăiţa eĭ. Aprinse o luminare de ceară şi se maĭ uită odată în juru-ĭ la tot ce orînduise pentru viaţa-ĭ viitoare. Se dezbrăcă, se aşeză în aşternut şi luă o carte; dar în curînd mîna-ĭ alunecă la marginea divanuluĭ; rămase cu ochiĭ aţintiţĭ în bagdadie, gînditoare. O învăluiaŭ gîndurĭ după gîndurĭ... Stinse luminarea, se întoarse pe-o coastă. Lumina luneĭ umplu odaia. Se întoarse cu faţa la părete—dar gîndurile n'o părăseaŭ şi din trup orice oboseală dispăruse. Se întoarse iar în lumină, şi rămase aşa cu ochiĭ marĭ, suind şi coborînd cu gîndul şi cu sufletul ca pe o scară către lună—de unde vedea în neorînduială privelişti felurite din viaţa-ĭ trecută, şi lucrurĭ nedesluşite, ca 'n pîclă, din viaţa-ĭ viitoare. Cîte-o imagine fugară trecea, Stahu, Ana Hrisanti, Iorgu Voinea... pe urmă se făcea o schivnicie la poale de munte, într'o poiană... şi sunaŭ clopotele... şi se vedea pe sine în haine cernite... Se trezi murmurînd: «Asta-ĭ icoana vieţiĭ mele...» Şi iar se întoarse către părete şi strînse pleoapele, dar gîndurile n'o părăseaŭ. Abia într'un tîrziŭ o trudă plăcută îĭ muie trupul. Se strînse în aşternut, în căldură, şi adormi.

(Va urma) **Mihail Sadoveanu.**

FRUMOASA SATULUI.

Ştiu că-s cea mai drăgălaşă
Fată dela noi din sat,
Că mi-a fost ursit din faşă
Să fiu dragă tuturor
Şi că mie mi-i lăsat
Zbuciumatul dor.

De m'arăt la piept c'o floare,
Vin flăcăi, cum vin orbiţi
Fluturii la lumînare;
Iar de 'ncep cum-va să cînt
Se dau toţi înnebuniţi
După mine 'n vînt.

Dacă 'mprăştii în fîneaţă
Seara risetele mele,
Creşte pînă dimineaţă
Strat de flori mirositor:
Cîţi adună flori de-acele
După mine mor.

Cînd se 'ntunecă, voioasă
Simt cum toţi la vremea asta
Dau ocol pe lîngă casă,
Ori se uită prin perdele,
Pînă ce s'a stins fereasta
Cămăruţei mele.

Dar cînd noaptea peste mine
Un zăbranic des aşterne,
De prin lumile străine
Gîndurile mi le string;
Îmi îngrop obrazu 'n perne
Mi-amintesc şi plîng:

Eu cîntam la secerat—
Şi în focul cîntului
Un voinic m'a sărutat—
Şi s'a dus—şi m'a lăsat
Cu obrazul înfocat
În răcoarea vîntului.......
....

A. Stavri.

Un specialist romîn la Lipsca.

50. pag. 54 „*spată*, plural *spete*—Schwert". *Spată*, plural *spate* (nu *spete*) cu înțelesul de sabie se zicea în limba veche romînească, astăzî nu se maî zice. Pentru Schwert Rominul are astăzî pe *sabie* şi pe neologizmul *spadă*.

51. pag. 56 „Nu te-am văzut îeŭ *într-o clae* şezînd *pelîngă Lina?*" Poate *lîngă o clae*, poate *pe o clae*. Cum era să-l vadă într-o clae? Orî era claea de steclă? Orî poate s-a suit tiptil pe vîrful clăiî şi claea era boştora? Ş-apoî cum adecă *pelîngă Lina?* Înţeleg *lîngă Lina*, înţeleg şi altfel, dar *pelîngă Lina*, cum?

52. pag. 60 „*Bun întîlnişul*—auf glückliches Wiedersehen". Va să zică *bun întîlnişul* înseamnă după Dl. Weigand *la revidere!* Păcat că nu ni spune Dl. Weigand ce răspunde celălalt. Poate că va fi răspunzînd *Santiago de Compostela!* Acest curios chip al D-luî Weigand de a-şî lua ziŭa bună pe romîneşte îmî aduce aminte de chipul cum se povestîa la Junimea că-şî luase odată ziŭa bună pe franţuzeşte Zaharia Turcul. Zaharia Turcul era un profesor de matematică la un gimnaziŭ, om detreabă cît nu se maî poate şi bun de-î mîncaŭ cîniî din traistă, dar era cam slab la carte şi maî ales la franţuzeşte. Pe dînsul îl chema cu numele de familie Zaharia, dar îl poreclîaŭ Turcul nu ştiŭ pentru ce. Şi acu se zice că fusese odată la un congres didactic, care se ţinuse la Bucureştî, şi la întoarcere îşî lua ziŭa bună pe franţuzeşte dela nişte doamne profesoare şi dela nişte domnî profesorî, care însoţise pe Ieşenî la gară. „Quand venez-vous de nouveau à Bucarest, miusiu Zaharia?" îl întreba zice că într-o elegantă franţuzească o doamnă. „L'an futur, madame, l'an futur!" zice că răspundea Zaharia Turcul agitînd pălăria dela fereasta vagonuluî.

Este de observat că *bun întîlnişul* cu înţelesul falş de *la revidere* s-a strecurat şi la Dl. Papahagi XIV Jahresbericht pag. 123. Dl. Papahagi a fost indus în eroare de neogrecul καλὴν ἀντάμωσι. În limba romînească din Dacia *bun întîlnişul* este o formulă de salutare între doî oamenî care *se întîlnesc* şi are înţelesul de *bine ne-am întîlnit, să ni fie întîlnirea cu noroc*, iar

nu *la revidere*, care pe romîneşte se zice *să ne videm cu bine!* Ca probă pentru ceî care nu ştiŭ limba dacoromînească îată un loc din Creangă Poveştî (Harap Alb): „Şi merg eî o zi şi merg două şi merg patruzecî şi nouă pănă ce dela o vreme le intră calea în codru şi atuncî numaî îată ce le îesă înainte un om spîn şi zice cu îndrăzneală fiuluî de craîŭ: '*Bun întîlnişul*, voînice! Nu aî trebuinţă de slugă la drum? Prin locurile îestea e cam greŭ de călătorit singur'".

53. pag. 61 „Vintilă . . . a luat drumul spre pădure, umblînd toată ziŭa ameţit şi neştiind ce face (was er tun solle)". Dl. Weigand şi-a închipuit că *neştiind ce face* este tot una cu *neştiind ce să facă*. În două felîurî D-sa s-a putut înşela. 1. D-sa a considerat pe *face* ca a treîa persoană singulară dela prezentul indicativuluî, dupăcum şi este în adevăr. Şi-a închipuit însă că *nu ştiŭ ce fac* înseamnă *nu ştiŭ ce să fac, ich weiss nicht was ich thun soll*. Dar alteeva e *nu ştiŭ ce fac* şi altceva e *nu ştiŭ ce să fac*. *Nu ştiŭ ce fac* înseamnă că *umblu în bobote, nu-mî daŭ samă de ce fac*, pecînd *nu ştiŭ ce să fac* înseamnă că *sînt în încurcătură asupra hotărîriî ce trebue să îaŭ*. 2. D-sa a considerat pe *face* ca infinitiv şi l-a pus în rîndul infinitivelor predicate din expresiî ca *am ce face, n-am ce face*. Dar infinitivul ca predicat se întrebuinţează numaî pe lîngă am: 'am ce face, am de ce mă plînge, am cu ce trăi, am cu cine vorbi, am unde merge, am cînd dormi'; orî cu negaţie: 'n-am ce face, etc.' În vechea romînă se întrebuinţa astfel infinitivul şi pe lîngă *voesc*, de pildă 'vrînd de ce se lăudare' Ureche 153 ed. II Cogălniceanu. Numaî un singur exemplu cunosc de o asemenea întrebuinţare a infinitivuluî pelîngă *ştiŭ*, dar şi în acel unic exemplu infinitivul are forma cu *a*: „Dela moartea feteî rîs şi veselie nu se maî zări în faţa bătrînilor. O singură dată zîmbi moş Niculcea de pătăranica ce spunea un popă şi îndată ce-şî aminti de fată, leşină. Tăcuţi şi posomoriţi steteaŭ moşnegiî, zile întregî nu rostîaŭ maî nicîo vorbă, şi cînd deschideaŭ gura, cel întîîŭ cuvînt era: 'Una am avut şi *n-am ştiut ce a face*'". Contemporanul vol. V partea I pagina 105 (Sofia Nădejde).

54. pag. 67 „*La stradă* am văzut pe un om din Mehedinţî spunînd că tare a ploŭat pe acolo". *Pe* stradă, nu *la* stradă! De altfel toată întorsătura propoziţieî e greşită.

55. pag. 69 „Vocativele femeninelor se întăresc prin interjecţiile *le, aleî, lele*: aleî Mario! lele soro! ah lele maîco!" Va să zică după Dl. Weigand *aleî Mario!=lele Marie!* D-apoî altceva este *aleî* şi altceva este *lele*. *Aleî* este o interjecţie care arată durere, supărare, indignare: '*Aleî*, Suzano, mi-aş fi pus capu-n foc că tu nu eştî ca altele'. Alexăndri Teatru 108. '*Aleî*, dragă zinişoară, mult eştî dalbă şi frumoasă'. Alexăndri Poeziî I 95. '*Aleî*, ştiî că-mî pare răŭ?' Contemporanul VIII 99. '*Aleî*, femee nepricepută, ce-aî făcut?' Creangă Poveştî 88. '*Aleî*, ţolînă ce-mî eştî, da bine m-aî vîndut!' ibid. 274. '*Aleî*, oamenî

buni, zise cucoana înfiorîndu-se'. ibid. 330. *'Aleĭ*, maică, *aleĭ*, dragă, curînd visul mi-l dezleagă'. Marian Inmormîntarea 9. *'Aleĭ*, moarte grabnică, cînd în sat tu aĭ intrat, de mine n-aĭ întrebat'. ibid. 178. *'Aleĭ*, Toma Alimoș, boer din țara de jos, ce ne calcĭ moșiile și ne stricĭ fînețele?' Alexandri Poezii populare 73. Va să zică pentru Dl. Weigand locurile de maĭ sus ar pute suna și astfel: *'Lele* Suzano, mĭ-aș fi pus capu-n foc că tu nu eștĭ ca altele.—*Lele* dragă zinișoară.—*Lele*, știĭ că-mĭ pare răŭ?—*Lele* fimee nepricepută!—*Lele* țolină.—*Lele* maică, *lele* dragă.—*Lele* moarte grabnică'. Iar pe *'aleĭ*, Toma Alimoș' îl va fi înțelegînd D-sa ca *bade Toma*.

56. pag. 69 „Vocativul . . . luĭ tată este foarte rar *tato*". Nu există *tato* vocativ dela *tată*.

57. pag. 70 „Să-ĭ *spunĭ* luĭ taica". Să-ĭ *spuĭ*, nu să-ĭ *spunĭ*.

58. pag. 73 „Nicĭ D-tale nicĭ D-luĭ *nu-s maĭ dator nimic*". Pe romînește se zice: 'Nicĭ D-tale nicĭ D-luĭ *nu maĭ sînt dator nimic*'.

59. pag. 75 „De pe *cea lume*—vom Jenseits. *De cea parte* de munte—von jenseits des Berges". *De pe ceia lume*, nu *de pe cea lume! De ceia parte de munte*, nu *de cea parte de munte!* Altceva este *cel* și altceva este *cela!*

60. pag. 76 „Clănțăni *cu dinții* ca un cocostîrc din ceĭ bătrînĭ". Nu se zice *clănțănesc cu dinții* pe romînește, ci *clănțănesc din dințĭ!*, nicĭ *cocostîrc din ceĭ bătrînĭ*, ci *cocostîrc de ceĭ bătrînĭ!* Locul este schimbat din Creangă Poveștĭ 246 „De abia mi-ĭ lua pe Gerilă de țuluc și l-ĭ purta cu nasul pela soare, doar s-a încălzi cîtuș de cît și *n-a maĭ clănțăni atîta din măsele, ca un cocostîrc de ceĭ bătrîncioșĭ*, că par că mă strînge în spate, cînd îl văd așa". Are pe Creangă supt ochĭ și nu scrie cum vede în el, ci altfel, îndreaptă din capul D-sale. Dl. Weigand îndreaptă pe Creangă! Ce calificativ se poate da aceșteĭ procedărĭ? *Indrăzneață*, etc.? Nu. Eŭ aș boteza-o *disprețuitoare*. Dl. Weigand ne disprețuește pe noĭ Romînii și are dreptate, are foarte mare dreptate să ne disprețuiască. Țara romînească e în adevăr un sat fără cinĭ.

61. pag. 76 „*Acela care* (maĭ bine *cel ce* orĭ *ăl de*) vede, crede". Tocmaĭ pe dos, decît cum este lucrul în realitate, vorbește Dl. Weigand. *ăl de vede, crede* e dialectal; *cel ce vede, crede* e cacofonic; *acel care vede, crede* e comun romînesc, pronunțat și scris dela un capăt al romînimiĭ la celălalt.

62. pag. 77 „Știŭ îeŭ *lucrurile de ale* spinuluĭ?—Kenne ich die Sachen, derartige wie sie der Bartlose zu machen pflegt?" Iar o stîlcitură a luĭ Creangă în Poveștĭ 219: „Vorbă să fie, stăpîne, că tocmala-ĭ gata, zise calul. Nu te teme, *știŭ eŭ năzdrăvăniĭ de ale spînuluĭ*, și să fi vrut, de demult ĭ-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-șĭ maĭ joace calul".

63. pag. 79 „Să-țĭ spun drept, muzica aia nu-ĭ la mieŭ ideal. Aĭ văzut comédia de năravurĭ de ale noastre a luĭ Carageale?" Multe limbĭ posedă cuvinte pentru a exprima vorbirea din cale afară de rea a unuĭ străin; Francezul are pe baragouin, baragouiner, Germanul are pe Kauderwälsch, kauderwälschen, radebrechen. Romîneasca n-are. Eŭ aș propune în onoarea D-luĭ Weigand, care ne-a amuzat până acum și încă are să ne maĭ amuzeze, să introducem pentru acest înțeles cuvîntul *vaigîndesc*. Acest cuvînt are maĭ multe avantaje. Intîiŭ e vîrît în grupa cuvîntuluĭ *gîndesc*, așa că conjugarea luĭ nu prezintă nicĭ o dificultate. Apoĭ ni aduce aminte de Dl. Weigand. In sfîrșit formează și un calambur, *vaĭ, gîndește!*, care calambur e foarte potrivit din toate punctele de videre.

64. pag. 81 „Am văzut dama, ale căreĭ fete eraŭ cu noĭ la bîlciŭ (maĭ bine: am văzut dama, *dela care fetele* eraŭ cu noĭ la bîlciŭ)". Dl. Weigand cunoaște toate fînețele limbiĭ romîne. Vedețĭ, de pildă, cum în cazul de față, cu ocaziea unuĭ lucru de nimic ca acesta, că „am văzut fetele uneĭ fimeĭ", știe să vorbească și maĭ puțin elegant: 'Am văzut dama, ale căreĭ fete eraŭ cu noĭ la bîlciŭ', dar și maĭ elegant: 'Am văzut dama, *dela care fetele* eraŭ cu noĭ la bîlciŭ'.! Ca cum aș zice eŭ pe nemțește: 'Ich habe die Dame gesehen, *von welcher ab die Töchter* mit uns auf dem Markte waren'. Eŭ aș pute zice așa pe nemțește și nimenĭ nu mĭ-ar spune nimic, dupăcum și noĭ nu spunem nimic străinilor care ni stîlcesc limba. Dacă însă m-aș apuca, știind așa prost nemțește, să scriŭ o gramatică a limbiĭ germane, 'eine praktische Grammatik der deutschen Sprache' și aș recomanda construcțiea de maĭ sus *'von welcher ab die Töchter'* ca maĭ elegantă, m-ar întreba sigur Germanii dacă nu cumva am înebunit.

65. pag. 82 „gar nichts—nimica toată". Nu, *gar nichts* se zice pe romînește *de felĭŭ, de loc, absolut nimic*. *Nimica toată* e altceva, înseamnă *te mirĭ ce și maĭ nimic, puțin de tot, une bagatelle, eine Kleinigkeit*.

66. pag. 84 „In orice cas trebuie *să vinĭ*". *să viĭ*, nu *să vinĭ*.

67. pag. 87 „*Maĭ marele*=cel maĭ mare=der grössere, der grösste". Nicĭ cum se face superlativul în romînește nu știe Dl. Weigand. *Maĭ marele* nu există în limba romînă!

68. pag. 87 „D-ta ieștĭ maĭ mare decît *(de)* mine". Niciodată nu se zice *maĭ mare de*, ci numaĭ *maĭ mare decît*. Niciodată *de* nu leagă partea a doŭa a comparațieĭ de partea întîia!

69. pag. 89 „O mie patru sute *și* șapte". *O mie patru sute șapte* se zice pe romînește, fără *și!*

70. pag. 90 „Cîte doĭ orĭ *doĭ cu doĭ*=zwei und zwei". *doĭ cu doĭ* nu există în romînește.

71. pag. 90 „simplu, îndoit, întreit, *împătrat* (împătrit), înzecit". *Impătrat* nu există.

72. pag. 91 „Alexandri a murit *în* 22 August 1890". *La* 22 August, nu *în* 22 August!

73. pag. 92 „ie doŭăsprece (=meazăzi) și zece". Niciodată Romînul nu întrebuințează cuvîntul *meazăzi* cu înțelesul de

ameazâ. Apoi chiar cuvîntul *ameazâ*, care, fie spus în treacăt, are o mulțime de variante, unele mai mult, altele mai puțin literare, nu se intrebuințează pentru a spune ceasurile la ceasornic, de pildă 'Cite ceasuri sînt?—Ameazâ'. Se zice totdeauna, cînd e vorba de ceasurile la ceasornic, *sînt doŭăsprezece* ori *sînt doŭăsprezece ceasuri*. In tot cazul se zice *sînt* doŭăsprezece, iar nu *este* doŭăsprezece, și se zice în *limba comună* rominească *doŭăsprezece*, iar nu *doŭăsprece*. De pronunțat se pronunță, nu-i vorbă, intr-o mulțime de feliuri numeralele, ca niște cuvinte ce trebuesc pronunțate repede de cele mai multe ori; se aud pronunțări ca '*doŭspce, triispce, paispce, cinspce, șăispce, șăptspce* (ori *șaispce, șaptspce*), *opspce, noŭspce* ... *pașopi, jumate* ...' Unii scriitori chiar scriŭ pe ici pe colea numeralele întocmai cum ele se pronunță din repeziciune, pentru a da stilului o coloare mai vie, pentru a scoate în relief mai bine un tabloŭ, dar altceva e aceasta și altceva să ni se spună intr-o gramatică a limbii romine, intr-o temă, că pe romînește se zice *doŭăsprece*. Dar nu mai putem lungi vorba. Cînd ar sta să se iese cineva dus de dorința de a scoate la iveală greșelile din gramatica D-lui Weigand, ar trebui să scrie o carte de trei ori mai voluminoasă decît această monstruozitate, căci nu este, fără exagerare, niciun rînd din această carte care să nu tradeze cîteun atentat asupra firii limbii noastre, care te face să sai de pe scaun.

74. pag. 92 „Cu cit îmi daĭ perele?—Un chilogram cu doŭăzeci de bani". Cit daĭ perele?—Doŭăzeci de bani chilogramul. Așa se zice pe romînește.

75. pag. 95 „*dogorăsc*—rösten". *Dogoresc*, nu *dogorăsc*. Sînt doŭă categorii de verbe de a patra conjugare, al căror radical se termină în *-r*. Unele prefac pe *-re* în *-ră* și pe *-ri* în *-ri*, altele nu le prefac. Cele dintîiŭ sînt: *amărăsc, borăsc, chiorăsc, cobor, colorăsc, dobor, hotărăsc, izvorăsc, ocărăsc, omor, oțărăsc, pirăsc, pogor, posomorăsc, scobor, scoctorăsc, tirăsc, toporăsc, urăsc, vîr*. Cele de al doilea sînt: *aburesc, acoper, acresc, adeveresc, aiuresc, albăstresc, bajocoresc, bărbieresc, bătăturesc, bleotocăresc, boeresc, bucheresc, buzunăresc, călăresc, călătoresc, călugăresc, căsătoresc, cerșitoresc, chiaburesc, cîntăresc, copilăresc, cufuresc, cuibăresc, datoresc, descoper, dogoresc, doresc, dumeresc, fălduresc, fățăresc, făuresc, feresc, flecăresc, frunzăresc, fugăresc, gănguresc, găuresc, hornăresc, huzuresc, îndatoresc, înegresc, înfloresc, înmuguresc, înpătresc, înpietresc, înrîuresc, înstăresc, întăresc, întineresc, lămuresc, licăresc, măcelăresc, măresc, măscăresc, meșteresc, mîndresc, mor, murdăresc, năzăresc, nimeresc, opăresc, opresc, pălăvresc, păturesc, pedestresc, pier, pîngăresc, răcoresc, răresc, răsar, sar, sărbătoresc, slugăresc, soresc, sporesc, stinghiresc, sufer, știresc, tipăresc, tresar, zăresc, zgîndăresc, zmeresc, zoresc*. La următoarele trei schimbarea *poate* ave loc: *zădărăsc zădărire, zăhărăsc zăhărire, zăvorăsc zăvorire* există alături cu *zădăresc zădărire, zăhăresc zăhărire, zăvoresc zăvorire*.

76. pag. 97 „A veni are la prezent alături cu *vin* și *viŭ*". Nu *viŭ*, ci *viŭ*.

77. pag. 102 „Vin, *vinĭ* și viĭ, vine". Nicĭodată *vinĭ*.

78. pag. 113 „Prima și a doŭa persoană plurală dela imperativ sînt asemenea cu cele ale prezentului: *mergem*—gehen wir! mergeți—geht!" Pentru persoana întîia plurală a imperativului servește persoana întîia plurală a conjunctivului: *să mergem! mergem* cu înțeles imperativ nu există în romînește.

79. pag. 113 „Uită-te—schau!... Acelaș înțeles îl aŭ iată, *iană*, iacă, iacătă." In romînește este *ian*, cu totul alt înțeles, dar *iană* nu există.

80. pag. 114 „*Nu dă*—gib nicht." Asemenea formă a imperativului negativ dela *daŭ* nu există.

81. pag. 125 „*Trebue că* iel singur a făcut lucru ăsta—Er selbst hat das machen müssen". Această frumoasă construcție rominească Dl. Weigand o bazează pe un loc din 'Femeia și Familia' 2, 1903: „*Trebue că* păstorești mai mulți porci". Pentruca să înțelegem toată încurcătura D-lui Weigand în privința acestui *trebue că*, să cităm întîiŭ bucata dată de D-sa din 'Femeia și Familia' în întregime. „Un episcop catolic preumblîndu-să eși din oraș și dădu de o copiliță, care păzia o mică turmă de porci. «Cit capeți pe zi?» o întrebă prietenește episcopul. «Zece creițari», zise fata. «Ei, vezi, fetiță, și eŭ sînt păstor, dar capăt cu mult mai mult ca tine». «Se poate, dar atunci *trebue că* păstorești mai mulți porci»". Aceasta e o bucată scrisă în limba cărturarilor din Transilvania, unde se găsește o întrebuințare nerominească a conjuncției *că*. Pe romînește se zice: 'dar atunci *trebue să fi păscînd* mai mulți porci.' Este vorba în bucata citată de *probabilitatea* că persoana, cu care vorbia copila, avea de păscut o turmă mai mare de porci decît dînsa. Această probabilitate se exprimă în romînește între altele prin trebue și prezentul perifrastic al conjunctivului pentru prezent, prin trebue și trecutul conjunctivului pentru trecut: trebue să fi păscînd, trebue să fi păscut. De unde să fi luat Transilvănenii pe acest *trebue că?* Poate prin influința lui *fără îndoială că, nu mă îndoesc că, este probabil că, sigur că* și altor expresii de feliul acesta, la care se vor fi adăogit și germanele *es ist wahrscheinlich, dass, es ist unzweifelhaft, dass, es ist nöthig, dass* etc. Dar de unde-l vor fi luat, de unde nu-l vor fi luat, sigur lucru este că Dl. Weigand nu trebuia să-l dea ca aparținînd limbii comune romînești. Dar nici măcar nu l-a înțeles pe acest *trebue că* Dl. Weigand. Aceasta se vede din chipul cum traduce D-sa pe 'trebue că el singur a făcut lucrul ăsta' prin 'er selbst hat das machen müssen'. 'Er selbst hat das machen müssen' exprimă *necesitatea*, nu *probabilitatea*, și în toată romînimea, chiar și în Transilvania, necesitatea se exprimă, dacă vrei s-o exprimi prin verbul *trebue*, astfel: 'trebue ca el singur să facă lucrul acesta' (prezent), 'a trebuit ca el singur să facă lucrul acesta' (trecut).

Dl. Weigand trebuia, deci, să traducă: 'Er selbst muss das gemacht haben'.

82. pag. 137 „După unele substantive nearticulate de obiceiŭ se întrebuinţează infinitivul fără *de*, de exemplu: are obiceiŭ a fuma după prînz..., era *meşter* a zice din fluer—er war Meister im Flötenspiel." *Meşter* aicĭ e adiectiv, nu substantiv, *era meşter a zice din fluer* înseamnă *er war ein geschickter Flötenspieler*.

83. pag. 137 „Limba literară prefere infinitivul propoziţieĭ subordinate, de altfel întrebuinţează şi ea maĭ degrabă propoziţiea subordinată (Die Litteratursprache zieht den nichterweiterten Infinitiv dem Nebensatze vor, sonst wendet auch sie lieber den Nebensatz an)". Cum aşa? Asta-ĭ vorbă? Îmĭ place maĭ tare apa decît vinul, dar tot beaŭ maĭ cu plăcere vin decît apă!

84. pag. 140 „*Mă seamăn cu cineva*—gleiche einem". *Seamăn cu cineva*, nu *mă seamăn cu cineva*.

85. pag. 140 „*Tem ceva*—fürchte etwas." Ferit-o D-zeŭ! *Tem* se construeşte cu acuzativul numaĭ pentru a arăta geloziea bărbatuluĭ şi a fimeiĭ: 'cineva *îşĭ teme fimeea*', 'cutare fimee *îşĭ teme bărbatul*'.

86. pag. 140 „*A se tăcea*—schweigen". *A tăcea*, nu *a se tăcea*! Dacă-l va fi cetit undeva pe *a se tăcea* Dl. Weigand, poate fi sigur că e francezul *se taire* şi face parte din acele numeroase neologizme franceze, despre care a vorbit de mult Dl. Iacob Negruzzi (Scrierĭ I 233 sqq. 397 sqq.), şi care n-aŭ putut pătrunde în limba romînească.

87. pag. 140 „*A învoi*—einwilligen." *A se învoi*, nu *a învoi*.

88. pag. 140 „Ce să fac=ce să mă fac=was soll ich machen?". Altceva e *ce să fac?* şi altceva *ce să mă fac? Ce să fac?*—was soll ich machen? *Ce să mă fac?*—was soll ich werden?

89. pag. 156 „În loc de *fugit* se zice... în limba populară *fugat*: noaptea îe *fugat* la pădure, ziŭa îe primar în comună." Unde a auzit Dl. Weigand pe *fugat?*

90. pag. 157. „Pluscaperfectul are un înţeles foarte variabil. Sigur este că se poate întrebuinţa ca pluscaperfect, dar tot atît de sigur este că poate servi ca imperfect, ca aorist şi ca perfect (In seiner Bedeutung hat das Plusperf. einen sehr schwankenden Charakter. Gewiss ist, dass es als Plusperf. gebraucht werden kann, ebenso gewiss, dass es auch als Impf., Aor. und Perf. dient)". Înţelesul pluscaperfectuluĭ nu e variabil de fel: pluscaperfectul e un timp de *relaţie* şi arată totdeauna *antecedenţa faţă cu trecutul*, nimic altceva nu arată decît aceasta: *antecedenţa faţă cu trecutul*. Afirmarea D-luĭ Weigand probează numaĭ chipul defectuos în care a înţeles nenorocitele puţine paginĭ romîneştĭ pe care le-a cetit în viaţa sa. D-sa va fi fost adus la această curioză părere de propoziţiĭ ca acestea: „Cam pe vremea aceĭa trăia Moş Nichifor în Ţuţuenĭ, pecînd bunicul bunicului meŭ *fusese* cimpoĭaş la cumătriea luĭ Moş Dedîu" (Creangă), orĭ „Ne aducem aminte că, sînt acum maĭ doŭăzecĭ de anĭ, noĭ *am fost chemat* luarea aminte a literaţilor noştri asupra uneĭ slove blăstămate, care s-a substituit maĭ la toate vocalele noastre" (C. Negruzzi), orĭ „Îţĭ *făgăduisem* să-ţĭ spun ceva de scriitoriĭ vechĭ, dar poetul de care ţi-am vorbit mĭ-a dat ocazie a-ţĭ spune acum de odată altă ceva" (C. Negruzzi). În propoziţiea întîia Creangă n-a putut întrebuinţa pe *era*, pentrucă *era* arată acţiunea continuă, ĭar *cimpoĭaş* la o cumătrie cineva nu poate fi decît scurtă vreme. Altfel s-ar fi putut înţelege că numaĭ atîta vreme a trăit Moş Nichifor cîtă vreme a fost cimpoĭaş bunicul bunicului luĭ Creangă! Pe *a fost*, perfectul compus, şi pe *fu*, perfectul simplu, nu le-a putut întrebuinţa, pentrucă chĭar în cel maĭ bogat al lor înţeles, în înţelesul pe care-l aŭ în dialect, ele nu exprimă decît orĭ *acţiunea sfîrşită în prezent* orĭ *acţiunea trecută pur şi simplu*, şi nicĭ cu un înţeles nicĭ cu altul ele nu se potrivesc să arăte *congruenţa* faţă cu un imperfect, cu un timp care arată acţiunea trecută continuă (Cît de răŭ sună să zică cineva, de pildă, „Pe vremea aceĭa *trăia* Moş Nichifor pecînd bunicul bunicului meŭ *a fost* (orĭ *fu*) cimpoĭaş"!). Creangă a recurs atuncĭ la *pluscaperfect* pentru a arăta că pe vremea cînd trăia Moş Nichifor trăia şi bunicul bunicului luĭ Creangă, care deja fusese cimpoĭaş la cumătriea luĭ Moş Dedîu: faptul că cineva fusese cimpoĭaş este anterior acelor fapte pe care le povesteşte Creangă din viaţa luĭ Moş Nichifor. În propoziţiea a doŭa scriitorul nu se pune din punct de videre al prezentuluĭ, ci din acel al timpuluĭ de acum maĭ doŭăzecĭ de anĭ: sînt acum maĭ doŭăzecĭ de anĭ decînd deja scriitorul *a fost chemat* luarea aminte a literaţilor noştri, faptul că a chemat luarea aminte a cuĭva este anterior timpuluĭ de acum maĭ doŭăzecĭ de anĭ. În propoziţiea a treia între momentul cînd scriitorul spune ceva şi între aceĭa cînd a făgăduit ceva se găseşte momentul cînd un poet ĭ-a dat o ocazie oarecare, faptul făgăduieleĭ este anterior faptuluĭ dela mijloc, care el însuş este trecut; *făgăduisem* este, decĭ, din punct de videre al înţelesuluĭ nimic altceva decît un pluscaperfect. Ar fi şi extraordinar lucru ca forme verbale de relaţie să facă la modul indicativuluĭ serviciul formelor verbale care arată starea timpuluĭ, ar fi extraordinar lucru ca, de pildă, pluscaperfectul, care arată *antecedenţa faţă cu trecutul*, să facă şi slujba de imperfect şi de perfect, care arată *timpul trecut*. La un mod de nesiguranţă, la acel al conjunctivuluĭ, un asemenea dublu serviciŭ are loc cîteodată în diferite limbĭ. De pildă în latineşte un asemenea dublu serviciŭ se întîlneşte la imperfectul, perfectul şi pluscaperfectul conjunctivuluĭ, care dela capul loculuĭ şi în principala lor întrebuinţare sînt timpurĭ relative. Dar nicĭ în limba greacă, nicĭ în limba latină, nicĭ în limbile romanice nu se pomeneşte de aşa ceva, ca pluscaperfectul indicativuluĭ să facă slujba de imperfect şi de perfect. În limbile greacă şi latină, orîcît de apropiat ar fi cîteodată la o superficială privire pluscaperfectul de imperfect orĭ de perfect, la o cercetare amănunţită se constată că deosebire există, că nicĭ-

odată cele trei timpuri nu se confundă şi că totdeauna pluscaperfectul îşi păstrează valoarea sa de antecedenţă faţă cu trecutul. Se întîmplă ca un pluscaperfect prin schimbarea înţelesului să capete înţeles de timp trecut, dar atunci nu mai poate face şi serviciul de pluscaperfect (ἐμεμνήμην, memineram). Astfel, prin căpătarea unui înţeles noŭ şi prin pierderea celui vechiŭ se explică pluscaperfectele cu înţeles de timp trecut din limba veche franceză şi din limba provensală (Meyer-Lübke Grammatik III 139). Dar din cauza tocmai a greutăţii ca una şi aceiaş formă dela modul siguranţei, care a avut dela capul locului şi continuă de a ave înţelesul de antecedenţă faţă cu trecutul, să facă dublu serviciu, pe de o parte să arăte antecedenţa faţă cu trecutul, iar pe de alta să arăte trecutul, se poate greŭ admite explicarea pe care Meyer-Lübke vrea să o dea unor presupuse asemenea fenomene din limbile spaniolă şi portugheză. Meyer-Lübke, care-şi dă bine socoteală de greutatea lucrului, caută să-l explice cam aşa: Perfectul indicativului are înţelesul şi de *acţiune sfîrşită în momentul de faţă* şi de *trecut*. *Acţiunea sfîrşită în momentul de faţă* însă şi *prezentul* se confundă aproape. Din cauza aceasta *pluscaperfectul*, cînd arată antecedenţa faţă cu perfectul cel cu înţelesul de acţiune sfîrşită în momentul de faţă, se poate zice că arată antecedenţa faţă cu prezentul, deci capătă înţelesul de trecut pur şi simplu. Oricît de mult s-ar apropia însă înţelesul *acţiunea sfîrşită în momentul de faţă* de *prezent*, totuş nu se confundă cu prezentul, şi pluscaperfectul tot antecedenţa faţă cu un trecut arată. Numai cînd confuziea între acţiunea sfîrşită în momentul de faţă şi prezent devine complectă, ca în grecescul μέμνημαι ori latinul *memini*, numai atunci şi pluscaperfectul se preface în trecut, dar încetează de a fi pluscaperfect. Prin urmare pluscaperfectele cu înţeles de trecut, de care vorbeşte Meyer-Lübke că s-ar fi aflînd cîteodată prin limbile spaniolă şi portugheză, trebue să fie în realitate nişte pluscaperfecte, întrebuinţate altfel decît cum cere spiritul limbii germane, faţă de care, fireşte, gramaticii germani nu se pot împiedeca de a compara limbile străine, dar nişte pluscaperfecte, adecă forme *de relaţie*, care arată antecedenţa faţă cu trecutul. Astfel, în locul din Plaut Stichus 251 „Iamne exta cocta sunt? Quot agnis *fecerat*?" (La Meyer-Lübke greşit *fuerat*), *fecerat* este într-adevăr un pluscaperfect şi arată antecedenţa faţă cu perfectul *cocta sunt*. Acest perfect *cocta sunt* arată aici *acţiunea sfîrşită în momentul de faţă* şi uşor se ademeneşte cineva de a-l traduce cu prezentul. Dacă cedezi ademenirii aceşteia, atunci, fireşte, pluscaperfectul *fecerat* capătă înţelesul de *trecut*. Decît numai o asemenea traducere, „Sînt deja gata bucatele? Din cîţi miei le-a făcut?" nu corăspunde cugetării lui Plaut. Pentru vorbitorul din Plaut există trei momente în timp, unul, *acel în care vorbeşte*, altul *trecut*, *acel în care a fiert mîncarea*, şi altul *şi mai trecut*, *acel în care a tăiat cineva mieii şi a pus carnea la fiert*. Pe aceste două din urmă momente el le-a exprimat, pe cel dela mijloc prin perfectul *cocta sunt*, pe cel dela sfîrşit prin pluscaperfectul

fecerat. Nouă însă modernilor ni vine greŭ, poate, să exprimăm în cazul de faţă, şi în multe alte cazuri asemenea, relativitatea între cele două timpuri trecute, aşa ca pe *cocta sunt* să-l exprimăm şi noi printr-un trecut, iar pe *fecerat* printr-un pluscaperfect, şi ni vine greŭ să facem acest lucru din cauză că noi modernii avem mai puţină aptitudine decît cei vechi de a pricepe şi de a exprima relativitatea timpurilor (vezi în special ale mele Principii 195 sqq.). Acest defect al nostru însă nu trebue să ne îndreptăţească de a admite că Plaut a întrebuinţat pe *fecerat* cu înţelesul de *fecit*! Dintre exemplele spaniole citate de Meyer-Lübke aleg pe cel mai extrem: „Un suenno yo sonnara que vos quiero cuntar" —Un vis visasem pe care vreaŭ să vi-l povestesc. Dacă vom pune în legătură pe *visasem* deadreptul cu *povestesc*, negreşit că avem să-l interpretăm ca un trecut şi avem să zicem că acel *sonnara*—visasem este un pluscaperfect cu înţeles de trecut. Decît numai o asemenea vorbire ca cea de mai sus îţi aduce aminte de nişte vorbiri romîneşti ca cele următoare. Bărbatul vine din tîrg acasă şi fimeea îl întreabă: „Unde ai fost?" Bărbatul răspunde: „*Mă dusesem* în tîrg să cumpăr ceva". Nici prin cap nu i-ar trece fimeii să interpreteze pe *mă dusesem* ca egal cu *m-am dus*, pentrucă ca înţelege că bărbatu-so voeşte să zică: „Mă dusesem în tîrg... *şi iaca am venit*". Acest *şi iaca am venit*, ori altceva analog, se suptînţelege. La o casă, unde se fac nişte reparaţii, lucrează doi dulgheri într-o odae pentru punerea unor duşamele. La un moment dat unul întrerupe tăcerea cu vorbele următoare: „*Venise* Ion pietrarul". Celălalt nu răspunde nimic, dar după o bucată de vreme începe vorba astfeliŭ: „Oare ce-a fi mai făcînd Ion pietrarul, că de mult nu l-am mai văzut? Mi se pare c-o duce cam greŭ, etc". Acest pluscaperfect *venise*, macarcă pus în aparenţă în legătură directă cu prezentul, nu are totuş înţelesul de *a venit* ori *veni*, căci din *a venit* ori *veni* nu se poate înţelege dacă Ion pietrarul este încă aici ori a plecat, învremece din *venise* se înţelege lămurit că *a venit şi apoi a plecat*. *Venise* arată antecedenţa faţă cu un trecut neexprimat. Şi în diferite limbi asemenea vorbiri eliptice sînt nu numai ocazionale, ci şi uzuale, astfel că de pildă unele verbe pot fi întrebuinţate astfel, la pluscaperfect cu suptînţelegerea unui trecut, altele nu. Foarte probabil vorbele „un suenno yo sonnara que vos quiero cuntar" trebuesc interpretate: „un vis visasem, până acum nu l-am povestit, dar acum vreaŭ să vi-l povestesc". În tot cazul chestiunea e atît de delicată şi de fină, încît cînd vine cineva şi-ţi trînteşte deodată aşa din topor că „pluscaperfectul... sigur este că poate servi ca imperfect, ca aorist şi ca perfect", constaţi numai decît lipsa de deprindere de a judeca asupra unor asemenea chestii.

91. pag. 158. În tabloul formelor verbului dela această pagină Dl. Weigand spune că *să bată* este aoristul conjunctivului şi *ar bate* este aoristul optativului. Cum a putut D-sa ajunge la o aşa de extraordinară concepţie, că să-şi închipuiască că prezentul conjunctivului este totodată şi trecut al conjunctivului şi că

prezentul optativuluï este totodată şi trecut al optativuluï? Poate prin aceïa că prezentul conjunctivuluï şi prezentul optativuluï împărtăşesc prin *dependenţă* sfera timpuluï trecut? Dar maï întîiŭ valoarea temporală a uneï forme verbale se hotărăşte de întrebuinţarea *independentă* a acestora, ïar cînd sînt independent întrebuinţate, prezentul conjunctivuluï şi prezentul optativuluï sînt *numaï* prezente. Iar apoï prin dependenţă prezentul conjunctivuluï şi prezentul optativuluï împărtăşesc şi sfera timpuluï viitor. Pentruce, dacă Dl. Weigand s-a pus din acest punct de videre, nu le-a numit că sînt şi *viitoare* ale conjunctivuluï şi optativuluï? (Pentru aceste chestiï binevoïască lectorul a consulta gramatica mea pag. 337 sqq.) Apoï atuncï cum?

92. pag. 159. „Cînd se făcu seară, Dobra, care murise (=era să moară) de foame, zise burdufuluï...". Dl Weigand înţelege pe *mor de foame* la propriŭ! *Mor de foame* e o izolare aicï, înseamnă *mi-ĭ foame grozav*. Putea Dobra să maï stea încă o bucată de vreme fără să mînince şi n-ar fi murit de foame (la propriŭ), să fie Dl. Weigand fără grijă. Dar din această nepricepere a uneï locuţiunï romîneştï foarte obişnuite Dl. Weigand maï ajunge încă la o concluzie extraordinară asupra înţelesuluï pluscaperfectuluï. D-sa a judecat aşa: *murise* nu poate să însemneze că chïar *murise*, pentru că altfel de unde era să maï vorbească Dobra cu burduful; murise decï, trebue să fi însemnînd aicï *era să moară* şi astfel cu fineţa sa obişnuită a descoperit Dl. Weigand un noŭ înţeles al pluscaperfectuluï romînesc (pe lîngă acelea de imperfect, perfect, aorist, vezï maï sus No. 90), anume a descoperit că pluscaperfectul maï are şi înţelesul de *o acţiune care este pe punctul de a începe în trecut* (*actio instans trecută*, pentru care vezi gramatica mea pag. 112).

93. pag. 164 „După *a se face* sich stellen, *a părea* scheinen, *a semena* [sic] gleichen traducem pe *că* cu *als ob...: Se făcu nevăzut*, par că ar fi intrat în pămînt." Va să zică Dl. Weigand îşï închipueşte că în *se făcu nevăzut* se găseşte aceï *a se face* care înseamnă *a se preface, sich stellen*, şi înţelege pe *se făcu nevăzut* astfel: *se prefăcu că nu-ĭ văzut, il fit semblant de n'être pas vu, er stellte sich ungesehen.* Nicï macar construcţiea imposibilă germană *er stellte sich ungesehen* nu ĭ-a dat bănuïala că poate şi în romîneşte o asemenea construcţie este imposibilă. Şi în adevăr în romîneşte *a se face* cu înţelesul de *a se preface* nu se poatre construi cu participiul pasiv, tot aşa dupăcum nu se construesc cu participiul pasiv *sich stellen* în germana, *faire semblant* în franceza. *A se face nevăzut* înseamnă *a deveni nevăzut, a dispăre, verschwinden!*

94. pag. 165. „Vezï că cîte miï sînt". Pe romîneşte se zice 'vezï cîte miï sînt'.

95. pag. 164, 165, 169, 170 „*că* are maï multe înţelesurï. 1. Arată motivul înainte de propoziţiï principale (denn) şi subordinate (weil); în cazul din urmă se întrebuinţează în limba literară maï mult *pentru că*, în cazul dintîiŭ maï mult *fiind că*,

fără ca să se păstreze totdeauna deosebirea între raportul de cauză şi cel de motiv... *căcï*, denn, arată motivul şi se întrebuinţează în propoziţiï principale... *dacă* este 1) dela capul loculuï conjuncţie temporală, und wie, als; de aicï s-a dezvoltat 2) înţelesul de motiv, înainte de propoziţiï principale şi subordinate, da doch". Şi aceste afirmaţiï le întăreşte Dl. Weigand cu exemple. Pentru *că* dă exemplele: „Duceţi-vă, că mi-aţï scos perï albï. —Sare de bucurie, că ĭ-a venit nepotul." Pentru *căcï* dă exemplele: „Iï spune toate, căcï de! care om nu ţine la viaţă?—Maï rabdă, căcï cu răbdarea iï frigï pielea." Pentru *dacă* *) dă exemplele: „Avea învăţătură, mă rog, dacă era fată de împărat.—Dacă nu-s şi eŭ un puişor de om, dar tot m-a tras pe şfoară.—Da dacă nu v-am lăsat să intraţï aicï înaintea mea, aşa mi se cade.—Vino cu noï! Dacă n-am cînd.—De unde să-ĭ daŭ de aceştia, dacă nicï nu sînt pe lume?" Vra să zică după Dl. Weigand *conjuncţiile* (căcï chiar D-sa aşa le numeşte, *Konjunktionen*) *că, căcï, dacă* formează propoziţiï principale, ïar propoziţiile *că mi-aţï scos perï albï, că ĭ-a venit nepotul, căcï care om nu ţine la viaţă?, căcï cu răbdarea iï frigï pielea, dacă era fată de împărat, dacă nu-s şi eŭ un puişor de om, dacă nu v-am lăsat să intraţï aicï înaintea mea, dacă n-am cînd, dacă nicï nu sînt pe lume*, din exemplele de maï sus sînt propoziţiï principale! Cum, nicï ce însemnează o propoziţie principală şi o propoziţie subordinată nu ştie Dl. Weigand? Da, nicï atîta nu ştie. Altfel cum ar pute spune că într-o vorbire ca aceasta, „*maï rabdă, căcï cu răbdarea iï frigï pielea*", *căcï cu răbdarea iï frigï pielea* ar fi o propoziţie principală. Şi fiindcă lucrul e din cale afară de grav, de abia de crezut, să daŭ textul german al celor spuse de Dl. Weigand: „*că* hat eine sehr vielseitige Verwendung: 1) Begründend vor Hauptsätzen „denn", vor Nebensätzen „weil"; im letzteren Falle steht in der Litteratursprache häufiger *pentru că*, im ersteren *fiind că*, ohne dass jedoch immer der Unterschied zwischen rein kausalem und begründendem Verhältnisse eingehalten würde... *căcï*, „*denn*" ist begründend, in Hauptsätzen gebraucht... *dacă* ist 1) ursprünglich temporale Konjunktion „und wie", „als", daraus hat sich 2) die begründende „da doch" vor Haupt- und Nebensätzen stehend".**) Pentru a proba că nu se

*) Exemplele pentru *dacă* sînt date, amestecat, unele pentru *dacă* din propoziţiï principale, altele pentru *dacă* din propoziţiï subordinate. Dl. Weigand, dupăce pune teza „*dacă* este 1) dela capul loculuï conjuncţie temporală, und wie, als; de aicï s-a dezvoltat 2) înţelesul de motiv, înainte de propoziţiï principale şi subordinate, da doch", dă pentru 2) exemplele de noï citate. Prin urmare nu se poate şti, pe care dintre propoziţiile cu *dacă* din aceste exemple le consideră D-sa ca propoziţiï principale şi pe care le consideră ca propoziţiï subordinate. Fiindcă D-sa nu spune, noï fireşte nu putem face nicïo deosebire între dînsele şi le dăm şi le analizăm pe toate.

**) Dupăcum a observat deja lectorul, în propoziţiea din urmă, „daraus hat sich etc.", a uïtat Dl. Weigand să pună predicatul. D-sa a voit să spună probabil *hat sich entwickelt*, a pus însă numaï auxiliarul şi pe participiŭ l-a lăsat la o parte. Cu această ocazie nu pot lăsa nepomenit chipul cel greoiŭ şi încurcat în care se exprimă Dl. Weigand, nu numaï în gramatica sa, dar în general în tot ce a scris D-sa.

poate nicĭ într-un chip justifica Dl. Weigand de acuzarea că nu știe ce-ĭ aceĭa o propoziție principală (Hauptsatz) și o propoziție subordinată (Nebensatz), trebue să întru în oarecare detaliĭ. 1. Se întîmplă prin izolare—cel puțin, așa cred eŭ, vezĭ Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 135—ca o propoziție principală să îmbrace forma uneĭ propozițiĭ subordinate. In Principiĭ, locul citat, am dat eŭ exemplele următoare de propozițiĭ principale cu forma de propozițiĭ subordinate condiționale *(dacă)* și locale *(unde)*: „*Dacă* doar nu-s harabagiŭ de ierĭ de alaltăĭerĭ, jupîne Ștrul“ Creangă Povești 115; „Dacă l-aș ucide în bătae, cînd aș afla că el a prins pupăza“ Creangă Amintirĭ 56; „Și unde nu maĭ zboară și a tre a oară până la soare“ Creangă Poveștĭ 196; „Și unde am croit-o la fugă uĭtîndu-mă înapoĭ, să văd nu m-ajunge moșneagul“ Creangă Amintirĭ 58; „La a zecea zi unde se scutură odată calul și se făcu frumos“ Ispirescu Basme 16; „Și unde se repezi asupra lupuluĭ cu paloșul în mînă“ ibid. 17; „Unde-ĭ eși leul înainte cu gura căscată“ ibid. 17; „Unde-ĭ eși înainte balaurul“ ibid. 18; „Unde smuci odată sabiea din pămînt“ ibid. 138; „Fata unde se puse pe un plîns“ ibid. 329. Asupra propozițiilor principale cu forma propozițiilor condiționale am revenit în cursul mieŭ oral în felĭul acela că acum interpretez pe *dacă* din „*dacă* doar nu-s harabagiŭ de ĭerĭ de alaltăieri“, „*dacă* l-aș ucide în bătae, cînd aș afla că el a prins pupăza“, ca *da, că,* unde adverbul *da* reprezintă propozițiea principală, iar „*că* doar nu-s harabagiŭ de ĭerĭ de alaltăieri“, „*că* l-aș ucide în bătae“ sînt propozițiĭ subordinate. In ce privește pe propozițiile cu *unde* din exemplele citate, continuŭ și până acum a le considera ca propozițiĭ principale, măcar că aŭ forma de propozițiĭ subordinate locale. Aceasta o fac, pentrucă cu toate silințele ce și-ar da cineva, n-ar pute stabili între ele și vreo propoziție principală învecinată un raport de subordinare locală. Iaca să citez pe larg unul din exemple, pe cel din urmă, din Ispirescu 329: „Peste noapte se sculară (frațiĭ luĭ Țugulea) și cu o mînă tremurîndă tae pe Țugulea, îĭ ia fata și calul și o rup d-a fuga; și fugĭ și fugĭ, până ce, cînd se crepa de ziŭă, era aproape de satul lor. Fata unde se puse pe un plîns, de nu o putură mîngîĭa cu niciun chip!—Noĭ sîntem înțeleșĭ, îĭ ziseră frațiĭ. Să știĭ că te omorîm și pe tine, dacă ne veĭ spune că noĭ am ucis pe Țugulea.“ Eĭ, cu care propoziție de prin prejur veĭ pute stabili prin *unde* o legătură de loc? Veĭ pute raporta oare pe *unde* la *satul* din propozițiea precedentă, ca să înțelegĭ că fata s-a pus pe plîns cînd aŭ ajuns în sat? Las că înțelesul ar deveni cu totul altul decît așa, cînd lașĭ propozițiea cu *unde* fără subordinare față cu propozițiile de prin prejur, dar nicĭ nu este adevărat că fata a plîns în sat, ea a plîns tot drumul, decînd aŭ plecat frațiĭ după uciderea luĭ Țugulea până cînd aŭ ajuns aproape de sat. Insă în propozițiile cu *că, căcĭ, dacă,* date de Dl. Weigand ca propozițiĭ principale, există evidentă legătură de subordinare față cu o propoziție din apropiere, față de care propoziție acea cu *că, căcĭ,*

dacă arată un raport de *cauză*, de *motiv*. Insuș Dl. Weigand le numește pe aceste *că, căcĭ, dacă* conjuncțiĭ (Konjunktionen) și le traduce pe *că* cu *denn*, pe *căcĭ* cu *denn*, pe *dacă* cu *da doch*. Iaca, să luăm exemplele unul cîte unul: „Duceți-vă, că mi-ațĭ scos perĭ albĭ“=Porunceștĭ cuĭva să se ducă *pentru motivul că, din cauză că* țĭ-a scos perĭ albĭ. *Duceți-vă* este propozițiea principală, precum se vede cît de colo și din aceĭa că n-are conjuncție; *că mi-ațĭ scos perĭ albĭ* este propoziție subordinată de cauză, dupăcum se vede cît de colo și din aceĭa că are conjuncție (Vaĭ, ce năcaz! Să ajungem în doaga copiilor de clasele primare intr-o discuție de analiză gramaticală cu un profesor universitar dela Lipsca!).—„Sare de bucurie, că ĭ-a venit nepotul“. Pentru ce sare de bucurie? *Pentru motivul că, din cauză că* ĭ-a venit nepotul. *Sare de bucurie* este propozițiea principală; *că i-a venit nepotul* este propoziție subordinată de cauză.—„Iĭ spune toate, căcĭ de! care om nu ține la viață?“ Pentruce-ĭ spune toate? *Pentru motivul că, din cauză că* fiecare om ține la viață. *Iĭ spune toate* este propozițiea principală; *căcĭ de! care om nu ține la viață?* este propoziție subordinată de cauză.—„Maĭ rabdă, căcĭ cu răbdarea îĭ frigĭ pielea“. Pentru ce-ĭ ordonĭ să maĭ rabde? *Pentru motivul că, din cauză că* cu răbdarea îĭ frige pielea. *Maĭ rabdă* este propozițiea principală; *căcĭ cu răbdarea îĭ frigĭ pielea* este propoziție subordinată de cauză.—„Avea învățătură, mă rog, dacă era fată de împărat.“ Pentru ce avea învățătură? *Pentru motivul firesc că* era fată de împărat, *deoarece* era fată de împărat. *Avea învățătură* este propozițiea principală; *dacă era fată de împărat* este propoziție subordinată de cauză.—„Dacă nu-s și eŭ un puișor de om, dar tot m-a tras pe sfoară“=Macar că sînt și eŭ un puișor de om, dar tot m-a tras pe sfoară. Intre propozițiea principală *tot m-a tras pe sfoară* și propozițiea subordinată *dacă nu-s și eŭ un puișor de om* există un raport de concesie. Dela capul loculuĭ *dacă nu-s și eŭ un puișor de om* a fost o propoziție subordinată condițională cu elipsa propozițieĭ principale *apoĭ nu maĭ este altul.*—„Dacă nu v-am lăsat să intrațĭ aici înaintea mea, așa mi se cade“. Pentru ce mi se cade așa? Pentru că nu v-am lăsat să intrațĭ înaintea mea. *Așa mi se cade* este propozițiea principală. *Dacă nu v-am lăsat să intrațĭ înaintea mea* este propoziție subordinată de cauză.—Vino cu noĭ! Dacă n-am cînd!=Vino cu noĭ! dacă n-am cînd?=Vino cu noĭ! Cum să vin, deoarece n-am cînd? Este o elipsă de propoziție principală lesne de supînțeles. Din cauza aceasta, că adecă propozițiea principală *cum să vin?* sesupînțelege lesne, propozițiea subordinată cauzală *dacă n-am cînd*, măcarcă a rămas singură, și-a păstrat înțelesul neștirbit. Pe *dacă n-am cînd!* în cazul de față oricare Romîn îl înțelege îndată că însemnează *deoarece n-am cînd*! *devremece n-am cînd!*—„De unde să-ĭ daŭ de aceștia, dacă nicĭ nu sînt pe lume?“ =De unde să-ĭ daŭ de aceștia, *deoarece* nu sînt pe lume?=Nu pot să-ĭ daŭ de aceștia, *pentrucă* nicĭ nu sînt pe lume?=Nu pot să-ĭ daŭ de aceștia, *pentrucă*

nicĭ nu sînt pe lume. *De unde să-ĭ daŭ de aceştia?* este propoziţiea principală. *Dacă nicĭ nu sînt pe lume* este propoziţie subordinată de cauză. Este evident prin urmare că Dl. Weigand consideră ca propoziţiĭ principale nişte propoziţiĭ subordinate. Cum se poate una ca aceasta? Un lector prea indulgent va căuta poate să-l apere pe Dl. Weigand în chipul următor şi trec acum la al doilea detaliŭ. 2. In limba germană propoziţiea subordinată se deosebeşte de propoziţiea principală prin aceĭa că „în propoziţiea principală verbul ocupă totdeauna locul al doilea, oricare ar fi membrul de propoziţie din locul întîiŭ: gestern sprach A mit B, A sprach gestern mit B, A sprach mit B gestern, mit B sprach gestern A, mit B sprach A gestern. Cînd verbul este compus dintr-un auxiliar şi un participiŭ, auxiliarul se pune în locul al doilea, iar participiul la sfîrşitul propoziţieĭ: gestern hat A in B mit C über D ausführlicher als nöthig war gesprochen. In propoziţiea subordinată din contra verbul se pune la sfîrşitul propoziţieĭ, nu în al doilea loc, şi dacă este compus dintr-un auxiliar şi un participiŭ, apoĭ locul cel dela sfîrşit îl ocupă auxiliarul şi imediat înaintea luĭ se aşează participiul: weil schon gestern in B A mit C ausführlich über D gesprochen hat, brauche ich heute nicht noch beim E Erkundigungen einzuziehen". Din exemplul din urmă, unde se află o propoziţie principală şi o propoziţie subordinată, se vede clar deosebirea între ele în privinţa aşezăriĭ membrelor, şi se maĭ vede clar cum *brauche*, predicatul propoziţieĭ principale se găseşte aşezat la locul al doilea, deoarece propoziţiea subordinată precedentă este *un* membru al propoziţieĭ principale. Explicarea fenomenuluĭ vezĭ-o în Gabelentz, Die Sprachwissenschaft 448. Acum, este o singură propoziţie subordinată care face excepţie dela regulă, anume propoziţiea subordinată cu conjuncţiea *denn*=căcĭ, deoarece: în propoziţiea subordinată cu *denn* verbul ocupă locul al doilea (fireşte că conjuncţiea nu se numără), întocmaĭ ca într-o propoziţie principală, şi, de pildă, dacă în locul luĭ *weil* din propoziţiea dată ca exemplu maĭ sus aş pune *denn*, fără să se schimbe tare înţelesul, deoarece *weil* şi *denn* aŭ înţelesurĭ foarte asămănătoare, apoĭ ordinea cuvintelor ar fi următoarea: ich brauche heute nicht noch beim E Erkundigungen einzuziehen, denn A hat schon gestern in B mit C ausführlich über D gesprochen. Din cauza aceasta, măcar că *denn* se aşează ca şi toate celelalte conjuncţiĭ la începutul propoziţieĭ subordinate, şi măcarcă în aşezarea verbuluĭ nu se ţine socoteală de dînsa ca de un membru al propoziţieĭ (Dacă *denn* ar fi simţit de limbă ca un adverb, apoĭ mersul vorbelor ar fi *denn hat A etc.*), din cauza aceasta, zic, ar putea spune cineva că *denn* nu este o conjuncţie, ci poate maĭ de grabă un adverb, un fel de *ja*, ca atuncĭ cînd aş zice: ich brauche heute nicht noch beim E Erkundigungen einzuziehen, A hat *ja* schon gestern in B mit C ausführlich über D gesprochen. Eĭ vezĭ, va zice poate vreun lector indulgent, Dl. Weigand este unul din ceĭ care consideră pe *denn* ca adverb şi de aceĭa spune... Spune ce? Este drept că

D-sa traduce pe *că* şi pe *căcĭ* cu *denn*, dar pe *dacă* îl traduce cu *da doch* şi conjuncţiea *da* nu este doar ca *denn* o conjuncţie care prin aşezarea vorbelor de după dînsa să dea bănuelĭ că poate n-ar fi conjuncţie: *da*, ca oricare altă conjuncţie germană, cere şi ea ca verbul din propoziţiea subordinată începătoare cu dînsa să fie aşezat în ultimul loc! Şi apoĭ ce va fi *denn* în germana, de va fi o conjuncţie orĭ de va fi un adverb, Dl. Weigand, cînd zice că propoziţiile subordinate romîneştĭ cu *că* şi *căcĭ* sînt propoziţiĭ principale, vorbeşte de propoziţiile romîneştĭ doar, nu de cele germane, şi pe cele romîneştĭ doar le numeşte propoziţiĭ principale! Acesta ar fi alt soiŭ de uluială şi maĭ şi, că, dacă nişte conjuncţiĭ cauzale dintr-o limbă străină se traduc în limba ta cu un adverb, să susţiĭ că acele conjuncţiĭ sînt adverbe şi că propoziţiile subordinate formate cu ele sînt propoziţiĭ principale! Dar nu adverbe le numeşte Dl. Weigand pe *că* şi *căcĭ*, ci conjuncţiĭ, *Konjunktionen*, şi nu vorbeşte numaĭ de propoziţiĭ principale cu *că* şi *căcĭ*, ci şi de propoziţiĭ principale cu *dacă*, pe care *dacă* îl traduce cu *da doch*! Şi dacă în mintea unuĭ prea indulgent judecător s-ar naşte vreo umbră de bănuială că Dl. Weigand s-a încurcat cu *denn*, ceĭa ce de altfel n-ar fi pentru Dl. Weigand decît să cadă, cum se zice, din Scylla în Charybdis, apoĭ această umbră de îndoială trebue să dispară cînd se va gîndi că Dl. Weigand consideră ca propoziţiĭ principale şi propoziţiĭ subordinate cauzale cu *dacă*, şi că pe *dacă* D-sa îl traduce cu *da doch*, cu o conjuncţie germană pe a căreĭ natură de conjuncţie subordinativă n-o poate contesta nimenĭ! O încercare desperată de a scăpa din încurcătură ar fi următoarea. In limba germană *Hauptsatz* nu înseamnă numaĭ propoziţie principală, ci şi o propoziţie subordinată de care atîrnă altă propoziţie subordinată. De pildă în „cînd îşĭ aducea ea aminte c-aŭ văzut-o cuscriĭ dormind, crăpa de ciudă" *crăpa de ciudă* este propoziţiea principală, *Hauptsatz*, iar *cînd îşĭ aducea aminte* este propoziţiea subordinată a principaleĭ, *Nebensatz*; propoziţiea subordinată însă *cînd îşĭ aducea aminte* are ea însăş ca propoziţie subordinată pe *c-aŭ văzut-o dormind*, şi, faţă cu această a eĭ propoziţie subordinată, ea, propoziţiea *cînd îşĭ aducea aminte*, este *Hauptsatz*. Decît numaĭ faţă cu această concepţie a cuvîntuluĭ *Hauptsatz* toate propoziţiile subordinate pot fi *Hauptsätze* şi toate conjuncţiile se pot întrebuinţa în *Hauptsätzen*! Pentru ce atuncĭ vorbeşte Dl Weigand de „vor Hauptsätzen *denn*, vor Nebensätzen *weil*", cînd şi propoziţiile cu *weil* pot să fie Hauptsätze? Şi apoĭ ce fel de *Hauptsätze*, chiar în înţelesul de *propoziţie subordinată care ea însăş are altă propoziţie subordinată*, sînt „duceţi-vă, *că mi-aţĭ scos perĭ albĭ*", „sare de bucurie, *că i-a venit nepotul*", „îĭ spune toate, *căcĭ, de, care om nu ţine la viaţă*", „maĭ rabdă, *căcĭ cu răbdarea îĭ frigĭ pielea*", „avea învăţătură, mă rog, *dacă era fată de împărat*", etc.?

96. pag. 167 „Nu ne duce în ispită, ci ne mîntuieşte *de rău!*" Nicĭ *tatăl nostru* n-a scăpat de stîlciturĭ din partea D-luĭ

Weigand. Rominul se închină așa: „Nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mintuește *de cel răŭ*, amin!“ *de răul* nu-ĭ rominesc, și încă maĭ puțin rominesc este *de răŭl* (Pentru *răŭl* vezĭ No. 17).

97. La pagina 172 Dl Weigand înșiră printre *conjuncții* pe *deci*, pe care-l traduce cu *also, folglich*. *Deci, also, folglich* sint *adverbe*. După cele văzute sub No. 95 ne puteam aștepta ca Dl. Weigand să nu poată deosebi nicĭ părțile cuvintuluĭ.

98. pag. 176 „Entweder—oder=saŭ—saŭ, orĭ—orĭ, aŭ—aŭ, o—o: o morĭ neĭcă, o te scoală“. *o—o* nu există în limba comună rominească, ci în dialect, în Baxat și în Biharea.

99. pag. 177. „Luĭ dumnezeŭ îĭ plac puĭ de ceĭ maĭ tinerĭ, mie însă-mĭ plac și de ășĭĭ maĭ bătrinĭ, numaĭ să fie fripțĭ, știĭ colea, să treacă focul printr-înșiĭ.“ Stilcit din Creangă Poveștĭ 33. *ășĭĭ* la Creangă! Vezĭ No. 49.

100. pag. 181 „La o serie de adverbe, care se întrebuințează și ca prepozițiĭ, se poate adăoga *de* fără ca să se schimbe înțelesul: *înainte de* orĭ *dinainte de*, *înapoĭ* orĭ *dinapoĭ*, *asupra* orĭ *deasupra*.“ Cu totul alte înțelesurĭ aŭ *înainte de* și *dinainte de*, *înapoĭ* și *dinapoĭ*, *asupra* și *deasupra*! Asupra chestieĭ vezĭ maĭ pe larg în Specialistul Romin, Viața Rominească 1907 pag. 19.

101. pag. 181 „*Pe lingă toată stăruința*=Trotz aller Anstrengung.“ E un germanizm dintre cele maĭ bătătoare la ochĭ, pe care l-a cules Dl. Weigand dintr-un scriitor transilvănean și vrea să ni-l dea drept limbă curată rominească: *bei aller Anstrengung*!

102. pag. 182 „Seamănă *a* tată-săŭ.—*Mirosește* a florĭ.“ Seamănă *cu* tată-so, nu *a* tată-so! *a* se întrebuințează ea, unde se întrebuințează, pe lingă verbul *seamăn*, niciodată însă cind e vorba de aceĭa că seamănă cineva cu tată-so. Iar verbul *a mirosi* nu se conjugă la prezentul indicativuluĭ *mirosesc*, *mirosești*, *mirosește*, ci *miros*, *miroșĭ*, *miroasă* orĭ *mirodsă*. Nu pune Dl. Weigand mina pe o gramatică, pe un dicționar, pe nimic, și scoate limba rominească din capul D-sale! Bătae de joc, nu altă ceva.

103 pag. 185 „Intrară în curte *de cite treĭ*.“ *Cite treĭ* orĭ, cu alt înțeles, *citeș treĭ*, da, se zice pe rominește. Dar *de cite treĭ*, ce-ĭ aceĭa?

104. pag. 185 „Un om *de virstă*.“ Se zice *un om în vrîstă*, iar nu *un om de vrîstă*. Numaĭ cind *vrîstă* are atributul *înaintată*, se zice *un om de vrîstă înaintată*, care are alt înțeles decit *un om în vrîstă*.

105. pag. 185 „Lăutariĭ *aŭ jucat* un vals de Strauss.“ Așa zic Franceziĭ și Germaniĭ. Rominiĭ zic: Lăutariĭ *aŭ cintat* un vals de Strauss.

106. pag. 187 „*Riurele*, plural dela *riurea* care nu se întrebuințează.“ *Riurele* este pluralul dela *riurel*, care *riurel* se întrebuințează. Cum i-a putut veni în cap D-luĭ Weigand că, învremece primitivul *rîŭ* și deminutivele sale *rîuleț*, *rîușor* sint eterogene, deminutivul *riurea* ar pute fi de genul feminin? Are simț fin pentru limbĭ Dl. Weigand!

107. pag. 188 „Ieraŭ *la* zece — es waren an (ungefähr) zehn.“ Eraŭ *vreo* zece, nu *la* zece!

108. pag. 189 „Lucrăm *pe zi* (tageweise).“ Lucrăm *cu ziŭa*, nu *pe zi*!

109. pag. 189 „Jur *pe dumnezeŭl sfîntul*.“ Jur *pe dumnezeŭ sfîntul* se zice pe romineşte. In ce priveşte în special pe *dumnezeŭl* vezĭ No. 17.

110. pag. 192 „*Pe semne*=offenbar, allem Anschein nach.“ *Pe semne* este *es scheint als ob*, *wahrscheinlich*. *Offenbar*, *allem Anschein nach* se traduc pe romineşte cu *nu maĭ încape îndoială*. Altceva e *pe semne*, şi altceva *nu maĭ încape îndoială*, şi nicĭ altceva, ci tocmaĭ pe dos.

111. pag. 193 „*Cobză*=Geige“. Altceva e *cobza* şi altceva e *scripca*. Cobza e o mandolină mare cu cel puţin opt şi cel mult zece strune, are sunete maĭ puţin frumoase decit mandolina şi serveşte pentru a ţine isonul (hangul). Cel maĭ potrivit cuvint latinesc pentru a traduce pe *cobză* este *cithara*, cel maĭ potrivit francez este *mandoline*, cel maĭ potrivit german este *Mandoline*. Dar *Geige*, *scripcă*! Ce are a face *scripca* cu... epurele?

112. pag. 195 „*ábia*“. Tot aşa şi în glosarul dela sfirşitul gramaticiĭ, *ábia*. *Abía*, nu *ábia*, niciodată *ábia*!

113. pag. 195 „Cit mi-i cere *de* ea?=Wieviel ungefähr wirst du dafür verlangen?“ *pe* ea, nu *de* ea!

114. pag. 196 „*O ţară de bogată ce este*=o ţară aşa de bogată“. *O ţară de bogată ce este* s-a fi zicind pe păsăreşte, nu pe romineşte.

115. pag. 200 sqq. Aicĭ, la sfirşitul gramaticiĭ sale, care este „cea dintîiŭ gramatică obiectivă a limbiĭ romîne“, dă Dl. Weigand pour la bonne bouche o listă de interjecţiĭ, care te pune într-adevăr pe gindurĭ. Ascultaţĭ, mă rog: *hali hali* după Dl. Weigand arată groaza *(ali* şi *hali* sint interjecţiĭ cu care se alungă raţele).—*carnaxi* arată supărarea (Această interjecţie nu există astăzĭ în romineşte. Exista prin întîia jumătate a secoluluĭ XIX ca cuvint grecesc în gura tîrgoveţilor, pentru a exprima dorinţa poruncitoare de a înceta o împrejurare neplăcută, maĭ ales un zgomot care ne sparie, e neogrecul κάρναξη [νὰ σὲ πιάσῃ]=crève, puisses-tu crever, propriŭ=minca-te-ar cobea, căcĭ κάρναξη=cobe. Se găseşte în Alexăndri Teatru 392, 395, 411).—*uf* arată mirarea *(uf* arată supărarea, nădufal, dorinţa de a scăpa de o greutate).—*bu*, *baŭ*, *bruh* arată spaima *(bu* nu există, e inventat de Dl. Weigand; *baŭ* e cunoscut din Hasdeu: „terme enfantin, syllabe par laquelle les tout petits enfants croient effrayer quelqu'un“; *bruh* arată ca şi *br* oţărirea şi e cunoscut numaĭ din Eminescu Novele 43: „*bruh*, mi-i frig“.).—*huiesc* înseamnă *fluer*, „auspfeiffen, höhnisch nachschreien“ *(huesc* înseamnă produc un zgomot neîntrerupt, ca o odae mare şi goală: 'îmĭ huesc urechile').—*fă* şi *fa* arată întrebarea. „Frage: eĭ... aĭ... aud... *fă* oder *fa*, zum Beispiel: *îţĭ plăcea*, *fa*=es gefiel dir, nicht

wahr? *venit-aĭ tu, fă*=bist du gekommen, was?" (Băgațĭ bine de samă, pentru Dl. Weigand *fa* este o particulă interogativă, așa cum este *-ne* în latinește. Dacă, de pildă, aĭ vre să traducĭ în romînește celebrul loc din prima catilinară „Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quod consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?", ar trebui să zicĭ: „Ce-aĭ făcut astă noapte și ceĭalaltă noapte, unde aĭ fost, pe cine aĭ convocat, ce hotărîre aĭ luat, care dintre noĭ crezĭ că nu știe *fa?*" Ba dacă ar fi fost Catilina fimee, ĭ-ar fi putut striga Cicero, pe romînește, un *fa*, dar nu ca particulă interogativă, în tot cazul, ci ca un vocativ, cu care se strigă (nu se întreabă) fimeile în cea maĭ familiară și maĭ vulgară vorbire posibilă, și care, în ce privește originea sa, este scurtat din *fată*. Acest *fa*, pe care în gramatica sa, „cea dintîĭŭ gramatică obĭectivă a limbiĭ romîne", îl consideră ca particulă interogativă, a maĭ jucat odată un renghĭŭ D-luĭ Weigand. Anume l-a găsit odată întrebuințat împreună cu *muiere, fa muiere*, l-a considerat ca formînd cu *muiere* un singur cuvînt *famuiere*, și apoĭ a dat acestuĭ *famuiere* o etimologie care va face epocă în filologiea romînă [Vorba D-luĭ I. Bogdan]. Vezĭ studiul de față sub I pag. 27).—*aman*=bitte um Erbarmen (Așa este, dar *aman* este pus de scriitoriĭ romînĭ în gura Turcilor, de pildă Letopisețele Cogălniceanu ed. I vol. II 377, vol. III 224, Beldiman Eteria 5, Dionisie Eclesiarhul 172, Alexăndri Poeziĭ vol. III 345, Alexăndri Teatru 125; odată în gura unuĭ Grec, Alexăndri Teatru 384. Numaĭ în izolarea *aman puĭule* se găsește întrebuințat ca cuvînt într-adevăr popular la Creangă Amintiri 57: „Ia acuș te scarpin..., de-ĭ zice *aman puĭule* cînd îĭ scăpa din mîna mea". Ca *substantiv* acest cuvînt este iarăș popular în două izolărĭ, *a fi la aman* Eminescu Novele 43, și *a ajunge la aman* Șezătoarea I 204, care sînt foarte rar întrebuințate. Este cu putință ca pe acest cuvînt să-l treacă cineva printre interjecțiile uzuale din limba comună romînească?).—*mașala* înseamnă *să te ferească dumnezeŭ!* și se întrebuințează ca să nu se deoache cineva. „*mașala*=möchte dich Gott bewahren, vor Verzauberung durch bösen Blick" (Va să zică *mașala* ar fi după Dl. Weigand tot una cu *să nu fie de deochĭŭ* orĭ *ptiu, să nu fie de deochĭŭ!* Poporul romîn din Dacia nu cunoaște acest cuvînt. Acolo unde se găsește întrebuințat, izolat, în literatura populară, e pus în gura vreunuĭ Turc orĭ în general în gura vreunuĭ străin din Turcia, cu ințelesul de *bravo*: „Turci-n palme că bătea, Turciĭ din gură striga: Ișala și *mașala!*" G. Dem. Teodorescu Poeziĭ populare 568. „Insoară Zinca d-un cocon... Și fata de unde o ia?... Din orașul Hirșova, pe fata Letinuluĭ, pe fata hainuluĭ... Dacă nunta se gătĭa, tot alaĭul se-nșira, înainte tot mergea, până Dunărea trecea. Letin zice: *mașala!*" ibid. 654. Cu ințelesul din limba de origine „ce vrea dumnezeŭ" este pus de C. Negruzzi în gura unor Arnăuțĭ I 24: „Să nu mor creștin, ci spurcat ca voĭ, dacă va maĭ intra cineva la mine fără

să-mĭ dațĭ maĭ înainte de știre, de nu vețĭ lua fiecare cîteo sută băltage chirjalieștĭ pe talpe. Știțĭ că-mĭ împlinesc juruințile.— Arnăuțiĭ strigară: 'mașalla' închinîndu-se până la pămînt". In prima jumătate a secoluluĭ XIX exista cu ințelesul de *bravo* în gura tîrgoveților, cum se vede din Alexăndri Teatru 433: „1500 galbenĭ! Ișala, *mașala*, m-am făcut chĭabur!" Este o vorbă romînească, *cartea-ĭ bună, dar trebue cap s-o poarte.* Dl. Weigand, dupăcum a alergat prin țările locuite de Romîniĭ din Dacia, tot așa a alergat prin țările locuite de Macedoromînĭ și a prins din fuga caluluĭ cîteva cunoștințĭ superficiale asupra limbiĭ romîneștĭ, decît și acele puține și greșite cunoștințĭ s-aŭ amestecat în capul D-sale și aŭ făcut o harababură, din care nu știe cum să se discurce. Iaca, de pildă, în această parodie de gramatică a limbiĭ comune romîneștĭ din Dacia, aicĭ, la acest *mașala*, D-sa a strecurat printre interjecțiile dacoromîne pe macedoromînul *mașala*. *Mașala* există într-adevăr în dialectul macedoromîn, nu ni spune acest lucru Dl. Weigand în vreunul din minunatele D-sale studiĭ (căcĭ n-am ave încredere), ci ni-l spune Dalametra: „*máșala*, interjecție, exclamațiune de admirație; prezervativ împotriva deochĭuluĭ, bravo, de minune, *máșala hiĭ*=bravo, eștĭ bine." Este turcul *mașallah*, 'ce vrea dumnezeŭ', din zicătoarea *ma șa allah kan ve ma lam ieșa lam iekŭn*, ce vrea dumnezeŭ, se întîmplă, și ce nu vrea el, nu se întîmplă. Acest *mașala* al D-luĭ Weigand este prea prea. Toate aŭ o margine, chĭar în privințĭ de acestea. Pentru aceĭa tot Turcul are și un proverb: *ĭalanĭ oranile söĭle*, adecă *minciunile să le spuĭ cu măsură*).—*blăm, blem, blațĭ* inseamnă haĭ, pleacă, plecați, „weg, fort" (Așa este, decît aceste interjecțiĭ nu se maĭ întrebuințează astăzĭ. Ele, niște forme izolate ale verbuluĭ *îmblu*, apar supt următoarele forme: blați, blă, blăm, blămațĭ, blem, blemĭ, blemați, în Cuvinte din bătrînĭ I 270, II 190, 322, 334, 344, 350, 451; Varlaam Cazanie partea I 78_2, 122_2, partea II 33_1; Dosoteĭŭ Psaltire 231, 278; Dosoteĭŭ Proloage 11_2, 31_1, 49_1, 56_2, 77_1, 77_2, 82_2, 152_2, 171_2, 246_1, 247_2; Letopisețe Cogălniceanu ed. I vol. II 241; Cantemir Istoriea ieroglifică 122; Mineĭul Octombre Rîmnic 181^{1}_{2}. Astăzĭ maĭ apare numaĭ forma *blem* în poezica populară din Transilvania și Maramureș, dar foarte rar: „Țîpă năframa-n chilie, *blem* cu mine-n cununie." Pop Reteganul Trandafirĭ și viorele 15; „Fă colac din noaŭă grîe, *bliem* soră la cununie." Țiplea Poeziĭ populare din Maramureș 4; „Haida, mîndră, haida *bliem* la vlădica să jĭurăm." Graĭul nostru II 80. Buda dă forma *bleți*, dar e îndoĭos dacă această formă a existat vreodată. Cum poate cineva, într-o gramatică a limbiĭ comune romîneștĭ actuale, să dea ca interjecțiĭ obișnuite 2 interjecțiĭ din limba veche romînă și una rar întrebuințată din dialect?).—*fă* înseamnă *înainte!*, se maĭ întrebuințează apoĭ și cu ințelesul de *eĭ și? nicĭ să te sinchiseștĭ!* „fă=vorwärts, doch auch im Sinne von 'was ist da weiter? mach dir keine Sorgen!'" (In ce privește pe *fă* cu ințelesul de *înainte!*, poate că a cetit undeva Dl. Weigand imperativul luĭ

fac in expresiea 'fă inainte, că te ajung', in care are ințelesul de *mergi!* și și-a inchipuit că *fă* este o interjecție. In ce privește însă pe *fă* cu ințelesul de *ei și? nici să te sinchisești!* eŭ nu pot să-mi explic cum s-a născut in mintea D-luĭ Weigand. Să fie vis? Să fie aŭtosugestie?).—*miț miț* este interjecțiea cu care se chiamă mițele, „Lockruf für Katzen." (*pis pis, pis pis*, nu *miț miț!*).—*cuce* este interjecțiea cu care se chiamă cățeiĭ, „Lockruf für junge Hunde." (Se zice *cuciu, cuțu*, niciodată *cuce!*).—*vum* imitează tunul.—*svîcnesc* înseamnă plesnesc din biciŭ, „a svîcni=mit der Peitsche knallen."—*hut, jap, leop* imitează sunetul unuĭ capac care se închide răpede, „beim Zuschnappen."—*huștiuluc* imitează sunetul unui corp care sare in sus, „bei Aufspringen." (Oare cum ar ințelege Dl. Weigand acest loc din Creangă: „Dracul, neavind ce-ĭ face, *huștiuluc* in iaz și dă știre lui Scaraoschi"?).—*fistuesc* înseamnă *șoptesc*, „flüstern".—*ciuic* imitează strigătul cucuvaeĭ (Despre *ciuic* singurul loc de informație este Marian Ornitologia I 432: „*Cioica* cu accentul pe *i* din urmă. Numirea aceasta e uzitată in Țara Birseĭ in Transilvania. Mi s-a spus că păsărica ce o poartă e de mărimea vrăbieĭ, are insă rost ceva maĭ lung și maĭ supțire, cintă *ciuic, ciuic*, ca și cind s-ar văeta, de unde se pare ca-ĭ vine și numirea." De unde a scornit Dl. Weigand pe *ciuic* al D-sale?).

(Va urma) **A. Philippide**

Din al doilea jurnal de bord.

Dela Rodos la Kalimno.

Abia aruncasem ancora in fața ruinilor colosului din Rodos, cind se zări jucind pe valuri o barcă albă lucitoare, la pupa căreia flutura steagul roș cu semiluna albă la mijloc. Căpitanul de port făcea vizita cuvenită unui vapor de războiu pentru a ne saluta de bună venire.

Era un bătrin frumos, falnic, ras proaspăt, cu mustățile sure răsucite, în mare ținută de ceremonie, cu fesul roș-aprins.

Cind s'a apropiat, am putut deosebi mai bine amănuntele îmbrăcămintei: redingota de marină avea pieptii brodați cu înflorituri in fir de aur; citeva decorații, medjidii și osmanlii, înșirate in stînga in dreptul inimii; epoleți bogați pe umeri; minecele cercuite de galoane late; dar.... fără cravată!...

Intotdeauna m'a minunat înfățoșarea dureros de ridicolă ce o dă unei ținute grave lipsa cravatei, a acestei bucățele de cîrpă răsucită in felurite chipuri, pe care gustul modern ne-o impune la git pentru ascunderea nasturelui dela gulerul cămașei.

Nu știu dacă turcul uitase din grabă sa-și pună cravată, dacă o pierduse pe drum, sau găsise că-i de prisos acest amănunt al îmbrăcămintei europene.

Mai văzusem altădată un ofițer turc in mare ținută, muiat tot in fir de aur, dar încălțat cu papuci-imenii și în ciorapi albi.

Dupăce turcul își sfirși din capul scării discursul pregătit într'o franțuzească stîlcită, ofițerul de quart îi spuse că venim din Alexandria.

La auzul acestui nume turcul se repezi înspăimintat in jos pe scări, ștergindu-și mina cu poalele redingotei.

Pardon!... pardon!... Ioc hacĭniz!... și se îndepărtă pierzindu-se în scuze.

In zădar ne-au fost toate stăruințile; guvernul turcesc hotărise carantină de zece zile pentru toate vasele care veneau din Egipet. E drept că în Alexandria și Cairo erau pe-atunci

dela zece la cinsprezece cazuri de ciumă pe zi. Dar boala se încuibase mai mult în populația arabă și europenii trăiau aproape fără frică în mijlocul ciumei.

Hotărît, trebuia să facem carantină. N'aveam voe să debarcăm pe insulă. Orice comunicație cu pămîntul era întreruptă. Provizia de hrană ni se lăsa pe scara vaporului, iar banii îi aruncam într'o cutie de tablă cu acid fenic, care ni se întindea prinsă în vîrful unei prăjini lungi.

De pe puntea vasului nostru privim insula aceasta care păstrează încă urmele bogăției și frumuseții de altădată. Natura îmbelșugată a acestui pămînt binecuvîntat n'a putut fi încă săcătuită de lăcomia și nesocotința omenească.

In aerul curat și limpede care tremură în zare, sub cerul senin și fără pată, Rodos apare ca o grădină fermecător alcătuită răsărind ca prin minune din adîncul sînului acestei mări care lucește veșnic într'un albastru clar, deschis și dulce.

Te farmecă bogăția de culori îmbinate într'un imens amfiteatru, care se ridica de jos de pe oglinda netedă a mării înnălțîndu-se spre bolta cerească cu vîrful de piramidă, albit și stîncos, al muntelui Ataleyrion. Casele albe lucesc în verdeața frunzișului, și în fiecare parte ochiul deosebește un altfel de verde, după neamul copacilor sădiți, — dela verdele palid deschis al umiliților maslini până la verdele viu și tare al mîndrilor ștejari. Bisericile creștine, prefăcute în moschee musulmane, își ridică vîrfurile ascuțite ale minaretelor printre chiparoșii înnalți, înșirați în rînduri. Prin văi adînci umbresc platanii cu frunza lată și smochinii încărcați de roade.

Pretutindenea buchete de mirt, rodii și portocale.

Insula aceasta bogată, așezată într'o minunată poziție maritimă și militară, ajunsese odată cheia întregului Arhipelag. Locuitorii ei aveau faima celor mai iscusiți marinari ai lumii elenice, sămănase colonii pe toate coastele Mediteranei și populase pe vremuri insulele Baleare.

Rodos avea două porturi minunate, școli vestite și un comerț înfloritor; senatul insulei ajunsese a alcătui legi de Drept comercial și maritim.

Și azi se mai văd urmele vechei civilizații, resturi de fortificații și cheiul de piatră în capul căruia se cunoaște sfărmăturile colosului din Rodos.

Vestitul Chares di Lindos a lucrat doisprezeci ani la statuia uriașă a lui Helios, zeul protector al insulei. Colosul înnalt de 32 metri, care se ridica la intrarea portului, era socotit ca una dintre cele șapte minuni ale lumii.

Impăratul Comod a pus să se schimbe capul colosului pentru a fi chipul său în locul zeului Helios. Un cutremur de pămînt a rostogolit colosul, și sfărmăturile, vîndute unui evreu, se zice că au fost încărcate pentru a fi transportate de către o mie de cămile.

In ruinile zidirilor au rămas încă sculpturi de cruci și arme de pe vremea rătăcitorilor cavaleri ai sfîntului Ioan din Ierusalim.

Alungați de urgia musulmană din locurile sfinte, ei s'au așezat aici în insula aceasta bogată, care era și cea mai apropiată pradă a corsarilor musulmani.

Fortificații minunate îi apăra împotriva atacurilor năvălitorilor, dar după un asediu groaznic de șase luni sînt sdrobiți de Suleman. Și de-atunci, de cînd cavalerii au fugit așezîndu-se în Malta, s'a îngropat sub dărîmăturile cetății și viitorul insulei Rodos.

După vegetația orientală și înfățișarea solului insula aceasta apare ca o prelungire a Asiei, un post înnaintat al vechiului continent.

Cînd privești lanțurile insulelor Ionice, înșirate între cele două țărmuri, recunoști că nu pot fi decît o continuare a coastelor, rămășiți din uscat, vîrfurile munților înnecați ai unui continent care se întindea într'o epocă depărtată între Grecia și Africa.

De aceia și legendele elenice amintesc despre prima populație mitică a insulelor că s'ar fi pierdut înnecată de revărsarea apelor și, pe urmă, Helios a creat alt neam de oameni cu care a populat toate insulele mării Egee.

Dela sud apare în zarea luminoasă un vapor mare, alb, strălucitor. Se apropie încet, maestos, de port, tăind lin apa brăzdată în linii lungi argintate, care se resfring ca într'o oglindă de Veneția.

E un vapor militar sau un *pachebot ?*

Trece pe-aproape de noi. Se zăresc uniforme de marină pe punte.

După ce ancorează în port, aflăm că e iachtul lui Rothschild, în navigația de plăcere prin orient. Făcea o excursie pentru vizitarea lucrărilor de desgropare a ruinilor dela Troia.

Ni s'a spus că altădată, cînd a fost prin insulă, Rothschild a dăruit 40 mii de lei pentru coreligionarii săraci.

In adevăr, în această insulă sînt foarte mulți evrei spanioli. Imbrăcați turcește, o parte din ei sînt barcagii și muncitori în port. Cu părul și barba neagră, obrazul pal, bronzat, ochiul mare de arab, evreul de aci pare că înfățișează adevăratul tip oriental. Mă gîndesc la tipul evreului polonez cu părul și barba roșie. Ce caractere de rasă mai pot fi comune acestor două tipuri așa de mult deosebite ?...

Și totuși li se spune semiți și unuia și altuia. — Veșnica și încîlcita chestiune a raselor, care de pe vremea zidirii turnului Babel și până azi încă n'a putut fi deslegată...

In fundul portului e ancorată o corăbioară turcească. Deacolo se aude mereu un sgomot neîntrerupt, un fel de țăcăneală cadențată.

Aflăm că e o brigantină scăpată ca prin minune dela înnec, în timpul unei furtuni dela larg.

Are vre-o citeva coaste descheiate, și nenorociții ei marinari trebue să pompeze ziua și noaptea apa care se furișază printre încheeturi, căci altfel scoica lor s'ar duce la fund în cîteva ore.

Tirziu de tot, cind am eșit iarăși pe punte, în liniștea nopții răcoroase, sub ochii stelelor care vegheau sclipind de-asupra mării adormite, se simțea o adiere blîndă și parfumată care venea dinspre uscat. Și dintr'acolo abia ajungea pănă la noi, slab ca un rest de ecou îndepărtat, o armonie de cîntare veche și sfîntă. Intreaga insulă împietrită în somnul ei adînc, curămășițile monumentelor antice, cu sfărmăturile colosului doborît, cu armele cavalerilor creștini, cu bogatele amintiri ale măreției trecutului îngropat de veacuri, părea un cimitir întins, deslipit de pămînt, de undeva, plutind misterios în singurătatea apelor pustii. Iar luminile slabe care mai licăreau pe la case—vegheau ca niște candele aprinse de-asupra mormintelor în umbra neagră a bolților copacilor pletoși.

Prin ceața viorie care împînzește orizontul se desemnează în alb, ca o viziune a nopții, forma uriașă a iachtului Rothschild. Falnic, nemișcat se odihnește adormit pe luciul apei moarte.

Un glob electric, plutind de-acolo, sus, din înnălțimea catargelor, așterne tremurînd o dîră de lumină pe fața mării până în fundul portului, departe, unde lucește umila corabie turcească.

Și în tăcerea nopții se aud încă mereu aceleași ciocnituri metalice, cadențate,—e munca chinuitoare și fără de răgaz, e veșnica luptă a celor mici și slabi.

Plecasem pe vreme bună din Rodos. In tot timpul zilei avusesem marea liniștită și cerul curat.

Soarele asfințise înnecat în apa patată de-un roș insîngerat în partea dinspre apus, sub un cer purpuriu deschis. Se arătau semne care prevesteau vînt tare în noaptea aceia.

Pe puntea de comandă se plimba singur, tăcut, un ofițer tînăr, cu barba și mustățile rase. Era unul dintre acei care încă din frageda lor tinerețe se chinuesc pentru a-și schimba firea după tipicul ideal al marinarului englez.

Odată cu introducerea pipelor și a tutunului englezesc Navy-cut pe bordul vasului nostru, se puseseră în circulație și o sumă de povestiri marinărești ca pilde de păstrărea sîngelui rece, una dintre cele mai înnalte virtuți nautice. Se zicea că pe nu știu care bastiment englez, un amiral bătrîn voind să încerce pe un ofițer tînăr îi arătă nourul care se ridica la orizont:

— Tinere, ia măsurile cuvenite pentru a preintîmpina furtuna care se apropie.

Ofițerul, în loc de a se repezi la manevra vasului, se îndreptă calm către un marinar de serviciu:

— Băete, dute în cabina mea și adu-mi mantaua de ploae.

— Bravo!... strigă amiralul, ai mult sînge rece și vei ajunge un bun comandant.

Ce-a mai urmat—povestirea nu spune, însă pe vasul nostru urmarea o cunoaștem bine.

Pentrucă nu s'au luat în pripă măsurile repezi de manevră, am fost surprinși de furtună.

La început nu se arătase pe bolta curată a cerului decît în spre nord o dungă cenușie. Dunga se prefăcu într-un nour arcuit, ca un balaur cu spinarea neagră, care eșea parcă din mare, înnălțîndu-se pe cer și apropiindu-se de noi cu-o repegiune uimitoare, iar coada i se tîra pe suprafața apei.

Era ceia ce numesc marinarii un *grăunte negru* de furtună.

„Pentru a descrucișa sburătorii!... sus gabierii!...“ și marinarii se aruncară pe scările de frînghie, agățîndu-se cu mînele și cu picioarele goale; ca niște painghăni începură a depăna în goană prin țesătura de pînze și frînghii.

Dar era prea tîrziu. Furtuna se deslănțuise cu așa năprasnică iuțeală, că ne-a surprins aproape cu toate pînzele întinse. Nu știam pe ce să punem mîna mai întăi.

In prima *rafală*, care ne isbi în față, urlînd furioasă, se auzi o trosnitură seacă sus în catargul din proră: un *sburător* se rupse în două și pînza sfîșiată, ca o aripă rănită, se sbătea nebună în suflarea vîntului.

Ne aflam într-o strîmtoare foarte primejdioasă.

Dacă ne-ar fi prins furtuna în altă parte, fugeam la larg, căci, după sfaturile marinarilor bătrîni, se știe că întotdeauna corabia zice corăbierului: „Ferește-mă de uscat ca eu să te feresc de apă“. Dar ne aflam *angajați* într-un canal strîmt și întortochiat, mărginit de insule stîncoase, care se ridicau ca niște umbre negre în jurul nostru, amenințîndu-ne prin întunecimea nopții. Vasul nostru, cu viteză slabă, nu putea birui vîntul din față, și în orice moment eram în pericol de a fi aruncați la coastă, unde vasul s'ar fi sfărmat în bucăți.

Să ne întoarcem înnapoi la Kos, ori să schimbăm drumu pentru a intra la adăpostul insulei Kalimno?

Dar trecerea prin strîmtoarea stîncelor cu'n vas slab, cu pînze, era foarte grea, căci prin întuneric nu se vedea intrarea.

Astronomia, harta și busola nu erau de nici-un ajutor. Toată nădejdea ne era în Barba Gheorghi, care încălecat în prora de tot, de vîrful *bompresului*, trebuia să ne conducă la adăpost sigur prin locurile aceste, pe unde el cutreerase de atîtea ori în vremea tinereții.

In momentul cînd ne-am întors pe loc, primind de-odată vîntul dintr-o coastă, vasul s'a aplecat așa de tare, că toate s'au prăvălit pe punte și clopotul bordului începu să bată într'o dungă.

Haus asurzitor și întuneric ca în iad.

Suflările vîntului, care treceau prin măcărăli cu'n șuerat as-

cuțit, răutăcios, făceau să vibreze frînghiile întinse ca niște coarde sunătoare.

Și vasul nostru bătrîn, slăbit din încheeturi, gemea greoi, cutremurat la fiecare val ce se isbea în coastele-i de lemn.

„Uscatul în proră!... se vede aproape!...“ Fu cîteva clipe de groază. Se auzi sbirniind telegraful dela mașină. „Stop!.... Innapoi toată viteza.!...“

„Nu-i nimic, nu-i nimic!...“ – răsună vocea groasă a lui Barba Gheorghi. „Cirma puțin babord și intrăm bine“—adăugă bătrînul, care cu ochii țintă innainte, străpungea întunericul nopții recunoscînd țărmurile strîmtorii.

Toată lumea era afară pe punte; și pentrucă nu se vedea nimica în noaptea aceia neagră care ne împresura, toți își încordau auzul spre prora de unde veneau comenzile lui Barba Gheorghi.

De cîteori se striga babord sau tribord, toți repetau comanda din nevoia instinctivă de-a ajuta fiecare cu ceva la manevra vasului.

In jurul cîrmei erau mai mulți decît trebuiau, căci cîrma e inima vasului, mai cu samă în asemenea împrejurări.

In depărtare, o lumină roșă se zărea licărind jos pe fața apei.

Incet, pe dibuite, ne apropiem de ea. După un ceas de drum, ne oprim aruncînd ancora. Sîntem la adăpost.

Suflările vîntului se opresc în pereții stîncoși ai insulei Kalimno. Prin întuneric nu se deslușește nimic în golful acesta tăcut și apărat de natură.

Forma țărmului innalt abia apare ca o umbră cenușie, ridicîndu-se din mare în spre cer, avînd sămănat pe ea cîteva lumini roșietice, care clipesc obosite pe la geamurile caselor pe unde lumea nu s-a culcat încă.

A doua zi-dimineața cînd ne-am sculat, am avut în fața noastră una din acele priveliști pe care rare ori în viață ai prilejul de a le întîlni.

De cu noapte vîntul se potolise. Bolta cerească se limpezise, și în vibrația orbitoare a dimineții părea căptușită cu o imensă pînză de mătasă albastră lucitoare.

Insula părea creștetul cărunt al unei stînci uriașe, care eșea din fundul mării, oglindindu-și țărmurile în limpezimea apei verzi, sticloase, sub lumina aurie a soarelui.

Pămînt pietros, arid, răscolit; pretutindenea sfărămături de stînci vinete și roșii, arse, fulgerate, pătate de rugină,—schelet pietrificat rămas din alte vremuri. Și totuși furnica omenească se încăpățînează în lupta ei pentru trai, căutîndu-și încă hrana prin locurile aceste sterpe și secătuite.

Puțina viață ce a mai rămas în insulă—s'a retras jos la poalele muntelui, de-alungul mării, de-oparte și de alta a golfului.

Casele mici de piatră se înșiră ca niște pete albe pe malul roșietic. Printre ele cresc rari maslini slabi, noduroși, abia

ducîndu-și zilele în pămîntul lor pietros, din care nu mai pot suge seva viețuitoare. Tînjesc însetați, așteptînd ploaea care nu mai vine să le reînvieze frunzele pălite, albicioase.

Sus de tot se zăresc cîteva capre agățate pe peretele de piatră goală.

Un sat sărăcăcios, uitat în baia asta goală, în care oamenii trăesc din comerțul ce-l fac cu pescuirea bureților de mare. Cinci luni pe an, din Iunie până în Noembrie, bărbații toți sînt duși la pescuit, departe, pe la Cipru, Kalki, Siria și Tripoli; acasă rămîn femeile, copiii și bătrînii care nu se mai pot hrăni din munca grea pe mare.

E ziua de sfînta Maria și la biserică se face slujbă frumoasă pentru cei care sînt duși pe apă.

Grupuri de femei îmbrăcate în negru, ducîndu-și copiii în brațe și de mînă, în haine albe de sărbătoare, se văd pe cărările strîmte care se pierd șerpuind printre stînci.

De pe celălalt țărm al golfului, bărci negre, ușoare, se văd alunecînd pe luciul de oglindă al apei.

O barcă trece chiar pe lîngă vasul nostru. Cu mîna înțepenită pe cîrmă, stă un moșneag gîrbovit, uscat, cu ochii aproape închiși. Lîngă el, pe bănci, cîteva femei cernite și o droae de copii ghemuiți jos pe fundul bărcii. La lopeți trag voinicește două femei tinere, și piepturile li se umflă la fiecare mișcare prin încordarea brațelor. Loviturile lopeților grele împing barca innainte tăindu-și drum, cu botul ei negru sfîșiind netezimea apei.

Dela noi de pe punte Barba Gheorghi le strigă pe grecește:

„Hei!... la biserică vă duceți?“

„Cînd se întorc ai voștri dela pescuit?“

„Peste două luni“—răspunse o femee din barcă.

„Dacă o vrea cel de sus“—adaugă o alta ridicîndu-și o pereche de ochi negri, scînteetori, în sus spre albastrul senin al văzduhului.

Barba Gheorhgi arătă către bătrînul care nu răspunsese nimic și nici nu dase vre-un semn de înțelegere.

„Vedeți, moșneagul acela e surd. Aici toți oamenii sînt surzi.“

„Cum se poate asta? Adică toți bărbații din insula asta sînt surzi?“—îl întreabă unul dintre noi.

„Da, da, așa este!... Asta vine dela meseria lor. E foarte grea meseria asta. In lege stă scris că nu este voe să se pescuiască bureți decît cu *scafandru*, dar negustorii nu se țin de lege. Este mai eftin cu afundători. Care sînt tari de piept și înotători meșteri se lasă până la adîncime mare. Dar nu se știe cîți se mai întorc din cei care pleacă din sat la pescuit. In fiecare an se pierd mulți. Unii se îneacă, pe alții îi mănîncă rechinii, mulți se înnăbușă, scuipă sînge, dela o vreme mai toți surzesc, li se rup unghiile și li se înroșesc ochii. Cînd nu mai pot să iasă în mare, rămîn în sat și se sting încet, văzînd cu ochii, pier, uscîndu-se pe picioare. Femeile umblă îmbrăcate în

negru, aşa li-i portul cinci luni de zile pe an, cît sînt duşi bărbaţii. Să te faci aci cînd se întorc pescarii să vezi ce bocete se aud în tot satul".

Cînd eram gata de plecare, pe cînd trăgeam lanţul ancorei, la biserica ascunsă între maslini, pe coasta muntelui pietros, începu să sune clopotele pentru leturghie. Cîteva clipe ne-am oprit din lucru tresărind în vraja dangătelor care înfiorau liniştea solemnă a golfului. Sunete prelungi, jăluitoare, se loviau de pereţii stîncilor, care le răsfrîngeau spre larg, unde vibrau pierdute în singurătatea mării, fără a fi auzite de acei pentru care atîtea suflete rugase cerul.

Intinzînd pînzele, am plecat trecînd pe-aproape de iachtul lui Rothschild, care venise de cu noapte ancorînd chiar la intrarea în port.

Sub ploaea razelor de soare, vasul acesta mîndru, alb peste tot, tăiat în forme fine, graţioase, părea o lebădă uriaşă plutind lucitoare pe oglinda unui lac.

Sus, pe punte, se zărea un grup de privitori înnarmaţi cu binocluri şi ochiane lungi, admirînd priveliştea insulei care se desfăşura asemenea unui tablou văzut printr-un ochiu de panoramă. Imbrăcămintea femeiască, înflorită în culori armonizate, are un farmec deosebit, primăvăratic, pe puntea vapoarelor în aerul liber, în lumina mării.

Şi cum stam cătînd spre vaporul strănepoţilor lui Mayer Anselm Rothschild, umilul băet de birou dintr-o bancă din Hanovra, fără să vreau o întrebare mi se închegă în minte:

Ce gînduri s'or fi încrucişind oare în căpuşoarele cele blonde, aşa de drăgalaş învăluite în gazul şi muselina care fluturau în bătaia vîntului?

Ce vor fi gîndind oare privind la convoiul acela de umbre negre, care se strecurau tăcute şi cucernice pe cărarea şerpuită dela biserica din deal?....

Slujba se sfîrşise şi femeile cernite, ducîndu-şi copilaşii îmbrăcaţi în alb, coborau la vale în sat, pe la casele lor sărăcăcioase.

Jean Bart.

SONETE.

NOSTALGII MEDIEVALE.

Mi-i dor de lumi trăite prin romane,
Cu trubaduri ce intră pe 'nserate
În tainice castele fermecate
Şi se 'ndrăgesc cu blonde castelane:

S'aud bătăi, la poartă, de ciocane
Şi-un paj discret cu pletele buclate
Desleagă lanţul punţii ridicate
Cu roze 'mpodobită şi liane.

Apoi, pe sub umbritele cupole,
S'aud misterioasele viole
În duo de săruturi cum răsună...

Căci de urît pe-acolo nu se moare,
Cînd Don Ruiz, bătrînul soţ, pe-o lună
Cu Regele e dus la vînătoare.

NOAPTEA SONETELOR.

Cînd crinii îşi deschid în primăvară
Petalele mai albe ca zăpada,
V'aduceţi oare-aminte serenada
Pe care v'am cîntat-o 'ntăia oară?...

Suspinele din tainica vioară
Sburau în spre fereastră cu grămada
Şi 'n cadrul geamului plîngeaţi, în prada
Acordurilor ce vă 'nfiorară.

Era o noapte de sonete plină
Şi le prindeam, cu farmec de surdină,
Pe-a strunelor uşoară mlădiere...

Dar au pierit duioasele cuplete,
Şi-au stins misterioasa adiere
În noaptea ceia plină de sonete.

Mihai Codreanu.

Scrisorile lui Mișu Gerescu.

Mă întorsesem dela înmormîntarea bietului Mișu Gerescu, adînc mișcat. Colegii mă însărcinaseră pe mine, să țin o cuvîntare pe marginea gropii sale, ca unul ce fusesem în mai strînse legături cu dînsul, atît de strînse cît îngăduia firea lui cam rezervată. Mă gîndeam la situația grea, în care rămînea soția cu trei copilași mărunți, prin moartea atît de timpurie a bietului băiat, și îmi ziceam că poate ar merita să fie zugrăvită figura bună a bietului prietin dispărut, cînd cineva bătu în ușă.

— Intră!

Ușa se deschise și se ivi în pervazul ei un domn bătrîn, curat și simpatic, pe care-l văzusem plîngînd sdruncinat în rîndul dintîi al jalnicei adunări. Îi dădui un scaun și-l poftii să șază. Bătrînul își duse mîna la inimă, își mușcă buza de jos, buza de sus, silindu-se să înghită un nod de obidă, care i se urca în gîtlej; apoi șezu și începu astfel:

— Vă mulțumesc, domnul meu, pentru cuvintele bune pe care le-ați spus... Vă mulțumesc. Le merita săracul băiat... Vă mulțumesc... Am pierdut un prietin care... Nu eram de-o vrîstă, ași fi putut să-i fiu tată... Iertați-mă...

Bătrînul se sculă, se duse spre fereastră cu umerii sguduiți de un plîns lăuntric; apoi liniștindu-se, se întoarse, șezu din nou:

— Iertați-mă; l'am iubit prea mult... Eu n'am avut copii și, singur pe lume, îl iubeam, cu toată dragostea necheltuită în alte afecțiuni...

— Sînteți o rudă a sa?

— Nu, nici o rudă. L'am cunoscut acum cinci ani la băi la Vulcana... și de atunci se legase între noi o prietenie... în urmă și o legătură mai strînsă, aproape o rudenie: copilul cel mic, l'am botezat eu... Singur, bătrîn cum mă vedeți, neavînd pe nimeni... rude depărtate... puținul pe care l'am agonisit din leafa și din pensia mea de profesor o să-l las copilașilor lui bietu Mișu... Am venit la dumneavoastră, domnul meu, ca să vă mulțumesc pentru dragostea cu care ați vorbit de el în cuvîntarea dumneavoastră, și pentrucă văd că v'a fost drag, v'am adus cinci scrisori ce posed dela dînsul, pe care vă rog să le citiți și să

mi le înnapoiați. Din citirea lor vă veți putea complecta figura iubitului dispărut...

Și bătrînul deschiindu-se la piept, îmi întinse un plic cu următoarele cinci scrisori. Le tipăresc în această broșură cu învoirea domnului Ștefan Săvescu, proprietarul lor. Publicarea lor mă scutește de a zugrăvi portretul iubitului prietin care le-a scris.

I

Iubite Nene Ștefane,

Uite, îți cuprind capul între mîini și te sărut frumos și pe dreapta și pe stînga. Mii și mii de mulțumiri. Aseară, după ce au adormit, m'am dus cu Mărioara în odaia lor și le-am pus în ghetele, așezate de ei cu mare grije pe fereastră, lucrurile trimese de dumneata. Azi, abia se crăpa de ziuă, cînd ne-am pomenit cu cîteși trei lip! lip! cu picioruşele goale pe scînduri, și Victor și Anina și Sisi, finișorul dumitale, strigînd într'un glas: „Mămico, a venit! ne-a adus! Tăticule aprinde lampa!" Ce păcat că nu erai aici, să-ți fi cules, din fericirea care le strălucea în ochi, răsplata bunătății dumitale. Lui Victor i-a făcut cutia de vopsele o impresie grozavă. Nu mai tăcea: „Tăticule, și știi, sînt cele mai bune vopsele, Bourgeois!" Știi ce mi-a spus păginul astă seară, înnainte de culcare? M'a luat de-o parte și mi-a șoptit: „Am înțeles eu cine e Sfîntul Nicolae, care ne-a trimes lucrurile: Nenea Ștefan". Nu e vorbă, acum e băiat mare, în clasa întîia gimnazială. Sînt trei luni de cînd poartă pantaloni lungi; mă rog, asta nu e glumă. Anina a fost încîntată de vasele de bucătărie, de tacîmuri; dar ce i-a plăcut mai cu deosebire e mașinica de călcat; iar clovnul cu măgărușul a făcut pe Sisi să rîdă de credeam că-i vine rău. Acum dorm cîteși trei, cu jucăriile alături pe pernă. Finișorul ți-e bine, gras și rotund ca un pepene; poți să te mîndrești cu el: Victor nici la cinci ani nu era voinic, cum e el acum la trei. Să-ți spui o nostimadă a lui. În fiecare seară trebue, înnainte de culcare, să-i plătesc tributul de basme. Alaltăeri îi povesteam fabula cu greerele și furnica. Asculta cu mare luare aminte, zicînd numai cînd mă opream: „Și p'ormă?" ....Și așa, zic, a venit iarna cu zăpadă și cu vînt rece cum e acum afară. Greerului îi era foame și n'avea nimic de mîncare, că nu vrusese să asculte pe furnică, să-și adune boabe ca ea. Atunci s'a dus plîngînd la furnică și a bătut în ușă: cioc! cioc!— Cine e? a întrebat furnica.— Eu, greerul.— Ce poftești?— Te rog, dragă furnică, fii bună, dă-mi și mie cîteva boabe, că uite, mor de foame; n'am mîncat de alaltăeri. Atunci furnica i-a răspuns: Așaaa? Îmi pare bine. Astă vară cînd îți spuneam să nu mai cînți într'una și să-ți aduni boabe c'o să vie iarna, n'ai vrut să mă asculți. Acum rabdă".

Aici Sisi a lăsat buza 'n jos și văzind că tac, m'a întrebat : „si p'ormă ?"— Și pe urmă, zic, greerele a murit de foame.

Purtarea furnicii atit l'a indignat, incit și-a virit pumnii în ochi și a isbucnit în plins, strigind : „Fil-ar a d'acului de fu'nică !" Numai cu mare greutate am putut să-l liniștim, și înnainte de a închide ochii a mai zis suspinind, că ce rău îi pare lui, că n'a știut unde șade greerul, că i-ar fi trimes „boabe, țocolată topită... si poate nu murea"...

Ne pare grozav de bine că nu te mai supără piciorul. La primăvară ai să te poți ține în pas cu mine la sitari.

Incă odată mii de mulțumiri și de îmbrățișări de la toți.

Al dumitale devotat

Mișu Gerescu.

II

Iubite Nene Ștefane,

Ne-a făcut mare plăcere scrisoarea dumitale, mai ales partea în care ne făgăduești că o să vii. Anecdota pe care ți-a spus-o generalul despre nenea Antonache e adevărată, o știe toată lumea de aici. Și fiindcă pe de-o parte îmi ceri cu stăruință să-ți spui pe larg cine a fost nenea Antonache, iar pe de altă parte nu-mi e nimic mai drag decit să stau de vorbă cu dumneata, fie chiar și prin scrisoare, iacă îți scriu. Dacă n'oi putea isprăvi astăseară, voi urmă și miine.

Nenea Antonache eră fratele mamei. Măcar că nu eram decit de șase ani p'atunci, îmi aduc foarte bine aminte ziua cind l'am văzut pentru întăia oară în casa noastră. Eram cu madama în odăița noastră dinspre grădina mică—(așa ziceam noi grădinii cu flori, spre deosebire de grădina cu poame),—cind s'a deschis ușa și a intrat, însoțit de mama și de tata, un domn străin, îmbrăcat cam rău, cu o figură ciudată cum nu mai văzusem ; o față smeadă cu nasul coroiat, cu mustață de pandur, ochi mari, negri și sclipitori ca cilicul sub niște sprincene stufoase, peste care se înnălța o frunte de-o palmă, cu părul negru, mare, dat pe spate. De atunci la noi a rămas ani mulți, zece, doisprezece, locuind în căsuțele mici din fundul curții, pină cind s'a mutat la cocoana Leanca, o femee care l'a îngrijit pină 'n cele din urmă. Tirziu, cind ne-am făcut mari, am aflat cum a fost, ce a fost și ce a ajuns nenea Antonache, și multă vreme mă întrebam nedomerit, pentru ce îi strigă mama adeseori cu lacrămile în ochi : „Antonache, Antonache! dacă ași ști că ar fi să-ți semene vre-un copil, l'ași omori de acum cu miinile mele..." Deocamdată noi îl cunoșteam așa cum ni se înfățișă acasă, și aci ni se înfățișă încintător. Pentrucă n'am mai întilnit în viață om, care să știe atitea cintice, atitea znoave, atitea basme, atitea fabule, atitea romane, atitea piese de teatru și care să le povestească cu așa talent cum povestea el. Ce dreptate avea bunică-mea, tată-meu și mama, cind îi ziceau cu ochi înlăcrămați de ris sau de plins : „Antonache, Antonache, tu ți-ai greșit cariera ; actor ar fi trebuit să te faci". Ziua în care l'am văzut pentru întăiași dată, mi-a rămas întipărită în minte și din pricina figurii lui deosebite și pentrucă atunci am auzit intăia lui povestire. Era seara, după masă, în chioșcul din grădina mică ; și cum ședeam așa, în liniștea serei se auzea goarna din foișorul pompierilor sunind prelung stingerea. Atunci, cu gesturi mai vorbărețe decit vorba lui și cu sticliri scinteetoare din ochii lui vii, ne-a povestit că semnalul acela însemna în oștire porunca stingerii tuturor focurilor ; că împăratul Frideric cel mare, într'o tabără, plimbindu-se după sunarea stingerii, vede lumină într'un cort, intră și găsește un soldat tinăr, scriind la un muc de luminare, pe o tobă drept masă, o scrisoare către mamă-sa, prin care-i povestea izbinda din ziua trecută și dorul de acasă care-l mistuie ; că, după ce îl întreabă dacă s'a sunat stingerea și dacă știe ce poruncă se dă prin acel semnal, împăratul îl pune să adaoge în josul scrisorii : „Miine voi fi împușcat în zorii zilei". Și a doua zi în zori de ziuă a fost împușcat... Poți să rizi de mine, dragă nene Ștefane, dar dacă ai fi fost acolo sub stăpinirea privirii lui nenea Antonache și a vocii lui tremurătoare, ai înțelege pentru ce, acum peste mai bine de treizeci și cinci de ani, îmi aduc limpede aminte cum am alergat în brațele mamei țipind și plingind cu hohote...

Nu era situație, nu era împrejurare care să nu amintească lui nenea Antonache o istorie, sau o anecdotă. Dacă cineva răspundea că e bine fără să fie bine, parcă-l auz : „Asta e ca istoria lui Cănuță Fianu, care răspundea de la Paris lui frati-su : Nu mai auz de loc, piciorul drept mi s'a sgircit, mi s'a uscat mina stingă, dar încolo, mulțumesc lui dumnezeu și maichii Precistii, mi-e bine"... Dacă-i răspundeai că nu-ți e bine și i se părea lui că îți e bine, parcă-l auz : „Asta e ca istoria turcului, cu scrumbia"... și ne povestea istoria cu scrumbia turcului, de leșinam de ris.

Mai întotdeauna după masă, pină să se aducă și cit bea cafeaua, ne povestea subiectul unei piese, adică ce zic eu *ne povestea?* ne juca o piesă, pentrucă își schimba vocea și fizionomia în atitea feluri cite persoane erau.

In vremea cit povestea el, trebuia să fie o tăcere desăvirșită, să nu-l sicie cineva. Dacă se întimpla cumva ca Dinu, feciorul, să ceară mamei cheile, să scoață romul, se oprea din povestit și bătea barabana cu degetele pe masă, uitindu-se în tavan. Noi ne rugam : „Zi înnainte, nene Antonache", iar el răspundea : „să se isprăvească chestia cheilor..."

Cu privire la liniștea din timpul povestirilor lui s'a întimplat odată o istorie, care a rămas de pomină în casă la noi. Și acum îmi vine să riz cind mi-o aduc aminte. Era iar așa după masă. Se aduseseră cafelele ; și nenea Antonache era gro-

zav de tabietliu la cafea. Trebuia să-i fie cu caimac mult; el zicea: „cu nori"; şi parcă-l văz, cînd o bea învîrtea ceaşca, să nu cumva să rămîe vre un pic de caimac pe păreţii ei. In ziua aceea pesemne cîştigase la cărţi, că ne adusese la masă un carton cu prăjituri de ciocolată. După ce ne împărţise tuturor, mai rămăseseră două pe-o farfurie dinnaintea lui, oprite pentru mama Uţica, o bătrînă rubedenie de-a tatei, care sta aproape de noi şi căreia vrea să i le trimeată. Impărţind prăjiturile, picaseră de pe ele pe faţa de masă bucăţele de ciocolată. Cafeaua lui nenea Antonache sta dinnaintea lui, fierbinte, neatinsă, cu „nori groşi"; iar el, pentru a nu ştiu cîta oară, ne povestea împuşcarea generalului Ney. Ne spunea cum şeful plutonului de execuţie a vrut, după cum e obiceiul, să-l lege la ochi înainte de împuşcare. „Atunci Ney îl măsoară de sus pînă jos cu privirea: Cum? mie să-mi legaţi ochii?! Mie!? Eu care n'am tremurat înaintea miilor de gloanţe şi de obuze ale duşmanului, eu care-mi băteam joc de moarte, înfruntînd-o de atîtea ori în războiu, o să mă tem acum..."

In vremea asta, cel mai mic dintre noi, ochind o firimitură de ciocolată pe masă, întinde binişor mîna pe sub braţul lui nenea Antonache ca s'o ia. Nenea Antonache zărindu-l, se opreşte din povestit şi se întoarce către el: —„Ce vrei, neiculiţă?—Nimic, nene Antonache".

Nenea Antonache urmează povestirea:

„Nu, nu-mi e frică; dimpotrivă vă cer o singură graţie: să mă lăsaţi să comand eu însumi plutonului; şi aşezîndu-se cu braţele încrucişate, dă comanda; dar nici un soldat n'a îndrăsnit să tragă..."

In vremea asta băiatul iar întinde mîna spre firimitura de ciocolată. Nenea Antonache se opreşte, se întoarce şi-l întreabă cu o enervare stăpînită:—„Ce vrei, neiculiţă? O să-mi verşi cafeaua"; iar băiatul zmerit: „Nimic, nene Antonache..."

„Ney a stat aşa cîteva clipe, cu un zîmbet pe buze, dar cu lacrămile în ochi, apoi stăpînindu-se a strigat soldaţilor: De cînd soldatul francez nu mai ascultă de ordinele şefilor săi? Sînt mareşal al Franţei, sînt şeful vostru şi vă poruncesc: Foc!"

Băiatul, care băgase din nou mîna binişor spre firimitură, la strigătul *foc!* speriindu-se, nu ştiu cum trage mîna şi hîrşti! îi varsă cafeaua peste masă şi peste pantalonii lui ca oul de raţă.

Nenea Antonache opărit, sare 'n sus strigînd: „Ce vreai, neică? ce vreai, neiculiţă? Ce vreai?

— Firimituri, răspunde băiatul sastisit.

— De care firimituri?

— Uite de-alea: firimituri de ciocolată.

— De ce nu spuneai, neiculiţă?"

Şi punînd mîna pe prăjiturile oprite pentru mama Uţica, începe să le frămînte în mîini, să le frece, cum freci săpunul cînd te speli. Crema albă a prăjiturilor i se revărsă printre degete ca o spumă; noi rîdeam de ne dureau băerile inimii, şi el

le frămînta înainte: „Na, neică, firimituri... na, neică, firimituri, na firimituri...."

Săracul nenea Antonache! Pe măsură ce m'am mărit, admiraţia fără de margini, ce aveam pentru dînsul, a scăzut din zi în zi. Aflasem că ieşise cel dintăiu din şcoala militară, ofiţer tînăr, instruit, vorbind în perfecţie nemţeşte şi franţuzeşte; că ajunsese pînă la gradul de căpitan în geniu; că patima jocului de cărţi îl făcuse să demisioneze şi că de atunci, încet încet, se scoborîse pe povîrnişul ei pănă cînd tată-meu, rugat de bunicămea (mama mamei), îl luase din Bucureşti, ca să-l ţie pe lîngă dînsul, plătindu-i ceva pe lună, cu cuvînt ca să vorbească cu noi franţuzeşte.... Mai tîrziu m'am putut încredinţa, că poate n'a fost om mai robit de patima cărţilor ca dînsul, că toată noaptea şi-o petrecea în cafenea şi nu greşesc dacă oiu spune că nu eră zi în care să nu fi jucat, dacă nu altceva, cel puţin şase-şapte partide de pichet... Atunci, văzîndu-l cerînd unuia şi altuia doi-trei franci, cu care da fuga la cafenea, am înţeles vorbele mamei: „Antonache, Antonache, dacă aşi şti c'ar fi să-ţi semene vre-un copil, l-aşi ucide de acum cu mîinile mele."

In două împrejurări mi s-a părut că-şi dă el singur seama de decăderea lui. Odată, într'o zi tîrzie de toamnă, ne scoborîsem împreună în grădina mică. Nu mai era nici o floare în ronturile şi în brazdele atît de împodobite în timpul verii. Bulgări de pămînt întors şi răscolit, trandafirii îngropaţi, moşoroaie de gunoiu şi de frunze uscate, o adevărată jale. Şi acolo, în mijlocul grădiniţii, uitat, un glob de sticlă în vîrful unui băţ. Nenea Antonache s'a uitat multă vreme la el, dus pe gînduri; apoi cu o voce gravă în tăcerea nopţii care se lăsa: „Parcă ar fi mintea grădinii... Astă vară se oglindea într'însul atîta podoabă, atîta frumuseţă.. acum se oglindeşte jalea, pustiul, păraginea... Mă duc, nu rămîiu la masă"... Şi a plecat încet cu capul în jos.

Altădată eram în tîrg la cofetărie. Peste drum s-a oprit o sacă, la care era înhămat un cal înnalt, dăşirat, beteag de un ochiu, beteag de un picior, prăpădit. Un domn bătrîn de la o masă, văzîndu-l, şi-a făcut cruce, mormăind: „doamne fereşte!" „La ce te 'nchini, nene Petrache?" l'a întrebat un vecin. Bătrînul a clătinat din cap şi a răspuns: „Ştiţi dumneavoastră ce a fost calul ăsta pe vremuri? Ăstă e Pandur al lui Grigore Paladă.. Cînd trecea, mînat de fata lui Paladă, înhămat la o gabrioletă uşoară de-o putea trage un copil, ziceai c'a trecut o nălucă. Fîn ales, ovăz vînturat, zahăr şi mîngîeri şi panglici în coamă... Cînd s'a mutat Paladă la Paris, şi-a desfăcut toată starea, iar calul l'a cumpărat pe o mie de lei Vasilache Munteanu, care după nouă ani de slujbă l-a vîndut lui Sotir birjarul. Cît l'a ţinut Sotir nu ştiu,—vre-o şapte-opt ani, şi fiindcă un rîndaş i-a plesnit un ochiu, lovindu-l cu furca în cap, l'a vîndut lui Piscopu. Multă vreme l-a avut Piscopu la diligenţa cu care făcea în fiecare zi drumul pînă la Ploeşti şi înnapoi... Acum e al lui Radu Sacagiul. L-am întrebat înnadins cît a dat pe el. Trei-zeci şi şase de lei!! Şi bătrîn, prăpădit, cum îl vedeţi, acum trage

sacaua pe povirnișul alunecos de la moara Gorgotei, sub o ploae de înjurături și de lovituri: diii! boală!.. Coceni pentru gura lui bătrînă, care nu poate nici să strige, nici să blesteme, nici să se destăinuiască... D'aia gîndindu-mă: or fi avînd dobitoacele aducere aminte? îmi făcui cruce și zisei: doamne ferește!" Așa a vorbit bătrînul, iar un ofițer tînăr de la o masă din apropiere, după ce l'a ascultat cu luare aminte, s'a sculat repede și a ieșit. Peste cîteva minute o detunătură puternică făcu să sbîrnîe geamurile cofetăriei. Ofițerul intrase în prăvălia unui armurier de alături, luase un revolver și împușcase calul, acolo, în uliță. Zarvă mare. Cei mai mulți protestau că era o barbarie. Cînd s'a ivit ofițerul în pragul ușii, nenea Antonache i-a ieșit înainte, l'a luat în brațe: „Să trăești, mînzule, să trăești!.. ai făcut o faptă bună... să trăești!.. să trăești!.." Îi tremurau mîinile și glasul...

Bietul nenea Antonache! Murise și tata și mama și frații: eram judecător la Cîmpulung, nu-l văzusem de mai bine de trei ani, cînd am primit o scrisoare, prin care mă vestea că moare în spital. M'am urcat în tren și am alergat. L'am găsit în clipele din urmă. Pe meșcioara de lîngă patul lui era un roman și o păreche de cărți, cu care făcuse până atunci pasiențe. Nimic din strălucirea de altădată nu mai era în privirea lui împăenjinată.. Totuși m'a cunoscut. Cu mîna stîngă m'a apucat de o mînă, cu cea dreaptă m'a mîngîiat pe cap, zicînd cu o voce stinsă: „Mînzul neichii, mînzule"... Și a murit ușor ca un puiu de găină. Săracul, dumnezeu să-l ierte!...

Mișu Gerescu.

III

Precum vezi, iubite nene Ștefane, Victor s'a ținut de cuvînt. Îți trimete acest vas cu flori, lucrat de el. Nu e așa că e bine? Uite ce frumos sînt făcute panselele și ce bine e lumina vasului. De frică să nu se mototolească, el singur l'a împachetat între două scîndurele, așa după cum îl primești. Sîntem toți sănătoși și așteptăm cu nerăbdare sosirea sitarilor, care ni te va aduce.

Mă întrebi cum merg afacerile. Vorba aia: dacă nu curge, pică. Mulțumesc lui Dumnezeu că-mi cîștig pîinea de toate zilele și nădăjduesc în vremuri mai bune. Stare știu eu bine că n'o să fac niciodată. N'am nici una din însușirile, pe care trebue să le aibă cel menit să se îmbogățească. N'am avut de la cine să le moștenesc; din potrivă, de la bietul tata am moștenit dragostea belșugului apucat în casa lui; de la el mi-a rămas patima vînătorii, dragostea de flori și de natură—și lucruri mai nepriclnice izbîndei în lupta pentru îmbogățire: sete de tihnă și pornire spre visătorie. Cu toate astea parcă nu mi-ași schimba firea cu a altuia. Îmi pare rău numai de un lucru: că nu m'a înzestrat Dumnezeu cu un dar. Ași fi vrut să fiu un muzicant,

un pictor, un poet. Să fi putut face cu mîna mea, poate din durerile mele, clipe de fericire pentru alții... D'aia mi se umple inima de bucurie cînd văd că Victor are atît talent la desemn.

Odată mă hotărîsem eu și făcusem jurămînt, să-mi schimb tot felul meu de a fi. Parcă ți-am povestit eu... Acum doi ani m'am dus la vînătoare spre Verzeni, moșia lui Lazaride, care acum face un trup cu moșioara noastră părintească, cumpărată tot de el. Eram într'un porumb, n'apucasem să trag trei focuri, cînd mă pomenesc cu doi turci că se reped fără de veste asupra mea și-mi smulg pușca din mîini, răcnind să merg la curtea boerească. Astea s'au petrecut într'o clipă, înainte de a-mi putea da seama spre a mă împotrivi. Și am fost silit să merg între doi turci înarmați acum și cu pușca mea pînă la curte, de unde mi-a dat drumul arendașul care mă cunoștea, după ce mi-a atras cu mustrare luarea aminte, că sînt puse pe moșie table de oprirea vînătorii... Și ca să ajung la curte, trecusem așa, între turci, pe lîngă biserica din marginea cătunului Gerești, clădită de Șerban Gerescu, bunicul lui tată-meu... Îți poți închipui ce s'a petrecut atunci în sufletul meu, ce trezire. Am priceput atunci pentru întâia oară greșala neiertată pe care o săvîrșisem, lăsînd să-mi scape din mînă moșioara asta, care purtă numele neamului meu, la a căreia biserică erau îngropați moșii mei și ale căreia documente vechi le aveam încă în fundul unui sertar... M'am frămîntat, m'am svîrcolit cîteva nopți și am ieșit din aceste svîrcoliri cu hotărîrea de a-mi schimba firea, de a mă vindeca de toate gusturile, de toate pornirile, de toate apucăturile de pînă atunci. Milă, jenă, dor de viață tihnită, pornire spre visătorie, vînătoare, pescuit, toate trebuiau înfrînate, lepădate și, în locul lor, un singur gînd, un singur dor, cîștigul de bani; iar ca răsplată, la căpătâiul cellalt al vieții, întrezăream putința de a pune iar mîna pe bucățica de pămînt pierdută.... Și am dus-o așa cîtăva vreme. Eu, care pînă atunci niciodată nu mă tocmisem cu clienții și care mă rușinam cînd îmi plăteau onorariile, mă tocmeam acum cu învierșunare, silindu-mă să mă încredințez că erau prefăcătorii jurămintele lor, că n'au mai mult. Timp de cîteva săptămîni n'am deschis alte cărți de citire decît codurile de legi, de teamă să nu găsesc în ele ceva care mi-ar slăbi hotărîrea. Și ascunsesem cheia de la pian, de frica înduioșării pe care mi-ar fi putut-o pricinui muzica. Și am dus-o așa cîteva săptămîni, luptîndu-mă, silindu-mă să ucid în mine pe cel care-mi șoptea din cînd în cînd: „nu-ți e silă de tine?" Și am dus-o așa pînă cînd într'o noapte, uite ce am visat. Se făcea că eram într'o grădină de o frumusețe fără seamăn. Brazi uriași, sălcii pletoase, tei îmbălsămați, pajiști ca de catifea verde, ronturi de flori în toate fețele, cascade de clematită, alee și bolți întunecoase de umbră și isvoare și fîntîni și statui albe de marmură; toate frumusețile cîte le văzusem prin cîte grădini am trecut, se adunaseră aici, ca să facă un raiu. Și se făcea că umblînd prin grădina asta cu sufletul îmbătat de fericire, văd la cîțiva pași înaintea mea, jos pe nisipul aleei, un ban mare de aur. Mă plec,

îl iau şi ridicîndu-mă, văd altul la cîţiva paşi mai 'nainte. Mă duc, îl ridic şi pe acesta şi iar ridicîndu-mă, văd altul mai departe.. Şi am mers aşa, mult, mult, plecîndu-mă să ridic mereu banii de aur, pe care-i băgam în buzunare şi zărind necontenit altul înnainte. Dar, pe măsură ce înnaintasem, grădina se schimbase. Acum eram pe o potecă într'un crîng sălbatic. Din crîng am intrat într'o crivină mlăştinoasă, între două mări de cătină. Aurul din buzunare mă îngreuia de nu mă mai puteam mişcă, şi am început să mă înglodez în nomol şi am început să mă înfund... pînă la glesnă, pînă la genunchi, pînă la brîu, pînă la gît. Simţeam că-mi năvăleşte nomolul în gură, simţeam că mor înnăbuşit, înnecat, cu buzunarele pline de aur, pe cînd în minte îmi fulgerau cascade de clematită înflorită, statui de marmură albă, vedenii din grădina frumoasă din care plecasem... M'am sculat speriat, îngrozit de acest vis, care mi se părea un simbol; iar a doua seară după masă, Mărioara îmi cînta la pian sonata care-ţi place dumitale, pe cînd eu reciteam pe Ana Karenin... Greu îşi schimbă omul firea moştenită, mai ales cînd are în suflet îndoiala, nesiguranţa, dacă schimbarea o fi spre mai bine, ori spre mai rău... Şi iaca aşa, am rămas acelaşi, care te doreşte, te îmbrăţişează şi te aşteaptă cu drag.

Mişu Gerescu.

P. S. Mărioara, cu toate că e foarte necăjită, nu te uită şi mă roagă să-ţi scriu o mie de vorbe bune din parte-i. E supărată, biata fată, şi are de ce: de zece zile sîntem fără bucătăreasă. P'a care-o aveam a trebuit s'o dăm afară, că aşa muere leneşă, risipitoare şi sanchie nici c'am mai văzut... Ce greu e de găsit în ziua de azi slugi credincioase, cu milă şi cu dragoste de stăpîni şi de casă... A!... unde sînt slugile de odinioară, din casa părintească?... Pîrvu, vizitiul, a stat la noi trei-zeci şi şase de ani, îl moştenise tata de la bunică-meu. Dinu, feciorul, a murit în curte la noi, după douăzeci şi opt de ani de slujbă; iar bucătăreasa... Săraca Paraşchiva!... Era ca o rudă; cu ea ne-am pomenit pe lume. Ea ne descînta cînd eram deocheaţi, —ea ne trăgea cînd eram răciţi,—ea ne mîngăia cînd eram necăjiţi... Parc'o văz în curtea din fund, curtea păsărilor, înconjurată de o sută de lighioane, pe care le cunoştea şi le deosibea de ne minunam. *Pestriţa cu moţ, pestriţa bearcă, neagra porumbacă, neagra pintenoagă, alba mare*; o sută de lighioane, găini, gîşte, raţe, aveau fiecare numele ei deosebit... Parc'o auz vorbind cu ele: „Ei ho! nebuno, ce te 'ndeşi aşa, parcă n'ai mîncat de aseară"; ori: „dar tu, ce-mi stai ca o mironosiţă? Vezi dacă te'ndopi nebuneşte? Ia să vază maica dacă ai căldură". Şi lighioanele se lăsau să le ia în mînă, fără nici o împotrivire, simţind bunătatea sufletului ei curat şi fără ascunzători... Trei zile după ce am îngropat pe mama, Paraşchiva a stat încuiată în casă, bolnavă. La trei zile, cînd a ieşit şi am dat cu ochii de ea, am

rămas încremenit, aşa i se schimbase chipul şi privirea, în care murise toată vioiciunea, toată voioşia de altă dată.. A venit la mine, mi-a luat capul între mîini, m'a sărutat adînc pe frunte şi a plecat în spre poartă... —„Unde te duci, Paraşchivo?" Cînd a ajuns la poartă s'a oprit, s'a uitat lung înnapoi de jur împrejurul curţii, s'a închinat, a sărutat stîlpii porţii şi a ieşit.—„Unde te duci, Paraşchivo?"..... Pe seară au găsit-o spînzurată la hanul lui Pitiş.....

IV.

Iţi mulţumesc, iubite nene Ştefane, din adîncul inimii pentru buna dumitale scrisoare plină de grijă şi de dragoste părintească, îţi mulţumesc şi pentru ţigaretul cu eucaliptol. Da, ai dreptate, se poate să-mi fi venit şi din prea mult fumat; aşa zice şi doctorul. Din ce din ne-ce, ştiu că am dat ochii cu moartea. Şi fără nici o pregătire, din chiar senin. M'am pomenit de-odată pe la şase seara cu un junghiu ca o săgeată în partea dreaptă a pieptului. M'am bătut, m'am frecat, aşi! de unde? la fiecare răsuflare mă durea pînă în umărul drept. M'am culcat de vreme; dar nu puteam să adorm, pentrucă nu găseam în ce poziţie să stau ca să răsuflu mai slobod; iar pe la unsprezece noaptea am simţit că mă înnăbuş de tot. Mi-a ajutat Mărioara să mă tîrăsc pînă la fereastra pe care a deşchis-o. Junghiurile, care mă fulgerau la fiecare răsuflare, nu ţi le pot descrie. Imi venea să mă sfîşiu, să-mi vîr mîna în piept, să smulg nodul care mă împiedica să-mi trag sufletul.., şi simţeam că mă întunec.. simţeam că mă duc.. şi-mi părea rău.. In odăiţa de alături dormeau frumos copilaşii, aci lîngă mine ţineam strîns trupul Mărioarei, şi sus pe cerul vioriu străluceau stelele.. ah! ce frumos străluceau!.. Doctorul îmi recomandă odihnă. Am să fac ca nenea Antonache. Asta îmi aduce aminte o caricatură văzută nu ştiu unde. Un nenorocit de muncitor, rupt, hărtănit la consultaţie. Doctorul îl examinează şi-i prescrie fel de fel de doftorii scumpe şi o lună de odihnă la Ostanda.. Negreşit că mi-ar prii ohihna departe de fleacurile şi neajunsurile meseriei, şi n'aşi aştepta povaţa lui, nici porunca durerii, ca să mi-o dăruesc, mai ales că nu mă prăpădesc de dragul meseriei mele. Nu, nu mă prăpădesc de dragul ei, din potrivă sînt încredinţat că sila, greaţa ce mi-o inspiră felul de muncă pe care mi l'am ales, îmi înzeceşte, îmi insuteşte povara ei. O să zici că orice muncă e făcută de nevoe... Nu e aşa. Şi, fiindcă n'am ceva mai bun, nici mai plăcut de făcut, decît să stau cu dumneata de vorbă, să mă încerc să ţi-o dovedesc. Lasă că sînt meserii, care, măcar că făcute de nevoe, aduc o mulţumire sufletească mare, atît de mare, încît precumpăneşte oboseala, cum e munca meşteşugului; dar nu e meserie, care, dacă nu eşti o secătură, lipsită de orice pătrundere, să-ţi aducă o silă de tine însuţi, ca meseria de avocat. Negreşit învăţătura dreptului, a feluritelor legiuiri, a schimbărilor prin care au tre-

cut de la neam la neam, de la un veac la altul, e plină de interes și vrednică de cercetat, dar nu e vorba despre aceasta, e vorba despre meseria de avocat. Ei bine, ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, pișicher, chiți bușar, să poți ascunde cu meșteșug adevărul, care ar fi păgubitor pricinii pe care o aperi. Trebue să poți, fără greață de tine insuți, să susții astăzi una, miine alta, povățuit de interesul pricinii și îndemnat, încurajat de nestatornicia părerilor judecătorilor, tuturor judecătorilor, de la cea mai neinsemnată judecătorie de țară pînă la Curtea înnaltă. Trebue să te faci tovarăș cu cel nedrept, să-i dai tot sprijinul pentru împilarea celui nedreptățit. Căci înțelegi ușor, cel ce n'are dreptate plătește mult mai bine decît protivnicul său. Inchipuește-ți că unul răpește fără drept altuia, să zicem, zece pogoane de pămînt, singura lui avere. Ce poate să plătească cel desbrăcat? mai nimic, și pentrucă n'are și pentrucă nu se indură, căci oricît o plăti de puțin, ceea ce plătește e pentru el o pagubă. Pe cînd cellalt, jumătate din cele zece pogoane de ar da, rămîne în cîștig cu restul de cinci. Și de aceea foarte adesea vezi năpăstuiți pierzînd procese drepte ca lumina zilei, pentrucă nu au putut, sau nu s'au îndurat să-și ia avocat bun, ci un biet începător, nepriceput în meserie și in toate chichițele meseriei.

Un avocat, care s'ar hotărî și s'ar ține să nu ia decît pricini drepte, să nu dea nici un sprijin împilătorului pentru străgănirea sau biruirea protivnicului său,—în ziua în care i s'ar duce vestea de om cu desăvîrșire drept, ar rămînea numai cu clientela nedreptățiților, obijduiților, săracilor. „Ăla umblă cu crucea 'n sîn"... A! de cîteori mi-a fost scîrbă de mine însumi, după ce am amînat pentru un clenciu de procedură procesul unuia care stăpînea toată averea părintească și ai căruia frați și surori veniseră la judecată pe jos, desculți, drum de două poștii.

Gîndește-te apoi că văzînd necontenit pe oameni sub același unghiu al întremîncărilor pentru un petic de interes, ajungi la urma urmei să prinzi o adîncă scîrbă de oameni și vai! o și mai adîncă scîrbă de tine însuți, cînd te gîndești că răutatea și nedreptatea omenească e gunoiul din care-ți ridici pîinea de toate zilele; da, noi avocații sîntem niște microbi, care nu pot trăi decît în puroiul răutății omenești. Trebue neapărat ca oamenii să se mănînce între ei, ba trebue să-i ajutăm să se mănînce, ca să ne priească.

Să-ți spuiu în privința asta două pățanii. (Precum vezi nu sînt eu degeaba nepotul lui nenea Antonache).

Odată, sînt vre-o cîțiva ani de-atunci, vine la mine un birjar cu o citație de la judecătorie.

— Uite, domnule, ce am pățit. Am vîndut un cal lui Ioniță Panait, birjarul. Calul îl cunoștea, i l'am vîndut din ham pe 215 lei. Asta a fost la sfîntă Măria mică. Acum, peste o lună, după ce s'a slujit cu el atîta vreme, mă pomenesc că mă dă în judecată, să-mi iau calul și să-i dau banii înnapoi, că ci-că are tegnafes. Se poate? Peste o lună?! Și văz că cere să-i dau și despăgubiri. Procesul e poimîne la judecătorie. Vă rog să mergeți dumneavoastră cu mine să mi-l subțineți. Și dacă e să-mi iau calul îndărăt, să-mi plătească și el măcar cîte 3 lei pe zi, cît s'a slujit de el, că și acum umblă cu el la trăsură. Nu sînt om bogat.. vă dau un pol, vi-l aduc poimîne dimineață, să-mi subțineți procesul.

A treia zi a venit cu banii și am plecat la judecătorie.

Cum am intrat, am dat cu ochii de Ioniță Panait. Zic:— Bine, Ioniță, ce fel de treabă e asta? Te slujești de cal o lună și mai bine de zile, umbli și azi cu el la trăsură și ceri să ți-l ia îndărăt?

— Are tegnafes, sărut mîna, domnule.

— Păi cum n'ai băgat de seamă pînă l'ai cumpărat? Il cunoșteai că ți l'a vîndut din ham.

—I-l ținea ascuns cu doftorii, sărut mîna. Acum că nu mai ia doftorii, i-a răsuflat și tușește.. Și am dat pe el o groază de bani, zece poli și cinsprezece franci, adunați cu francu, dumnezeu știe cum, sărăcuț de mine.

Și lăcrăma creștinul.

— Știu eu după ce umbli tu, Ioniță. Umbli după ciupeală, să mai scazi ceva din preț. Așa e?

— Păi bine, domnule, sărut mîna,—cal cu tegnafes zece poli și cinsprezece franci? e păcat de dumnezeu! Să-mi dea îndărăt măcar doi poli,

Zic:—Știi ce? Ia un pol și împăcați-vă, că altfel pierzi procesul. Uite, mie mi-a dat ăsta un pol. Na, ți-l dau ție și stingeți pricina.

I-am dat douăzeci de lei și am intrat la judecător care a închis pricina. Ce crezi că s'a întîmplat? Clientul meu a rămas foarte nemulțumit. A spus la toată lumea că n'ar mai veni la mine, să-l pice cu ceară roșie; că el era bucuros să dea de trei ori p'atît ca să cîștige procesul, nu să-l piardă după cum l'a pierdut, că se chiamă că l'a pierdut, dacă protivnicul i-a luat douăzeci de lei. Prin urmare vezi, ca să-i fi părut avocat bun, trebuia să-i îmbrățișez ambiția, răutatea..

Altădată era într'o vacanță, prin August. Tribunalul închis, lipsă lucie de afaceri; toate fondurile sleite; pînă și banii copiilor adunați în pușculițe îi scosesem rînd pe rînd cu cuțitul. Stam la birou și mă întrebam prăpădit ce o să dăm adouazi în piață, cînd, aruncîndu-mi ochii pe fereastră, văd în curte doi țărani, rupți, prăpădiți. Ii bag 'n birou și... peste un sfert de ceas intram radios la Mărioara în odae, fîlfîind o hîrtie de o sută. Ne-am întors amîndoi spre icoane și ne-am închinat: „Mulțumescu-ți ție, doamne!" Știi pentru ce-i mulțumeam? Pentrucă un om ucisese pe frati-său. Țăranii veniți la mine erau, unul tatăl, cellalt fratele mortului și ucigașului. A! să-i fi auzit: „Sîntem cu două focuri care ard pe noi.. Am luat bani din punga altuia cu împrumut, ca să băgăm pe unul în pămînt și să scăpăm pe altul de pe gura ocnii..." Jalea și desperarea părinților bătrîni, a nevestei și copiilor mortului, a nevestei și co-

piilor ucigașului, groaza lor la vederea autopsiei cadavrului, întins pe o ușă în mijlocul curții și îngroparea lui și petrecerea făptuitorului între jandarmi pînă dincolo de marginea satului, — din astea era făcută bucuria pentru care mulțumeam lui dumnezeu. Ce deosebire între mine și domnul Stelică, măcelarul pe care l'am văzut deunăzi? Ce gușă și ce ceafă cu etajuri!. Pe cînd mîna i se juca cu lanțul gros de aur, care-i încingea pîntecele de la un buzunar al giletcei pînă la cellalt, ochii îi străluceau de bucurie, uitîndu-se la seninul de sticlă al cerului.. Secetă de trei luni, islazurile arse, miriștile negre, vitele mureau de foame, țăranii alergau cu ele pe capete la tîrg, să i le dea lui pe nimica..

Nobila profesie de avocat!. Phh!

La revedere. E tîrziu. Va să mă odihnesc, să fiu mîine ascuțit la minte și aprig.

Al dumitale

M. Gerescu.

V.

Iubite Nene Ștefane,

M'am hotărît, imboldit și de Mărioara, să plec într'un loc singuratic și plăcut, unde să stau zece, cinsprezece zile, o lună, cît voiu putea, să trăesc cît trăește o plantă; am găsit un om de ispravă, care mi-a pus la dispoziție o căsuță de bîrne cu o odae și o prispă; și iacă sînt de o săptămînă singur, aici, la Lunca Bolbocilor, un colț de raiu în munții noștri, aproape de isvoarele Ialomiței. Și mi-e bine în sînul naturii, cum mi-era cînd eram copil în poala mamî-doicii. Imi pare rău că nu sînt un pictor, că ți-ași zugrăvi și ți-ași trimete cîteva vederi nepomenit de frumoase. Să mă încerc să ți le zugrăvesc prin cuvinte, ar fi o nebunie. O să citești vorbe, n'ai să vezi culorile, miile de culori, care alcătuesc frumusețea tabloului; și cu cît ași adăoga mai multe vorbe, cu atît ți-ași întuneca realitatea. Și dacă mă gîndesc bine, nici meșteșugul cît de mare al unui pictor nu ți-ar putea da toată negrăit de dulcea frumusețe a tabloului, căci ar lipsi dintr'însa cîntecul isvorului, legănarea ramurilor, îngînarea frunzișului, plutirea mișcătoare a norilor în văzduh și o mulțime de alte impresii, care nu se pot preface nici în cuvinte, nici în culori, dar pe care le simți că ți se varsă de pretutindeni in suflet, umplîndu-ți-l de evlavie, de smerenie, de cucernicie.. Azi după prînz am fost într'o pădure de brazi uriași. Abia am făcut cîțiva pași sub bolta lor de ramuri ca bolta unei catedrale, și de-odată mi s'au tăiat picioarele; fără să-mi dau seama, m'am așezat jos și timp de mai bine de un ceas am stat neclintit, treaz și totuși fără un gînd, fără o judecată, ca și cînd n'ași fi fost. Parcă uriașii brazi neclintiți, a căror încremenită liniște veneam s'o turbur, necăjiți de prisosul meu de viață,

mi-ar fi trimes o mireasmă amețitoare, care să mă paralizeze, să nu-mi îngădue să trăesc decît atît cît trăiau ei... M'au trezit glasurile scutarilor în fundul depărtat al pădurii: „hăă..ăp!..hăă...ăp!"

Nu e sat aici; e o stînă și un fierăstrău, care nu umblă decît în timpul verii, la care lucrează niște italieni. Iarna se duc toți și nu rămîne decît Nică, un băetan de șaisprezece ani. Bietul băiat. Aseară la foc mi-a povestit viața în timpul iernii și istoria unui cîine, ucis de stăpînul stînei de alături. Imi spunea cum toamna, spre sfîrșitul lui Noembrie, o tulesc devale, pe rînd, oile de la tîrla lui Panțuroiu și toți ciobanii și baciul; pe urmă lucrătorii din pădure, scutarii, italienii de la fierăstrău, toți, și rămîne singur în pustiul muntelui, numai cu Ursei și cu Neamțu, cîinii lui. Povestea cum răcnea crivățul în brazi și cum viscolea de nu se vedea la doi pași, cum făcea de cîte trei ori pe zi mămăligă la cîini, de frică să nu plece, să-l părăsească, —cum uneori, noaptea, Ursei se așeza în colțul odăii, ridica botul spre grinzi și începea să urle, să urle, de i se 'ncrețea carnea pe el și-i venea să se bage în zid de urît... Intr'un rînd impușcase în scorușul de lîngă casă un cocoșar, și cum era numai aripat, l'a crescut vre-o trei săptămîni pe fereastră, și-i era drag că-i ținea de urît, ciripind, parcă răspundea la întrebările lui... Dar într'o dimineață l'a găsit cu aripa lipită de geam, mort, înghețat: „Parcă mi-a murit un frate..." Imi spunea bucuria lui nebună, cînd se întîmpla arare ori, să sosească vre un om cu tîrlia, cu bilet de la stăpînă-su, să-i dea voe să încarce niscaiva scînduri; dragostea cu care-l ducea în casă și-i da de toate cîte avea și cum nu-i venea să-l mai lase să plece... Și plăcerea nespusă pe care i-o pricinuiau întîile urzici ieșite în coastă, întîile flori de păpădie: „Mă uitam la ele cu drag, ca la stele..."

— Și sînt buni cîinii, mă Nică?

— Buni... dar aveam unul... tiii!... p'atîta, cît un vițel, dar mi l'a împușcat Panțuroiu... Săracu... îl chema Codreanu...

— Dar de ce ți l'a împușcat, mă Nică?

— Vezi că-i fura oi și le mînca. Se ducea noaptea cu ăștilalți doi. Ăștilalți mai mici luau oaia și o duceau tîriș, iar el îi apăra de cîinii de la tîrlă... Ținea piept la opt cîini... era cît un vițel... Săracul... îi zicea Codreanu...

Imi place aici, iubite nene Ștefane, nu numai pentrucă-mi priește sănătății, dar și pentrucă, departe de ropotul lumii, de frămîntările ei, mintea putîndu-se îndeletnici cu gînduri mai presus de trebuințile vieții de toate zilele, parcă te mărești în proprii tăi ochi, parcă ți se sporește stima de tine însuți. Că, vezi, mintea e însetată de priceperea lucrurilor, de pătrunderea tainelor, și osînda de a înfrînge această sete, de a trăi fără potolirea ei, înseamnă osînda de a te întoarce la una din formele trecute, de care natura n'a fost mulțumită, înseamnă osînda de a ucide în tine tocmai însușirea cu adevărat și cu deosebire omenească: năzuința de a oglindi în tine o cît mai mare parte a lumii în care trăești... Azi stînd singur pe marginea izvorului vorbăreț, mă gîndeam așa: Nu e a ta setea asta de pricepere, de pă-

trundere a tainei care te 'nconjoară. E setea lumii întregi, e setea substanţei din care e alcătuită. Urmeaz'o cu mintea înnapoi de-alungul nenumăratelor mii de veacuri şi ai s'o găseşti necontenit arsă, mistuită de dorul de a se destăinui ei însăşi. La început una şi aceiaşi, fără deosebiri în sînul ei, învîrtindu-se nebuneşte în haos. Din această învîrtire pesemne, şi din locurile deosebite pe care le ocupau, faţă cu osia împrejurul căreia se învîrteau, părţi dintr'însa capătă însuşiri deosebite. Aceste părţi înrîuresc apoi unele asupra altora, se împerechează între ele în fel de fel de chipuri şi dau naştere nenumăratelor corpuri din himie. Din împerecherea unora din ele, în împrejurări ce nu putem încă pătrunde cu mintea, se nasc întîiele vieţuitoare. Trec veacuri după veacuri şi încet încet, dar cu o stăruinţă ce o clipă nu şovăeşte, o clipă nu se odihneşte, vieţuitoarele încep să capete simţuri rudimentare, cioburi de oglinzi aburite, în care materia abia se poate întrezări. Nu-i ajunge cu cît se poate auzi, vedea, pipăi, gusta, mirosi în vieţuitoarele de până atunci; instinctul nu-i ajunge: ea vrea să se priceapă, şi, în cele din urmă venite, în urmaşi de urmaşii lor, se face om.—Formele în care s'a îmbrăcat ea pînă atunci nu le strică, le păstrează. O să le întrebuinţeze omul în fel de fel de chipuri şi-i vor sluji şi ca o dîră, ca să-i ajute să vază de unde vine. Şi nu chipul omului îi trebuia, ci mintea lui. O ascute, îl face să-şi descopere unelte de prelungire a simţurilor, cu care să poată vedea, auzi, simţi lucrurile mici, lucrurile depărtate, dincolo de hotarul simţurilor slobode; îi toarnă în suflet setea ştiinţei. Şi acum, dacă dumneata eşti chinuit de această sete, greşesc eu cînd zic că acest chin e al ei, al materiei,—că ce eşti dumneata decît o formă trecătoare în care s'a îmbrăcat ea, ca să-şi potolească dorul de a se cunoaşte? Gîndeşte-te că nu numai spre binele lui îl îmbrînceşte pe om rîvna ştiinţei, poate dimpotrivă spre pieirea lui;—adu-ţi aminte de apostolii şi de mucenicii ştiinţei. Vrea materia să se cunoască, cu orice preţ, cu orice mijloace.

Şi ia te uită dumneata acum, cu cîtă meşteşugire, cu cîtă măestrie, ajunge la împlinirea scopului ei:

Cu cît o vieţuitoare e mai jos pe scara vieţuitoarelor, cu atîta e mai de timpuriu de sine stătătoare. Pică o sămînţă dintr'un pom, ori dintr'o floare, singură încolţeşte, prinde rădăcini şi trăeşte, mai bine sau mai rău, după cum va fi fost de prielnic locul unde a dus-o întîmplarea. Pomii, florile, ierburile nu se sinchisesc unde le va pica sămînţa. Dacă te uiţi la vieţuitoarele care vin după plante, le vezi că sînt minate de grija de a-şi pune ouăle într'un loc prielnic învierii lor. Vine fluturele, îşi alege o frunză în apropierea mugurilor viitori, o unge cu un fel de cleiu, îşi pune ouăle pe ea, o leagă de ramură cu un firicel de mătase, de care va sta spînzurată tot timpul iernii,—şi pleacă. Cleiul uscîndu-se, încovoae frunza după el şi o preface într'un fel de plăpămioară, care va ocroti, va adăposti ouăle de frig. Atîta grijă are fluturele. La primăvară, căldura va învia singură ouăle,—şi omizile mici, abia de văzut cu ochii slobozi, fără ajutorul nimănui se vor hrăni din frunzele mugurilor încolţiţi odată cu ele. Sînt pe dată de sine stătătoare. Cu cît te urci mai sus pe scara vieţuitoarelor, cu atît sînt mai tîrzii. Ia vezi păsările plăpînde, unele golaşe, ce s'ar face ele fără grija părinţilor care le hrănesc atîta timp, pînă să-şi poată singure purta de grijă? Şi ce s'ar face, mai sus, mînjii, viţeii, căţeii, fără ugerul mamei lor, fără grija ei, fără apărarea ei? Iar cel din urmă venit dintre vieţuitoare, omul, ce tîrziu e de sine stătător! Ce îndelungat timp sînt siliţi părinţii lui să-i poarte de grijă, să-l apere... Şi acum, ia seama. Această tîrzie stare de sine a urmaşului unei fiinţe, cu atît mai tîrzie cu cît e mai sus pe scara vieţuitoarelor, e meşteşugul prin care materia ajunge la putinţa de a se pătrunde. Prea vă îngrijiţi numai de viaţa voastră, a zis ea vieţuitoarelor în a cărora formă se îmbrăcase până atuncea; prea vă cheltuiţi toată puterea numai ca să fiţi. Şi le-a făcut urmaşii plăpînzi şi neputincioşi, ca să le silească la biruirea egoismului, la lepădarea de sine. Şi din această îndeletnicire silită, din această grijă de altul, urmată necontenit şi necontenit sporită din urmaşi în urmaşi, atîtea mii şi mii de veacuri, s'a născut lepădarea de sine, care te trăşte în pierzare pentru aflarea unei scîntei de adevăr.. Vrea substanţa din care e alcătuită lumea aceasta, să se priceapă, să se pătrundă cu orice mijloc, cu orice preţ.

E tîrziu. Scapătă luna. De ce nu eşti aici, să vezi ce lumină de apoteoză fac razele ei în aburii care se ridică din Cheia-tătarului.

Al dumitale

M. Gerescu.

Ioan Al. Brătescu-Voineşti.

POSTUME

TRADUCERI DIN HEINE

POVESTE VECHE.

Un băiat iubeşte-o fată
Care pe-altu 'l îndrăgeşte,
Ş'acestlalt iubeşte-o alta
Şi cu ea se însoţeşte.

De necaz se duce fata
După cel dintăi venit
Ce 'ntîlneşte 'n drumul vieţii...
Şi-i băiatul prăpădit.

E-o poveste veche asta,
Dar rămîne veşnic nouă:
Cui taman aşa se 'ntîmplă,
Inima-i se rupe 'n două!

SÎNT OTRĂVITE...

Sînt otrăvite-a' mele versuri...
Dar cum să fie altfel oare,
Cînd ai turnat mereu otravă
Pe tinereţa mea în floare?

Sînt otrăvite-a' mele versuri.
Să fie altfel, s'ar putea?
Îmi stau în suflet mii de viperi,
Şi tu, o prea iubita mea!

ÎN MAIU.

În prea frumoasa lună Maiu,
Cînd toată creanga 'nmugurea,
Atunci amorul a 'ncolţit
În biata inimioara mea.

În prea frumoasa lună Maiu,
Cînd păsărica ciripea,
Atunci i-am spus amorul meu
Şi dorul ce mă chinuea.

Gh. din Moldova.

Aplicarea Legii învoelilor agricole.

(Urmare)

Comisiunile regionale.

In aplicarea Legii învoelilor agricole, al doilea rol după inspectorul agricol îl ocupă Comisiunile regionale, cite una de fiecare judeţ, formate din cite doi delegaţi ai proprietarilor şi doi delegaţi ai sătenilor, şi prezidate de inspectorul agricol respectiv.

Elementele care alcătuesc Comisiunile regionale ne indică menirea ce li s-a hotărît de către legiuitor, şi anume: aceia de a fi *un mic Parlament economic*, în care reprezentanţii celor două clase agricole să desbată interesele comune şi să stabilească baza pe care se vor face învoelile între proprietari sau arendaşi şi săteni.

Trebue, deci, să studiem activitatea desfăşurată de aceste Comisiuni, de cind se aplică legea, şi modul în care şi-au înţeles ele rolul lor.

Alegerea delegaţilor proprietari în aceste Comisiuni s-a făcut, în general, prin înţelegeri stabilite între partidele politice, astfel încît membrii s-au ales din diferitele partide.

Sătenii au dat probă de mai multă seriozitate în alegeri. Ei şi-au ales oamenii cei mai capabili dintre dinşii, ca să fie reprezentaţi cu demnitate şi pentruca interesele lor să nu fie periclitate,—căci ei au înţeles influenţa ce o vor avea hotăririle acestor Comisiuni asupra vieţii lor economice.

Trebue să constatăm, ca un semn de vădit progres, că autorităţile au lăsat alegerile libere, n-au făcut ingerinţi, aşa încît sătenii au putut să aleagă pe cine au voit. Este pentru prima oară cind sătenii şi-au ales „oamenii lor", în majoritate muncitori cu palmele.

In sinul acestor Comisiuni *a domnit în general un spirit împăciuitor*.

Conflictele care au avut răsunet, anume acelea dela Comisiunile regionale de Ilfov şi Dolj, nu s-au petrecut în sinul Comisiunilor respective, ci între Consiliul superior al agriculturii

şi membrii delegaţi din partea proprietarilor, care susţineau că Consiliul superior a comis un abuz de putere modificînd tablourile de preţuri, întocmite de Comisiunile regionale.

In plîngerile lor, delegaţii proprietarilor inzistau tocmai asupra faptului că în sinul Comisiunii a domnit cea mai mare înţelegere.

Deci, chiar în Comisiunile unde s-au prezentat demisiuni, aceste demisiuni n-au fost manifestări contra celorlalţi membri din Comisiunele regionale, ci contra Consiliului superior al agriculturii.

S-a recunoscut în urmă punctul de vedere al Comisiunii regionale: Art. 67, modificat anul acesta, dispune ca Consiliul superior să nu mai poată modifica din oficiu preţurile stabilite de Comisiunile regionale, aşa încît şi acest motiv de conflicte a dispărut.

Membrii proprietari au arătat un spirit destul de conciliant, iar membri săteni au apărat cu căldură interesele ţăranilor, fără însă a fi provocatori, ştiind să cedeze acolo unde cererile lor erau nedrepte.

In general, hotăririle Comisiunii regionale au fost luate în unanimitate.

Aceasta e deja *un mare cîştig*.

Ceia ce se credea că nu e de realizat, anume conciliarea intereselor celor două clase, s-a realizat în Comisiunile regionale, şi e foarte explicabil de ce: delegaţii privesc chestiunile mai obiectiv, mai de sus, şi aduc în discuţiune un spirit calm; apoi ţăranii, cînd sînt în masă, nu ştiu să discute, se aprind lesne, iar proprietarii nu vor să cedeze sătenilor din comuna respectivă, ca să nu-şi piardă autoritatea,—ceia ce nu se întîmplă în Comisiunile regionale.

S-a realizat, deci, şi în ordinea economică agricolă ceia ce s-a realizat în ordinea politică: interesele claselor să se lichideze într-un mic Parlament, unde, fiind dată competenţa membrilor delegaţi şi superioritatea lor atît intelectuală, cit şi morală, discuţiunile se fac în mod obiectiv, căutînd a se satisface numai interesele generale.

Şi aici rolul inspectorului agricol e mare.

El este un fel de arbitru, căci votul lui formează majoritatea. El trebue să ţie cumpăna dreaptă, să prezideze Comisiunile imparţial, să vegheze ca să nu se ia o hotărîre care ar periclita interesele proprietarilor, dar nici să lase să se nedreptăţească sătenii. Maxima de care s-au condus inspectorii a fost aceasta: *respect proprietăţii reprezentată prin proprietari şi arendaşi*; *respect muncii*, reprezentată prin săteni.

Putem afirma că inspectorii agricoli au prezidat cu tact Comisiunile regionale.

Hotăririle acestor Comisiuni stau mărturie şi ne arată că ele s-au luat într-un adevărat spirit de nepărtinire.

*

Sarcina cea mai de samă ce o au Comisiunile regionale este aceia de a alcătui tablourile în care sint trecute:

1—minimum de salar ce trebue respectat în contractele agricole de muncă, formate cu o lună înainte de începerea muncii angajate, şi

2—maximum de arendă fie în bani, fie în dijmă, care se poate percepe de către proprietari şi arendaşi.

I—Fixarea minimului de salar.

Este în deobşte cunoscut că în ţara noastră contractele de munci agricole, care se efectuiază primăvara sau vara, se întocmesc în timpul ernii. Aceasta avantajează atît pe proprietar, cît şi pe săteni.

Proprietarii, angajind la muncă de cu iarnă, nu sint expuşi să rămie cu moşiile nelucrate din lipsă de muncitori, sau să fie nevoiţi să plătească pe muncitori excesiv de scump; iar sătenii, luind avansuri in vederea muncii de primăvară şi vară, îşi complectează proviziunile şi pot face faţă cheltuelilor din iarnă, cind ei n-au nici un venit.

S-a intimplat însă că, in fapt, sătenii au fost exploataţi prin aceste avansuri ce le primeau în timpul ernii. Munca lor era preţuită mult sub valoarea ei reală.

Statisticile ne arată, în Moldova de exemplu, unde obiceiul avansurilor pe muncă e cel mai răspindit, că in 32. 3% din contracte preţurile erau 75% sub preţurile curente ale muncii,—aşa că, în loc să se plătească 1.50 lei ziua săteanului, se plătea numai 40 bani, adevărat salar de foamete.

Comisiunile regionale au găsit că acest fapt constitue o camătă nepermisă şi, ca să o facă *imposibilă, au fixat* limita inferioară subt care nu se poate plăti munca săteanului.

In ce mod s-a procedat la *fixarea acestei limite inferioare?*

S-a cercetat limitele între care au variat preţurile *reale* ale muncii, adică preţurile ce se plăteau în epoca cind se executa munca, şi, în dorinţa de a stabili un preţ minim cit mai just, s-au cercetat aceste limite pentru ultimii trei ani.

S-a făcut media limitelor inferioare şi, astfel, s-a stabilit minimum de salar.

Procedeul acesta s-a găsit cit se poate de just. Atit delegaţii proprietarilor, cit şi ai sătenilor au fost unanimi in a aproba preţurile astfel rezultate.

Aici au fost discuţiunile cele mai mici.

Constatăm, deci, că Comisiunile n-au fixat in tablouri un minimum de salar, *ci numai l-au constatat şi l-au înregistrat în aceste tablouri.*

Observind tablourile de preţuri ale muncii din întreaga ţară, vedem că s-a stabilit de Comisiunile regionale, ca preţ minimum pentru munca cea mai grea,—*secera*, legatul şi clăitul, la un loc,—intre 28 lei hectarul în jud. Brăila şi 14 lei hectarul în jud. Vilcea.

Mîncarea este în sarcina muncitorului.

In ce priveşte *ziua de lucru*, în lunile Iunie, Iulie şi August, minimum variază între 2.50 lei în jud. Tulcea, Reg. I-a, şi 1 leu în jud. Argeş, Reg. III-a. Mîncarea este in sarcina proprietarului.

In *majoritatea judeţelor* însă, ziua este fixată *la 1.50 lei*, mîncarea privind pe muncitor,—ceia ce nu constitue un minimum fixat prea sus, fiind dat că în timpul muncii se plăteşte ziua 2.50 lei, cu mîncarea proprietarului de multe ori.

Din observarea tablourilor de preţuri pe judeţe se poate constata că acest minimum variază dela regiune la regiune,—nu numai dela judeţ la judeţ,—aşa că nu se poate zice că prin stabilirea minimului legea cererii şi a ofertei e înlăturată, mai ales că, conform art. 36 din lege, invoelile sint absolut libere, cu o lună înainte de începerea muncii respective şi se pot face chiar verbale.

Scopul fixării minimului este, dupăcum reese din alcătuirea tablourilor şi din dispoziţiunile legii, *să împiedice salariile usurare pentru muncile ce se angajează din timpul ernii*, cind săteanul n-are libertatea cerută pentru a contracta.

Este incontestabil că, prin stabilirea preţurilor minime ale muncii, Comisiunile au pus capăt exploatării fără de seamă a ţărănimii, şi trebue s-o constatăm, cu o vie satisfacţiune, că *membrii delegaţi ai proprietarilor au subscris din toată inima la această mărire a salarului săteanului.*

Această mărire a salarului era drept şi util să se facă. In adevăr, cînd toate cheltuelile săteanului sporiseră, se întreiseră aproape [1]—dări, invoeli, îmbrăcăminte, hrană—nu era drept şi nici cu putinţă ca salariile să rămînă aceleaşi, ba, ce e mai mult, să scază faţă de trecut [2], fără ca o stagnaţiune să nu se producă în Economia naţională.

Fixarea unui minimum de salar a avut ca rezultat o simţitoare urcare a salariilor,—după mărturia tuturor agricultorilor. Nu se mai aude azi de salarii de 50 bani ziua de 14 ore, mîncarea fiind în sarcina săteanului, dupăcum se intimpla adesea mai înainte.

Minimum, stabilit de Comisiunile regionale conform nouei legi a invoelilor agricole, constituia înainte maximum, şi încă un maximum care nu se atingea decit in mod excepţional în unele judeţe, in contractele încheiate de cu iarnă.

Aceasta se poate constata din compararea preţurilor din statistica de preţuri a Ministerului de domenii, dela 1904—1907.

Dacă vom lua, de ex., jud. Ialomiţa, găsim că preţurile de munci din statistica Ministerului de agricultură, pentru hectarul de secară, în care intră legatul şi clăitul, sint în mediu: 13 lei in 1906 şi 14 lei în 1907, maximum fiind 18 lei,—pe cind

1—*Sebastian Moruzzi*. Citeva vederi în chestiunea ţărănească, pag. 9 şi următoarele.

2—*Sebastian Moruzzi*. Op. cit., pag. 8.

in tabloul Comisiunii regionale găsim că minimum e fixat la *20 lei hectarul*.

Pentru jud. Dolj găsim următoarele cifre, pentru aceiaşi muncă: seceratul, legatul şi clăitul unui hectar:

După statistica Ministerului

Anii	Preţurile	
	Lei	Bani
1905	11	70
1906	12	25
1907	12	—

—pe cînd Comisiunea regională de Dolj a fixat minimum la *16 lei hectarul*.

Urcarea salarului a avut ca urmare că sătenii, văzindu-şi munca mai bine remunerată, au eşit cu mai multă dragoste la muncă.

Nu s-a întîmplat decît în rare cazuri ca să nu-şi ţie angajamentele încheiate de cu iarnă.

Mai mulţi proprietari ne-au afirmat că sătenii în ultimii ani au eşit cu mare voioşie la muncă, totdeauna eşeau mai mulţi chiar decît erau chemaţi,—ceia ce nu se întîmpla înnainte, cînd ziua de 14 ore la seceră nu era plătită decît maximum 1 franc.

II—Fixarea preţurilor maxime de arendare a pămînturilor. Arenda care se plătea în trecut de săteni proprietarilor şi arendaşilor n-avea nici o limită: puteau proprietarii s-o urce după plac; nimic nu-i oprea. De multe ori arenda depăşea chiar producţiunea pămîntului, căci 90 lei, arenda unui pogon, care se plătea înnainte unui proprietar pentru porumb, fiind dat cultura extensivă care se făcea şi se face de săteni, nu erau acoperiţi de valoarea producţiunii, decît în mod excepţional, în anii cînd porumbul producea peste 2 kile la pogon.

Cu toate acestea, sătenii continuau a lua cu arendă pămînt dela proprietari şi arendaşi, caci filozofia lor se cuprinde în următoarea maximă: „E rău cu rău, dar mai rău fără rău",—şi apoi treceau datoriile rămase la proprietari sau arendaşi dintr-un an în altul. Protestau, numai din cînd în cînd, contra arenzilor excesive, prin revolte.

Spre a împiedica deci, în viitor, astfel de manifestări violente, legiuitorul a hotărît ca Comisiunile regionale să pue o stavilă urcării fără limită a arenzilor. Căci un sentiment de egalitate, sentmentul care domineazâ societatea modernă, cere ca *uzura să fie împiedicată, sub orice formă s-ar manifesta*, nu numai sub forma perceperii de dobînzi.

In ce mod au procedat Comisiunile pentru fixarea limitelor superioare ale arenzilor, ale justului preţ de arendă, fără a compromite interesele proprietarilor şi arendaşilor mari, ci numai a împiedeca uzura?

Pentru fixarea unui maximum de arendă în bani, Comisiunile au lut în considerare mai multe elemente: în primul rînd, valoarea producţiunii mijlocie a pămîntului în ultimi 5 ani; în al doilea rînd, arenda curentă în regiune pentru pămînturile de aceiaşi calitate în suprafeţe mari.

Dacă Comisiunile ar fi ţinut samă numai de producţiune, în cazul unei producţiuni superioare, maximum s-ar fi stabilit prea sus, profiturile arendaşilor s-ar fi putut găsi în disproporţie cu valoarea locativă şi curentă a pămîntului,—ar fi fost nişte profituri uzurarii, sau, contrar, în cazul unei producţiuni inferioare, maximum n-ar fi acoperit nici măcar arenda plătită de marele arendaş proprietarului. Pe de altă parte, dacă Comisiunile n-ar fi ţinut samă decît de preţul de arendă a pămîntului în suprafeţe mari, făcînd abstracţiune de producţiunea pămîntului, fixarea maximului n-ar fi realizat egalitatea în folosinţă şi, mai ales, ar fi fost prea ridicat, fiind dată creşterea artificială a arenzilor la noi în ţară.

Acestea fiind normele de care s-au servit Comisiunile în fixarea maximului de arendă în bani şi raţiunea lor, vom arăta, pentru a fi mai expliciţi, *cum s-a procedat în practică* pentru stabilirea maximului de arendă,—d. ex., în jud. Argeş, pentru pămînturile din Regiunea I-a, calitatea I-a.

S-a constatat de Comisiunea regională că producţiunea pămîntului pentru porumb şi grîu, în ultimii cinci ani, a fost în mediu de 3 kile la hectar, iar preţul de vînzare, făcînd o medie între acel al porumbului şi al grîului, a fost de 55 lei kila. Din aceste constatări urmează că venitul brut al unui hectar este de 165 lei.

Din această sumă Comisiunea regională de Argeş a scăzut preţul mediu al muncii între hectarul de grîu şi cel de porumb, adică 45.50 lei, plus 45 lei arenda curentă în regiune pentru pămînturile de calitatea I-a.

S-a obţinut, făcînd acest calcul, un beneficiu net de 74.50.

Cum însă—dupăcum am zis—menirea maximului este să împiedice profiturile uzurarii ale arendaşilor, Comisiunea a considerat că, fiind dat arenda de 45 lei a hectarului în suprafeţe mari, 74.50 lei, beneficiul net ce l-ar obţine arendaşul sub-arendînd locurile sătenilor, ar fi un beneficiu uzurar, căci, fără să aibă nici un risc sau să-şi dea vre-o străduinţă, prin simpla operaţiune a subarendării ar realiza un beneficiu de 65%.

De aceia, s-a *scăzut arendaşilor beneficiul la 33%*, şi pentru aceasta *s-a fixat maximum la 45+15=60*, pentru un hectar.

Din modul în care s-a fixat acest maximum de arendă oricine judecă imparţial poate constata că s-a respectat îndestul proprietatea mare, căci li s-a acordat arendaşilor un beneficiu de 33%, iar proprietarilor un beneficiu şi mai mare.

Admiţind cazul cel mai rău, acel al unui arendaş care lucrează cu bani împrumutaţi şi pentru care plăteşte 10% dobîndă, şi socotind 3% cheltueli de administraţie la hectar, acestui arendaş

îi rămîne din simpla sub-arendare a pămîntului un beneficiu de 20%,—ceia ce este un beneficiu prea frumos, cînd ne gîndim că capitalurile angajate în afacerile de petrol nu dau mai mult de 8% beneficiu.

Chiar acest beneficiu de 20% s-ar părea un beneficiu uzurar oamenilor de afaceri din occident, şi depăşeşte beneficiile ce se realizează chiar în ţară la noi, în alte ramuri de activitate.

Deci, proprietatea mare n-are să se plîngă că a fost nedreptăţită prin fixarea maximului de arendă în bani.

E drept că beneneficiile au fost reduse, faţă cu ceia ce erau înnainte, însă s-a lăsat chiar sub noul regim posibilitatea unui cîştig care întrece cîştigurile ce se realizează în celelalte ocupaţiuni, iar agricultura a rămas, caşi până aici, tot cea mai rentabilă dintre ocupaţiuni.

Trebue să mai observăm că maximum fiind fixat după normele arătate, el *nu va împiedica creşterea rentei proprietarilor*, ci aceasta va creşte şi ea în proporţie de 33% cu arenda plătită proprietarului, cînd arendează în suprafeţe mari.

Dacă la viitoarea fixare a preţurilor arenzii se va constata că acestea s-au mărit, desigur că şi maximum se va ridica, fără însă a putea depăşi beneficiul net pe care arendaşii l-ar putea obţine cultivînd în regie proprietatea.

Deasemenea, este de observat că fixarea maximului *nu va putea împiedeca pe proprietari de a aduce îmbunătăţiri solului*, căci Comisiunile au adus întotdeauna un spor de arendă,—d. ex., pentru pămînturile îngrăşate sistematic de proprietar. Aşa, în jud. Argeş s-a ridicat maximum dela 60 la 70 lei hectarul pentru astfel de pămînturi, iar în jud. Bacău s-a ridicat dela 67 lei 20% la 75 lei hectarul.

Deasemenea, s-a ridicat maximum pentru pămînturile de o calitate excepţională, cum sînt luncile rîurilor.

Comisiunea regională de Argeş a ridicat cu 10 lei maximum pentru pămînturile din lunca rîului Argeş, Olt, Vilsan şi Topolog.

Reese din cetirea învoelilor de preţuri pentru diferite judeţe că maximum nu e deloc rigid, neschimbător şi fixat în mod arbitrar, ci e destul de elastic. Maximum s-a adaptat de Comisiunile regionale la diferitele calităţi de pămînturi şi s-a fixat după norme sigure, calcule riguros făcute şi ţinînd samă de toate împrejurările care ar influenţa productivitatea solului [1].

1—Pentru a vedea modul amănunţit şi conştiincios în care s-au fixat preţurile maxime de arendă în bani, extragem următoarele preţuri maxime pentru Regiunea I-a a judeţului Bacău:

1) Lei 78 Bani 40—pămînt îngrăşat cu îngrăşăminte chimice sau gunoi cel mult de 2 ani din urmă.
2) „ 78 „ 40—pămînt unde au fost ocoale, tîrle, în anul precedent.
3) „ 67 „ 20—pămînt de ţelină de şes şi lunci sparte de cel mult 2 ani.
4) „ 56 „ 00—pămînt de ţelină de şes şi lunci, platouri şi pante dulci, care se dau în arendă spre spart în acel an.
5) „ 56 „ 00—pămînt de pădure spart de cel mult 2 ani şi bătăturile.

Mai mult decît atît: maximum fixat anul trecut va fi schimbat în anul viitor, pentru a corespunde rentei pămîntului, şi va fi modificat apoi, conform legii, la fiecare cinci ani.

*

Pentru stabilirea *maximului de dijmă* s-a considerat de Comisiunile regionale acest contract de arendare ca un *contract de asociaţiune*.

Beneficiurile se vor împărţi, deci, proporţional cu raporturile fiecărei părţi.

Ca să fim mai lămuriţi, vom arăta cum s-a procedat în practică.

Pentru Regiunea I-a, jud. Dolj, pentru cultura porumbului, Comisiunea regională a constatat că *ţăranul aduce la hectar:* ogor 10 lei; arat, pus, grăpat 14 lei; tărşit 10 lei; răriţat 5 lei; cules şi curăţit de foi 18 lei; căratul la pătul 6 lei; sămînţa 2 lei; tăiatul cocenilor, pentru partea care se dă moşiei şi care este una din patru, 3 lei;—*total 68 lei*.

Moşia aduce: arenda 60 lei; valoarea cocenilor, pe care ţăranul îi ia peste dreptul lui de jumătate, 4 lei;—total 64 lei [1].

Comparînd aporturile fiecărei părţi, rezultă că ele sînt *aproape egale*; aşa, Comisiunea a fixat maximum dijmei la *una şi una*.

Rezultă din compararea aporturilor că Comisiunile n-au fost pornite contra proprietăţii, dupăcum se susţine de unii.

In adevăr, aportul proprietăţii este de 64 lei, pecînd al săteanului este de 68 lei.

Reesă, deci, un *plus în sarcina săteanului* de 4 lei, şi ar fi trebuit ca, în schimbul acestor 4 lei, toţi cocenii să aparţie săteanului.

Cu toate acestea, Comisiunea a fixat dijma la una şi una din boabe, caşicum aporturile ar fi egale, iar proprietatea ia din coceni o parte din patru.

După aceleaşi norme şi conduse de *acelaşi sentiment de dreptate*, s-au fixat de Comisiunile regionale maximum de păşunat.

---

6) Lei 67 Bani 20—pămînt de şes al piraelor, rîurilor şi văilor, în afară de cele cu prund sau nisipuri.
7) „ 56 „ 56—pămînturi de platouri şi coaste dulci.
8) „ 33 „ 60—pămînturile de coaste repezi şi şesurile amestecate cu prund şi cu nisip.

Vezi, deasemenea, tabloul Comisiunii regionale de Dîmboviţa.

1—Pentru coceni, s-a convenit, ca o înlesnire ţăranilor, ca aceştia să ia trei din patru, în loc de una şi una, adică din 16 lei, valoarea totală a cocenilor la hectar, ţăranul ia 12 lei,—jumătate, adică 8 lei, avea dreptul să ia după cota dijmei; el ia, deci, 4 lei mai mult la hectar. De aceia, aceşti bani s-au trecut la aportul moşiei, în schimb însă s-a pus la partida ţăranului 3 lei, costul tăerii şi aducerii la pătul a unuisfert de hectar de coceni pe care îi ia moşia,—adică, 6 lei fiind tăiatul şi 6 lei căratul unui hectar de coceni, în total 12 lei, 25% din această sumă fac 3 lei.

*

Fixarea unui maximum de arendă a avut ca rezultat practic *o scădere însemnată* în arenzile pe care le plăteau sătenii proprietarilor sau arendaşilor.

Faţă de preţurile plătite înainte proprietarilor, în jud. Dolj, d. ex., cîştigul săteanului este cel următor [1]:

Reg. I—A. Pentru pămîntul de arătură pe care-l plătea ţăranul înainte, cu 137 lei, acum plăteşte 100 lei,—cîştigă deci 37%

Reg. I—B.	, 140	,	,	100	,	,	, 40%
Reg. II—A.	, 166	,	,	100	,	,	, 66%
Reg. II—B.	, 166	,	,	100	,	,	, 66%
Reg. III—A.	, 150	,	,	100	,	,	, 50%
Reg. III—B.	, 140	,	,	100	,	,	, 40%

Este adevărat că pe alocuri se fraudează legea, percepîndu-se o sumă oarecare peste maximum; însă, chiar adăogînd această sumă la maximum, arenda totală este inferioară cu mult arenzii ce o plăteau înainte sătenii.

Am constatat într-o localitate din Regiunea I—A, din jud. Dolj, că se percepuse de fiecare pogon 5 lei peste maximum, care era fixat la 30 de pogon,—deci frauda este de 16.50%.

Rămîne totuşi săteanului *un cîştig net de 20.50*,—ceia ce nu se poate contesta de nimeni că este un frumos cîştig, pe care-l realizează săteanul numai prin efectul legii.

Este iarăşi foarte adevărat că pe unele proprietăţi, prin stabilirea maximului, învoelile, de unde până aici erau sub maximum, s-au urcat chiar la acel maximum. Dar aceste proprietăţi sînt *prea puţine*. In ancheta agrară facută, în 1907, asupra învoelilor agricole, ni se arată că acest fenomen se poate întîmpla numai pe 12.5% din proprietăţi, căci acesta e numărul proprietăţilor pe care se plătea o arendă sub maximum stabilit de Comisiunea regională,—adică proprietăţile pe care ţăranii plăteau o arendă numai cu 33% mai mare decît arenda plătită în suprafeţe mari.

La studiul comparativ al învoelilor din regimul vechiu şi noul regim mai trebue luat în samă şi următorul fapt:

Sub regimul vechiu, sătenii, afară de arenda propriu zisă în bani sau dijmă, mai plăteau numitele *ruşfeturi*, care, dupăcum ne arată tot ancheta agrară, treceau în arendările în bani pe 52.1% din proprietăţi de 10 zile, atingînd chiar 75 zile de fiecare hectar,—ceia ce ridica arenda circa cu 15—100 lei; iar în arendările în dijmă, ruşfeturile reprezentau, pentru întreaga ţară, 46.7% din dijma propriu zisă.

Arenda totală însă se mai încărca cu dările în bani şi natură, pe care le percepea proprietarul.

Rezultă, deci, că, orideciteori voim să facem comparaţiunea între ceia ce se plătea de săteni mai înainte şi ceia ce se plăteşte azi, trebue să comparăm nu numai arenda propriu zisă, ci să ţinem samă şi de dările accesorii ce se plăteau de sătean în trecut.

1—Luăm ca cifră de comparaţie arenda de 00 lei, pe care o plăteşte azi săteanul conform tarifului.

Făcînd astfel comparaţiunea, va reeşi, desigur, că arenzile plătite de săteni sub noua lege sînt inferioare celor plătite sub vechiul regim.

*

E nevoe să adăugăm, pentru a termina acest capitol, că Comisiunile regionale, pe lîngă că au căutat să împiedece profitele uzurare în agricultură, s-au silit ca să aducă îmbunătăţiri şi în modul de exploatare a solului, precum să împiedice şi unele abuzuri.

Astfel, Comisiunile regionale de Argeş şi Vlaşca au hotărît că, atunci cînd sămănătura de grîu se face în mirişte, *ţăranul este obligat să facă ogor*,—ceia ce nu se obişnuia până atunci; iar Comisiunea de Dolj a hotărît că munca porumbului va fi cu ogor.

Aceste dispoziţiuni fiind trecute în tablourile de preţuri, nerespectarea lor de săteni va atrage reziliarea contractului de arendare, conform art. 62 din Legea învoelilor agricole, cu daune în folosul proprietarului şi amendă pentru sătean.

Comisiunele regionale, tot în scopul de a îmbunătăţi modul de exploatare a solului, au obligat pe proprietari a restitui săteanului 5 lei de pogon de ogor, în cazul cînd ţăranul face sămănătura de porumb în 3 arături, adică 2 ogoare şi o arătură propriu zisă, şi cînd proprietarul vrea să-i ia porumbiştele toamna, ca să samene dînsul grîu.

Fără de această dispoziţiune, luată de Comisiunea regională de Dolj, sătenii n-ar fi îndemnaţi a-şi sămăna porumbul în trei arături, cînd ar şti că ogorul care-l fac în plus nu le-ar fi plătit.

O altă dispoziţiune, în senz invers însă, s-a luat de Comisiunea regională de Mehedinţi, care a hotărît că, în caz cînd proprietarul dă săteanului un loc ogorit, dijma, în loc de a fi din 11 părţi 6, va fi mărită la din 5 părţi 3,—aceasta ca compensaţiune pentru ogorul care-l cedează săteanului.

Fără de această dispoziţiune, proprietarii n-ar fi îndemnaţi a face ogoare, şi mai ales să le cedeze sătenilor.

O dispoziţiune foarte înţeleaptă şi care s-a luat de toate Comisiunile regionale este aceia că, în cazul cînd ţăranii închiriază pămînturi în bani şi se obligă, printr-un contract deosebit, să plătească această chirie prin munci, ei nu vor putea fi obligaţi numai pentru o singură muncă, *ci în proporţie egală pentru toate muncile* care constituesc munca complectă a grîului, sau a porumbului.

S-au împiedicat, astfel, abuzurile ce să făceau mai înainte de proprietari şi arendaşi, cînd obligau pe săteni numai la munca

cea mai grea in agricultură, praşila sau secera, şi pentru nişte intinderi care intreceau puterile lor. Deasemenea, citeva Comisiuni, ca d. ex. cea de Buzău, Covurlui, Vlaşca, au prevăzut că paza holdelor e in sarcina administraţiei moşiei.

Ca concluziune, putem zice că Comisiunile regionale au fost *un instrument de armonie* intre clasele agricole, şi ele au fost animate de cele mai bune sentimente. Ele n-au fixat minimum de salar şi maximum de arendă la intimplare, ci după norme riguroase, şi, astfel, au răspuns chemării lor[1], apărind de-opotrivă marea proprietate şi pe săteni.

Faptul de a avea adevăraţi reprezentanţi ai lor in Comisiunile regionale a liniştit mult pe săteni.

Se ştie că ideile, chiar greşite, influenţează intotdeauna actele sătenilor noştri. Ideia că au reprezentanţii lor înaintea puterii centrale, care le susţin interesele, determină pe săteni a avea mare încredere în tablourile de preţuri şi, in acelaşi timp, le *insuflă sentimentul de ordine*, pe care nu l-au avut până acum.

De citeori am auzit pe săteni cerind, fără să cunoască în amănunţime tablourile, să plătească preţurile din „Lege", voind prin aceasta să-şi arăte increderea in lucrările Comisiunii regionale, in care au avut şi ei delegaţi.

Existenţa Comisiunilor regionale a făcut posibilă *tranşarea pe cale paşnică a conflictelor inerente intre capital şi muncă* şi stabilirea de comun acord, in mod anticipat, a soluţiunii conflictelor care s-ar ivi in practică.

Pe de altă parte, amindouă clasele au avut prilejul să se cunoască mai de aproape, şi aceasta a fost o binefacere pentru liniştea ţării.

S-a petrecut o prefacere in mentalitatea lor: sătenii s-au convins că proprietarii nu sint aşa de ciinoşi, cum s-a crezut, şi, contrar, proprietarii s-au putut convinge că nici sătenii nu sint aşa de revoluţionari, n-au pretenţiuni absurde şi că sint destul de concilianţi.

S-au risipit, astfel, multe echivocuri şi idei greşite, care dăinuiau pentru nenorocirea acestei ţări.

S-a mai constatat, prin Comisiunile regionale, că acordurile sint posibile, chiar intr-o materie care a dat naştere la atitea conflicte, atunci cind se discută fără patimă.

In Comisiunile regionale, delegaţii fiecărei clase pare că au avut o altă mentalitate decit aceia a clasei lor, şi au soluţionat problemele numai din punctul de vedere al intereselor generale ale agriculturii.

In sfirşit, pentru săteni, acordarea acestei *reprezentări economice* e cel puţin tot aşa de importantă caşi cea politică, căci interesele economice primează pe cele politice. De aceia au

1—Comisiunile regionale au mai avut şi rolul de a potoli conflictele serioase ce s-au ivit între proprietari şi săteni. Cităm cazul dela Stolnici, în jud. Argeş, unde Comisiunea regională, ducîndu-se la faţa locului, a risipit o rătăcire a sătenilor şi i-a decis să iasă la munca cîmpului.

primit ei această reprezentare cu mare satisfacţiune, de aceia au dat ei atita importanţă alegerilor pentru Comisiuni,—iar membrii delegaţi, aleşi ai sătenilor, au participat in mod mai activ la lucrările Comisiunilor, decit membri delegaţi ai proprietarilor.

Comisiunile regionale vor fi pepiniera, din care se vor ridica viitorii reprezentanţi sinceri şi pricepuţi ai ţărănimii, căci discuţiunile in sinul Comisiunelor, cercetările in diferitele părţi ale judeţului, măresc orizontul gindirii şi obişnuesc pe membrii delegaţi ai sătenilor cu rezolvarea problemelor sociale şi economice, care privesc direct clasa lor.

Pe de altă parte, alegerile libere pentru Comisiuni vor determina pe săteni a cere alegeri libere şi pentru Parlament, pentruca să trimeată adevăraţi reprezentaţi ai ţărănimii,—dupăcum au trimis in Comisiuni—care să fie aleşii lor, iar nu aleşii cutărui partid politic,—ceiace i-ar împiedeca de a apăra in orice imprejurare intereselor clasei ţărăneşti.

Din toate punctele de vedere, deci, Comisiunile regionale au fost binevenite, iar activitatea lor a avut o influenţă binefăcătoare asupra populaţiunii rurale.

(Va urma) **Dr. Constant. C. Georgescu-Severin.**

VECHILUL.

Pe vremea aceia stăpînea în Crîngu un boer mare, bogat, putred de bogat, unul Dionisie Vlaicu; şi avea vechil la moşie pe o rudă de departe, oamenii îi ziceau «cuconu' Tache», dar cine-o fi fost el după poreclă, Dumnezeu îl ştie.

Pe boerul cel mare, adică pe «cuconu' Dionisă», rar îl vedea satul pe la curte, prin Crîngu: stătea mai mult la Iaşi; avea acolo case mari de zid şi s'auzea că era tot bolnav,—umbla în viaţă dus prin străinătăţi, pe la doctori.

Socotelile moşiei însă şi cîte daraveli toate... le învîrtea singur-singurel vechilul, în care avea boerul o încredere oarbă: ce făcea el, era bun făcut; aşa că pe drentate zicea cuconu' Tache, cînd se mînia pe oameni,—ridicînd pumnu 'n vînt—: «Aici mă, să ştiţi voi, că eu îs stăpîn, moşia-i a mea, fac ce vrau, tai şi spînzur dacă-mi place, că eu îs mai mare».

Şi chiar că tăia şi spînzura cuconu' Tache: trăia cît un craiu în curtea boerească: gemea ograda de argaţi şi de slugi şi feciorii primeau, dimineaţa, poroncile tremurînd cu pălăriile 'n mîni, la scară. Munceau pe urmă toţi, până ce vărsau sudori, şi se sileau să nu-i iasă din cuvînt afară nici cu 'n fir de păr; şi totuşi nu era zi să nu lepede boerul batîr două, trei părechi de palme pe obrajii uzi de trudă a vreunuia, cum nu-i venea ceva-ceva la socoteală. I se dăduse mîna pe bătăi şi gura pe ocară. Cînd bătea mai bine şi ocăra mai tare, atunci se simţea mai uşurat, mai descărcat de năcaz pe ziua aceia; se răcorea oarecum de-un năduf mare.

Boerul Tache era un om scurt, roşcovan, cu musteaţa roşie, zbîrlită,—şi larg în pîntec, parcă tot era numai pîntec, şi doar n'avea nici patruzeci de ani, dar se vede că traiul cel bun îl îngrăşase de cu vreme. Nici n'avea chip să nu se îngraşe. Ce-i lipsea lui?—sănătos tun; cele griji mari pe cap nu-i cădeau, muncă din greu nu;—se ducea doar, cînd îi da gustul, de privighea muncitorii la cîmp, şi 'ncolo... scria în condici şi număra banii. Grija nevestii şi-a copiilor n'o purta, căci încă nu

se însurase; şi nici că i-ar fi trecut lui prin gînd vr'odată să se însoare. Ce nevastă?... Ce însurătoare?... Cînd avea el fete în sat, fete de munte!... Unde mai erau într'alt sat, fete frumoase ca la Crîngu?—Îi fuseseră dragi până acum vr'o şapte: tot cele mai alese şi de pe urma dragostei lui rămăseseră toate de batjocură şi de gura lumii; ştia şi el de asta, dar nu-i intra de loc în minte de ce-i vina lui?—«Ce vinovat sînt eu, dacă lumea-i proastă?... Ce! boerul, dacă-i boer, nu-i om? N'are şi el inimă ca toţi oamenii, îşi zicea el adeseaori înciudîndu-se?—Ba fiindcă-i boer, are inimă mai aleasă şi i se cuvine ce-i mai într'ales!»

Cu judecata asta, cum am zis, cuconu' Tache prinsese în mrejele sale vr'o şapte fete de gospodari, din Crîngu, şi acum umbla nebun după alta:—îi era dragă Tudora,—Tudora lui Pavăl Burcă,—pe care-o ochise într'o zi la adunatul finului.

Era o fată naltă, cu nişte ochi negri, sălbatici; făcută bine la trup, încinsă strîns în catrinţă şi legată peste cap cu o batistă albă. I-a căzut la inimă boerului, dintr'odată.

Se dădu deci atunci pe lîngă dînsa şi, aşa de calare, o privi ştrengăreşte pe sub pălăriea lată în margini, îndulcindu-şi ochii lui mici, care mişcau afund între genele-i asudate. O întrebă cum o cheamă, a cui e, şi cînd auzi, că-i fata lui Pavăl, argatu-său, îşi umflă obrajii şi cu îngîmfare îşi aplecă ochii spre musteţele-i ridicate în sus spre rădăcina nasului,—«Să fii sănătoasă, eşti ca şi-a mea, fetiţo»,—îşi zise el în gînd. O măsură pe urmă din cap până 'n picioare;—îi lăsa gura apă. O întrebă apoi de cîţi ani-i.

— Merg pe optisprezece, la iarnă,—îi răspunse fata.

— Optisprezece ani... Mulţi înnainte!—Iaca, vezi? Eu nici nu-mi închipuiam, ca Pavăl are fată mare, şi 'ncă fată frumoasă...

Tudora lăsă ochii în jos,—făcîndu-se roşie la faţă ca mărul.

— Zău, frumoasă! Cum văd eu chiar, tu le 'ntreci pe toate, s'aplecă înspre dînsa, rîzînd dintr'un colţ de gură.—Să ştii c'am să-l chelfănesc pe Pavăl, cînd l'oi întîlni. Să aibă el fată mare, drăguţă ca tine, şi mie să nu-mi spue!... Să nu te aducă măcar odată, la mine, la curte cu vre-o treabă... Şi doar am avut clacă de deşfăcat, clacă de scarmanat lînă şi nu... nu te-a adus! N'o vrut hoţu să te văd şi eu!...

— Dea, aşa!—rosti fata aprinsă de ruşine.

— Ba aşa! Eu mă topesc după ochişorii tăi; ai nişte ochi... ca acadelele! Eşti o catifea...

Rînji iar prin colţul gurii şi dădu s'apuce fata de bărbie, aplecîndu-se adînc pe burta îndoită în dungi groase, ca creţurile foiului.

Celelalte fete se uitau pe sub sprîncene cum se tot alipea boerul de Tudora şi-şi făceau semn din cap, şoptind una către alta: «Tu, fa, iasta!... unde-i Mihalache, să mi-l vadă...»

Sara, cuconu' Tache îl şi luă pe omul cel cu fata la răfuială:

— Măi Pavele, tu iar ai să mininci batae dela mine!

— Da' de ce, cucoane?

— Ia, fiindcă eşti omul dracului. Ai fată mare şi-odată n'ai adus-o pe la mine; da' azi am dat eu cu crucea peste dinsa... Mîni să-i faci rost de treabă pe-aici, înţălesu-m'ai?

Ţăranul îşi duse o mină în sin şi una supt musteaţa-i lălie:

— Ba eu, cucoane, treaba asta n'o fac... că dă, frică mi-i şi de 'mneavoastră şi-mi tem spinarea, dar cum mă tem de Mihalache, drept nu ţi-oiu putea spune.

— Care-i acela, mă?—întrebă boerul, încruntindu-se.

— D'apoi, unu Mihalache Murgu. Treaba-i pusă la cale mai demult, — la toamnă au să se eie, cum s'a libera din meliţie.

— Foarte bine! Ş'apoi; cu atita mai bine!

Işi freca minele.

— Ce-ţi pasă ţie de dînsu? Păi, dacă-ţi spun eu, că tu ai să mininci batae!

Pavăl dădu să ridă, dar işi luă de samă şi-şi duse palma în dreptul gurii.

— Nu-ţi vie a ride, rosti boerul. Eu te bat, de mai rup un harapnic de tine, ştii, ca atunci... Hai, hai!—Dar, până atunci... ia fă rost fetei să vie pe la curte. Il bătu cu palma peste umăr.

— Amarnic mai eşti, cucoane, să nu bănueşti, zise omul, rizind acum pe după palmă, cu gura mare cascată. Cit ca dumneata meşter de şagă, nu mai este altul... bată-te fericea şi norocul să te bată! Şugubăţ mai eşti!

Se uită pe urmă, o clipă, ţintă in ochii stăpînului, cum nu se mai uitase niciodată, şi-i jucau privirile in lacrimi de bucurie: cind il mai netezise boerul pe umăr?!...

— Ce şagă, mă? Ce şugubăţ?—se 'ntoarse acu boerul posomorit.—Eu nu şuguesc.

— Sărutăm minile, cuconaşule; eu chiteam, că vi-i în şagă. D'apoi... să ertaţi... la o fată săracă, ca a noastră, să vă mai uitaţi!... Se scărpină în virful capului cu toată mina.

— Măi, ţi-am spus?

— Cucoane,—scăzu glasul,—fie-ţi milă!... Eu s'o 'ndemn?... Ridică ochii în sus:—Mă tem de bataia lui Dumnezeu, cucoane!... Zău, mă bate!... Ori, poate, că ţi-i în şagă.—Se uită iar în ochii boerului. D'apoi Mihalache?—clătină din cap,—să afle el, mă svintă!...

— Măi, ce şagă, ce Mihalache?—întrebă răstit boerul, bolohănindu-şi ochii.—Adică ce, ţi-i mai în grijă de altul, decit de mine?

— Ba nu, cucoane! Dar, parcă, dă!... S'o îndemn eu, cucoane!... Zău, nu mă lasă inima... Mi-i fată şi una am! Numai eu ştiu cu cit greu şi-amar am ridicat-o, singurică, fără mamă!... Şi-acu s'o pun eu la cale?... Feri-o Sfintul!... Mai bine, zău...

mă dau cu capu de ripă, decit oi face una ca asta. Să ştiu bine, că mi-i omori în bătăi... răbd, da' nu mă fac, eu însumi, de blăstăm înnaintea lui Dumnezeu şi-a oamenilor!...

Incercase boerul pe lingă Pavăl în toate felurile: il luase şi mai cu aspru, şi mai cu vorbă bună, dar degeaba. Pe Tudora n'o putea aduce la curte, cum le-adusese pe celelalte, nici într'un chip. Zădarnice i-au fost ademenelile, bacşişurile, făgăduelile, zădarnice ameninţările; Pavăl Burcă rămînea cu inima neînduplecată, rămînea tot omul acela, cu faţa năcăjită, frînt de' şele, cu braţele grele, trudite de muncă nesfîrşită, şi oricînd îi spunea verde: «Bate-mă, ucide-mă, cucoane; eu nu fac pozna asta!»—Şi boerul se frămînta de dorul Tudorii, nu-şi mai afla loc, cînd îşi amintea de ochii, de sinul, de şoldurile ei. Dac'a văzut el, că n'o scoate la capăt cu Pavăl, deocamdată s'a stăpînit,—nu l'a bătut,—dar în gînd i-a giuruit răsplată, odată şi-odată!... A tăcut însă şi-a'ntors-o altfel cu fata: a 'nceput el a-şi face drum pe la dînsa, pe-acasă. Şi cum era ea numai, singură-singurică, ce-i mai trebuia?—Işi făcea treabă încoace şi 'ncolo, după oameni, şi 'n treacăt s'abătea şi pe la Tudora.

Fata intrase la gînduri. Nu ştia ce să facă: să-i spue lui tată-său.... să nu-i spue?... Işi luă ea de samă, că tată-său n'avea nici o putere. Degeaba îi mai punea singe rău la inimă, cu spusul. Să nu spue, iar îi era îngrijă... Boerul parcă era nebun; umbla uneori după dînsa toată ograda s'o prindă, s'o sărute. Ea nu se lăsa nici s'o atingă, că doar aflase ea demult, ce fel de poamă-i boerul şi-i cunoştea cu deamănuntul urmările dragostei sale. Şi pe urmă îi era şi de gura lumii: prinseseră vecinele a pîndi prin garduri, cînd vedeau calul boerului legat la poartă. Las'că nici ea nu se păzea,—că doar nici n'avea de ce să se păzească,—dar lui, tot îi zicea să nu mai vie,—ori dacă vine, tot mai rar. Citeodată, cînd îi dădea în gînd c'ar'să sosească, ori cînd prindea ea de veste, că-i pe aproape, punea lacata pe uşă, îşi lua de lucru şi s'ascundea, încolo, în fundul grădinii. Se făcea dusă ziulica toată.

Cuconu' Tache venea agale, cumpănindu-şi burta, după legănarea calului, şi cînd dădea cu ochii de uşa încuiată, se oprea c'o mină'n şold, îşi umfla obrajii, suflînd din greu, pe urmă-şi scotea batista, de-şi ştergea fruntea şi ceafa asudată, şi, întorcîndu-şi calul în loc, o lua grăbit pe uliţă devale. Şi dacă nu mai cerca înc'odată tot în ziua aceia, a douazi negreşit că de dimineaţă îi descăleca la poartă.

Azi aşa, mîni aşa, începuse satul să bage de samă şi lumea să vorbească. Femeile, o samă o căinau, o samă o găseau şi pe dînsa vinovată:

— Că ea, de ce nu-i leagă poarta, dacă se ţine fată cinstită, cumătră Anică?—vorbeau într'o zi în drum două femei.—De ce nu-i spune ea lui tată-su? Ba aud c'ar's'o eie băetanu lui Murgu. Apoi de ce-şi face ea rîs? Ba că eu, cum a veni, cum am să-i spui flăcăului, că Tudora nu-i fată detreabă...

— Taci, cumătră, nu huli!—zise cealaltă. Fata-i cinstită și-i cuminte, săraca... Da' unde se pomenește? N'aș ști eu? D'apoi n'a venit și eri la mine, mama mea? Și nu mi s'o jăluit și n'o plîns cu zece rînduri de lacrimi? Și-o zis așa, că ea vede bine, că ei are să-i iasă nume rău și că n'ar'să mai aibă nici o parte; că mai bine, decît o ajunge și ea ca celelalte.... mai bine își face o samă!... In credință, c'așa a zis!—Taci, fată!—i-am zis eu, că doar te-a păzi Dumnezeu și nu-i mai avea și tu ursita aceia. L'a mai îndrepta dracu și'n altă parte, ducă-s'ar pe pustii, ardă-l focu de împelițat, să-l ardă!—«D'apoi, zice, unde-l trăsnește din senin Sfîntu Ilie, lele Ileană, că, să-l vezi neata, cum îi umblă ochii după mine și se'ntinde ca șarpele, să mă cuprindă, și eu nu știu cum m'oi feri: nici să-l văd, că uneori chiar mă bagă'n boale. Să-l vezi, cum s'îngenunche înnaintea mea și-și dă ochii peste cap și spune, cîte-i înșiră dracu prin minte: că-s așa, că-s pe dincolo, că-s cu ochii ca stelele, sprincenele ca nu știu cum, gura ca acadica.... mă rog, cică nu te duce mintea și capu, cîte-i cîntă și-i descîntă, și se bate cu pumnu în piept și se tăvălește dinnaintea mea.... mă rog, își face samă necuratu'ntr'însu și-l sghihue, ca pe dînsu și pace!»—Iaca așa! Așa!...

— Dă, cumătră Ileană, cum spui dumneata, că ți-a spus fata, cu gura ei, apoi n'are cum să fie vinovată. Da' am auzit din alții, că cică i-a dat el,—mă rog, așa s'aude între oameni; minciuni or fi, minciuni îți spun și eu, vorba ceia: întrucît am cumpărat-o, într'atîta ți-o vînd:—da' cică i-ar fi dat el un tulpan și-o cațaveică, o păreche de ciuboțele de cele bune, și că lucrurile îs la ea în ladă, dar nu le poartă acu până... mai încolo.

— Așa! Unde se află, unde se află, cumătră dragă! Vorbe, vorbe!... Vezi, cum ies vorbele? Da' unde ia fata ceva din mîna lui? Nu ia nici atîtica, c'atîta îi leacu. Nu ia nici lucruri de iestelalte, nici de-ale gurii. Îi aduce ei rachiu de cel bun tare, da' ea unde-l gustă? Ferit-o Maica Domnului! Să-i dea ceva, să-i fure mințile, cum a pățit cea a lui Panțiru?... Nu se pomenește!

— Bine face, cumătră Anică; de-ar ști, că aur i-ar da, din mîna lui să n'apuce. Ba, de-ar avea ea o minte, să-i întindă ea ceva... să crăpe pân' acasă, că tare-i blăstămat și plin de păcate!... Apoi uite neata, ce lucru de fată era și asta a Proțăpoaei! Ei, ce s'o ales de capul ei? Că frumoasă era, gospodină era, harnică tot pe aceiași urmă; d'apoi dacă i-o calcat cinstea în picioare! N'o agiuns, din pricina lui, o rea și-o ticăloasă?...

— Așa-i, așa-i!—șopti cealaltă cu mîna la gură.

— D'apoi la a lui Petrea, n'o sărit atunci cu pușca la dînsa? Ia așa, Doamne ferește, s'a duce odată și la asta și-o pușcă... na!—De-aceia zic eu, să-i spue lui tată-su. Ce i-i rușine?

— Da' nu i-i de rușine; da' ce să-i mai spue ea? Parcă Pavăl nu știe? Da' poate să-l poprească? Ori s'o păzească pe dînsa, cînd el îi zi și noapte la poronca boeriului? Cică, acu l'o pus de păzește gireada cea de boi, tocmai cine știe unde! Și, apoi, nu știu, cînd, într'o zi, nu demult, o dat Pavăl pe-acasă

și-o hotărît fetei așa, precum că, să nu cumva să afle, că i-o călcat ei piciorul pe la curte, că-i răsucește gîtul, el, cu mîna lui. Și unde-o dat fata, vreodată, macar prin partea locului, decît atunci, întâi și'ntâi, la adunat? Da' unde? Hăt... în țarnă! Nu te teme, c'o fi umblat el, boeriu s'o ducă și pe asta pe-acolo, cum le-o smomit și pe celelalte, dar parcă Pavăl n'o deschis ochii? Că doar de-atîțea ani slujește! N'o văzut el ce fel de om îi boeriul? O văzut, n'avea grijă și știe el, că stăpînu-su îi dă, pe-acasă, pe la fată-sa; dar ce să-i facă? Ce putere are? Că-i legat de mîni și de picioare! Și-i nevoeș, săracu!...

Cuconu' Tache se deprinsese, ce-i drept, a se duce la Tudora, fără nici-o grijă, ca la dînsul acasă. Nu mai alegea, că-l văd, ori că nu-l văd oamenii, sau că-i noapte, ori că-i zi, ci cînd poftea. Ba acu, de-un timp încoace, luase obiceiul de a se duce mai adeseori pe 'nserate. Îi era mai drag și-i venea mai bine, să stea de vorbă amîndoi, în casă, cu lumina aprinsă.

Trecuseră acum mai trei săptămîni, de cînd o cunoscuse pe Tudora; cînd, într'o sară, după ce mîncă mult și-și bău cafeaua, ca'ntotdeauna, răsturnat într'un jilț, în capătul cerdacului de din sus, scoborî în ogradă, zvîrli cîteva părechi de palme în dreapta și'n stînga printre argați și poronci vatavului să-i pue șaua pe calul cel negru, încălecă gîfîind și porni într'o grabă la fată, acasă.

«Duce-te-ai, ca ciocîrlia, învîrtindu-te!...» mormăi grăjdarul Tănase printre dinți, după ce-l văzu ieșit pe poartă. «Să vii, cînd te-oiu aduce eu!... Ei, dă!—vorbea el singur,—mînîncă bine, bea bine, trage ciubuc, bea cafe și pe urmă.... dă batae..... Așa din buna calea, pentr'un gust boeresc, am luat eu patru palme, la șir.... Cică n'am rînit grajdiu... Dar ce?... A venit el să vadă?...»

Sudui, de clocoti șura și zvîrli furca din mînă cît colo, apucînd spre ocol.—«Al dracului om îi și boeriu ista!...»

-- Ce zici tu, măi?—îl întrebă Pavăl, năcăjind să prindă un bou în funie.—«Ho! nea ho, haramule, mînca-te-ar lupu și pe cel, care te are!»

— Ce ziceai, mă?—îl întrebă iar pe Tănase, umblînd să se apropie tot cu încetul de vită.

— Da' ce să zic!

Se scărpină sub căciulă.

— Ia, gineri-tu ista, nu i-ar muri mulți înnainte, iar m'o bătut!

— Mă, ce nu-ți iai tu sama la vorbă? întreabă Pavăl, oprindu-se în loc, cu fața amărîtă întoarsă spre dînsul.

— Da' ce, nu ți-i ginere? Iaca, acu iar a plecat calare la neata, la curte.... curtea cea de noapte....

— Măi, tacă-ți gura!.... Nu mă fă, că ți-oiu lepăda și eu acuș o ștangă, două, de-ți sting suflarea!—grăi Pavăl cu vocea scăzută, și ochii lui, de minie, sclipiră o clipă ca oțelul, în lumina sură a amurgului.—Adică socoți tu, că nu-s eu deagiuns

de înveninat? Îmi mai pui şi tu otravă la inima mea. Hooff! Săracul de mine!

Scuipă cu năcaz şi-şi dădu căciula mai pe ceafă. Începu iar să s'ație, cu mînile 'ntinse, cu picioarele cracanate, doar a pune funia în coarnele boului.

«Ho, Mîndrilă..... Ho, Mîndrilă!... Na, tătuca, na tătuca!.... Hooo.... Ho, haramul boalei!...»

Boul îşi încorda grumazul cu capul aplecat spre pămînt, şi cînd să pue omul mîna pe cornul lui, odată făcea la o parte şi-o rupea de fugă.

— Ia să viu eu, să-ți agiut, zise grăjdarul, şi amîndoi, deabia-deabia îl prinseră, cînd mai să 'ntunece dealbinelea.

S'aşezară, pe urmă, pe proțapul căruții, să mai răsufle, că le scosese sufletul Mîndrilă.

— S'înourează tare... Mare lucru să nu ploae la vr'o mîni, —grăi Tănase.

— Plouă de bună samă; poate chiar noaptea asta,—răspunse Pavăl, cătînd şi el cu ochii pe sus.

Se'ntrezăreau nourii groşi, tîrîndu-se, ca'n spre vreme rea.

Scuipară, pe urmă, amîndoi, unul într'o parte şi altul în ceia parte.

— Dă o țigară,—zise Tănase,—că eu am gătit tiutiunul chiar în săra asta. Am cerut dela boeriu un gologan, să-mi iau altul, şi el.... mi-o tras patru palme la şir, de-mi ard şi-acu obrajii.... o zis că nu-i fac treabă.

Pavăl, cu mişcări domoale, fără să zică o vorbă, băgă mîna în sîn şi scoase o petecă mototolită, în care era legat tutunul, o dezlegă cu'ncetul, foşni o pănuşă între degete, dădu una şi lui Tănase, îi potrivi tutun în palmă, îşi luă şi lui şi, răsucind amîndoi țigările între degetele lor nodoroase, şi le puseră în gură, cam în colțul gurii. Pe urmă Pavăl legă peteca cu nod şi-o zvîrli în sîn pe gura largă a cămeşii, în vreme ce cellalt, sugîndu-se puțin de pîntece, trase dela brîu scăpărătorile şi zbătu rar în cremenea, din care săreau smocuri de scîntei frînte, ca nişte fulgere. Aprinseră şi, îngîndurați, dădeau drumul fumului pe nas şi pe gură, un fum negru de tutun rău, ca de buruiană arsă.

Pavăl nu-şi mai lua mintea acum dela fată-sa. Vorba ceia de batjocură a lui Tănase i se oprise adînc în inimă! Îl ajunse un fel de jale, că se vedea el aşa, un om... de parcă tot bine ar fi vrut la toată lumea şi milă-i era de toți, şi numai de dînsul n'avea nimeni nici milă, nici cruțare!... Toți îi erau duşmani, toți, până la unul! N'avea pe lume cu drag şi cu înduioşare decît pe fată-sa: viața ei... viața lui! Şi-acu, să-şi bată joc boerul, să-i necinstească tocmai ce-i era lui mai scump,—nădejdea lui,— c'atîta nădejede avea pe lume!... Fata lui!... Stînd aşa, i se arăta de pe cînd era ea copilă, cînd trăia şi femee-sa şi venea el sara, pe vreme de iarnă, dela muncă. Tudora i se suia în brațe, alipindu-şi obrăjorii ei fierbinți de obrajii lui înghețați... O vedea, pe urmă, mai mărişoară, după ce rămăsese fără mamă, năcăjită, —ca copilul fără mamă,—rămînînd plîngînd la poartă, cînd pleca el, dimineața, la treabă.... O vedea fată mare, harnică, cu zăstrişoara gata făcută, muncită de dînsa şi agonisită cu truda şi răbdarea lor de oameni nevoeşi.... Ba acu pornise să facă casă cu'n băetan bun, şi cînd colo, să-i strice rosturile cioclovina asta, care-şi mai făcuse rîs de atîtea fete! Îl cuprinse o ciudă de năting, o ură, un gînd de răzbunare cumplită.... De-ar fi putut, în clipa ceia, s'ar fi repezit, să-l prindă, să-i frîngă gîtul.

— Măi, Pavele, măăă! —îl strigă chiar atunci vatavul.

— Aici!—răspunseră Pavăl şi Tănase într'un glas.

Se ridicară amîndoi de pe proțap şi, zvîrlind țigările, apucară înspre ogradă.

— Să te duci, mă, în sara asta, s'aduci cinci părechi de boi dela gireadă. De către ziuă să fii cu dînşii colo... la tras căpițele.

— Lasă, las... Hoh! Doamne, doamne!... Doar pe ceia lume de-om mai avea şi noi hodină!...

Boerul ținuse drumul drept la Tudora. Trase calul în ogradă şi'l legă, ca de obiceiu, de stîlpul dela poartă.

Nici n'a prins de veste fata cînd a intrat el în casă. Cosea, şi cînd dădu cu ochii de dînsul, țipă de parc'ar fi săgetat-o moartea, iar el se repezi s'o cuprindă în brațe, dar dintre mîni i-a lunecat şi la fugă.... Nu se opri până la vecină-sa Casandra, şi ca'ntotdeauna, cînd venea pacatul de boer, sara, se rugă de toți Dumnezeii, să-i dea pe Mărioara, copilița cea mai mare, să-i ție de urît, că altfel ea singură nu mai intra în casă.

Boerul o aştepta acu în pragul tindei, şi cînd o văzu iar cu fetişoara de mînă, frămîntă o înjurătură între buze.

— Da' iar ai adus plodul ista?—o întrebă el cu ciudă.

— Iar, că eu nu dorm singură; mi-i urît.

— Da' cu mine ți-ar fi drag?

— Cu mata?—Mi-i frică şi cînd îs trează, ziua mare, dar să dorm?—Da' mă rog, la ce-ai venit şi'n sara asta? Te vede lumea, trecînd sările de-a rîndu la mine.... frumos îmi şede? Îmi ies vorbe, şi....

— Ce să fac, ce să fac?—apucă el cu vorba. Cum să nu viu, dacă-mi eşti dragă, Tudorico?

— Dragă? Da' ce-s eu de sama mataie, să-ți fiu dragă?— grăi ea, trăgîndu-se mai depărtişor de dînsul.—Ce-s eu fată, cum ți s'ar şedea, să-ți fie una dragă? Eu îs o biată proastă, ia, acolo.... fată de argat la curtea matale. Nici nu cutez să-ți caut în față, da' decum s'aud zicîndu-mi, că ți-s dragă?.... Zău, de nu mor de ruşine!

Se lăsă pe vatră, răzămată de stîlpul hornului, doborîtă oarecum de vorbele ce le rostise.

— Ei, Tudoro!—zise boerul.—Tu nici nu ştii, că eu am de gînd să mă însor şi să te iau pe tine de nevastă...

— Ce-ai zis? Să mă iei pe mine? Hă, hă, hăă...
Se opri deodată din ris:
— Șăzi binișor!
Il plesni peste mină.
— Vezi, de asta nu's eu bucuroasă, cind vii la mine....
— Nu fii rea!... Iaca stau și eu icea, cuminte, lingă tine.
S'așeză cu o umilință prefăcută, pe vatră, lingă dinsa.
— Ba eu nu, nu stau lingă mata, că nu-i bine,—rosti fata.— Rămii acolo pe vatră, că eu mă dau pe laiță.
— Șăd și eu pe laiță.
— Șăzi, da' tot departe de mine, că văd că ai mină lungă.
— Și vra să zică, nu mă crezi, c'am să te iau de nevastă?
Se mută mai lingă dinsa.
— Leliță Tudoră, eu mă culc, că mi-i somn,—zise Mărioara.
— Stăi, mamă, că ne culcăm acuș, cum a pleca cuconașu.
— Da' de ce? Las' fetița să se culce, că eu nu plec așa degrabă.
Tudora mări ochii spre dinsul:
— Da' ce'ți vine in minte? Doar ii tirziu. Mi-i somn și mie.
Boerul se mută acu chiar lingă dinsa.
— Eu nu plec de-aici, leliță.... doar iți spun, c'am să te iau de nevastă.
Zicind, ii trecu o mină pe după git și cu alta aplecindu-i capul pe spate, ii astupă gura cu buzele lui groase, umede ca niște lipitori, furnicind-o prin tot obrazul cu musteţele-i aspre, zbirlite.
Fata dădea ca să scape, se zvircolea impingindu-l cu puterea brațelor ei, dar degeaba... O incleștase strins, de nici nu se mai putea zbate.
— Lasă-mă, mă rog..... mă'năduș... Lasă-mă... Țip....
— Nu țipa.... că trezești pe Mărioara,—răspunse el, tremurindu-i cărnurile pe dinsul, și iar iși tirii gura imbălată pe obrazul fetei intors cu scirbă, spre umăr, in ceia parte.
— Da' dă-mi drumu,—grăi ea.—Nu mă stringe... Mă doare!... Ei, chiar nu ești detreabă!
Se opinti din nou să scape.
— Oi, Sfintă Născătoare!
El o inclește mai rău, stringind-o ca un șarpe urieș, o indesa parcă toată in burta lui, ca'ntr'o pernă.
De ciudă, ea incepu să plingă, iar el, asudat, roș, cu zvicnituri in timple, cu nările mărite, stătea aprins de-un gind sălbatec, gindul trezit din căldura aceia a vieții ei de fată mare, focul acela de fecioară, pe care-l simțea puternic prin haină, strecurindu-i-se in trup ca un riu fierbinte.
— Mă faci să pling și eu, Tudoro, cu plinsul tău. Nu mai plinge, că doar tu ești fată cuminte. Și in gindul lui: «Parcă eu mă uit la jalea ta! Așa au jălit toate!...»
Apucă mai din plin, cu mina toată, de sinul rotund al fetei.

— Lasă-mă 'n pace! Dă-mi drumu,—rosti ea, printre lacrimi... Ce, vreai să strig vecinii?...
— Țst! căpriţo!—Fii cuminte! La ce să țipi, cind ești cu mine?....
Se uită imprejur.... Acum era timpul. Gazornița sus, pe colțul hornii, iși juca lumina slabă, roșie-mohorită. Era cam departe, dar și de-acolo, c'o suflare adincă, o putea stinge. Incercă.
— Ce faci?—răcni fata, ingrozită.
— Taaci, nu răcni!—șopti el, punindu-i palma la gură.
Suflă inc'odată, și mai cu putere, innălțindu-se de trup.
— Ce faci?... Valeu!... Nu mă lăsați!...
In desnădejde, Tudora se smunci nebună din minile lui, repezindu-se spre ușă. Dar se opri deodată.
Afară, in aceiași clipă, se auzi un zgomot, un zupăit, ca o săritură de pe prispă, pe urmă niște pași la poartă.
Cuconu' Tache inlemnise in mijlocul casei, așa cum il prinsese vremea, cu'n pas deschis spre ușă, cu mina intinsă după fată.
— Cine era?—intrebă el, tremurind, după ce'și mai veni in fire.
— Cine o fi fost, la bun timp o fost,—rosti Tudora minioasă.— N'am știut eu, că umbli să faci și cu mine chiar tot așa, cași cu altele, că dela inceput iți scurtam cărările!.... D'apoi de-acu, las!... nu mai ai ce căuta la mine in casă. Sărac ii tata, da' a mai găsi el și altfel să muncească.... doar nu trăesc oamenii numai cu pinea dela curte.... Haide, urnește-te cit mai degrabă, că doar n'am să stau toată noaptea de priveghiu....
— Iaca, mă duc,—scinci boerul.
I se tăiau picioarele dela genunchi. Nu se simțea in stare să meargă, nici până la poartă.
Se scobori cu groază in intunericul mut și des, de nu se vedea mina. S'apropie de poartă, unde legase calul. Nici o mișcare. Calul nicăiri. Dibuind, găsi poarta deschisă. «Poate că a fi uitat-o Tudora deschisă, cind a venit cu fata»,—iși zice in gind.— «De bună samă c'a scăpat Murgu, de unde-l legasem, și s'a tot dus innainte, acasă. Așa trebue să fie; altfel cine să-mi fi luat calul?»—Ii mai veni inima la loc.—«A pornit atunci, cind s'a auzit hodorogeala ceia.... M'am speriat degeaba. Vezi, cum te ingrozește un lucru de nimica!»
Picioarele i se mai inzdrăveniră. Iși luă de samă c'ar fi bine să se intoarne innapoi, la fată. Chiar ii era năcaz că plecase.... Dar iar iși căută de cale, căci acu, iși făcu el socoteală, tot nu-i mai dă drumul Tudora. Mergea umblind in toate părțile, ca un om beat. Nu i se vedea drumul de loc, deodată. Și avea o bucățică bună de mers.
«Mare pacat!.... Al naibii cal» șopti el din cind in cind.
Curtea venea ceva mai depărtișor de sat: incolo, pe-un deal. Dar până acolo locul drept și drumul făcea pe după niște grădini, prin capul satului din sus.

Dormea satul dus, cum dorm satele în crucea nopţii, spre zilele de trudă... Doar, cine ştie unde, departe, se înnălţa în întunerec şi pierea, vr'un muget de vită, ori vr'un lătrat de cîne.

Cuconu' Tache se deprinsese acum cu drumul şi parcă i se mai dăduseră ochii cu întunerecul. Trecuse de jitărie şi-i sunau botforii pe drum, ca două pietre isbite una în alta: pac, pac, pac, pac.—«Ce ţi-i şi cu muerea!—îşi zicea el în gînd,—să fi avut eu altă treabă, să-mi fi plătit cineva nu ştiu cît şi n'aş umbla pe-aici, la vremea asta».

Şi parcă nici gîndul n'apucă să şi-l isprăvească, cînd dintr'un şanţ de lîngă drum, ceva mai înnaintea lui, se ridică o umbră... Un pas şi se opri, căci i se desluşi, îngrozitor, un trup de om, venind spre dînsul şi-un glas rostind: «Mi te-am răpus, stăpîne!...»

— Paav.....—dar n'avu cînd.

O mînă neagră, uriaşă, i se înfipse în gît, strîngîndu-l cu degetele nodoroase, de-i curmă răsuflarea, şi cuţitul împins afund, până'n prăsele, în ţastă, prin moalele capului, crişcii scurt în întunerec....

Ioan I. Mironescu.

Cronica literară.

(Profiluri femenine: Judith Gautier)

> Au temps heureux de Yao et Chun, la licorne et le phénix s'aventuraient sur la terre. Pourquoi reviendraient-ils aujourd'hui où ces temps-là ne sont plus ?
> O licorne, licorne! que mon coeur est triste!
> *Souvenir d'un chant de Confucius.*
> **Judith Gautier**

„*Le dragon impérial* e desigur o operă de geniu, una din acele trei-patru opere frumoase, produse de femei"—zice Rémy de Gourmont, în studiul său asupra d-nei Gautier. Totuşi, deşi a scris treizeci de volume (Le livre de Jade, 1867.— Le dragon impérial, 1869.— L'usurpateur, 1875.— Lucienne, 1877.— Les cruautés de l'amour, 1879. Les peuples étranges, 1879.— Isoline, 1882.— La femme de Putiphar, 1882.— Poèmes de la libellule, tradus din japoneză după versiunea literală a d-lui Saionzi, consilier de stat al M. S. Impăratului Japoniei.— Iskender, istorie persană, 1894. — La conquête du paradis.—Le lion de la victoire.— La reine de Bangalare, 1887.— Les noces de Fingal, poemă în trei părţi, 1888.— La marchande de sourires, piesă japoneză.— Fleurs d'orient, nuvele istorice, 1893.—Le vieux de la montagne, 1893.— La sonate du clair de lune, operă într-un act, muzică de Benedictus, 1894.— Mémoires d'un éléphant blanc, 1894.—Khon-n-Atonou, fragment dintr-un papyrus. 1898.—Princesse d'amour, 1900.— Le collier des jours şi Le second rang du collier, amintiri autobiografice,—etc. etc.), care, dacă n-au fost toate opere de valoarea celei citate de Rémy de Gourmont, sînt, fără îndoială, scrieri de un talent netăgăduit,—nu cred să fie scriitoare franceză mai puţin cunoscută la noi, scriitoare despre care să se fi vorbit relativ mai puţin chiar în patria sa.

De aceasta poate e vinovat şi publicul, pentru lipsa lui de gust, dar trebue să recunoaştem că şi subiectele sînt dintre acele ce nu sînt pe placul opiniei publice, şi apoi, mai ales, de vină e personalitatea ex-

cepţională a acestei fiice mai mare a lui Théophile Gautier. In adevăr, ea pare, atît la chip, cît şi la suflet, că ar fi fost creată anume după gustul şi fantezia poetului, pare realizarea materială a unuia din visurile lui.

Un spirit uimitor— zice tatăl său despre ea—un creer miraculos, pare însă că n-ar avea nici o legătură cu restul personalităţii sale; „o Polymnie ginditoare", ca acea pe care o cîntă poetul, care se interesa cu o curiozitate arzătoare de astronomie şi învăţa chinezeşte la vîrsta cînd alte copile îşi încearcă rochia lungă, şi care a apărut în public la 17 ani, 1867, cu *„Le livre de Jade"*, poeme în proză, inspirate de cînturile a doi mari poeţi ai Chinei,şi sămănate cu epigrafe chinezeşti, dovadă că ştia graiul mandarinilor, că îl stăpînea ca un cărturar chinez.

O clipă „zeiţa indiană, cu faţă aurie ca luna şi ochii de flori de lotus"—cum o descrie R. de Bounière, în memoriile sale—„Polymnia ginditoare", care se plictisea, crede o clipă că şi-a găsit întruparea dorului ei de perfecţiune, aspiraţiunilor spre miraculos, în iubirea lui Catulle Mendès, poetul cu chip de *„prince charmant"*, cu care se căsătoreşte.

Dar realitatea nu poate să împace sufletul acesta, aşa de stăpînit de dorul altor lumi, firea aceasta, pentru care „tot ce nu e extremul orient e cam absurd", şi ea îşi reia în curînd libertatea, pentruca să-şi urmeze viaţa singură, cu visul şi cugetarea ei.

De atunci trăeşte într-un apartament din catul al cincilea, străină în mijlocul Parisului, printre flori rare, stofe brodate şi strălucitoare, tablouri, figurine şi bibelouri de artă, făcute de ea însuşi, căci această artistă a cuvîntului e, în acelaşi timp, pictor, sculptor şi autoarea unor minunate opere de artă industrială,—între altele un ceasornic monumental, în care cele 12 ore sînt reprezentate prin chipuri de femei şi pe care Anatole France îl descrie în toate amănunţimile.

Robert de Bounière o descrie ca tăcută şi mereu ca sub povara unei neinvinse plictiseli, sămănînd mai mult cu o sultană din orient, avînd mersul şi atitudinile fireşti ale Grecelor din antichitate, foarte departe de tot ce face şicul persoanei şi îmbrăcămintei pariziene. Salonul ei e a doua patrie pentru locuitorii imperiului celest; toţi oamenii galbeni, dela consuli, ce sînt primiţi după ritualul ceremoniilor din ţara lor, până la uriaşul Chinez dela hipodrom, toţi vin să trăiască o clipă cu sufletul în extremul orient, lîngă „Judith Gautier, sublimă ca dragonul care a înţeles taina începutului şi a sfirşitului, şi a împăcat binele cu răul",—după cum zice Yu-Keng, vechiul ambasador al Chinei la Paris.

Arare ori, şi atunci cu mare părere de rău, se trezeşte din lumea visurilor şi se coboară din paradisul ei artificial,—şi numai odată a făcut-o aceasta din propria ei iniţiativă, cînd a scris pentru gloria lui Wagner, printre luptătorii cei dintâi, iar altă dată a fost silită de împrejurări să facă cronici literare la *„Le Rappel"*, şi apoi funcţionară cu decret la „Journal officiel", unde a făcut literatură sub numele de F. Chaulnes. Operele ei, pe care le scrie cu dragoste şi îngrijire, pe care le desăvîrşeşte până în cele mai mici amănunţimi, îi devin absolut indiferente, îndată ce sînt imprimate. Indiferentă la glorie şi reputaţie, ea scrie numai din nevoia adîncă de a-şi exterioriza visul, din plăcerea de a trăi în lumea fermecată a cărei viziune o stăpîneşte, în paradisul ce şi l-a creat acolo, în ţările indepărtate, cu toată poezia şi frumuseţa din sufletul ei. „Niciodată un poet—zice Anatole France—n-a avut mai mult dreptul ca fiica lui Théophile Gautier să spue, cu păstorul din mitologie: Am cîntat pentru muze şi pentru mine însu-mi".

Ea scrie, pentrucă e în mod firesc şi inconştient artistă, şi, chiar cînd se recreiază, degetele ei de zînă modelează în ceară, în argilă, chipuri şi figurime graţioase, zugrăveşte intr-o lanternă magică, pentru nepoţii lui Victor Hugo, toate personagiile din opera lui, face pentru unul din copiii lui Wagner, finul ei, un teatru de marionete, cu toate personagiile şi decorurile din dramele lui; colaborează la monumentul tatălui său, sau modelează chipul lui Victor Hugo pe patul de moarte, sau se joacă numai sculptînd pe Angelica lui Ingres într-un nap,—pune pretutindeni aceiaşi dragoste arzătoare pentru frumos, aceiaşi îngrijire în formă, aceiaşi desăvîrşire caşi în stilul operelor ei.

Orientul întreg a atras întotdeauna cu o tainică putere sufletul ei. A învăţat, pe lîngă limba chineză, pe cea japoneză,—dovadă *„Poèmes de la libellule"*; Clermont Gauneau a învăţat-o limba persană, după care a scris *Iskender*, roman persan, despre care Théodor de Banville spune că nu se poate aprecia prin cuvinte, ci numai prin strigăte de admiraţie. A fost ispitită şi de taina hieroglifelor, cînd a colaborat cu tatăl său la *„Le roman d'une momie"*. Are intuiţia geniului, delicateţa şi ironia duioasă a cîntăreţilor acestui orient. Un farmec ciudat, o plăcere stranie, rară, un puternic sentiment de exotism cuprinde sufletul cetitorilor, în faţa viziunilor puternice ale acestei scriitoare. Operele ei par scrise în atmosfera caldă şi parfumată cu flori de cireş, de unul din poeţii ce cîntă pe malurile Iang-Tse-Kiangului macii înflăcăraţi şi cocostircii albi.

„Le dragon impérial", scris la 1869, cînd Judith Gautier avea 19 ani, e un poem epic, o epopee măreaţă a unei revolte chinezeşti, istoria uzurpatorului Ta-Kiang, răzvrătind poporul pentru a detrona pe împăratorul Kang-Si. Scenele de tortură, de carnagiu, scenele de galanterie şi eroism—dintre care una e privită de Rémy de Gourmont ca desenul original al uneia dintre scenele ce a făcut succesul lui Cyrano de Bergerac, anume acea în care poetul scandează fiecare vers izvorît din verva lui nesecată cu o lovitură de spadă adversarului—caşi scenele de gingăşie şi delicate emoţiuni, sînt din China,—dintr-o Chină idealizată de imaginaţia d-nei Gautier, dar sub idealismul căreia e aceiaşi viziune puternică, acelaşi dor de a iluziona, aceiaşi dragoste statornică pentru extremul orient, care se găseşte şi în *„Princesses japonaises"*, scrisă treizeci de ani mai tîrziu.

In aceste din urmă romane sintem in Japonia, printre frumoasele şi literatele curtezane: Pasere-Floare, Mic-Fluturaş, Salcie-Tinără, etc... Pasere-Floare, care pe numele ei adevărat se chiamă Roua-Zorilor-Zilei şi fata prinţului Ako, se intilneşte în casa cu zăbrele verzi Iosi-Wora, unde abia intrase cu prinţul San-Daï. Se iubesc şi, după multe peripeţii minunate şi tragice, se însoţesc. Totul se petrece şi se sfirşeşte ca în basme, în basme de acele minunate cum nu pot fi decit în orient, în cele O mie şi una de nopţi!..

Pare că chiar povestea însăşi a vieţii scriitoarei e un basm, un lung „Inşiră-te mărgărinte", din care s-a alcătuit nepreţuitul „*Collier des jours*", cu amintirile prinse la întimplare şi înşirate după frumuseţă şi strălucire, iar nu după orînduiala neîndurată în care au fost sămănate de clipele vieţii.

In opera ei pare că sufletul şi talentul lui Théophile Gautier s-a perpetuat. Talentul Judithei nu e o imitaţie a aceluia al lui Théophile Gautier; *e acelaşi*, zice, mi se pare, Banville, şi totuşi e altul, el însuşi de sine stătător şi sub altă formă. Aceiaşi impersonalitate plină de mîndrie, aceiaşi imaginaţie splendidă şi viziune covîrşitoare, în aceiaşi formă impecabilă, îndrăzneaţă şi magnifică, de o preciziune fără pereche, dar mai ales aceiaşi poezie ce pare materia însăşi din care e alcătuită fiinţa ei, şi care e caracterul şi al operei şi al vieţii sale.

Din cînd în cînd pare că se trezeşte din visul în care trăeşte, se uită cu mirare din „turnul ei de porţelan" la lumea vremurilor noastre, şi întreabă nedumerită unde sînt cei ce au luat locul uriaşilor de eri?—ne spune Rémy de Gourmont. Din „turnul ei de porţelan", din lumea strălucită a viselor, totul îi pare meschin şi searbăd în lumea vremurilor noastre...

O licorne, licorne, que mon cœur est triste!

Izabela Sadoveanu.

Cronica ştiinţifică.

Insemnătatea şi desvoltarea parazitologiei.

Parazitologia a devenit una din ramurile cele mai importante ale medicinei. Ea studiează fiinţele vieţuitoare care trăesc pe corpul sau în interiorul corpului uman.

Pentru a da o idee despre însămnătatea acestei ştiinţi, nu pot face mai bine decit se amintesc că, în Franţa, pe lîngă facultăţile de medicină s-au creat în timpul din urmă catedre speciale de parazitologie. Din anul 1897, de cînd *R. Blanchard* a fost numit profesor la catedra de „Istorie naturală medicală" din Paris, el a îndrumat-o spre parazitologie. Conferinţele lui, lucrările practice cu elevii,—totul era specializat în senzul parazitologiei. El a făcut şcoală în direcţia aceasta; primii săi doi elevi, dr. *I. Guiart* şi *Neveu-Lemaire*, au ajuns cel dintăi profesor, iar cel de al doilea agregat la facultatea de medicină din *Lyon*. Un alt elev, fost preparator al laboratorului de parazitologie, dr. *Brumpt*, se bucură deja de o notarietate considerabilă.

Apariţiunea atitor tratate de parazitologie şi creaţiunea „*Arhivelor de parazitologie*", pe care *R. Blanchard* le-a fundat în anul 1898 şi care au ajuns acum la al 13-lea volum,—sînt o dovadă din cele mai sigure de progresele mari pe care le-a făcut această ştiinţă.

O dovadă încă de importanţa acestei ştiinţi este că premiul *Nobel* pentru medicină în două rînduri consecutive a fost decernat pentru lucrări parazitologice: în 1902, lui *Roland Ross*, pentru descoperirea metamorfozelor hematozoarului paludismului în corpul ţînţarilor,—şi, în 1906, lui *Golgi*, pentru cercetările sale asupra centrelor nervoase, cît şi asupra structurii evoluţiunii schizogonice a aceluiaşi parazit.

O altă dovadă, care pune în lumină buna reputaţiune de care se bucură învăţămîntul parazitologic, este „*Institutul de medicină colonială*", pe care profesorul *R. Blanchard* l-a fundat în anul 1902 şi care în fiecare din sesiunele sale atrage un număr mare de străini.

In Germania, cu toate că studenţii facultăţilor de medicină ascultă cursul de „Istoria naturală" la facultăţile de filozofie, şi aici, în timpul din urmă, aceste cursuri s-au specializat în unele părţi în direcţia para-

zitologică. Afară de acestea, s-a mai creat pe lingă Oficiul imperial al sănătății publice (Kaiserliches Gesundheitsamt) o secție de parazitologie animală. Ca revistă parazitologică apare in Germania *„Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankheiten"*. Autorii sint liberi a scrie în această revistă in oricare din limbele: germană, franceză, engleză sau italiană. Pe lingă tratatele mai vechi de parazitologie: *Leuckart, Kuchenmeister* şi *Zürn, Erlich, Peiper*, etc., Nemții au excelentul tratat al lui *Max Braun*, care a ajuns la a patra ediție. Anul acesta, profesorul *Braun* a mai scos, împreună cu *M. Luhe*, un manual care are de scop îndrumarea practică spre cercetările parazite animale ale omului şi ale animalelor domestice.

In Anglia, s-a creat o catedră pentru studiul protozoarilor paraziți, insărcinindu-se cu acest curs dr. *Nuttall*, care înainte vreme făcea cursul de pathologie experimentală la acea universitate. Ca revistă în limba engleză apare *„Parasitology"*, un supliment al revistei de higienă, publicat de *Nuttall* şi *Shipley*.

In Statele-Unite, s-a creat la Washington, ca dependență a serviciului spitalului maritim, o diviziune de zoologie medicală, al cărei şef este dr. *Ch. Wardell Stiles*.

Desvoltarea imensă pe care a luat-o parazitologia se datoreşte concursului practic pe care ea îl dă medicinei. Astăzi medicului, pentruca să poată face un diagnostic exact, i se cere să ştie a face un examen al singelui, al urinei, al sputei sau al materiilor fecale, în vederea parazitelor care se găsesc in ele. „El nu va putea fi un bun higienist—spune *Guiart*—dacă nu cunoaşte desvoltarea şi origina parazitelor, căci nu va putea lua măsuri profilactice eficace, nu va putea vindeca un bolnav, dacă nu cunoaşte biologia unui parazit. El va trata *oxiurul* prin lavamente, ignorind că acest vierme trăeşte în realitate în intestinul subțire".

Recunoaşterea exactă a parazitelor pentru un medic este de mare importanță. *Huber* menționează în „Münchener medicinischen Wochenschrift" o operațiune periculoasă, care s-a efectuat din cauză că nu s-au recunoscut ouăle de *estrongylus*.

*

Cele mai multe contribuțiuni pe care le-a adus parazitologia sint în domeniul helmintologiei, entomologiei şi al micologiei.

Helmintologii vechi atribuiau ca o cauză a afecțiunii extrem de gravă, cunoscută sub numele de *anemie bothriocephalică*, faptul că bothriocephalul absoarbe sucul nutritiv din intestinul omului.

Schapiro a emis cel întăi ipoteza că această anemie este produsă sub influența unor toxine secretate de bothriocephal în intestin la om, toxine care, introduse în singe, distrug globulele roşii.

Schauman şi *Talquist* au dovedit în mod experimental că bothriocephalul produce toxine care distrug globulele roşii, cind vin în contact

cu acestea. Injectind, la cini, infuziune filtrată de fragmente pisate de bothriocaphal proaspăt, i-a anemiat, diminuîndu-le globulele roşii în mod considerabil

Chestiunea *anemiei bothriocephalice* a fost discutată, în 1886, la congresul din Berlin, unde doctorul *Runeberg d'Helsingfors* a făcut o comunicare, prin care arată că, din anul 1878 până în 1883, nouă din bolnavii tratați de el au murit de anemie pernicioasă; din 1883 până în 1886, el ş-a tratat toți bolnavii de această boală cu vermicide; în timpul acestei perioade, din 19 bolnavi, numai unul a murit, iar ceilalți 18 s-au vindecat imediat, după ce au evacuat bothriocephali. Aceste fapte au fost în urmă confirmate şi de alți parazitologi.

Relativ la ascarizi, s-a constatat că persoanele care diseacă sau ating cu degetele ascarizii—sufăr accidente locale, ca secrețiuni abondente locale: de lacrimi, conjunctivită, strănut, mîncărime şi umflarea degetelor, etc. *Leuckart*, cel dintăi, a presupus existența unei toxine care există la aceşti helminți. Astăzi s-a dovedit că ascarizii produc tulburări în organism, şi aceasta datorită nu numai acțiunii lor mecanice, ci şi toxinelor care le produc şi care distrug globulele singelui.

Metchnikoff şi *Guiart* au arătat că apendicita este foarte adeseori provocată de *ascarizi, oxyuri* şi *trichocephali*. Aceşti viermi, producînd leziuni în păreții tubului intestinal, însămînțează bacteriile pyogene care se găsesc acolo, producind accidente inflamatorii şi toate celelalte simptome ale apendicitei.

Whale comunică un caz, în care un bolnav, prezentind toate semnele clasice ale apendicitei, s-a hotărît să i se facă operațiune; el refuză orice intervenție. A doua zi însă evacuind 24 de ascarizi, imediat toate semnele apendicitei au dispărut.

Guiart a mai arătat că helminții produc ulcerațiuni ale mucoasei intestinale, înlesnind absorbțiunea toxinelor, permițind inoculațiunea în mucoasă a bacteriilor pathogene existente în conținutul intestinal.

El a avut ocaziunea de a verifica exactitatea ipotezei sale. In 1904, ivindu-se la *Brest* o epidemie de febră tifoidă, a examinat în mai multe rînduri materiile locale a 12 tifici din spitalul marin şi a găsit, în mod consecutiv, la 10 dintre ei ouă de *trichocephali*.

Pe de altă parte, a constatat că ouăle de trichocephal sint foarte rare la indivizii sănătoşi, sau la acei care nu sufăr de o afecțiune intestinală, de unde conchide că există o relațiune între prezența trichocephalilor în intestin şi între acea a febrei tifoide.

Prin aceasta nu se contestă specificitatea bacilului *Eberth*.—*Guiart* crede că un individ, al cărui intestin nu conține viermi, poate bea apă infectată cu bacilul tific, fără a se înbolnăvi de tifos. Dar, îndată ce această apă ar fi băută de un individ care prezintă în intestin trichocephali, aceştia, pentru a ajunge la singele cu care se nutresc, pătrund adînc în mucoasa intestinală, inoculind în acelaşi timp bacilul lui *Eberth* în mucoasă şi făcînd să izbucnească infecțiunea. Astfel se explică—spune

Guiart—pentruce dintr-o populațiune care bea din aceiași apă contaminată sînt relativ puțini indivizi care se îmbolnăvesc de tifos,—și aceștia sînt dintr-acei care au în intestin *trichocephali*, sau orice alți viermi intestinali, care ar putea răni păretele intestinal.

Echinococosa, deasemenea, era obscură, atît din punct de vedere biologic, cît și din punct de vedere al patologiei generale. In urma cercetărilor lui *Dévé*, această chestiune a intrat într-o nouă fază, și probabil că în curînd cercetările sale vor permite să se ajungă la o terapeutică rațională, specifică, a acestei afecțiuni. *Echinococosa* este produsă la om, după cum se știe, prin desvoltarea de kisturi hidatice, un fel de forme larvare a unei tenii (taenia echinococus), care trăește în intestinul subțire, la cîne. Ouăle acestei tenii, înghițite de om, dau naștere la o larvă care, trecînd în curentul circulator, se localizează în o parte oarecare a corpului și se transformă în kist hidatic. *Dévé* a arătat prin o serie de experiențe că, în caz cînd un asemenea kist se rupe, fie în mod traumatic, operator, sau spontan, el pune în libertate germenii specifici care se pot grefa, dînd naștere la kisturi noi. Din cauza acestui pericol, *Dévé* conchide: 1—să se renunțe la facerea poncțiunilor explotatrice sau terapeutice; 2—în cursul intervențiilor chirurgicale să se ia precauțiuni minuțioase, pentru a evita diseminațiunea germenilor specifici și persistența lor în punga kistului; 3—profilaxia echinococcocică secundară ar putea fi realizată prin ajutorul unei injecțiuni paraziticide, care omoară germenii echinococcocici în interiorul kistului, înainte de a se face deschiderea lui.

*

In *entomologie*, deasemenea, parazitologia a stabilit rolul considerabil al mai multor insecte și arahnide, despre care înainte vreme nici nu se pomenea în „Istoria naturală medicală", afiînd etiologia necunoscută a mai multor boale. Așa, de exemplu, se cunoștea parazitul care produce frigurile intermitente, dar nu se știa modul cum acest parazit se introduce în organism. In urma cercetărilor lui *Manson*, *Ross* și *Grassi*, s-a dovedit în mod experimental că acest parazit ni se inoculează în singe de către țințari (*anopheles*). S-a mai constatat că țințarii sînt agenții de transmisiune și a altor boli parazitare, ca: *filariosa* și *frigurile galbene*.

Tot astfel, nu se cunoștea etiologia *boalei somnului*, care bîntue populațiunea coastei occidentale a Africei, și nici celelalte maladii produse de parazitul *tripanosoma*. In urma cercetărilor lui *Bruce*, *Brumpt* și alții, s-a stabilit însă că acest parazit este inoculat de către musca *glossina*, numită de către indigeni *tsetse*.

In sfîrșit, s-a stabilit că insectele și arahnidele sugătoare de singe servesc ca agenți de transmisiune a mai multor boli parazitare, ca: frigurile remitente, pesta, febra tifoidă, dalacul, cholera și tetanosul.

*

Micologia, multă vreme neglijată, s-a impus și ea atențiunii cercetărilor, datorită parazitologiei moderne. O sumă de lucrări au fost publicate în timpul din urmă, stabilindu-se rolul patogen al diferitelor funge. Astfel, s-a stabilit că *pseudotuberculose* absolut identice, cu phtizia pulmonară, sînt produse de către funga *aspergillus*; *mycetoma*, sau piciorul de *madura*, o maladie în care piciorul se tumefiază până ajunge de trei ori volumul lui normal, s-a dovedit, în urma cercetărilor lui *Wright*, *Laveran*, *Bouffard*, *Nicolle* și *Brumpt*, că este produsă de către funga *discomyces bovis* și *discomyces madurae*; s-a mai constatat, deasemenea, că *dermatida canceroasă*—o afecțiune care constă în grave leziuni locale, caracterizate prin papile voluminoase cutanate, pline cu un licid purulent, și care uscîndu-se formează un fel de coji galbene cu un miros respingător—este produsă de o fungă *oidium immitis*.

Datorită metodelor nouă de cultură, care permit de a izola fungele patogene, se descopăr zilnic boli produse de parazite vegetale, pe care înainte vreme clinica era în imposibilitate de a le deosebi.

Amîndouă facultățile noastre de medicină sînt înzestrate cu cîte o catedră de „*Istorie naturală medicală*". La Iași, unde am onoarea a ocupa această catedră, am îndrumat-o deja de mai mulți ani spre parazitologie. *Rafaël Blanchard*, într-o conferință ținută la *Berne*, publicată în Arhivele de parazitologie sub titlul „*Zoologia și medicina*"[1], dupăce arată importanța zoologiei pentru studiul medicinei și modul cum a transformat el cursul său dela Paris de „*Istorie naturală medicală*" în curs de parazitologie, spune la pagina 137: „Nu-mi aparține să spun dacă succesul este sau nu la înălțimea sforțărilor, dar cred că echivalează cu creațiunea unui învățămînt nou, răspunzînd nevoilor timpului, —și dovada o văd în faptul că toate facultățile și școalele din Franța au urmat exemplul meu și se găsesc foarte bine. Același lucru au făcut și alte țări, în special *Rominia*, unde s-au creat catedre de „Istorie naturală medicală".

Dr. N. Leon.

1—*R. Blanchard*. Zoologie et Médecine. Archives de Parasitologie. Paris, IX, No. 1, 1904.

Cronica școlară.

Expoziția Școalelor de meserii.

Expoziția Școalelor de meserii dela Parcul Filaret a fost o surprindere plăcută pentru publicul bucureștean. Numai cei ce au vizitat de câteva ori Pavilionul Regal au putut să-și dea sama de numărul vizitatorilor, tot mai numeroși și mai favorabili acestei expoziții.

Cei cunoscători în ale meseriilor și-au dat sama de deosebirea mare, sau mai bine de îmbunătățirea atît în felul cum sînt executate astăzi obiectele expuse, cît și în gustul tot mai ales al modelelor. In adevăr, este mare deosebire dela sufrageria de nuc *vopsit*, din 1906, până la salonul secession, expus vara aceasta.

In partea de jos a pavilionului au expus Școalele inferioare și elementare de meserii, iar în etajul de sus era instalată Școala superioară de arte și meserii din București, însoțită de o parte din absolvenții ei, astăzi stăpîni de ateliere.

Toți au regretat lipsa Școalei superioare de arte și meserii din Iași. Cei care cunosc ce a produs această școală au simțit lipsa lucrărilor executate cu cea mai mare precizie, pe care obișnuia să le expună. Să sperăm că la prima ocazie școala din Iași își va lua locul de cinste, pe care l-a ocupat totdeauna în învățămîntul meseriilor.

De *Școala de arte și meserii din București* avem puțin de spus: Doritoare de-a deschide un drum sigur noilor meseriași, a căutat mai întâi ca modelele de mobilier, pe care le execută și le va executa, să fie desemnate de oameni speciali în ale stilului și în ale motivelor romînești. Mobilele executate după desemnurile d-lor arhitecți Sterian, Ghica-Budești, Clavel și alții, au avut o înrîurire dintre cele mai bune: mobile concepute cu un adevărat gust au creat un curent dintre cele mai sănătoase atît între maiștrii diferitelor școli de meserii, cît și în public. Așa că, pe lîngă rolul educativ în școală, mobilele cu motive romînești vor avea și un rol practic, și anume: acestea vor fi pentru absolvenții cele mai bune arme de luptă în concurența lor cu timplarii de tot felul, veniți din alte părți, înnărmați cu modele rău studiate sau rău pricepute.

In lucrul ferului, scopul urmărit de școala din București a fost obișnuirea elevilor cu construcția mașinelor, de care se servesc în ateliere și de care mai tîrziu ar putea să aibă nevoe, cînd ar practica meseria pe sama lor.

In adevăr, trebuia să se renunțe odată la „miniaturile" de mașini, cu care foștii elevi făceau o practică de paradă. Este destul să știm că, la acestea, dimensiunile diferitelor părți erau falșe, și nici nu se putea altfel, că proporțiile erau exagerate, că folosul ce să trăgea din executarea și din întrebuințarea acestor miniaturi era iluzoriu; deci, putem deduce cît de departe de *realitate* erau absolvenții de pe vremuri.

In rezumat, toată activitatea acestei școli, în toate ramurile, are un singur țel: pe absolvenți, și anume pe acei care se hotărăsc să devină meseriași stăpîni de ateliere.

Școlile inferioare de meserii, în adevăr, s-au întrecut în a expune lucrări foarte bine executate și s-au înconjurat de tot luxul, pentru a-și atrage cît mai multă admirație din partea publicului, și în majoritatea cazurilor au reușit.

Cîteva observații, pe care voesc să le fac asupra mersului acestor școli trebuesc să fie luate ca făcute la o epocă cînd se simte nevoe de reforma întregului învățămînt al meseriilor.

O primă observație este lipsa de armonie ce se constată în alegerea modelelor expuse de diferitele școli. Astfel, dacă vorbim de mobile, luînd sufrageria stil *gotic* dela Curtea de Argeș, salonul secession dela Vaslui, sau mobilele prea numeroase de acajou, precum și cîteva încercări de mobile cu motive romînești, este greu să stabilim care ar fi scopul urmărit de aceste școli, cînd e vorba de formarea viitorilor meseriași, destinați a fi propuși de Școlile inferioare de meserii.

Am luat exemplul de mai sus, fiindcă mi s-a părut cel mai bătător la ochi. Cu toate acestea, oricare ar fi ramura de activitate a acestor școli, s-ar putea arăta cu ușurință aceiași lipsă de armonie. Este, prin urmare, absolut necesar ca să se limpezească scopul urmărit de legiuitor, tocmai fiindcă majoritatea maiștrilor sînt destoinici și pricepuți.

Dealtmintrelea, scopul ce trebue să se urmărească cu aceste școli n-are să fie totdeauna acelaşi. Deocamdată, pare a fi nevoe ca aceste școli să fie cît mai numeroase, pentru „învățarea a diverse meserii, cu scopul exercitării lor în mod industrial".

Așa, în 1906, Statul avea 12 școli inferioare; astăzi, avem 14.—Cu toate acestea, sîntem în drept să ne întrebăm: Se urmărește un scop bine definit cu numărul tot mai mare al acestor școli? Și, în orice caz, această înmulțire a lor poate fi de un folos real pentru crearea meseriașilor, care să exercite meseria lor în mod industrial?

Inmulțirea acestor școli, cași a tuturor școalelor speciale, a avut un prim scop: ca să abată cîți mai mulți tineri dela gimnazii și licee, care sînt primele și nesecabilele pepiniere de funcționari. Dar în acest caz, și mai cu samă avînd în vedere ceia ce se întîmplă astăzi cu gim-

naziile și liceele din București, ne-am putea întreba dacă acest leac ar fi singurul și cel mai nimerit, cu care am atrage tineretul dela școlile teoretice la ocupațiile practice. Dar atunci înmulțirea acestor școli ar trebui să aibă în vedere *sporul* de copii care isprăvesc școlile primare, și deci ar fi greu să stabilim o limită cînd ar trebui să încetăm cu înființarea școalelor speciale, afară numai dacă budgetul nu ne-ar forța la aceasta. Atunci însă problema rămîne nerezolvată.

Așa dar, dela o primă vedere putem stabili că numărul acestor școli trebue limitat, iar copiii ar trebui atrași la meserie (fiindcă vorbim de meserii) și prin alte mijloace decît acelea ale școalei.

Mai mult. Mă întreb dacă Școlile inferioare de meserii astăzi în ființă sînt destinate să trăiască. În adevăr, aceste școli sînt destinate să creeze meseriași romîni, dar aceștia, pentruca să se poată bucura de o clientelă mai bună, ar trebui să se așeze în capitalele de județe și tîrgurile unde se află instalate aceste școli. Cererile nefiind însă așa enorme în aceste centre, pentruca absolvenții să aibă de lucru, trebue sau ca școlile să dispară, sau, pentruca ele să funcționeze, trebue ca atelierele absolvenților să sufere.

Mi se pare că problema Școalelor inferioare de meserii ar fi cam următoarea: Numărul lor ar putea să rămînă cel actual, iar în centrele mai mari, unde nu sînt asemenea școli, ar trebui instalați absolvenții care, pentru bunul mers al atelierelor lor, sînt forțați să culeagă ca ucenici o parte din tineretul din localitate. Mai în urmă, în centrele unde se află Școlile inferioare de meserii, diferitele meserii ce se învață în ele ar trebui cedate treptat absolvenților care s-ar stabili acolo. Cu alte cuvinte, absolvenții stabiliți ca meseriași ar trebui să ia încetul cu încetul locul școalelor existente și să răspîndească, *ei*, prin ucenici și mai tîrziu prin lucrători, meseria care mai 'nainte trebuia să se învețe în școală.

Dealmintrelea, stabilirea absolvenților ca meseriași trebue să fie scopul către care să tindă întreaga activitate a Școalelor de meserii. Absolvenții stabiliți trebue încurajați și ajutați cît mai mult, căci *numai reușita lor va hotărî pe părinți să-și dea copiii la meserie*. Numai astfel vom îndeplini în mod natural ceia ce astăzi se face cu atîta cheltuială și cu așa de puțin spor.

Prin urmare, cu toată cheltuiala și dorul de muncă ce s-au pus la înființarea acestor școli, trebue să ne obișnuim cu timpul a le vedea dispărînd, iar pe terenul preparat de ele să se ridice absolvenții lor, transmițîndu-le astfel sarcina cea mai frumoasă, de a atrage cît mai mult tineret la viața productivă de meseriaș,—sarcină mult mai naturală și mai ușor de îndeplinit prin *ucenici*, căci trebue să știm că la noi, ca pretutindeni aiurea, *numai prin ucenici vom putea trece meseriile în mîna Romînilor*.

Școalele elementare de meserii, în mare parte, au fost, cu drept, foarte admirate. Dogăria (butnăria), frînghieria și alte meserii ce se învață în aceste școli sînt așa de bine reprezentate, încît putem să zicem că au ajuns la perfecție. Scopul urmărit de dînsele le fac să fie necesare încă multă vreme în comunele mici, unde s-au înființat.

În rezumat, expoziția Școalelor de meserii a fost un eveniment îmbucurător pentru public și încurajator pentru aceia care-și văd așa de curînd bunele rezultate ale unei activități destinate pentru ridicarea celui fără mijloace.

Dar, pentruca reușita să fie deplină, mai este încă un pas de făcut: Școalele de meserii n-ar trebui să se prezinte, de fapt, înaintea publicului numai cu unele obiecte bine executate, căci, dacă ne gîndim puțin, vedem că din asemenea școli nu trebue să iasă decît obiecte bine executate. Deaceia, pasul ce trebue să-l facă acum Școlile de meserii ar fi crearea a cît mai multe ateliere cu absolvenții lor. Și, dupăcum s-au prezentat astăvară, sîntem în drept să ne așteptăm ca la o viitoare expoziție să vedem același local plin cu obiecte, executate însă în atelierele absolvenților Școalelor de meserii, stăpîni de ateliere. Aceasta este menirea Școalelor de meserii, și nu este nici-o îndoială că ele și-o vor îndeplini.

P. N. Panaitescu
Inginer.

Cronica veselă.

Sobei mele.

Păstrînd intactă adormita spuză,
In colţul tău stai rece şi ursuză.
O, inutilă mobilă,—pe semne
Te-ai supărat că nu-ţi mai cumpăr lemne?

Tu nu-ţi dai seama că, deşi regret,
Nu te-am putut prevede în budget,—
Dar hai să facem amîndoi bilanţul,
Să vezi şi tu cît valorează sfanţul:

Sînt 40 la birt
      30 chiria
Sînt 7 şi 80 spălătoria
      5 franci e vinul (fără amănunte)
      3 gazul
      4 cheltueli mărunte
Sînt 10 franci şi 20 tutunul
      1 franc pomană
Fac 101
Plus 6 franci pe lună şvarţ cu lapte
      107 (una sută şapte)
Scăzînd acum din leafa de... student,
Rămîne o băncuţă—excedent...

Şi, vezi, de tine nu mă mir de loc
C'ai stat o iarnă 'ntreagă fără foc,—
Ci m'aşi mira de mine să trăesc
O săptămînă, fără să iubesc.
Deci, pin' să cumpăr lemne cu căruţa,
Eu totdeauna cheltuesc băncuţa!

Şi-abia atunci constat c'ar fi posibil
Să faci căldură fără combustibil...

Gh. Topîrceanu.

Scrisori din Bucovina.

Situaţia politică.—Chestiuni culturale.

După o violentă campanie politică, deputaţii *Alexandru Hurmuzachi*, *Teofil Simionovici* şi dr. *C. Isopescul-Grecul*, care părăsiseră, în Iulie trecut, partidul din cauza divergenţelor în chestia organizării naţionale, au intrat în partidul naţional de sub şefia d-lui *Iancu cav. de Flondor*. Ca organ al partidului rămîne *Patria*, care apare deocamdată de două ori pe săptămînă,—în aşteptarea momentului cînd, partidul fiind pe deplin consolidat, se va putea preface în organ cotidian. Cele două organe poporale—*Gazeta Ţăranului* şi *Gazeta Poporului*—şi-au încetat apariţia, şi în locul lor a apărut ca organ poporal al partidului *Foaia Poporului*, care esă odată pe săptămînă.

Partidul se ocupă în prezent cu organizarea politică a districtelor. Până acuma s-au organizat districtele: Suceava, Rădăuţi, Gura-Humorului şi Cernăuţi. Mai rămîne de organizat districtele: Cîmpulungul cu Dorna, Storojinetul şi Siretele. Cînd organizaţia va fi gata, vom căuta să arătăm principiile pe baza cărora s-a făcut această organizaţie.

*

Dieta Bucovineană a fost convocată, în luna lui Noembrie, într-o scurtă sesiune, escluziv numai pentru votarea reformei electorale pentru dietă. Reforma electorală pentru dieta provincială era ultimul punct neîmplinit din programul bogat al actualei diete. Un proect de reformă, votat de dietă acum cîţiva ani, n-a fost sancţionat. Reforma actuală, care se bazează pe principiul *colegiilor naţionale*, acordînd fiecărui popor dreptul de a-şi aranja singur afacerile sale şi mărind şansele unei conlucrări paşnice a naţionalităţilor din ţară, cuprinde o sumă de avantaje faţă de starea din trecut. Ea a fost votată cu mare majoritate de Romîni, Ruteni, Poloni şi Nemţii creştini-sociali. Contra ei au votat Evreii, ca demonstraţie, fiindcă guvernul central la inzistenţa Evreilor cu influenţă din provinciile vestice n-a admis un colegiu naţional evreesc, şi Nemţii liberali, s-ar putea zice din nepricepere, căci legea nouă îi favorizează peste măsură.

In prezent, reforma se află în stadiul de sancţionare, şi e aproape

sigur că, cu toate sforţările Nemţilor, care au angajat în această chestiune şi partidele nemţeşti din celelalte provincii, reforma va fi până de anul nou sancţionată. Vom reveni după sancţionare asupra ei, arătînd economia legii.

Se crede că dieta, al cărui mandat expiră anul acesta, urmînd ca la vară să se facă alegeri generale, va fi convocată pentru ultima dată în decursul lumii acesteia, pentru a discuta budgetul şi alte afaceri pendente.

*

„Societatea pentru cultura şi literatura romînă în Bucovina" şi-a ţinut adunarea sa generală ordinară la 14 Noembrie 1909. Această societate e cea mai veche şi cea mai de samă societate culturală a Romînilor Bucovineni. Infiinţată la 1862, ea se apropie de jubileul ei de 50 de ani de existenţă. In trecut, ea a dezvoltat o activitate rodnică, dînd o deosebită atenţie chestiunelor culturale şi literare.

Pusă la înfiinţarea ei pe baze destul de largi şi avînd a se îngriji de tot ce interesează cultura şi literatura neamului romîn, ea a continuat a se dezvolta tot mai mult, îngrijindu-se de ziarele şi revistele romîne, creînd o bibliotecă bogată, acordînd ca încurajare premii literare, aranjînd cicluri de conferinţe şi editînd mai tîrziu şi o revistă literară, prima în felul ei la noi în ţară. In timpul din urmă s-a observat o stagnare în activitatea societăţii. Afaceri financiare şi grija pentru internatul de băieţi au silit comitetul să neglijeze multe din chestiunile care merită o atenţiune specială. Nemulţumirea cu această stare de lucruri şi-a aflat expresie clară şi în adunarea generală din anul acesta. In comitetul nou, compus din puţinele elemente bune ale vechiului comitet şi din oameni noi, se pun mari speranţe. Ii dorim ca să le împlinească!

*

Chestiunea catedrei pentru Istoria Romînilor la universitatea din Cernăuţi se complică. Romînii au primit asigurarea că această catedră li se va încuviinţa în cel mai scurt timp,—se înţelege, cu limba de predare nemţască, ca să nu sufere caracterul nemţesc (citeşte: evreesc) al universităţii. Mare a fost surpriza tuturora, cînd în budgetul general al statului pe exerciţiul 1910 s-a aflat că catedra promisă se ascunde sub curiosul titlu: *Geschichte der Donau-und Balkanländer.* Această nouă tentativă la adresa Romînilor s-a făcut la cererea Nemţilor, care, cu toate că ţipă incontinuu că Cehii le periclitează existenţa naţională chiar în inima teritorului nemţesc, nu înţeleg că şi alte popoare au dreptul la viaţa naţională şi că procedarea lor în Bucovina se asamănă mult cu cea a Cehilor în provinciile curat nemţeşti,—cu atît mai mult că

cererile Romînilor sînt minimale. Pe de altă parte, la universitate, profesorul *Milkowicz*, până ieri-alaltăieri un necunoscut, de cînd cu cursurile de Istorie romînă o „celebritate", anunţă la începutul anului şcolar cursurile suspendate anul trecut. Ţinuta energică a studenţimii noastre l-a făcut să se lepede degrabă de cinstea de a ţine cursuri de Istoria romînă.

*

O trupă de operete din Regat a făcut astă toamnă un turneu prin Bucovina, dînd mai multe reprezentaţii în Cernăuţi, Rădăuţi, Suceava şi Cîmpulung. Trupa a fost peste tot locul foarte bine primită,—un semn destul de sigur că publicul romîn e doritor de a asista la reprezentări teatrale în limba romînă. Trupa, care în altă alcătuire a mai fost pe la noi, avea şi unele elemente bune şi a fost în cîteva piese destul de bine; în altele iarăşi, se înţelege, n-a putut mulţumi. Credem însă că ar fi timpul suprem să se rătăcească odată şi vr-o trupă de elită prin Bucovina. Care va fi directorul care va aduce această jertfă idealului naţional romînesc? Şi în interesul sufletului romînesc din această provincie, care din zi în zi se întunecă, ar fi de dorit ca să se afle şi un astfel de director.

*

Societatea de muzică naţională „Armonia" a organizat încă o reprezentare teatrală, la care s-au dat piesele: *„Candidatul Linte"*, muzica de *C. Porumbescu*, cu acompaniare de orchestră, şi *„O palmă la balmascat"*. *„Candidatul Linte"* a plăcut mult; *„O palmă..."* putea însă să lipsească.

*

Lupta Rutenilor contra poziţiunilor romîneşti a început din nou cu multă îndîrjire. Ea n-a încetat niciodată; şi deşi sînt timpuri cînd se pare că activitatea lor de cucerire se face în chip normal, totuşi peste puţin timp agitaţia începe din nou cu puteri şi mai mari. De astădată, focul s-a deschis deodată din toate părţile contra bisericii şi contra şcolilor. Pe terenul bisericesc, lupta se dă din două părţi: în sînul bisericii greco-orientale se duce o luptă de desmembrare, sprijinită de interpelaţiile anoste ale lui Pihuleak, iar din afară au deschis lupta misionarii greco-catolici din Galiţia, propagînd unirea. Mai periculoasă însă e lupta pornită contra şcolilor romîneşti. In toate districtele mixte—şi se ştie că în părţile romîneşti toate districtele-s mixte—se duce o luptă sistematică pentru rutenizarea comunelor mixte, ba chiar şi a unora curat romîneşti, care le stau în cale. Pentru salvarea acestor poziţiuni, cu a căror pierdere e în

legătură pierderea unor regiuni întregi, e absolut necesară o acţiune comună a tuturor factorilor chemaţi şi a societăţilor culturale. Să sperăm că această acţiune nu va veni prea tîrziu.

*

O faptă îmbucurătoare e *numirea* consilierului de tribunal dr. *Constantin Isopescul-Grecul*, docent privat şi deputat în Camera imperială, ca profesor universitar ordinar la facultatea juridică a universităţii din Cernăuţi. Numitul e specialist în materia legislaţiei asupra cămătăritului, în care a publicat şi o lucrare valoroasă: *Das Wucherstrafrecht*, foarte bine primită de specialişti. E primul caz cînd, după 34 de ani de existenţă a universităţii din Cernăuţi, se admite un Romîn la o catedră a facultăţilor juridice,—făcînd abstracţie de catedra de limba şi literatura romînă. Imprejurarea aceasta măreşte însemnătatea evenimentului.

*

Şi *pe terenul economic* avem de înregistrat un eveniment de importanţă: guvernul a concesionat—cu toată împotrivirea pe ascuns şi pe faţă a unor anumite cercuri, şi cu toată denunţarea mizerabilă a gazetelor evreeşti că întreprinderea ar fi iredentistă — înfiinţarea unei *Bănci centrale romîne în Cernăuţi*, o societate pe acţiuni, cu un capital începător de 1.000.000 cor. Centrala acestei bănci va fi în Cernăuţi; ea va avea şi o filială în Viena. Scopul ei, după § 3 al statutului, este „de a promova interesele instituţiilor romîneşti de credit, cît şi cele ale celorlalte societăţi cooperative romîneşti, în genere". Operaţiunile acestei bănci vor cuprinde Bucovina, Ardealul şi Ungaria, şi e prima acţiune mai mare a Romînilor Austriaci pornită în comun. Infiinţarea acestei bănci are o însemnătate deosebit de mare, căci până azi întregul nostru credit depindea de banca cehă.

In fruntea acţiunii stau dr. *Aurel Onciul*, iniţiatorul proectului şi sufletul întreprinderii, dr. *Florea Lupu*, *Nicu Flondor*, generalul *Alexandru Lupu* şi dr. *Sterie Ciurea*, ultimii doi din Viena.

*

La începutul lunii Octombrie a reposat, în vîrstă de 81 de ani, fruntaşul Romînilor Bucovineni *Neculai Harmuzachi*, mare proprietar, membru onorar al Academiei Romîne. O fire liniştită şi retrasă, reposatul a luat totuşi parte la actele cele mai însemnate ale neamului său, mai ales pe terenul cultural, el singur fiind un scriitor de samă. Dintre fiii săi, *Alexandru* e deputat în Camera imperială şi Dieta provincială, iar *Constantin*, care duce o viaţă retrasă, e cunoscut ca cercetător ştiinţific şi ca ziarist excelent.

Cernăuţi, Decembrie, 1909.

Gh. Bucovineanu.

Scrisori din Ardeal.

Focuri.—„Piatra libertăţii."—Temniţi.—† Gerasim Domide.—Arestarea poetului O. Goga.

„Ende gut, alles gut" — vor fi gîndit purtătorii de grijă ai politicei ungureşti şi, ca să facă un sfîrşit vrednic de un an de prigoniri, în luna Decembrie s-au năpustit încă odată asupra urgisiţilor de Valahi—cu toată furia şi pe alocuri cu arme originale, sau care demult nu mai fuseseră întrebuinţate.

Vineri, 3 Decembrie st. n., dupăce părintele dr. Vasile Lucaciu sosise la Beiuş pentru a face înnaintea alegătorilor săi o dare de samă asupra activităţii sale de deputat, a fost incendiat castelul episcopului dr. Demetriu Radu, în podul căruia se aflau şi arhive vechi, puţin cercetate, şi care nu ştim dacă au putut fi salvate. In altă zi, pecînd deputatul Lucaciu îşi desfăşura darea de samă, dangătul clopotelor vesti o nouă primejdie. Ardeau de astădată clăile de fîn şi pae de pe moşia episcopului. Dealtfel, acum cîţiva ani, alegerea triumfală a părintelui Lucaciu a fost sărbătorită la Beiuş tot în bătaia flacărilor clăilor de pe moşia episcopului. Şi nu poate fi vorba aici de nişte focuri întîmplătoare... Dar, oricît s-ar părea de curios, autorităţile n-au făcut un singur pas pentru a urmări pe făptuitori, şi însuşi episcopul păgubaş a tăcut chitic şi n-a solicitat nici o urmărire,— de bună samă fiindcă orice urmărire ar fi fost zădarnică, dupăcum n-au putut fi urmăriţi nici acei care au bombardat „Piatra libertăţii" dela Blaj, deşi în dimineaţa zilei după atentat se vedeau pe zăpadă urme proaspete, care duceau dela „Piatra libertăţii" până la cazarma jandarmilor, şi dupăcum n-a putut fi urmărit nici incendiatorul care a vărsat petrol şi a pus foc la casa lui Iancu din Vidra, deşi la cîteva momente după izbucnirea flacărilor a fost surprins un individ în haine negre fugind dela casa lui Iancu. Şi nu vor fi pe la Vidra prea mulţi indivizi care să poarte straie negre...

*

La Blaj, Capitlul unit a pus să se adune bucățelele monumentului, le-a turnat în beton, le-a împrejmuit cu gratii de fer și a făcut asupra lor și o slujbă, pentru a le curăți de prihana atingerii dușmane.

*

La 9 Decembrie, unul din vechii fruntași ai Rominilor, d. Francisc Hossu-Longin, ginerele venerabilului președinte al partidului național romin, a fost condamnat de curtea cu juri din Tîrgul-Mureșului la un an închisoare de stat și 1.000 coroane amendă pentru articolul „Mea Culpa", apărut în „Gazeta Transilvaniei". D. dr. Costin Maniu, tot pentru un articol apărut în „Gazeta Transilvaniei", stă închis pentru un an la Vaț, și baroul avocaților din Cluj s-a și grăbit a-l lipsi pe condamnat de dreptul de a practica advocatura în timpul pedepsei. D. dr. Sever C. Dan, actualul redactor responsabil al „Gazetei Transilvaniei", este condamnat la 4 luni închisoare ordinară; d. Spuderca, dela același ziar, s-a întors în ajunul sărbătorilor, după o pedeapsă de patru luni,—pecînd d. Victor Braniște urmează să-și reprezinte ziarul cu demnitate la Seghedin!

Am ajuns la un moment, cînd circumspecta „Gazetă" ține recordul pedepselor. Se părea că, după jubileul de 70 ani de existență a acestui ziar (acum e în anul al 72-lea), Ungurii și-au adus aminte că ziarul lor cel mai vechiu „Pesti Napló" are numai 61 ani. Cu toate că atacurile aceste s-au descărcat într-un timp cînd „Gazeta" îl pierduse pe destoinicul ei director și proprietar dr. Aurel Mureșianu, ele nu vor putea contribui decît la întărirea acestui încercat ziar.

Regimul temnițelor își urmează orgiile, și în loc ca Rominii, amăriți, să se dedee la acte de teroare, incendiările și bombardările, sub paza binevoitoare a autorităților, se îndreaptă contra Rominilor. Cu toate aceste, în procesul dela Tîrgul-Mureșului, procurorul, dupăce încercase să-l ia frumușel pe d. Hossu-Longin și dupăce n-a izbutit să-i stoarcă acuzatului declarații de pocăință, a invocat amintirea vremilor din 1848—49, pline de vărsări de singe și pîrjol, parcă ar fi voit să-și acuze victima de tot ce s-a petrecut acum 60 de ani. Cuvintele procurorului dela Tîrgul-Mureșului, puse în fața faptelor din ultimele săptămîni, apar ca o ironie amară, ca o sfidare....

*

Anul acesta se poate numi, cu drept cuvînt, anul temniții și al morții. N-a trecut nici luna Decembrie, fără ca, după atîtea crunte jertfe, să nu-și mai ia și vama de vieți partea sa, de astădată pe unul dintre cei mai valoroși luptători.

A murit, la 16 Decembrie, în Bistrița, protopopul Gerasim Domide, dupăce fusese numit vicar episcopesc la Năsăud, fără să fi apucat însă a ocupa această demnitate. Gerasim Domide, fost membru în comitetul național al Rominilor din Transilvania și Ungaria, a fost una dintre figurile cele mai simpatice ale procesului „Memorandului", și tribunalul din Cluj, pentru a-i recunoaște vrednicia, îl condamnase la doi ani și jumătate închisoare de stat. Ca apărător al fondurilor și averilor de mai multe milioane, rămase dela părinții grăniceri, Gerasim Domide, fost președinte al acelor fonduri, a fost unul dintre cei mai înțelepți și, oricît au fost vremurile de grele, a avut tăria de a nu ceda nici o virgulă din drepturile moștenite. De mai mulți ani guvernul unguresc cere ca din fondurile pentru burse să se dea ajutoare și ne-Rominilor, iar conducătorii fondurilor țin morțiș la dreptul de proprietate excluzivă, pe care-l au moștenitorii grănicerilor asupra fondurilor create de părinții lor. Consecințele acestui conflict sînt că de ani de zile guvernul nu lasă să se plătească bursele, care se votează în fiecare an de comitetul fondurilor, studenților descendenți din grăniceri, singurii în drept de a fi împărtășiți. Gerasim Domide a condus nenumărate deputății la guvernul din Budapesta în această chestie, și dela o vreme deputățiile se pregătiau să-și ia calea spre Viena.

Ca protopop, în cei cîțiva ani cît a stat în fruntea districtului său protopopesc, Gerasim Domide a lăsat urmele unei activități binecuvintate, înnălțîndu-se, după îndemnul său, în satele sărăcuțe, una după alta, în locul clădirilor de lemn, biserici zidite din piatră, iar școlile, care mai înnainte aproape nu existau, le-a organizat astfel, ca să fie asigurate contra atacurilor inspectorilor doritori de a le schimba în școli de stat,—ceia ce, în Ungaria de astăzi, va să zică fabrici de maghiarizare.

O altă operă a lui Gerasim Domide, de mare importanță pentru vremile viitoare, a fost inițiarea și pregătirea întemeerii fondului de pensii al celor peste patru sute de preoți din marea dieceză a Gherlei.

După călătorii și după o corespondență de vre-o patru ani de zile protopopul-vicar Gerasim Domide și-a văzut realizat acest vis, cu cîteva luni mai înnainte de a muri.

In locul unei mănăstiri vechi, pe care a aflat-o la Bistrița, Gerasim Domide a lăsat o casă modernă, cu locuinți încăpătoare pentru preoți, cu locuinți de închiriat, și în care sînt adăpostite acum diferitele reuniuni ale Rominilor din acel oraș.

Pe lîngă aceste fapte lăsate după sine, Gerasim Domide a mai stat totdeauna în fruntea mișcărilor culturale și politice ale Rominilor din comitetul Bistrița-Năsăud, ca președinte al clubului comitatului, și a știut să cucerească totdeauna și să se impue și străinilor prin cultura, prin francheța și prin tăria sa.

Protopopul-vicar Gerasim Domide era bine cunoscut și în Romînia. La Curte fusese primit cu afabilități care ies din cadrele oficialității rigide. D. președinte al consiliului Ionel Brătianu îl vizitase la Bistrița, iar cu

fie-ertatul arhimandrit Nifon dela Sinaia Gerasim Domide avusese o prietenie sinceră.

Bărbați de sentimentele și de străduințile lui Gerasim Domide mai au Romînii din Transilvania,—totuși o viață cum a fost a lui rămîne în amintirile recunoscătoare.

*

In ziua de Anul nou, st. n., poetul Octavian Goga, care se pregătise să călătorească spre Franța, a fost arestat la băile Lucasbad din Budapesta, unde se oprise pentru cîteva zile.

Samavolnicia aceasta a provocat o legitimă indignare în toate sufletele romînești; ba chiar au înfierat-o fără șovăire și unele ziare unguręști, îndeosebi „Pester Lloyd". Pretextul arestării era că ar fi încă pendinte cîteva procese contra revistei „Țara noastră" a d-lui Goga, și că d. Goga ar fi avut de gînd „să fugă". Acest din urmă pretext a fost ridiculizat după merit chiar în presa maghiară, spunîndu-se că unui om care vrea să fugă nu i se dau banchete de adio.

Autoritățile maghiare, în graba lor de a aresta pe un Valah atît de primejdios, au comis greșeli peste greșeli, care nu fac cinste magistraturii unguręști. Astfel, rămîne o enigmă de deslegat faptul: pe ce bază s-a putut da un ordin de arestare contra d-lui Goga, mai înainte de a se fi pornit un proces contra d-sale?

S-au făcut numaidecît toate stăruințile posibile pentru punerea în libertate a arestatului. Deputatul dr. Vasilie Lucaciu și chiar guvernamentalul Ioan Ciocan au intervenit la minister. S-au trimis telegrame,—iar deputații Vaida și Maniu au plecat numaidecît la Pesta. A trecut totuși o săptămînă pănă cînd d. Goga a fost liberat.

După atîtea opintiri, după multă zăpăceală din partea autorităților maghiare, care refuzau la început, sentința prin care se casează ordinul de arestare a venit chiar în ziua de Crăciunul romînesc și l-a aflat pe d. Goga în închisoarea tribunalului din Cluj, unde fusese transportat dela Budapesta.

S-a pus o cauțiune de 10.000 cor. Atîta prețuește guvernul unguresc și procurorii săi pierderea ce ar suferi-o Statul Ungar, în cazul cînd d. Goga s-ar hotărî „să fugă"!...

Lucian Bolcaș.

Un mucenic al condeiului: † Ioan Russu-Șirianu.

...A căzut stejarul falnic, lovit de trăsnet. S-a sguduit de jale codrul neamului romînesc.

Mucenic al condeiului, *Ioan Russu-Șirianu* a scăpat condeiul și nu-l va mai ridica.

Pleoapele lui s-au închis; cartea vieții lui se deschide...

Moartea ni l-a răpit din adăpostul său din București, unde și-a căutat alinarea suferinților unei vieți trudite, atunci cînd în patria lui i se pregăteau zăvoarele temniții.

In ziua de 12/25 Decembrie, a părăsit *Ioan Russu-Șirianu* această vale a plîngerilor, pentru a trece la nemurire, care i s-a gătit, el trăind în sufletele îndurerate ale acelora care au vărsat lacrimi, din toată întinderea vieții și inimilor romînești.

Scurta, dar rodnica lui viață a fost o luptă bărbătească, conștientă și hotărîtă, pentru luminarea și desrobirea neamului nostru de sub stăpînire străină și vrăjmașă.

In focul luptei, în care glasul și scrisul său erau alarma, nu exista nici un strop de îndoială; el pornea cu convingerea că va birui în lupta sfîntă pentru neamul nostru, neamul său iubit.

Indurînd greutăți și privațiuni, nici cînd nu și-a pierdut cumpătul și credința în mai bine.

El a pus temelia *„Tribunei"* de azi din Arad, acea cetățue a progresului nostru. El i-a dat *„Tribunei"* avînt, prin talentul său de gazetar, și a îndrumat ziaristica noastră din Ardeal în direcția unității culturale și a idealului național comun.

Conștient de rolul său și al gazetei pe care o redacta, el a făcut la noi școală ziaristică după modelul din Romînia; iar prin talentul său de vorbitor popular, ca cel mai destoinic în șirul luptătorilor noștri naționali, el a fost de neprețuit.

Căldura sentimentului și iscusința convingătoare de apostol îl făceau să pornească mulțimea, care mergea, la nevoe, după dînsul, prin foc, prin apă, prin baionete...

In ultimul pătrar de veac, nu există în viața noastră publică și națională nici un act, la care să nu fi participat *Ioan Russu-Șirianu*. Cu tot focul, ca toată jertfirea de sine, el a contribuit la cîștigarea de rezultate practice pozitive, mai ales în luptele electorale.

Temperamentul lui de luptător politic l-a ridicat în primele rînduri, l-a făcut popular pretutindeni, căci pretutindeni se cerea ajutorul lui.

In rolul de ziarist, *Russu-Șirianu* a fost inepuizabil—pănă chiar în ultimele momente ale vieții sale—și scria cu ușurință, plăcut și ușor.

Spirit intuitiv, cu vederea care pătrunde în interiorul lucrurilor, care pentru dînsul sînt transparente și clare dela primul moment.

O nuanță destul de pronunțată de romantism se găsește într-o lucrare literară a sa („Moara din vale", din 1893), dar datoria gazetarului a îndepărtat tot ce nu mergea înspre drumul său.

Ziarist, prin vocațiune, *Ioan Russu-Șirianu* trăiește și sucombă ca un erou, ca un martir al condeiului.

*

Tovarăş al zilelor lui grele şi al celor de bucurie, scriitorul acestor şire dă aici, în coloanele preţuitei reviste „Viaţa Romînească“, ceva din viaţa lui *Ioan Russu-Şirianu*, care a fost un sîrguincios colaborator al ei, informînd pe cetitorii patriei libere despre viaţa fraţilor „din Ardeal“.

*

Originar din Şiria, o comună fruntaşă din podgoria Aradului, *Ioan Russu-Şirianu* s-a născut la anul 1864, din părinţi meseriaşi.

Tovarăş de joc cu *I. V. Mera*, învăţatul literat şi medic, plecînd pe deosebite cărări ale învăţăturii şi vieţii, au ajuns în acelaşi an 1909... în mormînt.

Terminînd pedagogiul de stat din Arad, *Ioan Russu-Şirianu* trece în Romînia, în anul 1884.

In Romînia îl duce dorul a-şi însuşi limba dulce şi frumoasă dela Dîmboviţa, pe care n-a auzit-o în şcoala ungurească, dar o găseşte în scrierile unchiului său *Ioan Slavici*, neîntrecut în farmecul limbii curgătoare şi plastice.

Sosit în Bucureşti, se angajează pedagog la şcoala de institutori, profesor la şcoala particulară a lui E. Bălteanu, şi colaborează la „*Lumina pentru toţi*“, revista pedagogică a lui E. Bălteanu.

Deşi cadrele ocupaţiunii îi sînt multilaterale, firea, temperamentul, pasiunea îl atrage pe *Ioan Russu-Şirianu* spre ziaristică.

In anul 1885, e colaborator la „*Romînul*“ lui C. A. Rosetti; dela 1886 pînă la 1891, scrie la „*Voinţa Naţională*“.

In acest interval de timp mişcarea noastră naţională ajunge la apogeu. „*Tribuna*“ din Sibiu, întemeiată la 1884 şi condusă de Ioan Slavici, Eugen Brote, N. Cristea Bechitz, dr. Barcianu şi o pleiadă de tineri, între care e de remarcat Septimiu Albini, George Bogdan-Duică, poetul George Cosbuc, ş. a., e luată la goană de guvernele ungureşti.

Şirul luptătorilor îşi face rîndul prin procese de presă şi temniţă.

Jertfă şi premenirea forţelor—le cere lupta pentru neam!

Mişcarea din Ardeal are răsunet în Romînia.

La adunarea de protestare a studenţilor universitari, din care s-a zămislit „Memoriul“ şi s-a născut „Liga“, *Russu-Şirianul* a avut un rol însemnat, ecou al suferinţilor fraţilor de acasă...

Şi se întoarce la Sibiu, pentru complectarea şirelor şi pentru a trece şi prin temniţa Seghedinului—pe timpul procesului Memorandului.

Cînd membrii comitetului partidului naţional au umplut temniţile din Vaţ şi Seghedin, *Russu-Şirianu* era la postul său, la „*Tribuna*“ din Sibiu.

Aici întemeiază, la 1893, „*Foaia Poporului*“, cea mai bună, mai răspîndită şi mai populară foaie, pentru deşteptarea şi instruirea poporului, scrisă cu competenţă.

Succesul Congresului naţionalităţilor din 1895, întrunit în capitala ţării, s-a datorat şi spiritului de control şi iscusinţii de eludarea vrăjmaşului, în care *Russu-Şirianu* şi-a avut partea sa...

După criza dezastroasă din sînul partidului naţional, *Russu-Şirianu* şi-a luat toiagul de pribegie... din care la 1897 a făcut steag, cu inscripţia: „*Tribuna Poporului*“, în Arad...

Hărţuit din cale-afară de oameni fără scrupul, în lupta dintre fraţi din 1906, *Ioan Russu-Şirianu* are satisfacţia morală de a vedea biruind curentul pe care el l-a reprezentat în acea luptă mistuitoare...

Apunînd „*Tribuna*“ din Sibiu, „*Tribuna Poporului*“ din Arad, născută la 1907, sub conducerea lui *Ioan Russu-Şirianu*, renaşte în Arad, ca paserea Phoenix...

La acest hotar mărginaş cu ţara ungurească, se găteşte şi se întăreşte cetatea romînismului, din care se poartă lupta cea mare...

Intre luptătorii fruntaşi e şi *Russu-Şirianu*. A făcut parte din congregaţia comitatenză, din corporaţiunile noastre bisericeşti, şi în anul 1905—1906 el pătrunde în Parlamentul ţării, ca deputat al Chişineului.

Şi, cînd opera muncii de 13 ani a lui *Ioan Russu-Şirianu* reprezintă un aşezămînt de biruinţă naţională, sufletul lui senin a trecut în sferele cereşti; iar lacrimi, jale şi flori împodobesc sicriul lui, care duce în cimitirul „Reînvierea“ rămăşiţile lui pămînteşti, înhumate la 15/27 Decembrie 1909, în pămîntul Romîniei.

Fie-i veşnică aducerea aminte!

Advoşanul.

Miscellanea.

Iarăşi „poporanismul" în literatură.

V'aţi plictisit de discuţia asta? Şi noi! Dar sintem atacaţi din nou. Astăvară ne-a atacat d. Duiliu Zamfirescu. Acuma o legiune de critici şi esteticiani.

Revista „Luceafărul", în urma *campaniilor* de astăvară, a început o anchetă asupra „poporanismului" în literatură. Ni s'a adresat şi nouă, dar, ca cei care aveam să fim „judecaţi", am crezut că e mai bine să nu răspundem.

Din răspunsurile publicate de „Luceafărul", am înţeles că e nevoe—vai!—să revenim încă odată—şi să sperăm că pentru ultima oară!—asupra acestei chestiuni, căci, dacă ne-ar fi poate indiferent ce spun corespondenţii „Luceafărului" despre „poporanismul" *nostru*, nu ne e deloc—încă!—indiferent să vedem că sintem combătuţi pentru un „poporanism" izvorit din mintea domnilor corespondenţi...

Observăm din capul locului un lucru. Criticii noştri despreţuesc nu numai ce am spus noi că înţelegem prin poporanism, dar şi cele mai elementare tratate de istoria Rominilor şi de istoria literaturii romineşti. Dacă nu ai foiletat niciodată mai cu băgare de samă aceste umile manuale, poţi crede că *poporanismul* este o invenţie a „Vieţii Romineşti", mai poţi crede că el este un nou *gen poetic* sau o nouă *şcoală literară*, recomandate, doamne fereşte, scriitorilor,—însfirşit poţi crede că ar fi vorba de cine ştie ce atentate la independenţa scriitorilor şi la bunele şi vechile învăţături ale esteticianilor şi criticilor literari.

*

Toată lumea ştie că în ţara noastră s'a întîmplat la începutul veacului al XIX-lea un lucru *extraordinar*. La un popor oriental şi foarte înnapoiat, s'a introdus deodată, în doze forţate, civilizaţia apuseană. De aici a urmat un lucru tot atît de *extraordinar*: Clasele din oraşe au

început să devină un fel de colonie franceză, sau, mai bine zis, erau pe punctul de a deveni. A început să se schimbe viaţa, *sufletul* şi, odată cu el, şi acel corelat, care este *limba*. Cuvintele nouă, luate mai ales din franţuzeşte, sînt reflexul, în limbă, al civilizaţiei apusene introduse la noi: Cantitatea lor e reflexul puterii cu care a invadat acea civilizaţie: felul lor e reflexul aspectelor civilizaţiei ce am introdus; forma ce le-am dat-o e reflexul chipului cum am asimilat această civilizaţie.

Şi cine studiază aceste probleme—şi altele!—descopere că nu există popor pe lume, care să se fi indepărtat atît de mult de sine însuşi. Şi, prin urmare, descopere că nu există alt popor, căruia problema *revenirii la sine, a naţionalizării culturii, literaturii şi limbii*, să i se fi impus cu atîta putere şi urgenţă.—*Reacţia* fericită, se ştie, a început cam odată cu primejdia, mai ales în Moldova.

Dar naţionalizarea culturii şi, ca să ne mărgenim la subiectul nostru, *a literaturii şi a limbii*, nu s'a desăvîrşit nici până astăzi.

Dacă cineva se face forte să ne convingă că, din acest punct de vedere, am ajuns în situaţia Franţei, Angliei, Germaniei, a Rusiei chiar,—că literatura şi limba noastră sînt perfect naţionale şi nu mai au nevoe să se romanizeze la izvorul geniului rominesc, păstrat în popor,—ca, mai ales, limba noastră literară e perfect formată, că sintaxa şi vocabularul ei nu mai au nimic de împrumutat dela popor, pentru a deveni atît de *rominească* cît e de franţuzească limba lui Flaubert şi de englezească a lui Dickens,—atunci, da! o *lature* (dar numai una!) a poporanismului e de prisos, nu *mai* are nici un rost!

Căci, ce e, mai intăiu de toate, „poporanismul în literatură"?

E lucrul acela, pe care-l ştie oricine a cetit un manual de istoria literaturii: e *curentul poporan*, e acea naţionalizare a literaturii culte (născută sub influenţa mai ales a literaturii franceze) prin literatura *poporană*—ca spirit şi ca limbă.

Toţi scriitorii noştri mari au făcut acest lucru. (Sînt unii care au rămas mici, pentrucă n'au făcut acest lucru). Şi, din epocă în epocă, odată cu creşterea valorii literaturii romineşti, creşte şi naţionalizarea ei prin comuniunea cu geniul poporului.

Aiurea, această lature a poporanismului *poate* că nu e necesară. Zic *poate*, pentrucă şi aiurea, întotdeauna cînd limba se „înstrăinează" prin vre-o influenţă oarecare, mai ales clasică, oricînd devine prea abstractă, sau cînd se vlăgueşte,—altoiul preţios e tot literatura şi limba poporului: Malherbes, Hugo; Lessing, Herder; Puşchin, Gogol, etc..

Şi nu e mult decînd Anatole France, cel mai desăvîrşit stilist din ţara stilului desăvîrşit, a mărturisit că-şi datoreşte limba—limbii poporului, de care s'a folosit ca de un izvor veşnic viu şi proaspăt.

Băgaţi de samă, d-lor supra-fini, e vorba de *Anatole France!*

Inventat-am noi ceva nou? Impunem ceva arbitrar şi neraţional scriitorilor?

Dar noi nu facem decît să continuăm un curent vechiu,—sănătosul şi rodnicul curent,—accentuîndu-l şi teoretizîndu-l!

*

Dar am spus că poporanismul mai însamnă încă ceva: „simpatie pentru ţărani",—cînd e vorba de acei scriitori care zugrăvesc viaţa ţărănească.

„Simpatia" aceasta pentru ţărani face să sară 'n sus pe unii critici şi filozofi: Auzi, zic ei, „simpatia pentru ţărani", un element aşa de străin artei!!...

Dar nu-i deloc străin.

Nu ne vom avînta în teorii complicate, nu vom cita, şi noi, scriitori mari, ca să dovedim că *simpatia* pentru obiect e o mare însuşire *artistică*, o însuşire care face pe scriitor să pătrundă mai adînc în suflete şi să le priceapă mai bine.

Vom cita cîteva fapte cunoscute de toată lumea.

Lăsînd la o parte pe alţii, care au chiar „şcoli literare",—iată-l pe d. Duiliu Zamfirescu, în al său neuitat „Poporanismul în literatură". Uitînd c'a existat pe lumea asta Dickens, George Eliot şi Bret-Harte, Tolstoi, Dostoiewski şi Turghenief, Vlahuţă, Sadoveanu şi Brătescu-Voineşti, ca să citez numai cîţiva şi al căror talent nu poate fi pus la îndoială,—iată-l declarînd de sus, de foarte de sus, că *„un ucenic de bărbier sau calfă de cismar... va deveni pentru literatură un personagiu comic, sau un tip de perfectă platitudine"*, şi că *„cei mai mulţi creatori de caractere omeneşti nu se ocupă de sufletele simple, pentrucă aceiea sînt, ca neantul, fără evenimente"*,—întărind aceste consideraţii printr'o ulterioară declaraţie cumcă ţăranii sînt *„maimuţe"*...

Ei bine, într'o ţară unde un personaj luat în serios în multe cercuri sociale, unde un membru al Academiei, în faţa acestui corp doct, poate trata pe oamenii mici,—pe majoritatea poporului romîn,—cum trata conciliul dela Trento pe femei şi Descartes pe dobitoace, nu e oare nevoe a recomanda simpatie pentru cei mici?

Nu vedeţi că, *fără simpatie*, cei mici ori n'au nici un rol în artă, ca neavînd „suflet", ori, dacă au un rol, apoi nu pot avea altul decît acela de a servi drept „personagii comice" ori „tipuri de perfectă platitudine"?

Intr'o ţară de parveniţi fudui, ca a noastră, *simpatia*, de care am vorbit, are tocmai rolul de a face pe scriitori să vadă *şi* în cei mici *oameni* cu „evenimente sufleteşti"...

Şi, fie zis în treacăt, rezultă oare din vorbele noastre că am sfătui pe cineva *să falşifice* pe ţărani, idealizîndu-i?... Dar cetiţi pe scriitorul *poporanist*, d. Sp. Popescu, cetiţi-i, de pildă, ultima lucrare, *Rătăcirea din Stobordni...* Este idealizare?

Orăşanul, în genere, se naşte cu antipatie, în orice caz cu dispreţ, pentru ţăran, pe care-l socoate, în chip foarte sincer, ca un fel de om-animal. Şi *simpatia* pe care o propovăduim noi nu este, în definitiv, decît sfatul ce-l dăm scriitorilor de a fi *obiectivi*, de a pricepe *şi* viaţa ţărănească, de a vedea *şi* în ţărani *oameni*,—unii buni, alţii răi,—de a vedea, mai departe, şi *cauzele* „sufletului" şi ale faptelor ţărăneşti, căci un scriitor care nu vede cauzele, care *cinematografiază* numai, nu este un adevărat scriitor... Şi cine vede cauzele, de care vorbim mai sus, nu poate să nu devină mai indulgent, să nu reverse o mai mare simpatie asupra ţăranului, asupra acestui străvechiu supus, bătut şi flămînzit...

In altă ţară, nu ar fi nevoe de acest sfat, căci nicăeri nu e o aşa de mare prăpastie—şi deci dispreţ—între orăşeni şi ţărani.

...Afară de o ţară: Franţa!—*Naturaliştii*, Balzac, Zola, Maupassant (aceşti scriitori aşa de despreţuiţi de d. Zamfirescu), se comportă cu cei mici întocmai după reţeta academicianului nostru. Ţăranii acestor mari scriitori sînt „personagii comice" şi „plate"...

Aceşti scriitori, caşi d. Zamfirescu, neputînd intra în sufletul ţăranului, loviţi numai de *aparenţe*, au crezut că ţăranul e fără „suflet", „maimuţă", bun să pozeze numai ca tip „comic" şi „plat". (In timpul din urmă, ca o exemplificare a teoriei d-sale, d. Zamfirescu a scris o schiţă din viaţa ţărănească, *Bucşă*, în care toate personajele sînt timpite).

Şi cît de mult poţi greşi, ce opere *neadevărate* poţi face, cînd nu cunoşti pe ţăran şi-l socoţi fără „suflet", se poate vedea din cazul lui Zola.

Cînd Zola a scris romanul *La Terre*, Anatole France, supra-finul, dar inteligentul şi nobilul Anatole France, a protestat într'un articol celebru împotriva zugrăvirii ţăranilor ca nişte „personagii comice" şi „plate" şi a susţinut că'n viaţa ţăranului există o frumuseţă, pe care alţii, ca Millet etc., au văzut-o, dar pe care Zola n'o vede. Anatole France a arătat atunci că Zola n'a fost impresionat de gravitatea întunecată a feţelor, de armonia omului cu pămîntul, de măreţia mizeriei, de sfinţenia muncii, a muncii prin excelenţă: aceia a ogorului. A arătat că Zola nu vede graţia lucrurilor, frumuseţa, majestatea, simplicitatea...

„In noi toţi, zice A. France, în cei *mici* caşi în cei mari, la cei umili caşi la cei mîndri, există un instinct de frumuseţă, o dorinţă de ceiace împodobeşte şi de ceiace decorează, care, răspîndite în lume, fac farmecul vieţii..."

Tot în privinţa acestei chestii, un doctor de ţară, Fournier, scrie lui A. France o lungă scrisoare, în care vorbeşte de „grija ce o are ţăranul de demnitatea sa" de „sentimentul de pudoare excesivă a ţăranului", etc...

Iar Louis Ulbach, vorbind tot de *La Terre*, zice că acest roman e „o calomnie, o insultă adusă majorităţii Francezilor" şi adaogă că i-ar veni greu lui Zola să explice, prin a sa teorie a eredităţii, cum se face că „aceşti ţărani sînt părinţii a tot ce există mai cinstit, mai inteligent, mai brav în Franţa"... „Cine dintre noi, se'ntreabă acest scriitor, n'are sînge ţărănesc în vine şi cine dintre noi nu admiră pe aceşti muncitori neodihniţi ca pe un exemplu, ca pe o tradiţie de urmat?"...

Iar Tolstoi, vorbind şi el de defăimarea ţăranilor de către Balzac, Zola, Maupassant, se'ntreabă cum se poate explica existenţa splendidei civilizaţii franceze, cu adevăraţii ei oameni mari, dacă această civilizaţie stă pe un piedestal atît de păcătos,—atît de „comic" şi de „plat"...

Şi, întorcîndu-ne la noi, constatăm că ceia ce a văzut bun, frumos în viaţa ţăranilor un Alecsandri, un A. Russo, un Grigorescu, un Eminescu, un Vlahuţă, un Caragiale cînd a scris despre ţărani, un Slavici, un Coşbuc, un Sadoveanu, un Goga, un Agîrbiceanu,—*nu vede* cutare „şcoală literară", ori d. D. Zamfirescu.

Şi noi am putea întreba: Ce soartă poate avea cultura noastră, dacă ea stă pe un piedestal de „ridicoli", de „plaţi", de „maimuţe", de „fiinţe fără suflet".—şi dacă această cultură a noastră e reprezentată din ce în ce mai mult de fii şi nepoţi ai acestor „maimuţe"?

Concepţia aceasta despre ţărani nu poate duce decît la falşificarea acelor opere de artă, în care e vorba despre ei.

Şi cînd noi recomandăm simpatie pentru ţărani, adică îndrumarea de a-i privi *obiectiv*,—mergem noi alăturea de artă?

Şi, inventăm noi,—şi aici,—ceva nou? Dar artiştii romîni, mai sus citaţi, făcut-au ei altăceva?

Aşa dar făcut-am noi altăceva decît să aprobăm, să îmbrăţişăm o atitudine cunoscută şi s'o teoretizăm?

Nu vă place *cuvîntul* „poporanism"?

Dar noi credem că e cel mai potrivit, pentru a cuprinde aceste două feţe ale problemei,—şi pentru a face legătura cu problema istorică şi socială, cu care este legată această problemă literară...

Altă spaimă! Nu-i aşa? Cum? Probleme literare legate cu probleme istorice şi sociale?

Ei, da! Întreaga istorie a literaturii e martoră. Toată lumea ştie că e o legătură între clasicismul francez şi epoca istorico-socială corespunzătoare; între romantismul german şi 'ntre epoca istorico-socială corespunzătoare; între lupta dintre clasici şi romantici şi luptele între conservatori şi republicani; între epoca noastră literară de după 1840 şi între idealurile politico-sociale ale Romînilor.

E o legătură între aspiraţiile politice, sociale şi naţionale ale lui Alecsandri, Eminescu, Vlahuţă şi Sadoveanu şi între *poporanismul* lor literar.

Şi e o legătură între literatura noastră de azi, numită de unii şi *ţărănistă*, de alţii *naţionalistă*, şi între preocupările politico-sociale de

azi, datorite *crizei* de acum zece ani.—În urma acelei crize, care ne-a redeşteptat dintr'un *dolce far niente*, s'a accentuat tendinţa noastră *de a fi noi*. Puneţi alăturea acest nou curent literar cu măsurile de a pune în valoare energiile noastre naţionale, cu strădănuinţa de a face ceva pentru clasa ţărănească, cu mişcarea economică şi culturală dela ţară, cu apariţia unor mişcări politice, etc.—şi veţi zări poate legătura...

Poate că e cam prozaică această constatare pentru estetica pură. Dar aşa e! Istoricul literar viitor va pricepe şi mai bine această corelaţie şi această cauzalitate...

*

Numai după ce literatura şi limba romînească vor fi perfect romîneşti; numai după ce se va umplea prăpastia socială şi morală dintre orăşeni şi ţărani şi, mai ales, va înceta prejudecata că ţăranii nu sînt oameni caşi noi;—numai atunci poporanismul îşi va fi îndeplinit rolul şi-şi va fi trăit traiul...

P. Cerna.

Cetitorul va găsi la rubrica „recenziilor" o dare de samă asupra poeziilor d-lui Cerna, datorită colaboratoarei noastre, d-na Sadoveanu.

Ţinem însă să ne exprimăm şi aici mulţumirea ce am simţit cetind volumul acestui poet, care gîndeşte atît de puternic şi simte atît de delicat.

Ceia ce salutăm mai ales în acest scriitor, pe lîngă marele-i talent, este o însuşire care nu întovărăşeşte întotdeauna darul poetic: d. Cerna, pe lîngă un poet, este şi un *om*.

Cetind volumul acestui Veniamin al poeziei romîne, ne-am zis: Iată încă un om care-şi pune probleme; iată încă un suflet neliniştit de enigma vieţii; iată încă o *conştiinţă!*

Dar „Viaţa Romînească" va consacra în curînd talentatului poet un studiu mai amănunţit.

Alegerile din Anglia.

Presa noastră prea mult caută să se conformeze principiului adaptării la mediu. Dacă respectarea acestui principiu e cerută de nevoia de a trăi, supunerea numai la imperativul adaptării nu e desigur îndestulătoare pentru a ridica nivelul presei noastre şi a cultiva gustul publicului cetitor. Pentruce coloane întregi cu telegrame asupra moştenirii principesei Luiza, ori asupra isprăvilor apaşilor din Paris? Pentruce ziarele zilnice ar contribui şi ele la excitarea gustului de *senzaţional* al maselor cetitoare? Nu se petrec oare în lume fapte mai însemnate decît aventurile principilor şi principeselor?

Azi nu e pe întreg globul un eveniment mai însemnat decît alegerile din Anglia. Presa întreagă străină îşi are atenţia absorbită de acest epocal eveniment. Cine urmăreşte numai ziarele noastre, se va mira de această afirmaţie. Din cîteva telegrame mărunte, întîrziate şi de multe ori greşite, nu poate bănui nimeni această însemnătate. Cu toate

acestea, alegerile din Anglia privesc direct şi interesele noastre economice, dupăcum privesc pe ale tuturor ţărilor depe glob.

Anglia îşi pune acum marea întrebare dacă trebue să-şi menţie sistemul economic al liberului schimb, ori să ridice în jurul ţărmurilor ei zidurile protecţionismului vamal împotriva produselor străine, care vin în Anglia din toate părţile lumii în sume de miliarde pe fiecare an. Perspectiva tributului vamal se întinde astfel dela coastele Angliei pentru întreaga lume: iată dece alegerile din Anglia au o importanţă mondială.

Alegerile din Anglia mai au şi un adînc înţeles social şi politic. Lupta între partizanii sistemului liber-schimbist şi cei ai protecţionismului a ridicat şi chestia marilor revendicări democratice. Blocul progresist, reprezentat prin Liberali, Partidul Muncii şi Naţionalişti, susţine programul de reforme al guvernului liberal: — *pensii lucrătorilor bătrîni, asigurarea muncii lucrătorilor, case de îngrijire pentru muncitorii bolnavi ori invalizi, intervenţia statului tot mai accentuată în educaţia maselor populare şi ajutorarea copiilor săraci, răspîndirea tot mai mult a micilor gospodării rurale prin defalcarea silită din marea proprietate... şi mărginirea dreptului de veto al Camerei Lorzilor.*

Cele 450 milioane lei pentru realizarea reformelor sociale de „întărire naţională" şi pentru întărirea flotei de război,—guvernul liberal vrea să le realizeze prin *impozitul proporţional şi progresiv pe venit asupra capitalului.* Acest sistem, care cerea o parte din veniturile celor bogaţi pentru alinarea suferinţilor celor săraci, *a fost cauza respingerii budgetului* de către marea majoritate conservatoare din Camera Lorzilor.

Lorzii conservatori au respins budgetul, cerînd cu ipocrizie, referendum popular, acuzînd guvernul de socialism şi anarhism şi declarîndu-se împotriva reformelor democratice liberale, din motive patriotice superioare, ca fiind de natură a slăbi robusta individualitate britanică prin introducerea tutelei statului. Partidul conservator întreg azi nu cere decît întărirea flotei de război, iar pentru sporirea veniturilor statului şi pentru vindecarea relelor sociale propune introducerea protecţionismului vamal în locul sistemului liber-schimbist actual. Partidul liberal a ştiut însă să convingă marea majoritate a centrelor industriale că de fapt *protecţionismul nu impune pe producătorul străin, ci pe consumatorul englez:* astfel, prin protecţionism viaţa lucrătorului englez se va scumpi iar salariile lui, fatal, se vor micşura. Azi, Anglia oferă lucrătorilor salariile cele mai ridicate şi hrana cea mai eftină şi mai bună din lume, tocmai din cauza sistemului ei liber-schimbist.

Conservatorii exagerînd prosperitatea comercială a Germaniei şi exploatînd frica de creşterea flotei germane, Liberalii au dovedit cu cifre: că în Germania salarul lucrătorului e mai mic decît în Anglia, iar viaţa lui mai scumpă şi hrana mai proastă; că în Germania lucrătorul mănîncă pîne neagră şi mănîncă şi carne de cai ori de cîine (statisticele arată că în Germania se taie 7.000 cîini şi 150.000 cai pe an pentru hrana muncitorilor, iar numai în Berlin sînt de patru ori atîţia lucrători fără lucru cîţi sînt în Londra); că flota comercială a Angliei are un tonaj de patru ori mai mare decît al Germaniei şi face afaceri de zece ori mai întinse, iar flota de război a Angliei are un tonaj de trei ori mai mare decît acea a Germaniei. Anglia n-are deci dece să invidieze pe Germania, nici să se teamă de ea.

Până acum Anglia exportă de două ori mai mult pe cap de locuitor decît Germania.

Demnă de remarcat în această importantă luptă politică e atitudinea socialiştilor marxişti. In Anglia, ei nu sînt aşa de puternici ca să poată trimete un membru în Camera Comunelor; ceia ce pot e: să provoace în unele locuri reuşita ori căderea unuia din candidaţii liberali ori conservatori. Cu toate că programul liberal e cel mai democrat din cîte s'au prezentat vreodată în vre-o ţară civilizată, socialiştii marxişti sau şi-au anulat voturile, sau au votat pe candidatul conservator, în marea majoritatea cazurilor. Din cauza combaterii lor înverşunate, ministrul Burns, cel mai binevoitor pentru lucrători din actualul minister, şi fost şef al socialiştilor revoluţionari, abia a reuşit să fie ales în Londra.

Din rezultatele alegerilor până în a şeaptea zi se poate vedea că guvernul liberal, partizan al liberului schimb şi al reformelor democratice, va avea o majoritate cam de vre-o sută de voturi în viitoarea Cameră a Comunelor: ceia ce este o scădere mare faţă de situaţia din Camera aleasă în 1906, dar este o majoritate absolut normală faţă de guvernele anterioare.

Dar interpretarea alegerilor în ce priveşte protecţionismul ori liber schimbismul trebue căutată nu atît în distribuirea scaunelor de deputaţi, cît mai ales în pronunţarea pentru un sistem ori altul a marilor centre industriale şi a porturilor de construcţii navale. Toate aceste centre şi-au spus deja cuvîntul şi, afară de Birmingham şi Liverpool, toate au ales mari majorităţi liberale, iar Londra, cetăţuia capitaliştilor, lorzilor, berarilor şi fabricanţilor de băuturi spirtoase—toţi nemulţumiţi de actualul budget—n-a trimes în noul Parlament decît o majoritate de 6 conservatori.

In asemenea împrejurări, oricare ar fi guvernul, nu va îndrăzni să introducă protecţionismul cît timp Anglia industrială s'a pronunţat pentru liberul schimb.

Aceiaşi concluzie se poate trage din numărul voturilor exprimate până în a şeaptea zi. Până la acea dată Blocul progresiv are 360.000 voturi mai mult decît Conservatorii. Şi trebue să se ţie seamă şi de faptul că proprietarii bogaţi votează de mai de multe ori, după localităţile unde îşi au proprietăţile: astfel Balfour, de pildă, a votat de şeaptesprezece ori şi nu este unul din Conservatori cu multe proprietăţi. Astfel, referendum popular, cerut de Camera Lorzilor, s-a pronunţat împotriva introducerii sistemului protecţionist şi deci şi împotriva Lorzilor.

Scrierile lui Gheorghe din Moldova.

Iubitul nostru prieten a lăsat mai multe manuscrise, pe care le vom publica în această revistă și care, împreună cu ceia ce a tipărit el însuși, vor forma cel puțin două volume, care vor apare în editura noastră.

Un cuvînt relativ la traducerile din Heine, publicate în acest număr.

Gh. din Moldova mai avea de făcut cîteva schimbări în aceste traduceri. Avea de gînd să le facă astăvară. În manuscrisele sale, însă, traducerile sînt așa cum le știam mai înainte. Probabil că boala nu i-a îngăduit să facă schimbările ce le credea necesare.

Am stat mult la îndoială, dacă avem dreptul să publicăm aceste traduceri. Dar ni s'a părut că ele merită să vadă lumina tiparului și,—în urma celor mărturisite aici,—vina noastră, dacă este, se împuținează...

...Dealtmintrelea, Gh. din Moldova avea de gînd să facă corectări chiar în poeziile publicate,—iar pe altele, chiar din cele din volumul său din 1894, să le sacrifice în noul volum ce pregătea...

Dar toate vor rămînea așa cum le-a lăsat el în noaptea de 20 Septembrie,—cînd a încetat pentru totdeauna „cele ce au fost" Gh. din Moldova!...

„Schițe și Amintiri" de D. D. Pătrășcanu.

Frumoasele „Schițe și Amintiri" ale d-lui D. D. Pătrășcanu, publicate în cea mai mare parte în „Viața Romînească", au apărut în editura revistei noastre într'un volum de 300 pagini.

Volumul cuprinde următoarele schițe: Plimbare, Un caz special, Decorația lui Vartolomei, Învingătorul lui Napoleon, O audiență la Ministerul de Războiu, Ce cere publicul dela un deputat, Stăruinți, În tren, Un martir al Higienii, Inspecție, Simfonie wagneriană,—și Amintirile lui Constantin Casian (Copilăria și Un epizod din tinerețã).

Înștiințare.

A apărut volumul I din *Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute* de Gheorghe Panu, cuprinzînd istoria țăranilor din cele întâii veacuri până la Regulamentul Organic.—Volumul e divizat în două părți.—Costul întregului volum e de 16 lei.—Deja este pus în lucru volumul al 2-lea al acestei lucrări, care va cuprinde *Istoria țăranilor dela Regulamentul Organic până în zilele noastre.*

Volumul se află de vînzare *numai* la *Librăria Sfetea*, București, și la Administrația revistei *„Săptămâna"*, str. Poliției, 11 bis.

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

P. Cerna. *Poezii.* „Minerva"—Institut de Arte Grafice și Editură, București.

În versurile d-lui Cerna e multă artă și o senzibilitate de om inteligent, care, dacă nu izbutește întotdeauna să turbure, să miște cu acea delicioasă și bruscă revărsare a unei simțiri tinere și spontane, ne răsplătește, transpunînd această senzibilitate în imagini nouă, unele de o rară frumuseță, și în cugetări ingenioase și îndrăznețe.

Adeseori însă, în forma această frumoasă pe alocure pînă la desăvîrșire, în versul său plin și armonios, senzibilitatea se îmbină cu inteligența într-o fericită cumpănire; iar dacă echilibrul se rupe uneori în favoarea ideilor, a inteligenții, versul devine ceva mai rece, fără să cadă însă niciodată în banalitate. Furat de muzica cuvintelor, poetul poate fi uneori un prețios artist al formei, în dauna puterii de a mișca și a turbura,—întotdeauna însă el va ști să încînte inteligența și să farmece imaginația.

Nu există poet de talent, care să nu aibă o atitudine precisă, anumită, în fața vieții, o unitate în concepția sa despre lume,—și aceasta, orice s-ar zice, face originalitatea și puterea versului. D. Cerna își are atitudinea sa proprie, și o atitudine nouă, originală, transînd asupra felului obișnuit al versificatorilor de reviste. Creștinismul, filozofia, morala, poezia în genere glorifică „durerea", o privesc ca pe un mijloc de purificare sufletească, ca o înnobilare și o frumuseță a sufletului, și ca atare o caută, o întrețin și cultivă cu îngrijire voluptatea de a suferi. În realitate, durerea e un rău, *singurul* rău al existenții, împotriva căruia luptă tot ce trăește. Departe de a înfrumuseța sufletul, ea îi împuținează puterea de viață, înnăsprește pe om și-i micșorează puterea de a simpatiza la durerea altuia,—pecînd fericirea e bogăția vieții sufletești, mărește puterea de expanziune și pornirea spre generozitate. Durerea e un fapt, desigur, dar un fapt căruia i s-a dat toată atențiunea și care, din diferite cauze, a ajuns să întunece valoarea altui fapt: plăcerea de a trăi, puterea de a ne bucura de viață prin simțuri, senzibilitate și inteligență, și a trăi astfel viața complectă,—pentrucă deaceia doar ne-a fost dată.

Nota originală în versurile d-lui Cerna e'tocmai prețul pe care-l pune pe viață, pe dragostea de a trăi, aspirația pasionată la fericire, pornirea aprinsă de a prinde rarele bucurii sămănate în calea vieții. În durerile luptei neîndurate pentru viață, geniul milei îndeamnă omenirea să ridice ochii spre cer, spre lumina fericirii:

Făclia vieții tale primească iar lumină!
Prea timpuriu o stinge destinul ne'mpăcat!

Ai numai o viață, și ar fi fost păcat
Să mori făr'a cunoaște comoara ei deplină....

O, dragii mei prieteni! luptaţi, cintaţi,
iubiţi....
Şi faceţi o virtute din setea de plăcere!
Rămineţi pururi veseli—nebuni şi fe-
riţi—
Drept mulţumire, zina numai atit vă
cere....

Dar fericirea:

E o copilă dulce şi curată,
C'o lacrimă în ochii ei cereşti,
De toţi s'ascunde, rare ori s'arată:
Atunci cind singur tu o cucereşti.

Omenirea însă e plină de:

Robi şi nevolnicie, suflete 'nserate,
. . . .
Ființa lor, de cind a fost creată,
Robie şi'ntunerec numai strins-a....

. . . .
. . . .
De ce să'nvii cu slaba-ţi licărire
Nebuna vechea dragoste de viaţă,
Cind nu au drept la ea?....
. . . .

Iar ceia ce îl farmecă în ființa iubitei e seninătatea ei, care pare că ar fi:

Ca un răspuns al lumii pămînteşti
La zimbetul din stele al tăriei.

şi cuprins de însufleţire:

O, floarea mea! cu tremur şi uimire
Salut avintul tău spre fericire.

In versurile d-lui Cerna totuşi nu putem zice că e ecoul unui suflet vesel: nu e cintarea unor bucurii anumite, ci mai mult sărbătorirea fericirii, a fericirii care fiinţează în ființi şi lucruri, în ritmul vieţii şi lumina ceasurilor zilei, ca împrăştiată în umbrele şi luminile peisagiilor, în taina depărtărilor, de unde se îmbină cu bucuriile sufletului şi face viaţa arzătoare şi plină de clipele unice ale dragostei:

O noapte albă, soră cu iubirea,
Atit de fericită şi bogată
Ai strălucit şi pentru mine odată....
. . . .
Ce zeu şi-a'ntors privirea spre pămint
Atit de fericită şi senină,
De se revarsă-atita farmec sfint
Din tronul lui spre globul cel de tină,
Şi-a pus în aer zimbete fugare
Şi dor în inimi de privighetori,
Iar în făptura ta ne'ncăpătoare
Atita nesfîrşită adorare
Ce se revarsă 'n lacrimi şi flori,
Şi plingi pierdut şi tremuri să nu mori?...

Dar ar trebui să citez întreagă această minunată „Chemare", ce pare mai mult un *lied* decit o poezie, un *lied* în care e glasul nopţii şi al iubirii, peisagiul şi sufletul omului, înfrăţiţi intr-o tainică şi armonioasă concordanţă. Iar iubirea—ce strigăt de triumf al vieţii, ce izbucnire strălucită şi covirşitoare a puterii de a trăi şi a fericirii biruitoare, e în versurile poetului!:

Eu v'am văzut pierzindu-vă 'npreună
Sub bolţi înflorate—
Ah! zimbetele voastre toate, toate,
In sufletu-mi s'adună.
. . . .
Un demon ride crunt şi risul spune:

. . . .
Nu ştiţi că vă aşteaptă deşteptarea,
Nebuni hrăniţi cu vise?
Şi nu simţiţi de-acum că sărutarea
Dă mai puţin decit făgăduise?....
. . . .
Dar voi rămineţi surzi la profeţie!
Cintaţi un imn nebun de veselie,
S'acoperiţi cuvintele de ghiaţă!
Iubiţi-vă! Beţia de viaţă
A celor de demult în voi să'nvie—

Aceasta este clipa pentru care
Ne ducem jugul, toţi, cu resemnare....

Din durere, din imagina morţii şi gîndul peirii, caşi din magia dragostei, izvorăşte pretutindeni focul dragostei de viaţă, ardoarea dorului de fericire, triumful bucuriei de a trăi. Versurile sale de dragoste sint printre cele mai frumoase ce s-au scris dela Eminescu încoace. Dragostea, ca toate celelalte sentimente în genere, nu e revărsată în versul d-lui Cerna cu acea spontaneitate ce ar face-o să pară glasul firesc al simţirii însăşi, devine însă, în o formă suavă, o simţire intelectualizată, frumuseţă şi gîndire. Deşi nu produc acea turburare puternică din versurile unicului nostru maestru Eminescu, deşi viaţa nu curge cu aprinderea şi însufleţirea neîntrecutului nostru Coşbuc, deşi nu e în ele simţirea duioasă şi nuanţată a lui Iosif, nici strălucirea de pietre preţioase delicat cizelate a lui Anghel,—versurile d-lui Cerna au totuşi lumina lor proprie, graţia lor deosebită, farmecul şi seducţiunea noutăţii lor netăgăduite. Cetiţi numai „Torquato către Leonora", şi veţi avea impresia că cetiţi versuri de un adevărat poet.

Nu voiu vorbi de poeziile sale filozofice; d. Cerna e inteligent, şi lucrul acesta se vede şi în aceste versuri. Unele sint scrise însă prea frumos, şi sufletele noastre, în care durerea e încă aşa de vie, cer tăcere sau note ca acele din glasul d-lui Goga pentru asemenea subiecte. Admiraţia entuziastă, cu care am cetit cele mai multe din versurile d-lui Cerna, mă face să vorbesc de cele care nu m-au mişcat, spre a nu face ca acel critic, de care ne vorbeşte Rémy de Gourmont, mi se pare, şi care, în loc să descrie frumuseţa neîntrecută a unei statui, descrie în cele mai mici amănunte şi cu cel mai minuţios realism o pată de noroi de pe faldurile hainei ei.

*

Ion Birsan. *Rapsodii şi Balade.* „Minerva"—Institut de Arte Grafice şi Editură, Bucureşti.

Théodore de Banville zice undeva că „oamenii au tot atita nevoe de poezie, caşi de pine". Deaceia, oricit de multe volume de versuri apar şi dispar în vitrinile librăriilor, nu cred să fie cintăreţ, în care să răsune un accent sincer şi să vibreze un simţimint puternic, şi care să nu-şi găsească cetitori.

„Rapsodii şi Balade"... titlul făgăduește poezie tainică şi muzică vibrantă, amintirea evocă pe Heine şi Liszt,—dar vorba poetului, în realitate, nu dă niciodată ceia ce făgăduește visul, şi nici volumul ce făgăduește titlul. Cetitorul poate s-ar descuraja, mai ales după „Balada Tudorii",—dar recenzentul trebue să meargă înnainte şi, căutînd cu răbdare, va descoperi atunci în citeva „Strofe triste", probabil despreţuite de autor, raza poeziei adevărate.

„O rindunică însă nu înseamnă primăvară"... Iar ritmul, muzica versului, unele expresii şi sentimente, fac pe cetitor să-şi îndrepte gîndul dornic spre Goga şi Coşbuc...

*

Em. Grigorovitza. *Poveşti răslețe.* „Biblioteca pentru toţi", Edit. librăriei Leon Alcalay.

D. Em. Grigorovitza este desigur un mare iubitor de poveşti şi un om, care, prin adunări, trebue să aibă el însuşi destul succes cu povestirile sale. Darul de a scrie însă şi darul de a povesti, din nefericire sau din fericire, sint talente deosebite, care arare ori se întîlnesc în acelaşi om; iar eu, cetind poveştile d-lui Grigorovitza, nu odată am regretat că nu am fost printre acei cărora d-sa le-a povestit. In scrierile sale, adesea greoae, se cunoaşte povestitorul bun care trebue să fie cind vorbeşte: sentimentul dramaticului, observaţie precisă, claritate, ştiinţă în alegerea de-

tailurilor.—Dar, ca orice bun povestitor, se preocupă mult mai mult de fapte, de inlănțuirea lor, decit de lumina și perspectiva in care trebuesc arătate pentru ca să producă emoție in sufletul cetitorului,—și din această cauză povestirea e stinsă, nu are colorit și vioiciune, și forma se simte stingace și foarte greoae.

I. S.

***

Th. D. Speranția. *Anecdote nouă.* „Minerva", București, prețul lei 1.50.

Ar fi greu să vorbim de valoarea literară a noului volum. Ca formă, ici și colo versuri reușite in naivitatea lor potrivită situațiunii; dar mai adesea, cunoscutele *amplificări...* à la „mărțișoare Radivon",—acele stingace umpluturi care, față de ușurința și indeminarea scrisului, așa de răspindite azi, iți umintesc rigiditatea figurilor depe firmele *pictate*. Ca fond—dar fondul nu aparține, credem, decit in parte autorului. Faptul că o treime din cele o sută și ceva de anecdote ale volumului ne erau cunoscute, ne face să credem că ele in majoritatea lor, cel puțin, sint „dela lume adunate și la lume iarăși date".

Puține sint in adevăr hazlii, ca: *Rusul și mantaua, Țiganul și bucatele, Țiganul și apa, Peşte găsit, Stăi cu bătaia, Sporul laptelui, L-a luat D-zeu, De moarte bună, Legea popii, Răsbunarea țiganului, Țiganul la strașină, 51 fără 2, Brînza căpitanului.* Incolo—mai slabe.

Unele din anecdotele volumului fac parte din acel imens repertoriu pornografic care circulă oral, colecționat și transmis de anume specialiști.... D. Speranția a căutat să le acopere goliciunea cu foi de viță... din nefericire prea străvezii uneori. Așa: *Guturaiul, Ecoul, Țiganul uituc, Potcapul muscalului, Țiganul nătărău, Judecata, Panahida.*

Altele sint de-adreptul triviale sau obscene—lucru foarte regretabil. Așa: *Minunea lui Mahomet, Nevestele, Țiganul la Țarigrad, Muscălește.*

Sperăm că autorul va suprima la o viitoare ediție aceste 11 anecdote, de care lucru volumul de 311 pagini (113 anecdote) nu se va resimți deloc,—și in schimb va putea fi ingăduit și elevilor ca o distracție nevătămătoare.

Altmintrelea, institutul *Minerva* n-a greșit editind acest volum care, fiind dat și prețul său modest, va putea pătrunde in popor, inlocuind cu folos romanele de senzație, haiducii, *Alexandria* și *Visul Maicii Domnului.*

A. D.

***

E. Lovinescu. *Critice* Vol. I. București, 1909.

Intr-o discuție literară, unul dintre esteticianii noștri oficiali, vorbind despre criticul impresionist, spunea că acesta caută să se pună in lumină pe sine-și, nepăsător la adevărul sau neadevărul celor ce spune, iși arată insușirile lui de formă, de stil și chiar de spirit. Răspunzind, d. Lovinescu a accentuat nevoia criticului impresionist de a căuta icoane, de a avea un stil figurat, de a umbla, cum spune d-sa, după expresie.

Nu știu dacă toți criticii impresioniști au aceste insușiri, sau dacă simt nevoia de a le avea. In „Pașii pe nisip" a d-lui Lovinescu, aceste insușiri erau destul de vizibile; in noul său volum „Critice", ele ni se par vizibile in gradul superlativ. Ce profuziune de imagini și de scenete variate și ingenioase nu ne oferă criticele sale... Iată pe d. Popp ucis de bachante pe muntele Citeron, pentru literatura sa isterică și pornografică, pe d. Basarabescu vorbind in vis cu eroii nuvelelor sale. Iată pe gentilii Glikon, Pierophonios, Agathon, Amphytrion, intrecindu-se sub platani in dialoguri platoniciene, sau dinnaintea unui pahar cu ceai galbăn, in dialoguri renaniene. Iată-i discutind cu subtilitate asupra

poetului Goga, care nu-și dă samă de eleganța prozei, asupra pieselor lui Caragiale, asupra lui Sandu Aldea, care „nu-și pune la piept floarea albastră a bunului simț". Uneori d. Lovinescu stă de vorbă cu Glikon; cu Pierophonios, discutind asupra meritelor sale proprii de scriitor și de critic; alteori cu zeul egiptean Ka asupra chinurilor creației artistice. Și aceste fantezii spirituale, uneori umoristice, sint intrețăsute cu nenumărate citații din autori de mina intăia sau a doua, de reminiscențe artistice și literare din lumea modernă și, mai ales, din cea antică, de comparații plastice, de anecdote picante.

Chamfort, Amiel, La Harpe, Goethe, Chateaubriand, Elisabeth Browning, Alphonse Karr, Isus și Pilat, vinzătorul de măști din grădina Luxemburgului, obeliscul așezat de papa Sixt in Vatican, tamburinarul din Valmajour, fabula cu măgarul, maimuța și ursul, papagalul lui Jules Janin! Și toate acestea sint plasate, aranjate, combinate, pentru cea mai mare delectare a cetitorului, cu o indemănare elegantă, cu o agilitate juvenilă, pe care simți că criticul o prețuește innainte de toate și e incintat de ea.

E drept că aceste zorzoane variate, fioncuri, cordele, volane, cu care d. Lovinescu iși impodobește stilul plăcut și vioi cu atita grație, sint unele de proveniență străină, altele insă-i aparțin, iar altele sint de felul acesteia, a cărei finețǎ am admirat-o: „Slugile și logofeții, imi par a avea prea mult noroc in nuvelele d-lui Sandu, așa dupăcum citind pe Rousseau, iți vine poftă să umbli in patru labe, citind pe d. Sandu ai voi să intri cit mai răpede argat".

Analize psihologice și idei nu prea găsim la d. Lovinescu; dealtfel, acestea nu-l atrag, și d-sa nu rivnește glorie psihologului sau a cugetătorului. Și e natural ca pe un diletant atit de spiritual, pe un admirator rafinat al frumosului sub toate formele sale și atit de pătruns de florentinism, atit de preocupat de icoane, de expresie, de cizelarea frazelor, să nu-l pasioneze prea mult lucrurile pe care le spune.

Nepăsător la adevărul sau neadevărul lor, d-sa privește cu ironie afirmațiile dogmatice și le evită cu un nobil dispreț.

E drept că la această atitudine olimpiană in fața lumii și a vieții au ajuns și un Renan, sau un Anatole France, deși, imi pare, la o virstă ceva mai innaintată decit acea a d-lui Lovinescu.

Cit de mult ține d-sa la idei și cu ce eleganță se dă in spectacol jonglind cu ele in fața publicului, se poate vedea in docta discuție pe care a avut-o cu d. Dragomirescu asupra impresionismului in critică. D-sa definește impresionismul ca un procedeu de a prinde ideia centrală a unei opere, găsindu-i și alte caractere, care se potrivesc de minune pentru critica psihologică. Citează apoi pe Faguet ca exemplul cel mai strălucit al criticei impresioniste. Cunoșteam ca critici impresioniști pe un Lemaître, un Anatole France, și știam pe Faguet ca tipul criticului psiholog, in felul lui Sainte Beuve,—și mi se pare curios un om care definește pesimismul prin caracterele optimismului, numind pesimism ceia ce toată lumea numește optimism.

Acest lucru i s-a părut curios și d-lui Dragomirescu, care a arătat că ceia ce d. Lovinescu numește impresionism e critica psihologică, și că impresionismul e altceva. Iată răspunsul adorabil al d-lui Lovinescu: „Am dat un ințeles intrucitva, dacă nu nou, cel puțin neașteptat, unui cuvint care poartă în exerga lui și o altă insemnare. Aceasta se intimplă. Un om intră intr-o prăvălie: Să-mi dai din cireșele acele.—Nu vezi că nu-s cireșe, ci pere.—Dacă-mi place mie să le zic cireșe!—Dece le-ai numit cireșe?—Așa mi-a venit și mie... Și pe urmă poate că așa m-a sfătuit și micul zeu Puck, care voia să-mi dea răutăcioasa plăcere de a te vedea cri-

ticind niște pere, crezind că ai de-aface cu cireșe". Cu ce artă in adevăr florentină sînt plasate la locul lor aceste pere, aceste cireșe, ce spirituală e intervenția micului Puck și cîte nu putem invăța din această discuție despre impresionism și, mai mult încă, despre d. Lovinescu!

Intr-un dialog intitulat E. Lovinescu, d-sa spune cu multă justeță, în limbajul săn elegant:

„Fiecare dintre noi își poartă destinul lui și in zadar vei spune melcului că-l prind mai bine aripele fluturului—el va stărui să-și poarte casa".

*

Dr. Ioan Lupaș. *Mitropolitul Andrei Șaguna.* Monografie istorică. Sibiu. 1909.

Această intinsă și valoroasă lucrare e tot ce s-a scris mai complect asupra vieții nobile și a activității atît de bogate a aceluia care a fost poate cel mai mare bărbat al Ardealului. Prima parte, in care autorul descrie copilăria lui Șaguna, lupta eroică a mamei sale Anastasia pentru a-și crește copiii in religia ortodoxă, viața lui ca student la Pesta, apoi la Carloviț ca profesor de teologie și secretar al mitropolitului sirb Stratimirovici, cei doisprezece ani (1833—1845) pe care i-a petrecut între Sirbi, anii de formație a inteligenții și a spiritului, e de un pasionant interes. Pacat că asupra acestei epoci din viața lui Șaguna documentele nu ne pot da decit prea puțin. Cum spune autorul însuși: „La acest moment însamnat din viața lui Șaguna se simte lipsa unei corespondenți intime, din care să putem cunoaște lupta sufletească, sbuciumările prin care va fi trecut". Dar dela 1845 încoace documentația e mai bogată și expunerea devine din ce in ce mai amănunțită.

Autorul descrie pe larg și cu multă însuflețire situația bisericii ardelene înnainte de venirea lui Șaguna, vicariatul și alegerea sa ca episcop, rolul jucat de el în viforul mîntuirii din neuitatul an 1848, participarea inimosului episcop la adunarea națională din 3 Mai, misiunea sa diplomatică la Viena și la Pesta, și stăruința lui neobosită în favoarea cauzei naționale.

Cu aceiași bogăție de detalii e descrisă activitatea lui Șaguna în deceniul absolutismului (1850—1860): relațiile sale cu guvernatorii Ardealului, lupta lui pentru emanciparea bisericii romine de sub ierarhia sirbească, luptele diplomatice cu Thun, organizarea clerului, a seminariilor, a școlilor secundare și poporale, înființarea tipografiei și a telegrafului romin, și activitatea sa literară.

Ultima parte a lucrării—*Timpul încercărilor constituționale* (1860—1873) —istorisește ultimele acte ale vieții lui Șaguna, rolul pe care l-a avut în conferințele naționale din Sibiu și din Alba-Iulia, cași la congresul național din 1863, înființarea „Asociației Transilvaniei" și rolul său ca prezident, fundarea mitropoliei în 1864, congresele naționale bisericești din 1868, și intemeiarea statutului organic. In paginele finale, autorul caracterizează, in chip fericit, puternica individualitate a lui Șaguna, scoțind in relief cu multă pătrundere multiplele sale fețe. „Cele mai multe din figurile mari ale bisericii noastre, un Dosoftei, un Antim Ivireanul, un Veniamin Costache, au fost mai mult niște contemplativi, care nu aveau ințelegerea largă a lucrurilor lumești și politice. Doar episcopul Ioan Inocențiu Micu, care a fost și el un aprig luptător pe teren politic, s-ar putea asămana intrucitva, prin atitudinea sa indrăzneață și nesovăitoare, cu politicianul Șaguna. Există însă o mare deosebire intre felul lor de luptă și, mai ales, intre rezultatele la care a putut să ajungă unul și celalalt: pecind lui Micu politica sa energică și fără vicleșug îi deschise, prin intrigile dușmanilor săi și ai neamului nostru, prea de timpuriu mormintul exilului, in care s-a stins intre tînguiri jalnice, cu gîndul veșnic la credincioșii săi chinuiți, pe Șaguna, dimpotrivă, prudența sa politică, simțul practic și tactul diplomatic extraordinar de fin l-au dus—chiar și intre imprejurări cu totul protivnice—din izbîndă in izbîndă, făcîndu-i cu putință să stoarcă oricărui prilej tot folosul ce ni-l putea da".

O. B.

***

Th. Capidan. *Réponse critique au Dictionnaire d'étymologie koutzovalaque de Constantin Nicolaïdi.* Salonique, Etablissement Acquarone, 1909, 1 broș. in 8 de 55 pagini, prețul 2 lei.

Intr-un dicționar etimologic macedoromin publicat de curind la Atena, un profesor grec in retragere, Constantin Nicolaide, de origină macedoromin din Vlaho-Livadi (Olimp), a incercat să răspindească ideia că cea mai mare parte din cuvintele dialectului macedoromin ar fi de origină neogreacă, și in general (in prefață) că limba romînă ar fi avind la baza ei un remarcabil fond vechiŭ grecesc.

Sprijinit pe părerile curente in filologia modernă și romînă, d. C., filolog macedoromin, respinge cu ușurință asertiunile false și tendențioase ale renegatuluĭ. In acelaș timp d. C. atrage atenția asupra uneĭ părți de merit a dicționaruluĭ luĭ Nicolaidi și care consistă in un număr de cuvinte macedoromine neinregistrate in glosarele cunoscute păn acuma.

*

Dr. Iosif Popovici. *Poezii populare romîne. I Balade populare din Bănat.* Oravița, Din Publicațiunile Ministeruluĭ Cultelor și al Instrucțiuniĭ din București, 1909, 1 broș. in 16 de 124 p., prețul coroane 1.80.

D. I. P., originar din Bănat (Klicsova) și docent la Universitatea din Budapesta, a inceput a publica o colecție de poezii populare, din care prima broșură cuprinde balade bănățene. Autorul are toată pregătirea pentru a face din volumele sale adevărate izvoare științifice. Gruparea materialuluĭ se va face după „ideile fundamentale etice" ale poporuluĭ.

Acest volum și cele care vor urma sînt publicate cu mijloacele materiale puse la dispoziție de Ministerul de Instrucție din Rominia. Am și eŭ un manuscris: partea II din cartea mea *Despre Cimiliturĭ*, carte foarte elogios apreciată de către d. A. Philippide, profesor la Universitatea din Iașĭ și membru al Academieĭ Romine,—și se știe că, in Rominia, pentru cărțile de filologie, a căror tipărire costă destul de scump, nu se găsește maĭ nicĭun cumpărător. Am rugat decĭ și eŭ pe d. Ministru a-mĭ pune la dispoziție suma de o mie leĭ necesară pentru tipărirea cărțiĭ, dar rugămintea mea a fost pusă „la dosar". Felicit așadar călduros pe d. P. pentru a fi repurtat un succes, pe care nu l-a putut repurta un cetățean al acestuĭ regat.

G. P.

***

Philippe Robert. *Feuilles d'Automne.* Edit. Ph. Robert, Ried sur Bienne, Suisse.

Opera artistică a d-lui Ph. R. e intovărășită de-o prefață elogioasă, scrisă de d. Ph. Godet. Ne vom opri însă numai asupra Introducerii.

După autor, educația artistică a națiunilor civilizate e rău făcută: „Cînd educația va fi ințeleasă in așa fel ca fiecare să-și poată ciștiga necesarul și ca această stăpînire să fie conformă cu regulele Frumosului, atunci ne vom putea gîndi la desvoltarea splendidă a artelor mai puțin prozaice (terre à terre)". Organizația actuală a muzeelor fiind defectuoasă, autorul se-ntreabă „unde să se ducă și să se impregneze de Frumos arhitecții, stolerii, ceramiștii și țesetorii noștri?" „Ca să ajut la ridicarea in cinste a acestor arte elementare și la desvoltarea armonioasă a sentimentului de frumuseță concretă

printre noi tinerii—care sintem deciși să încercăm în viața noastră realizarea Frumosului total, multiplu și unul—am compus aceste citeva pagini". „Am precizat unele legi care mi se pare că stau la temelia oricărei manifestări decorative a artei". „Dacă ele pot servi în epoca noastră de tranziție *de indicare a unei căi folositoare de urmat*, voiu fi pe deplin satisfăcut de acest succes".

Autorul a studiat—și reprodus în admirabile planșe—frunzișul de toamnă ca formă și culoare, din punctul de vedere al aplicării la arta decorativă. Din acest studiu autorul se simte îndreptățit „să exprime și să grupeze *citeva teze* aplicabile la artele plastice și în special la cele industriale". Aceste citeva teze formează textul ce întovărășește opera artistică a autorului —cele 18 planșe admirabile în afară de text. Ca principiu diriguitor al tezelor sale autorul stabilește că „orice compoziție executată în vederea artelor industriale trebue să producă o impresie de repaos". Corolar: „L'ensemble de l'oeuvre doit donc être largement empreint *d'unité*" Odată stabilit acest principiu diriguitor, autorul studiază, în partea I-a, compoziția desenului, arătînd importanța liniilor și semnificația lor în desen, apoi rostul și folosirea celor „trei principii similare: *Simetria, Echilibrul* și *Repetiția*"; semnificația *Valorilor* și a *Tonurilor*; profilul subiectul decorativ; importanța formei golurilor lăsate de subiect pe fond, etc... În partea II-a, tratează despre armonia culorilor. Ceia ce-i interesant în această parte e reabilitarea verdelui,—pentru rest autorul ținîndu-se pe terenul practic; e un eclectic.

Importanța operei artistice a d-lui Ph. R. poate fi judecată din două puncte de vedere. Întăiu, din al execuțiunii ei, și, al doilea, din al semnificației sale. Din al execuțiunii ei: „Clișeurile părții ornamentale a textului, gravura în photocromie și impresiunea planșelor în afară de text au fost executate de stabilimentul *Meisenbach Riffarth & C-nie*, din *München*. Hîrtia pentru text și cartoanele-suporte pentru planșele în afară de text au fost fabricate de casa *Pietro Miliani*, din *Fabriano*. Caracterele tipografice întrebuințate pentru compoziția textului au fost desinate de *Eugène Grasset*, din *Paris*. Fierele speciale pentru copertă au fost gravate de *Photogravura Bienna*, din *Bienne*. Impresiunea textului și a ornamentației sale, și legătura volumului au fost executate în atelierele societății anonime *Delachaux & Niestlé*, din *Neuchâtel*". Pe cît se poate vedea din citatul de mai sus, autorul și-a dat toată sîrguința ca execuția să fie desăvîrșită. Volumul d-lui Ph. R., cu siguranță, va face epoca în istoria *Cărții* din vremea noastră.

Din al semnificației sale: Orice-ar spune autorul despre reaua educație artistică a popoarelor civilizate, e un fapt sigur și bine stabilit: sentimentul estetic pentru natură, cît și nevoia ca obiectele de folosință zilnică să fie estetice, sînt pentru toate popoarele sentimentele estetice care înfloresc cel mai tîrziu,—astfel că opera d-lui Ph. R. poate fi socotită ca un semn al vremii, ca o îndrumare a artei europene pe căi nouă.

Poate un lucru omenesc să fie fără cusur? Nu. Și opera d-lui Ph. R. are unul, și încă mare: *prețul*, care nu-l la îndămînă orișicui. Deaceia, credem că Școlile de Arte și Meserii, de Bele-Arte și Bibliotecile ar trebui să-și procure opera d-lui Ph. R., spre a o pune la îndămînă celor pentru care ea a fost făcută.

*

H. G. Wells. *Ann Veronica.* Unwin 's Library. London e Leipzig, 1909.

Autorul scrierilor *A modern Utopia, The Mar of the Wolds, The Sea Lady Twelve Stories and a Dream*, etc, etc., în nou apăruta sa scriere—*Ann Veronica*—lasă lumea închipuirilor și a fantaziei sale bogate și cutremurătoare, spre a face analiza psihologică a generației femenine care se ridică, dornică de o mai mare dreptate și o mai mare libertate.

Stilul și humorul lui *Wells* n-au nevoe să fie lăudate de noi, iar puterea analizei sale cu atît mai puțin,—calitățile sale de mare scriitor fiind și cunoscute și recunoscute. Ceia ce-i interesant, în afară de aceste calități, în *Ann Veronica*, e *atitudinea* autorului. *Ann Veronica* reprezintă tînăra generație, care caută să-și trăiască viața ei așa cum o înțelege ea, în dauna și împotriva vechei generații, reprezentată prin familie și societate.

Conflictul, lupta între aceste două generații e o realitate care se desfășură mai întăi în sinul familiei și se continuă apoi în cercul mai larg al societății. Această luptă fiecare din noi am dus-o, și urmașii noștri vor duce-o.... împotriva noastră. Atitudinea autorului față de această luptă e a unui arbitru care-și face o deosebită plăcere să noteze, c-o ironie binevoitoare, toate peripețiile tragico-comice ce se desfășoară din *incapacitatea* ambelor generații în luptă, *de-a se înțelege* una pe alta. Lupta aceasta însă se datorește acestei incapacități? Autorul nu se pronunță, dar din atitudinda lui ca arbitru s-ar putea răspunde afirmativ. Cînd, la sfîrșitul scrierii, cele două generații se împacă, această împăcare nu se datorește înțelegerii sau priceperii reciproce; împăcarea o face *ertarea*. Generația învinsă iartă celei triumfătoare.

*

Rudyard Kipling. *Actions and Reactions.* Tauchnitz edition. Leipzig, 1909.

În volumul acesta, autorul favorit al Împăratului Germaniei ne dă opt nuvele. Fiecare nuvelă are, la sfîrșitul ei, un „*Envoi*" în versuri, în care ideia dominantă a nuvelei e perfect strînsă și plastic dată. Nici o grijă dar că cetitorul să se înșele asupra celor ce vrea să-i spue autorul. La dreptul vorbind, acesta-i un lux pe care numai un Kipling și-l poate permite, deoarece nuvelele sînt foarte clare ca tendință și n-au nevoe de nici un „*envoi*". Versurile însă fiind frumoase, nu putem decît să ne bucurăm de dărnicia autorului. Din aceste opt nuvele numai trei sînt lipsite de teză: *Garm-a hostage, With the night mail* și *The house Surgeon*. Din aceste trei cele două din urmă sînt incursii în domenii ce nu-i aparțin. Cu *With the night mail* intră în domeniul lui *Wells*, iar cu *The house Surgeon* în acel al lui *Conan Doyle!* Aceste incursii nu-s reușite.

Dintre toate nuvelele cea mai reușită, deși cu teză, ni se pare *An habitation enforced*, și, dacă rubrica aceasta ar permite-o, am da cele 20 de versuri în care e condensată ideia dominantă din nuvelă.

*

Daniel Halévy. *La vie de Frédéric Nietzsche.* Calmann-Lévy, Paris, 1909.

Marele filozof,—pentru unii,—marele nefericit, pentru toți, și-a găsit în d. D. H. un biograf nepărtinitor, lipsit de pedantism și plin de o pietate delicată. Nu intră în intenția noastră să rezumăm cele 381 pagini, în care autorul, într-un stil fără pretenții, desfășoară tragedia grozavă a unui creer chemat să împrăștie lumină și predestinat celui mai oribil întuneric; intenția noastră e numai să atragem atenția cetitorilor noștri asupra unui volum ce merită să stee în biblioteca oricui.

Singura parte în care nu sîntem de aceiași părere ca d. D. H. e cînd autorul pune o dată fixă—începutul primăverii anului 1888—la incapacitatea lui Nietzsche de-a se înfrîna și a se corija.

După d. D. H., numai *Le cas Wagner, Le crépuscule des idoles, l'An-*

téchrist şi *Ecce Homo* port pecetea nebuniei. După noi, boala e mai veche, dar... aceasta, pe de-oparte, e o chestie medicală, iar pe de alta, punind pecetea nebuniei pe întreaga operă a lui Nietzsche, putem atrage asupra noastră toată urgia Nietzeischtilor,—azi Nietzeismul fiind la modă.

*

Zeitschrift des deutschen und österreichischen Alpenvereins. *Redigiert von Heinrich Hess.* Band XXXX, Jahrgang 1909. I. Lindauerschen Buchhandlung (Schöpping) in München.

Fiecare din membrii D. Ö. A. V. primese anual în schimbul unei cotizaţii, pe lîngă o revistă bimensuală, apoi la sfîrşitul anului volumul mai sus indicat. Volumul al 40-a din a. c. cuprinde 368 de pag., 24 de ilustraţii în afară de text şi 62 în text, cum şi două hărţi: una *Ankogel-Hochalmspitzgruppe*, pe scara de 1 : 50.000, şi alta *Umgebung der Jamtalhütte*, pe scara de 1 : 25.000. Ambele aceste hărţi sînt ridicate şi tipărite cu spesele D. Ö. A. V.. Materia cuprinsă în volum e, ca de obiceiu, cît se poate de variată. Din cele 15 articole, care formează volumul, vom da numai cîteva titluri: *Die ältesten Karten der Westalpen*, *Menschen und Berge in China*, etc.. Ne vom opri numai asupra ultimului articol, de d. Johannes Emmer: *Beiträge zur Geschichte des deutschen und österreichischen Alpenvereins, 1895—1909*, şi numai atît cît e nevoe de a scoate nişte date pe care să le punem înnaintea cetitorului, căruia să-i rămie a trage concluziile.

Asociaţia alpinistă Germano-Austriacă s-a înfiinţat în 1869, numărind la înfiinţare **702** membri, cu un capital de 7.225 mk 92 pf.. La sfîrşitul anului 1908 numărul membrilor e de **82.077**, iar încasările se cifrează cu **525.857** mk. **64** pf.. Dela înfiinţare şi până la sfîrşitul anului 1906 suma încasărilor e de **7.304.387** mk. **67** pf., iar suma cheltuielilor e de 7.076.940 mk. 69 pf., din care 1.863.167 s-au cheltuit numai pentru construcţia de drumuri şi adăposturi alpine, 1.567.449 mk. pentru publicaţia bimensuală, iar 2.318.905 mk. pentru volumul de sfîrşit de an (Zeitschrift D. Ö, A, V.).—Oricît de mari ar părea aceste cifre, ele însă nu dau icoana adevărată a activităţii D. Ö. A. V., deoarece aceste cifre arată numai activitatea comitetului central. Fiecare secţie îşi are casa ei, şi e de ajuns să arătăm că la sfîrşitul anului 1908 numărul secţiilor e de 353 şi că numai pentru construirea de drumuri şi adăposturi alpine secţiile au contribuit cu **6.072.420** mk.!

Dr. N. Q.

***

Henry Chaudé. *Le nouveau code civil suisse dans l'oeuvre de codification moderne.* Paris, Arthur Rousseau, 1909.

Fără a-i recunoaşte, înnainte de a fi intrat în vigoare, valoarea pe care i-o atribuise în „Deutsche Juristenzeitung" din 1897 jurisconsultul german Laband, cu prilejul publicării anteproectului, că va fi cu siguranţă „das beste moderne Civilgesetzbuch", noul cod civil elveţian ocupă, fără îndoială, prin forma sa populară, prin spiritul său familial, prin tendinţile sale morale, prin tehnica sa maleabilă, un loc excepţional printre codurile contemporane.

Anteproectul, redactat de Eugène Huber, un cunoscător adînc al istoriei dreptului elveţian, un spirit conservator şi în acelaşi timp larg deschis ideilor moderne, a fost publicat la 15 Noembrie 1900. A fost supus spre examinare unei comisiuni compuse din 31 membri, cea mai mare parte profesori, magistraţi, şi din 9 experţi, ale cărei discuţiuni ţinură din Maiu 1901 până în Maiu 1903. O nouă comisiune compusă din Huber şi alţi 6 au redactat proectul, care, supus discuţiunii Consiliului naţional şi Consiliului de Stat, la 6 Iunie 1905, fu adoptat în totalitate la 10

Decembrie 1907, iar intrarea în vigoare a fost hotărîtă pentru 1 Ianuar 1912.

Ideia fundamentală urmărită de redactorii codului a fost ca, studiindu-se dispoziţiile legilor străine, luindu-se în samă descoperirile ştiinţii contemporane şi recentele cuceriri ale progresului jurisprudenţial, să nu se adopte pe unele sau pe altele decît cu cea mai mare circumspecţie şi să se respecte, înnainte de toate, cerinţile tradiţiei şi ale mediului, spre a se realiza astfel o lucrare cu adevărat naţională.

Codul civil elveţian cuprinde patru cărţi, consacrate: prima, dreptului persoanelor, a doua, dreptului de familie, a treia, dreptului succesoral, a patra, drepturilor reale. Dreptul obligaţiunilor, care până acum face obiectul unui cod independent, datînd din 1881, va forma cartea a cincea. Faţă de codul lui Napoleon, care tratează supt un acelaşi titlu materiile cele mai deosebite şi într-un acelaşi capitol instituţii fără nici-un caracter comun, ca de pildă despre persoane, căsătorie (un contract), dreptul de familie şi incapacităţi în prima carte, ori, despre uzucapiune şi prescripţia extinctivă, două instituţii aşa de diferite, în acelaşi capitol; şi chiar faţă de Bürgerliches Gesetzbuch, care, urmînd doctrina în general admisă în Germania, influenţată şi aceasta de Pandecte, înfăţişează o ordine mai raţională, tratînd, adică, după teoria generală, despre dreptul obligaţiunilor, dreptul lucrurilor (Sachenrecht), dreptul de familie (Familienrecht), dreptul succesiunilor,—ordinea materiilor adoptată de legiuitorul elveţian pare a fi cea mai conformă cu tradiţia istorică. „Dreptul persoanelor şi dreptul familiei, spune Huber în „Expunere de motive", cuprind instituţiile înseşi pe care se întemeează toate drepturile relative la bunuri. Ele trebue, deci, studiate în primul rînd. Dreptul succesoral, strîns legat de dreptul de familie, îşi are loc imediat după statutul personal, ca un supliment de organizare a bazelor codului civil cu privire la linia generatoare".

Care e, acum, spiritul general al codului civil elveţian? Toţi partaşii la confecţionarea codului au căutat să facă o lucrare cu adevărat naţională. Codul lor e, în cea mai largă măsură, reprezentativ al spiritului poporului, pe care e chemat a-l cîrmui. Spirit democratic, liberal, practic, dar mai ales familial şi moralizator, acesta este tabloul psihologic al poporului elveţian. Acesta e şi spiritul general al codului civil elveţian.

Democratic, el stabileşte, dela început, principiul că toţi sînt apţi de a se bucura de drepturile civile şi de a deveni subiecte de drepturi şi de obligaţiuni (art. 11). El se ocupă de soarta celor umili sau a celor desmoşteniţi, determinînd obligaţiunile stăpînilor şi ale comitenţilor faţă de servitori şi de amploiaţi (art. 332), interesîndu-se de starea ţăranilor, aşa de adeseori victime ale legilor prea riguroase (art. 229, 604, 608, 612, 616, 620, 622, 633, 682, 689, 694, 709, 710, 736), de acea a rudelor sărace, care aparţin unei familii bogate (art. 329, 335, 349, 355), îmbunătăţind, mai ales, condiţiile copiilor naturali şi ne mai deosebindu-i de copii legitimi, cînd filiaţia lor e bine stabilită (art. 324, 325, 461).

Practic, el nu cuprinde decît dispoziţiuni care pot avea o aplicare imediată şi uşoară. Cîteva exemple: posibilitatea de a se continua, cu consimţimîntul autorităţii tutelare, o întreprindere comercială sau industrială făcînd parte din patrimoniul pupilului (art. 408); putinţa de a se atribui către unul dintre moştenitori bunurile succesiunii, cînd ele nu pot fi împărţite fără o însemnată scădere în valoare (art. 612); atribuirea unei indemnizări copiilor majori, care, trăind împreună cu părinţii, şi-au consacrat familiei munca şi veniturile (art. 633).

Liberal, fără a cădea, însă, in individualismul codului francez, el își învederează această calitate din recunoașterea capacității depline a femeii măritate, din libertatea contractului de căsătorie, din extinderea facultății de a testa și mai ales din numărul restrins de dispozițiuni imperative și prohibitive.

Libertatea individuală e mărginită de interesul familial și de preceptele moralei. Caracterul acesta familial și moral e cel mai remarcabil atribut al codului elvețian. Individul trebue să aibă in vedere mai mult interesul familial, decit propriul său interes, trebue să-și indeplinească cu credință, in ordinea economică și în ordinea morală, datoriile față de soț, descendenți, ascendenți și rude în general (art. 139, 150, 169, 170, 370, 437, 477).

Increzător in influența moralizatoare a femeei, codul elvețian tinde a-i spori drepturile și autoritatea ca „soție și mamă", dindu-i în familie o situație egală, dacă nu superioară, aceleia a bărbatului (art. 167, 168, 191, 205, 214, 274, 462, 471).

In sfirșit, recunoaște in mod formal statului o putere de supraveghere atit asupra moralității publice, cit și asupra creditului public. El poate interveni spre a proteja pe părinți contra faptelor și purtărilor rele ale copiilor nedisciplinați (art. 284), ca și spre a proteja contra părinților pe copii maltratați sau abandonați moralicește (art. 283,, 285) sau ale căror bunuri sint rău administrate (art. 297). Ca protector al creditului public, statul va îngriji de a supune unor regule precise de publicitate actele particularilor susceptibile de a interesa pe terți, prin instituirea registrului de comerț, registrului regimurilor matrimoniale și registrului fonciar.

Influența acestui cod se va întinde peste hotarele confederațiunii. Concepțiunile doctrinale, dela care se inspiră și noile aplicațiuni ale teoriilor recente, nu vor întîrzia de a intra în sfera de discuție a juriștilor celorlalte țări, și n-ar fi de mirare să se vadă că unele din ele au căpătat aprobarea unanimă a științii juridice.

In domeniul legislațiunii, codul a dat unor chestiuni importante o soluțiune definitivă, pe care o vor împrumuta-o cu siguranță viitoarele coduri europene. Intr'un cuvint, opera elvețiană va fi, prin toate materiile tratate, un isvor neprețuit de indicații pentru viitorul legiuitor.

C. T.

***

Georges Renard. *Syndicats, Trade-Unions et Corporations.* Un volum de 413 p.,Paris, 1909, O. I. Doin et fils, éditeurs. Prețul 5 lei.

Distinsul teoretician al socialismului francez ne dă in volumul de față o expunere clară și precisă a evoluției acestor instituții de-alungul veacurilor, evoluție ce prezintă două momente in care principiul asociației a jucat in lumea muncii un rol considerabil.

Sistemul corporativ, peste care, ne mai reprezentind azi decît un interes istoric, vom trece iute, domină epoca cuprinsă intre veacul al XI-lea și al XIV-lea, „adaptindu-se strins la comerțul mic, la mica industrie, la regimul de *economie urbană*, care era atunci; el se desvoltă în cuprinsul orașelor, pe deplin, unde orașul e suveran, necomplect, unde orașul e jenat de altă putere; se dislochează și moare pe măsură ce se desvoltă marea industrie, comerțul in mare, și statele mari."—Incercările făcute pentru reînvierea corporațiilor au fost infructuoase, ele dovedindu-se inadaptabile noilor condiții de viață; numai in Austro-Ungaria și la noi s-a reușit prin legi a le face să trăiască alături cu marea industrie.

In veacul al XIX-lea, secolul comerțului mondial și al capitalismului, care a produs in mod necesar diviziunea intre patroni și lucrători, principiul asociației se manifestă din nou cu putere, reflectind această diviziune. In afirmarea sa a trebuit să inlăture principiul libertății absolute, proclamat la sfirșitul veacului al XVIII-lea, care interzicea orice asociație, fie de patroni, fie de lucrători, lăsind friu liber unui individualism absolut, contrar necesităților care au creat și făcut să dureze societățile. Din consecințele logice ale acestui principiu de libertate—*laissez faire, laissez passer*—se nasc sindicatele; căci concurența universală, căreia, e drept, se datorește avintul măreț al comerțului și industriei din ultimul veac, reduce pe patroni să ducă intre ei o luptă de distrugere și in același timp duce pe uvrieri, din ce in ce mai prost plătiți, la un grad de mizerie necunoscut incă. Atunci, din nevoia de a se apăra contra concurenții confraților apropiați ori îndepărtați, regulind producerea și desfacerea mărfurilor, și împotriva revendicărilor muncitorilor, din necesitatea de a reuni capitaluri mari pentru intreprinderi importante, capitaliștii se intrunesc in *sindicate patronale*, ei cei dintăi fiind mai conștienți. Bine înțeles, formarea acestor asociații, oricum ar fi numite, lovește în principiul sancționat prin legi al neintervenției economice, principiu, care, in trecut fie zis, n-a fost aplicat vreodată nicăeri și nici nu e aplicabil. Avind puterea politică însă, patronii reușesc să ocolească sau să schimbe legea, căci ei, dacă nu voesc ca statul să intervie *în contra* lor, nu înțeleg de ce să nu intervie *pentru* ei, și se servesc de principiul neintervenției ca de „o intăritură mobilă, pe care o ridică și scoboară după interesele lor".

Ca o reacțiune firească uneori, precedind alteori, citeodată simultan, lucrătorii, căpătind in aglomerația și atmosfera grea a fabricii conștiința de clasă, înțeleg că nu poate fi o eșire pentru ei din mizerie decit grupindu-se in sindicate. Aceste sindicate, a căror situație juridică nu e tocmai lămurită, ar putea fi definite „asociații profesionale, al căror scop esențial e de a menține și ameliora condiția economică a membrilor lor și, prin extenzie, a clasei cărei ei aparțin" (p. 158).

Pentru formarea asociațiilor lor însă, cum și pentru a putea lucra in mod eficace prin ele, lucrătorii sint nevoiți să ducă o luptă grea cu patronii, care, stăpini pe puterea politică in stat, se servesc de această putere pentru a se opune năzuințelor uvriere. In lupta pentru formarea sindicatelor, uvrierii uzează cind de mijloace revoluționare, greve, manifestări in stradă, etc., cind de mijloace politice, mai ales atunci cind votul universal li se acordă. Astfel, in Anglia, Trade-Unions capătă în 1825 dreptul de a vinde in comun brațele și dreptul de grevă; in 1874—75, aliindu-se cu conservatorii, capătă egalitatea înaintea legii civile și penale prin abrogarea legii, stăpin și slugă; iar in 1906, intrind tot mai adinc in politică, și trimețind 54 deputați în Cameră, reușesc să aibă un membru in guvern, și își asigură o sumă de avantaje economice. In Franța, numai după 1848 se cîștigă dreptul de grevă și se proclamă principiul dreptului la muncă, cîștiguri efemere, adeseori contestate; lupta pentru afirmarea sindicatelor ține până la sfirșitul veacului al XIX-lea, avind a se opune nu numai sindicatelor patronale, ci și celor *galbene*, formate și susținute de patroni, cind reușesc să se impună și devin legale. De cițiva ani viața sindicatelor devenind intensă, ele s-au inmulțit și s-a format prin federarea lor Asociația generală a muncii. Dar sindicatele franceze, dupăce prin acțiunea politică au reușit să-și asigure o influență preponderentă în organizarea muncii, incep, contrar sindicatelor engleze, să manifeste o dușmănie greu de explicat acestei acțiuni, și-și pun nădejdea reușitei țintei lor finale in acțiunea revoluționară, unindu-se, printr-o regretabilă eroare de logică, cu propaganda anarhistă antimilitaristă, anti-

patriotică și antietatistă, propagandă pe care o judecă și condamnă energic autorul ca lipsită de simțul realității. Discutînd metoda și scopul acțiunii sindicaliste, care pot fi revoluționare sau reformiste, autorul atacă chestiunea dacă funcționarii statului au ori nu dreptul de a se sindica. Concluzia sa e că greva funcționarilor e inacceptabilă, recunoaște însă necesitatea unui statut special și consacrat prin lege, in care „să se determine nu numai datoriile, ci și drepturile lor, să fie puși funcționarii în beneficiul unei convenții bilaterale, care să-i lege, dar care să-i și proteje contra arbitrarului și disproporției dintre retribuție și munca dată" (pag. 348).

Reproșează sindicatelor că in metoda lor revoluționară uită prea adesea marginile lor firești, care sint restul națiunii și autoritatea statului, simplificind în mod naiv lucrurile, și tratindu-le de cantități neglijabile. Căci publicul servește ca un tampon în conflictele dintre sindicatele patronale și uvriere, și fără asentimentul lui nu poate reuși nici o mișcare, precum în mulțimea conflictelor de interese ale multiplelor asociații judecătorul de pace e statul, „marea asociație teritorială, în sinul căreia evoluiază toate celelalte, și care păstrează asupra lor heghemonia în numele suveranității naționale."

In afară de stat, sindicatele nu pot evolua, chiar dacă ele s-ar intinde pe toată suprafața planetei și dacă toate națiunile ar fi unite și ar forma o enormă confederație internațională, căci, „nu se pare posibil ca sindicalismul să absoarbă statul și să-l facă de prisos" (pag. 397).

Domnul Renard, convins partizan al uvrierilor, nu se sfiește să le arăte greșalele pe care le fac, și volumul său, discutind cu competență și imparțialitate, reușește să pună în lumină adevărată sindicalismul, arătindu-i meritele în deslegarea chestiei muncitorilor, dar arătindu-i și exagerările primejdioase.

A. B.

***

Léon Bourgeois. *Pour la société des nations*. Fasquelle, 1909.

Cunoscutul om politic francez, fost prim-ministru al Republicei și principalul ei delegat la diferitele congrese ale păcii, membru al Curții permanente de arbitraj dela Haga, a întrunit într-un volum articolele sale din reviste și discursurile pronunțate, privitoare la chestiunele de arbitraj internațional și la acordurile încheiate între state. In această publicație găsim oglinda exactă a lucrărilor și rezultatelor celor două conferinți dela Haga, întrunite, dupăcum se știe, din îndemnul țarului Nicolae II. In precuvîntarea sa, autorul arată scopul sforțărilor sale și ale tovarășilor săi, scop cu totul practic și care permite o apropiată realizare. Nu-i vorba cituși de puțin de „stabili o pace imediată și universală. Mult mai modeste, dar cu un simț profund al realitățoi, adunările dela Haga au căutat mai intăi a înmulți și stringe legăturile juridice între națiuni." Dela 'nceput, autorul pune deosebirea fundamentală între *pacifism* și opera conferințiilor. Nu-i vorba de un vis frumos, evident, dar în contrazicere cu realitatea brutală a inarmărilor pe fiece zi crescinde ale statelor mari și mici, vis urmărit cu stăruință de apostolii păcei, dar pe care oficialii, guvernanții popoarelor, oricare ar fi dorința sau convingerea lor intimă, nu-l pot ține în samă. Opera acelor conferinți și a sforțărilor d-lui Bourgeois și a tovarășilor săi de toate naționalitățile tinde ca, pe baza actualei stări de fapt și de drept, să stabilească norme pozitive care să servească la menținerea păcei între popoare. Autorul ne expune rezultatele conferințiilor, arătind greșala atit a celor ce-au pus în adunarea lor prea mari speranțe, ce erau imposibil de realizat, cit și a celora ce le-au luat în ris și batjocură. Distinsul om de stat, pentru a ne face oarecum palpabil rezultatul practic al adunărilor dela Haga, ne

reamintește de reunirea la Londra a conferinții pentru reglementarea chestiunii pradei în războiul maritim, punînd în evidență forța morală a adunării, ce-a putut face ca tocmai Anglia, geloasa stăpînitoare a mărilor, să fi primit a da ospitalitate acelei conferinți, care a stabilit definitiv existența unei Curți internaționale de judecată, pe care d. Bourgeois o compară cu marele Consiliu amphyctionic și care are de scop apărarea drepturilor neutrilor. Deasemenea, ne vorbește de sentința arbitrală care a regulat faimosul incident cu dezertorii de naționalitate germană, din legiunea străină la Casablanca, în timpul acțiunii franceze în Maroc, incident ce, în alte timpuri, ar fi dat loc unui singeros război între Franța și Germania. Aceasta numai fiindcă, după cum se exprimă autorul, „ideile sint și ele fapte, sau, după cum s-a spus, forțe", forțe de care trebue a se ține samă într-o politică întemeiată pe realitate, fapt a cărui cea din urmă și cea mai luminoasă demonstrație l-am avut în căderea ministerului Maura, ce se bucura de încrederea suveranului și a majorității Parlamentului spaniol, dar, totuși a fost nevoit a părăsi puterea, pentrucă nesocotise acele forțe uriașe, ideile de dreptate ce domină azi civilizația mondială. Conduși de autor, urmărim pas cu pas opera întreprinsă la Haga de acea adunare de somități politice și diplomatice din lumea întreagă, greutățile intimpinate, patimile și rivalitățile de împăcat și liniștit, operă în care rolul d-lui Bourgeois, după părerea unanimă a celor inițiați, a fost precumpănitor.

*

André Chevrillon. *La pensée de Ruskin*. Hachette, 1909, 3 fr. 50.

Ruskin. *Pages choisies* (cu o introducere de Robert de La Sizeranne, traducătorul). Hachette, 1909, 3 fr. 50.

Dl. A. Chevrillon e un călător pasionat și un minunat descriitor al frumoaselor priveliști din țările îndepărtate. Afară de aceasta, d-sa e și un profund cunoscător al Angliei moderne și al ideilor și curentelor ce o frămîntă. Cartea sa asupra lui *Sidney Smith* și *Études anglaises* il înfățișează ca foarte familiarizat cu civilizația, cultura și moravurile britanice. Deaceia noul său volum a fost așteptat cu nerăbdare și primit cu mulțumire. După faimosul său studiu asupra lui Sidney Smith și a renașterii ideilor liberale în Anglia în sec. 19-a, d. Chevrillon era indicat să ne prezinte și cealaltă față a marei lupte de idei ce a contribuit la închegarea Angliei contemporane. In prefața sa, autorul se ferește de a ne da un studiu complect al operelor lui Ruskin, pe care, cu multă sagacitate, l-a ales ca reprezentantul acelui *torysm* teoretic și doctrinal, pe care partidul conservator englez, sub imboldul ideilor semănate de marele Carlyle, l-a aplicat în legislația engleză din a doua jumătate a secolului trecut. Pentru d. Chevrillon, personalitatea de estetician și de artist, de adorator pasionat al naturii și frumosului care pentru alții ii hotăritoare, trece pe al doilea plan față de Ruskin, moralist și sociolog, și, numai pentru a ajunge la această fază a gîndirii lui Ruskin, autorul studiază pe cea dintăi ca un prim și trecător stadiu în evoluția personalității sale. Carlyle, în filozofia *eroilor*, ne înfățișează pe *erou* ca reprezentantul complect, „le porte parole", întruparea ideilor dominante, a culturei și stării materiale ale unui popor la un moment anumit al evoluțiunii sale. Urmînd acest învățămînt, d. Chevrillon studiază pe Ruskin ca produs caracteristic al mediului social, istoric și tradițional, pe care vine el, *eroul*, să-l întrupeze. Studiind, rînd pe rînd, pe Ruskin ca estetician, ca moralist, ca reformator social, în trei ipostase deosebite și derivate în mod logic una din alta, autorul examinează nu atit ideile lui Ruskin, cit ideile ce l-au

produs pe acesta, acele forțe latente care, luindu-l din frageda copilărie, prin puterea tradiției, exemplului, sugestiei, au contribuit, împreună cu germenii personali sădiți de natură intr-insul, la desăvîrșirea personalității sale.

Pentru d. Chevrillon, omul este produsul aproape în intregime al mediului social, și ceia ce îi aparține personal, natura sa originală, e însă, în mare parte, produsul atavismului, — încît partea de originalitate, ceiace se găsește în individ deosebit de restul semenilor săi trecuți și actuali, e cu totul infimă. Aceasta pare a fi extrema consecință a teoriei mediului, scumpă lui Taine. Ideile lui Ruskin asupra dumnezeirii, asupra naturii, asupra binelui și frumosului, asupra idealului vieței, asupra datoriei și fericirii, asupra societății, tot ceia ce Ruskin a gîndit și exprimat sint ideile imensei majorități a Englezilor din timpul său, idei ce la aceștia existau intr-un mod vag, latent, dar care, prin intruparea lor în *eroul* Ruskin, își capătă expresia lor desăvîrșită.

Inainte de a cerceta gîndirea lui Ruskin asupra problemelor ce i se prezintau, autorul, intr-un scurt capitol, ne dă o privire asupra stării Angliei pe la 1848, contemporană primei activități a lui Ruskin. La acea epocă, Anglia devenea o țară industrială; pe teritoriul ei se urzea acea uriașă transformare a aspectului țării, a condițiunilor de a trăi și a ideilor locuitorilor. Această schimbare aducea o metamorfoză complectă în idei, sentimente, interese. Producțiunea bogăției devenea scopul intregii activități a Englezilor, credincioși fiziocratismului lui Adam Smith. Dar, dacă Anglia se îmbogățea, mizeria populației devenea colosală. In idealul lumii de atunci dispare cu totul noțiunea frumosului. Scopul final era de a se asemăna cît mai mult mașinii, noul idol. Contra acestor doctrine a liberalismului burghez, triumfător după reforma constituțională dela 1832, se ridică cu putere, după Carlyle, o pleiadă întreagă de gînditori, cei mai de samă fii ai Angliei, Tennyson, Disraeli, Kingsley, William Morris, Dante-Gabriel Rossetti și mai presus de toți Ruskin, cel mai original și cel mai puternic. Numai tîrziu, la vîrsta de 40 ani, dupăce scrisese deja mult, Ruskin, mișcat de starea mizerabilă a poporului, se simte „chemat la misiunea sa". Atunci părăsește studiile sale de estetică și se dă cu totul noii chemări. Această schimbare în activitatea sa e urmarea logică a unei evoluțiuni aproape fatale. Admirator al naturii, pe care încă din copilăria sa o pune, întocmai cași Taine, mai presus de orice, ajunge apoi a privi și operele omenești, pe care, în mod logic, le apreciază și le clasifică după gradul lor de fidelitate în a ceda nenumăratele aspecte ale naturii. Misticismul tradițional, creștin și puritan al lui Ruskin, îl împiedică de a ajunge la panteismul lui Carlyle, atît de influențat de romantismul german. Deaceia, în diferitele aspecte ale naturei, vede el manifestările unei dumnezeiri veșnic aceiași și veșnic prezentă în tot ceia ce înconjoară omul, a cărui putere de înțelegere și apreciare a frumosului răspîndit în natură e încă o manifestare a divinității. Diferite înfățișări ale frumosului sînt tot atîtea cuvinte a limbii ce dumnezeirea vorbește omenirii, tălmăcindu-și astfel voințele sale. Artiștii sînt acei înzestrați cu o deosebită putere de înțelegere a acestui cuvînt dumnezeesc. Ei în operele lor caută a reda, după omeneștile lor puteri, ceia ce au putut ceti în marea Carte a Naturii. Și cel mai mare artist va fi acela care va reda mai exact diferitele aspecte ale ei. Acest cel mai mare artist pentru Ruskin e Turner, marele peisagist, pe care l-a admirat și proslăvit. Deaceia din marii artiști ai omenirii, primitivii mai ales, care s-au străduit a reda în operele lor spiritul, viața interioară, iar nu forma, sînt acei ce au

toată simpatia lui Ruskin. In această concepție trebue căutată una din rădăcinele mișcării pre-rafaelite. Acest interes al lui Ruskin pentru operile omenești, ca simboluri ale sufletului divin, l'a făcut să admire așa de mult Veneția veche, ai cărei locuitori au produs acele minunate monumente neegalate până azi. Și admirîndu-le, a cercetat care au fost virtuțile particulare ale acelui popor. Acesta a fost începutul preocupărilor lui sociale. Studiul stării materiale, a virtuților morale, a ideilor și obiceiurilor vechiului popor venețian, l'a făcut să vadă prăpastia cea mare care era între un asemenea popor, producător de comori de frumusețe, și sărmanul popor englez din timpul său.

Concepția lui Ruskin despre frumos, ce simbolisează esențialul, legile morale, ce oamenii și societățile nu pot lăsa uitării fără a degenera și dispare, era prea încărcată de sentiment moral pentru a nu ajunge la predica unei morale și, într'o societate demoralisată printr'o schimbare prea bruscă și prea mare a condițiunilor de viață, la predica unei morale sociale, care să se sfîrșească cu o teorie a societății. Societatea pentru Ruskin, e un fenomen natural, un regn al naturii, cel mai nou și cel mai complex, studiului căruia aplică el regulile și legile stabilite și dovedite cu nenumărate exemple, pentru lumea animală, vegetală și minerală. Studiul său asupra cristalelor, în care dela început există o putere de voință constantă pentru a ajunge la forma hotărîtă, cercetările sale asupra plantelor celor mai amorfe, asupra insectelor celor mai umile, sînt minuni de observație și de precizie științifică. Aceste studii fac din Ruskin pe lîngă un mare artist și filosof și un savant de frunte, și asemenea aptitudini și diversitate de cunoștiinți asupra tuturor fenomenelor naturei, studiate în vederea cunoștinții lor aprofundate pentru a putea aplica legile lor unei anumite direcții de activitate omenească, am putea spune că de la complexul și uriașul geniu al unui Leonardo de Vinci, omenirea n'a mai avut ocazia de-a mai cunoaște.

Acea putere de voință, obscură, centrală, care împinge diferitele părți ale animalului, vegetalului și mineralului spre a ajunge la un tot hotărît și armonios, o vede el și în anonimii artiști constructori și decoratori ai catedralelor medievale. Dragostea lui pentru aceste edificii e egală cu aceia ce-o nutrește pentru vechea Veneție; fiind-că în acei artiști necunoscuți, în viața, gîndirea și munca lor, vede el aceleași virtuți ce au servit și Venețienilor la realizarea monumentelor lor, virtuți ce propovăduește el omenirei pentru a ajunge la stabilirea societății ideale, ce'și are în catedralele gotice ca un fel de simbol. Aceste virtuți dorește el să le răspîndească în omenirea modernă prin educație. Aceasta trebue să sape adînc în sufletul omului credința, iubirea de adevăr, admirația frumuseților naturei ca expresie a dumnezeirei, caritatea, iubirea aproapelui; să dezvolte sănătatea, sensibilitatea și energia, care vor produce viața intensă ce se va traduce în afară prin forma frumoasă, înăuntru prin perfecțiunea morală. Pentru aceasta omul va fi învățat a munci, a exercita vechile meșteșuguri care cer totodată o încordare fisică ca și intelectuală, va fi deprins a asculta pentru a supune spiritul său unei discipline binefăcătoare ce va desvolta într'însul instinctele sociale, va fi crescut în respectul vechilor ierarhii sociale ce'și au rostul lor, natural, ca conducători locali și ai întregei societăți. Aceștia, la rîndul lor, vor fi crescuți în observarea datoriilor lor sociale către cei mai mici, de cultivare, educare și ridicare a acestora spre binele general. Fie-care clasă socială își are datoriile sale față de întreg, trebue să contribue cu munca sa la viața și progresul întregii națiuni.

El se ridică cu străşnicie contra exploatărei nevoilor celor mici de către clasele avute, proprietari, negustori, industriaşi, care nu'şi îndeplinesc datoriile lor sociale. Realizarea societăţii ideale se razimă pe ideile, contradictorii pentru mulţi, a dreptăţii sociale şi a unei autorităţi tradiţionale. Statul lui Ruskin va fi creştin, monarhic-feodal, romantic şi socialist, condus de un rege puternic, o aristocraţie aleasă sau ereditară, conducătoarea naturală a poporului, industriile şi comerţul fiind exercitate de corporaţiile de muncitori, care fixează condiţiunile muncii pentru fiecare meşteşug, sub supravegherea unor „căpitani de industrie", cu salariu fix, beneficiile împărţindu-se între lucrători, care vor fi asiguraţi contra accidentelor, boalei şi bătrîneţei. Ast-fel numai va dispărea munca de ilot a lucrătorului modern, care va redeveni meşteşugarul demn, liber şi sănătos din Evul Mediu, şi setea de îmbogăţire fără sfîrşit care aduce împilarea celor de jos. Prin preocupările sale de soarta celor mici, prin idealul său al unei societăţi, unde să domnească dreptatea, armonia şi pacea, prin străşnicia cu care a combătut abusurile industrialismului, Ruskin a fost un socialist, dar un socialist creştin şi aristocratic. Ideile sale, în toate direcţiile, au avut o influenţă enormă, nu numai prin trezirea şi răspîndirea în societatea engleză a cultului frumosului, dar şi prin îndemnarea oamenilor de stat de-a realiza în legislaţie pe cît mai mult din doctrinele bătrînului moralist. Şi se poate spune cu drept cuvînt că el a avut o parte covîrşitoare în desvoltarea puterii şi bogăţiei patriei sale şi chiar în evoluţia socialismului englez se 'ntrevede încă influenţa ideilor sale. Aceste idei, în totalitatea lor, se 'ntind foarte departe în viitor şi întreaga civilisaţie umană e chemată a se împărtăşi cu 'ncetul de adevărurile ce Ruskin a sămanat. De aceia traducerea bucăţilor celor mai caracteristice pase la 'ndămina celor mulţi prin volumul în care d. de La Sizeranne, cel mai credincios elev al maistrului, după o 'ntroducere ce schiţează cu pietate personalitatea uriaşă a autorului, redă cu măestrie stilul neîntrecut de frumos şi gîndirea curată şi fecundă a bătrînului estet, va aduce foloase netăgăduite prin răspîndirea gustului de a cunoaşte mai în amănunt doctrina lui Ruskin.

D. X.

Revista Revistelor.

Săptămîna (8 Ianuarie 1910). Un articol din acest număr a inspirat unui colaborator al nostru următoarea elegie:

O lacrimă pentru istoricul viitor.

Un foarte mare scriitor a spus că mulţimea documentelor e cel mai sigur mijloc pentru un istoric de a nu descoperi adevărul...

In ultimele zile, a fost o mare discuţie în presa romînă în privinţa atitudinii politice a aşa numiţilor „foşti socialişti".

S'au scris multe.

Şi nu e fără interes să menţionăm aici părerile a doi oameni foarte inteligenţi şi abili mînuitori ai condeiului.

D. C. Dobrogeanu-Gherea („Adevărul", anul XXI, No. 7.294) zice că aceşti „foşti socialişti" reprezintă în partidul liberal elementul reacţionar, care a cerut legea sindicatelor.

D. G. Panu („Săptămîna", anul X, No. 1) zice că aceşti „foşti socialişti" au rămas tot socialişti şi'n partidul liberal, şi că s'au opus legii sindicatelor.

Nu vedeţi de pe acum perplexitatea bietului istoric viitor?

El işi va zice desigur:

C. Dobrogeanu-Gherea, care a fost în zilele sale socialist şi deci „specialist în socialism", care a fost un „om de carte", un „cercetător", nu putea să se înşele în privinţa sentimentelor şi activităţii acelor „foşti socialişti"...

Dar acelaşi istoric işi va mai zice:

G. Panu, care a fost în vremea lui liberal, deci în măsură de a cunoaşte ce se petrecea în partidul său, care a fost un om inteligent şi un spirit plin de discernămînt, nu putea să nu-şi dea sama de sentimentele acelor „foşti socialişti" şi să se înşele în privinţa activităţii lor...

Şi, în faţa acestor două eminente izvoare, emanate dela două dintre cele mai distinse spirite dela începutul veacului al XX-lea,—bietul istoric va rămînea în trista postură a ilustrului măgar al lui Buridan.

Cumpăna (Decembrie).

Cei Patru nu se desmint. Această revistă e cu mult pe deasupra tuturor publicaţiilor săptăminale. Au şi norocul că nu sînt siliţi să „încurajeze" tinerele talente care apar etc... Ce fericiţi oamenii aceştia, care nu sînt supuşi la tortura de a ceti zilnic cîte douăzeci de producţii literare „în proză şi în versuri" ale celor care bat cu atîta îndîrjire la poarta literelor romîne!...

Luceafărul (Ianuarie, Nr. 1 şi 2).

Nr. 1 e consacrat în mare parte lui I. Creangă.—D. Em. Gîrleanu povesteşte peripeţiile unor manuscrise ale marelui nostru scriitor. Povestea nu e complectă: aceste manuscrise au mai hălăduit şi pe aiurea. Le-am văzut noi înşine, acum vre-o 10—12 ani, la un anticar, care cerea pe ele o sumă extraordinară. Tot pe-atunci am auzit

de nişte foi ale lui Creangă, cu care un brînzar învălea marfa vîndută clienţilor.. Am căutat pe onorabilul comerciant, dar n'am putut găsi nimic..."etc.

In Numerele 1 şi 2, Luceafărul publică răspunsurile cîtorva scriitori la întrebările ce această revistă le-a pus asupra „poporanismului". D-nii Caragiale şi Sadoveanu au răspuns ceia ce trebue să răspundă un *creator*: poetul să aibă talent. D. Gherea s'a scuzat că nu are vreme, ocupat fiind cu „volumul".—Alţii au răspuns după „temperamentul lor intelectual": D. Lovinescu, acest drăgălaş critic-colibri, dă din aripioare; hoplitul d. Metru se arată cam irascibil; d. M. Simionescu-Rîmniceanu găseşte ocazia să reapară pe arena literară cu teoriile d-sale de anteri.—Volumul de poezii al d-lui Cerna a dat ocazie d-lui G. B. Duică să scrie un articol critic foarte complicat.

Incolo, literatură şi articole interesante.

Revista Politică şi Literară (Blaj, Noembrie—Decembrie) cuprinde, ca'ntotdeauna, bucăţi literare şi articole mai ales de politică. Recomandăm această revistă ardeleană care complectează pe „Luceafărul", care tratează foarte rar problemele politice.

Junimea Literară (Cernăuţi, Noembrie—Decembrie), număr consacrat în mare parte mitropolitului Şaguna. Remarcăm articolele d-lui Lupaş, poate cel mai bun cunoscător al activităţii marelui mitropolit.

1907 (Decembrie).

E o revistă politică,—un fel de tribună liberă, dar cu o pronunţată culoare conservator-democrată. Conţine uneori interesante articole şi, mai ales, notiţe picante... Atacul *personal* la adresa colaboratorului nostru, d. Georgescu Severin, despre ale cărui *idei* n'am văzut nici un cuvînt în „1907", ni s'a părut cu totul curios. Probabil o fi existînd niscaiva chestii personale între d. Georgescu, pe care nu-l cunoaştem personal, şi 'ntre autorul notiţei, pe care deasemenea nu-l cunoaştem.

Noua Revistă Romînă (Decembrie).

Intr'un articol—*Scrisori către tineri*—d. Rădulescu-Motru declară că d. Take Ionescu este reprezentantul cel mai strălucit al *claselor mijlocii*... Intr'un discurs, d. Bădărău a întrebuinţat o expresie mai proprie: D-sa a declarat că partidul d-sale e reprezentantul democraţiei *urbane*.

Astă-vară, un colaborator al nostru a scris în această revistă că partidul conservator-democrat reprezintă clasele mijlocii urbane, cărora,— direct, indirect, cît merită, mai mult decît merită, mai puţin decît merită,—li se răsplăteşte munca din budget...

Apropiarea spuselor corifeilor partidului conservator-democrat de cele spuse de colaboratorul nostru, ni s'a părut că nu e fără nici un interes pentru cetitorii acestei reviste.

Neamul Romănesc (25 Decembrie).

Nu ne putem opri de a nu releva o admirabilă schiţă,—*Prin Mahalale*,—datorită d-lui H. Stahl, scrisă cu mult simţ de observaţie, cu mult humor, cu multă fineţă şi cu o mare îndămînare de stil şi de limbă.

Revista Generală a Invăţămîntului (Decembrie).

D. *Adamescu* scrie un articol asupra **Muzeului pedagogic**. D-sa propune ca model de urmat, potrivit însă cu nevoile şi mijloacele noastre, Muzeul pedagogic din Paris. D-sa ar dori ca „Muzeul" să cuprindă şase mari secţiuni: 1) Muzeul şcoalelor, cuprinzînd partea materială a învăţămîntului; 2) Biblioteca cărţilor didactice din trecut şi prezent; 3) Oficiul de informaţii şi de studii, cuprinzînd statistici asupra stării învăţămîntului dela noi şi din alte ţări. (Acest oficiu

ar organiza cursuri şi conferinţi pentru corpul didactic); 4) Educaţia populară ar necesita o diviziune specială; 5) Arhiva,—şi 6) Secţia retrospectivă, cuprinzînd hărţi, aparate, întrebuinţate în şcolile noastre din timpurile cele mai vechi pînă azi.

Mai remarcăm interesantele observaţii ale d-lui *M. Dimitrescu* asupra **vieţii intelectuale şi morale a şcolilor din Germania**,—şi un articol asupra **situaţiei şcolilor rom'ne din Ungaria**.

Arhiva (Iaşi, Decembre 1909).

Revista ieşană Arhiva a împlinit 20 de ani de existenţă. Numărul festiv depe Decembre, menit a sărbători acest însemnat eveniment, cuprinde interesante şi variate articole, între care observăm: articole de filologie semnate de d-nii A. Philippide (Din moda romînească: *baider*), G. Pascu (Elemente vechi germane în romîneşte: *bară, fălcari, zgribur*);—articole de istorie semnate de d-nii T. T. Burada (Despre unele formalităţi la strămutarea proprietăţilor în vechea legislaţie a Moldovei), Gh. Ghibănescu (Din istoria vecinătăţii în Moldova);—o singură bucată literară: Lui (versuri) de Ana Conta-Kernbach;—judicioase recenzii semnate de d-nii O. Botez, I. Borcea, G. Pascu şi E. A.

In primul articol, *Douăzeci de ani de muncă*, d. A. D. Xenopol arată cum, după strămutarea Convorbirilor Literare la Bucureşti şi descompunerea Junimii, intelectualii ieşeni au simţit nevoia de a se grupa din nou. Astfel la 1888 s-a născut „Societatea ştiinţifică şi literară din Iaşi", al cărei organ de publicitate, *Arhiva*, a şi început a apărea cu începere din 1889. Graţie studiilor serioase publicate de membrii societăţii, studii privitoare mai ales la istorie, filologie şi ştiinţi exacte, Arhiva s-a impus dela început ca o revistă de primul rang. Primele 5—6 volume sînt chiar mai importante decît volumele corespunzătoare din Convorbiri Literare.

Astăzi, după 20 de ani, Arhiva apare desigur cu o mai puţină strălucire, dar cu aceiaş atitudine cumpănită faţă de problemele literare-culturale dela ordinea zilei.

La Revue (Ianuarie 1910).

Tolstoi publică sub formă de scrisoare către un student un articol, **Dreptul şi minciunile sale**, în care critică cu asprime ideia de drept, ce se propagă de pe catedrele oficiale. Fondul criticii sale e că în afară de preceptul „Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi, şi prin urmare a nu face altora ceia ce n-am voi să ne facă ei nouă",—toată ştiinţa dreptului e „o formidabilă galimatias". Dreptul conceput şi propagat de clasa dominantă a servit şi serveşte la menţinerea supremaţiei acestei clase, la oprimarea celor săraci şi umili. „Şi nu se poate vedea mai clar gradul de josnică mentalitate, până la care s-au coborît oamenii din zilele noastre, decît în acest fenomen uimitor că adunarea raţionamentelor celor mai obscure şi mai vagi, exprimate în termeni artificiali, ridiculi, fără înţeles, e recunoscută în lumea noastră ca „ştiinţă", „predată serios în academii şi universităţi". Plecînd dela aceste premise, filozoful trece în revizie toate ramurile acestei discipline: drept natural, politic, civil, criminal, ecleziastic, etc., exemplificîndu-le cu o amară ironie. Concluzia sa, concordînd cu doctrina sa (Tolstoi are groază de acest cuvînt), e revenirea la simplicitatea biblică, la principiul enunţat mai sus, „aşa de firesc inimii omeneşti, aşa de raţional".

D-na Philippe de Néry continuă articolul său **Printre sfinţi şi posedaţi, la Paris**, făcîndu-ne cunoscut riturile extravagante şi ciudate ale aşa numitei „filozofie ocultă cosmică, nereligioasă", precum şi cultul *Sfintei Philomena*

Sint lucruri foarte amuzante, expuse de romancieră intr-un stil de o fină ironie, şi care in fond nu-s decit reminiscenţi neoplatoniane şi credinţi egiptene.

Revue des Idées (Decembrie).

Intr-un lung studiu, **Legea de constanţă şi incalculabilul**, *Jules de Gaultier* reia cu noi argumente ideile susţinute in opera sa „La morale et l'indépendance des mœurs". In domeniul moravurilor exista, după el, un element incalculabil, fiindcă moravurile se altoiesc pe seria fenomenelor biologice, serie care a apărut cea din urmă in ordinea lanţului cauzal. Apariţia speciilor succesive aduce in substanţa faptului biologic ceva nou, inedit, incalculabil, şi orice formă fiziologică nouă aduce cu ea apetite, instincte, dorinţi, care au şi ele un caracter incalculabil.

Şi, dacă din punct de vedere fiziologic specia umană pare definitiv fixată şi incapabilă de a da naştere la o specie nouă, senzibilitatea şi intelectul ce se desvoltă pe trunchiul fiziologic cuprind in sinul lor un destin necunoscut şi incalculabil.

Léon Jaloustre scrie despre **noţiunea de teorie fizică la cei vechi, după opera lui Pierre Duhem**.

Azi, fizicienii nu cred in necesitatea unei metafizice alături de ştiinţă. La cei vechi, dimpotrivă, metafizica domina ştiinţa, şi, pentru a fi acceptabilă, orice teorie trebuia să fie intăi conformă cu natura lucrurilor, adică cu principiile metafizicei epocii.

La Nouvelle Revue (Decembrie 1909).

Intr-un articol intitulat **Afaceri din Spania**, *Josephâ Ribet* işi propune să arăte in scurt relele de care sufere această nenorocită ţară. Autorul constată că sint mai multe centre anarhiste in Spania, că anarhismul e in plină desvoltare acolo, şi că intre clericalism şi anarhism e o luptă pe viaţă şi pe moarte, ambele tendinţi căutind una să lovească, cealaltă să utilizeze republicanismului. Şi Ferrer e una din victimele acestei lupte: fără a fi anarhist, el era foarte urit de clericali, pentrucă era un mare propagator de cultură in ţara sa,—deaceia preoţimea a căutat să scape de el, şi a scăpat, dupăcum se ştie. *Preoţimea*, iată cea dintăi şi cea mai dureroasă rană a Spaniei; această preoţime nu s-a adaptat ideilor moderne, ea a rămas medievală şi stăpineşte ţara prin teroare şi fanatism. Această preoţime intreţine al doilea mare rău, de care sufere Spania: *ignoranţa*. In adevăr, din 18 milioane de locuitori 12 milioane nu ştiu carte deloc; iar din cei 6 milioane care sint ştiutori de carte majoritatea nu ştiu decit să scrie şi să citească. Din contra, titraţii sint foarte numeroşi proporţional cu populaţia: astfel, pecind in Franţa sint 8.147 studenţi in Drept la o populaţie de 38 milioane, şi in Germania 8.415 studenţi la 62 milioane locuitori,—Spania are 11.200 studenţi la 18 miloane de locuitori!.. Astfel, cea dintăi reformă necesară Spaniei este acea prin care s-ar răspindi cultura inferioară şi s-ar restringe numărul titraţilor. La fanatismul religios şi la ignoranţă se mai adaugă un al treilea rău: *pauperismul*: lucrătorii agricoli mor literalmente de foame intr-o ţară imbielşugată d. la natură şi alături de un lux exagerat şi de bogăţii mari, care merg de se prăpădesc in străinătate. Autorul vede insă din punct de vedere moral oarecare inceputuri de indreptare şi crede, ca-şi Havelock Ellis, că ridicarea Spaniei se va face prin ajutorul femeei, care in Spania e mai liberă in gindire ca bărbatul, mai vrednică şi mai indrăzneaţă.

Ocupindu-se de cauzele şi efectele intrevederii dintre Ţarul Rusiei şi Regele Italiei la Racconigi, *Raqueni*,

crede că raporturile dintre **Italia şi Rusia** s-au intărit mult mai tare prin această intilnire, şi că, fără a fi o manifestaţie ostilă Austriei, şi fără a indica o apropiată disoluţie a triplei alianţe, vizita Ţarului in Italia insamnă o nouă evoluţie a politicii externe italiene, pe care, in orice caz, a provocat-o politica brutală a lui d'Aerenthal. Italia tinde din ce in ce mai mult să se sustragă pretenţiilor aliaţelor sale, Germania şi Austria, deoarece, in loc de primejdia „panslavismului", pe care Bismarck i-o suggerase lui Crispi, bărbaţii politici ai Italiei de azi văd mai degrabă primejdia „pangermanismului", mai reală şi mai apropiată intr-adevăr.

La Revue du Mois (Decembrie 1909).

Asupra **expanziunei germane in Elveţia** publică *A. Dauzat* un studiu amănunţit, in care arată pricinile acestui fenomen, evoluţia şi starea lui actuală. Dela inceputul evului mediu, populaţiile de rasă germanică au arătat o mare forţă de expanziune in Elveţia, mărind mereu domeniul limbii germane in această ţară. Principala cauză e etnică: Germanii sint mai prolifici,—aşa, de pildă, natalitatea cea mai mare (37%) e in cantonul german d'Appenzell, pe cind cea mai mică (22%), e in cantonul francez Geneva. Urmărind expanziunea germană de la marile năvăliri până in sec. XIX, autorul arată cum Germanii au cucerit pe cale paşnică, pas cu pas, diferite regiuni, pe care le populau, intinzindu-se mereu in dauna elementului roman. Din acest din urmă element numai Francezii, ajutaţi şi de hotare naturale, au rezistat infiltraţiei germane, pe cind elementul „romanche" tinde din ce in ce să dispară in faţa celui german. Acum in urmă, Italienii emigranţi din sud au inceput să pue stavilă expanziunii germane şi chiar au recîştigat pentru limba italiană, multe localităţi, pe care le ocupau excluziv Germanii. Astfel, cele trei elemente, care se află azi faţă in faţă in Elveţia, sint Germanii, Italienii şi Francejii.

Régis Michaud publică un studiu asupra romancierei americane **M-me E. Wharton**,—un fel de Paul Bourget al Americei, cum o caracterizază autorul. D-na Wharton şi-a făcut o specialitate din romanele din viaţa innaltei societăţi americane; romanciera e realistă şi o fină observatoare psihologă. Deşi autoarea nu-şi pune probleme, şi in orice caz nu le rezolvă chiar cind ele se pun prin natura subiectului, deşi nu caută legi, ci numai expune fapte, totuşi romanele ei au mare succes, şi chiar unul din ele, tradus in franţuzeşte (The House of Mirth—Chez les Heureux du Monde) a fost foarte bine apreciat in lumea literară franceză.

Nuova Antologia (1 Noembrie 1909). *Enrico Ferri*—**Cesare Lombroso**. Cesare Lombroso s-a născut la Verona, la 10 Ianuar 1836, din părinţi israeliţi. De mic copil dădu semne de o precocitate neobişnuită. Fiica sa, Paola, povesteşte că el işi amintea emoţiuni puternice, avute la vrista de 9 şi 11 luni. La patru ani putea deja să citească, şi, puţin in urmă, se entuziasma la lectura „Vieţilor" lui Plutarc. Cind era de 15 ani, publică o „Incercare asupra istoriei Republicei Romane" şi un „Tablou istoric al vechii agriculturi in Italia". Cursurile universitare le incepe la Padova, in 1853, le continuă la Viena şi le termină la Pavia. Aici, in vristă de 19 ani, publică un studiu asupra „Nebuniei lui Cardano", care poate fi considerat ca preludiul studiilor sale asupra „Omului de geniu". La 1859, inflăcărindu-se de ideia liberării patriei, se inrolă, in contra voinţii părinţilor, in armată, fugind din Verona in Elveţia şi de acolo la Torino. Fu primit ca locotenent medic

şi fu trimis în Calabria, unde rămase cîtva timp, petrecîndu-şi orele libere cu studiarea locului şi a locuitorilor, asupra cărora publică un studiu în 1863, pe care-l republică în 1898. Părăsind viaţa militară, îşi începu cariera academică în 1864, la universitatea din Pavia, unde fu însărcinat cu predarea cursului de medicină legală, cu un salar de 1.200 fr. pe an. Pentru puţină vreme îşi întrerupse cursurile, primind direcţiunea casei de nebuni din Pesaro, şi le reluă apoi iarăşi, pentru a nu le mai părăsi până la moarte. La 1876, reuşi prin concurs ca profesor extraordinar la universitatea din Torino, dar fu numit de Ruggero Bonghi ca profesor ordinar „pentru meritată celebritate ştiinţifică". Cesare Lombroso, zice autorul, a aruncat lumină asupra abisului întunecos al tuturor formelor răului, în existenţa omenească: nebunia, crima, prostituţia, alcoolismul, cretinismul, pelagra. Dela aceste studii nu s-a întrerupt de cît pentru a cerceta alte forme excepţionale ale vieţii omeneşti, precum sînt: geniul în ştiinţă şi în arte şi revoluţiunile politice. La urmă fu atras de fenomenele stranii ale ipnotismului şi ale medianismului. În 1906, cu ocazia jubileului său ştiinţific, nu numai fiicele sale, Paola şi Gina, publicară un volum „Appunti sulla vita e le opere di Cesare Lombroso" (Torino, Bocca, 1906), ci şi mai mulţi oameni de ştiinţă şi foşti elevi ai săi publicară o serie de monografii: „L'opera di Cesare Lombroso nella scienza e nelle sue applicazioni" (Torino, Bocca, 2-a ediţie, 1908, cu o prefaţă de Leonardo Bianchi). Din aceste cărţi oricine îşi poate face o ideie exactă despre însemnătatea lui Lombroso, ca om de ştiinţă.—Se înţelege că nu tot ce a scris el va rămînea neatins; cercetările şi experienţile ulterioare vor corecta multe din afirmările sale. Fundamentul operei sale va rămînea însă ca una din etapele cele mai glorioase în necurmata luptă a umanităţii contra necunoscutului.

Rivista d'Italia (Noembrie 1909). *R. Sciava*—**Regele în poeme.** Un lucru curios, care se observă în poemele franceze din ciclul carlovingian, zice autorul, e înfăţişarea cu totul subordonată a marelui împărat, care de multe ori e tratat foarte ireverenţios de către baroni, supuşii săi. Multe explicaţii s-au adus acestui fapt. Cea mai puţin probabilă e aceea a lui P. Meyer, după care autorii ar fi urmărit prin aceasta un scop moral, voind să demonstreze în ce situaţii proaste ajunge un suveran, cînd se încrede în consilieri răi şi cade în nedreptate. S-a mai crezut că în memoria poporului s-ar fi născut confuzie între Carol cel Mare şi degeneraţii săi urmaşi. Nici această explicaţie nu e cea justă, căci în unele poeme, precum *Aiol*, Ludovic Piosul, e reprezentat sub culori foarte favorabile şi de obiceiu se întîmplă contrariul, adică, mărimea legendară a unui personaj, creşte şi valoarea urmaşilor săi. O explicaţie care cuprinde o parte de adevăr e aceea, că portretul lui Carol cel mare, aşa cum ni-l prezintă poemele, e datorit aspiraţiunilor feudalismului francez, veşnic în opoziţie cu monarhia centrală, în primele secole capeţiene. Această explicaţie nu poate fi considerată ca completă, dacă să ia în băgare de samă, că în poemile epice ale tuturor popoarelor, de obiceiu regele e inferior în merite faţă de un erou oarecare, injust faţă de acest erou şi umilit de acesta la urmă. Astfel e Agamemnon faţă de Achile, în Iliada, Gunter faţă de Sigfrid şi Hagen în cîntecul Nibelungilor. Tot aşa e în poemele orientale; în poema lui Firdussi eroul Rustem întrece cu mult pe regele Kavus, şi doară „Cartea regilor" a fost scrisă pentru un rege,

un succesor al lui Kavus, nu pentru vreun baron rebel.

Cel dintăi care a relevat inferioritatea regilor în poeme, a fost poetul *Uhland*, în opera sa „Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage", în care el citează, pe lîngă Gunter şi pe Attila, care în poemă nu e de loc reprezentat ca o personalitate puternică: Un altul care a observat acest lucru e italianul *Pizzi* în „Istoria poeziei persane". El încearcă şi o explicaţie: „regele, care conduce o expediţie, lasă execuţia planurilor sale unui erou, care ca grad îi e inferior, dar care îl întrece în vitejie. Poporul nepatîndu-şi da sama cît e de mare meritul celui care conduce acţiunea, glorifică pe vreun erou secundar". Aceasta divisiune însă între minte şi braţ, se potriveşte prea puţin pentru epocele eroice. Explicaţia care se pare autorului adevărată şi pe care o propune e următoarea: Poporul iubeşte să-şi represinte pe eroii săi, tineri. Această tinereţă n-o poate însă atribui regelui, fiindcă în fruntea unui popor trebue să fie un om matur şi fiindcă cum a observat P. Rajna „prelungirea vieţii e unul din efectele elaboraţiunii epice pentru cel ce stă pe tron". A doua pricină este tendinţa de a distribui cu oarecare egalizare darurile soartei: regele are prin origină comanda supremă şi toate onorurile; un altul trebue să aibă vitejia şi celelalte calităţi războinice.

Deutsche Revue (Noembrie 1909). Dr. *Robert Gaupp*—**Nervositatea crescîndă a timpului nostru.**

Autorul îşi propune să discute o serie de chestiuni, care s'ar putea formula în întrebările: Ce înţelegem prin nervozitate? Cînd numim un om nervos şi cînd o epocă întreagă? Este nervozitatea timpului nostru în creştere? Dacă da, care sînt cauzele şi ce măsuri s-ar putea lua în potrivă?

Tuturor stărilor, căror în deobşte li se dă numele de „nervozitate", le sînt comune o serie de simptome psihice. Mai întăi o oboseală şi o istovire patologică; apoi o excitabilitate şi o senzibilitate exagerată faţă de excitaţiile externe. Adesea o auto-observaţie migăloasă produce ipochondrie şi colorează în negru toate aspectele vieţii. La acestea se adaugă simptome fisice: dureri de cap, ameţeli, insomnii, bătăi de inimă, dureri de stomah, etc. În cazuri grele, tulburarea poate merge pînă la nebunie. Simptomul fundamental pentru toţi este aşa numita „slăbiciune excitabilă". Foarte mici excitaţii produc reacţii, dar acestea nu-s durabile, ci, în curînd toate hotărîrile şi planurile is părăsite. La toţi nervoşii se observă un mare dezechilibru între voinţă şi putinţă, la care de multe ori se adaugă şi un egoism fără margini. Aceleaşi simptome se regăsesc şi la ceeace noi numim nervozitatea timpului nostru. O sensibilitate exagerată, o predilecţie pentru vorbe mari alăturea de o voinţă slabă, o veşnică clătinare, o goană nebună după cîştig alăturea de incapacitatea de a se bucura de lucrul cîştigat. Pe terenul religios sau un materialism cras, sau o credinţă fără gîndire, pe terenul artei, teoria „artei pentru artă" care adesea ascunde numai sărăcia de idei şi neputinţa constructivă. Şi totuşi alăturea cu această destrămare a unei culturi nervoase, se găsesc o sumă de trăsături frumoase: sensibilitatea crescută nu mai poate suferi nimic brutal; mila uşor trezită uşurează nevoile; operele mari găsesc un ecou puternic etc. Întrebarea dacă nervozitatea timpului nostru e mai mare ca altădată, e de mulţi afirmată, dar o probă statistică e greu de adus. Istoria ne mai arată asemenea epoci nervoase: epoca alexandrină (sec. 3 şi 4 a cr.), epoca imperiului roman, veacul al 18-lea în Franţa.

Cauzele nervozităţii sînt multiple.

Intăi e moștenirea, care explică cele mai grele cazuri. Apoi vin: beția, surmenajul in școală, greșeli in alegerea carierii, greutatea luptei pentru viață, etc. La acestea trebue să se adauge și felul raporturilor sexuale din timpul nostru. Cauzele fiind așa de variate și in mare parte urmări fatale ale condițiilor culturii noastre, problema combaterii nervozității devine foarte grea. Intrucit nervozitatea e produsă de dezvoltarea orașelor și de formele muncii moderne, ea trebue să fie combătută de higiena socială: scurtarea muncilor obositoare și mecanice, reforma locuințelor, descentralizarea marelor orașe, crearea de parcuri și grădini, fondarea de biblioteci populare, combaterea alcoolismului și a boalelor venerice, etc. In lupta insă contra individualismului, lipsește astăzi un puternic aliat: religia.

Deutsche Rundschau (Noembrie 1909).

Otto Baschin—**Țelurile și rezultatele cercetărilor arctice.** Autorul incepe prin a-și arăta increderea in afirmațiile Dr-lui Cook, in privința descoperirii polului nordic și-și explică atacurile violente contra acestuia din partea lui Peary, prin motivul omenesc dar regretabil al unei ambiții jignite. In ce privește insuși punctul care are dreptul de a se numi „pol", el arată că acesta e imposibil de fixat exact, ci, prin observații astronomice in timpul verii nordice, se poate stabili numai o intindere de vre-un Kilometru pătrat suprafață, in lăuntrul căreia se poate afirma că trebue să se găsească și punctul numit pol. Trecind la istoricul cercetărilor arctice, se poate vedea cum au fost, după vremuri, determinate de diferite scopuri. Cea dintăi explorare se datorește ideilor pitagoriciene despre forma rotundă a pămintului, și a fost intreprinsă de către Pytheas din Massilia, pe la anul 330 a. Ch. După această primă incercare trecu aproape un mileniu, pină ce cercetările arctice căpătară un nou imbold, de data aceasta de natură comercială. După marile descoperiri geografice ale lui Marco Polo, Columb și Vasco da Gama și după ce Spaniolii și Portugezii monopolizară drumul către Est și cel către Vest, un italian in serviciul Angliei, John Cabot și fiul său Sebastian, arătară contemporanilor săi, că pentru popoarele europene, drumul către indepărtatul Răsărit, trebue să fie cu atit mai scurt, cu cit se ridică mai spre nord. Conduși de această idee, ei și intreprinseră in anul 1497 o expediție și ajunseră astfel descoperitorii continentului America cu 13 luni inaintea lui Columb, care până in acest timp nu călcase decit pămintul insulelor. După această primă expediție, urmară apoi multe altele: 184 de incercări s-au făcut pentru găsirea unei treceri spre Est și Vest, peste polul nordic. Intre cele mai importante e destul a aminti pe acea a lui Hudson (1607). Deși aceste expediții costară multe vieți și un drum spre Oceanul Pacific prin marea polară nu putu fi găsit, totuși ele avură ca rezultat practic găsirea unor bogate teritorii de vinat balene și foce și contribuiră mult la mărirea cunoștințelor noastre asupra ținuturilor nordice. Părăsindu-se ideia găsirii unei comunicații peste ținuturile arctice, interesul pentru expedițiile polare fu din nou trezit prin cercetările asupra magnetismului pămintului. James Clark Ross, descoperi la 1829 polul magnetic de nord și tot el in anii 1839—42, fixă și locul in care trebuia să se găsească și polul magnetic de sud. Aceste succese provocară in 1845 expediția lui John Franklin, care plecă cu două corăbii și 138 oameni și nu se mai intoase. Toate expedițiile trimise spre salvarea lui, fură inutile, dar avură de rezultat că mult căutatul drum de

trecere spre nord, fu in fine descoperit. Englezul Mac Clure, in anul 1850, fu cel dintăi care pornind dinspre strimtoarea de Bering, ajunse prin apele arctice, in oceanul Atlantic. După dinsul, in 1906, norvegianul Roald Amundsen, reuși să treacă din oceanul Atlantic in cel Pacific.

Sozialistische Monatshefte (Noembrie 1909). *Roman Streltzow*—**O transformare a social-democrației ruse.** Socialismul rus stă in fața unei noi grupări. Atit in partida *bolșevistă*, cit și in cea *menșevistă*, au loc crize. Din cea din urmă a eșit Plechanow, fiindcă ii părea prea oportunistă: cea dintăi, din potrivă, a exclus ea pe mai mulți membri, fiindcă ii păreau prea radicali. Aceștia vor să formeze o grupare nouă, pecind Plechanow se pare că vrea să se alipească de bolșeviști. Pricinile neințelegerilor in aceste amindouă grupe sint diferite. Mai intăi, trebue constatat că organizația atit a partidelor locale, cit și a instanței centrale, se află aproape in complectă disoluție. Bolșeviștii, care pină la urmă au visat o revoluție populară, punea preț pe organizațiile ilegale, neglijind cu totul pe cele legale. Acuma insă, mulți din ei s-au convins de inutilitatea sforțărilor revoluționare, și numai puțini au rămas credincioși vechii concepții. Din potrivă menșeviștii au pus totdeauna centrul de greutate in organizarea legală a proletariatului, și deaceia și acum iși dau toată silința pentru a reface organizația așa de zdruncinată a partidului. Tocmai pentru aceasta ei resping ca intreprinderi demoralizatoare toate „organizările de luptă", „grupele tecnico-militare", etc., și iși atrag astfel atacuri violente din partea bolșeviștilor extremi, care ii numesc „lichidatorii" partidului. Lupta pentru organizare ocupă toate direcțiile partidului; din potrivă, polemica, care a izbucnit intre ambele aripi ale bolșeviștilor, interesează numai pe aceștia.

Neințelegerile sint mai mult de natură tactică și teoretică. Diferențile teoretice sint din domeniul religiei și filozofiei: o parte din membri și-au insușit ideile lui Mach și ale lui Avenarius, care, la marxiști, trec drept reacționare.

Nu mai puțin contribue la neințelegere și diferențele de natură tactică, și aici mai cu samă poziția față de Dumă a stirnit lupta. Se dă Dumei prea mare importanță: acesta e reproșul pe care bolșeviștii excluși il aduc foștilor lor tovarăși.

The Contemporary Review. (Decembrie, 1909. London).

Lorzii și Constituția e o foarte interesantă discuție a d. *L. T. Hobhouse*, asupra dreptului ce-l au Lorzii de a se amesteca in fixarea bugetului Angliei. Lupta politică, care se dă acum intre Unioniști—partizani ai sistemului protecționist—și Liberali uniți cu Partidul Muncii—partizani ai sistemului liber schimbist—are un interes mai mult decit actual. Se știe că dizolvarea Camerei Comunelor a fost pricinuită de refuzul deghizat al Camerei Lorzilor de a admite bugetul trecut prin Camera Comunelor. Bugetul a fost respins de Lorzi pentrucă sporul de 450.000.000 lei, cerut pentru flotă și reforme sociale, democratice, se procura din taxele pe veniturile celor bogați, deci in primul rind din taxele pe veniturile colosale ale Lorzilor. In asemenea imprejurări e greu de admis că *interesele personale* ale Lorzilor n-au avut de data asta o mare influență in gestul temerar de a respinge bugetul. Dreptul de a hotări bugetul Marii Britanii era privit ca un drept exclusiv al Camerei Comunelor. De 250 ani Camera Lorzilor n-a indrăznit să respingă bugetul votat de Camera Comunelor; de aceea acest pas indrăzneț al Lorzilor a ridicat chestia constituțională: are ca-

mera Lorzilor, după Constituție, dreptul de veto asupra bugetului? Această întrebare pare desigur foarte curioasă pentru un Romin, care știe că in Constituție sint *scrise* drepturile și prerogativele Puterilor in Stat și că deci asemenea chestii nu se hotărăsc prin discuții ci prin consultarea Constituției *scrise*. In Anglia *Constituția nu e scrisă*; ea nu e fixată prin legi scrise ci crește din precedent in precedent, păstrindu-și caracterul de fapt al celei mai democratice constituții. O astfel de constituție a adus Angliei mari servicii pină acum; elasticitatea ei o pune in putința de a se adopta mai ușor la noile imprejurări și să conducă astfel poporul prin schimbări sociale profunde fără să provoace tulburări de echilibru. Din punct de vedere practic supravețuirea instituțiilor vechi nu are nici o importanță pentru Englez: ele rămin numai *forme*. Camera Lorzilor, de multă vreme era considerată in rindul unor asemenea *instituții formale*, trecindu-se de fapt toată puterea in mina Camerei Comunelor. Istoria contemporană a Camerei Lorzilor insă dovedește că asemenea instituții formale trec, cind imprejurările le sint favorabile, din domeniul ficțiunii arhaice in al realității actuale. Dupăce vechea dușmănie intre *pămint* și *capital* a incetat in Anglia și *marele interese* s-au concentrat, puterea efectivă a Camerei Lorzilor tot a crescut căutind necontenit să-și valorifice dreptul de veto. Acest proces incepe de prin 1884: Gladstone prevedea deja sosirea conflictului acut intre cele două Camere. Treptat, treptat, Camera Lorzilor s-a umplut cu *oameni de ai partidului conservator*. Astăzi e următoarea situație politică: Cind guvernul e conservator și deci e o majoritate conservatoare in Camera Comunelor, Camera Lorzilor nu-și exercită dreptul ei de control — *trăește ca formă* — lăsind toată puterea in mina Camerii Comunelor. Cind guvernul e liberal și deci Camera Comunelor e compusă din o majoritate liberală, atunci camera Lorzilor își recapătă viață, *trece dela simplă formă la putere reală*, care zădărnicește activitatea Camerei Comunelor. Astfel putința de a legifera nu rămine decit unui guvern conservator, prin acest mecanizm, pe care numai conservatorii pot fi stăpini. De aceea, lupta ce se dă acum pe chestia bugetului are un înțeles constituțional mult mai adinc. Trebue să se fixeze și să se ingrădească drepturile Camerei Lorzilor, care azi a ajuns o piedecă in dezvoltarea democratică a Britaniei. In imprejurările de acum, Liberalii nu-și mai pot lua răspunderea de a conduce destinele Angliei, fără a li se da in acelaşi timp și putința de a-și realiza programul de reforme pentru indeplinirea căruia a cerut increderea țării. Dar aceasta insamnă fixarea preciză a drepturilor celor două Camere adică Constituția scrisă.

Saturday Review (Decembrie).

In cel din urmă număr al revistei, un partizan al teoriei imperialiste, care se ascunde in dosul pseudonimului „modest" de *Vates*, readuce in discuție chestia atit de dezbătută asupra foloaselor, pe care le-ar aduce Angliei și coloniilor ei forma de *Guvernămint Imperial*, ca urmare a unui regim imperialist. Credincios pseudonimului ce și-a luat, Vates schițează in acest prim articol, — chestia urmează să fie expusă pe larg in citeva articole succesive — o schemă a viitoarei forme de guvernămint imperialiste, care după proorocirea sa e singura chemată să facă din Anglia cel mai puternic stat din lume. Autorul recunoaște că caracteristica spiritului britanic e de a rezolvi problemele de natura aceasta mai mult in chip intuitiv de cit intelectual. Nu e mai puțin adevărat insă că o schemă de organizare in spirit francez, care să vie cu soluții și definiții gata așternute pe hirtie, ar fi putut de mult, crede el, să realizeze acest imperiu. De aceea poate incearcă și el să schițeze in citeva puncte bazele, pe care se va stabili viitorul imperiu colonial: 1) Nici un product să nu poată fi importat din o țară, inafară de imperiu, in condiții tot așa de prielnice, ca acele acordate aceluiaș product preschimbat intre două țări făcind parte din imperiu. Și autorul crede că concurența firească dintre producătorii țării federate astfel protejată, va fi un factor destul de puternic spre a menține prețurile de pină acum, fără o apreciabilă urcare a lor. 2) Nici un product să nu poată fi importat din vreo țară făcind sau nu parte din imperiu, intr-una care face parte din ei, pe un preț mai mic de cit costul normal de producție in țara de origină. Aceasta pentru a evita urmările nefaste, pe care le are pentru industria unei țări liberscimbiste faptul, că o altă țară protectionistă exportă in cea dintăi, jumătate din anume produse ale sale, pe mai puțin de cit costă fabricarea lor și ciștigă totuși suficient in total, din pricină că cealaltă jumătate din produsele sale le vinde in interior pe un preț destul de urcat la adăpostul tarifului vamal. 3) Se va prelua un fond de rezervă proporțional cu bogăția fiecărei țări din imperiu, pentru a veni in sprijinul unor industrii incepătoare, sau a subvenționa cit de puțin pe acele existente, atunci cind sint amenințate de concurența unui alt stat. Astfel o subvenție temporară și neinsemnată acordată de stat, pentru fie care kilo de unt exportat a fost indeajuns pentru colonia Victoria din Australia, pentru ca să-și dezvolte in chip extraordinar această industrie, sporindu-și de douăzeci de ori exportul in timp de șaisprezece ani. 4). Organizația imperială centrală va ingriji de apărarea navală a imperiului. Urmează alte citeva puncte mai puțin insemnate privitoare la unitatea regimului fiscal și la măsurile de constringere. Cabinetul imperial insărcinat să aducă la indeplinire aceste insărcinări va fi compus din membrii aleși de parlamentele tuturor țărilor constitutive in număr proporțional cu insemnătatea lor, afară de acei membri numiți direct de guvernămintul din India. El va funcționa necontenit sub prezidenția unui prim ministru al cabinetului imperial, numit de rege dintre membrii consiliului după indicația majorității.

Numai in acest chip crede autorul că Anglia va putea să-și mențio intăetatea. Peste citiva ani se va putea vedea dacă ea a ales să continue să fie cea dintăi putere din lume, sau s-a mulțumit cu un rol secundar; alegere grea și critică, de la care depinde viitorul ei și care nu poate fi rezolvită in bine de cit prin reconstruirea ei ca *imperiu*, in care „coloniile să fie considerate in lumina libertăților, pe care chiar ea li le-a acordat".

TABLA DE MATERIE

a

Volumului XV

(ANUL IV, NUMERELE 10, 11 şi 12).

I.—Literatură.

II.—Studii. Articole. Scrisori din ţările romîne şi din străinătate.

III.—Cronici.

Pag.

IV.—Miscellanea.

V.—Recenzii.

Pag.

VI.—Revista Revistelor.

Bibliografie.

Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei.* Biblioteca pentru toţi. (No. 507) Preţ. 30 b.

Un laic iubitor de cele sfinte. *Răspuns la memoriul episcopului Gherasim al Romanului.* Bucureşti, Göbl—Rasidescu, 1909, 1 broş. de 41 p., Fără preţ.

N. N. Beldiceanu. *Moica Melania.* Bib. pop. Socec (Nr. 90). Preţ. 30 b.

Fénelon. *Păţaniile lui Telemac.* (Trad. de d-ra Hortensia Popescu) Bib. pop. Socec (Nr. 88 şi 89). Preţ. 60 b.

Dr. I. Duscianu. *Graniţele sănătăţii sufleteşti şi nebunia* (Studiu de psihologie morbidă). Bib. pop. Socec (Nr. 87). Preţ. 30 b.

V. Caraivan. *Poveşti franceze* (Trad. de). Bib. pop. Socec Nr. 78). Preţ. 30 b.

Goethe. *Faust* (Traged. în 5 acte.—Trad. de Iosif Nădejde). Bib. p. toţi (Nr. 320—321). Preţ. 60 b.

Anatole France. *Povestiri.* (Trad. de Iosif Nădejde). Bib. p. toţi. (Nr. 493). Preţ. 30 b.

Dr. Nicolae Drăganu. *Limbă şi istorie.* 1909, Sibiu, Tip. Arhidiecesană.

Anuarul Ştiinţific al Rominiei (Pe anii 1907—1909). Ediţiune îngrijită de dr. I. Simionescu).—Iaşi, Tip. „Progresul", 1909. Preţ. 1,25.

Victor Anestin. *Cucerirea aerului. Baloane şi aeroplane. Aventuri aeriene* (Cu figuri). Bucureşti, Alcalay, 1909, Bib. p. toţi, (Nr. 481—482). Preţ. 60 b.

Frederic Schiller. *Fecioara dela Orleans,* (Trad. de *Maria Cantan*) Sibiu, W. Krofft, 1909. Preţ. 90 f.

Posnaşul. *Calendar umoristic pe anul 1910.* W. Krofft, Sibiu. Preţ. 60 fileri.

C. A. Popescu. *Judecătorul unic.* 1909, Bucureşti, Göbl. Preţ. 30 b.

André Theuriet *Mănunchiul de rugăciuni* (Trad. de Natalia Iosif). 1909, Bib. Minerva (No. 51). Preţ. 30 b.

N. Gogol. *Poveşti* (Trad. de N. Dunăreanu). 1909, Bib. Minerva (No. 55). Preţ. 30 b.

Aderbert de Ghamisso. *Minunata poveste a lui Petre Schlemihl* (Trad. de C. B. T.). 1909, Bib. Minerva (No. 54). Preţ. 30 b.

Camille Flammarion. *Erupţia vulcanului Krakatoo* (Trad. de Scarlat Georgescu). 1909, Bib. Minerva (No. 53). Preţ. 30 b.

Miriam Harry. *Nuvele arabe* (Ttrad. de N. Pandelea). 1909, Bib. Minerva (No. 52). Preţ. 30 b.

Douglas Jerrold. *Mustrările Doamnei Caudel* (Trad. de I. Răduţ). 1909, Bib. Minarva (No. 56). Preţ. 30 b.

I. Slavici. *Educaţia morală.* 1909, Bib. Minerva (No. 57). Preţ. 30 b.

J. M. Guyan. *Pentru părinţi şi copii* (Trad. de Scarlat Georgescu). 1909, Bib. Minerva (No. 59). Preţ. 30 b.

H. Macpherson (Jun.). *Astronomie populară* (Trad. de Victor Anestin). 1909, Bib. Minerva (No. 60). Preţ. 30 b.

Ivan Turgheneff. *Asia* (Roman.—Trad. de Nic. Pastia). 1909, Bib. Minerva (No. 61). Preţ. 30 b.

Honoré de Balzac. *Albert Savarus* (Nuvelă.—Trad. de C. Calfoglu). 1909, Bib. Minerva (No. 62). Preţ. 30 b.

Dr. I. I. Ştefănescu. *Regulamentul pentru privigherea prostituţiei din ţara noastră e bun? Prostituţia trebue tolerată?* 1909, Bucureşti, Socec & Co., Fără preţ.

Pentru Autori

Se aduce la cunoştinţa autorilor că manuscrisele primite la redacţie nu se înnapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înştiinţaţi, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugaţi să ne comunice şi onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcţiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce priveşte redacţia: manuscrise, reviste, ziare, cărţi, etc., a se adresa **d-lui G. Ibrăileanu strada Golia 52, Iaşi.**

Numai articolele ştiinţifice (ştiinţi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Ştirbey-Vodă, 111 bis, Bucureşti.**

Pentru tot ceea ce priveşte administraţia: cereri de abonament, mandate, inserare de anunciuri, etc., a se adresa **Administraţiei revistei „Viaţa Romînească" strada Golia, 52, Iaşi.**

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele ce ni sînt datorite, şi a face angajamente în privinţa anunciurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viaţa Romînească,* sînt rugate să se adreseze Administraţiei prin mandat postal.

